Μανουηλ Ι. Γεδεων

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΤΗΣ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗΣ

1454—1830

Οὐ γὰρ ὅσιον ὠήθην λαμπροτάτων ἔργων καὶ ὀνησιφόρων διηγημάτων τὸ κλέος παριδεῖν ὑπὸ τῆς λήθης συλούμενον.
Θεοδωρήτ. Κύρου.

Ἄδεια τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας
(ἀριθ. 353-21 σαμπὰν 1300)

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,
ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
,ΑΩΠΓ'

Τῷ ἀναπληρωτῇ μου διευθυντῇ, τῷ κατὰ
φοιτῶντι Νικαίας καὶ Διονυσίῳ
ἐπιλοίπως ὑπηρετοῦντι

Μανουηλ Ι. Γεδεων.

σ' ἀκριβεῖ

57

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΤΗΣ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗΣ

1454–1830

Οὐ γὰρ ὅσιον ᾠήθην λαμπροτάτων ἔργων
καὶ ὀνησιφόρων διηγημάτων τὸ κλέος
παριδεῖν ὑπὸ τῆς λήθης συλούμενον.
Θεοδώρητ. Κύρου.

Ἄδεια τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

ΑΩΠΓ'

ΤΩ ΠΑΤΡΩΖΟΝΤΙ ΠΡΙΓΚΗΠΙ

ΓΕΩΡΓΙΩ ΑΛ. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΩ

ΕΝΘΕΡΜΩ ΠΡΟΣΤΑΤΗ

ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΕΥΓΝΩΜΩΝ ΠΡΟΣΦΩΝΕΙ

Ο ΓΡΑΨΑΣ

Προστάται

ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ Β΄Ο ΣΧΟΛΑΡΙΟΣ . . . . σελ. 33
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Β΄ . . . . . » 51
ΙΩΑΣΑΦ Β΄Ο ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗΣ . . . . » . . . 53—56
ΡΑΦΑΗΛ Β΄Ο ΑΠΟ ΜΕΘΥΜΝΗΣ . . . » 69
ΚΥΡΙΛΛΟΣ Α΄Ο ΛΟΥΚΑΡΙΣ . . . . . » 75
ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ . . . . . » 99
ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ Ο ΕΚ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ . . . » 99, 124—131
ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ Β΄Ο ΑΚΑΡΝΑΝ . . . . » 101
ΓΑΒΡΙΗΛ Γ΄Ο ΑΠΟ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ . . » 115
ΣΕΡΑΦΕΙΜ Β΄Ο ΑΠΟ ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΩΣ » 152
ΠΑΙΣΙΟΣ Β΄Ο ΑΠΟ ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ . . » 229
ΣΑΜΟΥΗΛ ΧΑΝΤΖΕΡΗΣ Ο ΑΠΟ ΔΕΡΚΩΝ » . . 176, 231
ΜΕΛΕΤΙΟΣ Β΄Ο ΑΠΟ ΛΑΡΙΣΣΗΣ . . . » 232
ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ Β΄Ο ΑΠΟ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ » 233
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΟΥΡΟΥΖΗΣ . . . . . » . . 155, 235

ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ Γ΄Ο ΑΠΟ ΑΜΑΣΕΙΑΣ
(1864)
ΙΩΑΚΕΙΜ Β΄
(1878)
ΙΩΑΚΕΙΜ Γ΄
(1880)

ΣΧΟΛΑΡΧΑΙ

ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

1454—1489 Ματθαῖος Καμαριώτης . . . σελ. 30 – 35
1489—149; Δημήτριος Καστρινὸς . . . » 36
1484;—152.. Μανουὴλ Κορίνθιος . . . . » 36—43
1543—1551 Θεοφάνης Ἐλεαβούλκος ὁ Νοταρᾶς » 45—50
1547—; Μιχαὴλ Ἑρμόδωρος Λήσταρχος . » 50 – 52
1555—1580 Ἰωάννης Ζυγομαλᾶς . . . . » 56 – 60
1580—1600; Θεοδόσιος Ζυγομαλᾶς . . . . » 60—63
1604 –160...Φραγκίσκος Κόκκος . . . . » 69—72
1621—23, 1629 –1639 Θεόφιλος Κορυδαλλεὺς » 74 – 86
1639 - 1641 Νικηφόρος ἱερομόναχος ὁ Κρὴς ὁ κατόπιν πατριάρχης Ἀλεξανδρείας . » 96
1641—1665 Ἰωάννης Καρυοφύλλης . . . » 87 – 92
1663—1665 Γερμανὸς Αἰτωλὸς . . . . » 99, 102 – 104
1665—1671 Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος . . » 99, 104—108
1671—1681 Σεβαστὸς Κυμινήτης . . . . » 99, 108 – 112
1681—1683 κ. ἑξ.—1702 Γεράσιμος Ἀκαρνὰν » 99, 112—113
1702—1704 Διαμαντῆς Ῥύσιος . . . . » 135 – 136
1704—1707; Καλλίνικος Νάξιος . . . . » 133 καὶ 136
1707—1720 Ἰάκωβος Μάνος Ἀργεῖος . . . » 133, 136—139
1720—1726 Σπανδωνῆς Βυζάντιος . . . » 114—115
1726—; Δωρόθεος Λέσβιος . . . . » 133, 142—144
;—1744 Ἰωάννης Τζανῆ Λέσβιος . . . » 133, 139—142
1744—1749 Ναθαναὴλ Καλλονάρης . . . » 133, 144 – 145
1749—1752 Προκόπιος Βυζάντιος . . . » 155, 157

1752;—1760: Νικόλαος Κριτίας . . . . σελ. 155, 157—161
1752;-1760; Ἀνανίας Ἀντιπάριος . . . . » 155, 161
1760—1761 Εὐγένιος Βούλγαρις . . . . » 155, 161—174
1761—1763 Γεώργιος Βυζάντιος . . . . » 155, 174
1763—1767 Ἰωακεὶμ Πάριος . . . . . » 155, 175
1767—1769 Γεράσιμος μητροπολίτης Βιζύης . » 155, 175 – 176
1769—1774 Χρύσανθος Αἰτωλὸς . . . . » 155, 176—177
1774—1777 Ἠλίας Κύπριος . . . . . » 155, 177
1777—1793 Σέργιος Μακραῖος . . . . » 155, 177—178
1793—1795 Φώτιος Κύπριος . . . . . » 155, 178
1795—1798 Μακάριος . . . . . » 155, 179
1798—1801 Σέργιος Μακραῖος . . . . » 155, 177—178
1801—1803 (Ματθαῖος ἴσως ὁ ἐξ Αἴνου) . . » 155, 205 – 207
1803—1807 Δωρόθεος Πρώιος . . . . » 155, 179—182
1807—1809 Πλάτων Φραγγιάδης . . . . » 155, 182—183
1809 –1810 Στέφανος Δούγκας . . . . » 155, 183—185
1809—; Παΐσιος πρώην Σταγῶν . . . » 155, 185 – 187
1814—1815 Κωνσταντῖνος Κούμας . . . » 155, 187—189
1817—1820 Σέργιος Μυστάκης . . . . » 155, 189—190
1820—1830 Σαμουὴλ ὁ Κύπριος . . . σελ. 155, 190, 194—199
1830—1835 Νικόλαος Λογάδης . . . » 155, 191—193
1836—1845 Σαμουὴλ ὁ Κύπριος τὸ β΄ » 155, 190, 194—199
1847— ; Μελέτιος πρώην Μιτυλήνης.
184;—; Δανιὴλ μητροπολίτης Λήμνου.
—1852 Ἰάκωβος Πιτζιπιὸς—Παρθένιος ἱεροδιάκονος—Δωρόθεος Σχολάριος (ὁ σήμερον πρώην Λαρίσσης).
1852—1853 Παΐσιος ἱεροδιάκονος.
1853—1854 Δανιὴλ ὁ Μάγνης.
1854—1863 Παΐσιος τὸ β΄.
1863—1864 Ἀλέξανδρος Λάτσαρις ἀρχιμανδρίτης.
1864 Ἱερόθεος ὁ πρώην Χαλεπίου.
1864—1867 Εὐστάθιος Κλεόβουλος ἀρχιμανδρίτης.
1867—1875 Φιλόθεος Βρυέννιος ἀρχιμανδρίτης
1875—1878 Ἰωάννης Ἀναστασιάδης ἀρχιμανδρίτης.
1878—1883 Γρηγόριος Παλαμᾶς ἀρχιμανδρίτης.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ

ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

	Ἐπὶ τῶν Ζυγομαλάδων—Μανουὴλ Μαλαξός—Λεονάρδος Μινδόνιος — Συμεὼν Καβάσιλας—Γεώργιος Λίτωλός	σελ. 63—66
	Ἐπὶ Ἰωάννου Καρυοφύλλη—Ἀναστάσιος ὁ Παντοδύναμις	» 92—94
1705—1748	Ἀντώνιος καὶ Χουρμούζιος οἱ βυζάντιοι—Δασκαλάκης—Ἀζαρίας Τζιγάλας	» 145—148
1759—1803	Νικόλαος Ζαρζούλης — Βασίλειος — Δημήτριος—Ἀρσένιος ὁ ἐκ Σηλυμβρίας — Ματθαῖος ὁ ἐκ Γανοχώρων—Ματθαῖος ἕτερος	» 200—208
1803—1833	Γεώργιος (Θεραπειανός;) — Παρθένιος—Ἰωάννης Λεοντόπουλος — Νικόλαος — Πανάρετος Πελοποννήσιος—Θεόδωρος Κλεομένης — Ὀνούφριος Κύπριος—Δημήτριος—Ἀγαθάγγελος Καισαρείας τῆς Φιλίππου	» 208—215

ΣΧΟΛΑΙ ΕΤΕΡΑΙ

ΩΝ ΓΙΝΕΤΑΙ ΜΝΕΙΑ ΕΝ ΤΟΙΣ ΧΡΟΝΙΚΟΙΣ

Ἀδάσου	223	Μουχλίου	213
Ἀγχιάλου	242	Μυριοφύτου	204
Ἀδριανουπόλεως	181	Νάξου	245
Ἀθωνιὰς	162	Ναυπλίου (ἁγίου Ἰωάννου)	211
Αἴνου	206	Νεαπόλεως (Νὲβ σεχὶρ)	214
Ἀνδρονικίου (Καισαρείας)	214	Νεοχωρίου	223
Ἀρετσοῦς	224	Νικομηδείας	228
Βεσίκτασι	239	Νιμνίτζας (Δημητζάνης)	211
Βλάγκας	223	Ξηροκρήνης	238
Βλὰχ-σεραγίου	214	Ὀρτάκιοϊ	239
Βρυούλλων	226	Πάτμου	229
Γανοχώρων	203	Περγάμου	226
Ἐδιρνεκαπίου	224	Προύσης	227
Ἐξ μαρμάρων	224	Ῥαιδεστοῦ	210
Ἐπιβατῶν	206	Σάμου	246
Ἐφέσου	226	Σαντορίνης	233
Θεραπείων	208	Σερρῶν	221
Ἰθάκης	226	Σηλυμβρίας	204
Κερμήρας (Καισαρείας)	213	Σινώπης	233
Κίου	228	Σωζουπόλεως	196
Κλινοβοῦ (Σταγῶν)	185	Ταβλουσοὺν (Καισαρείας)	213
Κοὺς ἀδασὶ	226	Ταταούλων	223
Μεγάλου ῥεύματος	232	Τσύζλων	225
Μεσημβρίας	197	Ὑψωμαθείων	223
Μεσολογγίου	231	Φαναρίου (ἰδιωτικὴ)	208
Μηθύμνης	230	Φαναρίου προκαταρκτικὴ	239
Μιτυλήνης	229	Φιλαδελφείας (Ἀλὰ σεχὶρ)	214
Μιστρᾶ	231	Χίου	144
Μονεμβασίας	211	Χρυσοπόλεως (Σκουταριοῦ)	225
Μουδανίων	214		

ΣΗΜ. — περὶ τῶν σχολῶν Ἀθηνῶν — Ἄθω — Ἀργυροκάστρου — Βερροίας — Θεσσαλονίκης — Ἰωαννίνων — Λαρίσσης — Λειβαδίας — Παλαιῶν Πατρῶν — Τρικκάλων — Τρίκκης καὶ Σιατίστης ἐν σελίδι 244.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ἀβραὰμ διδάσκαλος Κερμήρας . . . . . 214 σ
Ἀγαθάγγελος ἐν Ἀρετζοῦ . . . . . 224 σ
Ἀγάπιος Πατρεὺς 224
Ἀθανάσιος (μουσικὸς) 119
Ἀθανάσιος Νικομηδείας 227
Ἀκαδημίαν πατριαρχικὴν διὰ τί καλῶ 27
Ἀλέξανδρος διδάσκαλος 119
Ἀλέξανδρος Λεοντόπουλος . . . . . 204 σ
Ἀναγνωστόπουλος Ἰωάννης . . . . . 211 σ
Ἀνανίας Δέρκων 222
Ἀναστάσιος Σηλυμβριανὸς . . . . . 205 σ
Ἄνθιμος Βαμβάκης . . . . . 239 σ
Ἄνθιμος Προύσης 227
Ἀντώνιος διδάσκαλος Ἰθάκης . . . . . 227 σ
Ἀντώνιος Καρμαλίκης 44
Ἀντώνιος Χαρίλαος 157, 198
Λύξέντιος διδάσκαλος ἐξ Μαρμάρων . . . . . 224 σ

Βαλάσιος σκευοφύλαξ . . . . . 94 σ 115
Βαμβάκης Ἄνθιμος . . . . . 239 σ
Βαρδαλάχος Γιάννης . . . . . 212 σ
Βασίλειος Ἀγχιάχου . . . . . 207 σ
Βασίλειος Καλλίφρων 198
Βιβλιοθῆκαι πατριαρχικῆς ἀκαδημίας 237

Βίλκιος Σ. . . . . 199 σ
Βλαστάρης Παῦλος . . . . . 160 σ
Βοῦρος Ἰωακείμ. Χῖος 144
Βυζάντιος Σκαρλάτος . . . . . 217 σ

Γαβριηλόπουλος Ἰάκωβος 91
Γεράσιμος ἱεροψάλτης . . . . . 42 σ
Γεράσιμος Πρεσρένης . . . . . 226 σ
Γεράσιμος Χαλκηδόνος (1817) . . . . . 225 σ
Γεώργιος ἐκ Γανοχώρων . . . . . 228 σ
Γεώργιος Νεοπατρεὺς . . . . . 228 σ
Γεώργιος Χειρίτζης 131
Γουλιανὸς Δημήτριος, Κωνσταντῖνος 94
Γρηγόριος Δέρκων 222
Γρηγόριος διδάσκαλος Ὀρτάκιοϊ . . . . . 239 σ
Γρηγόριος ἱερομόναχος Χῖος . . . . . 94 σ
Γρηγόριος Κονταρῆς . . . . . 129 σ
Γρηγόριος Μυριοφύτου . . . . . 210 σ
Γρηγόριος Σαράφης . . . . . 197 σ

Δανιὴλ διδάσκαλος Ξηροκρήνης 239
Δανιὴλ διδάσκαλος Σωζουπόλεως . . . . . 196 σ
Δενδρινὸς Προκόπιος . . . . . 207 σ
Δημητρακοπούλου σφάλματα . . . . . 176 σ
Δημητριάδης Ἰωάννης . . . . . 242 σ
Δημήτριος Γουλιανὸς 94
Δημήτριος Καρυοφύλλης 90
Διονύσιος Ἀδριανουπόλεως 222
Διονύσιος Ἡρακλείας . . . . . 72 σ
Διονύσιος Λαρίσσης ὁ Καλλιάρχης 225
Δωρόθεος ἱερομόναχος Καισαρεὺς 213
Δῶρος Ἀθανάσιος . . . . . 199 σ

Ἑλένη Καρυοφύλλη . . . . . 90 – 91
Ἑλλήνων λογίων τῶν ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος βιογραφίαι . 19—24

Ἐμμανουὴλ Λεόπουλος . . . . . 231 σ
Ἔξοδα πατριαρχικῆς ἀκαδημίας . . . . . 122, 235 κ. ἑξ.
Ἔσοδα πατριαρχικῆς ἀκαδημίας . . 96, 120, 148, 229 κ. ἑξ.
Εὐθυβούλης Κωνσταντῖνος 157, 198
Εὐσέβιος διδάσκαλος Βρυούλλων . . . . . 226 σ
Ἔφοροι πατριαρχικῆς ἀκαδημίας . . . . . 120 κ.ἑξ.

Ζαχαρίας διδάσκαλος Θεραπείων . . . . . 208 σ
Ζυγομαλᾶς Σταμάτης 59
Ζώης Καπλάνης 239
Ζωσιμάδαι 241

Θεοδόσιος Ἰβηρίτης 45
Θεόκτιστος διδάσκαλος Βλὰχ σεραγίου . . . . . 214 σ
Θεολογίδης Ἀστέριος . . . . . 199 σ
Θεόφιλος Βατοπεδινὸς . . . . . 196 σ
Θεόφιλος νοτάριος τοῦ πατριαρχείου 46
Θεσπρωτὸς Ἰωσὴφ . . . . . 223 σ

Ἰάκωβος Γαβριηλόπουλος 91
Ἰάκωβος διδάσκαλος Σάμου . . . . . 246 σ
Ἰάκωβος Χῖος διδάσκαλος . . . . . 223 σ
Ἱερεμίας Μαΐνης . . . . . 81 σ
Ἱερεμίας Χαλκηδόνος . . . . . 224 σ
Ἱερόθεος Ἰωαννίνων 227
Ἱλαρίων Σιναΐτης . . . . . 197, 242 σ
Ἰωακεὶμ ἀρχιμανδρίτης . . . . . 96 σ
Ἰωακεὶμ Βοῦρος Χῖος 144
Ἰωάννης Ἀναγνωστόπουλος . . . . . 211 σ
Ἰωάννης Βυζάντιος 238
Ἰωάννης Δημητριάδης 242
Ἰωάννης Λαγκαδᾶς 233σ
Ἰωάννης Φιλαλήθης 157, 198
Ἰωαννίκιος Σερρῶν 221
Ἰωσὴφ Θεσπρωτὸς . . . . . 223 σ

Ἰωσὴφ Μελιτινῆς 232

Καλλίνικος Σηλυβρίας . . . . . 206 σ
Καλλίφρων Βασίλειος 198
Καλογερᾶς Νικηφόρος . . . . . 145 σ
Καλοκινήματα . . . . . 169 σ
Καπλάνης Ζώης 239
Καρμαλίκης Ἀντώνιος 44
Καρυοφύλλης Δημήτριος, Μανουὴλ, Μιχαὴλ . . . 90—91
Καρυοφύλλη Ἑλένη . . . . . 90—91
Καρυοφύλλης Ῥαλάκης . . . . . 90—91
Καστρινὸς Δημήτριος 36
Κιβωτὸς . . . . . 240 κ.ἑξ.
Κοδρικᾶς Παναγιώτης . . . . . 116 σ
Κονταρῆς Γρηγόριος . . . . . 129 σ
Κοσμᾶς διδάσκαλος Νιμνίτζας . . . . . 211 σ
Κοσμᾶς ἐκ Γανοχώρων . . . . . 208 σ
Κυπριανὸς διδάσκαλος Καισαρείας . . . . . 213 σ
Κύριλλος διδάσκαλος Κερμήρας . . . . . 213 σ
Κωνσταντῖνος Γουλιανὸς . . . . . 94 σ
Κωνσταντῖνος διδάσκαλος Ἀρετσοῦς . . . . . 224 σ
Κωνσταντῖνος διδάσκαλος Ἐδιρνεκαπίου . . . . . 224 σ
Κωνσταντῖνος Εὐθυβούλης 157, 198
Κωνσταντῖνος Πολυχρονιάδης . . . . . 223 σ
Κωστῆς Ἁγιοταφίτης . . . . . 206 σ

Λαγκαδᾶς Ἰωάννης . . . . . 233 σ
Λάσκαρις Ἰωάννης Ῥυνδακηνὸς 34
Λαχοβάρης Νεόφυτος . . . . . 153 σ
Λεόντιος Καισαρεὺς . . . . . 207 σ
Λεόπουλος Ἐμμανουὴλ . . . . . 231 σ
Λόγιοι Ἕλληνες ἐν τῷ πατριαρχείῳ τῷ 1573 . . . . . 67 σ

Μαθήματα τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας . . 67, 121, 243
Μαθηταὶ πατριαρχικῆς ἀκαδημίας . . . 94, 117, 148, 150

Μαθητῶν ἀριθμὸς 217
Μακάριος Ἰωαννίνων . . . . . 203 σ
Μανουὴλ Δημητρίου Σηλυμβριανὸς . . . . . 205 σ
Μανουὴλ Καμαριώτης 33
Μανουὴλ Καρυοφύλλης . . . . . 90—91
Μανουὴλ Ξανθὸς (Ξανθινὸς) 43
Μαυροκορδάτος Ἀλέξανδρος . . . . . 150 σ
Μαυροκορδάτων φιλομουσία 229
Μεθόδιος Ἡρακλείας . . . . . 210 σ 246 σ
Μεθόδιος μοναχὸς (Τζανῆς) . . . . . 228 σ
Μελέτιος Ἡρακλείας . . . . . 204 σ
Μελέτιος Συρίγος 76, 81
Μεταξᾶς Παΐσιος . . . . . 81 σ
Μιχαὴλ Καρυοφύλλης . . . . . 90—91

Νεόφυτος Ἀδριανουπόλεως 121
Νεόφυτος Λαχοβάρης . . . . . 153 σ
Νεόφυτος Νοταρᾶς 118
Νεόφυτος Ῥοδινὸς 94
Νικηφόρος Καλογερᾶς . . . . . 145 σ
Νικόλαος διδάσκαλος Ξηροκρήνης 238
Νικόλαος Χελιδρομεὺς . . . . . 200 σ
Νικόλαος Χρυσογιάννης . . . . . 211 σ
Νοταρᾶς Νεόφυτος, Χρύσανθος 118

Ξανθὸς Μανουὴλ (Ξανθινὸς) 43

Οἰκήματα τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας 67, 149, 218, σ 243, σ
Οἰκουμενικὴ σχολὴ 28, 29
Ὀκτάγωνον . . . . . 28 σ

Παΐσιος ἡγούμενος Καισαρείας . . . . . 214 σ
Παΐσιος ἡγούμενος Σαντορίνης . . . . . 233 σ
Παΐσιος Μεταξᾶς . . . . . 81 σ
Παναγιώτης ἔκδικος . . . . . 233 σ

Παναγιώτης Κοδρικᾶς . . . . . 116 σ
Πανάρετος Μεθύμνης . . . . . 230 σ
Παρανίκα Μ. νεκρεγέρσεις . . . . . 186 σ
Πάτροκλος Ἰωάννης . . . . . 199 σ
Παῦλος Βλαστάρης . . . . . 160 σ
Παχώμιος ἁγιορείτης . . . . . 129 σ
Πέτρος νοτάριος 119
Πολυχρονιάδης Κωνσταντῖνος . . . . . 223 σ
Πορφύριος Τυρολλώης . . . . . 246 σ
Πριμικήριος—πριμοκύριος . . . . . 140 σ
Προκόπιος Δενδρινὸς . . . . . 207 σ

Ῥαλάκης Καρυοφύλλης . . . . . 90—91
Ῥοδινὸς Νεόφυτος 94
Ῥοξάνδρα (θυγάτηρ) Μαυροκορδάτου 108
Ῥωξάννη Μανωλάκη (ἐκ Καστορίας) 109, 120

Σαμουὴλ διδάσκαλος Κοὺς ἀδασὶ . . . . . 226 σ
Σαράφης Γρηγόριος . . . . . 197 σ
Σίλβεστρος διδάσκαλος Ταβλουσουνίου . . . . . 214 σ
Σκαρλάτος Βυζάντιος . . . . . 217 σ
Σουλτάνα Ἰωάννου Μαυροκορδάτου . . . . . 160 σ
Σπῦρος διδάσκαλος Σερρῶν . . . . . 221 σ
Σταμάτης Ζυγομαλᾶς 59
Σταυράκης . . . . . 229 σ
Σταυράκης Νικομηδεὺς 238
Συμεὼν Χῖος ἱεροκῆρυξ 144
Συρίγος Μελέτιος 76, 81

Ταραχαὶ ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ 101
Τούλης (Ἰωάννης:) . . . . . 208 σ

Φιλαλήθης Ἰωάννης 157, 198
Φιλόθεος ἐκ Γανοχώρων . . . . . 214 σ

Χαρίλαος Ἀντώνιος 157, 198
Χειρίτζης Γεώργιος 131
Χελιδρομεὺς Νικόλαος. . . . . 200 σ
Χρύσανθος διδάσκαλος Κερμήρας. . . . . 214 σ
Χρύσανθος Νοταρᾶς 118
Χρυσογιάννης Νικόλαος . . . . . 211 σ

Ὡρολογίου ἐκδόσεις . . . . . 43 σ

ΣΗΜ.—Τὸ σ παρὰ τὸν ἀριθμὸν τῆς σελίδος τεθειμένον ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐν ταῖς σημειώσεσιν εὕρεσιν τῆς ζητουμένης πληροφορίας.

ΧΡΟΝΙΚΑ
ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

Ἕπτα καὶ δεκα παρῆλθον ἑκατονταετηρίδες, ἀφ' ὅτου Παυσανίας ὁ ἐμβριθὴς καὶ ἀκριβέστατος τῆς Ἑλλάδος ἐξηγητὴς[1] ἔψεγε τοὺς κατ' αὐτὸν καὶ πρὸ αὐτοῦ δεινοὺς τὰ ὑπερόρια ἐν θαύματι τίθεσθαι μείζονι ἢ τὰ οἰκεῖα, καὶ ἠπόρει βέβαια ὁ φιλόπατρις συγγραφεὺς λόγων ὅπως κακίσῃ[2] ἐκείνους τοὺς ἐπιφανεῖς εἰς συγγραφὴν ὁμοεθνεῖς αὐτοῦ, οἷς «πυραμίδας μὲν τὰς παρ' Αἰγυπτίοις ἐπῆλθεν ἐξηγήσασθαι πρὸς τὸ ἀκριβέστερον, θησαυρὸν δὲ τὸν Μινύου καὶ τὰ τείχη τὰ ἐν Τίρινθι οὐδ' ἐπὶ βραχὺ ἤγαγον μνήμης οὐδὲν ὄντα ἐλάττονος θαύματος». Ἐτῶν τοσούτων παρελθόντων, τὸ πρᾶγμα παρίσταται καὶ πάλιν τοιοῦτο, βεβαίως ὅπως δειχθῇ ὅτι τῶν τοιούτων ἀνδρῶν ἐσμεν ἀπόγονοι. Καὶ σήμερον πάλιν «φῦλον ἐν ἀνθρώποισι ματαιότατον», κατὰ Πίνδαρον[3], ἐσμὸς ὁμογενῶν τὰ πάτρια, τὰ ἐπιχώρια, τὰ ἐθνικὰ αἰσχύνων «παπταίνει τὰ πόρσω» καὶ ἐκθαυμάζων μελετᾷ

1. βλ. F. S. Kœnig de Pausaniæ fide et auctoritate commendatio· Βερολῖνον 1832 σελ. 8—πρβλ. M. Leake of Athens σελ. XXXIII· Δοναλσῶνος Ἱστορ. ἑλλ. φιλολογ. μετάφρασις I. N. Βαλέττα· Λονδῖνον 1871 τόμ. Β' σελ. 252 κ. ἑξ. Schœll histoire de la Litterature Grecque profane. Παρίσι 1824 τόμ. Ε' σελ. 307—311.
2. Παυσανίου Ἑλλάδος περιήγησις βιβλίον Θ', λϛ'.
3. Πινδάρου Πύθια Γ' 36.

ἀντὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἱστορίας, τῆς ἱστορίας τῶν πατέρων αὐτοῦ, ἱστορίαν καὶ τέχνην καὶ φιλολογίαν καὶ θρησκείαν διακριβῶν λαῶν ἐκλιπόντων ἢ ζώντων, κοιμωμένων ἢ ναρκουμένων, ἀγχιτερμόνων ἢ τηλεχθόνων. Οὐ δῆτα ἐπὶ τωθασμῷ τῶν καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐκ καινοσπουδίας καὶ ἀλόγου πολυπραγμοσύνης τὰ ξένα μελετῶν ἀντὶ τῶν πατρίων, καὶ ἐνασχολήσεις ἄλλας, ἀντὶ τοῦ βίου τῶν πατέρων ἡμῶν, οἵτινες ἐν τῷ καλλιστεράνῳ δολίχῳ τῆς τοῦ γένους ὑπερφυοῦς ἐς δεῦρο διαμονῆς καὶ ἀποκαταστάσεως ἠνάλωσαν καὶ χρῆμα καὶ ἠθικὰ κεφάλαια ἐπὶ τέσσαρας ὅλους αἰῶνας, δῆλον οὖν τοὺς ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς πρὸς δύσιν ἤδη καλπαζούσης ἡμετέρας ἑκατονταετηρίδος. Οὕτως ἀνεξέταστοι καταλείπονται ἐνασχολήσεις λαμπρῶς δυνάμεναι 'να ὑποδειχθῶσιν ἡμῖν εἰς μίμησιν, ἡμῖν, οἵπερ κληροδότημα πολυτιμότατον λαβόντες παρὰ πατέρων εὐσεβῶν διαπιστευθὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι διὰ πάσας ταύτας τὰς ἀρετὰς ἡ παρελθοῦσα τοῦ γένους ἡμῶν γενεὰ κρίνεται δόξης ἀξία καὶ ἀποθανατίσεως ὡς τῶν λοιπῶν ἐθνοτήτων παρευδοκιμοῦσα. Ἄλλως ἡ ἀφήγησις ἡ τοιαύτη καὶ τὸ εὔγνωμον τοῦ γένους μαρτυρεῖ καὶ δεικνύει ὅτι ἡ πολύχους καὶ εὐσεβοτρόφος γῆ, ἐν ᾗ ἐξετράφημεν μόνη ἀψευδῶς, τὸ τοῦ φιλοσόφου Φίλωνος, ἀνθρωπογονοῦσα φυτὸν οὐράνιον καὶ βλάστημα θεῖον, ἠκριβωμένον ἀποτίκτει λογισμὸν, οἰκειούμενον ἐπιστήμῃ.

Ἡ τοιαύτη ἱστορία δέον ἀκριβὴς 'να συνταχθῇ καὶ ἡ σύνταξις αὐτῆς ἐστὶν ἔργον ἡμέτερον· ἡμέτερον δὲ καθῆκον ὑπάρχει, μερικώτερον, ἡ ἔρευνα τοῦ βίου τῶν μεγάλων τοῦ γένους διδασκάλων, οἵτινες μικρὸν ἢ μέγα, πλὴν κατὰ δύναμιν, ἐργασθέντες πρὸς διάσωσιν τῆς πατρικῆς ἡμῶν κληρονομίας, ἀποτελοῦσι, καθὰ γράφει ὁ εὐσεβέστατος Ἀλέξανδρος Στούρζας, τάγμα σεβαστὸν, ὅπερ ἦν ὁ χειραγωγὸς τοῦ λαοῦ καὶ τὸ ἀσάλευτον στήριγμα

τῆς θρησκείας καὶ τῆς σεμνότητος τῶν ἠθῶν· πάντες οὗτοι οἱ διδάσκαλοι, πάντες οἱ λόγιοι, κατὰ τὴν λῆξασαν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ζωῆς ἐποχὴν, ἐγένοντο πατέρες ἀγαθοὶ καὶ εὐεργέται, οἱονεὶ παρὰ τὸ προσκεφάλαιον ἀσθενοῦς καθήμενοι, προφθάνοντες εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ὀδυνῶν αὐτοῦ, κουφίζοντες δὲ τὰς ψυχικὰς θλίψεις δι' ἀφηγήσεως τερπνῶν διηγημάτων[1]. Διὰ τοῦτο, δύο περίδοξα πνευματικὰ τῆς Ἀνατολῆς ἱδρύματα: ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία, τῷ 1812, καὶ ἡ φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Ἀθήνησιν ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, τῷ 1865, ὥρισαν[2] θέμα [redacted] πρὸς συγγραφὴν, 'να συνταχθῶσι δηλονοῦν αἱ βιογραφίαι τῶν ἀπὸ ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως, τῷ 1453, μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀκμασάντων λογίων, καίτοι προέλαβε τὴν μὲν Ἀκαδημίαν ὁ λαμπρὸς Γεώργιος Ζαβίρας[3] καὶ τοῦτον πολλῷ πρότερον, ἀλλ' ἐν συντομίᾳ λόγου, ὁ Δοσίθεος Ἱεροσολύμων, ὁ Δημήτριος Προκοπίου, ὁ Καισάριος Δαπόντες, ὁ Σέργιος Μακραῖος, ὁ Μελέτιος Ἀθηνῶν καὶ ὁ Γεώργιος Βεντότης[4], τὸν δ' ὑπὸ τῆς φιλοσοφικῆς

---

1. Στούρζα ἀναμνήσεις καὶ εἰκόνες. Εὐγένιος Βούλγαρις καὶ Νικηφόρος Θεοτόκης, μετάφρ. Κωνσταντίνου Σούτσου· Ἀθήνησι 1858, σελ. 6.

2. Λόγιος Ἑρμῆς 1812, σελ. 194—ἔκθεσις τοῦ φιλολογικοῦ ἀγῶνος Ῥοδοκανάκη, Ἀθήν. 1865, σελ. 153· κριταὶ δὲ τοῦ 1865 ὑπῆρχον βραβεύσαντες τὸ ἐράνισμα τοῦ φιλοπόνου Κ. Ν. Σάθα καὶ τὴν ἄμιλλαν καὶ φιλοτιμίαν καὶ ἄλλων λογίων ὑπανάψαντες οἱ διαπρεπεῖς τοῦ Ἀθήνησιν ἐθνικοῦ πανεπιστημίου καθηγηταὶ Εὐθύμιος Καστόρχης καὶ οἱ μακαρῖται Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος καὶ Φίλιππος Ἰωάννου.

3. ἐξεδόθη τὸ ἑλληνικὸν θέατρον ἢ νέα Ἑλλὰς τοῦ Ζαβίρα Ἀθήνησι τῷ 1872, ἀλλ' ἡ ἔκδοσις, ἀφιλοκαλίᾳ ἐπιμελεῖ γενομένη τοῦ Γ. Κρέμου, ἔστιν ἀξία διὰ τὸν Καιάδαν.

4. ἀπὸ τῆς σελ. 1171 καὶ ἑξῆς πολλαχοῦ τῆς δωδεκαβίβλου αὐτοῦ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων ὁ ἀοίδιμος Δοσίθεος ἐγκατέσπειρε βιογραφικὰς σημειώσεις περὶ λογίων Ἑλλήνων, ἰδίᾳ τῶν κατὰ Λατίνων γραψάντων—τοῦ Δημητρίου Προκοπίου τὸ Σχεδίασμα ἐπιγραφόμενον *ἐπιτετμημένη ἀπαρίθμησις τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα λογίων Γραικῶν καὶ περί τινων ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ἀνθούντων* ἐγράφη τῷ 1721, καὶ ἐκδοθὲν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ

σχολὴς Ἀθηνῶν βραβευθέντα Κωνσταντῖνον Σάθαν ὁ Ἀναστάσιος Οἰκονόμος, ὁ πατριάρχης Κωνστάντιος Α΄, ὁ ἐξ Οἰκονόμων Κωνσταντῖνος, ὁ Ἀνδρέας Παπαδόπουλος Βρετός[1]. Ἀλλὰ τὸ κάλλιστον ἀγώνισμα τοῦτο συνέστησαν

Φαβρικίου ἀνεδημοσιεύθη ὑπὸ Κ.Σάθα ἐν Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ τόμ. Γ΄, ἐν ᾧ ἐδημοσιεύθη ἑτέρα ἀπαρίθμησις λογίων Ἑλλήνων ἀκμασάντων τῷ 1750—1770 ὑπὸ Σεργίου Μακραίου, καὶ ὁ *ἱστορικὸς κατάλογος τῶν καθ'ἡμᾶς ἐπισήμων Ῥωμαίων* τοῦ Δαπόντε· περὶ τῶν ἐν τῷ ΙϚ΄ καὶ ΙΖ΄ αἰῶνι ἴδε Μελετίου Ἀθηνῶν Ἐκκλ. Ἱστορίαν τόμ. Γ΄ σελ. 409, 471—73 καὶ 486—88· περὶ δὲ τῶν τοῦ ΙΗ΄ Βεντότου *προσθήκη* σελ. 67—73, 136—147 καὶ 221—226.

1. βλ'*Ἀπολογία ἱστορικοκριτικὴ συντεθεῖσα μὲν ὑπό τινος φιλογενοῦς Ἕλληνος, ἐπεξεργασθεῖσα δὲ εἰς τὴν κοινὴν διάλεκτον μετὰ σημειωμάτων ὑπὸ Ἀναστασίου ἱερέως καὶ Οἰκονόμου τῶν Ἀμπελακίων*· ἐν Τριεστίῳ 1814· τοῦ Κωνσταντίου Α΄ ἀναγράφονται ἔργα ἐν τῇ σημειώσει ὑπ' ἀριθμὸν 11, τοῦ Βρετοῦ τὸ ἔργον ὑπάρχει γνωστόν· τοῦ δὲ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου ἔχομεν ἐν τῷ Δ΄ τόμῳ (σελ. 793—824) τῆς πολυτιμοτάτης πραγματείας *περὶ τῶν Ο' ἑρμηνευτῶν* βιογραφικὰς σημειώσεις δεδημοσιευμένας περὶ Γενναδίου Σχολαρίου, Παχωμίου Ῥουσάνου, Μανουὴλ Κορινθίου, Μαξίμου Μαργουνίου, Μελετίου Πηγᾶ, Γαβριὴλ Σεβήρου, Ἱερεμίου Β΄, Γεωργίου Κορεσίου, Μελετίου Συρίγου, Νεκταρίου καὶ Δοσιθέου πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων, Νικολάου Κεραμέως, Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Μελετίου Ἀθηνῶν, Ἀναστασίου Γορδίου, Εὐστρατίου Ἀργέντη, Εὐγενίου Βουλγάρεως, Νεοφύτου Καυσοκαλυβίτου, Νικηφόρου Θεοτόκη, Ἀθανασίου Παρίου. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Σοφοκλῆς ἀσχοληθεὶς καὶ οὗτος ἐν τῇ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ ἔγραψε πολλοὺς βίους, μετὰ τὸν περὶ Μάρκου Κυπρίου καὶ Φραγκίσκου Κόκκου διατριβάς, ὧν μιμνήσκομαι, ἤτοι τὰ ἀποσημειώματα εἰς τὸν βίον τοῦ ἐξ ἀπορρήτων (Πανδώρα ΚΒ) τὴν περὶ Μάρκου Μαμουνᾶ βραχεῖαν σημείωσιν ἐν τῇ Πανδώρᾳ (ΚΒ΄ σελ. 166), ἐν ᾗ ἐδημοσίευσε τὴν ὑπὸ τοῦ Μαμουνᾶ τούτου παράφρασιν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως εἰς ἡρωϊκὸν μέτρον, τοὺς βίους Στεφάνου Οἰκονόμου, Παναγιώτου Στατυρᾶ καὶ Νικολάου Λογάδου, κατὰ σημείωσιν τοῦ ἀειμνήστου Ἠλιοὺ Τανταλίδου τὸν τελευταῖον (Ἐθν. ἡμερολογ. Μ.Π. Βρετοῦ τῶν ἐτῶν 1867, 1868 καὶ 1869). Ἀλλὰ πολυτιμοτάτας πληροφορίας ἀφορώσας τοὺς βίους πλείστων λογίων Ἑλλήνων εὑρίσκει τις εἰς διάφορα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πατρώζοντος υἱοῦ συγγράμματα ἰδίᾳ εἰς τὰ σωζόμενα ἐκκλησιαστικὰ τόμ. 3 καὶ σωζόμενα φιλολογικὰ τόμ. Α΄ τοῦ Κωνσταντίνου, αἵτινες ἀγνοεῖ τις ἂν ὦσιν ἔργα τοῦ Σοφοκλέους ἢ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

πᾶσι μὲν ὁ μακαρίτης Σοφοκλῆς Κ. Οἰκονόμος, τῷ 1843, εἰς δὲ τὰ μέλη τοῦ παρ' ἡμῖν Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου[1], τῇ 16 ἀπριλίου 1862, ὁ ὁμόφρων τῷ Σοφοκλεῖ καὶ τὴν αὐτὴν ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ ζήλῳ ὑπὲρ τῶν πατρώων ἀράμενος φήμην Στέφανος ὁ Καραθεοδωρῆς, ὥρισε δὲ σκοπὸν ἑαυτῇ καὶ ἀποστολὴν ἡ ἐνταῦθα ἑταιρία τῶν μεσαιωνικῶν ἐρευνῶν, μεταξὺ ἄλλων διαφόρων θεμάτων ζητήσασά καὶ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τῶν διαφόρων σχολῶν, ὧν ὑπέρκειται, κατὰ τὸ γραφικόν, καὶ ὑπερῆρεν ἁπάσας ἡ καθ' ἡμᾶς Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ἡ κατ' ἐμὲ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία.

Ἀπὸ τοῦ 1843, ἡ ἐλπὶς τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου ὅτι ἡ ἔν τινι διατριβῇ αὐτοῦ[2] διατυπωθεῖσα εὐχὴ ἢ «μικρὰ νύξις κεντήσει τὴν φιλοτιμίαν τῶν καθ' ἡμᾶς λογίων ἵνα κοινοποιῶσι καὶ ἄλλων ἐπισήμων διδασκάλων λανθάνοντας κόπους καὶ οὕτω συναρμολογηθήσεται ἡ μετὰ τὴν ἅλωσιν φιλολογικὴ τῆς Ἑλλάδος ἱστορία, παντάπασιν ἐν τοῖς πλείστοις ἠμελημένη» περιεβλήθη μὲν σάρκα καὶ ὀλίγαι τινὲς διατριβαὶ βιογραφοῦσαι λογίους καὶ διδασκάλους ἐγράφησαν καὶ ἐξετυπώθησαν[3], ἀλλὰ τὸ τοιοῦτο ἔρ-

1. ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος τόμ. Α΄ σελ. 90.

2. Σοφοκλέους Κ. Οἰκονόμου περὶ Μάρκου τοῦ Κυπρίου καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείσης εἰς τὴν κοινὴν ἑρμηνείας τῶν Ἱπποκράτους ἀφορισμῶν διατριβή· Ἀθήνησι 1843 σελ. 31.

3. Ἐντὸς μιᾶς τεσσαρακονταετίας ὅλης συνεγράφησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ λογίων ὁμογενῶν τὰ ἑξῆς εἰς ἐμὲ γνωστὰ ἔργα· Κωνσταντίου τοῦ ἀπὸ Σιναίου πατριάρχου περὶ τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐκ τοῦ κλήρου ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διαπρεψάντων, ἐκδοθὲν μετ' ἄλλων (ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1866) ἐν ταῖς **ἐλάσσοσι συγγραφαῖς**, ὑπὸ Θεοδώρου Ἀριστοκλέους, ὁ βίος αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντίου ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τῶν συγγραφῶν, ὁ βίος Μελετίου Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Κωνσταντίνου Εὐθυβούλου ἐν τόμῳ Α΄ τῆς β΄ ἐκδόσεως τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας αὐτοῦ (ἐν Κωνσταντινουπόλει 1853 σελ. α—μζ), ὁ βίος Γρηγορίου τοῦ Σιφνίου, ὃν φιλοπονήσας μετὰ χάριτος ὁ θεῖος Ἠλίας Τανταλίδης προέταξε τῆς

γον οὐδέποτ' ἐθεώρησαν καθῆκον αὐτῶν οἱ ὁμογενεῖς λόγιοι οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δυνάμενοι 'ν' ἀσχολῶνται, οὕτω δ'

ἐκδόσεως τῶν ἐπιστολῶν καὶ λόγων τοῦ ἀνδρὸς ('Ινδικὴ ἀλληλογραφία· ἐν Κωνσταντινουπόλει 1852 σελ. α—κδ'), ὁ βίος 'Ιωαννικίου καὶ Σωφρονίου τῶν ἀδελφῶν Λειχουδῶν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου διδασκάλου μου, ἀρχιμανδρίτου τότε, 'Αλεξ. Λασκάρεως (τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει 'Ελληνικοῦ Φιλολογ. Συλλόγου τόμ. Β' σελ. 27—44), ὁ βίος Στεφάνου Καραθεοδωρῆ ἰατροῦ, ὃν ἔγραψεν ὁ Ταντα λίδης καὶ τοῦτον, ἐξέδωκε δὲ ὁ 'Ελλ. Φ. Σύλλογος (ἐν Κωνστ[πόλει 1868), ὁ βίος Καλλινίκου τοῦ 'Ακαρνᾶνος τοῦ πατριάρχου, καὶ ὁ τοῦ πατριάρχου 'Ιερεμίου Γ' (ἀμφότεροι ἐν Κωνσταντινουπόλει 1872) ὑπὸ τοῦ Μ. Ι. Γεδεών, οἷς προστεθείσθω ἥ τε βιογραφικὴ σημείωσις περὶ Δωροθέου Πρωίου (ἐφημ. Κωνσταντινούπολις ἔτος Ϛ' ἀριθμ. 1181) καὶ ἔρευναί τινες περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων Κυρίλλου ἱερομονάχου Λαυριώτου ('Αθήναιον· τόμ. Ϛ' σελ. 1—15 καὶ ἐν τῇ Bibliothèque Greque Vulgaire τοῦ Ém. Legrand τ. Β') γραφέντα ὑπὸ τοῦ καὶ τὴν ἀπαρίθμησιν ταύτην ἐξεργαζομένου, προσέτι δ' οἱ βίοι τῶν διδασκάλων τῆς ἐν Κυδωνίαις ἑλλ. σχολῆς (βλ. αἱ Κυδωνίαι πρὸ τοῦ 1821 ἐν Σμύρνῃ 1861) ὑπὸ τῆς λογίας κ. Χαρικλείας Σταυράκη 'Αναγνώστου καὶ εἰδήσεις τινὲς βιογραφικαὶ περὶ Μιχαήλου 'Αποστόλη (Μιχαὴλ 'Αποστόλη πονημάτια τρία· Σμύρνη 1876) ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Κ. Ὑπερίδου. Ὁ ἀρχιμανδ. 'Ανδρόνικος Δημητρακόπουλος ἔγραψε τοὺς βίους πολλῶν λογίων ἐν τῷ χρησιμωτάτῳ ἔργῳ αὐτοῦ 'Ορθοδόξῳ 'Ελλάδι (ἐν Λειψίᾳ 1872) ἢ ἐπανώρθωσε λάθη τινὰ τοῦ Κ. Σάθα (προσθῆκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελλ. Φιλολ. Κ. Σάθα· ἐν Λειψίᾳ 1870), ἰδίως δὲ ἐβιογράφησε καλῶς μὲν Ναθαναὴλ τὸν Χύχαν (Ναθαναὴλ Χύχα περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ πάπα· Λειψία· 1869) καὶ Μητροφάνην τὸν Κριτόπουλον (δοκίμιον περὶ Μητροφάνους, Λειψίᾳ 1870), ἀθλίως δὲ Κύριλλον Λούκαριν τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην ('Εθνικὸν 'Ημερολόγιον Μαρίνου Βρετοῦ διὰ τὸ 1870). 'Εκτὸς τούτων τὸν μὲν "Ανθιμον πατριάρχην 'Ιεροσολύμων ἐβιογράφει ὁ σοφὸς Διονύσιος Κλεώπας ('Ερμηνεία εἰς τοὺς ψαλμοὺς ἐν 'Ιεροσολύμοις 1855 προλγμ.), Μελέτιον τὸν Πηγᾶν ὁ ἀρχιμ. Γερμανὸς Γρηγοριάς (Πανδώρα τόμ. Θ', σελ. 255), 'Αλέξανδρον Μαυροκορδάτον τὸν ἐξ ἀπορρήτων ὁ Περικλῆς 'Αργυρόπουλος (ἐν 'Αθήναις 1853), ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος Παναγιώτην τὸν Νικούσιον (Πανδώρα τόμ. ΙΑ', σελ. 121, 145, 177, 321), ὁ Φίλιππος 'Ιωάννου διέγραψε τὴν εἰκόνα Γρηγορίου τοῦ Κωνσταντᾶ (βλ. λόγος κατ' ἐντολὴν τῆς ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἱδρύσεως τοῦ πανεπιστημίου), ὁ Γ. Ράλλης τὴν τοῦ Νεοφύτου Δούκα (Πανδώρα τόμ. Ϛ', σελ. 187 ἐτυπώθη καὶ ἰδιαιτέρως), ὁ δὲ Γ. Σουρίας (Νεόφυτος Βάμβας ἢ λόγος ἐκφωνηθεὶς κτλ.

οὐδὲν μέγα ἐγένετο ἐν τούτῳ· καὶ μάτην ἄρα οἱ γράψαντες ἔγραψαν ὅπως προτρέψωσιν ἄλλους «οἱ τῇ ῥαστώνῃ

'Ερμούπολις 1855· Πανδώρα τόμ. Ϛ' σελ. 355, 368) καὶ Σπυρίδων ὁ Βελούδης (Ricordo di Neophyto Vambas. Venezia 1855) ἐξέθηκαν τὸν βίον τοῦ Βάμβα· ὁ 'Ιω. Βελούδης βιβλιοφύλαξ τῆς Μαρκιανῆς ἐβιογράφει τὸν 'Ιωάννην Κομνηνὸν ἐν προλόγῳ εἰς τὸ προσκυνητάριον αὐτοῦ (ἔκδ. Βενετίας 1857) καὶ τὸν Κούμαν (Χρυσαλλὶς ἡμερλ. 1859), ὁ Σωκρ. Σολομωνίδης τὸν Χρύσανθον Καραβίαν καὶ 'Ιερόθεον Δενδρινὸν (ἐν Σμύρνῃ 1879), ὁ Αἰμίλιος Τυπάλδος τὸν Σπυρίδωνα Βλαντὴν (Χρυσαλλὶς ἡμερ. 1866). Οὐδ' ἀγνοεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅτι "Ανθιμος μὲν ὁ Ματζαράκης, ἀρχιμανδρίτης ὤν, τοὺς ἐνδόξους τῆς Κεφαλληνίας ἐβιογράφει ἄνδρας (ἐν Βενετίᾳ 1843), ὁ 'Επαμεινώνδας Σταματιάδης τοὺς "Ελληνας τῆς 'Υψηλῆς Πύλης μεγάλους διερμηνεῖς ('Αθῆναι 1865), Χριστόφορος ὁ Φιλητᾶς διηυκρίνησε τὰ κατὰ Παχώμιον Ρουσάνον, 'Ιωαννίκιον Καρτάνον καὶ Δαμασκηνὸν τὸν Στουδίτην (ἐπιστολιμαία διάλεξις περὶ 'Ιωαννικίου Καρτάνου, Δαμασκηνοῦ κτλ. ἐν Κερκύρᾳ 1847), Χαράλαμπος Παμπούκης ἔγραψε τὸν βίον τοῦ διδασκάλου Νικηφόρου Παμπούκη, γεννηθέντος τῷ 1784, θανόντος τῷ 1840 (ἐξεδ. 'Αθήνῃσι τῷ 1869), Γρηγόριος Γῶγος ὁ ἀρχιμ. τὸν τοῦ ἐπισκόπου Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνου Τυπάλδου ('Αθῆναι 1868), ὁ ἰατρὸς 'Αναστάσιος Γούδας ἄλλων τε (ἐν βίοις παραλλήλοις) καὶ 'Ιακωβάκη Νερουλοῦ, Κυρίλλου Ϛ' τοῦ πατριάρχου (ὅπερ καὶ ἰδιαιτέρως ἐτυπώθη 'Αθήνῃσι 1868· βλ. Démétr. Coromilas Catalogue des livres publiés en Grèce 1868—1873. Athènes 1873 σελ. 23), 'Αθανασίου Ψαλίδα καὶ ἄλλων, εἰς οὓς καταλεκτέοι ὁ Κ. Σάθας ἐκδοὺς τὰς εἰς τὸν βίον τοῦ πατριάρχου 'Ιερεμίου Β' ἀναγομένας μαρτυρίας καὶ ἔγγραφα (βιογραφικ. σχεδίασμα περὶ 'Ιερεμίου Β', 'Αθῆναι 1870), ὁ ἐπιγραφόμενος πρίγκηψ Δημήτριος Ῥοδοκανάκης γράψας τὸν βίον τοῦ ἰατροῦ Κωνσταντίνου Ῥοδοκανάκιδος (ἐν 'Αθήναις 1872)· πρόσθες ὅτι ὁ αὐτὸς ἐξέδωκε, μετὰ προλόγου, Λέοντος 'Αλλατίου τὴν 'Ελλάδα· 'Αθήνῃσι 1872, ἀμφότερα λαμπρῶς ἐκτετυπωμένα, ὡς καὶ Γεωργίου Κορεσίου τὸν βίον, μετ' ἀπαριθμήσεως τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ (ἐν 'Αθήναις 1872), ὁ Η. 'Ιακωβάτος Ζερβὸς Κεφαλλὴν συμπολιτῶν αὐτοῦ βίους γράψας (συλλογὴ ἀρχαιολογικῶν λειψάνων Κεφαλληνίας), ὁ σεβαστὸς Παναγιώτης Χιώτης πολλοὺς Ζακυνθίους βιογραφήσας ('Ιστορικὰ ἀπομνημονεύματα Ζακύνθου τόμ. Β'), ἰδίως δὲ τὸν 'Αλέξιον Νερούλην (Πανδώρα ΙΑ'), τὸν 'Αντώνιον Κατήφορον ἐν ἰδίῳ τεύχει (Ζακύνθῳ 1858), τὸν Νικόλαον Κούρσουλαν (Ζακύνθῳ 1866 προλγμ. εἰς τὴν Θεολογ. Κούρσουλα), τὸν 'Ιωάννην Κοντονῆν (ἐν Φιλίστορι 'Αθηνῶν), ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου Νικόλαος Κατραμῆς σημειώσας τινὰ περὶ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως (ἱστο-

πλῆθος ἀφορμῶν καὶ χρόνου περίσσειαν καταθύοντες οἱ μὲν κατορωρυγμένον τὸ τῆς πατρώας σοφίας τάλαντον,

---

ρικαὶ διασαφήσεις περὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ (ἐν Ζακύνθῳ 1854·) καὶ πρὸ διετίας ἐκδοὺς λαμπρὸν ἔργον, ὅπερ ἀσχημίζει ἡ τυπογραφικὴ ἀθλιότης καὶ ἐν ᾧ βίους λογίων Ζακυνθίων καὶ ἄλλων ἐν Ζακύνθῳ διδαξάντων ἔγραψεν· ἐπαινετέοι καὶ οἱ κκ. Βροκίνης καὶ De Biazzi ἀρξάμενοι δημοσιεύειν τοὺς βίους τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαπρεψάντων Κερκυραίων. Ἐνταῦθα, κατὰ καθῆκον, προσεπισημειῶ ὅτι πλείστας διατριβὰς ἐδημοσίευσεν ἡ *Πανδώρα*, τὸ σπουδαιότατον τῶν συγχρόνων περιοδικῶν, καὶ ἡ *Χρυσαλλίς*· καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἐδημοσιεύθησαν ὁ βίος Νικάνδρου Νουκίου ὑπὸ τοῦ περικλεοῦς Ἀνδρέου Μουστοξύδου (τόμ. Ζ′, σελ. 220 καὶ ἑξῆς), Ἀντωνίου Ἐπάρχου (τόμ. ΙΖ′ καὶ ΙΗ′) ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ Μουστοξύδου, ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ πατρὸς, Γεωργίου Γενναδίου ὑπὸ Ἀλεξ. Ρ. Ῥαγκαβῆ (τόμ. ς′) καὶ ἄλλα τινὰ δοκίμια. ἐν δὲ τῇ Χρυσαλλίδι ἐδημοσίευσεν ὁ Κωνστ. Σάθας τὰς βιογραφίας Λεονάρδου Φιλαρᾶ (τόμ. Γ′, σελ. 97 καὶ ἑξῆς). Γενναδίου Σχολαρίου (Γ′, 577) καὶ Νικολάου Παπαδοπούλου τοῦ Κρητὸς (τόμ. Δ′ σελ. 647) ὁ Θεμιστ. Ν. Φιλαδελφεὺς τοὺς τῶν ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος διδαξάντων (τόμ. Δ′ σελ. 133) καὶ ὁ Ἐπαμειν. Σταματιάδης τὸν τοῦ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου (Γ′ σελ. 193) εἰς ὃν παρετήρησε τὰ δέοντα ὁ Σχ. Δ. Βυζάντιος (αὐτ. σελ. 243 . Ἀγνωμοσύνην δὲ μὴ ἐπιδεικνύμενοι, ὡς ἄλλοι ἀοιδίμων διδασκάλων ζῶντες μαθηταὶ, ὁ γηραιὸς ἀλλ' ἡβάσκων τὸν νοῦν Ἀνδρέας Ζ. Μάμουκας ἔγραψε τὸν βίον τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἀθανασίου Παρίου (παρὰ Κ. Σάθᾳ Νεοελλ. Φιλολ. σελ. 630) καὶ ὁ Κ. Σιβίνης τὸν τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (βλ. ὑπόμνημα αὐτοσχέδιον περὶ Οἰκονόμου· Τεργέστῃ 1857·) ἔγραψαν δὲ προσέτι τὸν βίον τοῦ ἐπιφανοῦς ἱεροκήρυκος ὅ τε Μιχαὴλ Γ. Σχινᾶς (ἐν Ἀθήναις 1857) καὶ ὁ Κ. Εὐθυβούλης (ἐν Κωνπόλει 1857). Ἀπαιτεῖται ἓν σημειώσω, ἐν τέλει, τὸν ὑπὸ Μ. Ῥενιέρη καλὸν βίον Κυρίλλου Λουκάρεως (Ἀθῆναι 1859) τὸν ὑπὸ Κωνστ. Κροκιδᾶ λαμπρὸν βίον Γρηγορίου πατριάρχου τοῦ Ε′ (Ἀθῆναι 1853) Ὁ Μ. Παρανίκας ἐβιογράφησε τὸν Διονύσιον Παπαρρούσην (ἐπετηρὶς Ἑλλην. Φιλολ. Συλλόγου ΙΒ′), τὸν Ἀθηνῶν Ἀθανάσιον, τὸν Ἰωάννην Ταπλίκαραν (ἐπετ. Φιλ. Συλλ. Ι′) τὸν Ἰωάννην Ζυγομαλᾶν, τὸν Μιχαὴλ Ἑρμόδωρον (ἐπετ. ΙΑ′). Ἐπαίνου δ' ἄξιος καὶ ὁ Ἀλ. Βλαστὸς γράψας τὰ Χιακὰ αὐτοῦ, ὁ Ἐπαμ. Σταματιάδης βιογραφήσας ἱκανοὺς Σαμίους ἐν ταῖς ἀπὸ τοῦ 1875 ἐπετηρίσι τῆς Σάμου, ὁ Γ. Ἀριστείδης ἐκδοὺς τὸν βίον Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου (ἐν Κωνσταντινουπόλει 1880) ὁ Φίλιππος Π. Γ. Ἀριστόβουλος βιογραφήσας τὸν Χαλεπίου Θεόκτιστον (Ἐκκλ. Ἀλήθεια Β′) κλπ.

ὡς ὁ πονηρὸς δοῦλος φυλάττουσι, μηδ' αὐτοὶ μηδὲν αὐτῷ χρώμενοι μηδ' ἄλλοις παρέχοντες, οἱ δ' ἀναισθήτως εἰς οὐδὲν δέον αὐτὸ κατασπαταλῶσι», καθὰ, μετὰ λύπης, ὁ Οἰκονόμος, εἴκοσιν ἔτη κατόπιν τῶν πρώτων γραφομένων αὐτοῦ, ἔγραφε, Φραγκῖσκον τὸν Κόκκον βιογραφῶν[1]· ὀψέποτε δ' ἐκδοθῶσι τῆς ἐνταῦθα μεσαιωνογραφικῆς ἑταιρίας τὰ ἀναγνώσματα, ἅπερ ἐν ταῖς σεμναῖς τῶν αὐτῆς ἑταίρων συνόδοις ὑποβάλλονται, τότε πολύτιμος ἔσται τῷ τε φιλολόγῳ καὶ τῷ φιλίστορι καὶ τοῖς τὰ πάτρια τιμῶσιν ἑτοίμη ὕλη, ἱστορίαν κατ' ὀλίγον συμπληροῦσα γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν καὶ σπουδασμάτων ποικίλων καὶ συστημάτων χειροτεχνικῶν καὶ λογίων καὶ σχολῶν.

§

Ὅταν λέγω ἱστορίαν σχολῆς τινὸς νοῶ, κατὰ τὰς ἐνούσας πηγὰς, γραπτὰς ἢ προφορικὰς, γνῶσιν τοῦ βίου τῶν ἐν αὐτῇ διδαξάντων καὶ τοῦ διδακτικοῦ αὐτῶν συστήματος, εἰ δυνατὸν, καὶ γνῶσιν τῶν συγγραμμάτων ἑκάστου, γνῶσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν αὐτῇ διδαχθέντων, καὶ γνῶσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἱδρυτῶν καὶ συντηρητῶν αὐτῆς, καὶ τέλος γνῶσιν τῶν κατὰ διάφορα ἔτη πόρων καὶ τῶν ἀναλωμάτων ἑκάστης καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ὀργανισμοῦ· τοιαύτης ἱστορίας οὐδεμία σχολὴ τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν ἱδρυθεισῶν ἔτυχε, καίτοι, κατὰ τὰς σωζομένας πηγὰς γραφεῖσαι, λόγου καὶ ἀναγνώσεως ἄξιαί εἰσιν ἡ ὑπὸ τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ τοῦ φίλου κ. Εὐθυμίου Καστόρχη φιλοτεχνηθεῖσα ἱστορία τῆς ἐν Δημητζάνῃ σχολῆς καὶ τῶν καθιδρυτῶν καὶ πρώτων αὐτῆς διδασκάλων[2], ἡ τῆς ἐν Βυτίνῃ σχολῆς, ἣν συνεγράψατο ὁ Π. Παπαζαφειρό-

---

1. ἐπιστολὴ περὶ Κόκκου, Ἀθήν. 1863 σελ. 16.

2. ἐξεδόθη Ἀθήνησι 1847 βλ. καὶ νεωτ. προσθήκας εἰς τὴν ἱστορίαν ταύτης ὑπὸ Καστόρχη καὶ Ἱερων. Βογιατζῆ· Εὐαγγ. κῆρυξ 1865. Ἀσωπίου ἀττικὸν ἡμερλ. τοῦ 1868.

πουλος (Ναύπλιον 1859) καὶ ἡ τῆς Σμύρνης, ἣν ἔγραψεν[1] ὁ σοφὸς αὐτῆς διευθυντὴς Κωνσταντῖνος Σ. Ξανθόπουλος· (1862 Ἀθήνῃσιν). Λυπηρὸν ὅτι περὶ τῶν λοιπῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν σχολῶν ὀλίγιστα γινώσκομεν, καὶ ταῦτα διεσκορπισμένα πρότερον ἐδῶ κ' ἐκεῖ συνήθροισεν εἰς ἐν ὁ φιλόπονος Ματθαῖος Παρανίκας, ἐνῷ περὶ σχολῶν ἑτέρων δεκαπέντε καὶ εἴκοσιν ἑκατονταετηρίδας πρὸ ἡμῶν ἀκμασασῶν[2] πλείω γινώσκομεν, ἴσως ἀνάγκης ὑφισταμένης ὅπως γραφῇ τῶν ἀρχαιοτέρων μᾶλλον ἢ τῶν νεωτέρων σχολῶν ἡ ἱστορία, διότι μὴ λησμονῶμεν τὸ τοῦ Βουλγάρεως[3] ὅτι «φύσει γάρ πως ὑπὸ τῆς χρείας ἄγεσθαι φιλεῖ τὸ ἀνθρώπειον· ἐνδέον δὲ τῶν ἀναγκαιοτέρων μόλις ἂν ἐπιστραφείη τῶν περιττῶν καὶ ὧν τὴν χρῆσιν ὑπερθέσθαι ἔχειν ὑπείληφε». Τῆς δὲ μεγαλωνύμου καὶ παλαιφάτου Πατριαρχικῆς Βυζαντινῆς Ἀκαδημίας, τῆς Μεγάλης δηλονοῦν τοῦ Γένους Σχολῆς, εἰ παλαιότερος οὐδεὶς ἐξέθηκεν ἱστορίαν, ὁ δὲ Κωνστάντιος Α΄ τὴν πολύτιμον αὐτοῦ συνέγραψε διατριβήν, ἀλλὰ μήτε ὁ εἷς μήτε ὁ ἕτερος[1] τῶν ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίου ἐρανισαμένων προσέθηκαν νέον τι, μὴ ἔχοντες, φαίνεται, πηγὰς ὑπ' ὄψιν ἀρκούσας· ἐγὼ δ' ἀναλαβὼν τὴν σύνταξιν χρονικῶν αὐτῆς ἢ ἱστορικοῦ δοκιμίου, οὗ πρὸς συμπλήρωσιν ἕτεροι κατόπιν δυνατὸν 'να ἐργασθῶσι,

1. τῷ 1877 ἐξεδόθησαν ἐν ἰδίῳ τεύχει ἐν Σμύρνῃ ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὰ πρῶτα τῆς συστάσεως αὐτῆς ἔτη.

2. Νικηφόρου Καλογερᾶ Ἀλεξανδρινὰ θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ μελέται· περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρώτης κατηχητικῆς Σχολῆς Πέστῃ 1867· καὶ Παναρέτου Κωνσταντινίδου νῦν ἀρχιεπισκόπου Μεσσηνίας ἡ Ἀκαδημία ἤτοι ἡ ἐν Ἀθήναις Πλατωνικὴ Σχολή· ἐν Ἐρλάγγῃ 1874.

3. Εὐγενίου Βουλγάρεως Λογικὴ 1766 σελ. 40 § 64.

4. Ματθαίου Παρανίκα ἐν τῷ σχεδιάσματι ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ τῆς Σχολῆς τοῦ Γένους σελ. 14—32 Ἀντωνίου Χαριλάου καθηγητοῦ αὐτῆς λόγος περὶ τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς ἐκδοθεὶς ἐν τῇ ἐκθέσει περὶ αὐτῆς τοῦ τότε μὲν ἀρχιμανδρίτου νῦν δὲ μητροπολίτου Νικομηδείας Φιλοθέου Βρυεννίου· ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870 σελ. 18—28.

ρίπτω ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ συρράψας εἰδήσεων καὶ πληροφοριῶν πληθύν, συνδημοσιεύων μὲν αὐτοβιογραφίαν τοῦ ἀοιδίμου διδασκάλου Σαμουὴλ τοῦ Κυπρίου, περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Σχολῆς ἀπὸ τοῦ 1820—1854, προσράπτων δ' αὐτῇ τὰ παρὰ τοῦ φιλοπόνου διδασκάλου Β. Δ. Καλλίφρονος δημοσιευθέντα[1] καὶ τὸ πρῶτον ἐκδιδοὺς τρία σπουδαῖα ἔργα τριῶν τῶν τελευταίων αὐτῆς διδασκάλων.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΝ δ' ΑΚΑΔΗΜΙΑΝ καλῶν συγγνωστός εἰμι ἐξομολογῶν τῷ ἀναγνώστῃ μου ὅτι οὔτε φίλτρον τυφλῆς ἀγάπης οὔτε θαυμασμοῦ αἴσθημα κινεῖ με εἰς τοῦτο, αὐτῆς τῆς ἱστορίας λεγούσης· οὕτως ἐκάλεσεν αὐτὴν ὁ πολὺς Βιλλεμαὶν[2], οὕτως ἔγραψεν αὐτὴν ὁ σοφὸς γραμματικὸς Ἀνανίας[3]· ἀλλ' ὅταν τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν φιλολογικῆς κινήσεως βλέπωμεν ἀποδιδοῦσαν τὸ ὄνομα τῆς ἀκαδημίας εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω καὶ εἰς τὴν ἐν Βουκουρεστίῳ[4], ἑτέρας δέ τινας ὑπὸ τῶν ἐν αὐταῖς παιδευθέντων οὕτως ὀνομαζομένας, πολλῷ δικαιότερον δέον 'ν' ἀποδοθῇ ὁ ἀκαδημαϊκὸς τίτλος εἰς σχολὴν αἰῶνας ὅλους ἑκατόμποδας ἐπὶ τῶν γηραιῶν αὐτῆς ὤμων βαστάσασαν καὶ πάντοτε πατριαρχικήν: δῆλον οὖν ὑπὸ

1. ἐν τῇ αὐτῇ ἐκθέσει σελ. 193—212· παρελείφθησαν, δυστυχῶς, ἐν αὐτῇ πολλὰ διδασκάλων ὀνόματα.

2. βλ. σελ. 81 τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως τοῦ ἱστορικοῦ δοκιμίου.

3. Σπλάγχνον γραμματικῆς ἢ περὶ μορίων συγγραφὲν μετὰ πόνου πολλοῦ καὶ ἀρίστῃ τάξει συντεθὲν παρὰ τοῦ λογιωτάτου κυρίου Ἀνανίου Ἀντιπαρίου καὶ διδασκάλου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας· νῦν πρῶτον τύπῳ ἐκδοθὲν, ἀναλώμασι τοῦ παναγίου καὶ ζωοδόχου Τάφου, ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ μακαριωτάτου ἁγιωτάτου καὶ σοφωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυρίου κυρίου Παρθενίου τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν. ἐν ἔτει σωτηρίῳ ᾳψξδ'. Ἐνετίῃσιν. παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι.

4. Ἰωάννου Χρυσοστόμου οἱ περὶ ἱερωσύνης λόγοι ὑπὸ Δωροθέου Εὐελπίδου ἀρχιμανδρίτου Βατοπεδινοῦ πρλγ. σελ. η'. Μ. Παρανίκα σχεδίασμα σελ. 183—4· ὁ Ἰωάννης Κοντονῆς τὴν ἐν Ἄθῳ Σχολὴν καλεῖ *Οἰκουμενικὴν Ἀκαδημίαν* (Φιλίστωρ Β' 297).

τὴν προστασίαν τοῦ πατριαρχείου διατελοῦσαν καὶ ὑπ' αὐτοῦ διατηρουμένην, ἐν τοῖς παρελθοῦσι χρόνοις, αἰωνίως ἐθνικὴν καὶ σέμνωμα τοῦ γένους, ὑπὲρ οὗ εἰργάσθη· καὶ πάντοτε οἰκουμενικήν. Διότι καὶ οἰκουμενικοὺς μὲν πατριάρχας ἔσχε πολλάκις καὶ προστάτας καὶ ἱδρυτὰς καὶ διδασκάλους καὶ μαθητάς, ταῖς τοῦ οἰκουμενικοῦ δὲ πατριαρχείου ἀνάγκαις καὶ περιστάσεσιν οὐχ ἅπαξ, οὐδ' ἑκατοντάκις, ἀλλὰ χιλιάκις ἴσως ἀρωγὸς ἐπεφάνη· καὶ τέλος, ἵνα μὴ μηκύνω τὸν λόγον, διάδοχος ἐγένετο τῆς ἐπὶ βυζαντινῶν Οἰκουμενικῆς ἐκείνης Σχολῆς, ἐν ᾗ διδασκάλων εὐσεβῶν ἑσμὸς δωδεκάριθμος ὑπῆρχον οἱ σύμβουλοι τῆς Μ. Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, παρ' ᾗ ἔκειτο καὶ ὑφ' ἣν ἐτύγχανε πάσης προστασίας ἡ ἔνδοξος Σχολή, μαρτύρων χορείαν εἰς τὰ Ἡλύσια τοῦ χριστιανισμοῦ προπέμψασα, ἐπὶ τοῦ Ἰσαύρου Λέοντος, ὅτε ἐκαίοντο καὶ θησαυροὶ καὶ πλοῦτος ἄμετρος πατρώας σοφίας, θῦμα τῆς ἀντορθοδόξου μανίας τοῦ θηριωνύμου αὐτοκράτορος[1].

1. περὶ τῆς Σχολῆς καὶ τῆς παρ' αὐτῇ βιβλιοθήκης βλ. Σπ. Ζαμπελίου Βυζαντ. Μελετ. σελ. 231, Κ. Παπαρρηγοπούλου Ἱστ. Ἑλλ. ἔθνους τόμ. Γ' 433, 465. μέτιθι τὸ ἄρθρον μου *Κωνσταντινούπολις* ἐν τῷ παρ' ἡμῖν Λεξικῷ ἱστορίας καὶ γεωγραφίας, Gyllii topographia Constantinopoleos σελ. 171—173, Α. Γ. Παπάτη Βυζαντ. μελετ. σελ. 352, Schœll Hist. Litter. τόμ. ς' σελ. 254—257, Ἱστ. ἑλλ. φιλολ. Δοναλδσῶνος μετάφρ. Ι. Ν. Βαλέττα τόμ. Β' σελ. 426, ἔνθα τὸ Ὀκτάγωνον γράφει μέρος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ παλατίου· ἀδοκίμως· εἶχον ἴσως μοναί τινες καὶ σχολαὶ τὰ Ὀκτάγωνα αὐτῶν, ὧν εἰκόνα ἔχομεν παρὰ Πασπάτῃ, καὶ ἴσως εἶχε καὶ τὸ παλάτιον τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ἀλλὰ τὸ Ὀκτάγωνον, περὶ οὗ γράφω ἔκειτο ἄλλοθί που, ἴσως ἔνθα ἦν τὸ Καπιτώλιον τῆς νέας Ῥώμης, τὸ σήμερον Λαλελὶ τζαμισί, ἴσως παρὰ τὴν βασιλικὴν κινστέρναν, τὴν σήμερον Γερὲ-μπατάν· ἴσως, τέλος, ἂν γίνῃ δεκτόν ποτε ὅτι ἡ ὑπὸ Βάρδα τοῦ κουροπαλάτου συστᾶσα κατὰ τὴν Μαγναύραν σχολή, ἐν ᾗ ἐδίδασκον Λέων ὁ πρώην Θεσσαλονίκης καὶ ὁ Φώτιος καὶ Κομητᾶς καὶ Θεοδήγιος (Παπαρρ. Ἱστ. Γ', 829) ἦν διάδοχος τῆς ὑπὸ Ἰσαύρου Λέοντος πυρποληθείσης Οἰκουμενικῆς, τότε ἔχει καλῶς τὸ παρὰ τῷ πολυμαθεστάτῳ φίλῳ Ἰω. Ν. Βαλέττᾳ φερόμενον.

Ταύτης τῆς Οἰκουμενικῆς Σχολῆς τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μὲν συστάσης, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν περὶ τὸ δόγμα διενέξεων[1], ὑπὸ τοῦ Ἰσαύρου Λέοντος καταστραφείσης, ἐπὶ δὲ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου ἐργαζομένης ἴσως[2] πάλιν, καίτοι οὐχὶ πομπωδῶς, διὰ τὴν πρὸς τὸ δόγμα τῆς τῶν εἰκόνων τιμῆς ἀφοσίωσιν τῶν διδασκάλων αὐτῆς, διάδοχον εὑρίσκομεν, καθὰ καὶ ὁ ἀθανάτου μνήμης ἄξιος Δουκάγγιος ἐσημείωσε[3], τὴν ἐπὶ Ἰωάννου αὐτοκράτορος τοῦ Κομνηνοῦ Σχολήν, ἧς μέμνηται Ἀνσέλμος ὁ ἐπίσκοπος Ἀβελβέργης, γράφων ὅτι, συζητήσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένης μετὰ τοῦ Νικομηδείας μητροπολίτου περὶ ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, ἐλάμβανον μέρος καὶ δώδεκα διδάσκαλοι «duodecim electos dicascalos, qui studiis Græcorum ex more sole præsse». Ἦν δὲ Νικομηδείας μητροπολίτης ὁ Νικήτας[4], ἴσως οἰκουμενικὸς διδάσκαλος ὤν, οἷος ἅμα τῇ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἀνασυστάσει τῆς Σχολῆς ἐγένετο Ματθαῖος ὁ Καμαριώτης.

Ἀπὸ τούτου καὶ τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου Γενναδίου Β' τοῦ Σχολαρίου ἄρχεται ἡ γνωστοτέρα πως τῆς Βυζαντινῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς ἱστορία, ὁ δὲ τὰ μετὰ χεῖρας λιτὰ χρονικὰ γράφων ἀπ' αὐτῆς καὶ αὐτὸς ὡς ὕσπληγγος ἄρχεται τοῦ καλλίστου ἀγωνίσματος.

1. Σκ. Δ. Βυζ. Κωνστ/πολις Α' σελ. 457, Schœll ς' 252, 256.

2. τοῦτο γράφω συνεικάζων: βιβλίον τι τῆς βασιλικῆς βιβλιοθήκης ἀναφέρει ὁ Κεδρηνὸς (σελ. 389 τῆς ἐκδ. Βενετίας) περιέχον σιβυλλικοὺς χρησμούς, φρονῶν δ' ὅτι βιβλιοθήκη προσυπονοεῖ τὴν ὕπαρξιν καὶ Σχολῆς, ὡς πάντοτε ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ, δικαιοῦμαι διὰ τὴν τόλμην μου, ἥτις ἄλλως οὐδὲν τῶν καθεστώτων καταλύει.

3. Du cange Constantinopolis Christiana ἐκδ. 1729 βιβλ. Β' σελ. 119, τὰ δ' ἐκεῖ γραφόμενα μετέγραψεν ὁ Σκ. Δ. Βυζάντιος καὶ ἐξέδωκεν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει αὐτοῦ. Α', 457.

4. Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου Ἱστορία τοῦ σχίσματος σελ. 30 κ. ἑξ. τοῦ αὐτοῦ Ὀρθόδοξος Ἑλλὰς σελ. 21 καὶ ἔνθα παραπέμπει· Schrœck Christliche Kirchengeschichte τόμ. 29 σελ. 383. Μελετίου Ἀθηνῶν Ἐκκλ. ἱστορία Γ' σελ. 17.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ ὁ ΚΑΜΑΡΙΩΤΗΣ ὁμολογεῖται ὁ πρῶτος μετὰ τὴν ἅλωσιν σχολάρχης τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, ἐν ᾗ ἐδίδασκε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καὶ πρὸ τῆς ἁλώσεως, διότι ἔν τινι σημειώσει τῆς Turcograeciae[1] γράφεται ὅτι ὁ Καμαριώτης «ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ πατριάρχου Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου καὶ ἄλλων τινῶν ἀρχόντων, περὶ τὰ μέσα τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτὰν Μουράτη»· τοῦθ' ὅπερ ὅ τε Μάξιμος ὁ Μαργούνιος ὁμολογεῖ, γράφων πρὸς τὸν διάσημον ἑλληνιστὴν Δαβὶδ Οἰσχέλιον[2] καὶ ὁ Schœll ὁ τὰς πληροφορίας αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης τοῦ Φαβρικίου, τὸ πλεῖστον, ὡς γνωστὸν, ἀρυόμενος.

Ὁ Καμαριώτης ἱστορεῖται[3] υἱὸς σεβασμίου ἱερέως, ἀφανοῦς γενομένου ἐν τῇ ἁλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Θεσσαλονικέως μὲν ὄντος μετοικήσαντος δ' εἰς τὴν ὑπερκειμένην τῶν πόλεων, περὶ τὰς ἀρχὰς ἴσως τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος· φρονῶ ὅτι ὁ Ματθαῖος Καμαριώτης ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐὰν πρέπῃ 'να πιστεύσωμεν εἰς αὐτὸν τοῦτον ἢ εἰς τὰς annotationes τοῦ Κρουσίου· καὶ οὗτος μὲν σημειοῖ περὶ τοῦ Ματθαίου «ὅτι ἀπὸ Θεσσαλονίκης ὁρμώμενος (λατιν. patria Thessalonicensis) καὶ φιλόσοφος ὤν, ἦλθεν ὧδε εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐν τοῖς ἐσχάτοις δυστυχέσι χρόνοις τῶν βασιλέων τῶν Παλαιολόγων· καὶ ὧδε μείνας μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως»· ὁ δὲ Καμαριώτης τὰ κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως διηγούμενος, ἐν ἐπιστολῇ δημοσιευθείσῃ ὑπὸ Κρουσίου, γράφει «πάντα ἡμῖν ἀθρόον ᾤχετο τὰ καλά· ἡ πατρὶς ἑάλω, πόλις... σχεδὸν ἀνθρωπίνης κρείττων χειρὸς... τῶν ἐν γῇ

1. Martini Crusii annotationes in historiam ecclesiasticam σελ. 187, Schœll hist. litter. τόμ. Ϛ΄ σελ. 227.

2. παρὰ Ζαβίρᾳ· Ἑλλ. θέατρον σελ. 72, ἅπερ μεταγράψας ὁ Κ. Ν. Σάθας, ὡς σύνηθες, ὑπεσημείωσεν ἁπλῶς, χωρὶς παραπομπῆς τινος.

3. βλ. ὅσα αὐτὸς περὶ τοῦ πατρὸς γράφει· μέτιθι Ζαβίραν, ἔνθ' ἄνωτ. Δημητρακοπούλου Ὀρθόδ. Ἑλλάδα σελ. 120· πρβλ. Φαβρικίου Bibliotheca Græca τόμ. Δ΄ σελ. 475 ἐκδόσ. τοῦ 1737.

πασῶν μεγίστη τε καὶ καλλίστη... ἐφ' ᾗ πᾶσι μέγα φρονεῖν ἦν, καὶ ἧς τὸ κληθῆναι πολίτην οὐχ ἡ τυχοῦσα ὑπόθεσις εἰς λόγον φιλοτιμίας· ἡ τοιαύτη ἡμῖν καὶ τηλικαύτη πατρὶς» κτλ[1]. Ἀλλὰ καὶ Θεοδόσιος Ζυγομαλᾶς ὁ τῆς Μ· Ἐκκλησίας πρωτονοτάριος, τῇ 7 ἀπριλίου 1581 Μαρτίνῳ τῷ Κρουσίῳ ἐπιστέλλων καὶ τὸν θρῆνον παρασυνάπτων τοῦ Καμαριώτου λέγει ὅτι ἡ πατρὶς τοῦ πρώτου μετὰ τὴν ἅλωσιν, οἷος ἦν καὶ τὸ πρότερον, οἰκουμενικοῦ τούτου διδασκάλου «ἦν ἡ Κωνσταντινούπολις· ὃς καὶ ἔζη ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις» κτλ. Οὕτως ἐνόησαν τὰ γραφόμενα τοῦ Καμαριώτου καὶ τοῦ Ζυγομαλᾶ ὁ Casimirus Oudinus καὶ ὁ Robertus Gerius γράψαντες τὸν Καμαριώτην Βυζάντιον τὴν πατρίδα, ἐνῷ ὁ Henricus Wharton[2] οὐδὲν ἀκριβὲς ἀποφαίνεται περὶ τῆς πατρίδος, λέγων: patria Constantinopolitanus, aliis Thessalonicensis. Τῷ Wharton ἕπεται ὁ Δημητρακόπουλος καὶ ὁ Ζαβίρας[3], ἐνῷ ὁ Μελέτιος Ἀθηνῶν, ὁ δύο καὶ ἥμι-

1. ἡ ἐπιστολὴ καταλαμβάνει τὰς σελ. 76—83 τῆς Turcograeciae ἤτοι ἑπτὰ καὶ πλέον μετὰ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως· εἰρήσθω δ' ὅτι ὁ ἀκριβολογῶν Μ. Παρανίκας ἐκτείνει εἰς τρεῖς σελίδας, πλανηθεὶς ἐκ τοῦ σφάλματος τῶν τυπωσάντων τὴν πολύτιμον βίβλον, ἀντὶ 83 ἀφέντων τὸν ἀριθμὸν 79· ὁ Κ. Σάθας διώρθωσε τὸ λάθος· Νεοελλ. φιλολ. σ. 61.

2. Casimiri Oudini Commentarius de Scriptoribus Ecclesiae antiquis κτλ. Λειψίᾳ 1722 τόμ. Γ΄ στήλη 2519—Appendix ad historiam litterariam Guillielmi Cave κτλ. authore Henrico Wharton· Γενεύῃ 1693 σελ. 92—Cave Scriptorum Ecclesiasticorum historiâ litteraria, pars altera: appendix ad partem alteram κτλ. Roberto Gerio auctore, Γενεύῃ 1699 σελ. 311.

3. Δημητρακοπούλου Ὀρθόδ. Ἑλλάς· σελὶς 120· σημειωτέον ὅτι παραπέμπει εἰς τὸν Οὐδῖνον· Ζαβίρα ἑλλ. θέατρον σελ. 71· εἰρήσθω ὅτι ὁ Ζαβίρας τοῦ Γ. Κρέμου γράφει «Ματθαῖος ὁ Καμαριώτης υἱός τινος ἱερέως φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ ἄριστος· ἐγεννήθη οὗτος εἰς τὸ Βυζάντιον ἤτοι· εἰς τὴν Θεσσαλονίκην· ὡς τινες βούλονται»· φρονῶ ὅτι τὸ ἤτοι ἐγράφη κακῶς ἀντὶ εἴτε.

συν αἰῶνας μετὰ τὸν Καμαριώτην ἀκμάζων, θέλει[1] πατρίδα τοῦ Ματθαίου τὴν Θεσσαλονίκην, τούτῳ δὲ κατακολουθεῖ ὁ Μ. Παρανίκας[2]. Θεσσαλονικέα καλεῖ ὁ Schœll, ὁ Ἰωάννης Φιλήμων, ὁ Κ. Σάθας, ὁ Α. Χαρίλαος, ὁ Δημήτριος Ἀλεξανδρίδης, ὁ πολυπραγμονῶν Μαργαρίτης Δήμιτσας[3] ὡς καὶ εἴ τις ἕτερος τῶν ἐξ ὑπογυίου καὶ χερσὶν ἀνίπτοις, ἐπ' ἐσχάτων, τὰς τύχας τῆς μεσήλικος τοῦ γένους ἡμῶν βιοτῆς αὐτοσχεδιαζόντων· ὁ σοφὸς πατριάρχης Κωνστάντιος ἀπεσιώπησε τὴν πατρίδα[4].

Συνάγων τὰς περὶ αὐτοῦ πάσας πληροφορίας, τὰς ἐν τοῖς ἄνω σημειωθεῖσι συγγράμμασι, κρίνω ὅτι:

ὁ Ματθαῖος Καμαριώτης ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀρχομένης ἴσως τῆς ΙΕ΄ ἑκατονταετηρίδος, πατέρα ἔχων ἱερέα Θεσσαλονικέα, μετανασταύσαντα ἀπὸ τῆς γενετείρας εἰς τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, μετ' ἄλλων σύγγενῶν τοῦ Ματθαίου, ὅστις ἀναφέρει ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ τὴν μητέρα, τὴν ἀδελφὴν καὶ τὸν ἐπ' ἀδελφῷ ἀνεψιὸν τοὺς μόνους ἐπιζήσαντας μετὰ τὸ 1453.

Ὁ πατὴρ τοῦ ἡμετέρου Καμαριώτου, καθὰ τεκμαίρομαι ἐξ ὧν γράφει ὁ φιλόστοργος υἱός, ἐν τῇ βασιλευούσῃ διε-

1. Μελετίου Ἀθηνῶν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τόμος Γ΄ σελ. 334.

2. Μ. Παρανίκα σχεδίασμα σελὶς 15.

3 Schœll ἔνθ' ἀνωτέρω — Ἰ. Φιλήμονος· δοκίμιον ἱστορ. περὶ τῆς φιλικῆς ἑταιρίας σελ. 56—Κ. Ν. Σάθα σελ. 60 — Ἀντωνίου Χαριλάου λόγος· σελὶς 19—Δ. Ἀλεξανδρίδου· ἑλληνικὸς καθρέπτης. σελὶς 157—Μαργαρίτου Δήμιτσα· τοπογραφία Μακεδονίας σελ. 328—μέτιθι οἱονεὶ καρύκευμα τῆς πανδαισίας ταύτης τὸ παρ' ἡμῖν λεξικὸν ἱστορίας καὶ γεωγραφίας. ἔνθα εὑρίσκω «ὁ Ματθαῖος ἦν παιδαγωγὸς (!) τοῦ Γεωργίου Σχολαρίου· φαίνεται δὲ ὅτι τῷ 1438 συνώδευσε τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Ζ΄ Παλαιολόγον εἰς Ἰταλίαν, καὶ παρουσίασεν ἐν τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδῳ» (!)· καὶ ταῦτα μὲν ἐν λέξει Ματθαῖος, ἔνθα μεταγράφεται ὁ Δημητρακόπουλος, κατὰ λέξιν, ἀλλ' ἐν τῇ λέξει Καμαριώτης τοῦ αὐτοῦ λεξικοῦ σημειοῦται Θεσσαλονικεὺς «συγγράψας παλινῳδίαν(!) περὶ ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως» κτλ.

4. Κωνσταντίου τοῦ Α΄ περὶ τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς ἐν ἐλάσσοσι συγγραφαῖς, σελ. 346—347.

τέλει οἰκονόμος ξενοδοχείου τινὸς, νοσοκομείου δηλονοῦν ἤ τινος ἑτέρου κοινωφελοῦς καταστήματος, ἐξ ἐκείνων, δι' ὧν φιλάνθρωποι οὐχ ἧττον ἢ καὶ φιλόκαλοι βασιλεῖς ἐκόσμησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν[1]—«πολλὰ δὲ αὐτῷ τῆς ἀρετῆς τὰ μαρτύρια καὶ τοῖς αὐτὸν εἰδόσι γνώριμα πάντα—λέγει ὁ Ματθαῖος,—...ὅσα τε ἐν πτωχοτροφίαις, ὅσα ἐν ὑποδοχῇ ξένων, συμπαθείας δεομένων, καὶ ἅπερ ἁπλῶς τὸν ἐλεήμονα χαρακτηρίζει καὶ δίκαιον... ὅτι ἱερεὺς ἦν Θεοῦ ἄξιος».

Ἡ πρώτη ἐν Κωνσταντινουπόλει δημοσία διδασκαλία τοῦ Ματθαίου Καμαριώτου συμπίπτει περὶ τὰ ἔτη 1435 καὶ ἑξῆς, ὅτε ὑπ' αὐτὸν, ἀνδρωθέντα ἐν τῇ μελέτῃ τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ φόβου τοῦ Κυρίου, μορφωθέντα δὲ κατὰ τὸν ὑπογραμμὸν τοῦ ἐναρέτου πατρὸς, ἐμορφώθησαν ὅ τε Γεννάδιος ὁ Σχολάριος καὶ ἄλλοι τῶν ἐπισήμων· τοῦ Γενναδίου δ' ἐπανασυστήσαντος τὴν πατριαρχικὴν Ἀκαδημίαν, ὁ Καμαριώτης ἐδίδαξεν ἐν αὐτῇ ἐφ' ἱκανὸν, ἀλλ' ἄγνωστον πόσον χρόνον, κλαίων τὰς ἰδίας ἁμαρτίας καὶ δεόμενος τοῦ Θεοῦ ὅπως ἀπαλλάξῃ αὐτὸν «τῶν ἐκεῖσε κολαστηρίων»· φρονῶ, ἴσως οὐχὶ ἀτόπως, ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς ὁ Ματθαῖος τὸ μοναχικὸν ὑπέδυ τριβώνιον καὶ μετωνυμήθη Μα ουὴλ, ἀναδειχθεὶς καὶ μέγας ῥήτωρ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου· διότι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ παπᾶ Κωνσταντίνου Βαρήνου τοῦ τῆς Μ. Ἐκκλησίας μεγάλου σακελλαρίου, περὶ τὰ τέλη τοῦ Ις΄ αἰῶνος, ἐσώζοντο «Μανουὴλ Καμαριώτου καὶ μεγάλου ῥήτορος τῆς Μ. Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως» τρία[2] συγγράμματα.

1. ἀπαρίθμησιν τῶν ἐπὶ βυζαντινῶν κοσμούντων τὴν Κωνσταντινούπουλιν φιλανθρωπικῶν καθιδρυμάτων ἴδε ἐν τῷ ὑπ' ἐμοῦ συνταχθέντι ἄρθρῳ περὶ Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Λεξικῷ ἱστορ. καὶ γεωγρ. τόμ. Γ' σελ. 1027—1029.

2. βλ. τοῦ ἐμοῦ πολυτιμήτου φίλου τοῦ φιλέλληνος Richard Fœrster de antiquitatibus et libris manuscriptis Constantinopolitanis· ἐν Ροστόκκη 1877 σελ. 17.

Φαίνεται ὅτι ὁ Ματθαῖος Καμαριώτης προὐτίμησε 'να ζῇ ἄγαμος, μεριμνῶν τὰ τοῦ Κυρίου, κατὰ τὸ τοῦ Παύλου, ὅπως ἀρέσῃ τἰἄρανίῳ, διότι περὶ τῆς ἁλώσεως γράφων, καὶ ἀνεψιοὺς καὶ ἀδελφὸν καὶ ἀδελφὴν ἀναφέρων, οὐδὲν λέγει περὶ συζύγου καὶ τέκνων· νομίζω δ' ὅτι ὁ παρὰ Λέοντι Ἀλλατίῳ ἀναφερόμενος[1] Γεώργιος Καμαριώτης ἐστὶν ἀπροσέκτου μεταγραφέως χειρογράφων γέννημα.

Ὁ σοφὸς πατριάρχης Κωνστάντιος, καίπερ μὴ δυνάμενος ἐν βεβαιότητι γράψαι, «εἰς ὅσον τε ἡλικίας προεβεβήκει, καὶ πότε τὸν τοῦ ζῆν δρόμον κατέπαυσεν ὁ Ματθαῖος, τεκμαίρεται ὅμως ὅτι ἡ ληγούσης τῆς ΙΕ' ἡ ἀρχομένης τῆς Ις' ἑκατονταετηρίδος τὸν βίον κατέλυσε»· μεταγράφουσι δὲ τὰ τοῦ Κωνσταντίου ὁ Μ. Παρανίκας καὶ ὁ Ἀντώνιος Χαρίλαος, στηριζόμενοι ἐπὶ τὴν κρίσιν τοῦ σοφοῦ πατριάρχου ὅτι δῆθεν ὁ διάδοχος τοῦ Ματθαίου καὶ μαθητὴς αὐτοῦ Μανουὴλ ὁ Κορίνθιος ἤκμασεν ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν, τῶν κλεϊσάντων τὴν ἱερὰν καθέδραν τοῦ Στάχυος καὶ Σχολαρίου κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Ις' αἰῶνος. Λέγω ἐν πεποιθήσει, ὅτι ὁ Καμαριώτης ἐδίδαξεν οὐχὶ ὅσον χρόνον ὁρίζουσιν ἢ τεκμαίρονται οἱ τρεῖς οὗτοι βιογράφοι τῆς πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας· ἴσως διέμεινε σχολαρχῶν εἴκοσι, τριάκοντα περίπου ἔτη, ἴσως ἴσως τριάκοντα καὶ τέσσαρα, ἀλλ' οὐχὶ πεντήκοντα, διότι περὶ τὰς χειμερινὰς τροπὰς τοῦ 1489—90 μανθάνομεν παρὰ Ἰωάννῃ Λασκάρει Ῥυνδακηνῷ, ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ Καμαριώτης. Τούτου τοῦ Λασκάρεως ἐπιστολὴν πρὸς Δημήτριον τὸν Χαλκοκονδύλην ἐδημοσίευσε τῷ 1873 ὁ Ἰταλὸς καθηγητὴς Αἰνείας Πικολομίννης, ἣν ἐξέδωκε τὸ δεύτερον ὁ σεβασμιώτατος φίλος ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου κ. Νικόλαος Κατραμῆς· ἐξ αὐτῆς δὲ συνάγει[2] ὀρθότατα καὶ σα-

1. Λέοντος Ἀλλατίου de Georgiis et eorum scriptis diatriba Biblioth. Gr. τοῦ Φαβρικίου τόμ. Ι', ἐκδόσ. 1737 σελ. 738.

2. Φιλολογικὰ ἀνάλεκτα Ζακύνθου ὑπὸ Νικολάου Κατραμῆ ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου· σελ. 108—111.

φῶς ὁ μεσαιωνογράφος ἱεράρχης ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Λάσκαρις ἀναγγέλλει ὅτι προὐτίθετο 'να μεταβῇ εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ Κρήτην, ἡ δ' εἰς Κρήτην μετάβασις αὐτοῦ ἐγένετο ἐν ἀρχαῖς τοῦ 1492, ἢ τὰ τέλη τοῦ 1491, καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἀγγέλλει ὡσαύτως τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφιξιν αὐτοῦ καὶ τὸν θάνατον τοῦ Καμαριώτου, τὸ πρὶν ῥθινόπωρον συμβάντα, ἄρα ὁ Λάσκαρις ἦν τῷ 1490 ἐν τῇ πόλει τοῦ Κωνσταντίνου, τὸν Καμαριώτην μὴ εὑρὼν καὶ ζημίαν τοῦτο λογιζόμενος ἑαυτῷ: «τῶν ἐνταῦθα ἀνδρῶν, (γράφει) οἷς συγγενέσθαι μέγα ἡγούμην, τὸν μὲν Καμαριώτην οὐ κατέλαβον ζῶντα· ἦν γὰρ ἀπολιπὼν τὸ σωμάτιον τοῦ παρελθόντος ἐνιαυτοῦ περὶ τροπὰς τὰς χειμερινάς· ὅπερ ἀκηκοότα με οὐ μετρίως ἠνίασεν, ἐλπίσαντα ἐντυχεῖν τε τἀνδρὶ καὶ δι' ἕνα ἐκεῖνον οἱονεὶ τὸν χορὸν ἅπαντα θεάσασθαι τῶν πρὸ ἡμῶν περὶ λόγους καὶ φιλοσοφίαν ἀκμασάντων ἀνδρῶν».

Συγγράμματα κατέλιπεν ἱκανὰ 'να πιστώσωσι τοῖς ἐπιγιγνομένοις τήν τε εὐσέβειαν τοῦ οἰκουμενικοῦ τούτου διδασκάλου, τὸν ὑπὲρ τοῦ πατρίου δόγματος ζῆλον καὶ τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, γλώσσης καὶ φιλολογίας· ἐπὶ τούτοις δὲ διεκρίνοντο καὶ ἐσεμνύνοντο, αἰὲν ἀριστεύειν προθυμούμενοι καὶ ὑπείροχοι ἔμμεναι ἄλλων οἱ μακάριοι τῆς γεραρᾶς Σχολῆς ταύτης διδάσκαλοι[1].

1. Συγγράμματα τοῦ Καμαριώτου ἀναφέρονται παρὰ Σάθᾳ, Δημητρακοπούλῳ, Ζαβίρᾳ, Φαβρικίῳ Φοιρστέρῳ, Κάβε τὰ ἑξῆς:

μονῳδία ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν τῇ Turcograecia, σελ. 76—83—συνοπτικὴ παράδοσις τῆς ῥητορικῆς· ἐν Λύγούστῃ 1597, καὶ ἐν Ὑψάλῃ 1697—σύνοψις ἐκ τῆς ῥητορικῆς Ἑρμογένους· ἐν Ἀμβούργῳ 1675—λόγοι δύο πρὸς Ἰλλήθωνα περὶ εἱμαρμένης· ἐν Λουγδούνῳ 1722—ὑπόμνημα εἰς τὰς ἐπιστολὰς Συνεσίου, —ἐγκώμιον τῶν τριῶν ἱεραρχῶν—κανὼν ἰαμβικὸς εἰς τὴν ὕψωσιν τοῦ Σταυροῦ—ὅμοιος εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος: ἀνέκδοτα καὶ τὰ τρία ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Παρισίου—κανόνες ὀκτώηχοι εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν, ἀνέκδοτοι ψαλλόμενοι ἐν τῇ ἐν Ἄθῳ μονῇ τοῦ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ὁ ΚΑΣΤΡΙΝΟΣ δύναται ἆρά γε 'να ταχθῇ ὁ μετὰ Καμαριώτην οἰκουμενικὸς ἀρχιδιδάσκαλος; οὐδαμοῦ ἀλλοῦ εὑρὼν μαρτυρίαν περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ Λασκάρει εὑρίσκων ἐπαίνους, τὸ δ'ὄνομα αὐτοῦ συνδεόμενον βλέπων μετὰ τοῦ Καμαριώτου πιστεύω ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ τοῦ Καμαριώτου διάδοχος· «ταύτης δὴ τῆς ἐλπίδος διεψευσμένος— γράφει ὁ Λάσκαρις, μὴ ἐντυχὼν δηλονοῦν τῷ Καμαριώτῃ—σύνειμι γοῦν ὁσημέραι Δημητρίῳ τῷ Καστρινῷ, τῷ ὄντι φιλοσόφῳ ἀνδρὶ λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, καὶ ἀπολαύω τῆς τούτου συνουσίας τε καὶ ὁμιλίας, οὐχ ἥκιστα παρ'αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ἐμὴν πρόθεσιν ὠφελούμενος».

οὐδὲν ἕτερον γινώσκω περὶ Δημητρίου Καστρινοῦ.

ΜΑΝΟΥΗΛ ὁ ΚΟΡΙΝΘΙΟΣ ὑπῆρξε μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ Καμαριώτου, καθὰ γράφει πρὸς Κρούσιον[1] Θεοδόσιος

Παντοκράτορος — ἀνάπτυξις τοῦ ἱεροῦ συμβόλου, ἀνέκδοτος ἐν τῇ ἐθνικῇ τοῦ Παρισίου καὶ τῇ συνοδικῇ τῆς Μόσχας βιβλιοθήκῃ—λόγος περὶ τοῦ καθήκοντος τῶν ποιμένων, ἀνέκδοτος ἐν τῇ αὐτοκρ. βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης—κανὼν εἰς τὴν Ὑπαπαντήν, ἀνέκδοτος ἐν τῇ Βοδλειανῇ βιβλιοθήκῃ — περὶ ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς θρησκείας — ἑρμηνεία εἰς τοὺς χρησμοὺς Σιβύλλης τῆς Ἐρυθραίας καὶ περὶ τοῦ βίου αὐτῆς— εἰς Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην — ἀπόδειξις εἰς τὰς Ὁμήρου ῥαψῳδίας καὶ εἰς τὸν βίον αὐτοῦ: τὰ τρία τελευταῖα ἀναφέρονται παρὰ Φοιρστέρῳ· τὰ δ' ἀποδιδόμενα τῷ Καμαριώτῃ τούτῳ Ματθαίῳ δύο ἔργα περί τε θείας χάριτος καὶ περὶ τοῦ θαβωρίου φωτὸς καὶ τὸ κατὰ τῶν ἀλλότρια τῇ ἐκκλησίᾳ διδασκόντων, νομίζω ἔργα ἑτέρου τινὸς ὁμωνύμου μοναχοῦ συγχρονήσαντος ταῖς παλαμναίαις ἐκείναις περὶ κτιστοῦ καὶ ἀκτίστου φωτὸς διχοστασίαις καὶ ταραχαῖς· βλέπε παρὰ Miller Catalogue des manuscrits Grecs de la Bibliothèque de l'Escurial· Παρίσι, 1848 σελ. 343 ἀναφερομένας καὶ ἐπιστολὰς τοῦ Ματθαίου· ἐλεγεῖα δ' εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν σώζονται, τοῦ Καμαριώτου ἔργον σημειούμενα, ἐν τῇ ἐν Ἱεροσολύμοις βιβλιοθήκῃ τοῦ παναγίου Τάφου, καθὰ εὑρίσκω ἐν τῷ ἀνεκδότῳ ἔτι, δυστυχῶς, τῶν χειρογράφων αὐτῆς καταλόγῳ, ὃν συνέταξεν ὁ μεσαιωνολόγος ἀρχιμ. Κύριλλος Ἀθανασιάδης.

1. Turcogr. σελ. 90 «ὃς (Ματθαῖος) ἐχρημάτισε διδάσκαλος Μανουὴλ τοῦ Κορινθίου, τοῦ ἐπὶ πατριάρχου Θεολήπτου καὶ Ἱερεμίου ἔχοντος τὸ ὀφφίκιον τοῦ μεγάλου ῥήτορος».

ὁ Ζυγομαλᾶς, τοῦθ' ὅπερ πιστοῖ καὶ ὁ Wharton ἐν ταῖς εἰς Cave[1] προσθήκαις, ἐπαναλαμβάνει δ'ὁ Ζαβίρας, προστιθεὶς[2] ἐν ἁπλότητι «εἰ χρὴ πιστεύειν τῷ Οὐάρτωνι», ὁ ἐξ Οἰκονόμων Κωνσταντῖνος[3], ὁ Κωνστάντιος Α΄, οἱ ἐκ τῶν τοῦ σοφοῦ πατριάρχου ἀντλήσαντες, καὶ τέλος ὁ τὸν Ζαβίραν μεταγράφων Κ. Ν. Σάθας καὶ ὁ Δημητρακόπουλος[4]. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς χρονογράφος Μανουὴλ Μαλαξὸς ὁ τὴν ἐν τῇ Turcogræcia ἐκδεδομένην «πατριαρχικὴν Κωνσταντινουπόλεως ἱστορίαν» (1454—1578) μεταγλωττίσας, ὡς αὐτὸς γράφει, παραδίδωσιν ἡμῖν περὶ τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου[5] ὅτι ἐπὶ τῆς δευτέρας τοῦ Παχωμίου Α΄πατριαρχείας «ἦτον ὁ σοφώτατος καὶ θεολογικώτατος κύρις Μανουὴλ, ὁ μέγας ῥήτωρ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας,ὁ πελοποννησιακός»· ἐντεῦθεν ὁ σοφὸς Κωνστάντιος ὑπονοῶν ἀκμάζοντα τὸν Μανουὴλ ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν Παχωμίου Α΄ τοῦ ἀπὸ Ζυχνῶν, Ἰωακεὶμ Α΄ τοῦ ἀπὸ Δράμας, Θεολήπτου Α΄ τοῦ ἀπὸ Ἰωαννίνων καὶ Ἱερεμίου Α΄ τοῦ ἀπὸ Σοφίας, παρέτεινε τὴν μὲν διδασκαλίαν τοῦ Καμαριώτου μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Ις΄ ἑκατονταετηρίδος, τὸν δὲ Μανουὴλ Κορίνθιον ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἀρξάμενον καὶ μέχρι τῶν μέσων που τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος διδάσκοντα.

---

1. Henrici Wharton ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 127.

2. Ζαβίρα ἑλλ. θέατρον σελ. 437, ἀναφέρει τὸν Μανουὴλ καὶ ἐν σελ. 95.

3. Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων περὶ τῶν Ο΄ ἑρμηνευτῶν τῆς παλαιᾶς Γραφῆς τόμ. Δ΄, σελ. 796. Ἑλληνομνήμων Μουστοξύδου φυλλ. Ε΄ σελ. 313. τοῦ αὐτοῦ Οἰκονόμου πρόλγ. εἰς Ὑμνωδῶν ἀνέκδοτα, ἐν Ἀθήναις 1840, σελ. ιγ΄—ιζ΄, ἔνθα διακρίνει μὲν τὸν Μανουὴλ τοῦτον τοῦ Μανουὴλ Ὁλοβόλου, ᾧ τινι συνέχεεν ὁ Φαβρίκιος, ἀλλὰ παρατείνει τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ ἐπὶ ἐννενήκοντα ἐνιαυτοὺς δυσφορήτους· ὁ δὲ Κωνστάντιος Μαθουσάλαν καὶ Τιθωνὸν ἡμῖν ἀπέδειξε τὸν Μανουὴλ ἀκμάζοντα παραδιδοὺς ἀπὸ ἁλώσεως ἄχρι τοῦ 1543, ἐπὶ μίαν σχεδὸν ἐτῶν ἑκατοντάδα, ἀποθανόντα δὲ τῷ 1551! βλ. Κωνσταντίου περὶ πατρ. σχολῆς σελ. 347.

4. Σάθα Νεοελ. φιλγ. σελ. 123. Δημητρακ. Ὀρθόδ. Ἑλλὰς σελ. 122.

5. Turcogr. σελ. 146.

Τὰς ὑπ' ὄψιν μου πηγὰς ἀνελίττων, συνάγω ὅτι:

ὁ Μανουὴλ Κορίνθιος ὁ Πελοποννήσιος, γνωστὴν ἀπὸ τοῦ ἐπωνύμου καθιστῶν τὴν πατρίδα, ἐγεννήθη περὶ τὰ μέσα, πιθανῶς, τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος, καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐλθὼν κατετάχθη ἐν τοῖς γραμματεῦσι τοῦ πατριαρχείου, διδαχθεὶς μὲν ὑπὸ Ματθαίου τοῦ Καμαριώτου, αὐτὸν δὲ διαδεξάμενος, εἰ μὴ τὸν Καστρινόν, ἐν τῷ αὐτῷ αἰῶνι· ἴσως ἐγεννήθη καὶ πρὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος, προσκληθεὶς δ' εἰς τὴν φάλαγγα τῶν πατριαρχικῶν ὑπαλλήλων, ἐδίδασκε καὶ ἐν τῇ πατριαρχικῇ Ἀκαδημίᾳ. Ἦν ἄλλως τε καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ ἁλώσεως μέχρι τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος μακρὰν ἐθνικὴν ἡμῶν ζωὴν σύνηθες ἵνα οἱ διδάσκαλοι τῆς οἰκουμενικῆς ταύτης σχολῆς βοηθῶσι καὶ τῷ κατὰ καιρὸν πατριάρχῃ, ἐν τῇ φάλαγγι τῶν ὀρφικιούχων τῆς Μ. Ἐκκλησίας καταταττόμενοι, κατὰ συνήθειαν πάλιν ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων καταγομένην, καθ' ἣν ὁ οἰκουμενικὸς διδάσκαλος μετὰ τῶν λοιπῶν περὶ αὐτὸν δώδεκα συνδιδασκάλων ἦσαν οἱ σοφοὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς βασιλείας, ἐν σπουδαίαις ὑποθέσεσι, σύμβουλοι καὶ συνίστορες.

Ἑτέραν δέ τινα συνήθειαν ἀξίαν μιμήσεως οὐδαμῶς δέον ν' ἀρνηθῶσιν ἢ ἀκυρώσωσιν οἱ εἰδότες καὶ δυνάμενοι, ὅτι δῆλα δὴ εἰς τὰς ἕδρας τῶν διδασκάλων καὶ σχολαρχῶν ἐκαλοῦντο πάντοτε οἱ ἐκ τῶν τροφίμων αὐτῆς ταύτης τῆς μεγαλωνύμου σχολῆς, καὶ ὅτι ἡ Μ. Ἐκκλησία αὐτοῖς ἀπένεμεν ἆθλον ἀρετῆς ἀληθοῦς καὶ παιδείας καὶ ζήλου καὶ αὐταπαρνησίας ἀνυποκρίτου τὰ ὀρφίκια χαρτοφύλακος καὶ μεγάλου ῥήτορος, δικαιοφύλακος καὶ ἐκκλησιάρχου, λογοθέτου καὶ διερμηνευτοῦ, πρωτονοταρίου καὶ ρεφερενδαρίου ἢ τὸ τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων, τοὺς δ' ἐν τῷ ἱερῷ κατηριθμημένους κλήρῳ καὶ εἰς τὴν ἀνωτάτην ἀνῆγε περιωπήν.

ἐπὶ τούτων βασιζόμενος, νομίζω ὅτι τὰ μαθήματα τῆς πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας ἐδίδοντο πάντοτε παρὰ τῷ πα-

τριαρχείῳ, οὗ ὀφθαλμὸς ἐν ταῖς ποικίλαις ὑποθέσεσι καὶ χεὶρ δεξιὰ ὑπῆρχε τῶν οἰκουμενικῶν διδασκάλων καὶ σχολαρχῶν τὸ ἀθάνατον ἄθροισμα·

κατὰ ταῦτα καὶ τὸν τοῦ Καμαριώτου (καὶ Καστρινοῦ) διάδοχον Μανουὴλ τὸν Κορίνθιον ἐτίμησεν ἡ Ἐκκλησία μέγαν ἀναδείξασα ῥήτορα καὶ ἀναγαγοῦσα εἰς περιωπήν, ἥτις ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ἐστερεῖτο τῆς σημασίας, τῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Β΄, τῷ 1591, χορηγηθείσης[1] αὐτῇ· ἀκριβὲς οὐδὲν δύναμαι 'να εἴπω περὶ τοῦ χρόνου τῆς εἰς τὸ ὀφφίκιον τοῦ μεγάλου ῥήτορος ἀναρρήσεως τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου, διότι ὁ μὲν Μαλαξὸς ἀναφέρει αὐτὸν μέγαν ῥήτορα ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Παχωμίου Α΄, ἐγὼ δ' εὑρίσκω τοιοῦτον ἢ ὁπωσδήποτ' ἐν τοῖς ἀξιωματικοῖς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου κατατεταγμένον ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Συμεών, τὸ δεύτερον κοσμοῦντος τὴν καθέδραν τοῦ Σχολαρίου.

Οἱ τὴν τῶν κάτω χρόνων ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν ἐκ φίλτρου ἢ περιεργείας ἀναγινώσκοντες γινώσκουσι βεβαίως τι ἐπηκολούθησε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου Συμεὼν γενόμενον τῷ 1487, ὡς νομίζω[2]. Ὁ πατριάρχης Νήφων, θέλων 'να μείνωσι τὰ ὑπάρχοντα τοῦ Συμεὼν κτῆμα τοῦ πατριαρχείου, προσήγαγε ψευδομάρτυράς τινας, βεβαιώσαντας ὅτι ὑπάρχει τις ἀνεψιὸς τοῦ Συμεών, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ δόλος ἐγνώσθη, οἱ δὲ ψευδομάρτυρες[3] ἐτιμωρήθη-

1. βλ. Χρυσάνθου πατριάρχου Ἱεροσολύμων συνταγμάτιον περὶ ὀφφικίων, κληρικάτων καὶ ἀρχοντικίων τῆς τοῦ Χριστοῦ ἁγίας Ἐκκλησίας κλπ. ἐν Τεργοβίστῳ 1715 σελ. ξγ΄—ξδ΄, ἔνθα δημοσιεύεται τὸ «συνοδικὸν σημείωμα περὶ τοῦ προβιβασμοῦ τοῦ μεγάλου ῥήτορος» ὃς ἦν τηνικαῦτα «ὁ λογιώτατος κὺρ Γεώργιος . . . πρεπόντως καὶ εὐλόγως ἀναχθεὶς εἰς τὸ τοιοῦτον ὀφφίκιον» ! μήτοι ἦν οὗτος ὁ Γεώργιος Λίτωλός ;

2. Κυρίλλου Λαυριώτου Χρονικὸν ἐν Ἀθηναίῳ Ἀθηνῶν τόμ. ς΄ σελ. 50 χρονλγ. πίναξ πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως.

3. πατριαρχ. ἱστορ. Μαλαξοῦ ἐν Turcogr. σελ. 140, Δωροθέου Μονεμβασίας χρονογράφος ἐκδόσ. 1806 σελ. 431, Κούμα ἱστορ. ἀνθρωπ.

σαν ὡς καὶ οἱ κληρικοὶ, δῆλον οὖν οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Μ. Ἐκκλησίας[1]· Μεταξὺ τῶν ὑποστάντων τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτοῖς ποινὴν ὑπῆρχεν, ὡς εἰκάζω, καὶ ὁ ἡμέτερος Μανουὴλ, διότι αὐτοῦ τούτου σώζεται ἔν τινι χειρογράφῳ τῆς ἐν Ἄθῳ ἱερᾶς μονῆς τῶν Ἰβήρων μεταξὺ ἄλλων, ὧν σημείωσιν εὑρίσκει κατωτέρω ὁ ἀναγνώστης, «κανὼν πεποιημένος αὐτῷ εἰς φυλακὴν ἐμβληθέντι δι' ἀπαίτησιν πραγμάτων τοῦ προαποιχομένου πατριάρχου κυροῦ Συμεών»· ἀλλὰ τὴν ἐλεεινὴν ταύτην κατάστασιν τοῦ βίου αὐτοῦ ἀποκλαίει ὁ εὐσεβέστατος Μανουὴλ καὶ ἐν πολλαῖς αὐτοῦ ἱεραῖς ᾠδαῖς, ἃς εὑρίσκομεν ἔν τε τῷ «Θεοτοκαρίῳ» καὶ ἐν τοῖς «Ὑμνῳδῶν ἀνεκδότοις»[2]· ἐν πάσαις ὅμως ταῖς ᾠδαῖς φαίνεται ἡ λύπη καὶ ἡ βαθεῖα συγκίνησις τοῦ Μανουὴλ ἐπὶ ταῖς ταραχαῖς, αἵτινες ἐπισυνέβησαν τῇ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως, ἐπηρείᾳ αὐτῶν αὐτῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῶν λειτουργῶν.

πράξεων τόμ. Ζ' σελ. 337, Spondani annalium ecclesiasticorum Baronii continuatio· Τίκινον 1680 τόμ. Β' σελ. 445 ἔτος 1482, ἔνθα μεταγράφει τὸν Μαλαξόν. Ζ. Μαθᾶ καταλ. πατριαρχῶν σελ. 171 κλπ. βλέπε καὶ τοὺς λοιποὺς χρονογράφους τοὺς περὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γράψαντας.

1. «ἔβαλε καὶ τοὺς κληρικοὺς εἰς τὴν φυλακὴν» γράφει ὁ Δωρόθεος σελ. 431. Ταὐτὰ καὶ ἡ Κωνσταντινουπόλεως πολιτ. ἱστορ. Turcogr. σελ. 33.

2. Ἴδε ἐν τῷ Θεοτοκαρίῳ σελ. 120 τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδόσεως τοῦ 1849, κανὼν τῷ σαββάτῳ, ᾠδὴ γ', τροπάριον β': «ψάλλειν σοι, Θεοτόκε, ἀξίωσον ἐν ἡσύχῳ καρδίᾳ... ὅτι τὸ πλεῖον διέφθαρται ζωῆς μου ἐν κακώσεσι» —τροπ. δ': «χεῖρας πρὸς σὲ ἐκτείνω σὺν δάκρυσι τὸ γόνυ κλίνας, Κόρη· καὶ σὴν ἐπικαλοῦμαι θερμῶς ταχεῖαν ἀντίληψιν· κακώσεως ἀπάλλαξον»—ᾠδὴ δ', τροπ. γ': «σὺ τῇ ῥομφαίᾳ τῆς πρεσβείας σου, Θεοτόκε ἁγνή, τῶν δυσμενῶν τὰς κάρας τῶν κατ' ἐμοῦ συγκόψασα, πρόστηθί μοι νῦν, ἐξελοῦσα κινδύνου με τοῦ συνέχοντος»—ᾠδὴ ς', τροπ. β': «οἰκτιρμῷ σου, ἀνύμφευτε κόρη, ἴδε τὴν κρίσιν τὴν ἐμὴν, καὶ κρῖνον ἀναμέσον τῶν ἀδίκως μοι ἐπεμβαινόντων» κτλ. καὶ ἐν τοῖς «Ὑμνῳδῶν ἀνεκδότοις» σελ. 136 κανὼν α', ᾠδὴ ς', τροπ. δ': «ἀνόρθωσον λαόν σου τὸν χριστώνυμον ἐκλελοιπότα . . . καὶ εἰς τὸ μηδὲν ἤδη ὁδεύοντα» κλπ. — σελ. 142, κανὼν β', ᾠδὴ η', τροπ. δ': «ἄρον πειρασμὸν ἤδη ἐπενεχθέντα τῇ ἐκκλησίᾳ σου καὶ φθείραντα καὶ νόμους καὶ ἅπασαν εὐταξίαν καὶ ἀντείσαξον ἁγιασμὸν» κλπ. ᾠδὴ θ', τροπ. β': «ὁ δῆμος ἠχρείωται, ὁ κλῆρος τεταπείνωται τῆς σεπτῆς Ἐκκλησίας καὶ νῦν λογίζεται ἀρετὴ κακία καὶ σκότος ὑπὸ τὸ φῶς· διόρθωσον κόρη» κλπ.—σελ. 144, κανὼν γ', ᾠδὴ δ', τροπ β': «ἔνθες χαρμονὴν τῇ πολυωδύνῳ καρδίᾳ μου» κλπ. καὶ τροπ. γ': «λύτρωσαι δεινῶν τῶν περικυκλούντων με πάναγνε» —καὶ ταῦτα μὲν εἰσὶν ἱκανὰ ἵνα πείσωσι τὸν ὑπὸ τῆς πολυλογίας μου ἐνοχλούμενον ἀναγνώστην· εἰρήσθω δ' ὅτι τὸν τρίτον κανόνα τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου ἐκδεδομένον ἤδη ἐν τῷ Θεοτοκαρίῳ ὑπὸ τοῦ ὁσίας μνήμης Νικοδήμου τοῦ ἁγιορείτου, τῷ 1794, ὁ ἐξ οἰκονόμων σοφὸς Κωνσταντῖνος ἐξέδωκεν ὡς ἀνέκδοτον.

Λέγω μετὰ θάρρους ὅτι, ἐπὶ τοῦ Συμεὼν ὁ Μανουὴλ Κορίνθιος ἦν κατεταγμένος ἐν τοῖς ἀξιωματικοῖς τῆς Μ. Ἐκκλησίας, οὐδ' ἀδόκιμόν τι γράφω δεχόμενος αὐτὸν καὶ τότε (1484—87) καὶ πρότερον κλείζοντα τὴν ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ ἕδραν τοῦ ἀρχιδιδασκάλου, ἣν ἐτήρησεν ἴσως μέχρις Ἱερεμίου Α', ἴσως καὶ ἐπί τινα ἔτη τῆς πατριαρχείας τοῦ ἀειμνήστου ἐκείνου σωτῆρος τοῦ γένους. Ὁ σοφὸς Κωνστάντιος γράφει ὅτι ὁ Μανουὴλ ἀπεβίωσε τῷ 1551, σχεδὸν ἑκατοντούτης, ἱκανὰ καταλιπὼν συγγράμματα, τὰς γνώσεις καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ζῆλον αὐτοῦ εἰς γενεὰς γενεῶν τεκμηριοῦντα[1].

---

1. ἀναφέρονται τοῦ Μανουὴλ συγγράμματα, ἐκδεδομένα καὶ ἀνέκδοτα, ὑπὸ Ζαβίρα ἰδίως, Δημητρακοπούλου, Φοιρστέρου, καὶ Εὐγενίου Βουλγάρεως (ἐν τῇ διατριβῇ περὶ τῶν μετὰ τὸ σχίσμα ἁγίων) τὰ ἑξῆς: κανὼν εἰς τὸν ἐν Τραπεζοῦντι νεομάρτυρα Πέτρον—κανὼν εἰς τὸν ὁσιομάρτυρα Θεοδόσιον—κανὼν εἰς τὸν ὅσιον Σπυρίδωνα τὸν νέον—κανὼν εἰς τὸν ἐν Προύσῃ νεομάρτυρα Κοσμᾶν—κανὼν εἰς τὸν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἀσκήσαντα Εὐθύμιον τὸν νέον — κανὼν εἰς τὸν ἐν Προύσῃ νεομάρτυρα Ἰωάννην—κανὼν εἰς τὸν νεομάρτυρα Μιχαὴλ τὸν Μαυροειδῆ—κανὼν εἰς τὸν ἐν Σέρραις νεομάρτυρα Ἰωάννην· οἱ κανόνες οὗτοι, ὧν λυπηρὰν ἀπεφαίνετο τὴν ἀπώλειαν ὁ σοφὸς Κωνστάντιος (ἐλάσσ. συγγραφαὶ σελ. 347) σώζονται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Ἄθῳ μονῆς τῶν Ἰβήρων· αὐτόθι εὑρίσκονται ἔτι—κανὼν, ὃν ἐποίησεν εἰς φυλακὴν ἐμβληθεὶς ἀδίκως, ὅστις, ἀγνοῶ, καθὸ μὴ ἐξετάσας, ἂν ἦ τις τῶν ἐκδεδομένων—ἐπιτάφιος εἰς Ξένην μοναχήν—μονῳδία ἐπὶ τῷ πατριάρχῃ κυρῷ Μαξίμῳ τῷ λογίῳ, οὐδεμίαν σπουδαίαν εἴδησιν παρέχουσα ἡμῖν—διήγησις περὶ τῆς σεβασμίας εἰκόνος τῆς Θεοτόκου τῆς ἐν τῷ Ἀσγορίῳ—ἑπτὰ κανόνες

Περὶ τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου πολλὰ ποικίλα καὶ ἀντιφατικὰ παρέδωκαν ἡμῖν οἱ γράψαντες· ὁ Οὐδῖνος, ὁ Φαβρίκιος[1], ὁ Μ. Παρανίκας, ὁ τὸν Φαβρίκιον διορθῶν δῆθεν Σάθας, ὁ κατὰ τοῦ σφάλλοντος Σάθα ἐπεξελθὼν Δημητρακόπουλος ἤνωσαν εἰς ἕνα πολλοὺς Μανουήλους καὶ τούτου τὰ ἔργα εἰς ἄλλον ἀπέδωκαν, σύγχυσιν λαμπρὰν δημιουργήσαντες· ὁ Ματθαῖος Παρανίκας συνέχεεν[2] οὐ μόνον συγχρόνους ὁμωνύμους τῷ ἡμετέρῳ Κορινθίῳ ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸ τριῶν αἰώνων ζήσαντας, ἀκολουθήσας τῷ Φαβρικίῳ· ἀμφότεροι κατεσκεύασαν ἕνα Μανουὴλ ἔκ τε τοῦ Κορινθίου καὶ ἐκ τοῦ Ὁλοβόλου, τοῦ διδάσκοντος ἐπὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἐν Κωνσταντινουπόλει[3], καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1268, τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ κα-

εἰς τὴν Θεοτόκον ἐν « Ὑμνῳδῶν ἀνεκδότοις» τυπωθέντες, ὧν ὁ εἷς καὶ ἐν τῷ «Θεοτοκαρίῳ», μεθ' ἑτέρων δύο—ἀνατροπὴ τῶν κεφαλαίων φρὰ Φραγκίσκου· ἐκδεδομένη—εἰς δύο συλλογισμοὺς λατινικοὺς περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος—περὶ Μάρκου Ἐφέσου καὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου καὶ κατὰ Γεμιστοῦ καὶ Βησσαρίωνος—κατὰ τοῦ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος πληθωνικοῦ συγγράμματος: τὰ τρία ἀνέκδοτα ἐν τῇ συνοδικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μόσχας—λόγος κατὰ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς ἀνέκδ. ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Παρισίου, ὡς καὶ οἱ—στίχοι ἡρωϊκοὶ εἰς τὸν πατέρα Θεὸν — πρὸς τὸν ἱεροψάλτην κυρὸν Γεράσιμον ἱερομόναχον περὶ τοῦ «*θεαρχίῳ νεύματι*», οὗ τινῶν ῥητῶν ἐπελαμβάνετο ὁ λογιώτατος κυρὸς Ματθαῖος ὁ Καμαριώτης—ἀκολουθίαν εἰς τὸν ἁγιώτατον Μάρκον Ἐφέσου τὸν Εὐγενικόν· προσθετέον ὅτι εἰς τὸν Μάρκον συνέταξεν ἀκολουθίαν καὶ Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, ἣν διώρθωσεν ὁ ἀείμνηστος Νικόλαος Λογάδης, ἐκδοθεῖσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1834. Ὁ ἀναγνώστης μου παρακαλῶ ἵνα γινώσκῃ ὅτι, ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν συγγραμμάτων ἑκάστου τῶν διδασκάλων, οἱ τίτλοι συντέμνονται.

1. Φαβρικίου Biblioth. Gr. I', σ. 511 καὶ 529· ἴδε κατωτ. σημ. 56.

2. Μ. Παρανίκα σχεδίασμα σελ. 17.

3. Ἀνδρ. Δημητρακοπούλου Ἐκκλησ. βιβλιοθ. τόμ. Α' Λειψίᾳ 1866 σελ. 35· μέτιθι περὶ Μανουὴλ Ὁλοβόλου τὰ τοῦ Casimiri Oudini Comment. in Scriptoribus Ecclesiæ antiquis ἐν τόμ. Γ' στήλῃ 467, ἔνθα ἡ ἀνατροπὴ τῶν τοῦ φρὰ Φραγκίσκου κεφαλαίων ἀποδίδοται τῷ Ὁλοβόλῳ, ἔργον οὖσα τοῦ Κορινθίου.

τ' Εὐκλείδην καὶ Νικόμαχον μαθηματικά· τὴν αὐτὴν σύγχυσιν πάσχει καὶ ὁ Ζαβίρας[1], ἐνῷ ὁ Σάθας ἐδημιούργησεν ἕνα Μανουὴλ ἐκ τοῦ ἡμετέρου τούτου, τοῦ πατριάρχου Μαξίμου τοῦ ἀπὸ Σερρῶν τοῦ καὶ πρώην μεγάλου ἐκκλησιάρχου, καὶ τοῦ μεγάλου χαρτοφύλακος καὶ (εἶτα, φαίνεται) ἱεροδιακόνου Μανουὴλ Ξανθινοῦ, ἀκμάσαντος καὶ τούτου ἐπὶ Ἱερεμίου Α'· εἰρήσθω δ' ὅτι τὸν Ξανθινὸν τοῦτον, περὶ οὗ εὐκρινεῖς καὶ σαφεῖς μετέδωκέ μοι εἰδήσεις ὁ σοφὸς φίλος Ἰωάννης Βελούδης ὁ τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης διευθυντής, ἐν ἰδίᾳ ἐπιστολῇ, ὁ μὲν Ζαβίρας γράφει ὀρθῶς[2], ὁ δὲ Σάθας εἰς Ξανθὸν μεταβάλλει[3] καὶ τάττει μάλιστα ἕνα ὅλον αἰῶνα μετὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἔζη. Εὐκόλως νοεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἐὰν διαπρεπεῖς μεσαιωνογράφοι τοιαύτην ἱστορικῶν εἰδήσεων τερατοτοκῶσι πυργοποιίαν, εἰς ἀθλιέστατα καὶ συμπεράσματα καὶ παραμύθια εὐκόλως δύνανται 'να ἐξοκείλωσιν οἱ ἀπὸ μηχανῆς, οὕτως εἰπεῖν, ἱστοριογράφοι.

Καθ' ὅλην τὴν περίοδον, ἣν διεξήλθομεν μετὰ τοῦ ἀναγνώστου, εἷς μόνον ὑπάρχει γνωστὸς ἐκ τῶν μαθητῶν

1. ὁ Ζαβίρας τάττει ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Κορινθίου Μανουὴλ ἔπη πρὸς τὸν Παλαιολόγον, προδήλως ἔργον τοῦ Ὁλοβόλου. Ἑλλ. θέατρ. σελ. 438.

2. Ζαβίρα θέατρον σελ. 382 ἔνθα γράφει ὅτι τὸ περὶ συγγενείας τοῦ Ξανθινοῦ «ἐξεδόθη σὺν τῷ Εἱρμολογίῳ ἄλλοτε καὶ τῷ ἔτει 1553, Ἐνετίησι».

3. Σάθα Νεοελλ. φιλολ. σελ. 415. καὶ σελ. 124 ὅπου τὸ περὶ συγγενείας γράφει ἐκδοθὲν τῷ 1563 ὑπὸ Ζαχαρίου Σκορδυλίου, ἐν τῷ Ὡρολογίῳ· τὸ ἔργον τοῦ Μανουὴλ Ξανθινοῦ ἀνετυπώθη τῷ 1588· Ἑλληνομνήμων σελ. 311. Α. Παπαδοπούλου Βρετοῦ νεοελλ. φιλολ. τόμ. Α' ἀριθμ. 16, ἴδε καὶ 13. Ἰστέον ὅτι ὁ Cave ἐν τῇ περὶ τῶν ἐκκλησιαστ. βιβλίων τῶν Γραικῶν διατριβῇ αὐτοῦ ἀγνοεῖ τὴν τῷ 1553 ἔκδοσιν τοῦ Ὡρολογίου, ἀναφέρων τὰς τῶν ἐτῶν 1535, 1601, 1602, 1623, 1632, 1646, 1652. Cave dissertationes tres κτλ. Γενεύῃ 1699 σελ. 33· κατὰ Φαβρίκιον καὶ Α. Π. Βρετὸν ἐξεδόθη καὶ τῷ 1545, 1563, 1568 καὶ ἀπειράκις ἔκτοτε.

τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ὑπὸ Θεοδοσίου Ζυγομαλᾶ[1] ἀναφερομενος, ὁ Ἀντώνιος Καρμαλίκης, τὸ διδασκαλικὸν καὶ οὗτος μετελθὼν ἐπάγγελμα, ἐν Κρήτῃ ἴσως, ἔνθα ἐδίδαξε τὸν τοῦ Μιχαήλου Ἀποστόλη υἱόν, τὸν γνωστὸν ψευδομονεμβασίας Ἀρσένιον. Δυστυχῶς, ἄγνωστον ἔτι ὑπάρχει, καὶ τίνες ἦσαν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ πόροι τῆς σχολῆς, καὶ ἐπὶ πόσα ἔτη διήνυον οἱ μαθηταὶ τὸν τῶν μαθημάτων δόλιχον· ἐκ τῶν ἐκδεδομένων δὲ καὶ τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ τε Καμαριώτου καὶ τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου συνάγει ὁ ἀναγνώστης ὁποῖόν τι ἦν τὸ τῶν μαθημάτων πρόγραμμα, ἐκ μὲν τῶν φιλοσοφικῶν τὸ κατ' Ἀριστοτέλη σύστημα, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν τὴν κα-θ' Ἑρμογένην ῥητορικὴν ἀναπτύσσον· ἐνῷ τὰ μὲν Θεολογικὰ ἐδιδάσκοντο πάντοτε, ὡς νομίζω, κατὰ Δαμασκηνόν, ἀνέγνων δὲ καί που ὅτι ὁ Καμαριώτης συνέταξε καὶ γραμματικὴν, καθ' ἣν ἐδίδασκεν.

Ὑπῆρχον ἀπ' ἀρχῆς ἄρα γε τμήματα δύο τῆς πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, οἷα μέλλομεν ἵνα συναντήσωμεν ἐν τῷ κατόπιν βίῳ τῆς Σχολῆς ταύτης; ἴσως οὐχί· φρονῶ ὅμως ὅτι τοὺς ἐν τῇ Σχολῇ διδάσκοντας, ὧν τὰ ὀνόματα μέχρι τοῦδε ἀνεγράφησαν ὡς ὀνόματα σχολαρχῶν, ἐβοήθουν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ εἷς ἢ δύο ἕτεροι· ἂν πιστεύωμεν ὅτι ὁ Ματθαῖος Καμαριώτης ἐδίδασκεν ἄχρι τοῦ 1489, ἐκεῖθεν δ' ὁ Δημήτριος Καστρινὸς, μεθ' ἑνὸς ὅμως ἐκ τῶν δύο συνεδίδασκεν ὁ Μανουὴλ Κορίνθιος, ἐὰν πιστεύσωμεν πάλιν τὸν Θεοδόσιον Ζυγομαλᾶν, ὅστις γράφει ὅτι ὁ Μανουὴλ Κορίνθιος, μαθητὴς γενόμενος τοῦ Καμαριώτου, ἐδίδαξεν Ἀντώνιον τὸν Καρμαλίκην, καὶ Ἀρσένιον οὗτος τὸν Μονεμβασίας, οὗτος δὲ τὸν Ἰωάννην Ζυγομαλᾶν· γινώσκομεν δ' ἀφ' ἑτέρου[2] ὅτι ὁ Ἀρσένιος ἀπεβίωσε τῷ 1535 ἀπριλίου

1. Turcogr. σελ. 90.

2. Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου προσθῆκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν νεοελλ. φιλολογ. Σάθα σελ. 11.

30, βιοὺς περὶ τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη, ὥστε γεννηθεὶς τῷ 1465 ἐν Κρήτῃ, ὡς γνωστὸν, ἠκροάσατο τοῦ Καρμαλίκη τούτου πιθανῶς περὶ τὰ ἔτη 1480—5. Ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα, καίτοι ὁ γράφων ταῦτα ὑπονοεῖ σύγχυσίν τινα ἐν τοῖς γραφομένοις τοῦ Ζυγομαλᾶ.

§

Ἐν τῷ ἐπιόντι Ις' αἰῶνι εὑρίσκω συνδιδάσκοντας Θεοφάνην Ἐλεαβοῦλκον τὸν Νοταρᾶν καὶ Μιχαὴλ Ἑρμόδωρον τὸν Λήσταρχον: τὸν πρῶτον ἴσως τὰ θεολογικὰ καὶ γραμματικὰ, τὸν δὲ δεύτερον τὰ ἐπιστημονικὰ μαθήματα.

ΘΕΟΦΑΝΗΣ Ὁ ΕΛΕΑΒΟΥΛΚΟΣ διέμενεν ἐν Κωνσταντινουπόλει διδάσκων μέχρι τῶν μέσων τῆς ις' ἑκατονταετηρίδος, οὐχὶ δ' ἀδοκίμως νομίζεται ὅτι ἐκόσμει ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ τὴν ἕδραν τοῦ ἀρχιδιδασκάλου, ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Διονυσίου Β' τοῦ ἀπὸ Νικομηδείας (1543;—1551)· ὁ Θεοφάνης ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Νοταράδων καταγόμενος ἐγεννήθη, ἀρχομένου τοῦ ις' αἰῶνος, ἐν Βερροίᾳ[1] τῆς Μακεδονίας, ὅπου εἶχε καταφύγει ὁ πατὴρ αὐτοῦ Νικόλαος, ἴσως ἐκεῖ νυμφευθείς. Τοῦ πατρὸς τὴν μοναχικὴν ὑποδυθέντος περιβολὴν καὶ μετονομασθέντος Νείλου, ὁ υἱὸς, Θωμᾶς κατὰ κόσμον καλούμενος, ἠκολούθησε τὸ πατρικὸν παράδειγμα μετακληθεὶς Θεοφάνης, καὶ κατετάχθη εἰς τὴν ἀδελφότητα τῆς ἐν Ἄθῳ ἱερᾶς μονῆς τῶν Ἰβήρων, ἐν ᾗ καὶ μετέσχε τῆς τε θύραθεν καὶ κατὰ κόσμον μαθήσεως. Εἶχεν ἤδη σχηματίσει, ἐν ἀρχαῖς τοῦ αἰῶνος τούτου, ἡ γεραρὰ αὕτη μονὴ συλλογὴν βιβλίων, ἅπερ ἔγραψεν ὁ τῷ 1511 ἐκ Παλαιστίνης ἀνελθὼν Θεοδόσιος ὁ ἱερομόναχος, ὅστις, ἐν ἀνεκδότῳ αὐτοῦ σημειώματι, παραδίδωσιν ἡμῖν: «τῇ τῶν ἀνδρῶν (τῶν

1. Δημητρακ. Ὀρθόδ. Ἑλλὰς σελ. 125· βλέπε κατωτέρω ὁλόκληρον τεμάχιον ἐκ τῆς τοῦ Δωροθέου Μονεμβασίας συνόψεως ἱστορικοῦ.

μοναχῶν δηλαδὴ) εὐλαβείᾳ καὶ πολιτείᾳ, ἀλλά γε δὴ καὶ τῷ τοῦ τόπου τερπνῷ ἀρεσθέντος καὶ τὸ εὔκρατον ἀγασθέντος, οἰκῆσαι ἠρετισάμην τὸν ἅπαντά μου βίον· καὶ εὑρὼν τὴν μονὴν βιβλίων τινῶν σπανιζομένην σπουδὴν πᾶσαν ἐθέμην τὸ ταῦτα ἐν αὐτῇ κτήσασθαι διὰ τῆς ἐμῆς ἀδρανοῦς καὶ ἐξιτήλου χειρός... ἐγράφησαν παρ' ἐμοῦ καὶ ἄλλα πλεῖστα βιβλία καὶ ἀφιερώθησαν τῇ αὐτῇ ἱερᾷ μονῇ»[1]. Συγχρόνως δὲ καὶ ἕτερος λόγιος μοναχὸς, ὁ ἱερομόναχος Θεόφιλος, νοτάριος μὲν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου διατελέσας, ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Παχωμίου Α΄ τοῦ ἀπὸ Ζιχνῶν, ἀσκήσας δ' ἐν τῇ μονῇ τοῦ Βατοπεδίου καὶ ἀκολούθως ἐν τῇ τῶν Ἰβήρων, καὶ μνήμην ἐν Ἄθῳ ἁγίου ἀνδρὸς καταλιπὼν[2], συνετέλει εἰς πλουτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης τοῦ μοναστηρίου τῶν Ἰβήρων γράφων ἐκκλησιαστικὰ βιβλία· ἐν τῇ πολυτιμήτῳ ταύτῃ καὶ ἀειρρόῳ πηγῇ ἠρύσατο βεβαίως τῆς ἑλληνοπρεποῦς καὶ κατὰ Χριστὸν παιδείας τὰ νάματα ὁ Θεοφάνης, ὅστις ἔμελλε 'να τιμηθῇ καὶ διαπρέψῃ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, εἰς ἣν μετέβη ἐπὶ Διονυσίου Β΄, ἴσως δὲ καὶ ἐπὶ Ἱερεμίου Α΄.

Τοῦ Θεοφάνους γνωστοὶ μαθηταὶ ὑπῆρχον, τελευτῶντος τοῦ Ις΄ αἰῶνος, τριάκοντα, καθὰ γράφει ἐν τῇ Turcogræcia[3] Θεοδόσιος ὁ Ζυγομαλᾶς, ἱερομόναχοι καὶ μοναχοί, ἐκτὸς βεβαίως τῶν παρὰ Δωροθέῳ Μονεμβασίας ἀναφερομένων· διεκρίνοντο δ' οὗτοι κοσμοῦντες τὸν ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν Μητροφάνους Γ΄ καὶ Ἱερεμίου Β΄ ἱεραρχικὸν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας διάκοσμον, κατὰ τὸ παράδειγμα

1. ἰδίαν μακρὰν μονογραφίαν περὶ τῶν λογίων καὶ τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς ἐν Ἄθῳ μονῆς τῶν Ἰβήρων δημοσιεύω προσεχῶς ἐν τῷ δελτίῳ τῆς παρ' ἡμῖν μεσαιωνολογικῆς ἑταιρίας.

2. βλ. τοῦ ὁσίας μνήμης Νικοδήμου ἁγιορείτου τοῦ ἐκ Νάξου ἀκολουθίαν ἀτμητικὴν καὶ ἐγκώμιον τῶν ἐν Ἄθῳ διαλαμψάντων κτλ. ἐν Ἑρμουπόλει 1847· ἐν σελ. 99· ἣν ἄραγε καὶ ὁ Θεόφιλος οὗτος μαθητὴς τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας;

3. ἐπιστ. πρὸς Κρούσιον σελ. 216.

τοῦ ἀοιδίμου τούτου διδασκάλου μορφώσαντες ἑαυτούς· οἵας δ' ἀπήλαυε τιμῆς καὶ σεβασμοῦ ὁ Θεοφάνης φαίνεται ἐξ ὧν ἐδημοσίευσα[1] ἐπιστολῶν Δαμασκηνοῦ τοῦ Στουδίτου πρὸς αὐτόν. Ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Διονυσίου Β΄ τοῦ ἀπὸ Νικομηδείας, ὁ Ἐλεαβοῦλκος ἦν μέγας ῥήτωρ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, διδάσκων καὶ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τοῦ ἐν Γαλατᾷ ναοῦ τῆς Χρυσοπηγῆς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, τότε δ' ἀνέμιξεν ἑαυτὸν εἴς τινα διχοστασίαν ἐκκλησιαστικὴν ἐξ ἐκείνων, ἃς οἱ πρὸ ἡμῶν αἰῶνες συνήθως ἔβλεπον, συχνὰς δ' εἶχον ταραττούσας αὐτοὺς ὁ ΙΕ΄, ὁ Ις΄, καὶ ὁ ΙΖ΄. Ἀφορμὴν εἰς τὴν ταραχὴν, περὶ ἧς ὁ λόγος, ἔδωκεν ἡ ἀποστολὴ τοῦ μητροπολίτου Καισαρείας Μητροφάνους εἰς Ῥώμην καὶ Βενετίαν, ἴσως πρὸς διεξαγωγὴν συμφωνίας τινὸς ἀφορώσης τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν· ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἐγένετο τῷ 1549, καθὰ μανθάνει ἡμᾶς ὁ πάντ' ἄριστος τῆς ἐν Βενετίᾳ Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης διευθυντὴς Ἰωάννης ὁ Βελούδης[2], ὁ δ' ὀρθόδοξος τῆς Κωνσταντινουπόλεως λαὸς ἐταράχθη ἕνεκα ποικίλων καὶ σκάνδαλον προξενησασῶν εἰδήσεων· ἐλέχθη καὶ διεδίδετο τότε ὅτι ὁ Μητροφάνης, καθὰ γράφει ὁ Δωρόθεος, «ὑπῆγεν εἰς τὸν πάπαν· καὶ ἔκαμεν εἴ τι ὁ Θεὸς δὲν ἤθελε· καὶ ἔστερξέ τον, καὶ ἐμνημόνευσέ τον, καὶ εἶπε πῶς ὁ Διονύσιος ὁ πατριάρχης τὸν ἔστειλε, καὶ εἶναι εἰς αὐτὸ, ὁποῦ ὁμολογεῖ ὁ πάπας, καὶ στέργει το καὶ ὁ πατριάρχης Διονύσιος... καὶ ἔμαθόν το οἱ Ῥωμαῖοι (οἱ ὀρθόδοξοι δηλαδὴ) καὶ εἶχάν τον ὡς διάβολον· ὑπῆγε γοῦν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔγινε σύγχυσις εἰς τὸν λαὸν πολλή· καὶ ἐσυνάχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ἔγινε σύνοδος νὰ καθήρουν τὸν Διονύσιον· καὶ ὁ κὺρ Διονύσιος εἶπεν ὅτι ἐγὼ δὲν τὸν ἔστειλα εἰς τὸν πάπαν... καὶ ἐκάθηραν τὸν Μητρο-

1. Ἐκκλ. ἀληθείας ἔτ. Γ΄ σελ. 87—91.

2. Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ· ἱστορικὸν ὑπόμνημα Ἰωάννου Βελούδου· ἐν Βενετίᾳ 1872 ἴδε σελ. 61—63.

φάνην... καὶ μετέπειτα ἐσυγχώρησεν ὁ κὺρ Διονύσιος τὸν Μητροφάνην». Τὰς ταραχὰς ταύτας ἐν ὀλίγοις στίχοις ἀφηγεῖται καὶ ὁ Μαλαξὸς ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἱστορίᾳ, καὶ ὁ τοῦτον μεταγράφων Μελέτιος Ἀθηνῶν[1], ἐν αὐταῖς δ' ἀναμιχθεὶς ὁ Θεοφάνης καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὸ σέβας ἤδη κεκτημένος τοῦ λαοῦ ἐπέτεινεν αὐτὰς, ἕως οὗ, ἡσυχίας ἐπελθούσης, ὁ σεβαστὸς ἱεροκῆρυξ καὶ διδάσκαλος ἀνεχώρησεν εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων, βεβαίως τῷ 1550.

Τοῦ Θεοφάνους καὶ τῶν διασημοτέρων αὐτοῦ μαθητῶν μνεία γίνεται ἐκτενὴς παρὰ τῷ Δωροθέῳ Μονεμβασίας, οὗ μεταγράφω τὸ σχετικὸν μέρος ἐκ τοῦ πολυτιμήτου χρονογράφου, οὐδὲν ἕτερον προστιθεὶς, διότι νομίζω ὅτι ἀπώλοντο οἱ λόγοι αὐτοῦ καὶ τὰ συγγράμματα, ἑνὸς μόνου σωθέντος καὶ πέντε ἐπιστολῶν[2]· τὰ γραφόμενα τοῦ Δωροθέου δεικνύουσι καὶ τὴν μεγάλην εὐλάβειαν, δι' ἧς ἦγεν ὁ λαὸς τὸν Ἐλεαβοῦλκον καὶ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ σοφοῦ διδασκάλου, περὶ οὗ εὐχῆς μὲν ἔργον ἐστὶν ἄν ποτέ τις τῶν ἐν Βερροίᾳ λογίων ὁμογενῶν ἐρευνήσῃ καὶ μάθῃ ἡμᾶς πλείω τῶν γινωσκομένων, ἐγὼ δ' ἀδυνατῶ, τό γε νῦν, ἵνα συμπληρώσω τὸν Δωρόθεον· μόνον ἐκ τῆς ἐν Turcogræcia δημοσιευομένης ἐπιστολῆς Ἱππολύτου μητροπολίτου Χίου, στερουμένης ἀτυχῶς χρονολογίας, ἔμαθον

1. Turcogræcia σελ. 168 «εἰς τὰς ἡμέρας τούτου τοῦ πατριάρχου ἔγιναν πολλὰ σκάνδαλα καὶ συγχύσεις καὶ ταραχαὶ, ἀνὰ μέσον αὐτοῦ καὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν κληρικῶν, καὶ πολλαὶ σύνοδοι καὶ ταραχαὶ ἐγένοντο»· βλ. καὶ Μελετίου Ἀθηνῶν Ἐκκλ. ἱστορ. τόμ. Γ' σελ. 371· εἰρήσθω ὅτι καὶ ἄλλαι αἰτίαι τῶν ταραχῶν τούτων ὑπῆρχον· τὸν Μαλαξὸν καὶ Μελέτιον μεταγράφει ὁ Κομνηνὸς Ὑψηλάντης (τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν σελ. 93).

2. παρὰ Σάθᾳ καὶ Δημητρακοπούλῳ ἀναφέρονται σωζόμενα ἔργα τοῦ Θεοφάνους: πέντε ἐπιστολαὶ πρὸς Ἑρμόδωρον τὸν Λήταρχον. Ἰγνάτιον καὶ Μητροφάνην τὸν μητροπολίτην Βερροίας —διαίρεσις μετὰ συλλογισμῶν θεολογικῶν, κατὰ τὴν θεοπαράδοτον ἡμῶν θεοσοφίαν τῆς πίστεως, καθώσπερ οἱ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας πνευματοφόροι διδάσκαλοι παρέδωκαν· ἀνέκδοτον ἐν τῇ συνοδικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μόσχας.

ὅτι, ἔτη τινὰ μετὰ τὴν ἐποχὴν, περὶ ἧς λαλῶ, ἔζη ἐν Χίῳ, τῷ ὀφφικίῳ τοῦ ἐκκλησιάρχου τῆς ἱερᾶς ταύτης μητροπόλεως τιμώμενος, ἱερεύς τις Μιχαὴλ τὸ ἐπώνυμον φέρων Ἐλεαβοῦρκος, ὡς γράφει τὸν Θεοφάνην ὁ Δημητρακόπουλος[1].

«λοιπὸν εἰς τὰ πολλὰ σκάνδαλα τῆς συνόδου—ἀφηγεῖται ὁ Δωρόθεος—ἔδωκεν ὁ κὺρ Διονύσιος ἔγγραφον γράμμα, ὅτι εἶναι ἀφωρισμένος ὅποιος τὸν μνημονεύσῃ διὰ πατριάρχην, καὶ αὐτὸς νὰ εἶναι αὐτοκαθαίρετος, ὅτι μὲ τόσον καιρὸν ἐὰν δὲν κάμῃ παράτησιν νὰ εὔγῃ ἀπὸ τὸ πατριαρχεῖον, καὶ ὅταν ἔφθασεν ὁ καιρὸς, ἄλλοι τὸν ἐμνημόνευαν, ἄλλοι οὐχὶ, καὶ ἔγινε μεγάλη σύγχυσις πάλιν· τότε ἦτον καὶ ὁ πολὺς καὶ μέγας ἄνθρωπος ὁ κὺρ Θεοφάνης, τοῦ ὁποίου τὰ λείψανα ἔκαμαν θαύματα· καὶ ἦτον μέγας ῥήτωρ τότε, καὶ ἐκαθέζετο εἰς τὴν Χρυσοπηγὴν, καὶ ἐδίδασκε καθ' ἑκάστην κυριακὴν τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ καὶ εὔγαλε μαθητὰς πολλοὺς θαυμαστοὺς, Θεωνᾶν τὸν Θεσσαλονίκης, Ἀρσένιον Τρνόβου, Δαμασκηνὸν τὸν Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης, Μεθόδιον τὸν Μελενίκου, Ἱερόθεον τὸν Μονεμβασίας· ἦτον καὶ ὁ Σίλβεστρος Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ Κυζίκου Ἰωάσαφ καὶ ὁ Λακεδαιμονίας Δωρόθεος καὶ ἄλλοι πολλοί· ὁ Θεωνᾶς, ὁ Ἀρσένιος, ὁ Δαμασκηνὸς, ὁ Μεθόδιος, ὁ Ἱερόθεος, ἦτον πολλὰ καλοὶ, λόγιοι καὶ προκομμένοι, οἱ δὲ ἄλλοι καὶ μάλιστα ὁ Ἀλεξανδρείας, ἐνάρετοι καὶ νηστευταὶ, καὶ πολλὰ καλογερικοί· τότε γοῦν ἔπεσαν οἱ ἄρχοντες μὲ τὸν κὺρ Θεοφάνην, καὶ ἔγινε πά-

1. βλ. Turcogr. σελ. 305. Δημητρακ. ὀρθόδ. Ἑλλὰς σελ. 125. Πρόσθες ὅτι ὁ μακαρίτης φιλόσοφος Κωνσταντῖνος Εὐθυβούλης, ἐν ταῖς σημειώσεσιν εἰς τὴν τοῦ Κωνσταντίου ἱστορίαν τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς γράφει ὅτι ὁ Θεοφάνης «ἦν τῆς ἀριστοτελικῆς σοφίας ἐραστής»· οὐδὲν νέον λέγων, γνωστοῦ τυγχάνοντος ὅτι πάντες οἱ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας διδάσκαλοι μέχρις Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως ἦσαν τῆς περιπατητικῆς φιλοσοφίας ὀπαδοί.

λιν Σύνοδος, καὶ ἐν τῷ μέσῳ εὑρέθη ἕνας ἄνθρωπος μωρὸς καὶ ἔξω φρενῶν καὶ πέρνει σπαθὶ, καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῆς Μεταμορφώσεως ἐκατέβη ὁ κὺρ Διονύσιος νὰ λειτουργηθῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐκεῖνος ἐπήδησεν ἀπὸ τὸν τόπον ὅπου ἔστεκε, καὶ κρούει τὸν πατριάρχην εἰς τὸ κεφάλι νὰ τὸν κόψῃ, καὶ δὲν τὸν ἔκοψε, μόνον τὴν μύτην του ἔκοψεν, ἀμὴ δὲν ἐχώρισεν, ὅτι τὸ σπαθὶ ἐτζακίσθη· καὶ ἔγινε μεγάλη σύγχυσις, καὶ εἶπαν πῶς τὸ μέρος ὅπου εἶναι ἐναντίον τὸν ἔβαλαν, καὶ ἔδεσάν τον, καὶ ἔκαμάν του μεγάλα μαρτύρια νὰ δείξῃ τίς τὸν ἔβαλε, καὶ ἐκεῖνος εἶπεν, ὅτι ἐγὼ εἶδα τὸν κόσμον πῶς ἀνακατώνονται καὶ ἀναθεματίζουν τον, καὶ εἶπα νὰ τὸν κόψω νὰ ἀναπαυθῇ ὁ κόσμος· καὶ ἠθέλησαν νὰ τὸν κρεμάσουν, πλὴν ὁ κὺρ Διονύσιος δὲν ἄφηκε, μόνον εἶπεν, ἀφῆτέ τον, καὶ ἄφηκάν τον, καὶ ἔγινε καλόγηρος· τότε γοῦν ἡ σύνοδος τῶν ἀρχιερέων εἶπαν, ὅτι ἂς εἶναι συγχωρημένος ὁ κὺρ Διονύσιος, διὰ τὸ γράμμα ὁποῦ ἔκαμε καὶ τοῦ κὺρ Θεοφάνη εἶπαν πλέον νὰ μὴ λαλῇ· καὶ ὑπῆγεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος εἰς τῶν Ἰβήρων τὴν μονήν· ὅτι ἐκεῖ ἦτον κουρεμένος, καὶ ἐκεῖ ἄφηκε καὶ τὰ βιβλία του· καὶ μετὰ ταῦτα ὑπῆγεν εἰς τὴν Βερροίαν, καὶ ἐκεῖ ἐκοιμήθη, καὶ ἔθαψάν τον οἱ Βερροιῶται ἐντίμως, διότι καὶ ὁ κὺρ Θεοφάνης Βερροιώτης ἦτον ἐκ μητρὸς, ὁ δὲ πατήρ του Μωραΐτης ἀπὸ τὴν Κορώνην, Ἐλεαβοῦλκος τὸ γένος, καὶ ἤφερέ τον ὁ Αὐθέντης σεργούνην εἰς τὴν Βερροίαν, ὅταν ἐπῆρε τὴν Κορώνην, καὶ ἔλεγάν τον Νικόλαον. Ἔγινε γοῦν καλόγηρος καὶ μετωνομάσθη Νεῖλος μοναχός»[1].

ΜΙΧΑΗΛ ΕΡΜΟΔΩΡΟΣ ὁ ΛΗΣΤΑΡΧΟΣ συνεδίδαξεν ἐπὶ βραχὺν χρόνον τῷ Ἐλεαβούλκῳ, ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ· κατὰ πρόσκλησιν τοῦ πατριάρχου Διονυσίου Β΄· τὰ περὶ Ἑρμοδώρου ἐκτίθενται κάλλιστα ὑπὸ τοῦ σεβαστοῦ ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου κ. Νικολάου Κατραμῆ, καὶ ταῦ-

1. Δωροθέου σύνοψις ἱστοριῶν σελ. 446—447 ἐκδόσεως τοῦ 1806.

τα μεταγράφω μόνα, μηδαμῶς προσέχων εἰς τὰς ματαίως ὑπὸ τοῦ φίλου Μ. Παρανίκα πληρωθείσας σελίδας ἀξιολόγου παρ' ἡμῖν βιβλίου[1]· μίαν μόνην παρατήρησιν ποιοῦμαι ἢ διόρθωσιν τῷ φιλίστορι ἱεράρχῃ ὅτι τοῦ Λῃστάρχου τὴν γέννησιν δέον ἵνα τάξωμεν μετὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος καὶ μάλιστα περὶ τὴν δύσιν αὐτοῦ.

Ὁ Λήσταρχος ἦν Ζακύνθιος· σπουδάσας ἐν τῷ ἐν Ῥώμῃ ἑλληνικῷ γυμνασίῳ, μετέβη ἀκολούθως εἰς Φερράραν, ἤκουσε τῶν μαθημάτων τῆς ἰατρικῆς, ἐπιστρέψας δ' εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐγκατέστη ἐν Χίῳ, αὐτόθι νυμφευθεὶς καὶ μετερχόμενος τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ ἰατροῦ καὶ τοῦ διδασκάλου· εἰς Φερράραν πάλιν μεταβὰς ἐδίδασκεν ἐκεῖ περὶ τὰ 1543—1547, κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ σεβασμιωτάτου κ. Κατραμῆ· τότε δ' ὁ Διονύσιος Β΄ ἐκάλεσε τὸν ἄνδρα εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης:

«Διονύσιος ἐλέῳ Θεοῦ, ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, τῷ περιποθήτῳ υἱῷ κατὰ πνεῦμα τῆς ἡμῶν μετριότητος Ἑρμοδώρῳ τῷ Λῃστάρχῳ, εἰρήνην καὶ ὑγιείαν ἀπὸ Θεοῦ Παντοκράτορος. Ὅτι Ἕλλην εἶ καὶ σοφίαν μετιὼν πάλαι μὲν ἡ φήμη πέπεικεν ἡμᾶς, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ νῦν, τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ναυπλίας καὶ Μιχαήλου τοῦ Σοφιανοῦ πολλὰ διεξιόντος σοῦ πέρι· μηδὲν οὖν μελλήσας ἐλθὲ πρὸς ἡμᾶς, τῶν αὐτῶν τοῖς σοῖς ὁμογενέσι μεθέξων, ὧν Λατίνοις προσοιχόμενος (;) ἀπολαύεις· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καὶ ἄλλους ἔχουσι τοὺς ἐκπαιδεύσοντας· Ἕλληνες δ' οὐκέτι· ἐν δίκῃ μὲν ἂν μᾶλλον ἐπαινοῖο τὸ πτῶσιν ἀπειλοῦν ὑπερείδων ἢ τῷ βεβηκότι καὶ ἀσφαλεῖ προστιθέμενος»·

κατὰ συνέπειαν, ὁ Λήσταρχος ἐδίδαξεν ἴσως ἀπὸ τοῦ 1546 ἢ 47 ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ, ἄγνωστον ὅμως ἐπὶ πόσα ἔτη παρέτεινε τὴν διδασκαλίαν· ἀλλ' ἐτίμησε

1. ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλην. Φιλολογ. Σύλλογος· τόμ. ΙΑ΄ ἐν Κωνσταντινουπόλει 1878 σελ. 35—46.

τὴν γεραρὰν σχολὴν ταύτην ὁ σοφὸς ἀνὴρ, ὃν πολλοὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ διάσημοι διδάσκαλοι ἐγκωμίοις ἔστεψαν, σοφὸν καὶ σοφώτατον καὶ «γραμματισμένον ἰατρὸν» ἀποκαλέσαντες καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν θαυμασίως προοδεύσαντα μαρτυροῦντες καὶ «ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἐπιεικείᾳ θρυλλούμενόν τε καὶ ὑπερθειαζόμενον» ἐν πάσῃ χώρᾳ[1]· ὁ Λήσταρχος, μετὰ τὴν ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ διδασκαλίαν, ἀπεσύρθη εἰς Χίον, ἐνῇ φαίνεται ἀποβιώσας μετὰ τὸ 1581, ὀλίγα μνήματα τῆς σοφίας αὐτοῦ καταλιπών, ὑπὲρ τοὺς δέκα δὲ μαθητὰς, ὧν τέσσαρες ἐδίδασκον ἐν Χίῳ.

§

Ἡ ἱστορία τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἐν πάσῃ σελίδι, ἐν πάσῃ ἐποχῇ τοῦ εὐκλεοῦς αὐτῆς βίου ἔχει ἀφορμὰς ἵνα εὐγνωμονῇ τῇ κοινῇ καὶ φιλοστόργῳ μητρὶ τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως, προστάτιδι αὐτῆς ἀναδειχθείσῃ καὶ πάντοτε τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ὑλικῆς αὐτῆς εὐπραγίας μεριμνησάσῃ· ἀλλὰ τὸ καθῆκον τὸ αὐστηρὸν τοῦ φιλίστορος, εἰ οὐχὶ τοῦ ἱστορικοῦ, ἀπαιτεῖ ἵν' ἀπονεμηθῇ αἰωνόβιος ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ τῆς σχολῆς ταύτης καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν πρὸς τὴν θεόθεν ἐφ' ἡμᾶς τεταγμένην ἀρχὴν, ἥτις οὐδέποτε μὲν παρενέβαλεν οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον πρόσκομμα εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ γένους, οὐχ ἧκιστα δ' ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ηὐνόησε τὴν παρ' ἡμῖν πνευματικὴν κίνησιν, καὶ ἰδίως τὴν ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ διδασκαλίαν, ὡς μέλλομεν ἰδίᾳ ἵνα ἐκτιμήσωμεν παρὰ τῷ λαμπρῷ αὐτοκράτορι Σελὴμ Γ'. Τὴν κοινὴν ταύτην εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς κατὰ καιρὸν μεγαλοπρεπεῖς διαδόχους Μωάμεθ τοῦ πορθητοῦ ὁμολογεῖ

1. φιλολογ. ἀνάλεκτα Ζακύνθου σελ. 240—247. Συγγράμματα τοῦ Λησταρχου εὑρίσκω παρὰ Κατραμῇ καὶ Σάθᾳ ἀναφερόμενα: παρατηρήσεις εἰς τὰ τοῦ Δημοσθένους—ἑπτὰ ἐπιστολὰς σταλείσας πρὸς Ματθαῖον Δεβάρην, Λάζαρον Βοναμίκον Ἰταλὸν καὶ Ἰωάννην Ζυγομαλᾶν.

καὶ κηρύττει εἰς αἰὼν ἀπὸ τῆς ἀνασυστάσεως τῆς σχολῆς, μέχρι τῆς πατριαρχείας Ἰωάσαφ Β' τοῦ μεγαλοπρεποῦς.

§

ΙΩΑΣΑΦ Ὁ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗΣ ἐστιν ὁ τρίτος μετὰ τὴν ἅλωσιν πατριάρχης, ὅστις ἐσκέψατο περὶ προαγωγῆς τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, δηλονοῦν πρώτου ταττομένου τοῦ μακαρίου Γενναδίου, δευτέρου δὲ Διονυσίου τοῦ Β'.

Ὁ Ἰωάσαφ[1] ἦν ἐξ Ἰωαννίνων, κατὰ δὲ τὸν Δωρόθεον Μονεμβασίας ἐκ τοῦ χωρίου Κράψη· ἴσως ἐν ἀρχαῖς τοῦ ις' αἰῶνος γεννηθείς, ἐχρημάτισεν ἢ διάκονος ἢ γραμματεὺς τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Α', μαθητεύσας ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Ζυγομαλᾶν, πιθανῶς ἐν Ναυπλίῳ· τοῦτον δ' ἐκάλεσε διδάσκαλον ἐν Ἀδριανουπόλει, ἧς ἐγένετο μητροπολίτης ἐπὶ τῆς δευτέρας πατριαρχείας τοῦ Ἱερεμίου Α', κατὰ Κωνστάντιον[2]· πεπαιδευμένος τὴν τότε παιδείαν, καὶ μόνον περὶ τὰ γράμματα ἀσχολούμενος ἦν ἐπόμενον ὅτι ἔμελλε ἵνα δειχθῇ προστάτης τῆς καθ' ἡμᾶς ἀκαδημίας ταύτης καὶ φίλος ἐν γένει τῶν γραμμάτων, οἷος δὴ καὶ ἦν, ἀλλὰ μικρὸν, ἵνα μὴ εἴπω οὐδόλως, τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως φροντίζων· φιλόκαλος, μεγαλοπρεπὴς, δραστήριος καὶ φοβερὸς εἰς τοὺς παρανομοῦντας, κατέσπασε μὲν τὴν ὀφρῦν τῶν κληρικῶν ἀρχόντων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ κατέστησεν αὐτοὺς πολεμίους αὐτῷ, οὐδ' ἔσωσαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὡς σιμωνιακοῦ κατηγορίας οὔτε αἱ πολλαὶ τοῦ λαμπροῦ καὶ μεγαλοπρεποῦς Ἰωάσαφ οἰκοδομαὶ, δι' ὧν ἐκαλλώπισε τὸ πατριαρχεῖον, κατὰ τὴν ἀφήγησιν[3] τοῦ Μαλαξοῦ, οὔτε ἡ προμήθεια πολλῶν ἱερῶν

1. βλ. Μαλαξοῦ πατριαρχ. ἱστορ. ἐν Turcogr. σελ. 169—174, Δωροθέου Μονεμβασίας χρονογρ. σελ. 447—448, Μελετίου ἐκκλησ. ἱστ. τόμ. Γ' σελ. 371, Κυρίλλου Λαυριώτου χρονικὸν στιχ. 408—430.

2. Κωνσταντίου περὶ πατριαρχ. σχολῆς· ἐλάτσ. συγγρ. σελ. 348.

3. Turcogr. ἔνθ' ἀνωτ.

σκευῶν καὶ ἀμφίων εἰς χρῆσιν τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ[1], οὔτε ἡ προσπάθεια ἡ ἐπιτυχὴς, ἣν κατέβαλεν ὅπως ἐλαττώσῃ τὸ πατριαρχικὸν χρέος [redacted], οὔτε τέλος ὁ πλοῦτος ὁ ἴδιος, ὃν αὐτὸς ἢ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐκτήσατο, οὔτε αἱ μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς ρωμαϊκῆς τυραννίας ἀποσκιρτησασῶν ἐκκλησιῶν φίλιαι σχέσεις. Ὁ Ἰωάσαφ ἀπήλαυε τῆς φιλίας καὶ τῆς προστασίας τοῦ ἄρχοντος Ξενάκη, τοῦ τοσοῦτον φιλίως διακειμένου τῷ τε ἀοιδίμῳ πατριάρχῃ Ἱερεμίᾳ Α΄ καὶ τοῖς ἀνωτάτοις τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους ὑπουργοῖς, θέλων δὲ ἵνα τιμωρήσῃ ὡς ἀπειθοῦντας ἢ ἅρπαγας καὶ ἀδίκους ἐν ταῖς ἀποφάσεσιν αὐτῶν τοὺς κληρικοὺς τῆς Μ. Ἐκκλησίας, συνεκάλεσε σύνοδον, ἐν ᾗ, ἀντὶ ἐνάγοντος κατέστη ἐναγόμενος καὶ δικασθεὶς ὑπὸ πεντήκοντα ἑνὸς ἀρχιερέων, ὧν προήδρευεν ὁ Ἀγριδῶν Παΐσιος, καθῃρέθη, τῷ 1565, κατὰ ἰανουάριον, ἀπὸ τοῦ 1551, ὡς νομίζω, κοσμήσας τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον. Τοῦ λαμπροῦ πατριάρχου, ὃν ὁ Μαλαξὸς πολλὰ ὑπερήφανον καὶ δοξασμένον (κενόδοξον) ἀποκαλεῖ, ὁ δὲ Ματθαῖος Κιγάλας καὶ ὁ Φίλιππος Κύπριος τοιοῦτον μαρτυροῦσι καὶ διὰ τοῦτο δῆθεν καθαιρεθέντα, Δωρόθεος ὁ ἀφελέστατος χρονογράφος παρατίθησιν εἰκόνα λόγου ἀξίαν, βιογραφικάς τινας ἅμα περὶ αὐτοῦ παραδιδοὺς ἡμῖν πληροφορίας. Διὰ τοῦτο ἀνατυπῶ τὸ εἰς αὐτὰς ἀναφερόνον χωρίον, φρονῶν ὅτι ὡς τῶν διδασκάλων σχολῆς τινὸς καὶ ἰδία, ἐνταῦθα, τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, καθῆκον ἔχομεν ἵνα συντάξωμεν ἀκριβεῖς, ὅση δύναμις, βιογραφίας, οὕτω καὶ τῶν ἔργῳ καὶ χρήμασι προστατῶν, τῶν προβιβασάντων τὸ ἔργον τῆς οἰκουμενικῆς ταύτης σχολῆς.

» καὶ ἔγινε πατριάρχης ὁ κὺρ Ἰωάσαφ ὁ Ἀδριανουπόλεως· —γράφει ὁ Δωρόθεος— καὶ ἦτον καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὰ

1. Χρονικὰ τῆς πατριαρχικῆς οἰκίας συρράψας δημοσιεύσω προσεχῶς, τὰς τύχας καὶ περιπετείας τοῦ τε ναοῦ καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου ἀφηγούμενος.

Ἰωάννινα, ἀπὸ τὸ χωρίον Κράψη, ὑποτακτικὸς τοῦ κὺρ Ἱερεμίου· καὶ ἦτον πλούσιος πολλά· ὅτι εἰς τὸν καιρὸν τοῦ μητροπολίτου ἔσκαπτε νὰ κάμῃ βῆμα τῆς ἐκκλησίας, καὶ ηὗρεν ἕνα μνῆμα Ἕλληνος μὲ πολὺν θησαυρὸν, καὶ εἰς τὰ πρῶτα σκάνδαλα τοῦ κὺρ Διονυσίου (Β΄) αὐτὸς ἦτον ὁ ἐναντίος μὲ τὸν ἄρχοντα τὸν Ξενάκην, καὶ ἠθέλησε [redacted] διὰ νὰ γένῃ πατριάρχης, ἀμὴ δὲν ἔγινε τότε· ἀρχιεράτευσε γοῦν καὶ αὐτὸς, καὶ ἦτον ἄνθρωπος κενόδοξος, καὶ ψάλτης καλὸς, καὶ ἤξευρε γράμματα καλὰ, διότι εἶχε διδάσκαλον τὸν κὺρ Ἰωάννην Ζυγομάλαν, καὶ ἐσπούδαξε, πλὴν τάξιν καλογερικῆς ποσῶς δὲν εἶχεν· ἐκυβέρνα γοῦν καλῶς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐταπείνωσε τοὺς κληρικοὺς, καὶ πλέον παρανομίας δὲν ἔκαμναν, ἀλλὰ μήτε ἀδικοκρισίαν· καὶ ἔτρεμάν τον πολλὰ καὶ ἀρχιερεῖς καὶ κληρικοὶ, διότι ἦτον πολλὰ φοβερός· καὶ οἱ νοτάριοι ποτὲ τὰ γράμματα μὲ τὸ χέρι τους δὲν τὰ ἔδιδαν, μόνον ἀπὸ τὴν σκάλαν τὰ ἔδιδαν τοῦ καλογέρου, καὶ τὰ ἐβούλωνε, καὶ πάλιν τὰ ἔδιδε κάτω· ἐμισοῦσάν τον γοῦν οἱ κληρικοὶ καὶ ἔπασχαν κρυφὰ νὰ τὸν εὐγάλουν, ἀμὴ δὲν ἐτολμοῦσαν, ὅτι τίποτε δὲν εὕρισκον αἴτιον... καὶ ὁ κὺρ Ἰωάσαφ ἐμήνυσεν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς νὰ ἔλθουν, διὰ νὰ διορθώσῃ τοὺς κληρικοὺς καὶ νὰ τοὺς παιδεύσῃ, καὶ τοὺς ἄρχοντας νὰ ἐπιτιμήσῃ, νὰ μὴ ζητοῦν τὰ κακά τους θελήματα· καὶ ὡσὰν ἦλθαν, ἐσυμφώνησαν μὲ τὸν Κατακουζηνὸν (Μιχαὴλ) καὶ μὲ τοὺς κληρικοὺς, καὶ ἐκάθηραν τὸν Ἰωάσαφ ».

Πατριάρχης γινώσκων «καλὰ γράμματα», καίπερ μὴ ἔχων «τάξιν καλογερικῆς», νοεῖται ὅτι πρῶτον μέλημα ἔμελλε ἵνα ἔχῃ τὴν θεραπείαν τῶν γραμμάτων· ἤδη μητροπολίτης ὢν Ἀδριανουπόλεως καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀφικόμενος, ἴσως τὸν Μάϊον τοῦ 1550, ἔγραφε, τῇ 18 τοῦ μηνὸς τούτου, πρὸς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει τὰς διατριβὰς ποιούμενον καὶ διδάσκοντα Ἰωάννην Ζυγομαλᾶν: «τοὺς δὲ μαθητὰς πρὸς Θεοῦ μὴ ἀμέλει· ἀλλὰ πάσῃ δυνά-

μει ἐν ἐπιμελείᾳ καὶ καθαρᾷ συνειδήσει σπούδασον· καὶ τοὺς τοῦ κελλίου καλογήρους ἀεὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον νουθέτει... καὶ σύ, Δημήτριε, σπούδασον ἐπιμελῶς... καὶ ἅπαντα τὰ παιδία ἐπιμελῶς σπουδασάτωσαν· ἤδη γὰρ ἀποστελῶ ὑμῖν θᾶττον βιβλία κάλλιστα»· διὸ ἀναβὰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐκάλεσε διδάσκαλον τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας τὸν ἑαυτοῦ διδάσκαλον Ἰωάννην Ζυγομαλᾶν, τῷ 1555, διότι οὐδεὶς σχεδὸν ἦν τότε ὁ διδάσκων γράμματα, ὡς γράφει ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεοδόσιος, οὐδόλως νεῶν βέβαια ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἐστερεῖτο διδασκάλων, ἰδίᾳ δ' ἡ ἡμετέρα ἀκαδημία· διότι ἴσως μὲν μέχρι τοῦ 1550 ἐδίδασκεν ὁ Ἐλεαβοῦλκος καὶ ὁ Ἑρμόδωρος Λήσταρχος, ὃν παρ' ἑαυτῷ εἶχεν ὁ πατριάρχης Ἰωάσαφ, τὸ δὲ σχεδὸν οὐδαμῶς δηλοῖ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν[1].

ΙΩΑΝΝΗΣ ὁ ΖΥΓΟΜΑΛΑΣ ἦν Ναυπλιεύς, ἐξ Ἄργους τὸ γένος ἕλκων, καθὰ τὰ περὶ αὐτοῦ ἐκτίθησι τῷ Κρουσίῳ γράφων[2] ὁ υἱὸς Θεοδόσιος. Γεννηθεὶς τῷ 1498, ὡς γράφει ὁ Ζαβίρας[3], ἦν υἱὸς τοῦ Εὐσταθίου Ζυγομαλᾶ, οὗτος δὲ Ἰωάννου ἄλλου καὶ οὗτος Μιχαὴλ τινὸς Καγομαλᾶ μὲν ἐπωνυμουμένου, θησαυροφύλακος δὲ διατελοῦντος παρά τινι τῶν αὐτόθι φράγκων ἡγεμόνων, ὁπόθεν Ζυγομαλᾶς μετεκλήθη, «ζυγοστατεῖν ὡρισμένος καὶ τὰ μέτρα τῆς ἀρχῆς διευθετεῖν» κατὰ Θεοδόσιον· ὁ Ἰωάννης, μαθητὴς Ἀρσενίου τοῦ Ἀποστόλη ἐν τῇ γενετείρᾳ γενόμενος, ἐσπούδασεν ἀκολούθως ἐν Παταυίῳ, κατὰ τὸν Κρούσιον[4], καὶ ἐπανελθὼν εἰς Ναύπλιον διετέλει, βεβαίως, δι-

1. Ἴδε πλατύτερον τὸ ἄρθρον μου Ἰωάσαφ Β' ὁ Μεγαλοπρεπὴς ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ φιλοπονωτάτου φίλου Ἀθ. Παλαιολόγου ἐκδιδομένῳ Ἡμερολογίῳ τῆς Ἀνατολῆς· ἔτος Β' σελ. 242—266.

2. Turcogr. σελ. 92· ἡ δὲ πρὸς Ζυγομαλᾶν ἐπιστολὴ τοῦ Ἰωάσαφ κεῖται ἐν σελ. 335—336.

3. Ζαβίρα ἑλλ. θέατρον σελ. 116.

4. Turcogr. σελ. 205 Crusii annotat. in hist. patriarch. ἡ δ' ἐπιστολὴ τοῦ Μητροφάνους ἐκδέδοται ἐν σελ. 288—289.

δάσκων· εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς, τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς, ἀνὴρ λαμπρῶν ἠθῶν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Στέφανος Γερλάχιος, ἐτιμήθη ἐνωρὶς ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας τῷ ὀφφικίῳ τοῦ νοταρίου, πρυτανεύοντος τὸ ἀξίωμα τῷ σοφῷ ἀνδρὶ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Α'· διότι ἐπιστολὴ τοῦ Καισαρείας Μητροφάνους τῇ 12 Μαΐου (1549;) ἐξ Ἀγκῶνος πεμφθεῖσα τῷ πατριάρχῃ Διονυσίῳ Β' πραγματεύεται σκανδαλώδη ὑπόθεσιν, δῆλον οὖν τὴν ὑπὸ ἱερέως τινὸς τοῦ Ναυπλίου Ἰωάννου Γαβαλᾶ κλουμένου ἁρπαγὴν, δι' ἀπάτης, τοῦ ὀφφικίου τούτου, (χορηγηθέντος αὐτῷ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Διονυσίου) ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ἡμετέρου Ἰωάννου, ὅστις οὐ τὴν τυχοῦσαν ζημίαν τὸ συμβὰν ἡγούμενος ἠγανάκτησε «καὶ ἐλυπήθη τὰ μέγιστα, ὅτι ἀδίκως οὕτω καὶ παραλόγως ἐστερεῖσθαι δοκεῖ τῆς τοιαύτης τοῦ γράφειν ὑπηρεσίας, ἐξ ἧς τὸ ζῆν ἐκαρποῦτο ἑαυτῷ τε καὶ τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς παισὶν αὐτοῦ»· ἐκ τῆς ἐπιστολῆς προσέτι μανθάνομεν ὅτι ὁ Ἰωάννης Ζυγομαλᾶς, καίπερ ἔχων πατέρα «γηραλέον καὶ ἀσθενῆ» καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας, συναπεδήμησε τῷ Μητροφάνει εἰς Ἰταλίαν καὶ χρήσιμος αὐτῷ κατέστη «παντὶ σθένει ὑπηρετῶν καὶ δουλεύων τῇ παναγιότητί σου ἐν τῇ παρούσῃ ἡμῶν ὁδοιπορίᾳ καὶ ἐξαρχίᾳ —γράφει ὁ Μητροφάνης— οὗ χωρὶς οὐδὲν ὅλως ἀνύσαι ἠδυνήθημεν ἂν, ἐν πάσῃ ἡμῶν χρείᾳ καὶ ἀνάγκῃ, ἐν τούτοις τοῖς μέρεσι, διὰ τὸ αὐτὸν οὐχ ἧττον τὴν τῶν Λατίνων ἢ τὴν Ἑλλήνων εἰδέναι παιδείαν καὶ διάλεκτον, καὶ ταύτῃ νυνὶ χρῆσθαι ἐνώπιον πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὡς ὄργανον καὶ φωνὴ ἡμετέρα, καὶ ἑρμηνεὺς θερμότατος καὶ πιστότατος·» ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς προέτεινεν ὁ Μητροφάνης ὅπως ἡ Ἐκκλησία οὐ μόνον ἐπιβεβαιώσῃ αὐτῷ τὸ ὀφφίκιον τοῦ νοταρίου, ἀλλὰ καὶ μείζονα ἐπιβραβεύσῃ αὐτῷ τιμήν. Ἴσως τότε, μετὰ τοῦ Μητροφάνους ἀφικόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐτιμήθη τῷ ὀφφικίῳ τοῦ μεγάλου

ρήτορος, ἴσως τὸ ὀφφίκιον ἀπένειμεν αὐτῷ ὁ μεγαλοπρεπὴς αὐτοῦ μαθητής, ὅστις ἀναθεὶς τῷ Ζυγομαλᾷ τὴν ἐν τῇ σχολῇ τῆς Ἀδριανουπόλεως διδασκαλίαν, μετεπέμψατο αὐτὸν εἰς τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, μετ' οὐ πολύ·

ὁ Ζυγομαλᾶς καθιδρύθη ἐν τῇ σχολαρχίᾳ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας τῷ 1555, διότι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεοδόσιος τῷ 1581 γράφων πρὸς τὸν Κρούσιον μαρτυρεῖ ὅτι ἀπὸ Ναυπλίου μετῴκησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸ εἴκοσι ἓξ ἐτῶν «ἀξιώσαντος τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου ποτὲ κυροῦ Ἰωάσαφ τῶν μαθημάτων ἕνεκα, ἵνα μεταδῷ ταῦτα»· ἔνθα τὸ ἀπὸ Ναυπλίου ἀνακριβὲς ἀποδείκνυται ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ Ἰωάσαφ, Ἀδριανουπόλεως ἔτι ὄντος, ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἰωάννην· ἐπομένως σφάλλεται ὁ ἀκριβολογῶν Μ. Παρανίκας[1] γράφων ὅτι τῷ 1551 προτεκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν· καὶ περιττὴ ἄρα ἀπέβη αὐτῷ ἡ τῆς Turcograeciae ἀναδίφησις εἴπερ ἐπέπρωτο ἵνα μεταγραφῇ καὶ πάλιν ὁ Κωνστάντιος· ὁ δὲ Κ. Σάθας ἔγραψεν[2] ὀρθῶς τὸ ἔτος 1555. Ἐδίδασκε δ' ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (1580), κατὰ τὸν πανάγιώτατον τῆς σχολῆς βιογράφον[3], ὑπηρετῶν καὶ ἐν τῷ πατριαρχείῳ, ὑφ' οὗ ἐτιμήθη τῇ 22 ἀπριλίου 1570, κυριακῇ τοῦ μεγάλου πάσχα, ἑρμηνευτὴς τῶν θείων γραφῶν, ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Μητροφάνους Γ', χρησιμεύων τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ καὶ ὡς διερμηνεὺς διὰ τὰς γλώσσας ἑλληνικὴν ἀρχαίαν, λατινικὴν καὶ ἰταλικὴν, μεταφράζων καὶ συντάττων τὰς ἐπιστολὰς καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν, ἴσως καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, καθὼς καὶ ἐν τῷ

1. βλ. Μ. Παρανίκα περὶ Ἰωάννου Ζυγομαλᾶ καὶ Μιχαὴλ Ἑρμοδώρου ἐν περιοδικῷ Ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγου τόμ. ΙΑ' σελ. 37, ἔνθα ἐν στήλῃ α' ὁρίζει τὸ ἔτος 1551, ἐν δὲ β' στήλῃ γράφει «ὁ Ἰωάσαφ πατριάρχης γενόμενος τῷ 1549 παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Ζυγομαλᾶν κατέστησε (τότε δηλαδή; ὦ!) διδάσκαλον τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς».

2. Σάθα Νεοελλ. φιλολ. σελ. 176.

3. Κωνσταντίου περὶ πατριαρχ. σχολῆς ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 348.

πατριαρχικῷ γραφείῳ: οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἦσαν Θεοδόσιος ὁ καὶ πρωτονοτάριος καὶ Σταμάτιος, ἂν καλῶς ἐξηγῶ τὰ λατινικά, ὁ νοτάριος τῆς Μ. Ἐκκλησίας[1]· εἶχε δ' ὁ Ἰωάννης καὶ δύο θυγατέρας.

Ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ «ἐδίδασκε τὴν ἑλληνικὴν φωνὴν καὶ τέχνην εἰς μαθητὰς δεκαπέντε, ἐξ ὧν εἰσὶν οἱ πλείους», ὡς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεοδόσιος γράφει· ἀπήλαυε δ' ὁ Ἰωάννης μεγίστου σεβασμοῦ, καὶ αἱ ἐν τῇ Turcograeciae δημοσιευθεῖσαι ἐπιστολαὶ πρὸς αὐτὸν εἰσὶν ἀρκοῦν τούτου μαρτύριον· βασιλεὺς Μολδαυίας πρὸς ἄνθρωπον διδάσκαλον καὶ ῥήτορα τοῦ πατριαρχείου γράφει τῷ 1562: «ἐδεξάμην τὴν ἐπιστολήν σου, μεστὴν οὖσαν πάσης τῆς ἐλευθερίου παιδεύσεως, οὐχ ἧττον ἢ τῆς πρὸς ἐμὲ καὶ τὸ ἡμέτερον ὑπήκοον εὐνοίας... Χαίρω τῇ βασιλίδι τοιοῦτον ἄνδρα ἐχούσῃ, ὡς πέρ τι λείψανον τῆς παλαιᾶς ἐπὶ φιλοσοφίᾳ εὐδαιμονίας». Νεόφυτος ὁ μητροπολίτης Λαρίσσης, συγχρόνως γράφει: «ὁ χρόνος καὶ ἡ τῶν πραγμάτων πεῖρα σὲ φίλον ἡμῖν ἀριπρεπῆ τῷ ὄντι παρέστησε, καὶ πάσης καλοκαγαθίας καὶ ὀρθῆς ὑπολήψεως ἀνάμεστον». Μεθόδιος ὁ ἱερομόναχος, πιθανῶς ὁ γνωστὸς μαθητὴς τοῦ Θεοφάνους Ἐλεαβούλκου καὶ ἀκολούθως μητροπολίτης Μελενίκου, τὰ αὐτὰ καὶ λαμπρότερα πλέκει τῷ Ἰωάννῃ ἐγκώμια: «ἐπιτολὴν μὲν τοῦ τῆς ἡμέρας ὀφθαλμοῦ ἑωσφόρος ἀγγέλλει· σὲ δ' ἡμῖν τὸ τῆς ἀξίας εὐκλεὲς ὄνομα ἀριπρεπῆ μεμήνυκεν»[2]. Ἑρμόδωρος δ' ὁ Λήσταρχος, σοφὸν πολλάκις ἀποκαλῶν τὸν Ἰωάννην, ἀπὸ Χίου γράφων, τῷ 1560, βεβαιοῖ ῥητῶς: «οὐδένα γὰρ τῶν νῦν τὴν Ἑλλάδα οἰκούντων ἴσα σοι φίλον ἔχω» χαίρων ἐπὶ τῇ φιλίᾳ ἀνδρὸς «καὶ παιδείᾳ καὶ λόγῳ περιφανοῦς, καὶ ὃν

1. Turcogr. σελ. 491 annotat. εἰς ἐπιστ. 9 τοῦ Ζ' βιβλίου.

2. βλ. τὰς ἐπιστολὰς ἐν Turcogr. σελ. 243, 245, 247, 256, 257. Μ. Παρανίκα ἐν περιοδικῷ Φιλ. Συλλ. ΙΑ' σελ. 38–42.

ἐγὼ ὡς ἀδελφὸν διὰ τιμῆς ἄγω»· ἀλλὰ τῆς πολυμαθείας αὐτοῦ ὀλίγα περιεσώθησαν ἄχρις ἡμῶν μνημεῖα[1].

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ὁ ΖΥΓΟΜΑΛΑΣ ἦν υἱὸς Ἰωάννου Ζυγομαλᾶ καὶ Γρατζιόζας, γεννηθεὶς τῷ 1544 ἐν Ναυπλίῳ[2], μεταβὰς δ' εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1555· διδαχθεὶς ὑπὸ τὸν πατέρα, εἰσῆλθεν ἀκολούθως εἰς τὴν πατριαρχικὴν ὑπαλληλίαν, δεξιὰ χεὶρ τοῦ πατριάρχου ὢν, κατὰ τὸν Δημήτριον Προκοπίου· ἀναδειχθεὶς πρωτονοτάριος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα συνεδίδαξε τῷ πατρί. Τῷ 1576 ἔπεμψεν αὐτὸν ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας Β' εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, πρὸς συλλογὴν συνδρομῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῇ περιοδείᾳ δ' αὐτοῦ ἐκινδύνευσεν, ἕνεκα τῆς πειρατείας, ἐπὶ μῆνας εἴκοσιν ἀνὰ τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Ἀνατολὴν περιπλανώμενος· τῇ 2 νοεμβρίου 1578, ἡμέρᾳ κυριακῇ, ἐνυμφεύθη τὴν Εἰρήνην Μοσχινὴν, σεμνοτάτην καὶ ὡραιοτάτην παρθένον, ἐτῶν οὖσαν δεκατεσσάρων, τοὺς δὲ γάμους ἐτέλεσεν αὐτὸς ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας· εἰς τὴν Εἰρήνην ὁ Κρούσιος ἔπεμψε ζωγραφίαν ὑποτυποῦσαν τὰς δέκα γυναικείας ἡλικίας, συνοδεύσας αὐτὴν καὶ διὰ δεκαστίχου ἐξηγήσεως,

1. παρὰ Ζαβίρᾳ καὶ Φαβρικίῳ ἀναγράφονται συγγράμματα τοῦ Ἰωάννου Ζυγομαλᾶ: ἐγχειρίδιον γραμματικῆς· ἀνέκδοτον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Τουρνόυ —σημειώσεις εἰς τὸν Δημοσθένην — περὶ ἀζύμων—ἐπιτομὴ διαλεκτικῆς, ῥητορικῆς καὶ ἠθικῆς μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς λατινικῆς, πατριαρχικῇ ἀξιώσει —λόγος εἰς ἔπαινον Λουκᾶ Μιχαήλ, δουκὸς Κυδωνίας - ἐπιγράμματα καὶ ἐπιστολαὶ δημοσιευθεῖσαι ἐν τῇ Turcogræcia.

2. «Filius ejus (matre circa 1574 mortua) est D. Theodosius 1577 an. 33 annorum» Turcogr. σελ. 491· εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ Γρατζιόζαν, θανοῦσαν, ὡς βλέπομεν, τῷ 1574, ὁ Θεοδόσιος ἔπλεξε τὸ πεντάστιχον τοῦτο:

Τὴν ἐκτετοξεύσασαν ἐνδαδὶ βίον
τριπήχεων γῆς μῆκος ὢ τῆς ζημίας!
κρύπτει· ὅμως μάλιστα τὴν σορὸν νόει,
κεύθουσαν αὐτὴν τῷ τεθνηκυίας κλέει·
ὡς φαέθων ἅπασαν δόξαν ἀστέρων.

ἐξεδόθη ἐν σελ. 259 τῆς Turcogræciæ.

οὕτως εἰπεῖν[1]· ὁ Θεοδόσιος ἀνεδείχθη κληρονόμος τῆς πατρῴας εὐσεβείας καὶ παιδείας, καλὸς διδάσκαλος καὶ κληρικὸς τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἑρμόδωρος ὁ Λήσταρχος πρὸς τὸν Ἰωάννην Ζυγομαλᾶν γράφων τῷ 1560 παρήνει: «Θεοδόσιον εἰς τὰ μαθήματα θῆγε καὶ ὄτρυνε· ἀθάνατον γάρ τι ἡ ἀρετὴ καὶ τὰς τῆς τύχης ἐπιβουλὰς οὐ δέδιεν» — «Θεοδόσιον ὡς ἀπ' ἐμοῦ προτραγόρευσον, ἐπέστελλε τῷ 1562, ὄτρυνόν τε πρὸς λόγους καὶ ἀρετήν».

Οὕτω μορφοῖ τὸ παράδειγμα, ζῶσα διδασκαλία καθιστάμενον· καὶ οὕτως ὁ Θεοδόσιος κατέστη ἄξιος τῶν πολλῶν ἐπαίνων, οὓς ἐπεδαψίλευσον αὐτῷ σύγχρονοι ἱερεῖς, λόγιοι, διδάσκαλοι. Μάξιμος ὁ ἐν Ἰωαννίνοις πρωτοσύγκελλος τῇ 9 δεκεμβρίου 1575 γράφων τῷ Θεοδοσίῳ βεβαιοῖ: «λόγου τρυφὴν ἔχομεν τὸ σὸν τίμιον ὄνομα»· Ἰωάννης ὁ Βονάφεὺς, ἐκ Πατρῶν ἐπιστέλλων τῷ Θεοδοσίῳ σπουδαίων ἄριστον ἀποκαλεῖ· Μεθόδιος ὁ Μελενίκου, ὁ τοῦ Ἐλεαβούλκου μαθητὴς, ὁμολογεῖ: «ἤθελον παῖς εἶναι καὶ μαθητὴς, τὸ πάντοτε σὺν ὑμῖν διατρίβειν καὶ ἐς κόρον ἀπολαμβάνειν τῶν γλυκέων ὑμῶν συνομιλιῶν»· ἀλλὰ καὶ Μαρτῖνος ὁ Κρούσιος ἐκ Τυβίγγης, τῇ 15 ἀπριλίου 1576, τῷ Θεοδοσίῳ ἐπιστέλλων ἀπορῶν λέγει: «πότερον θαυμάσω[σε] τῆς σοφίας ἢ τῆς φιλανθρωπίας ἢ τῆς τοῦ ὑπηρετεῖν προθυμίας... πάντα τὰ αὐτῆς πεπαιδευμένα προσηνῆ, ἀκμά-

1. Crusii Germanogræcia σελ. 231—232· τὸ δὲ δεκάστιχον ἀνεδημοσιεύω ἔχον ὧδε:

δεκαέτις νηνιοφρονήτρια
εἰκοσαέτις χοροπηδήτρια
τριακονταέτις καλλωπίστρια
τεσσαρακονταέτις τεκνοφροντίστρια
πεντηκονταέτις οἰκοτηρήτρια
ἑξηκονταέτις χρηματαδιψήτρια
ἑβδομηκονταετις θεομαστεύτρια
ὀγδοηκονταέτις βακτροπορεύτρια
ἐννενηκονταέτις πονοδακρύτρια
ἑκατονταέτις τυμβοδύτρια.

ζοντα καὶ ἐνεργοῦντα»[1]. Ὁ Θεοδόσιος ἔπεμψε πολλὰ χειρόγραφα ἑλληνικὰ πρὸς τὸν φιλέλληνα Γερμανὸν, παρ' οὗ ἀπελάμβανεν ἔντυπα.

Πόσον χρόνον ἐδίδαξεν ὁ Θεοδόσιος Ζυγομαλᾶς ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ ἀγνοῶ, πείθομαι δὲ τῷ Κωνσταντίῳ ὅτι μέχρι τέλους τοῦ Ις΄ ἢ τῆς ἀρχῆς τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος ἐσχολάρχησεν, ἀφεὶς ἱκανὰ συγγράμματα[2]· ἀλλ' ἐνταῦθα ἐπιτραπήτω μοι 'να φρονῶ ὅτι, εἰ οὐχὶ πρὸ τῶν μέσων τοῦ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν αἰῶνος, ὅτε καὶ Μιχαὴλ Ἑρμόδωρος ὁ Λήσταρχος καὶ Θεοφάνης ὁ Ἐλεαβοῦλκος συνεδίδασκον, ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ πεντηκονταετηρίδα, καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Β΄ τοῦ ἀπὸ Λαρίσσης, σχολή τις φαίνεται παρὰ τῷ πατριαρχείῳ μικρὰ, ὁ πρόδρομος οὕτως εἰπεῖν, τῆς μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν διασωθείσης καὶ πρὸ δεκαπενταετίας καθαιρεθείσης προκαταρκτικῆς ἐν Φαναρίῳ σχολῆς. Ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἀναφέρεται διδάσκων περὶ τὸ 1577—1578 καὶ πλέον ἴσως ὁ Μανουὴλ Μαλαξός. Καὶ ἐπιτρέπεταί μοι λοιπὸν ὀλίγους στίχους 'ν' ἀρο-

1. Μ. Παρανίκα· περὶ Ζυγομαλᾶ καὶ Λητταρχου ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 39. Turcogr. σ. 243, 270, 271, 341, 444· βλ. περὶ Θεοδοσίου Ζυγομαλᾶ Φαβρικίου Biblioth. Græca, τόμ. Ι΄, ἔκδοσ. 1737, σελ. 548· Ζαβίρα ἑλλην. θέατρον σελ. 122· Κ. Σάθα φιλολ. σ. 183· Δημητρίου Προκοπίου· ἀπαρίθμ. λογίων γρακικῶν παρὰ Φαβρικίῳ.

2. Συγγράμματα τοῦ Θεοδοσίου ἀναφέρονται παρὰ Φαβρικίῳ, Κρουσίῳ, Ζαβίρᾳ καὶ Σάθᾳ τὰ ἑξῆς: Ἑλλάδος, Ἀσίας καὶ ἄλλων τόπων καταγραφὴ τῶν χριστιανῶν, ἐκκλησιῶν, ἀρχιερέων καὶ ἱερέων—ὁδοιπορικὸν—περὶ τοῦ Σινᾶ καὶ τοῦ ἁγίου Ὄρους Ἄθω—περὶ τῶν δύο πολιορκιῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως—βίος Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου—ἀποκρίσεις εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῶν ἐν Τυβίγγῃ θεολόγων—ἐπιστολαὶ πλεῖσται δημοσιευθεῖσαι ὑπὸ Μαρτίνου Κρουσίου καὶ Δαβὶδ τοῦ Χυτραίου. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι τὴν ὕλην τῆς Turcograeciæ ἐχορήγησε τῷ Κρουσίῳ Θεοδόσιος ὁ Ζυγομαλᾶς. Ἐν δὲ τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης διατηρεῖται χειρόγραφον τοῦ Νικήτα Χωνιάτου, ὅπερ, κατὰ τὴν σημείωσιν, αὐτόγραφόν ἐστι τοῦ Θεοδοσίου· βλ. Collarii Supplem. ad Lambecii Comment. σελ. 671.

σιώσω εἰς τὴν μνήμην τοῦ φιλοπόνου διδασκάλου καὶ χρονογράφου τῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν ἡλικίας τοῦ Γένους.

ΜΑΝΟΥΗΛ Ὁ ΜΑΛΑΞΟΣ ἐγεννήθη ἐν Ναυπλίῳ, υἱὸς ὢν Δημητρίου ἱερέως καὶ οἰκονόμου τῆς αὐτόθι μητροπόλεως. Τῷ 1563 ἦν νοτάριος τῆς μητροπόλεως Θηβῶν, τῷ 1577 ἐδίδασκεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, γέρων ἤδη, νέους Ἕλληνας ἐν ἀθλίῳ τινὶ οἰκίσκῳ, ὑπὸ τὸ πατριαρχεῖον, ἀποζῶν ἐκ μεταγραφῆς κωδήκων. Ἀπεβίωσε, κατὰ Ζαβίραν, τῷ 1581, καταλιπὼν ἱκανὰ τῆς παιδείας αὐτοῦ μνημεῖα[1].

§

Ἡ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, εἴτ' οὖν ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ Β΄ καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ μέχρι Ῥαφαὴλ τοῦ ἀπὸ Μεθύμνης, δύναμαι 'να εἴπω ὅτι ἤκμαζεν· ἐν τῷ χορῷ τῶν οἰκουμενικῶν διδασκάλων τῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν χειμερινῆς νυκτὸς, ὑπὸ τὴν πρυτανείαν τοῦ σοφοῦ Ἰωάννου Ζυγομαλᾶ καὶ τοῦ πατρῴζοντος υἱοῦ Θεοδοσίου, πλὴν τοῦ Μανουὴλ Μαλαξοῦ, ἐδίδασκον ὁ ἐκ Χίου ἰατρὸς Λεονάρδος Μινδόνιος, Συμεὼν ὁ Καβάσιλας [ἴσως δὲ καὶ Γεώργιος ὁ Αἰτωλός·

Ὁ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΙΤΩΛΟΣ διέτριβεν ἐν τῷ πατριαρχείῳ, τὸ δὲ περὶ διδασκαλίας αὐτοῦ ἐν τῇ σχολῇ λεγόμενον ἁπλῆ

1. βλ. περὶ Μαλαξοῦ: Φαβρικίου. Biblioth. Gr. ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 529· Ζαβίρα σελ. 119· Σάθα φιλολ. 185· Turcogr. σελ. 96. Εἰρήσθω περὶ Μαλαξοῦ ὅτι ἠπατήθη ἴσως ὁ Κ. Σάθας γράφων τὸν Μανουὴλ Μαλαξὸν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀδελφὸν τοῦ Νικολάου· ὁ πατὴρ τοῦ Μανουὴλ ὠνομάζετο Δημήτριος· ὁ τοῦ Νικολάου Σταυράκιος· μέτιθι Κατραμῆ φιλολ. ἀνάλ. Ζακύνθου σελ. 116, 154—Συγγράμματα δὲ τοῦ Μανουὴλ Μαλαξοῦ γινώσκονται παρὰ Ζαβίρᾳ: ὑπομνήματα τῆς Πελοποννήσου—συλλογὴ ἱερῶν κανόνων—σύντομος χρονογραφία· ἀνέκδοτος ἐν τῇ Κολβερτινῇ βιβλιοθήκῃ—σχόλια εἰς τοὺς περὶ μετανοίας κανόνας τοῦ Μ. Βασιλείου. Τὴν δ' ὑπὸ Κρουσίου δημοσιευθεῖσαν πατριαρχικὴν ἱστορίαν Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μαλαξὸς μετέγραψεν ἐκ τῆς τοῦ Δαμασκηνοῦ τοῦ Στουδίτου· πρβλ. Σάθα Μεσ. βιβλιοθ. τόμ. Γ΄, πρλγ. σ. ια΄.

ἐστὶν ὑπόνοια, ὡς ὑπόνοιάν τινα τοιαύτην διετύπωσεν ὁ Κ.Σάθας καὶ περὶ ἑτέρου λογίου, ἐν ἀρχαῖς τοῦ ις΄ αἰῶνος ἀκμάσαντος, τοῦ Ἀντωνίου μεγάλου ῥήτορος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, διδασκάλου δ' ὄντος Νικολάου τοῦ Μαλαξοῦ. Ὁ ἡμέτερος Γεώργιος ἀποκαλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Βοναφέως σοφὸς καὶ ἐλλόγιμος, τῆς δὲ παιδείας αὐτοῦ κῆρυξ ἐγένετο ὁ Δαμασκηνὸς Στουδίτης, οὗ δύο πρὸς τὸν Αἰτωλὸν τοῦτον ἐπιστολὰς ἐδημοσίευσα[1] ἐν τῇ «Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ»· ἐκ τῆς πρώτης δ' αὐτῶν μανθάνομεν ὅτι διέμεινεν, ἴσως πρὸς σπουδήν, ἐν Βενετίᾳ· τοῦ Γεωργίου Αἰτωλοῦ σώζονται ποιημάτιά τινα καὶ ἐπιγράμματα καὶ μία καὶ ἡμίσεια ἑκατοντὰς αἰσωπείων μύθων, ταῦτα δὲ πάντα πείθομαι ὅτι ἐγράφησαν μᾶλλον πρὸς ἄσκησιν μαθητῶν εἰς τὸ ἑλληνιστὶ γράφειν καὶ στιχουργεῖν.

περὶ Γεωργίου Αἰτωλοῦ, ὡς καὶ περὶ τοῦ μεγάλου ῥήτορος Ἀντωνίου, τό γε νῦν ἐπέχω].

ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ ὁ ΜΙΝΔΟΝΙΟΣ, ἦν Χῖος, ἰατρὸς τὸ ἐπάγγελμα· τῷ 1576 διέτριβεν ἐν Ἀγχιάλῳ, τῷ 1578 ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τῷ πατριάρχείῳ, διδάσκων ἐν τῇ Σχολῇ· τῷ 1580 διέμεινεν ἐν Χίῳ, διότι εἰς διαθήκην τῇ 10 νοεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου ἐκδεδομένην ὑπογράφεται καὶ οὗτος. Ὁ Μινδόνιος ἔγραψεν ὑπομνήματα εἰς συγγράμματά τινα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ εἰς τὸν Ἑρμογένην, ἦν δὲ φίλος τοῦ Κρουσίου, ὡς καὶ οἱ Ζυγομαλάδες, καὶ τοῦ Μαργουνίου[2].

ΣΥΜΕΩΝ ὁ ΚΑΒΑΣΙΛΑΣ ἦν ἱεροδιάκονος, ἐξ Ἀκαρνανίας, σπουδάσας μὲν ἐν Πατυίῳ, ὑπὸ δὲ τὸν Μάξιμον Μαργούνιον πρότερον τὴν ἑλληνικὴν ἐκμαθών· διέμενεν ἐν τῷ

1. ἴδε Δαμασκηνοῦ Στουδίτου ἐπιστολάς· «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» τόμ. Γ΄, σελ. 87–91. Turcogr. σελ. 270, Σάθα. φιλολογ. σελ. 231· ἴδε καὶ 229.

2. Turcogr. σελ. 205, 309, 479· ἴδε ἂν θέλῃς καὶ Σάθα φιλολογ. σελ. 201.

πατριαρχείῳ φημιζόμενος ἐπί τε ἀληθεῖ σοφίᾳ καὶ τῇ ἀληθεστέρᾳ καὶ μείζονι τῇ μετριοφροσύνῃ, καὶ ἀσχολούμενος ἰδίᾳ περὶ τὰ φυσικομαθηματικά· φίλος τοῦ Μαρτίνου Κρουσίου τυγχάνων ἠρώτα αὐτὸν «πόθεν τῆς ἀστρολογίας χρεὼν ἄρχεσθαι· τοσοῦτος γὰρ ἔρως ταύτης με κατεπείγει ὥστε τὴν ἐμὴν ψυχήν, τὸν Ἀριστοτέλην φημί, πολλάκις καταλιμπάνειν, κἀν τοῖς ἐκείνης ἀσχολούμενον ἐφευρήμασιν, ἐφ' οἷς οὐδέτερον τῶν τοῦ Πτολεμαίου κανονίων πλέον ἀσχάλλει». Μαρτῖνος δ' ὁ Κρούσιος φίλος ἡμῶν τὰ μάλιστα καὶ τῶν ἀγαθῶν τοῦ γένους, ὡς ἔγραφεν, ἀνδρῶν εὔνοιαν ἐπισπᾶσθαι, συνδέων τε εἰς δύναμιν τῇ Γερμανίᾳ τοὺς τότε παρ' ἡμῖν λογίους ἐπιθυμῶν ἐπέστελλε τῷ Καβάσιλᾳ, οὗτινος τῆς φιλίας μετεῖχον οἱ τότε ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ διαπρέποντες Δαμασκηνὸς ὁ Στουδίτης, Θεοδόσιος ὁ Ζυγομαλᾶς, Ἱέραξ ὁ μέγας Λογοθέτης, Γαβριὴλ ὁ Σεβῆρος, Φραγκῖσκος ὁ Κόκκος καὶ Μάξιμος ὁ Μαργούνιος[1].

Ὁ Καβάσιλας, τῷ 1582 (μᾶλλον 1572) διέμενεν ἐν Πατυίῳ[2], τῷ δὲ 1588 ἀπεσύρθη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, μονάζων ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἰβήρων[3] καὶ μελετῶν τὰ τοῦ Γαληνοῦ ἀνατομικὰ καὶ τὰ κατ' Ἀριστοτέλην μετεωρολογικά, ἴσως δὲ καὶ τὰ τοῦ Θεοφάνους (Ἐλεαβούλκου;) καὶ Παχωμίου (Ῥουσάνου) καὶ Μαθουσάλα, καθ' ἃ τῇ δεκάτῃ

1. ἴδε Turcogr. σελ. 461 καὶ τὰς annotationes τοῦ Κρουσίου σελ. 503 καὶ 500· Ζαβίρα θέατρον σ. 125, ἔνθα γράφει ὅτι ὁ Συμεὼν «διατρίβων ἐν Πατα[illegible]βίῳ ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησεν ἀπελθεῖν εἰς τὴν Γερμανίαν δι' ἐπικουρίας τινὸς, ἀντιλήπτορα δὲ μὴ εὑρὼν καὶ τῆς ἐνδείας μὴ συγχωρούσης ὑπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν».

2. ἴδε Gabrieli Severi et aliorum Græcorum Epistolæ: Φλωρεντία 1754 σελ. 27, 50, 51.

3. ἐξ ἀνεκδότων αὐτοῦ ἐπιστολῶν μανθάνω ταῦτα· σώζονται δ' αὗται, τρεῖς οὖσαι, ἐν μικρῷ χειρογράφῳ, περιέχοντι μὲν καὶ ἄλλων λογίων ἐπιστολὰς ἀνεκδότους, ἀποτεθησαυρισμένῳ δ' ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πατρῴζοντος πρίγκηπος Γεωργίου Ἀλ. Μαυροκορδάτου.

ἰουλίου τοῦ ἔτους τούτου πρὸς τὸν Ἱέρακα ἔγραφεν· ἔζη ἔτι τῷ 1605, διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο Φραγκῖσκος ὁ Κόκκος ἔγραφεν αὐτῷ, τὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν μετριοφροσύνην καὶ τὴν καλοκἀγαθίαν ἐπαινῶν· τῆς ἐπιστολῆς ταύτης[1] παρασυνάπτω τεμάχιον συμπληροῦν τὴν σκιαγραφίαν τοῦ ἔργῳ τε καὶ λόγῳ λόγου καὶ ἀρετῆς διδασκάλου, περὶ οὗ ὀλίγιστα γινώσκομεν, καὶ οὗτινος ἡ ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ διδασκαλία ὁρίζεται, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1577—1588· «σὲ δὲ πολὺν μὲν ἡ φήμη—ἐπέστελλεν—ἐπὶ σοφίᾳ κηρύττει πρὸ πολλοῦ τε καὶ πρὸς πολλούς· πλείω δὲ νῦν τῆς φήμης ἡ πεῖρα... οὕτως... οὐδ' αὐτὸς τοὺς μετιόντας διέλαθες, καίτοι τὸ λάθει βιώσας φιλοσοφῶν· ἀλλ' ἔγνωμεν διὰ τῆς φωνῆς τῆς σῆς παιδείας τὸ περιττὸν (περιὸν;) καὶ τὴν ἄλλην σου καλοκἀγαθίαν, ἣν καὶ φύσις τε ἅμα καὶ σεμνότης περικοσμοῦσα, οὐδ' ἡμῶν ἠμέλησε τῶν σμικρῶν, ἀλλὰ καὶ γραμμάτων μετέδωκεν».

ἐπιστολαί τινες μόνον διασωθεῖσαι ἄχρις ἡμῶν εἰσὶ τὰ μνημεῖα τῆς ἀρετῆς καὶ παιδείας τοῦ Συμεὼν Καβάσιλα[2].

8

Τὰ μαθήματα τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, μετὰ τὰ μέσα τοῦ ις΄ αἰῶνος, γνωστά πως ὑπάρχουσι, καὶ χάριτας ὀφείλει τῷ Στεφάνῳ Γερλαχίῳ καὶ τῷ Μαρτίνῳ Κρουσίῳ ὁ γράφων τὴν ἱστορίαν τῆς σχολῆς. Τῷ 1576 ἡ καθ' ἡμᾶς

1. ἡ ἐπιστολὴ ἐκδέδοται ἐν τύποις ἐπιστολῶν Θεοφίλου Κορυδαλέως. Ἐνετίῃσι 1786. σελ. 147.

2. Γνωστὰ εἰσὶν ἔργα τοῦ Καβάσιλα: μετάφρασις εἰς τὴν τότε λαλουμένην γλῶσσαν τοῦ εἰς Ἰωάννην ἰατρὸν Μέλανα ἐπιθαλαμίου ποιηθέντος ὑπὸ Κρουσίου, καὶ ἐπιστολαὶ ἐν τῇ Turcogr. ἐκδοθεῖσαι μετὰ τοῦ ἐπιθαλαμίου—παράφρασις μύθων τινῶν τοῦ Αἰσώπου καὶ λόγων τοῦ Ἰσοκράτους.—ἑτέρας ἐπιστολὰς ἐξέδωκεν ὁ Lamius, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 65, σημ. 2· τρεῖς δ' ἐκδοθήσονται ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῇ διατριβῇ μου περὶ τῶν λογίων καὶ τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων.

γεραρὰ αὕτη ἀκαδημία ἔβλεπεν ἡμέρας ἐνδόξους καὶ τὴν ἀραιὰν τῶν μαθητῶν φάλαγγα σεμνυνομένην ἐπὶ τῇ καταστάξει τοῦ πρωθιεράρχου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ ὑπὸ σοφῶν διαμαρτυρομένων διὰ πάσης ἀγομένου τιμῆς Ἱερεμίου τοῦ Β΄. Ἐκ τῆς πολυτιμήτου ἐκείνης σημειώσεως τοῦ Γερλαχίου μανθάνομεν ὅτι ὑπὸ μὲν τοῦ Ἰωάννου Ζυγομαλᾶ ἐδιδάσκετο ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας Β΄ τὴν διαλεκτικὴν, ἠθικὴν καὶ ῥητορικὴν, τοῦ δὲ Λεονάρδου Μινδονίου ἠκροᾶτο ἑρμηνεύοντος τὸν Ἑρμογένη, τὸν Ἀμμώνιον καὶ τὸν Ἡσίοδον[1]. Ἐδίδασκεν ἆρά γε τὰ φυσικομαθηματικὰ Συμεὼν ὁ Καβάσιλας;

εἴς τε τὴν ἐρώτησιν ταύτην καὶ εἰς πολλὰς ὁμοίας ἐρωτήσεις ἀπόκρισιν παρασκευάσει ὁ πάντα τ' ἄδηλα φύων μακρὸς κἀναρίθμητος χρόνος.

Ἄξιον σημειώσεως ἔκρινα, πρὶν ἢ κλείσω τὸν λόγον περὶ τῆς ἐν τῷ ις΄ αἰῶνι καταστάσεως τῆς Σχολῆς, ἵνα παραθῶ μικρὰν σημείωτιν διαφέρουσαν ἡμῖν, ἀναφερομένην δ' εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ οἰκήματος, ἐν ᾧ ἐδίδασκεν ὁ

1. Turcogr. σελ. 205 annot. οα΄· προστεθείσθω ὅτι ἐκήρυττον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τότε, 1573 κ. ἑξ. ὁ ἱερομόναχος Μεθόδιος, ὁ μοναχὸς Ματθαῖος, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, ἀδελφὸς τοῦ μητροπολίτου Βερροίας Μητροφάνους, ἐκείνου, ὃν ἀφῆκεν ἐπίτροπον αὐτοῦ ὁ Ἱερεμίας Β΄, ἐπισκεπτόμενος τῷ 1578 τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον. Κατὰ καθῆκον ὡσαύτως ἀναφέρω ὅτι, ἐπὶ Ἰωάσαφ Β΄ τοῦ μεγαλοπρεποῦς, Μητροφάνους Γ΄, Ἱερεμίου Β΄ καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ἤκμαζον ἐν τῷ πατριαρχείῳ διαμένοντες ἀξιωματικοὶ καὶ γραμματεῖς, ὁ μέγας χαρτοφύλαξ Ἀλέξανδρος ὁ Ἀποτηρᾶς, ὁ μέγας λογοθέτης Ἱεράξ, Δημήτριος διάκονος ὁ Θεσσαλονικεύς. Διονύσιος ὁ ἱερομόναχος, φίλος τοῦ Μαξίμου Μαργουνίου πιθανῶς ὁ ὕστερον μητροπολίτης Ἡρακλείας, ὁ ῥήτωρ Ἀδριανὸς καὶ ὁ πρωτοκανονάρχος Ἀλέξανδρος, φίλοι τοῦ Καβάσιλα, ὁ πρωταποστολάριος Κωνσταντῖνος, Ἀλέξανδρος ὁ λογοθέτης υἱὸς τοῦ λογοθέτου Ἱέρακος, Λυγερὸς ὁ μέγας ῥήτωρ, Γεώργιος ὁ μέγας ῥήτωρ, ὁ ῥήτωρ Γαβρᾶς καὶ ὁ λογοθέτης Ἀνδρέας· τίς δύναται 'ν' ἀρνηθῇ ὅτι οἱ πλεῖστοι τούτων, εἰ οὐχὶ πάντες, ὑπῆρξαν μαθηταὶ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἡ Μ. Ἐκκλησία ἐτίμα καὶ τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς διαπρέποντας μαθητάς;

Μαλαξός· ὁ Γερλάχιος παραδίδωσι, χαρακτηριστικὸν τῆς τῶν κάτω χρόνων ἐθνικῆς ἱστορίας ὅτι ὁ Μαλαξὸς ἐδίδασκε τοὺς παῖδας καὶ νεανίσκους, sub Patriarcheio, in parvula et misera casa[1]· ὁ ἀναγνώστης μου τοῦτο δέον 'να λάβῃ ὑπ' ὄψιν, τοῦτο δέον 'να ἐννοήσῃ· in parvula et misera casa, ἦν, φαίνεται, ἡ ὑπὸ τοῦ αἰωνίου τῆς Ἐκκλησίας νυμφίου ὁρισθεῖσα κονίστρα τῆς τοῦ γένους ἡμῶν ἐν τοῖς κάτω χρόνοις ἀτερματίστου δολιχοδρομίας· in parvula et misera casa, συνεζητοῦντο πάντοτε καὶ ἐκυφοροῦντο τὰ μεγάλα τῆς ὀρθοδοξίας κατὰ τῶν ἀπὸ τοῦ Τιβέρεως προσπνευσῶν καινῶν διδαχῶν καὶ ξενιζόντων δογμάτων βουλεύματα· in parvula et misera casa, ἐμορφοῦντο τοῦ λόγου οἱ μεγάλοι πανοπλῖται οἱ τὴν θείαν καὶ τὴν θύραθεν πλουτοῦντες σοφίαν, οἱ τῶν θεσμίων καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ γένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀκατάβλητοι προασπισταί· in parvula et misera casa τριακόσια καὶ ἓξ ἔτη ἐστεγάζομεν τὰς Μούσας καὶ μόλις σήμερον ὑποδεχόμεθα τὰ ἀγλαὰ τῆς Μνημοσύνης καὶ Διὸς τέκνα ἐν ἀνακτόρῳ ἀξίῳ τῆς ἐν γένει προόδου τοῦ αἰῶνος· καὶ φερεοίκους αὐτὰς πρότερον λατρεύει τὸ ἀπὸ τοῦδε ἡ μέλλουσα γενεὰ ἐν οἰκίᾳ οὐ χεῖμα κακῇ, θέρει ἀργαλέῃ, οὐδέποτ' ἐσθλῇ, ὡς ἀπέκλαιεν ὁ ἀείμνηστος ἡμῶν διδάσκαλος Εὐστάθιος ὁ Κλεόβουλος τὸ σεσαθρωμένον τῆς Σχολῆς οἴκημα, ἐν ᾧ τὸν δίαυλον ἠνύσαμεν τῆς ἀκαδημαϊκῆς παιδεύσεως.

Δυστυχῶς ὅμως δέον 'να ὁμολογήσωμεν ὅτι προτιμοτέρα ἦν ἡ τότε ὑλικὴ κακοδαιμονία ἡ μορφοῦσα τοὺς διδασκάλους τοὺς ἔχοντας συναίσθησιν τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν καὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν· προτιμοτέρα ἡ ὑλικὴ δυσπραγία ὅταν συγκροτῇ θαρραλέα τάγματα ἀγνῶν ἀποστόλων τῆς πατρῴας παιδείας, τῆς πατρῴας ἀρετῆς, τῆς πατρῴας εὐσε-

1. Turcogr. σελ. 185 annot.

βείας· ἡ parvula et misera casa, εἰς τὴν ἐμὴν τοὐλάχιστον διάνοιαν, παρίσταται ὁ ἀληθὴς δούρειος ἵππος, ἐξ οὗ προῆλθον διδάσκαλοι ἀείμνηστοι, καὶ μεγάλοι ἱεράρχαι, ἡμίθεοι τοῦ ἐν τοῖς κάτω χρόνοις βίου τοῦ γένους, ὄχι δὲ χαλκοῖ ἠχοῦντες ἢ κύμβαλα ἀλαλάζοντα.

Ἡ ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ διδασκαλία τοῦ Λεονάρδου Μινδενίου καὶ τοῦ Μαλαξοῦ διήρκεσεν, ὡς φαίνεται, χρόνον βραχὺν, ἴσως δὲ μόνος ὁ Θεοδόσιος Ζυγομαλᾶς διετέλεσε διδάσκων ἄχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ΙΖ΄ ἑκατονταετηρίδος· οὕτω νομίζει ὁ Κωνστάντιος καὶ οἱ αὐτὸν μεταγράψαντες[1], ἀναγκάζομαι δὲ 'να πιστεύσω καὶ ἐγώ.

§

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ὁ ΚΟΚΚΟΣ ὑπάρχει ὁ πρῶτος ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος σχολάρχης τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, ὁ δὲ καλέσας αὐτὸν πατριάρχης Ῥαφαὴλ Β΄ ὁ ἀπὸ Μεθύμνης ὁ τέταρτος τῶν ἐν τοῖς κάτω χρόνοις πατριαρχῶν τῶν ὑπὲρ τῆς σχολῆς ἐργασαμένων· ὁ Φραγκῖσκος Κόκκος ἐγεννήθη ἐν Νάξῳ, καθὰ ἐξ αὐτῶν αὐτοῦ μανθάνομεν τῶν ἐπιστολῶν· καὶ ὡς γράφουσιν αἱ παρὰ Σοφοκλεῖ Κ. Οἰκονόμῳ πηγαὶ[2], μεταβὰς δ' εἰς Ῥώμην ἐσπούδασεν ἄγνωστον ἐπὶ πόσον χρόνον, τῶν παποφρόνων χρονογράφων μισαδέλφως διαστρεφόντων τὴν ἀλήθειαν, ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου ΙΓ΄ τῷ 1581 ἱδρυθέντι φροντιστηρίῳ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου· κατ' ἐπιστολὴν δ' αὐτοῦ τοῦ Κόκκου πρὸς

1. Κωνσταντίου περὶ πατριαρχ. σχολῆς· ἐλάσσ. συγγρ. σελ. 349—350. Α. Χαριλάου λόγος σελ. 19 Μ. Παρανίκα σχεδίασμα σελ. 19.

2. Λέοντος Ἀλλατίου de Ecclesiæ occidentalis atque orientalis perpet. consensu βιβλ. Γ΄ κεφ. 7, § 10 σελ. 990—Ῥοδοτᾶ dell'origine, progresso et stato presente del rito Greco in Italia· ἐν Ῥώμῃ 1763 τόμ. Γ΄, σελ. 166. Ὡς γνωστὸν, ὁ μακαρίτης Σοφοκλῆς Οἰκονόμος ἐξέδωκε «περὶ Φραγκίσκου τοῦ Κόκκου ἐπιστολήν» Ἀθήνησι 1863, ἐν ᾗ τριάκοντα δύο ἐπλήρωσε σελίδας ἵνα μηδὲν εἴπῃ· ἀρκετὰ γράφει καὶ Ζαβίρας· θέατρ. σελ. 340—342.

τὸν Συμεὼν Καβάσιλαν οὐδαμῶς ἀπίθανος γίνεται τῷ ἀναγινώσκοντι ὑπόνοιά τις ὅτι καὶ παρὰ τῷ Συμεὼν ἠκροάσατο σειρᾶς μαθημάτων, ἴσως ἐν αὐτῇ τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ· «ἀλλ' ἔγνωμεν διὰ τῆς φωνῆς—γράφει—τῆς σῆς παιδείας τὸ περιττὸν, καὶ τὴν ἄλλην σου καλοκἀγαθίαν, ἣν ἡ φύσις τε ἅμα καὶ σεμνότης περικοσμοῦσα, οὐδ' ἡμῶν ἠμέλησε τῶν σμικρῶν, ἀλλὰ καὶ γραμμάτων μετέδωκε, καὶ προσδέχεται παραπλήσια, ὡς ἀπὸ κρειττόνων, τῶν ἐλαττόνων»[1]· γνωστοῦ δὲ γενομένου ἀνωτέρω ὅτι τῷ 1588 ὁ Καβάσιλας μετέβη εἰς τὴν ἐν Ἄθῳ μονὴν τῶν Ἰβήρων, τῇ φαναριωτικῇ καὶ τῇ τοῦ πατριαρχείου τύρβῃ ἀποταξάμενος, νομίζω ὅτι ὁ Φραγκῖσκος Κόκκος, γεννηθεὶς ἴσως τῷ 1565—70 ἐδιδάχθη ὑπὸ τὸν Συμεὼν Καβάσιλαν, εἶτα δ' ἐν Ῥώμῃ· ἐκεῖθεν ἀπῆλθε μεταβὰς εἰς τὴν γενέτειραν νῆσον, ὁπόθεν τῷ 1594 γράφει πρὸς Διονύσιον Κατηλιανὸν, ἀποδεικνὺς, ὡς γράφει ὁ Οἰκονόμος, ψευδομένους τοὺς τὴν ἐν Ῥώμῃ διατριβὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1587—1599 παρεκτείναντας· ὁ Κόκκος διαμένων ἐν Νάξῳ, κατά τε τὸν Ἀλλάτιον καὶ τὸν Ῥοδοτᾶν, ἐσπούδαζε φωτίσαι «τοὺς διεφθαρμένους τὴν διάνοιαν λαοὺς»καὶ ἴσως διετέλει διδάσκων ἐκεῖ καὶ κλειζόμενος ἐπί τε παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ, ὅτε ὁ πατριάρχης Ῥαφαὴλ μετεπέμψατο αὐτὸν σχολάρχην τῆς καθ' ἡμᾶς μεγαλωνύμου ἀκαδημίας.

Ὁ Σοφοκλῆς Οἰκονόμος ἐδημοσίευσε τὴν πρὸς τὸν ἀείμνηστον ἀρχιεπίσκοπον Φιλαδελφείας Γαβριὴλ Σεβῆρον ἐπιστολὴν, δι' ἧς ὁ Κόκκος ἀναγγέλλει τὰ κατὰ τὴν πρόσκλησιν ταύτην, ἅτιν' ἀγνοῶ ἂν τιμῶσι πλέον τοῦ πατριάρχου τὸν προσκαλούμενον διδάσκαλον· «ὁ θειότατος

1. ἡ ἐπιστολὴ ἐξεδόθη τὸ πρῶτον, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, ἐν τοῖς τῷ 1625 ἰδοῦσι τὸ φῶς ἐν Λονδίνῳ ἐπιστολικοῖς τύποις τοῦ Κορυδαλλέως σελ. 97, τελευταῖον δ' ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτῶν πάλιν τῶν ἐπιστολικῶν τύπων ἐν Βενετίᾳ, 1786 σελ. 147.

πατριάρχης—γράφει[1]—οὐκ οἶδ' ὅτων κατατυχὼν, οἱ λίαν ἦσαν ἄρα δεινοὶ φήμην ἀραί τε καὶ ἐξᾶραι πολὺ τῆς ἀληθείας ἀνώτερον, οὕτως ἑαυτὸν παρέσχεν ἀλώσιμον τοῖς ἐγκωμίοις τοῖς καθ' ἡμῶν, ὥστε οὐδένα πέτρον, φασὶν, ἀφῆκεν ἀκίνητον, ἐφ' ᾧ με ὥσπερ τινὰ ῥοῦν ἀλλαχῇ τετραμμένον μετοχετεύσαιτ' εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἀλλὰ σκόπει τίσι καὶ οἵαις κεχρημένος ταῖς μηχαναῖς ἡμᾶς μεταπέμπεται. Γράμμαθ' ὑπαγορεύει οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ καὶ δίς· καὶ τὰ μὲν τυγχάνει δεόμενος, τὰ δὲ καὶ προσαπειλεῖ, ὡς τὰς ἀποφράδας ἐπαφήσων ἀρὰς, αἳ τοῖς ἀπειθοῦσιν ἀπόκεινται, ἂν καὶ στόμα μόνον ἀντάραιμεν. Ὑπὸ γοῦν ταύτης ἐγὼ τῆς γραφίδος ἀλοὺς ἐκτοπώτερον· οὐδὲ γὰρ ἀρρενωπῶς ἔχω πρὸς τὰ τοιαῦτα· ἐμαυτὸν φέρων τῇ πόλει παρέδωκα»· ὁ Κόκκος ἀγγέλλει εἶτα ὅτι μὴ θέλων ἀφίκετο εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ὅτι «αἱ ἐνταῦθα διατριβαὶ πᾶσαι τείνουσι πρὸς τὸ συνοῖσον τῷ γένει ἐν τοσαύτῃ ἀπαιδευσίας φορᾷ» καὶ ὅτι «αἰδοῖ τῆς ἀξίας τοῦ πατριάρχου» βραχὺν ἀνύσας ἐν Κωνσταντινουπόλει χρόνον ἔμελλεν ἵνα πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πάλιν ἐπιστρέψῃ. Ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ὁ πατριάρχης Ῥαφαὴλ ἀπένειμεν αὐτῷ τὸ ὀφφίκιον τοῦ διερμηνέως τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὡς παρὰ Σοφοκλεῖ Οἰκονόμῳ ἀναγινώσκομεν· ἴσως ἐδίδαξεν ἐπ' ὀλίγον ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ ἀπὸ τοῦ 1604, ἄγνωστον δὲ πότε ἀπεβίω, διότι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1605—1612 ὑπονοεῖ ὁ βιογράφος αὐτοῦ ἐπιγενόμενον τὸν θάνατον τοῦ σοφοῦ διδασκάλου, ἐπιστολάς τινας μόνον καταλιπόντος τῆς ἰδίας παιδείας ἀναντίλεκτα μαρτύρια[2],

1. Οἰκονόμου περὶ Κόκκου σελ. 31—32.

2. ὁ Κόκκος μετέφρασεν ἐκ τῆς λατινίδος λογικὴν, ὡς ἔγραφε πρὸς Διονύσιον τὸν Κατηλιανόν· ἐπιστολαὶ δ' αὐτοῦ ἐξεδόθησαν ἔν τε τῷ ἐπιστολαρίῳ τοῦ Κορυδαλέως, περὶ οὗ κατωτέρω καὶ ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου 4 πρὸς Διονύσιον Ἡρακλείας, καὶ ἀνὰ μία πρὸς Γαβριὴλ Φιλαδελφείας τὸν Σεβῆρον, Διονύσιον τὸν Κατηλιανὸν, Συμεὼν

ἀλλὰ καὶ τῆς αὐταπαρνησίας καὶ τοῦ ζήλου, μεθ' οὗ τῆς διαδόσεως τῶν φώτων παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν αὐτοῦ φροντίζων εἰργάζετο ἐν τῇ σχολῇ· «ἀλλ' ὅπως σπουδάζων ὀνίνημι τὸ γένος ἡμῶν τί ἂν πρὸς σὲ γράφων ἐκτραγωδοίην; —ἔγραφε τῷ Διονυσίῳ Ἡρακλείας—μέσην θράττομαι τὴν καρδίαν, ἐπεὶ τὴν κατασχοῦσαν ἡμᾶς σκοτόμαιναν λῦσαι μὲν διατείνομαι, ἀνύσαι δὲ οὐκ' ἰσχύω· ἤδη, πάτερ θεσπέσιε, καὶ αὐτὸς ὃς μόνος ὑπόλοιπος ἦν τῆς παιδείας ὁ πόθος, μετὰ τῶν ἄλλων ἐξέπνευσε· καὶ πᾶσι μὲν χαίρουσιν ἔλληνες ἢ τῇ ἑλληνικῇ εὐφραδίᾳ καὶ ταῖς μελέταις καὶ ἐπιστήμαις, ὧν γεγόνασιν ἀρχηγέται πρὶν καὶ προπάτορες· καὶ οὐδὲ συνιέναι βούλονται ὡς ἐντεῦθεν ἡμῖν ὁ πολὺς τῶν δεινῶν ἐσμὸς συνερρύηκεν»[1].

τὸν Καβάσιλαν καὶ Ἰωάννην Ματθαῖον τὸν Βουστρώνιον. Ἦν δ' ὁ Διονύσιος Ἡρακλείας διάδοχος (1591;) ἐν τῷ θρόνῳ τούτῳ Γρηγορίου, ἀνὴρ λόγιος, πρὸς ὃν πολλαὶ φέρονται ἐπιστολαὶ τοῦ τε Μαξίμου Μαργουνίου καὶ τοῦ λαμπροῦ τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων φωστῆρος καὶ κριτοῦ Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, ἐν οἷς ὁ μὲν Μάξιμος διαπρύσιον καὶ ἡδὺ διὰ πάντων ἐνηχοῦσαν σάλπιγγα καλεῖ τὸν Διονύσιον, δοχεῖον τῶν θείων ἐμπνεύσεων, ἐναρμόνιον κιθάραν τῶν κρουσμάτων τοῦ πνεύματος τερπνὰ καὶ λιγυρὰ ὡς δὲ σωστικὰ ἐνηχήσασαν μελωδήματα· ὁ δὲ Πηγᾶς ἐπαινεῖ καὶ γεραίρει τὸν Διονύσιον ὅτι παρηκολούθησεν αὐτῷ τῷ κηρύγματι, κεκοινώνηκε τῶν φροντίδων, συμμετέσχε τῶν πόνων ἐκείνων τῶν ὑπερφυῶν καὶ συνήντλησε τῶν κινδύνων τῶν χαλεπῶν· ἴδε ταῦτα ἐν ἐπιστολῇ Σ. Κ. Οἰκονόμου σελ. 26· λακωνικώτατον δ' ἐπιστόλιον τοῦ Πηγᾶ πρὸς τὸν Διονύσιον ἐξέδωκα ἐν τῷ ἄλλοτε παρ' ἡμῖν ἐκδιδομένῳ περιοδικῷ « Χλωρίδι» τόμ. α' σελ. 234 οὕτως ἔχον: «καὶ γράφειν ἀναγκαζόμεθα πολλῶν γε χάριν, καὶ γράφειν εἰργόμεθα πολλῶν γε χάριν· γράφομεν δ' ὅμως ὡς οὐ γράφομεν ἵνα δι' ὧν γράφομεν ἴδῃς ὡς οὐ γράφομεν».

6. Τύποι ἐπιστολῶν Θεοφίλου Κορυδαλέως 1786 σελ. 143—144. Νεόφυτος δ' ὁ Ῥοδινὸς ἐν ἀνεκδότῳ ἐπιστολῇ ἀποκαλεῖ τὸν Κόκκον «ἀνδρῶν ἄριστον καὶ σοφώτατον»· ἡ δ' ἐπιστολὴ μεθ' ἑτέρων τριῶν τοῦ αὐτοῦ δραπετίδου κεῖται ἐν χειρογράφῳ ἀνήκοντι ἄλλοτε μὲν τῷ μητροπολίτῃ Δέρκων Νεοφύτῳ, σήμερον δὲ τῷ παρ' ἡμῖν φιλολογικῷ συλλόγῳ, καὶ ἐπιγεγραμμένῳ «ἐπιστολαὶ διαφόρων μεταγενεστέρων Ἑλλήνων σοφῶν ἀπὸ τοῦ ᾳφ' σωτηρίου ἔτους ἕως τοῦ ᾳψνα'».

ζ

Τί δηλοῖ ἡ ἐπιστολή; τί δ' ἡ ἐπιμονὴ δηλοῖ τοῦ πατριάρχου Ῥαφαὴλ διὰ τῆς βίας, ὡς εἰπεῖν, εἰς τὴν σχολαρχίαν ἕλκοντος τὸν Κόκκον;

ἐπιτραπήτω μοι 'να εἴπω ὅτι τὸ γόητρον τῆς σχολῆς τὸ τοσοῦτον μεταρσίως ἀρθὲν ἐπὶ Ἱερεμίου Β' κατέπεσεν ἐν τῇ γενικῇ θλίψει καὶ δυσθυμίᾳ, ἵνα μὴ εἴπω ἀπογνώσει, τῇ ἐπακολουθησάσῃ μετὰ τὸν Ἱερεμίαν Β' οὐδὲ δύναται τις ὅσον ψυχρῶς καὶ ἂν ὑποτεθῇ πρὸς τὰ γεγονότα καὶ τὰ πρόσωπα τὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ διακείμενος 'ν' ἀρνηθῇ ὅτι ἐν ἀπογοητεύσει, ἔθνος ὅλον καταλαμβανούσῃ, οὐδεὶς προσέχει τὸν νοῦν εἰς τὰ βιβλία καὶ εἰς τὰ γράμματα· οὕτω δὲ καὶ ἡ ἐν τῇ σχολῇ διδασκαλία ἐγίνετο οὐχὶ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου, ὡς πρότερον, οὐδὲ δυνάμεθα 'ν' ἀποφανθῶμεν κατὰ πόσον συνεβάλλετο εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἡ διδασκαλία τῶν ἐν τῷ πατριαρχείῳ ἐργαζομένων ἀπὸ τοῦ 1590 ἰδίως λογίων γραμματέων καὶ νοταρίων· εἰ δέ τις ἢ τινες τούτων ἀνέλαβον 'να διδάξωσιν ἐν αὐτῇ ἀμάρτυρον τέως ὑπάρχει, καίτοι φρονῶ ὅτι οἱ σχολάρχαι καὶ διδάσκαλοι τῆς ἡμετέρας ταύτης σχολῆς ἐτιμῶντο πατριαρχικοῖς ὀφφικίοις, οἱ δ' ἐν αὐτῇ μυοῦντες τοὺς νέους τῆς πατρίου σοφίας τὰ νάματα εἰργάζοντο καὶ ἐν τῷ πατριαρχείῳ· τοιούτους ἠρίθμησα ἐν τῇ σελίδι 67 σημ. 1, ἀλλ' ἀπεκδέχομαι 'να δικαιώσῃ τὴν τολμηρίαν, μεθ' ἧς γράφω ταῦτα ἢ διαψεύσῃ τὴν κρίσιν μου ὁ τῶν ἀδήλων πατὴρ ἀναρίθμητος χρόνος.

η

Διὰ τοῦτο ἀγνοοῦμεν καὶ τίς διεδέξατο τὸν Φραγκῖσκον Κόκκον· ὁ Κωνστάντιος καταλείπει τὸ χάσμα ἀπλήρωτον, οὐδ' ἔξεστιν ἡμῖν ἵνα συμπληρώσωμεν ἄλλως ἢ πιστεύοντες εἰς ὅπερ ἄρτι διετύπωσα γράφων, ἐπειδὴ οὐδὲ

δύναμαι 'να ὑπονοήσω ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρεῖδέ ποτε ἐν μακρᾷ στειρώσει διατελοῦσαν τὴν πολυχεύμονα ταύτην πηγήν· ἡ ἱστορία παρέλιπε 'να φωτίσῃ ἡμᾶς περὶ τῶν ἐν τῷ πατριαρχείῳ λογίων, τῶν ἐν ἀρχαῖς τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος ἀκμασάντων καὶ μόνον ἐν τοῖς περὶ Κορυδαλλέως ἀκτῖνας φωτὸς ἀμυδρὰς διαχέει.

ζ

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ὁ ΚΟΡΥΔΑΛΛΕΥΣ ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1563 —[1] σπουδάσας ὑπὸ μὲν τὸν Φραγκῖσκον Κόκκον ἐν Βενετίᾳ ἴσως, εἰ οὐχὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἐν δὲ τῷ τοῦ Παταυίου πανεπιστημίῳ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἰατρικήν[2]· ἐκαλεῖτο πρότερον Σκορδαλός[3]· ὁ Κορυδαλλεὺς, μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν αὐτοῦ ἐδίδαξεν ἐν τῇ σχολῇ τῆς ἐν Βενετίᾳ ὁμογενοῦς κοινότητος ἀπὸ τοῦ 1609—1614, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ σοφοῦ Ἰωάννου Βελούδου· ἀπὸ τοῦ 1615, καθὰ καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ φαίνεται, ἐδίδαξεν ἐν Ἀθήναις, ἔνθ' ἄμ' ἀφικόμενον προσέβαλε νόσος τις, ὡς γράφει αὐτὸς οὗτος πρὸς τὸν λόγιον ἱερέα Διονύσιον Μακρῆν, ἄχρι τοῦ 1620, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ἡ κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς ἐν Ἀθήναις διαμονῆς αὐτοῦ, ἣ ἅμα καταλαβὼν τὴν Ζάκυν-

1. Ν. Κατραμῆ φιλολ. ἀναλ. Ζακύνθου σελ. 125· τεθέντος δ' ὅτι ὁ Κορυδαλλεὺς ἀπεβίω τῷ 1646 καὶ ὅτι τότε ἦν ὀγδοήκοντα ἐτῶν καὶ πλέον, ἡ γνώμη τοῦ σεβ. κ. Κατραμῆ ἐγγύς ἐστι τῆ ἀληθείᾳ.

2. Ἀνδρ. Δημητρακοπούλου προσθῆκαι εἰς Κ. Σάθαν σελ. 41—Ζαβίρα θέατρον σελ. 312—Α. Π. Βρετοῦ φιλολ. τομ. Β΄ Ἀθήνησι 1875 σελ. 285—Εὐγενίου Βουλγάρεως λογικὴ σελ. 41 § 66—Κ. Ν. Σάθα φιλολ. σελ. 250—254—Δοσιθέου περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχ. σελ. 1171—1172—Δημητρίου Προκοπίου ἐπιτετμ. ἀπαρίθμησις παρὰ Σάθᾳ Μεσαιων. βιβλ. τόμ. Γ΄ καὶ πρότερον παρὰ Φαβρικίῳ τόμ. ΙΑ΄ τῆς ἐκδόσεως 1740 Ἀμβούργου σελ. 776—Δημητρακοπούλου Ὀρθόδοξος Ἑλλὰς σελ. 157—Μελετίου ἐκκλ. ἱστ. τόμ. Γ΄ σελ. 451.

3. Βελούδου Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ σελ. 106.

θον, Θεοδόσιος μετονομασθεὶς, ἐχειροτονήθη ἱερεύς· εἰς Ζάκυνθον μετέβη κατὰ τὸ 1620, ὡς γράφει ὁ σεβασμιώτατος ἀρχιεπίσκοπος κ. Νικόλαος Κατραμῆς[1] καὶ διέμεινεν αὐτόθι δῆθεν μέχρι τοῦ 1626· φρονῶ ὅτι κατὰ τὸ 1625 εἰ οὐχὶ τῷ 1624, ὅτε τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ ὡς πατριαρχικοῦ ἐξάρχου ἀνέγνω ὁ φιλοπονώτατος ἀρχιεπίσκοπος ἐν τῷ ἀρχαίῳ κώδηκι τῆς μονῆς τῶν Στροφάδων, προσεκλήθη ὁ Κορυδαλεὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ὅτε κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ ἔτους 1621 ὁ πολύτλας πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις, συνοδικῇ μὲν ἴσως διαγνώσει, πρὸ τῆς κανονικῆς δὲ διατυπώσεως καὶ ἐκλογῆς ὡς ἀδιστάκτως πιστεύω, ἀνῆλθε τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον, ὁ Κορυδαλλεὺς ἔπεμψεν αὐτῷ λαμπρὰν ἐπιστολὴν, ὡς εἴθιστο τοῖς μέχρι πρὸ ἡμῶν σεπτοῖς τοῦ γένους διδασκάλοις, συγχαίρων μὲν ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει, ὑποδεικνὺς δὲ πόρρωθεν ὅτι ἑτοῖμος ἦν ὅπως ἔλθῃ εἰς τὴν ὑπερκειμένην τῶν πόλεων: « ταῦτά τοι καὶ προκαλεῖταί σοι τὴν εὐλογίαν τῶν παριόντων καὶ πάντας ἄδειν ἐγείρει τῆς θεοστέπτου ψυχῆς σου τὰ προτερήματα· ἐμοὶ δὲ... πόρρωθεν ἐνηχουμένῳ τῇ περὶ τὸ ἔνθεον ὕψος σου σάλπιγγι τό γε νῦν εἶναι τοσαῦτα ἐπῆλθεν εἰπεῖν... ἦν δὲ Θεὸς ἐπινεύσῃ καὶ Μωσῆς (ἡ σὴ θεοσέβεια) ἐγγυτέρω γενέσθαι, παρὰ σοί τε, καὶ ὑπὸ σοὶ, τελεώτερον εἴσομαί τε καὶ ἄσομαι»· ὁ Κορυδαλλεὺς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου καὶ τὸ τοῦ ἰατροῦ, ἅπερ ἐν Ζακύνθῳ ἐπηγγέλλετο, ἀφεὶς ἀφίκετο εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἴσως τῷ 1629, προσκλήσει τοῦ Λουκάρεως, ὅστις ἐτίμα τὸν ἄνδρα, καὶ καθίδρυσε σχολάρχην τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, ἐν ᾗ ἐδίδαξεν ἕως τοῦ θανάτου τοῦ προστάτου αὐτοῦ· διότι ἐκ τοῦ ὑπὸ Ἀναστασίου Γορδίου συγγραφέντος βίου[2] τοῦ

1. ἔνθ' ἀνωτέρω.

2. ἐξέδωκε τὸν βίον τοῦ Εὐγενίου ὁ Κ. Σάθας ἐν Μεσαιων. βιβλ. τόμ. Γ΄ σελ. 420—479.

Εὐγενίου Γιαννούλη τοῦ Αἰτωλοῦ μανθάνομεν ὅτι ἐν τῷ σάλῳ, ὃν ἤγειρεν ὁ ἄθλιος πατριάρχης Κύριλλος Β΄ ὁ Κονταρῆς κατὰ τοῦ μακαρίου Λουκάρεως, ἐπειδή, «πολλοὶ τὸν ἐκείνου θάνατον ἀπωλοφύροντο, ὡς ἀδίκως γενόμενον, καὶ τοῦτον ὡς τυραννικῶς καὶ ληστρικῶς ἐπιβάντα τοῦ θρόνου πολλαῖς ταῖς ὕβρεσιν ἔπλυνον, ἕτεροι δ' αὖθις ἀπεχθῶς πρὸς ἐκεῖνον διακείμενοι τοῦτον ὡς νομίμως καὶ κανονικῶς τὴν ἀρχὴν διαδεξάμενον ἀνευφήμουν, καὶ οὕτω πολλαὶ πρὸς πολλοὺς ἦσαν ἔριδες» ὁ Κονταρὴς μαθὼν ὅτι ἐν ταῖς φάλαγξιν αὐτῶν οἱ τοῦ Λουκάρεως φίλοι καὶ θαυμασταὶ κατηρίθμουν «καὶ Θεόφιλον τὸν Κορυδαλλέα, τὸν ἐκείνῳ μὲν πολὺν τὸν ἔπαινον πλέκοντα καὶ τῆς τελευτῆς μακαρίζοντα, τούτῳ δὲ τὰ τῷ τρόπῳ καὶ τοῖς ἔργοις πρόσφορα ἐπιφέροντα καὶ τοὺς αὐτοῦ φοιτητὰς πάντας ἔχοντα ὁμοφρονοῦντας αὐτῷ, ὁπλίζεται καὶ κατ' ἐκείνου (τοῦ Κορυδαλλέως) πολυειδῶς». Ἐντεῦθεν νοῶ ὅτι κατ' ἀνάγκην ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου ἐν τῇ σχολῇ ἐπὶ βραχὺν χρόνον διεκόπη, ὅτε τὸν θρόνον ἀνελθὼν τῷ 1639 ὁ πατριάρχης Παρθένιος ὁ γέρων ηὐνόησεν αὐτὸν, καίπερ τοῦ τότε διασήμου ἱεροκήρυκος Μελετίου Συρίγου κακῶς διατεθειμένου ὄντος τῷ Κορυδαλλεῖ καὶ διασύροντος τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ὁ Γόρδιος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Γιαννούλη ἀφηγεῖται ἡμῖν οὐ μόνον ὅτι οἱ μακάριοι οὗτοι τοῦ γένους διδάσκαλοι «προϋπῆρχον ἐν ἔχθρᾳ πρὸς ἀλλήλους ὄντες οὐ τὴν τυχοῦσαν» ἀλλὰ καὶ τὰς αἰτίας τῆς ψυχρότητος: «ὁ Συρίγος οὗτος ηὐδοκίμει μὲν ἐν τοῖς γραμματικοῖς καὶ ποιητικοῖς καὶ ῥητορικοῖς μαθήμασιν ἐπὶ ποσὸν, ἐκκλησιαστικῶν τε λόγων καὶ τῶν ὅσα εἰς θεολογίαν ἀναφέρεται ἔμπειρος ἦν, κηρύσσειν τε ἐπ' ἐκκλησίας ἐνομίζετο μηδενὶ τὰ πρεσβεῖα παραχωρεῖν· λογικῆς μέν τοι παιδείας καὶ τῆς κατὰ φιλοσοφίαν ἀμέθεκτος ἦν· ἐπεθύμει δὲ διαφερόντως μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ταύτην κτήσασθαι· φοιτᾷ τε τῷ εἰρημένῳ Κορυδαλλεῖ καὶ συμφωνεῖ μετ' αὐτοῦ μισθαρνίᾳ

τὴν λογικὴν ἅπασαν διδαχθῆναι· γενόμενος δὲ περὶ τὰ μέσα τῆς πραγματείας, ὁ μὲν ἤτει τὸ ἥμισυ τοῦ μισθοῦ λαβεῖν, εἶτα καὶ τὰ λοιπὰ τοῦτον διδάξαι, ὁ δὲ πᾶσαν ἐβούλετο ἐπελθεῖν καὶ οὕτω τὸν μισθὸν ὁλόκληρον ἀποδοῦναι· πολλοὺς τοίνυν ἐπὶ τούτοις λόγους πρὸς ἀλλήλους καταναλώσαντες καὶ μηδαμῶς συναινέσαντες εἰς ὕβριν τὴν κατ' ἀλλήλων μέχρι τέλους κατέστρεψαν· κἄτα οὐ μόνον ἀποσχοινίζεται τοῦ Θεοφίλου Συρίγος, ἀλλὰ καὶ τὴν γλῶτταν, ὡς οἷός τε ἦν, ἠκόνησε κατ' αὐτοῦ πολλά τε καὶ ἄλλα λέγων καὶ κατηγορῶν αὐτοῦ καὶ δὴ καὶ ἄθεον αὐτὸν καὶ αἱρετικὸν καλῶν καὶ τοῖς τῶν Καλουίνων μάλιστα προσκείμενον δόγμασιν».

Ἡ εὔνοια ὅμως, ἣν ἐπεδείξατο ὁ πατριάρχης Παρθένιος Α΄ ὁ γέρων πρὸς τὸν Ἀθηναῖον φιλόσοφον μὲ κινεῖ 'να πιστεύσω ὅτι τὰ πλείω τῶν ὑπὸ τοῦ Συρίγου κατὰ τοῦ Κορυδαλλέως σκευωρηθέντων τε καὶ λαληθέντων ἦσαν ἀνυπόστατα, καί τοι φρονῶ ὅτι ὁ Θεόφιλος ἐν μὲν τῇ φιλοσοφίᾳ οὐδενὸς τῶν κατ' αὐτὸν δεύτερος, τῶν δ' ἔργων τοῦ Σταγειρίτου φιλοσόφου ἑρμηνευτὴς οὐκ ἀδόκιμος, ἐν τῇ θεολογίᾳ καὶ τῇ γνώσει τῶν δογμάτων τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἦν ἀστοιχείωτος, ἀποβάλλων, ὡς λέγει Μελέτιος ὁ Ἀθηνῶν[1], «ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν τῆς μετουσιώσεως διδασκαλίαν, ὡς τεχνευθεῖσαν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Λατίνων». Ὁ πατριάρχης Παρθένιος Α΄ τῇ 14 νοεμβρίου 1640, ὡς γράφει ὁ Κ. Σάθας, ἐχειροτόνησεν αὐτὸν μητροπολίτην Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης, «προσκλήσει τινῶν τῶν ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως εἰς Κωνσταντινούπολιν κατά τινα χρείαν ἀναβάντων — γράφει ἐν βίῳ Γιαννούλη ὁ Γόρδιος· — ἐπεὶ δὲ πολιτικῶν πραγμάτων παντάπασιν ἄπειρος ἦν, εἰ καὶ θεωρητικῆς φιλοσοφίας ἐς ἄκρον ὑπῆρχεν ἐλληλακὼς, οὐδ' ἔτος ὁλόκληρον ἠδυνήθη τοὺς τῆς

1. Μελετίου ἐκκλ. ἱστορία τόμ. Γ΄ σελ. 451.

ἐκκλησίας ταύτης οἴακας ἔχειν ἐν ταῖς χερσίν· ἡνίκα γὰρ πολιτικάς τινας ἢ καὶ ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις καὶ πράξεις καιρὸς ἐκάλει τοῦτον μεταχειρίζεσθαι, οὐ μόνον οὐδὲν τούτων ὡς εἰκὸς ἦν κατώρθου, ἀλλὰ καὶ γελοῖά τινα εἰσέτι καὶ νῦν εἰσιν οἱ λέγοντες τοῦτον καὶ λέγειν καὶ πράττειν». Κατά τι πατριαρχικὸν ὑπόμνημα σωζόμενον ἐν τῇ πολυτιμοτάτῃ «νομικῇ συναγωγῇ» τοῦ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων τῇ 9 σεπτεμβρίου 1643 ἐξελέγη νέος μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης ὁ Γαλακτίων· ὥστε τοῦ Θεοδοσίου Κορυδαλλέως ἡ ἐν Ἀθήναις ἀρχιερατεία διήρκεσεν ἄχρι θέρους τοῦ 1643· τότε δὲ σεμνυνόμενοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τῇ ἐν μέσῳ αὐτῶν διατριβῇ τοῦ ὀγδοηκοντάετοῦς φιλοσόφου, ὃν—γράφει ὁ Γόρδιος—«μετὰ πάσης τῆς προθυμίας ἀποδεξάμενοι, οὐχ ὡς Ἀθηναῖον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕνα τῶν πάλαι γεγενημένων ἐν αὐτῇ φιλοσόφων, ἀλλὰ καὶ ὡς τῇ ἀρχιερατικῇ ἀξίᾳ κεκοσμημένον, τιμῆς τῆς προσηκούσης ἠξίωσαν· καὶ αὖθις μαθητιῶντες οὐκ ὀλίγοι πρὸς αὐτὸν ἀπανταχόθεν συνέρρεον. Τηνικαῦτα καὶ Νεκτάριος ὁ ὕστερον Ἱεροσολύμων πατριάρχης χρηματίσας, Σιναΐτης ὢν ἱερομόναχος καὶ εἰς Πελοπόννησον καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς ἐλεημοσύνης χάριν πεμφθείς, φιλοσοφίας ἕνεκεν αὐτῷ συνεγένετο, εἰ καὶ τ' ἄλλα πεπαιδευμένος ἦν· καὶ Γερμανὸς προσέτι ὁ ὕστερον . . . Νύσσης ὀνομασθεὶς ἀρχιερεὺς καὶ Διονύσιός τις ἐκ Ναυπλίας τῆς πρὸς τῷ Ἄργει τὸ γένος ἕλκων καὶ ταύτης ὕστερον πρόεδρος γεγονὼς καὶ συχνοὶ μετὰ τούτων ἕτεροι τῶν αὐτοχθόνων τε καὶ ἀλλοδαπῶν».

ὁ Κορυδαλλεὺς ἀπεβίωσε τῷ 1646[1] ἐν Ἀθήναις «πλειόνων ἢ ὀγδοήκοντα ἐτῶν, καὶ μελαγχολίας ἥττων γενόμενος —γράφει ὁ Γόρδιος, οὗ ἅπαξ ἔτι μνησθήσομαι—μικροῦ δεῖν ἦλθε φρενῶν· καὶ νῦν μὲν ἐπετείνετο αὐτῷ, νῦν δὲ ἀνύετο

13. Δημητρ. ὀρθόδ. Ἑλλ. σελ. 158.

τὸ ἀπὸ ταύτης κακόν· ἔτυχε δὲ καὶ χρημάτων ὧν εἶχεν ἀποβολὴν παθεῖν, ὃ καὶ μᾶλλον αὐτῷ ταῦτα προὐξένησε».

Βιογραφία ἀκριβὴς τοῦ Κορυδαλλέως ὑπ' οὐδενὸς εἰσέτι ἐγράφη, πολλὰ δὲ τῶν κατ' αὐτὸν ἀγνοοῦνται τέλεον· ἐδίδαξεν ἄρᾳγε ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ ἀπὸ τοῦ 1621;— ἀγνοοῦμεν· ἀλλ' ὁ Ζαβίρας γράφει ὅτι ἐσχολάρχει ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1623—εἰκάζω ὅτι μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ προστάτου αὐτοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, ἢ ἕνεκα λοιμοῦ, ἀπῆλθεν αὖθις εἰς Ζάκυνθον· ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου κ. Νικόλαος Κατραμῆς ἀνέγνω ἐν τῷ ἀρχαίῳ κώδηκι τῆς μονῆς τῶν Στροφάδων ἀπόδειξιν τοῦ Θεοδοσίου Κορυδαλλέως, τῇ 15 μαρτίου 1624 ὑπογραφομένου ἐπιτρόπου καὶ ἐξάρχου πατριαρχικοῦ—καὶ ἐν τοσούτῳ μανθάνω[1] ἐπ' ἐσχάτων ὅτι καὶ ἐν Κύπρῳ διετέλεσεν ἐπί τινα χρόνον ὁ Κορυδαλλεὺς διδάσκαλος, ἐκεῖ δὲ σώζεται, ὡς μοὶ εἶπον, ἡ εἰκὼν αὐτοῦ—τὸ δὲ περιεργότερον: ἐκ τριῶν ἐπιστολῶν τοῦ σοφοῦ Ἀθηναίου μεταγραφεισῶν μὲν ἴσως ὑπὸ Εὐγενίου Γιαννούλη τοῦ Αἰτωλοῦ, παρ' ἐμοὶ δ' ἀποκειμένων, τὴν μὲν πρώτην ὁ Κορυδαλλεὺς γράφει ἀπὸ Ζακύνθου τῇ 23 νοεμβρίου 1628, τὴν δὲ δευτέραν «Ἐνετίῃθεν, ἑκατομβαιῶνος ἰσταμένου, 1629»·—καὶ ταύτας μὲν τὰς ἐπιστολὰς δύναται ἵν' ἀναγνῷ ὁ ἀναγνώστης ἤδη ἐκδεδομένας[2], καὶ ἐκ τούτων μανθάνει εἰ μή τι ἕτερον ἀλλὰ γοῦν τὰ ὀνόματα λογίων τινῶν τοῦ τότε καιροῦ μαθητῶν ἴσως τοῦ Κορυδαλλέως· ἐγὼ δὲ πιστεύων εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Γορδίου γραφόμενα ἐπαναλαμβάνω μετ' αὐτοῦ ὅτι Κύριλλος ὁ Λούκαρις λαβὼν τὴν ἀπὸ Ζακύνθου τῷ 1621 ἀπολυθεῖσαν ἐπιστολὴν τοῦ Κορυδαλλέως «ἀφορμῆς δραξάμενος...

1. τὴν πληροφορίαν ταύτην ἐκοίνωσέ μοι ὁ σεβαστὸς φίλος Βασίλειος Πυλάδης, ὁ πολλὰ καὶ ἀκούσας καὶ ἀναγνοὺς ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἄχρι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ἡμετέρας ἑκατονταετηρίδος ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν γραμμάτων.

2. τὰς τρεῖς ἀνεκδότους ἐπιστολὰς τοῦ Κορυδαλλέως ὅρα ἐν τῷ *Κόσμῳ*, ἔτος Α', τεῦχ. Λ', σελ. 473—474.

γράμμασι μεταπέμπεται τοῦτον παρακλητικοῖς... πάντα ὑπισχνούμενος αὐτῷ τὰ πρὸς διαγωγὴν φιλοσόφου ἀνδρὸς συντείνοντα· καὶ δὴ καὶ εἶχε τοῦτον πειθόμενον. Ἔνθεν τοι καὶ τῆς Ζακυνθίων ἀπάρας διὰ τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου ἀθήναζε παρεγένετο· θεασάμενος δὲ τοὺς οἰκείους ἅμα καὶ συμπολίτας... εἶτα τῷ πλῷ χρησάμενος, εἰς Κωνσταντίνου διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου γίνεται, καὶ Κυρίλλῳ τῷ τῶν πατέρων πατρὶ ἑαυτὸν ὑποκλίνας ὅλοις τοῖς προστάγμασιν ἦν ἐκείνου πειθόμενος· εὐνοίας τε οὐχ ὅσης ἄν τις καὶ εἴποι παρ' αὐτοῦ τούτου καὶ παρὰ πάντων τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἐν τέλει τυχὼν, πλῆθος ὅσον συνέδραμε πρὸς αὐτὸν φοιτητῶν»[1].

Ἐν Κωνσταντινουπόλει διδάσκων ὁ Κορυδαλλεὺς ἐτύγχανε τῆς εὐνοίας καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ τότε καιροῦ, ἐν οἷς ἦν ὅ,τε Σκαρλάτος ὁ Βλάσιος καὶ ὁ ἄρχων Δημήτριος ὁ Γουλιανὸς ὁ φιλοξενίαν αὐτῷ καὶ περιποίησιν πᾶσαν καὶ τὸν ἴδιον οἶκον πρὸς τὴν τῶν φιλοσόφων μαθημάτων διδασκαλίαν παρασχὼν ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν, μικρὸν μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ πατριάρχου Παρθενίου Α΄ τοῦ γέροντος, ὁ Μελέτιος Συρίγος ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ παρέστησεν εἰς ὄχλον ἀγριαινόμενον τὸν Κορυδαλλέα ὡς αἱρετικὸν, τῇ ἰδίᾳ μνησικακίᾳ μᾶλλον, ὡς νομίζω, δουλεύων ἢ τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας ὑπεραμυνόμενος. Ἅμα τῇ εἰς τὴν βασιλεύουσαν τῶν πόλεων προσκλήσει ἢ γοῦν μικρὸν μετ' αὐτὴν ὁ μακάριος Λούκαρις ἀπένειμε τῷ Κορυδαλλεῖ τὸ ὀφφίκιον τοῦ μεγάλου διερμηνευτοῦ τῆς τοῦ Χ. Μ. Ἐκκλησίας, ὁ δὲ ἱερομόναχος καὶ πατριαρχικὸς πρωτοσύγκελλος Παΐσιος ὁ Μεταξᾶς προσφωνεῖ αὐτῷ ὡς διερμηνευτῇ σπανιώτατόν τι βιβλίον ἐκδεδομένον ἐν Λονδίνῳ τῷ 1625

1. Γορδίου, βίος Γιαννούλη παρὰ Σάθᾳ Μεσ. βιβλ. τόμ. Γ΄ σελ. 435—436.

καὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ὁσίου Γερασίμου τοῦ νέου ἀσκητοῦ περιέχον· οὗ ἀντίτυπον[1] σπανιωτάτου ὄντος κοσμεῖ τὴν πενιχρὰν βιβλιοθήκην μου.

Βέβαιόν ἐστιν ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Κορυδαλλέως ἐνεκαίνισεν ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ λαμπρὰν ἐποχὴν, εἰς ἣν ἐπέθηκαν κορωνίδα ὁ ἀληθὴς τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου διάδοχος ὁ μαθητὴς τοῦ Κορυδαλλέως Ἰωάννης ὁ Καρυοφύλλης καὶ ὁ τούτου διάδοχος καὶ μαθητὴς Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος· ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κορυδαλλέως ἡ πατριαρχικὴ σχολὴ κατέστη πράγματι ἀκαδημία τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν γραμμάτων, ἀλλ' ἀδύνατον ἀποβαίνει ἵνα ὁρίσωμεν τίς ἦν ὁ τῶν γραμματικῶν ἰδίᾳ διδάσκαλος, τίς δ' ἐδίδασκε τὰ γράμματα «τὰ δυνάμενα σοφίσαι εἰς σωτηρίαν»· ἐδίδασκε, κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1630, ἱεροκῆρυξ ὢν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου Μελέτιος ὁ Συρίγος, ἐν ἰδίᾳ σχολῇ, ὡς λέγουσιν οἱ βιογραφοῦντες[2] αὐτὸν, τὰ γραμματικὰ καὶ τὰς ἐπιστή-

17. τὸ μικρὸν, περὶ οὗ ὁ λόγος, βιβλιάριον ἐπιγράφεται «Βιβλίον τοῦ ὀρθοῦ λόγου βεβαίωσις καλούμενον· τυπωθὲν διὰ δαπάνης καὶ ἐπιμελείας τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου πρώην Μαΐνης κυρίου Ἱερεμίου· ἐν Λωνδώνῃ παρὰ Ἰωάννῃ τῷ Ἄβιλανδ κατὰ τὸ ᾳχκε΄ ἔτος τῆς ἐνσάρκου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας» —ἔχει 32 σελίδας· μετὰ τὴν ἀφιέρωσιν, ἣν προτάσσει ὁ ἐν Βενετίᾳ τότε διατρίβων, ὡς φαίνεται (1625), Παΐσιος ἱερομόναχος καὶ πατριαρχικὸς πρωτοσύγκελλος ὁ Μεταξᾶς «τῷ ὁσιωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ ἀνδρὶ κυρίῳ Θεοφίλῳ τῷ Κορυδαλλεῖ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας μεγάλῳ διερμηνευτῇ» τάττεται· «ἐπιστολὴ τοῦ θεοφιλεστάτου πρώην Μαΐνης κυρίου Ἱερεμίου, ὡς ἐκ προσώπου τῆς περιφήμου νήσου Κεφαλληνίας ἀναφερομένη πρὸς τὸν παναγιώτατον οἰκουμενικὸν πατριάρχην κύριον Κύριλλον» —μεθ' ἣν ἡ συνοδικὴ καθαγίασις τῆς μνήμης τοῦ ὁσίου Γερασίμου, καὶ Ἀναστασίου πατριάρχου Ἀντιοχείας καὶ Κυρίλλου ἔκθεσις σύντομος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως· ταῦτα πάντα ἀπὸ σελίδος 1—16· ἀπὸ ταύτης δ' ἄχρι τέλους δημοσιεύεται ἡ ἀκολουθία καὶ τὸ συναξάριον.

18. Γόρδιος ἐν βίῳ Γιαννούλη παρὰ Σάθᾳ Μεσ. Βιβλιοθ. Γ΄ σελ. 437—438—Κ. Σάθας ἐν νεοελλ. φιλολ. σελ. 255—260· πρὸ πάντων μέτιθι τὸν ὑπὸ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων γραφέντα βίον τοῦ Συρίγου προ-

μας, ἀλλ' ἡ σχολὴ αὕτη ἦν μᾶλλον ἰδιωτικὴ καὶ πιστεύω ὅτι ὁ Συρίγος ἁμιλλώμενος τῷ Κορυδαλλεῖ συνέστησε ταύτην, ὅθεν ὁ πατριάρχης Κωνστάντιος ἀπέσχε 'να συναριθμήσῃ τὸν Συρίγον ἐν τοῖς διδασκάλοις τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς·—εἰκάζω ὅτι ἡ σχολὴ τοῦ Συρίγου ἔκειτο ἐν τῷ κατὰ τὸν Γαλατᾶν ναῷ τῆς Χρυσοπηγῆς[1].

Ὁ Κορυδαλλεὺς ἀξίων ἔτυχεν ἐγκωμίων ὑπό τε τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μετ' αὐτὸν ἀκμασάντων σοφῶν ἡμετέρων τε καὶ ξένων· Παΐσιος ἱερομόναχος καὶ πατριαρχικὸς πρωτοσύγκελλος ὁ Μεταξᾶς προσφωνῶν αὐτῷ τὴν «ὀρθοῦ λόγου βεβαίωσιν», τῷ 1625, γράφει: «τούτου τοῦ πατρὸς (Γερασίμου τοῦ νέου ἀσκητοῦ) τὸν εὐσεβῆ καὶ ἀπηκριβωμένον βίον, οὐδενὶ ἄλλῳ ἀφιερῶσαι ἔκρινα, ἢ τῷ σοφωτάτῳ νοὶ καὶ ἀδόλῳ φρονήσει τῆς ἱερᾶς σου ψυχῆς, αὕτη γὰρ οὐ μόνον τῇ ταύτης φρονήσει ἀγαθοδότως οἰκονομήσει τὰ προσφερόμενα, ἀλλὰ καὶ τῷ θεωρητικῷ καὶ κατὰ χάριν ἐξηρημένῳ αὐτῆς νῷ ἐγγινομένη τῷ κατ' οὐσίαν νοερῷ κοινωνήσει ἡμῖν ἀληθῶς τὰ ἐκεῖθεν μυστήριά τε καὶ θεωρήματα». Γερμανὸς ὁ Νύσσης[2] λέγει περὶ τοῦ Κορυδαλλέως ὅτι «ἦν δὲ οὗτος ἄκρως εἰς φιλοσοφίαν ὑπερηκοντικῶς, οὐ μόνον πάντας τῶν ἐν Ἰταλίᾳ φιλοσοφούντων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἡμετέρων, οὐ κατόπιν ἰών». Μελέτιος ὁ ἱερὸς τῶν Ἀθηναίων πρόεδρος ἄνδρα περιφανῆ ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ κρίνει τὸν Κορυδαλλέα, ὁ δὲ γνωστὸς τοῦ Εὐγενίου Γιαννούλη βιογράφος «οὐδενὸς

τεταγμένον δ'ἐν συγγράμματι αὐτοῦ τοῦ Συρίγου κατὰ τῶν καλβινικῶν κεφαλαίων καὶ ἐρωτήσεων Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, ἐκδεδομένῳ τῷ 1690, ἐν Βουκουρεστίῳ.

1. Οὐ μόνον ἀπὸ τῶν ὑπὸ Δοσιθέου γραφέντων γινώσκομεν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐκ χειρογράφων αὐτοῦ ἀποκειμένων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετοχίου τοῦ παναγίου Τάφου.

2. βλ. Ποικίλα Ἑλληνικά, seu varia Græca: edidit Christianus Fridericus de Matthæi, impensis Zosimadarum Anastasii, Nicolai et Zoës: Mosquæ 1811 σελ. 259 ὑποσημ.

δεύτερον τῶν κατὰ τὴν περιπατητικὴν καλουμένην φιλοσοφίαν ἐν τοῖς τότε χρόνοις λαμψάντων» ἀποφαίνεται, παραδιδοὺς ἡμῖν μάλιστα ὅτι ὁ Κορυδαλλεὺς «ἦν καθ' ὑπερβολὴν ὀργίλος καὶ ἐπὶ τοσοῦτον μελαγχολικὸς καὶ θυμώδης καὶ τὴν γνώμην δυσάρεστος, ὡς πολλῶν αὐτῷ κατὰ καιροὺς φοιτησάντων, οὐκ ἔστιν ὅστις ἐδυνήθη μετ' αὐτοῦ ἑξαμηνιαῖον χρόνον ἀποπληρῶσαι». Δημήτριος ὁ Προκοπίου εἰδήμονα τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς καὶ ἰταλικῆς φωνῆς καὶ τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας ἐμπειρότατον ἀποφαινόμενος «γέγονε τῷ γένει μεγάλης ὠφελείας πρόξενος — παρατηρεῖ — ἀναπτύξας (ἐν τῇ σχολῇ δηλαδὴ καὶ ἀλλαχοῦ) τὰ φιλοσοφικὰ ὑπομνήματα τοῦ Καίσαρος Κρεμονίου, καὶ σχολάρχης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολῆς χρηματίσας»· τούτοις προστεθείσθωσαν ὁ Φαβρίκιος ἀκολουθῶν Νικόλαον τὸν Παπαδόπουλον[21], ὁ Σάξιος[22] καὶ ὁ λαμπρὸς Ζαβίρας, ὅστις κρίνει λίαν ὀρθῶς «οἷος δ' ἂν εἴη ὁ ἀνὴρ ἐν τοῖς Θεολογικοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς φιλοσοφικοῖς μεγάλης ὠφελείας πρόξενος ἐγένετο τῷ γένει ἡμῶν· ἠκροάσαντο γὰρ αὐτὸν πολλοί, οἵτινες ἔπειτα ἐγένοντο μεγάλοι καὶ ἐπίσημοι ἄνδρες». Τέλος ὁ κλεινὸς Εὐγένιος ἀποκαλεῖ τὸν Κορυδαλλέα οὐκ ἀμυδρὸν ἄστρον φιλοσοφίας ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀποστίλβοντα, τοῦθ' ὅπερ ἐπαναλαμβάνει ὁ Κοδρικᾶς μεγαλοπρεπέστερον γράφων ὅτι τὸ ἄστρον τοῦτο «τὸν φωταυγῆ ἥλιον τῆς μαθήσεως ἀνατέλλοντα προεμήνυεν». Ὁ δὲ σοφὸς τῶν τυχῶν τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας χρονογράφος ὁ πατριάρχης Κωνστάντιος κρίνει ὅτι «ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τούτου ἡ τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς πρόοδος τῆς μαθήσεως ἤρξατο εὐμαθέστερον, προχωροῦσα βαθμηδὸν ἐπὶ τὰ μείζω καὶ τελεώτερα».— Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἐπιδαψιλευθέντα αὐτῷ ἐγκώμια· περὶ

---

1. Fabricii Bibl. Gr. ἔκδ. τοῦ 1737 τόμ. Ι', σελ. 498.
2. Saxii Onomasticon litterar. IV, σελ. 301.

δὲ τῶν κατ' αὐτοῦ γραφέντων, ὑπονοῶ ὅτι τὸ μὲν ἡ μεγάλη φήμη, ἣν ἤρατο ὁ Κορυδαλλεὺς ἐπὶ μαθήσει καὶ τῇ κατὰ φιλοσοφίαν εὐδοκιμήσει, ἧς ἔχομεν ἱκανὰ μνημεῖα[1],

1. Συγγράμματα τοῦ Κορυδαλλέως γινώσκω καὶ παρὰ Παπαδοπούλῳ Κομνηνῷ, Βρετῷ. Ζαβίρᾳ, Σάθᾳ, Δημητρακοπούλῳ ἀναγραφόμενα, καὶ ἐν ταῖς διαφόροις βιβλιοθήκαις τῆς Ἀνατολῆς ἀποθησαυριζόμενα πολλάκις εἰς ἀπίστευτον πλῆθος ἀντιτύπων, περὶ ὧν ἰδίως πληροφοροῦσί με ὅ τε κατάλογος τῶν χειρογράφων τῶν τοῦ ἁγίου Τάφου βιβλιοθηκῶν τῆς τε ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις. οὓς μετ' ἐπιμελείας ἔχων συντεταγμένους παρεχώρησέ μοι πρὸς μελέτην ὁ φιλόλογος ἀρχιμανδρίτης Κύριλλος Ἀθανασιάδης, οὗ γνωσταί εἰσιν αἱ ἐν τῷ *Εὐαγγελικῷ Κήρυκι* καὶ τῇ *Πανδώρᾳ* δημοσιευθεῖσαι διατριβαί· μέτιθι τὴν διατριβήν, ἣν ἐδημοσίευσα ἐν τῷ *Ἀνατολικῷ Ἀστέρι* (ἔτος Κ', σελ. 264) κατὰ ταῦτα λοιπὸν εἰσὶ συγγράμματα τοῦ Κορυδαλλέως ἐκδεδομένα: τὸ περὶ ἐπιστολικῶν τύπων, οὗτινος ἔχω ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ μου καὶ τὰς τέσσαρας ἐκδόσεις τὴν ἐν Λονδίνῳ τῷ 1625, τὴν ἐν Μοσχοπόλει τῷ 1743, δαπάνῃ Παρθενίου καὶ Νικηφόρου διακόνων τοῦ Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ καὶ Γερμανοῦ διακόνου τῶν Βοδενῶν Μητροφάνους, ἐπιστασίᾳ δὲ Γρηγορίου Μοσχοπολίτου, τὴν ἐν Ἄλλῃ τῆς Σαξωνίας τῷ 1768, ἐπιμελείᾳ Ἀμβροσίου τοῦ Παμπέρεως γενομένην καὶ τὴν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1768, ἐπιστασίᾳ Κυπριανοῦ τοῦ ἐκ Κύπρου—ἡ ἔκθεσις ῥητορικῆς σενεκδεδομένη τοῖς ἐπιστολικοῖς τύποις—τὰ εἰς ἅπασαν τὴν λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπομνήματα καὶ ζητήματα, ἐν Βενετίᾳ, 1729—εἰς τὸ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους, Βενετίᾳ 1780—ἡ εἴσοδος φυσικῆς ἀκροάσεως, ἐν Βενετίᾳ, 1779, δαπάνῃ Χρυσάνθου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, καὶ Παναρέτου μητροπολίτου Πάφου, ἐπιστασίᾳ δὲ Κυπριανοῦ τοῦ Κυπρίου—εἰσαγωγὴ εἰς τὴν λογικὴν ἐκδοθεῖσα ἐν Βενετίᾳ, κατὰ Ζαβίραν—ἡ ἱερὰ καὶ ἀσφαλὴς ὁδοσοφία χριστιανοῦ (ἐν Βενετίᾳ κατὰ Βρετὸν) 1732—ἐπιστολὴ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς Σωφρόνιον Ποκζάσκην πρώην ῥέκτωρα τῆς ἐν Κιέβῳ ἀκαδημίας ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως ἐν τῷ Β' τόμῳ τοῦ Ζοιρνικαβίου—ἡ διαίρεσις τῆς ποιητικῆς συνεκδοθεῖσα τῇ γραμματικῇ τοῦ Σουγδουρῆ δὶς ἐν Βενετίᾳ 1781 καὶ 1795—ἐπιστολαί· μία πρὸς Κύριλλον Λούκαριν ἐκ Ζακύνθου τῷ 1621, δύο πρὸς Διονύσιον Μακρῆν ἐξ Ἀθηνῶν τῷ 1615 καὶ 1616, μία πρὸς Νικόδημον τὸν Μεταξᾶν ἐξ Ἀθηνῶν τῷ 1619 καὶ μία πρὸς Σοφιανόν, αὗται δ' ἐξεδόθησαν ἐν τῇ ἐν Λονδίνῳ ἐκδόσει· ἐν τῇ τῆς Μοσχοπόλεως ἐξεδόθη μόνον ἡ πρὸς τὸν Λούκαριν, ἐν τῇ τῆς Ἄλλης ἀνετυπώθη αὕτη τε καὶ ἡ πρὸς τὸν Σοφιανόν·

προὐκάλει τὴν κατ' αὐτοῦ ὀργὴν τῶν ὁμοτέχνοις κοτεόντων κεραμέων, τὸ δὲ ἡ ἀφοσίωσις, ἣν ἐπεδείκνυτο πρὸς τὸν πολύτλαν Λούκαριν, καθίστα πολεμίους καὶ οἷον μαινομένους κατ' αὐτοῦ τοὺς περὶ τὸν ἄθλιον πατριάρχην Κύριλλον Κονταρῆν· πρόσθες ὅτι καὶ ὁ ὀργίλος τοῦ πολυμαθοῦς διδασκάλου χαρακτὴρ καὶ τὸ περὶ τὴν Θεολογίαν ἀστοιχείωτον, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἐπιπόλαιον, ἐξέτρεφε τὴν κατ' αὐτοῦ μῆνιν, ἐκτεινομένην ἐπὶ πάντων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ἔν τινι πρὸς Εὐγένιον τὸν Γιαννούλην ἐπιστολῇ τοῦ Ἰωάννου Καρυοφύλλη παρ' ἐμοὶ ἀποκειμένῃ, ὁ εὐγνώμων οὗτος τοῦ Κορυδαλλέως μαθητὴς ἀποκλαίει τὴν

μόνον ἡ ἔκδοσις τοῦ Κυπριανοῦ εὐτυχῶς ἀνετύπωσε πάσας—ἀνέκδοτα δ' ἔργα τοῦ Κορυδαλλέως εἰσί· τὰ γεωγραφικά, ἔργον, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Σάθας, ἴσως αὐτό, οὗ μέμνηται ὁ Δημητρακόπουλος σωζομένου ἐν τῇ ἐν Βιέννῃ αὐτοκρατορικῇ βιβλιοθήκῃ, φέροντος δὲ τίτλον· σύνοψις εἰσαγωγικωτέρα εἰς γεωγραφίαν καὶ πρότερον εἰς θεωρίαν σφαιρικήν—ἀγνοῶ ἂν τοῦτο ᾖ διάφορον τοῦ συντόμου σφαιρικοῦ—καὶ τοῦ περὶ σφαίρας τοῦ Πρόκλου συνταγματίου—εἶδον δὲ καὶ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Ἄθῳ ἱερᾶς μονῆς Ξενοφῶντος ἐπιστολὴν περὶ μέτρων γηΐνου μήκους, πλανητῶν κτλ. ἐπεσταλμένην «Σκαρλάτῳ τῷ πανευκλεεῖ καὶ λογίῳ ἀνδρί»—ἑρμηνεία καὶ ζητήματα εἰς τὴν περὶ οὐρανοῦ πραγματείαν τοῦ Ἀριστοτέλους—ἑρμηνεία εἰς τὸ περὶ ψυχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους—προλεγόμενα ἐν τῷ περὶ ψυχῆς βιβλίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους (εἰς τρία μέρη)—ὑπόμνημα εἰς τὰ ὕστερα ἀναλυτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους—σχολαστικαὶ παραφράσεις εἰς τὸ Α, Β, Γ, Δ τῶν μετὰ τὰ φυσικά—εἰς τὰ πρότερα ἀναλυτικά—καὶ λόγος ἐπιτάφιος εἰς κοιμηθέντας, ὃν εἶδον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ κάστρου τῆς Λέρου· εἰρήσθω ὅτι τῶν τοῦ Κορυδαλλέως προλεγομένων εἰς τὸ περὶ ψυχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους μέρος ἑνὸς κεφαλαίου (περὶ τοῦ τίνι τρόπῳ κέχρηται ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ περὶ ψυχῆς πραγματείᾳ) ἐξέδωκεν ἐν τῇ «Ἰωνίᾳ» τῆς Σμύρνης ἀριθμ. 15, 16) ὁ Α. Παπαδόπουλος Κεραμεύς· προστίθημι ὅτι ἐκ τῶν παρ' ἐμοὶ εὑρισκομένων δύο ἀντιτύπων τῆς ἐν Ἄλλῃ ἐκδόσεως τοῦ ἐπιστολαρίου τὸ ἓν φέρει χειρόγραφον ἀξίαν κατ' ἐμὲ λόγου τινὸς πληροφορίαν, ἣν ἔκρινα καλὸν ἵνα μεταγράψω «κατὰ τὸ ἐννενηκοστὸν τρίτον ἔτος πρὸς τὸ χιλιοστὸν (γρ. καὶ ἑπτακοσιοστὸν) πέμπτῃ μετὰ εἰκάδα ἐλαφηβολιῶνος, κατὰ τὴν τῆς ἀποκρέου παρασκευήν, σὺν τοῖς αὐτοῦ μύσταις ὁ διδάσκαλος κύριος Μισαὴλ τῆς κατὰ Σίφνον ἀπάρας σχολῆς, μόλις τετάρτῃ ἐπὶ δέκα μουνυχιῶνος, ϐ (δευτέρᾳ) τῆς τῶν νηστειῶν β' ἑβδομάδος ἐπέβη τῆς Πάτμου».

κατ' αὐτῶν καταφοράν· «ὑγιαίνομεν—γράφει—μεμονωμένοι, ὡς οἴδατε, λύπην τοκέων ἀποσοβεῖν ὁσημέραι πειρώμενοι. Σπουδάζομεν τὸν ἐνόντα τρόπον· φοιτῶσι παρ' ἡμῖν οἳ καὶ πρότερον ἐφοίτων ἓξ ἢ ὀκτὼ ἢ καὶ πλείους... Ὁ Πρωτεὺς ὀφθαλμιᾷ... οἱ περὶ αὐτὸν ἄχρηστοι· ὁ λαὸς ἀνόητος, ὅτι λαός·... ὁ Συρίγος μαίνεται καθ' ἡμῶν καὶ δόλους ῥάπτει καὶ τὴν γλῶσσαν ὡσεὶ ξηρὸν ἠκονημένον ἀφίησι κατὰ τῆς ἀληθείας· ἀντιλέγομεν πολλάκις καὶ διὰ γραμμάτων καὶ δι' ἑτέρων μέσων»[1].

Ἀλλὰ τοῦ Συρίγου καὶ τοῦ Κονταρῆ ἡ μῆνις οὐδέποτε γενήσεται ὁδηγὸς ἡμῖν ἐν τοῖς περὶ Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλλέως· ὁ Κορυδαλλεὺς ἦν φιλόσοφος πολυμαθέστατος, τῶν ἀριστοτελικῶν δογμάτων ἑρμηνευτὴς δόκιμος καὶ μαθηματικὸς καλὸς, ἂν δὲ μὴ ἀρκῶσιν εἰς ἀπόδειξιν τούτου τὰ συγγράμματα τοῦ ἀνδρὸς. ἀλλ' οἱ τόσοι διδάσκαλοι καὶ ἱεράρχαι οἱ ὑπ' αὐτὸν μορφώσαντες ἑαυτοὺς ἀκαμάτους ὑπερμάχους τοῦ δόγματος καὶ τῆς γλώσσης καὶ τῶν τοῦ γένους δικαίων ὑπερασπιστὰς θερμοὺς ἀποτελοῦσι τὴν ἀρίστην τάξιν τῶν τοῦ σοφοῦ διδασκάλου καὶ ἀρχιερέως συνηγόρων. Ἡ φήμη τοῦ Κορυδαλλέως ἐστὶ πραγματικὴ καὶ οὐχὶ ἡ κενὴ ἐκείνη φήμη ἡ προκαλουμένη διὰ ματαίου κόμπου.

λέγω ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Κορυδαλλέως (ἀπὸ τοῦ 1621—1623 τὸ πρῶτον, ἂν μὴ τολμηρὰ λογίζηταί μοι ἡ εἰκασία, καὶ) ἀπὸ τοῦ 1629—1639 παραταθεῖσα κατέστησε τὴν ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ διδασκαλίαν συστηματικήν.

§

Τὸ ἄνω δημοσιευθὲν τεμάχιον τῆς τοῦ Ἰωάννου Καρυοφύλλη ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Εὐγένιον Γιαννούλην αἰτοῦ-

1. Ἡ τοῦ Καρυοφύλλη πρὸς τὸν Γιαννούλην ἐπιστολὴ ἐκδίδοται ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῇ *Ἐκκλ. ἀληθείᾳ* ἔτος Γ' φυλλ. ΚΖ' σελ. 424—425, ὡς καὶ ἡ τούτου πρὸς ἐκεῖνον καὶ ἄλλων λογίων.

μαι συγγνώμην ἐὰν εἴπω ὅτι ὁδηγεῖ ἡμᾶς εἰς ὁρισμὸν, κατὰ τὸ ἐνὸν, τοῦ χρόνου, καθ' ὃν διεδέξατο ὁ Καρυοφύλλης τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ, διότι ἡ τοῦ Καρυοφύλλη ἐπιστολή ἐστιν ἀπάντησις εἰς ἑτέραν τοῦ Γιαννούλη παρ' ἐμοὶ καὶ ταύτην ἀποκειμένην καὶ ἐπιστελλομένην ἐξ Ἄρτης τῇ 14 μαρτίου 1641.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ὁ ΚΑΡΥΟΦΥΛΛΗΣ ἔπρεπε 'να μείνῃ λόγου καὶ χρόνου ἑτέρου ἀντικείμενον περίεργον μὲν καὶ περιπετειῶν πλήρη τὸν βίον ἡμῖν ἐμφαίνων, παράδειγμα δ' ἑαυτὸν φιλοπονίας καὶ ζήλου τοῖς μελετῶσι τὴν τῶν κάτω χρόνων ἱστορίαν προβαλλόμενος. Γεννηθεὶς ἐν Καρυαῖς τῆς ἐπαρχίας Δέρκων, οὗ ἕνεκεν ἔσχε τὸ ἐπώνυμον Καρυοφύλλης, ἐκ γονέων πτωχῶν, παιδίον ἔτι κατέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν ὅπως διδαχθῇ τὴν τέχνην τοῦ χρυσοχόου, ἀλλὰ ταχέως ἀπετάξατο τῇ τέχνῃ ταύτῃ καὶ ἐπιλαβόμενος τῆς τῶν γραμμάτων σπουδῆς ἐδιδάχθη ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ ὑπὸ Θεόφιλον τὸν Κορυδαλλέα, οὗ καὶ διάδοχος ἀνεδείχθη, κατὰ μὲν τὸν Κωνστάντιον τῷ 1646, κατ' ἐμὲ δὲ τῷ 1641 ἢ 1642, διδάξας ἄχρι τοῦ 1665 ἴσως, καὶ ἀνὴρ σοφὸς καὶ ἔμπειρος τῆς Θείας Γραφῆς καὶ τῆς θύραθεν παιδεύσεως γενόμενος, πλείστων μὲν ἀνθρωπίνων μαθήσεων ἀναδειχθεὶς ἐγκρατὴς, εἰς δ' ἀκρότητα παιδείας βλέπων, καθ' ἃ μαρτυροῦσι περὶ τοῦ ἀνδρὸς, τὴν ἔμφυτον αὐτῷ εὐφυΐαν ἀνομολογοῦντες ὁ Δοσίθεος Ἱεροσολύμων[1], ὁ τοῦτον μεταγράφων Ζαβίρας[2], ὁ Προκοπίου Δημήτριος[3], ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις[4] καὶ ὁ τοῦτον μεταγράφων Κοδρικᾶς[5]· τὴν πολυμάθειαν ὅμως τοῦ Καρυοφύλλη, πρὸ τοῦ

1. Ὁ Δοσίθεος, ὡς γνωστὸν, ἔγραψεν ἐγχειρίδιον κατὰ Ἰωάννου Καρυοφύλλη ὅπερ ἐξεδόθη ἐν Ἰασίῳ κατὰ μῆνα ἰούνιον τῷ 1694.
2. Ζαβίρα θέατρον σελ. 360—364.
3. Ἐπιτετμ. ἀπαρίθμ. Γραικῶν παρὰ Κ. Σάθᾳ Γ' σελ. 486.
4. Λογικὴ σελ. 41 § ξς'.
5. Κοδρικᾶ μελέτη κτλ. σελ. 153 § ρνζ'.

Villemain[1], ἐκήρυξεν ἐν Εὐρώπῃ εὐγνώμων μαθητὴς τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, διαπρεπὴς ἡγεμονικὸς γόνος ὁ Δημήτριος Καντεμίρης[2], γράψας ὅτι, μεταξὺ τῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ ποικίλῃ μαθήσει διακρινομένων καθηγητῶν τῆς σχολῆς ταύτης, ἦσαν ὁ Βαλάσιος, ὁ Ἀντώνιος, ὁ Σπανδωνῆς, ὁ Ἰάκωβος, ὁ Σεβαστὸς καὶ ὁ Καρυοφύλλης, «consommé dans la Theologie comme dans la Philosophie qui s'est fuit un grand nom par les prédications dans l'Eglise Cathédrale».

Ἡ Μ. Ἐκκλησία ἀνέδειξε τὸν Καρυοφύλλην μέγαν λογοθέτην, μετὰ τὸ 1664 ἴσως[3]· καὶ τὸ ὀφφίκιον τοῦτο διετήρησε μέχρι τοῦ 1691, ὅτε—λέγει ὁ Μελέτιος Ἀθηνῶν[4] —«πατριαρχεύοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει Καλλινίκου τοῦ Προύσης, σύνοδος ἔγινεν ἐν αὐτῇ κατὰ Ἰωάννου τοῦ Καρυοφύλλη, συνδρομῇ καὶ ἐπιμελείᾳ Δοσιθέου πατριάρχου Ἱερουσαλήμ· περί τινος συνταγματίου, ἐν ᾧ ἀπεβάλλετο ἡ μετουσίωσις, ἀπάδοντα τῇ ἐκκλησίᾳ περιέχοντος, ἦν δὲ παρὼν εἰς τὴν σύνοδον καὶ ὁ ῥηθεὶς Καρυοφύλλης, ὅστις σιωπῶν ἦν ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἔλεγον, καὶ ἐλάλουν κατ' αὐτοῦ, γινώσκων τὴν σύνοδον ταύτην οὐ τοσοῦτον πρὸς ὀρθοτομίαν τοῦ λόγου συναθροισθεῖσαν, ὅσον πρὸς καταφρόνησιν αὐτοῦ, ζητούντων τινῶν ἐκβαλεῖν αὐτὸν τοῦ ἰδίου ἐκκλησιαστικοῦ ὀφφικίου (ἦν γὰρ μέγας λογοθέτης τῆς ἐκκλησίας) τούτῳ τῷ τρόπῳ ποιησάσης δὲ τῆς συνόδου τότε, καὶ τόμος συνοδικὸς κατὰ τοῦ συντάγματος ἐκείνου, καὶ τῆς ἐπιφημιζομένης αὐτῷ αἱρέσεως ἐξεδόθη, οὗ ἡ ἀρχή· «ἁπλοῦς ὁ λόγος»· ὑπέγραψεν ἐν αὐτῷ καὶ ὁ ῥηθεὶς Ἰωάννης συμφρονῶν κατὰ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ· μὴ ἠρεμούν-

1. Villemain ἱστορικὸν δοκίμιον κτλ. μετάφρ. Σ. Γ. Βελίνη σ. 81.
2. Cantemir Histoire de l'empire othoman σελ. 38 κατὰ τὴν ἐν Παρισίῳ τῷ 1743 ἔκδοσιν.
3. Μ. Παρανίκα σχεδ. σελ. 23· ἐπιστολ. Γιαννούλη.
4. Μελετίου ἐκκλησ. ἱστορ. τόμ. Γ′ σελ. 484.

των δὲ, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα τῶν ἐλεγχόντων, πάντα κάλλων τὸ τοῦ λόγου κινούντων, ὅπως ἀτιμίαν αὐτῷ προσάψωσιν ἀπειπὼν διὰ τὸ γῆρας, εἰς Οὐγγροβλαχίαν ἐπορεύθη ἐν ἔτει 1693 παρὰ Κωνσταντίνῳ Βασαράβᾳ, ὅπου τὸ ζῆν ἐξεμέτρησεν».

Ὁ Καρυοφύλλης, καίπερ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ πατριαρχείου διατελῶν, ἔχων δὲ σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου οἰκονόμου τῆς Μ. Ἐκκλησίας φαίνεται ὅτι εἰ μὴ ἐποτίσθη τὸν ἰὸν καινοφανοῦς τινος κακοδοξίας, εἰ μὴ ἠκολούθησεν ἴσως διδασκαλίᾳ τινὶ τοῦ Κορυδαλλέως, ἦν ὅμως ἀστοιχείωτος ἐν τῇ Θεολογίᾳ καὶ τῇ καθόλου γνώσει τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας, ἧς ἦν ἀνώτατος ἀξιωματικός· ἴσως ὅμως καὶ τὰ περὶ τῆς αἱρετικῆς κακομυθίας, ἣν ὁ Καρυοφύλλης ἐνόσει, παρὰ τῷ Δοσιθέῳ φερόμενα ὠγκώθησαν ὑπὲρ τὸ δέον ἐπὶ σκοπῷ ν' ἀφαιρεθῇ ὁ γηραιὸς διδάσκαλος τὸ τοῦ μεγάλου λογοθέτου ὀρφίκιον· ὅπερ ἐδόθη τῷ ἐξ ἀπορρήτων. Τοιαύτη δ' ἦν καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ κρίσις τοῦ Ζαβίρα· «ἐπειδὴ ἡ ἀμάθεια τοῦ γένους μας—λέγει ἐν ἀρχῇ τῆς βιογραφίας τοῦ Καρυοφύλλη, ὃν ὀνομάζει Καρυόφυλλον—προεξένησε τὴν στέρησιν τῶν ἡμετέρων συγγραφέων βιαζόμεθα πολλάκις νὰ ἀκολουθῶμεν τυφλῷ τῷ ποδὶ ἕνα καὶ μόνον συγγραφέα ὅπου ἔγραψέ τι περί τινος ἢ πρὸς χάριν ἢ διὰ μῖσος· καὶ πολλάκις ἐν πολλοῖς οὔτε ἕνα, ἀλλὰ νὰ προστρέχωμεν ὑπ' ἀνάγκης πρὸς τοὺς ἀλλογενεῖς συγγραφεῖς ἵνα μάθωμέν τι περὶ τῶν ἡμετέρων, καὶ οὕτω νὰ κατακρίνωμεν τὸν ἀνεύθυνον ὡς ὑπεύθυνον· οὕτω τοίνυν ἀναγκαζόμεθα νὰ κάμωμεν καὶ περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου καὶ νὰ κατακρίνωμεν ἀκρίτως αὐτὸν, ἀκολουθοῦντες κατ' ἴχνος μόνον τὸν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον». Ἐγὼ δὲ νομίζω, μεθ' ὅλον τὸ σέβας, ὅπερ πρὸς τοὺς ἄνδρας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τρέφω καὶ ἰδίως πρὸς τὸν ἐξ ἀπορρήτων, ὅτι τὰ περὶ τῆς κακοδοξίας τοῦ Καρυοφύλλη ἐχαλκεύθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων τοῦ τότε καιροῦ κολακευόντων τὸν ἐξ ἀπορρήτων

Ἀλέξανδρον· ἡ ἀλήθεια ὅμως ἀπαιτεῖ ’να ὁμολογήσωμεν κατά τι ἀνέκδοτον, ὅπερ διέσωσεν ἡμῖν ὁ πολύτιμος χρονογράφος Δαπόντες[1] ὅτι ὁ Καρυοφύλλης ἦν ἀθυρόστομος, δυσαρεστήσας ἕνεκα τούτου τοῖς τε ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς κληρικοῖς τῆς Μ.’Εκκλησίας, πρόσθες δὲ καὶ τῷ Ἀλεξάνδρῳ Μαυροκορδάτῳ, ὅστις ἦν μέγας σκευοφύλαξ τότε, ἐν δὲ τῇ ἐκλογῇ τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου Β΄ τοῦ Ἀκαρνᾶνος ὀργισθεὶς ἐναντίον τοῦ Καρυοφύλλη («ὄντες σκανδαλισμένοι ἀπὸ πρῶτα» γράφει ὁ Δαπόντες), ἀποκαλέσαντος οὐχὶ δι’ εὐφήμου ὀνόματος τοὺς ἀπελθόντας ὅπως παραλάβωσι τὸν νέον πατριάρχην καὶ ὁδηγήσωσι, κατὰ τὸ ἔθος, ἐν τῷ ἱερῷ βήματι κληρικοὺς «εἶπε πρὸς τὸν λαὸν: ἴδετε, χριστιανοί, ὁ ἀσεβὴς νὰ κατηγορῇ τοὺς κληρικούς, καὶ νὰ τοὺς λέγῃ βουβάλια! καὶ ὁ Καρυοφύλλης τότε νὰ τὸν ἀπεκρίθηκε λόγια ἐνάντια τῆς τιμῆς του· καὶ μὴν ὑποφέρωντας ὁ μέγας δραγουμάνος ἔτρεξε καταπάνω του, ὄντας καὶ πλέον ἀνδρειωμένος, καὶ ἐδάρθησαν· ὅμως ταῖς γρονθιαῖς ταῖς ἔφαγεν ὁ Καρυοφύλλης, ὡς ἀδύνατος· καὶ θέλωντας νὰ κάμῃ ἀγωγὴν περὶ τούτου, ἐμβῆκεν εἰς τὸ μέσον ὁ κὺρ Δοσίθεος ὁ Ἱεροσολύμων καὶ τοὺς ἔκαμεν ἀγάπην».

Ἐκ Βουκουρεστίου ὅπου μετέβη, ὁ Καρυοφύλλης ἔγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὰ τέκνα αὐτοῦ καὶ ἰδίως πρὸς τὸν καὶ μέγαν ῥήτορα τῆς Ἐκκλησίας διατελοῦντα Μανουὴλ, ἐν ᾗ μεμψιμοιρεῖ κατὰ μητροπολίτου τινὸς Διδυμοτείχου ὡς ἀσεβοῦς καὶ ἀπατεῶνος· ἐξ αὐτῆς δὲ μανθάνω ὅτι εἶχε καὶ υἱὸν Δημήτριον καὶ θυγατέρα Ἑλένην γνωστοῦ ὄντος ἤδη ὅτι εἶχε καὶ ἕτερον υἱὸν Ῥαλάκην καὶ τοῦτον μέγαν ῥήτορα τοῦ πατριαρχείου. Ἔκ τινος δὲ συλλογῆς ἐπιστολῶν παρ’ ἐμοὶ μὲν σωζομένων, αὐτογράφων δὲ διαφόρων τοῦ γένους διδασκάλων καὶ φαναριωτῶν ἀρχόντων,

1. Δαπόντε χρονογρ. παρὰ Κ. Σάθᾳ Μεσαιων. Βιβλ. Γ΄ σελ. 39.

μανθάνω ὅτι δύο ἔγγονοι τοῦ Ἰωάννου Καρυοφύλλη ἐκαλοῦντο Μιχαὴλ καὶ Ἰωάννης, ἀμφοτέρων δ’ ἐπιστολαὶ εἰς Μεθόδιόν τινα καὶ Κωνσταντῖνον καὶ εἰς Ἀζαρίαν δευτερεύοντα, ὡς καὶ Ἰακώβου τοῦ Γαβριηλοπούλου εἰς τὸν Μιχαὴλ, εὑρηνται παρ’ ἐμοὶ ἰδιόγραφοι·—ὡς καὶ τοῦ Ἡρακλείας Βαρθολομαίου, καὶ τοῦ Φιλίππων καὶ Δράμας Παχωμίου πρὸς τὸν μέγαν ῥήτορα Μανουὴλ Καρυοφύλλην—καὶ τοῦ ἰατροῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ πρὸς τὸν Ῥαλάκην. Εἰρήσθω δ’ ὅτι ἐν τῷ κατὰ ἰούλιον τοῦ 1691 ἐκδεδομένῳ περὶ τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς σιγιλλίῳ ὑπογράφεται ὁ ῥήτωρ Μανουὴλ καὶ ὁ μέγας ἐκκλησιάρχης Ῥαλάκης ἴσως ἀκολούθως μέγας ῥήτωρ γενόμενος.

Ἔργα τοῦ Ἰωάννου Καρυοφύλλη ὀλίγιστα μὲν ἐξεδόθησαν καὶ ταῦτα βίοι καὶ ἀκολουθίαι νεοφανῶν ἁγίων ὄντα[1], ἕτερα δ’ ἀνέκδοτα ἀποκείμενα[2] δηλοῦσι τὴν εὐρεῖαν

1. Ἴδε τὸν κατάλογον παρὰ Ζαβίρᾳ θέατρ. σελ. 365 καὶ Κ. Σάθᾳ φιλολ. σελ. 375 —ἐξεδόθη δὲ καὶ ἰδιαιτέρως ἐν τῇ μονῇ του Συναγόβου 1697 ἐγχειρίδιον περί τινων ἀποριῶν καὶ λύσεων ἢ περὶ ἐξετάσεως καὶ ἐπεβεβαιώσεων τινῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων.

2. Ὁ Ζαβίρας ἀναφέρει τοῦ Καρυοφύλλη δύο βιβλία περὶ τῆς λέξεως μετουσίωσις—πονημάτιον πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἀδριανουπόλεως ὅτι καὶ ἀνίερος δύναται ἱερουργεῖν τὰ μυστήρια· ταῦτα κατὰ Δοσίθεον, ὃν, ἀτυχῶς, μεταγράφει καὶ Φαβρίκιος Bibliotheca Græca τόμ. ΙΑ΄ σελ. 521 ἐκδόσ. τοῦ 1737.—αἱ ἐφημερίδες τοῦ Καρυοφύλλη ὡς καὶ βίος αὐτοῦ ἐκτενὴς εὕρηται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βρετανικοῦ μουσείου, καθ’ ἃς μοι παρέσχε πληροφορίας ὁ τὰ αὐτόθι πολυτίμητα ἑλληνικὰ χειρόγραφα ἰδὼν φιλόπονος κ. Περικλῆς Ζερλέντης, ὅστις καὶ ὑπέσχετο ’να δημοσιεύσῃ ἐν τῷ *Παρνασσῷ* βιογραφίας τινῶν διδασκάλων τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, ἐξέδωκε δὲ μόνον τὴν τοῦ Ἀζαρίου Τζιγάλα—Ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰωάννου Καρυοφύλλη πρὸς Χρύσανθον Ἱεροσολύμων (1690)—Διονύσιον τὸν Μουσελίμην (1692) καὶ Νεόφυτον Ἀδριανουπόλεως (χρονολογούμεναι ἀπὸ τοῦ 1644-1648) σώζονται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐνταῦθα ἁγιοταφικοῦ μετοχίου, ἕτεραι δέ τινες ἐν χειρογράφῳ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ πρίγκηπος Γ. Α. Μαυροκορδάτου—παρ’ ἐμοὶ δ’ εὑρηνται ἰδιόχειρα τοῦ Καρυοφύλλη γράμματα πρὸς τὸν υἱὸν Μανουὴλ—πρὸς Εὐγένιον Γιαννούλην—Κωνσταντῖνον Γουλιανὸν καὶ Ἀνδρέαν Λικίνιον τὸν

παιδείαν καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ζῆλόν, ὧν ἕνεκεν «ἔσχε μέγα ὄνομα ἐν Κωνσταντινουπόλει διδάσκαλος ταύτης χρηματίσας» ὡς λέγει ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος[1].

§

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ὁ ἐπονομαζόμενος ΠΑΝΤΟΔΥΝΑΜΟΣ τάττεται ἐν τοῖς διδασκάλοις τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας σύγχρονος τοῦ Καρυοφύλλη γενόμενος καὶ ἡ συνδιδάξας αὐτῷ καὶ τοῦ τῶν γραμματικῶν τμήματος καθηγησάμενος ἢ διευθύνας ἐπὶ βραχὺν χρόνον τὴν σχολήν. Περὶ αὐτοῦ πᾶν ὅ,τι γινώσκομεν, ὀφείλεται τῷ Γορδίῳ· κατ'αὐτὸν ὁ Ἀναστάσιος, «ποιμένος τινὸς ἐκ τῶν καλουμένων Βλάχων υἱός», ἐμαθήτευσεν ὑπὸ τὸν Εὐγένιον Γιαννούλην, ἐν Καρπενησίῳ διδάσκοντα ἀπὸ τοῦ 1644 ἢ 1645, ὑπ'αὐτοῦ ἐπικληθεὶς Παντοδύναμος «διὰ τὰ πάντα ῥάδια εἶναι λέγειν αὐτὸν δακεῖν»· διεκρίθη ἐπ'εὐφυΐᾳ, πάντων ὑπερτερῶν, ἀλλ' ἀγνωμόνως τῷ διδασκάλῳ προσενεχθεὶς καὶ θέλων ἑαυτὸν μὲν ἵνα δείξῃ ἴσον κατὰ τὴν παιδείαν, ἵνα λυπήσῃ δὲ τὸν διδάσκαλον, ἵδρυσε σχολὴν ἐν Καρπενησίῳ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος, καὶ τοὺς μαθητὰς τοῦ Εὐγενίου Γιαννούλη «λόγοις πιθανοῖς ὑποκλέπτων πρὸς ἑαυτὸν συνεκάλει»· διδάξας ἐν Καρπενησίῳ ἄγνωστον ὁπόσον χρόνον, μετέβη ἀκολούθως εἰς Τύρναβον τῆς Θεσσαλίας, σχολαρχήσας καὶ ἐκεῖ «ἐπὶ χρόνους τινὰς», ἐλ-

ἰατρὸν, ὡς καὶ πρὸς τὸν Καρυοφύλλην γράμματα τοῦ Εὐγενίου Γιαννούλη—Κωνσταντίνου Γουλιανοῦ—Ἀνδρέου Λικινίου καὶ Βαρθολομαίου Ἡρακλείας—ἀποσπάσματα δὲ ἐκ τῶν «ἐφημερίδων» ἀναφερόμενα εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ 1676 –1689 πατριάρχας, ἐκ χειρογράφου τοῦ παρ' ἡμῖν φιλολογικοῦ συλλόγου, ἐξέδωκεν ὁ φιλόπονος Ματθαῖος Παρανίκας ἐν τῇ ἐπετηρίδι αὐτοῦ τόμ. ΙΑ΄ σελ. 27 –33.

1. Μελετίου ἐκκλ. ἱστορ. τόμ. Γ΄ σελ. 472. Τὸ περὶ τῆς συνόδου, ἥτις ἠθροίσθη κατὰ τοῦ Καρυοφύλλη σχετικὸν χωρίον τῆς ἐκχυδαϊσθείσης ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ Μελετίου νομίζω ὅτι λείπει ἐκ τοῦ πρωτοτύπου.

θὼν δὲ κατόπιν εἰς Κωνσταντινούπολιν συνίστα μὲν ἑαυτὸν ὡς μαθητὴν τοῦ Εὐγενίου Γιαννούλη, οὗ μεγάλη ἦν παρὰ τοῖς αὐτόθι λογάσι κληρικοῖς καὶ λαϊκοῖς ἡ φήμη, μὴ ἔχων ὅμως γράμματα συστατικὰ τοῦ διδασκάλου «ἐν ὑποψίᾳ παρὰ πᾶσιν ἦν ὅτι οὐκ ἦν αὐτῷ φίλα τὰ πρὸς τὸν καθηγητήν»· ὅθεν ἐπιστρέψας εἰς Καρπενήσιον ἠτήσατο συγγνώμην ὧν κατὰ τοῦ διδασκάλου καὶ εὐεργέτου πεπαρώνηκεν, ὁ δὲ σοφὸς καὶ ἐνάρετος Εὐγένιος ἀγαπῶν ἄλλως τὸν Ἀναστάσιον διά τε τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν εὐγλωττίαν αὐτοῦ κατωχύρωσε συστατικοῖς, ὑφ' ὧν ἐβοηθήθη ἵνα κατάσχῃ θέσιν ἐπίζηλον ἐν τῷ πατριαρχείῳ, κηρύττων λόγους ἀπ' ἄμβωνος καὶ πᾶσι θαυμαζόμενος· «καὶ δὴ καὶ σχολαρχεῖν αὐτὸν ὁ πατριάρχης ἔταξε τοῦ πατριαρχείου ἐντός·—μαρτυρεῖ ὁ Γόρδιος—καὶ οὐδεὶς ἐν τῷ τότε κατά τε γραμματικὴν καὶ ποιητικὴν παιδείαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνομίζετο τούτου κρείττων, ὡς καὶ πρὸς Ἰωάννου τοῦ Καρυοφύλλη τοῦ τῆς Μ. Ἐκκλησίας σκευοφύλακος ὄντος ἐμαρτυρεῖτο, καίτοι οὐκ εἰωθότος οὐ μόνον τοὺς κατ' αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ ἄλλῃ παιδείᾳ διαφέροντας οὕτως εὐχερῶς θαυμάζειν καὶ ἐπαινεῖν».

φαίνεται ὅτι ἐπί τινα χρόνον διέμεινε σχολαρχῶν ἢ διδάσκων «τὴν γραμματικὴν καὶ ποιητικὴν» ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ, καὶ εἰκάζω ὅτι ἡ ἐν τῇ ὑπερκειμένῃ τῶν πόλεων διατριβὴ τοῦ Ἀναστασίου ἐγένετο κατὰ τὰ 1655—1660. Ἀκολούθως ὁ Ἀναστάσιος προσκληθεὶς μετέβη εἰς Ἀδριανούπολιν παρὰ τῷ μητροπολίτῃ Νεοφύτῳ, ὑφ'οὗ ἐτάχθη σχολάρχης τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ σχολῆς, κηρύττων καὶ ἐπ' ἐκκλησίας· ἐχειροτονήθη κατόπιν μητροπολίτης Θεσσαλονίκης· ἀλλ' ὁ μὲν Γόρδιος σιωπᾷ περὶ τοῦ ἔτους, ἔστι δὲ γνωστὸν ἐκ τῆς «νομικῆς συναγωγῆς» ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους ὀκτὼ μῆνας τοῦ 1671 ἐγένετο ἡ χειροτονία αὕτη· ἀτυχῶς οἱ Θεσσαλονικεῖς ἐξελέξαντο ἕτερον μητροπολίτην, καὶ τοῦτον ὁμοφώνῳ αἱ-

τήσει κλήρου καὶ λαοῦ τῆς πόλεως ταύτης ἐκλεγέντα ἀνεγνώρισε καὶ ἡ Μ. Ἐκκλησία. Ὥστε ὁ Ἀναστάσιος ἐπανῆλθε καὶ πάλιν εἰς Ἀδριανούπολιν, τετιμημένος τῇ ἀρχιερατικῇ ἀξίᾳ ἀλλ' ἰδιωτεύων, αὐτόθι δὲ καὶ ἀπεβίωσεν.

§

Οἱ τὰς τύχας τῆς σχολῆς ἱστορήσαντες ἀναγράφουσιν ἐνταῦθα, μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ἰωάννου Καρυοφύλλη, τὴν ἵδρυσιν ἰδίας σχολῆς ἐν τῷ ἁγιοταφικῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετοχίῳ, δαπάναις τοῦ ἐπὶ φιλογενείᾳ καὶ ζήλῳ ὑπὲρ τῶν γραμμάτων ἀκραιφνεῖ καὶ κατ' ἐπίγνωσιν περιτεθρυλλημένου Μανωλάκη τοῦ ἐκ Καστορίας. Ἀλλὰ πρὶν ἔλθω εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν μεταρρυθμίσεων τῶν εἰσαχθεισῶν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἰδίως τῶν ἐπιστημονικῶν μαθημάτων, ἀνατρέχων εἰς τὴν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Μανωλάκη ἀνοργανώσεως τῆς σχολῆς πορείαν, νομίζω καθῆκον ἵνα καταστρώσω ἐνταῦθα ὅσας συνέλεξα πληροφορίας περὶ τῆς ἐσωτερικῆς, ὡς εἰπεῖν, καταστάσεως τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας.

Μαθητὰς μὲν αὐτῆς καθ' ἅπασαν τὴν μακρὰν ταύτην περίοδον γινώσκω ὑπὸ μὲν Φραγκῖσκον Κόκκον διδαχθέντα τὸν Νεόφυτον Ῥοδινὸν—ὑπὸ δὲ τὸν Κορυδαλλέα, καθ' ἃ καὶ ἄλλοις ἔγνωσται, τὸν Ἰωάννην Καρυοφύλλην, Εὐγένιον Γιαννούλην τὸν Αἰτωλὸν καὶ Βαλάσιον τὸν μέγαν σκευοφύλακα[1]· τούτοις προστίθημι τὸν μέγαν λογοθέτην Κωνσταντῖνον Γουλιανόν, ᾧτινι συνεδιδάσκετο ἴσως καὶ ὁ

1. ὁ Βαλάσιος ἦν μέγας σκευοφύλαξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, φίλτατος τῷ ἐξ ἀπορρήτων Ἀλεξάνδρῳ, ὅστις τρεῖς πέμπει πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὰς ἐκδεδομένας ἐν τῷ τοῦ 1804 ἐπιστολαρίῳ, σελ. 95, 106 καὶ 147. Τοῦ Βαλασίου εὕρηται ἐν τῇ ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχικῇ βιβλιοθήκῃ «ἀπόκρισις πρὸς τοὺς ἐρωτήσαντας ποῦ δεῖ τίθεσθαι τὴν μερίδα τῆς Παναγίας ἐν τῇ ἱερᾷ προσκομιδῇ»· ἐν αὐτῇ ὁ Βαλάσιος σημειοῦται μέγας ῥήτωρ.

(ἀδελφὸς αὐτοῦ;) Δημήτριος Γουλιανός, τὸν μέγαν ῥήτορα Φώτιον καὶ τὸν ἀκολούθως ἐπὶ τῇ πατραγαθίᾳ τε καὶ τῇ ἰδίᾳ ἀρετῇ διαφημιζόμενον πατριάρχην τῆς νέας Ῥώμης Διονύσιον Δ΄ τὸν Μουσελίμην[1]. Νομίζω ὅτι μαθηταὶ τοῦ Κορυδαλλέως ἦσαν καὶ ὁ τῆς Μ. Ἐκκλησίας λογοθέτης γενικοῦ Χρυσόσκουλος[2], Γρηγόριος[3] ὁ ἱερομόναχος καὶ

1. ὁ Κωνσταντῖνος Γουλιανὸς προκάτοχος Ἰωάννου τοῦ Καρυοφύλλη ἐν τῷ ὀφφικίῳ τοῦ μεγάλου λογοθέτου ἐστὶν ἴσως πάππος τοῦ ὁμωνύμου, ὅστις ἐγένετό μοι ἀντικείμενον λόγου· *Ἐκκλ. ἀλήθεια* ἔτος Γ΄ σελ. 376· νομίζω ὅτι τὸ ὑπὸ Παρανίκα ἀποδιδόμενον εἰς τὸν νεώτερον Κωνσταντῖνον σύγγραμμα «λύσεις εἰς τὰ ἄπορα τοῦ Α΄ καὶ Β΄ βιβλίου τοῦ Μωϋσέως» ἐστὶν ἔργον τοῦ νεωτέρου· τοῦ ἀρχαιοτέρου Κωνσταντίνου Γουλιανοῦ ἐπιστολὴν αὐτόγραφον πρὸς τὸν Καρυοφύλλην κέκτημαι ἐν τῇ συλλογῇ τῶν χειρογράφων μου—Διονύσιος δὲ ὁ Μουσελίμης διδασκόμενος ὑπὸ τὸν Κορυδαλλέα διέπρεπεν ἐπ' εὐφυΐᾳ, κατὰ κόσμον Δημήτριος καλούμενος, καὶ τὴν καταγωγὴν ἀνάγων εἰς τοὺς Κομνηνούς· τὸν βίον αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ Γεράσιμος Καβάσιλας ἐκδεδομένον ὑπὸ τὸν τίτλον «Λόγος ἱστορικὸς τῆς ἱερᾶς πολιτείας τοῦ παναγιωτάτου καὶ σοφωτάτου κυρίου κυρίου Διονυσίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Κομνηνοῦ, συγγραφεὶς παρὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις λογιωτάτου ἱεροκήρυκος Γερασίμου τοῦ Καβάσιλα, καὶ ἀφιερωθεὶς τῷ παναγιωτάτῳ πρώην πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως, κυρίῳ κὺρ Διονυσίῳ τῷ γέροντι, παρὰ Ἡλιοῦ Μηνυάτου ἱεροδιακόνου, νοταρίου τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Φιλαδελφείας, δαπάνῃ καὶ σπουδῇ τοῦ τιμιωτάτου κυρίου κὺρ Ἰσαὰκ Ῥάλλη τοῦ Χαλέπλη καὶ ἑρμηνευτοῦ τῆς γαληνοτάτης ἀριστοκρατείας τῶν Ἐνετῶν, Ἐνετίῃσι 1689, παρὰ Νικολάῳ τῷ Σάρῳ ᾳχπθ΄»· δύο προσφωνήσεις, πρὸ τὸν Διονύσιον, τὴν μὲν ἐν πεζῷ λόγῳ, τὴν δὲ ἐν στίχοις προτάττει (σελ. 1—8) Ἠλίας ὁ Μηνιάτης ἱεροδιάκονος ὢν· τὸ βιβλίον (σελίδες 27) περιέχον ἱκανὰς εἰδήσεις ἀξίας λόγου ἐστὶν ἐκ τῶν σπανιωτάτων· ἀντίτυπον αὐτοῦ ἐν μὲν ἀπέστειλα τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Βιέννῃ μεγατίμου φίλου Γ. Α. Μαυροκορδάτου, δεύτερον δ' εὕρηται παρ' ἐμοί· τρίτον γνωστὸν ἀντίτυπον, ὡς ἤκουσα, σώζεται ἐν τῷ βρεττανικῷ μουσείῳ.

2. βλέπε τὸ ἄρθρον μου «Γεράσιμος Κυζίκου ὁ Χρυσοσκουλαῖος», ἐν ᾧ περὶ τῆς ἐπισήμου ταύτης οἰκογενείας εἶπα τὰ δέοντα· *Κόσμος*, περιοδ. ἔτος Α΄ φυλλ. ΛΔ΄.

3. ἴδε Ζαβίρα Θέατρον σελ. 225· ὁ Γρηγόριος οὗτος ἦν Χῖος, ἐξέδωκε γράψας σύνοψιν τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, ἧς γινώσκω τὴν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1669, παρὰ Ἀνδρέᾳ τῷ Ἰουλιανῷ, ἔκδοσιν, ὑπ' αὐτοῦ ἀνατεθειμένην «τῷ εὐγενεστάτῳ ἐν ἄρχουσι καὶ χριστιανικοπρεπεστάτῳ κυρίῳ

πρωτοσύγκελλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας συγγραφεὺς ὠφελίμου βιβλίου, καὶ Ἰωακεὶμ ἀρχιμανδρίτης, ὅστις τῷ 1647 συνέγραψεν ἐκκλησιαστικόν τι σύγγραμμα[1]. Ὑπὸ δὲ τὸν Καρυοφύλλην, ἐγένοντο μαθηταὶ [ὁ ἐξ ἀπορρήτων Ἀλέξανδρος;] ὁ Βησσαρίων Μακρῆς, ὁ Σεβαστὸς Κυμινήτης καὶ ὁ Σπανδωνῆς οἱ τρεῖς τελευταῖοι ἀκούσαντες καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου. Οὐδεὶς ὀνομάζει ἕτερόν τινα.

Εἴπερ ἐδίδασκον ὑπὸ τὸν Κορυδαλλέα ἕτεροι καὶ τίνες ἦσαν οὗτοι ἀγνοῶ, οὐδὲ δύναμαι 'να πιστεύσω, καίπερ μὴ δυνάμενος καὶ 'ν'ἀπορρίψω ὅτι μετὰ τὸν θάνατον Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐδίδαξεν, ἐπὶ βραχὺν χρόνον, ὑπὸ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Κυρίλλου τοῦ Κονταρῆ ὁρισθεὶς διδάσκαλος ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ἱερομόναχος ὁ Κρής· ὁ συγγράψας τὸν βίον Διονυσίου Δ΄ τοῦ Μουσελίμη ἱερομόναχος καὶ ἱεροκῆρυξ Γεράσιμος ὁ Κακαβέλας γράφει[2] «ὕστερον δὲ πατριαρχεύσαντος Κυρίλλου τοῦ ἐκ Βερροίας, ἐτάχθη διδάσκαλος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, τὸ θαυμαστον γέννημα τῆς Κρήτης Νικηφόρος ὁ σοφώτατος ὁ καὶ Ἀλεξανδρείας χρηματίσας ὕστερον, πρὸς τὸν ὁποῖον σχολάζοντας ὁ Δημήτριος ἀπάνω εἰς τὸ θεμέλιον τῆς ἔξω σοφίας ἔβαλεν ἀρχὴν νὰ οἰκοδομῇ τὰ τῆς ἔσω, καὶ ὄντως θεοπνεύστου διδασκαλίας, ἤγουν τὴν τῆς ἁγίας Γραφῆς, καὶ τῶν ἱερῶν πατέρων δογματικὴν, καὶ τῆς σχολαστικῆς πολλῷ κρείττονα Θεολογίαν».

Οἱ πόροι τῆς σχολῆς εἰσιν ἄγνωστοι καὶ μόνον περὶ Κορυδαλλέως γινώσκομεν ὅτι Κύριλλος ὁ Λούκαρις παρε-

κυρίῳ Μάρκῳ τῷ Καγιάννῃ, ἐκ πόλεως Ῥεθύμνης τῆς περιφήμου Κρήτης, ἀνδρὶ σωφροσύνῃ, παρρησίᾳ καί τινι ἐμφύτῳ διαθέσει πρὸς τὸ μεγαθύμως εὐεργετεῖν τοὺς ἅπαντας ἐξοχωτάτῳ».

1. Ἰωακεὶμ ἀρχιμανδρίτης ἔγραψε τῷ 1647 «ἐκκλησιαστικῶν διαφόρων συλλογὴν ἱεροκήρυξι συμβαλλόντων» ἀποκειμένην ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐνταῦθα ἁγιοταφικοῦ μετοχίου.

2. βίος Διονυσίου σελ. 12.

χώρησεν αὐτῷ ὅπως καρπῶται τὰ εἰσοδήματα αὐτῆς, μίαν τῶν ἐν Κοντοσκαλίῳ ἐκκλησιῶν, ἧς ἱερεὺς ὑπῆρξε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀθηναίου σοφοῦ ὁ Εὐγένιος Γιαννούλης.

Ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Καρυοφύλλη πρὸς τὸν Εὐγένιον τοῦτον, ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην λίαν περιωρισμένος, καὶ πρότερον μὲν καὶ ἐπὶ Καρυοφύλλη φοιτώντων ἓξ ἢ ὀκτὼ, ἢ ὀλίγῳ πλειόνων.

§

Γνωστὸν ὅτι οἱ περὶ τῆς σχολῆς γράψαντες λέγουσιν ὅτι Μανωλάκης ὁ ἐκ Καστορίας χορηγῶν ἵδρυσε σχολὴν ἑτέραν ἐν τῷ ἁγιοταφικῷ μετοχίῳ Κωνσταντινουπόλεως, ἧς ὁ μὲν Κωνστάντιος, ἂν καλῶς ἀντιλαμβάνωμαι τῶν γραφομένων αὐτοῦ, τίθησι τὴν ἵδρυσιν τῷ 1665, ὁ δὲ Παρανίκας[1] τῷ 1661, τούτους δὲ μεταγράφουσιν ἀκρίτως οἱ μετὰ κουφότητος τὰς ἐν τοῖς μέσοις χρόνοις τύχας τοῦ γένους αὐτοσχεδιάζοντες, οἷς ἡ τῆς ἀληθείας ζήτησις ἀταλαίπωρος καθίσταται, κατὰ τὸν Θουκυδίδην· ὁ δὲ πολυμαθέστατος καὶ πατρώζων μέγας λογοθέτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας Σταυράκης Ἀριστάρχης ὁ πλεῖστον συντελέσας εἰς τὴν συγκομιδὴν τῆς ὕλης τοῦ περὶ σχολείων σχεδιάσματος τοῦ φιλοπόνου Ματθαίου Παρανίκα καὶ αὐτὸς, συνεπῶς, ὁ τὸ σχεδίασμα διατάξας καὶ ἐκδοὺς ὑπονοοῦσι δύο σχολὰς τῶν αὐτῶν ἀμφοτέρας γνώσεων τοῖς φιλομαθέσει μεταδιδούσας, τούτων δὲ τὴν μίαν, τὴν καθ' ἡμᾶς πατριαρχικὴν σχολὴν, ὁ καλὸς Παρανίκας νομίζει «Ὁμακόϊον κοινὸν τρόπον τινὰ οὖσαν», διότι ἐν ἐπιστολῇ τινι Εὐγενίου Γιαννούλη πρὸς τὸν Λαρίσσης Διονύσιον (τὸν

1. Κωνσταντίου περὶ πατριαρχ. σχολῆς· ἑλάσσ. συγγρ. σελ. 351—Παρανίκα σχεδίασμα σελ. 23.

Μουσελίμην) ὁ σοφὸς καὶ ἐνάρετος Αἰτωλὸς ἀποκαλεῖ τὸν τὸν τότε (1664) μέγαν χαρτοφύλακα Ἰωάννην Καρυοφύλλην διδάσκαλον τοῦ κοινοῦ ὁμακοΐου· καὶ περὶ τούτου μὲν ὁ τοῦ σχεδιάσματος ἐκδότης δύναται 'να φωτίσῃ ἑαυτὸν μανθάνων ὅτι οἱ μὲν τότε λόγιοι φροντιστήριον ἐκάλουν τὴν σχολὴν, ἣν ὁ Καντεμίρης συγχρόνως σχεδὸν γράφων καὶ μετὰ τοῦτον ἐν μέσῳ τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος Ἀνανίας ὁ Ἀντιπάριος καὶ, ἥμισυν αἰῶνα μετ'αὐτὸν, ὁ σοφὸς γάλλος Villemain ἀκαδημίαν ὠνόμαζον, ἡ δὲ Μ. Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πυκνὸς λογίων καὶ ἀρχιερέων καὶ διδασκάλων ὅμιλος παγγενῆ ἔλεγε καὶ μουσεῖον. Καὶ τούτων μὲν ἄλις.

περὶ δὲ τῶν θρυλληθεισῶν δύο σχολῶν, νομίζω ὅτι ἀμφότεραι ἦσαν αὐτὴ αὕτη ἡ πατριαρχικὴ ἀκαδημία εἰς δύο διῃρημένη τμήματα τὸ τῶν γραμματικῶν καὶ τὸ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσόφων ἀκροαμάτων· ἄλλως δὲ τὸ μὲν ἐπὶ τῇ ὑπὸ Μανωλάκη ἀνοργανώσει τῆς σχολῆς ταύτης ἀπολυθὲν σιγίλλιον ἥκιστα ἐφώτισέ με ἀναγνωσθὲν, ἀπαιτεῖται δὲ θράσος ἀλαζόνος χρονογράφου ὅπως διισχυρισθῇ τὴν ὕπαρξιν δύο σχολῶν ἀνεξαρτήτων ἀλλήλων, ὡσεὶ ἡ Ἐκκλησία ἔσπευδεν εἰς παραλυσίαν τοῦ ὑπάρχοντος καὶ λειτουργοῦντος, ἐγκαθιδρύουσα πλησίον τοῦ πρώτου νέον Μουσῶν καταγώγιον, ἐπ' ἐλπίσιν ἀμφιβόλοις· ἔχομεν δ' ὅμως καὶ τὴν προηγουμένην τῆς σχολῆς ἱστορίαν διδάσκουσαν ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν τῆς Ις΄ ἑκατονταετηρίδος, δύο τμήματα τῆς αὐτῆς σχολῆς ὑπῆρχον: τῶν κατωτέρων γραμματικῶν καὶ τῶν ἀνωτέρων καὶ ἐπιστημονικῶν μαθημάτων, ἴχνη δὲ τοιαύτης διαιρέσεως τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ ἐνόμισα ὅτι εὗρον καὶ ἐν τῇ ἐποχῇ, καθ' ἣν ἐδίδασκον ὁ Θεοφάνης Ἐλεαβοῦλκος καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἑρμόδωρος ὁ Λήσταρχος. Ἀλλ' ἔχω ἐμπεδοῦντας μὲν ἀνάγοντας δ' εἰς ὕψος βεβαιότητος τὴν εἰκασίαν μου τοὺς περὶ τῆς σχολῆς

γράψαντας. Ἰωάννης ὁ Καρυοφύλλης ἐδίδαξεν ἄχρι τοῦ 1665, κατὰ Κωνστάντιον, ἐν τῇ ὑφισταμένῃ ἀπ' αἰώνων σχολῇ, Νεκτάριος δ' ὁ Ἱεροσολύμων παρώτρυνε τὸν πρὸς σύστασιν σχολείων ἀφειδῶς ἀφνειὸν ἀναλώσαντα πλοῦτον Μανωλάκην τὸν ἐκ Καστορίας πρὸς σύστασιν τῆς ἐν τῷ μετοχίῳ σχολῆς καὶ τούτου ἐπέτυχεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἀφικόμενος, ὡς γράφει ὁ τῆς Δωδεκαβίβλου συγγραφεύς[1]· ἀλλ' ὁ μὲν Παρανίκας ὁρίζει ἔτος συστάσεως τῷ 1661, ἡ δ' ἱστορία διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ὁ Νεκτάριος τῷ 1662 ἦν ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ κατ'αὐτὸ ἔτι τὸ ἔτος διέμενεν ἐν Ἀτταλείᾳ, κατ' αὔγουστον μῆνα, ἐνοχλούμενος ὑπὸ πυρετοῦ[2]· ὥστε μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ 1662, εἰ μὴ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1663, ἀφίκετο ὁ Νεκτάριος εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τότε συνέπραξε τῷ Μανωλάκῃ πρὸς σύστασιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ τμήματος· τούτου δὲ τοῦ τμήματος προΐστατο τὸ 1663, ὡς ἐξ ἀνεκδότου ἐπιστολῆς τοῦ Γιαννούλη μανθάνομεν, ὁ ἱερομόναχος Γερμανὸς Αἰτωλός· μετ' αὐτὸν μανθάνομεν διδάσκοντα τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα τὸν Μαυροκορδάτον Ἀλέξανδρον ἀπὸ τοῦ 1665—1671—καὶ ὅμως μέχρι τοῦ 1665 ἀναφέρεται διδάσκων καὶ ὁ Καρυοφύλλης—ἀκολούθως ἀναφαίνεται μία καὶ μόνη σχολὴ, ἡ ἐν τῷ μετοχίῳ, ἐν ᾗ ἐδίδαξαν διαδεξάμενοι ὁ μὲν Σεβαστὸς Κυμινήτης τὸν ἐξ ἀπορρήτων Ἀλέξανδρον ἀπὸ τοῦ 1671—1681 ἢ 1682, ὁ δὲ Γεράσιμος ὁ Ἀκαρνὰν τὸν Σεβαστὸν ἀπὸ τοῦ 1681 μέχρι τοῦ 1683—διότι τότε περίπου αἱ ὑπ' ὄψιν μου πηγαὶ ἀφηγοῦνται ταραχάς τινας καὶ στάσεις τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς, ὧν ἕνεκεν ἀθύμως ἔχων ὁ Μανωλάκης ἀπέσυρε τὴν προστασίαν αὐτοῦ. Σημειῶ ὅτι τῷ Γερασίμῳ διδάσκοντι τὰ γραμματικὰ ἐν τῇ κατωτέρᾳ κλάσει τῶν φοι-

1. Δοσιθέου περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων σελ. 1177.
2. Γρ. Παλαμᾶ Ἱεροσολυμιὰς σελ. φκζ, φκη΄, ἐν Ἱεροσολύμοις 1864.

τητῶν συνεδίδασκεν ὁ Σπανδωνῆς τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσόφων ἐξάρχων ἀγωνισμάτων· ὥστε τὸ ὑπὸ Κωνσταντίου ἐξ ἀγνοίας γραφὲν,ὑπὸ δὲ τῶν ἀπὸ μηχανῆς μεσαιωνογράφων ἐξ ὀκνηρίας ἐπαναληφθὲν, ἀποκαλῶ λαμπρὰν ἀνακρίβειαν· εὐτυχῶς, ὁ Μ. Παρανίκας ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ αἰδούμενος 'να γράψῃ νεώτερόν τι συμπληροῦν τὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Κωνσταντίου χάσματα καὶ διορθοῦν τὰ ἐσφαλμένα ἔγραψε μόνον «ἡ σχολὴ ἔπειτα (1671—1691 δηλονοῦν)[1] φαίνεται κλεισθεῖσα περὶ τὰ εἴκοσιν ἔτη, ἢ ἴσως ἐδίδασκεν ὁ Σπανδωνῆς, ἢ Βαλάσιος ὁ χαρτοφύλαξ, ἢ ὁ Σεβαστὸς Κυμινήτης»[2]. Ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος ὁ Εὐθυβούλης ὀρθῶς ὑπεσημείωσεν, ἐν τῇ διατριβῇ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντίου, ὅτι ὁ Σεβαστὸς ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1680.

Ὀφείλω 'ν' ἀναγράψω δύο χειρόγραφα, ἐφ' ὧν ἐρείδω τὰς πληροφορίας τὰς ἐν τῷ μετὰ χεῖρας δοκιμίῳ περὶ τῶν χρόνων τούτων ἐκτιθεμένας· τὸ ὑπ' ἀριθμὸν ΦΠΒ΄ χειρόγραφον τῆς ἐν Πάτμῳ βιβλιοθήκης σημειοῖ ἐν ἐξωφύλλῳ «1680—ἰανουαρίου 12 ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ τοῦ φροντιστηρίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως διδάσκεσθαι τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Συνεσίου παρὰ τοῦ (κατὰ) καιρὸν χρηματίσαντος διδασκάλου κυρίου Σεβαστοῦ»· χειρόγραφον δέ τι ἀποτεθησαυρισμένον μὲν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Βιέννῃ πρίγκηπος Γεωργίου Αλ. Μαυροκορδάτου, περιέχον δ'ἐπιστολὰς διαφόρων λογίων, ἀρχιερέων καὶ διδασκάλων ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ καὶ ἀλλαχοῦ, μαθητῶν δ'αὐτῆς τὸ πλεῖστον ὄντων, ἐστὶ πολυτίμητος πηγὴ, ἀφ'ἧς ἀρύεται ἱκανὰς εἰδήσεις ἐπαγωγοὺς καὶ λόγου ἀξίας ὁ μελετῶν τὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ΙΖ΄ ἑκατονταετηρίδος διανοητικὴν κίνησιν τοῦ ἡμετέρου γένους.

---

1. ἡ ἐπεξήγησις ἐτέθη ὑπ'ἐμοῦ.
2. Παρανίκα σχεδίασμα σελ. 24.

Μεταγράφω ἐκ τοῦ χειρογράφου τούτου τεμάχιον ἐπιστολῆς,ἣν γράφει ὁ Καρυοφύλλης,διδάσκαλος ὡς γνωστὸν τοῦ Σεβαστοῦ, κατ'ἀπρίλιον τοῦ 1683,πρὸς τὸν σοφὸν μαθητὴν ἐν Τραπεζοῦντι διαμένοντα: «ἡ ἐνταῦθα σχολὴ κραδαίνεται συνεχῶς καὶ ἀστατεῖ ὁλοκλήρως· ἐπανέστησαν καὶ αὖθις οἱ ἐν αὐτῇ ἀσχόλως σχολάζοντες μελανείμονες καὶ κατὰ τοῦ Γερασίμου, πλύνοντες αὐτὸν ὕβρεσιν (ἔπαθεν, οἶμαι, οἷα καὶ ἔδρασε) χρώμενοι πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐκβολὴν ᾧ καὶ πρότερον ἐχρήσαντο κατὰ σοῦ ὁδηγῷ καὶ συλλήπτορι· ὅθεν ἀναισχύντως σεμνολογοῦνται ὅτι γεγόνασιν ἱκανοὶ καὶ εἰσαγειν καὶ ἐξάγειν καθηγητάς»—ἔκ τε τῆς σημειώσεως τοῦ πατμιακοῦ χειρογράφου καὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁδηγούμενος, τάττω τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σεβαστοῦ περὶ τὰ 1681—1682·—ταὐτὰ γράφει ὁ Σπανδωνῆς πρὸς τὸν Σεβαστὸν,κατὰ τὸ αὐτὸ χειρόγραφον· «περὶ τοῦ ἐνταῦθα φροντιστηρίου· αὐτοὶ μὲν, κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ἡμῖν ὀλιγομάθειαν, τὸν ἐνόντα τρόπον, τῆς τῶν προσφοιτώντων φροντίζομεν βελτιώσεως· κατὰ δὲ τοῦ κὺρ Γερασίμου οἱ καθ'ὑμῶν ἐπαναστάντες, κἀκείνῳ χαριζόμενοι τότε, τρίτον ἤδη ἀγωγὴν κινήσαντες καὶ πολλὰ ἄττα ἄτοπα ἐγκαλέσαντες παρρησίᾳ, ἀπωσθῆναι τοῦτον τῆς σχολῆς παρά τε τοῦ μακαριωτάτου καὶ τοῦ ἄρχοντος παρεσκεύασαν. Καὶ τό γε νῦν ἔχον, σχολάζει τῶν μαθημάτων ἡ ὑποδεεστέρα κλάσις τῶν φοιτητῶν, καθηγητοῦ ἀμοιροῦσα».

Μετὰ τοιαύτην ἀκαταστασίαν ἡ παρακμὴ ἐπέρχεται οἴκτου ἄξιον ἀποτέλεσμα, καὶ ἡ διάλυσις τοῦ καθεστῶτος θεσμοῦ ἐστιν ἡ φυσικὴ συνέπεια· ἡ διάλυσις αὕτη ἐπῆλθεν ἴσως ἀπὸ τοῦ 1684 ἄχρι τοῦ 1691. Λέγω ταῦτα,διότι ἀπὸ τοῦ 1685 μέχρι τοῦ 1689 πέντε πατριάρχαι ἠρίθμησαν ὀκτὼ πατριαρχείας, ἐν δὲ τῷ κυκεῶνι ἐκείνῳ τῶν ἄλλων περὶ ἄλλα τυρβαζομένων μόνος ὁ πατριάρχης Καλλίνικος Β΄ ὁ Ἀκαρνὰν τῷ 1691 ἐσκέψατο περὶ ἀνασυστά-

σεως τῆς σχολῆς καὶ ἐξέδωκε τὸ ἐπὶ τούτῳ σιγίλλιον, ὅπερ διέσωσεν ἡμῖν ἡ φιλοπονία τοῦ Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου καὶ ὁ Κριτίας ἐν τῷ κώδηκι αὐτοῦ.

τῶν ἀπὸ τοῦ Καρυοφύλλη μέχρι τῆς ὑπὸ Καλλινίκου ἀνασυστάσεως τῆς σχολῆς διδασκάλων καὶ σχολαρχῶν τοὺς βίους ἀκριβῶς τὸ πλεῖστον ἐκτεθειμένους, ἐν ὀλίγοις, ἕνεκα τούτου τοῦ λόγου, διεξέρχομαι.

§

ΓΕΡΜΑΝΟΣ ὁ ΑΙΤΩΛΟΣ ἐγένετο μαθητὴς Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλλέως μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Ἄρτης παραίτησιν διδάσκοντος ἐν Ἀθήναις· τῷ 1660 Νεκτάριος ἱερομόναχος ὁ Σιναΐτης[1] γράφων πρὸς τὸν Γερμανὸν ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀνεκοίνου πρὸς αὐτὸν ὅτι ὡς ἄλλοτε κατέβαλλε προσπαθείας ὅπως ὁ Γερμανὸς χειροτονηθῇ μητροπολίτης Καστορίας, συνεργοῦντος καὶ τοῦ ἰατροῦ Νικολάου Κεραμέως, οὕτω καὶ τότε καλῶν τὸν Γερμανὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν «παρ' ἀνδράσι φιλοσοφίαν τιμᾶν εἰδόσιν, ἵνα μὴ λέγω φιλοσοφίας χρῄζουσιν» ἀνήγγελλεν ὅτι πολὺν περὶ αὐτοῦ τὸν λόγον ἐποιεῖτο πρὸς τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας, ἐπαινῶν τὰ προτερήματα τοῦ λογίου Αἰτωλοῦ, πρὸς ὃν ἔγραφε κατ' ἐντολὴν τοῦ πατριάρχου «ἵνασὺ μὲν τῆς παρ' αὐτοῦ στοργῆς ἀπολαύων, οὗτος δὲ τῆς παρὰ σοῦ Μούσης ἀνταπολαύων, ἐπαινετήν τινα συμφωνίαν καὶ πλοκὴν τοῦ καλοῦ ἄμφω κατεργαζόμενοι, κοινὸν ὄφε-

1. βλ. Varia Græca σελ. 259—269, ἔνθα τῆς λέξεως Σιναΐτης ἐκλαβὼν ὁ σοφὸς ἐκδότης τὸ Σ ἀντὶ Ε ἔγραψεν Εἰναΐτης νομίσας ἐκ τῆς ἐν Κρήτῃ πόλεως Εἰνάτου καταγόμενον· ex urbe Inato· ταῦτα δὲ τὰ λάθη μετήγγισεν ἐν τῷ *Λογίῳ Ἑρμῇ* ὁ σοφὸς Χριστοφόρος Φιλητᾶς· *Λόγιος Ἑρμῆς* 1820 σελ. 594· μέτιθι περὶ Γερμανοῦ Λοκροῦ ἢ Αἰτωλοῦ Ζαβίρα θέατρον 231—Κ. Σάθα φιλολογία σελ. 315-319—Προκοπίου ἀπαρίθμησιν λογίων γραικῶν—Δοσιθέου περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολ. πατριαρχ. σελ. 1180—Μ. Παρανίκα σχεδίασμα σελ. 23, ἔνθα ἐκδίδονται τεμάχη ἐπιστολῶν τοῦ Εὐγενίου Γιαννούλη ἀποκαλοῦντος τὸν Γερμανὸν σπουδαιότατον καὶ σοφώτατον.

λος τῇ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἀποφανεῖσθε»· εὐκολίας δὲ πλείστας ὑπισχνούμενος αὐτῷ λαμπρὰν ἔγραφεν εἰκόνα τοῦ ἀειμνήστου πατριάρχου Παϊσίου Ἀλεξανδρείας· «μέτριος μὲν ἐστὶ τὸ ἦθος, ταπεινὸς δὲ τὸ φρόνημα, εὐπρόσιτος τὴν συνουσίαν, βαθὺς τὴν σύνεσιν, ἡδὺς τὸ λαλῆσαι καὶ ἡδύτερος τὸ ἀκοῦσαι, μεταδοτικὸς ἄγαν, καὶ τὸ εὐεργετεῖν ὑπεράγαν ἔχων, καὶ ἵν' εἴπω τὸ πᾶν, τοῖς πᾶσι τὰ πάντα κατὰ Παῦλον γίνεται, ὡς καὶ πάντας ἡρτῆσθαι τῇ τούτου καλοκἀγαθίᾳ... περὶ δὲ διαίτης καὶ τῶν ἀναγκαίων περιττόν ἐστι λέγειν μοι, αὐτὸς μὲν γάρ, ὡς οἶδα, ἀπέριττος εἶ· οὗτος δὲ πλουσίᾳ χειρὶ εὐεργετεῖν εἴωθε καὶ ταῖς χρείαις τῶν παρ' αὐτῷ ἀφθόνως ἐπιδαψιλεύειν ..... τραπέζης μὲν αὐτῷ κοινωνὸς ἔσῃ, περιβολαίων ὅσων ἂν χρῄζεις οὐκ ἀμοιρήσεις, πρὸς δὲ καὶ ὁριστή τις χρημάτων ἔσται σοι χορηγία, πρὸς ἣν ἂν βούλοιο δαπάνην. Ταῦτα πάντα, παρὰ τῆς τούτου μακαρίας αὐδῆς λαβών, καὶ προτραπείς,... ἡ δὲ σὴ σύνεσις ἐκλεξάτω τὸ φέριστον, εἰ μή σε ἔρως ὑπεροχικοῦ τινος ἄλλου κατείληφεν ἀξιώματος». Ὁ Προκοπίου Δημήτριος ἀποκαλῶν τὸν Γερμανὸν ἄνδρα σοφώτατον καὶ πεπαιδευμένον τήν τε θύραθεν σοφίαν καὶ τὴν Θεολογίαν, περιπατητικὸν φιλόσοφον καὶ φιλολόγον λέγει ὅτι «περιηγήσατο ἔρωτι παιδείας τὴν Βρετανίαν καὶ ἄλλα διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης»· εἶτα μητροπολίτης Νύσσης ἐχειροτονήθη, διέτριβε δ' ἐν Βλαχίᾳ, ἄγνωστον ἂν πρὸ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ ἢ κατόπιν· ὁ κλεινὸς Εὐγένιος ἀριθμεῖ τὸν Γερμανὸν μεταξὺ τῶν τότ' ἐν τῇ Ἀνατολῇ λογίων τῶν εἰς ἀκρότητα παιδείας βλεπόντων[1].

1. τοῦ Γερμανοῦ Αἰτωλοῦ σώζονται ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετοχίῳ τοῦ παναγίου τάφου ἐπιστολαὶ 26 μὲν πρὸς Νεόφυτον μητροπολίτην Ἀδριανουπόλεως τὸν κατόπιν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, μία πρὸς Δοσίθεον Ἱεροσολύμων καὶ μία πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Κύριλλον ἱερομόναχον καὶ Σίλβεστρον ἱεροδιάκονον.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ ὁ ΕΞ ΑΠΟΡΡΗΤΩΝ ἐγένετο διάδοχος τοῦ Γερμανοῦ, ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ τμήματι τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας· ὁ βίος τοῦ εὐσεβοῦς καὶ φιλοσόφου πολιτικοῦ τῶν κάτω χρόνων ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς διπλωματίας, ἀλλὰ καὶ τοσαῦτα περὶ αὐτοῦ ἐγράφησαν, ὥστε κρίνω ἐμαυτὸν ἀνίκανον εἰς σύνταξιν νέου βίου, ὅστις πάντοτε ἀτελὴς ἔσται καὶ βραχὺς πρὸς τὸ μέγα τοῦ ἀνδρὸς κλέος παραβαλλόμενος· πιστεύων δὲ καὶ ἐγὼ μετὰ τοῦ πολυμαθοῦς ἐκδότου τῶν ἐπιστολῶν Ρ′ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων[1] ὅτι ἡ προταχθεῖσα αὐτῶν βιογραφία τοῦ εὐσεβοῦς πολιτικοῦ «ὑφὴν ἔχουσα λόγου ἁπλῆν ὅσον ἔνεστι καὶ ἀπέριττον ἀναζητεῖ καθ'ἑαυτὴν τὴν ἀλήθειαν οὔτε ἀμάρτυρον οὔτε ἀναπόδεικτον· διαζωγραφοῦσα δὲ τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν, οἷα πράγματι διετρανώθη, ἐπιτρέπει τὴν κρίσιν ἀκέραιον τοῖς ἐντυγχάνουσι», παραπέμπω μὲν εἰς ταύτην, σημειῶ δὲ συνοπτικῶς ὅτι

ὁ Ἀλέξανδρος ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, βεβαίως πρὸ τοῦ 1637, ὅτε ὁ πατὴρ αὐτοῦ Νικόλαος Μαυροκορδάτος ἀπεβίωσεν· ἀναπόδεικτον, νομίζω, τὴν ὑπὸ τὸν Καρυοφύλλην μαθητείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀποσταλέντος δωδεκαετοῦς εἰς Ἰταλίαν, ἐν Ῥώμῃ μὲν πρὸς ἐκμάθησιν τῶν ἐγκυκλίων, ἐν Πατουίῳ δὲ πρὸς σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἰατρικῆς διαμείναντος· διωχθεὶς ἐκ Πατουίου ὑπὸ τῆς ἐνετικῆς ἀρχῆς, διὰ τὸν ἐριστικὸν αὐτοῦ καὶ θρασὺν χαρακτῆρα, συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς ἐν Βονωνίᾳ, ἀνακηρυχθεὶς τῷ 1664 κατὰ μάϊον διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἰατρικῆς· ἐπιστρέψαντι εἰς Κωνσταντι-

1. Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων ἐπιστολαὶ Ρ′· ἐκδέδονται ἐπιστασίᾳ Θ. Λιβαδᾶ· ἐν Τεργέστῃ 1879 σελ. δ′· ὁ βίος τοῦ ἐξ ἀπορρήτων γεγραμμένος, καθὰ ἐκ τῶν συστάσεων τοῦ πολυμαθοῦς ἐπιστάτου εἰκάζω, ὑπὸ τοῦ πατρώζοντος πρίγκηπος Γεωργίου Ἀλ. Μαυροκορδάτου καταλαμβάνει τὰς σελίδας πγ′—ρια′.

νούπολιν ἡ Μ. Ἐκκλησία ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐν τῷ μετοχίῳ σχολῆς, ἀπονείμασα καὶ τὸ ὀφφίκιον τοῦ μεγάλου ῥήτορος· τῷ 1671 γενόμενος ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ μεγάλου διερμηνέως Παναγιώτου Νικουσίου διεδέξατο αὐτὸν θανόντα τῇ 2 ὀκτωβρίου 1663, ἀπαλλαγεὶς τῆς ἐπιφανοῦς ὑπουργίας ταύτης τῇ 25 δεκεμβρίου 1683, καὶ πάλιν ἀνακληθεὶς τῇ 22 ἀπριλίου 1685. Τῇ 11 ἰουλίου 1688 ἀπεστάλη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Λεοπόλδον, ὅπως ἀναγγείλῃ τὴν ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάρρησιν τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμὰν Β′· κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1698 ὁ σουλτάνος Μουσταφᾶς Β′ ἀπένειμεν αὐτῷ τὸν τίτλον τοῦ ἐξ ἀπορρήτων τοῦ κράτους, καὶ ἀπέστειλε μετὰ τοῦ ῥεϊζ-ἐφέντη Ῥαμῆ πασᾶ πρὸς συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τοῦ Κάρλοβιτς, ὑπογραφείσης τῇ 26 ἰανουαρίου 1699, μεθ'ὃ ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, διελθὼν τὰ τελευταῖα ἓξ ἔτη τοῦ βίου αὐτοῦ ἐν δόξῃ, καίπερ ἐν ἀσθενείαις, «πλούτῳ περιρρεόμενος, ὡς ὁ Προκοπίου γράφει, καὶ ἁπλέτῳ κλέει φαιδρυνόμενος», καὶ ἀπεβίωσε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1709, ἱκανὰ τῆς πολυμαθείας αὐτοῦ μνημεῖα[1] καταλιπὼν τοῖς ἐπιγιγνομένοις.

1. Συγγράμματα τοῦ Μαυροκορδάτου ἀναφέρονται παρὰ Ζαβίρᾳ, Βρετῷ, Σάθᾳ, Σταματιάδῃ καὶ Ἰακώβῳ Μάνῳ Ἀργείῳ, ἐν τῷ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἐπικηδείῳ, ἐκδεδομένα μὲν τὰ ἑξῆς: περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος λατινιστὶ, ἐν Βονωνίᾳ 1664, καὶ Φραγκφόρτῃ 1665, ἐν Λειψίᾳ 1682 καὶ πρὸ δεκατριῶν ἐτῶν ὑπὸ Μαρίνου Β. Βρετοῦ αὖθις ἐν Λειψίᾳ—ἱερὰ ἱστορία ἐν Βουκουρεστίῳ 1716—état de l'empire ottoman ἐκδοθὲν ὑπὸ Lacroix 1696 — γραμματικὴ περὶ συντάξεως ἐν Βενετίᾳ 1745 —ἐπιστολῶν δύο σχεδὸν ἑκατοντάδες, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1804, ἐπιστασίᾳ Βασιλείου ἰατροφιλοσόφου—φροντίσματα· ἐν Κωνσταντινουπόλει 1805, δαπάναις Ἀλεξάνδρου Μουρούζη ἡγεμόνος Μολδαυίας καὶ ἐπιστασίᾳ Παϊσίου μητροπολίτου Διδυμοτείχου—ἀνέκδοτα δὲ κεῖνται τεσσαράκοντα σχεδὸν ἐπιστολαὶ παρ'ἐμοὶ εὑρισκόμεναι —διάφορα φιλοσοφικὰ καὶ φιλολογικὰ συγγράμματα, ἅτινα συνέταξε πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ—ὁ Ἰάκωβος Μάνος ἀναφέρει καὶ ἰατρικὰ αὐτοῦ συγγράμματα, ὡς καὶ—πραγματείαν περὶ τοῦ ἐνιαίου τῆς

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔτυχε πλείστων ἐγκωμίων, ἅπερ ἐδαψίλευσαν αὐτῷ πάντες οἱ γράψαντες περὶ τῆς τῶν κάτω χρόνων διανοητικῆς κινήσεως ἢ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ ἐν γένει τῆς Ἑώας ἐρευνῶντες· καὶ τὴν μὲν πολιτικὴν αὐτοῦ σύνεσιν ἐξαγγελεῖ ἡ ἱστορία τῆς Ἀνατολῆς, εὐκλεεῖς δὲ σουλτάνοι ταύτην βραβεύσαντες, ἐτίμησαν ἅμα καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον τῶν ὀσμανιδῶν τελεσιουργὸν τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς ἀφοσίωσιν· ἡ ἱστορία τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας μαρτυρεῖ τὴν εὐσέβειαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸν πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς λελογισμένον καὶ ἀκατάβλητον αὐτοῦ ζῆλον, φροντίζοντος πάντοτε, ὡς ὁ Περικλῆς Ἀργυρόπουλος γράφει[1], «περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πέραν τῶν ὁρίων τοῦ κράτους, διότι διὰ τῆς ἐπιρροῆς του καὶ προστασίας του ἀνηγέρθη κατὰ πρῶτον ἐν Βιέννῃ ἐκκλησία τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος

θείας οὐσίας καὶ τῶν τριῶν αὐτῆς ἰδιοτήτων—ρωμαϊκῆς ἱστορίας τόμοι τρεῖς (ἄγνωστον εἴπερ ἐκ μεταφράσεως ἢ πρωτότυποι)—ἑρμηνεία εἰς τὸ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους—ἐφημερίδες (ἡμερολόγιον τῶν συμβάντων τοῦ 1682)—συνόψεως ῥητορικῆς τρία βιβλία κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν—ζητημάτων θεολογικῶν λύσις πρὸς τοὺς λεγομένους Ἐγγλέζους—ἐν τοῖς προλόγοις τῶν ἐκδεδομένων συγγραμμάτων οἱ ἐκδόται ἑνὶ στόματι ὁμολογοῦσι τὴν παιδείαν καὶ τὴν εὐσέβειαν τοῦ ἐξ ἀπορρήτων.

1. Π. Ἀργυροπούλου λόγος περὶ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου σελ. 39 καὶ σελ. 34, ὅπου ἀποκρούει «ὡς ἀπὸ ἐπιτόπιον πατριωτισμὸν σχηματισθεῖσαν τὴν γνώμην τοῦ Ἀλεξάνδρου Βλαστοῦ (Χιακὰ τόμ. Β′ σελ. 93) ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος ἐγεννήθη ἐν Χίῳ τῷ 1637» καίτοι πρὸ αὐτοῦ ὁ Τουρνεφόρτιος (Voyage de Levant τόμ. Β′ σελ. 12) ἔγραψε τοῦτο· ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος (Κωνσταντινούπολις τόμ. Β′ σελ. 112) γράφει ὅτι ἐγεννήθη τῷ 1635 ἐν Κωνσταντινουπόλει· ὁ δὲ μακαρίτης Δημητρακόπουλος διορθῶν δῆθεν τὸν Κ. Σάθαν («Ἡμέρα» Τεργέστης ἔτος ΙΖ′ ἀρ. 875) τίθησι τὴν γέννησιν τοῦ Μαυροκορδάτου τῷ 1639, ἐνῷ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Νικόλαος ἀπεβίωσε τῷ 1637—ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἀκριβεστέρα βιογραφία τοῦ ἐξ ἀπορρήτων ἐστὶν ἡ συνεκδεδομένη ταῖς ἐπιστολαῖς Ρ—περὶ δὲ τοῦ ἐν Βιέννῃ ναοῦ τῶν ὀρθοδόξων μόνος ὁ Ἀργυρόπουλος ἔγραψεν, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, σιωπᾷ δὲ ὁ ἰατρὸς Ἀναστάσιος Παλλατίδης ἐν ᾧ ἐξέδωκεν ἐν Βιέννῃ τῷ 1845 ὑπομνήματι «περὶ ἀρχῆς καὶ προόδου» τῆς ἐν Βιέννῃ ὁμογενοῦς κοινότητος.

μέχρι τοῦδε σωζομένη καὶ ἀκμάζουσα». Ἐν πατριαρχικῷ τινι κώδηκι εὗρον σημειώσεις, περὶ δωρεῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων κατὰ καιροὺς εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναόν· οὕτω τῷ μὲν 1705, κατὰ φεβρουάριον, ἐδωρήσατο καθὰ γράφει ἡ σημείωσις, «14 φελόνια καὶ 15 ἐπιτραχήλια», τῷ δὲ 1706 κατ' αὔγουστον «ὁ αὐτὸς ἐκλαμπρότατος καὶ σοφώτατος καὶ εὐσεβέστατος αὐθέντης τῶν ἐξ ἀπορρήτων κύριος κύριος Ἀλέξανδρος ὁ Μαυροκορδάτος, υἱὸς δὲ κατὰ πνεῦμα ἀγαπητὸς καὶ περιπόθητος τῆς ἡμῶν μετριότητος, ὑπὸ τῆς ἐμφύτου εὐλαβείας αὐτοῦ καὶ τοῦ θείου ζήλου παρακινηθείς, ἀφιερώσατο τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίᾳ πολυκάνδηλον ἓν ἀργυροῦν ἔλκον βάρος ὀκάδων σχεδὸν 10, καλλιεργείᾳ τέχνης κατεσκευασμένον εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ ἀκατάπαυστον τῶν γονέων καὶ τῶν ἀπογόνων—τῷ αὐτῷ μηνὶ ἀφιερώσατο δισκοπότηρον μετὰ δισκαρίου καὶ ἀστερίσκου, ζέσεώς τε καὶ ἱερᾶς λόγχης, ἅπαντα ἐξ ἀργύρου καθαροῦ, καὶ λεπτουργείᾳ τέχνης ἐσκευασμένα». Τῆς δ' εἰς τὰ γράμματα χορηγηθείσης προστασίας ὑπὸ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων μάρτυρες ἀξιόπιστοί εἰσιν αἱ ποικίλαι αὐτοῦ ὑπὲρ συστάσεως σχολείων καὶ προικίσεως αὐτῶν διὰ σπουδαίων βιβλίων τελεσφόροι ἐνέργειαι, ὧν μιμνήσκεται ὁ Ἰακωβάκης Ῥίζος Νερουλὸς[1], ἀξιοπιστότερος δ' ὁ Β′ κώδηξ τοῦ Κριτίου[2] ἐν ᾧ σώζονται δύο ἔγγραφα, τὸ μὲν χρήσιμον τῷ τὰς τύχας τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας στηλογραφοῦντι, τὸ δὲ τῷ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐξ ἀπορρήτων ζωγραφοῦντι. Κατὰ τὸ ἕτερον τῶν ἐγγράφων, ἀπολελυμένον τῷ 1709, ὁ ἐξ ἀπορρήτων Ἀλέξανδρος· «ἐνδόξῳ καὶ φιλοσόφῳ πολιτείᾳ παρὰ

1. Ῥίζου ἱστορία τῶν γραμμάτων παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησι· μετάφρασις τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ Ὀλυμπίας Ι.Ν. Ἄββοτ. Ἀθήνῃσι 1870 σελ. 43.

2. Ὁ κώδηξ οὗτος ἐγράφη ὑπ' ἄλλου τινὸς λογίου ὑπηρετοῦντος ἐν τῷ πατριαρχείῳ, ἐπειδὴ δὲ περιέχει πλεῖστα γράμματα συντεταγμένα ὑπὸ Κριτίου ἀποδίδωμι εἰς αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦτο.

πᾶσιν ἐμπρέπων, καὶ πολλοῖς ἄλλοις προτερήμασι καὶ ὑψηλοῖς αὐχήμασι κομῶν καὶ βρύων ὡς ἀληθῶς, καὶ οὗ τὸ κλέος, ὡς εἰπεῖν, ἄδεται ἐφ' ἅπασαν τὴν οἰκουμένην, πρὸς ταῖς λοιπαῖς αὐτοῦ εὐποιίαις καὶ ἀγαθοεργίαις, δι' ὧν καὶ ἄλλοτε πολλάκις λόγῳ καὶ ἔργῳ ὑπέρμαχος καὶ ἐπωφελὴς ἐφάνη τοῖς ὁμοπίστοις χριστιανοῖς, καὶ πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς φιλοικτίρμων, ἐπιμετρήσας εὐμενῶς, ἐξ ὧν ηὐπόρησε παρὰ Θεῷ ἀγαθῶν» ἔθηκεν εἰς διάθεσιν τῆς Μ. Ἐκκλησίας χίλια γρόσια, ὅπως ὁ κατ' ἔτος τόκος αὐτῶν= 100 γρόσια διανέμηται τέσσαρσιν «ἐνδεέσιν ἀρχοντοπούλαις... πρὸς ἀναγκαίαν αὐτῶν ζωοτροφίαν τε καὶ κυβέρνησιν», καταστήσας ἐπὶ τούτῳ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ῥοξάνδραν «τελείαν ἐπὶ τούτοις καὶ καθολικὴν ἐπίτροπον καὶ διοικήτριαν, ὡς ἀξιόλογον καὶ ἐχέφρονα καὶ φιλευσεβῆ».

κλείω τὸν περὶ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων λόγον μηκυνθέντα καὶ ἄκοντός μου, ἐπαναλαμβάνων ἣν ὁ κλεινὸς Εὐγένιος περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐξήνεγκε κρίσιν ἀνταξίαν τοῦ κλέους καὶ τῶν γνώσεων καὶ τῆς πολιτικῆς συνέσεως αὐτοῦ καὶ ἧς περ ὁμοίαν οὐδαμοῦ εὗρον γεγραμμένην· περὶ οὗ «τὸ μέν τι, διὰ τὸ περιὸν οἱ τῆς γνώσεως ὕψος τὴν φιλόσοφον καθέδραν ἐν Κωνσταντινουπόλει κοσμῆσαι λαχόντος, τὸ δὲ, καὶ διὰ βάθος φρονήσεως πολιτικῆς, τήν τε τοῦ μεγάλου ἑρμηνέως λειτουργίαν ἐν τοῖς βασιλείοις ἀναδεδεγμένου, ἔξῆς δὲ καὶ τὴν ἐξ ἀπορρήτων τάξιν ὑπὸ τῶν ὀθωμανῶν πιστευθέντος, ἔργον ἂν εἴη κρίναι, πότερόν τις ἆρα ἐπ' αὐτῷ, τὸν ἐν τοῖς φιλοσοφοῦσιν οὕτω πολιτευσάμενον, ἢ γοῦν τὸν οὕτως ἐν τοῖς πολιτευομένοις φιλοσοφήσαντα τάξειε πρότερον»[1].

ΣΕΒΑΣΤΟΣ ὁ ΚΥΜΙΝΗΤΗΣ ἐκ Κυμίνων τῆς Τραπεζοῦντος ἕλκων τὸ γένος, ἐγεννήθη μετὰ τὸ 1630 καὶ μαθητὴς

1. Βουλγάρεως λογικὴ σελ. 43 § ξζ'.

τοῦ Καρυοφύλλη καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου γενόμενος, τὴν δ' ἐγκύκλιον παίδευσιν διανύσας παρ' αὐτοῖς καὶ τὴν θύραθεν καὶ ἔσω σοφίαν, διεδέξατο τὸν Ἀλέξανδρον ἐν τῇ σχολαρχίᾳ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, ἐν ᾗ τὰ ἐπιστημονικὰ ἐδίδαξε μαθήματα ἀπὸ τοῦ 1671 μέχρι τοῦ 1681 ἢ 1682, ὅτε, στάσεως τῶν μαθητῶν κατ' αὐτοῦ γενομένης, ἀπῆλθεν εἰς Τραπεζοῦντα, τῶν ἐφόρων τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς καὶ ἰδίως Μανωλάκη τοῦ ἐκ Καστορίας καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ῥωξάνης δυσμενῶς τῷ Σεβαστῷ διακειμένων· καίπερ δ' ὁ ἐξ ἀπορρήτων «τὰ δυτικὰ μέρη παρήνει καταλαβεῖν, πολλῶν ἕνεκα ἱστορίας καὶ φωνῆς καὶ τῶν ἐκεῖσε καλῶν» ὁ σεβαστὸς τῶν τραπεζουντίων καὶ τῶν βυζαντίων πρότερον διδάσκαλος προὐτίμησε 'ν' ἀπέλθῃ εἰς Τραπεζοῦντα, προσκληθεὶς σχολάρχης τοῦ τῷ 1682 συστάντος φροντιστηρίου, ἔνθα ἐδίδαξεν ἴσως μέχρι τοῦ 1698, ἀγωνιζόμενος ἅμα κατὰ τῶν ἐν Τραπεζοῦντι ἐπισκηψάντων ῥωμαϊκῶν μισσιοναρίων[1]· ἐκ Τραπεζοῦντος μετέβη εἰς Βουκουρέστιον προστὰς τῆς αὐτόθι αὐθεντικῆς ἀκαδημίας, μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβάντος τῇ 6 σεπτεμβρίου 1702.

Οἱ περὶ τοῦ Σεβαστοῦ γράψαντες[2] ὀλίγα εἶπον μετ' ἀ-

1. Π. Τριανταφυλλίδου «φυγάδες» ἐν Ἀθήναις 1870· πρλγ. σελ. 119, ἔνθα δημοσιεύεται ἐπιστολή, ἣν πέμπει τῷ 1683 πρὸς τὸν Σεβαστὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως «ὁ ἱερομόναχος καὶ τῆς Μ. Ἐκκλησίας εὐαγγελικὸς κῆρυξ Ἐφραὶμ ὁ Δέκαρχος»· ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἔρχεται εἰς ἐπίρρωσιν ὧν ἀνωτέρω παρέθηκα τεμαχίων ἐκ τοῦ παρὰ τῷ Γ. Μαυροκορδάτῳ σωζομένου χειρογράφου, διότι ὁ Ἐφραὶμ γράφει «κορέσθητι, Τραπεζοῦς, καὶ μᾶλλον τῆς Βυζαντίδος κόμπαζε· αὕτη μὲν ἀπέβαλε, σὺ δὲ χαρμοσύνως ἀπολάμβανε».

2. Προκοπίου ἀπαρίθμησις—Ζαβίρα θέατρ. σελ. 530—Κωνσταντίου περὶ τῆς πατριαρχ. σχολῆς ἐλάσσ. συγγρ. σελ. 353—Κ. Σάθα φιλολ σελ. 377—Δημητρακοπούλου ὀρθόδ. Ἑλλὰς σελ. 166—Α. Π. Βρετοῦ φιλολ. μέρος Α' σελ. 212—Βεντότη προσθήκη ἐκκλ. ἱστορ. Μελετίου τόμ. Δ' σελ. 72 καὶ 224· ἐκ τῶν γραφομένων τούτου ὁ φιλόπονος Π. Τριανταφυλλίδης παρασυρθεὶς ἀγνοεῖ τί πρέπει 'να πιστεύσῃ ἐν οἷς περὶ Σεβαστοῦ ἔγραψε καλοῖς καὶ χρησίμοις τῷ μελετῶντι τὴν

κριβείας. Ὁ Δημήτριος Προκοπίου ὕβριζεν εἴκοσι μόλις ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου τὴν μνήμην, ὡς πτωχὸν νοῦν καὶ ἄγονον ἔχοντος, ὡς συγγράψαντος μὲν «διάφορα συγγράμματα, ἀλλ' ἄνευ τάξεως καὶ ὀρθῆς διακρίσεως»· ὁ Κωνστάντιος μέμφεται σιωπηρῶς τοῦ σεβαστοῦ διδασκάλου ὡς ἀναχωρήσαντος (1698) ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Βουκουρέστιον, προελομένου δὲ «τὰ παρὰ τῆς αὐθεντικῆς μεγαλοδωρίας πλείονα δίδακτρα ἢ τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει γλίσχρα κατ' ἔτος διακόσια γρόσια», ἐπαναλαμβάνει δὲ ταῦτα, δυστυχῶς, ὁ Κ. Σάθας, ἀποστέλλων μάλιστα τὸν Σεβαστὸν εἰς Ἰταλίαν πρὸς σπουδήν, πρὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολαρχίας αὐτοῦ· ὁ δ' ἀπρόσεκτος Βεντότης πλάττει δύο Σεβαστούς· ὁ Δητρακόπουλος μετέγραψε τὰ λάθη τοῦ Κωνσταντίου, καίπερ διορθῶν δῆθεν τὰ σφάλματα τοῦ Κ. Σάθα· προσεκτικώτερος ἐγένετο ὁ Ζαβίρας, καὶ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ὁ μακαρίτης Περικλῆς Τριανταφυλλίδης, παρ' ᾧ εὑρίσκομεν ὅτι ὁ Κυμινήτης ἐνυμφεύθη παρῆλιξ «καὶ λαβὼν γυναῖκα ἐκ τῶν ἀστῶν καὶ ἀφήσας αὐτὴν ἔγκυον ἀπεδήμησεν εἰς Βλαχίαν προσκληθεὶς σχολάρχης· ἐκ τῆς συζυγίας ταύτης ἐγεννήθη θυγάτριον· ἐξ οὗ κατάγεται ὁ οἶκος τῶν Σεβαστοπούλων ἐν Τραπεζοῦντι». Ὁ ἐρευνῶν ἐν αἷς ἤδη ἐσημείωσα πηγαῖς τὸν βίον τοῦ Σεβαστοῦ εὐχερῶς καὶ ἀρκούντως ἔχει ἀποδεδειγμένα τὰ παρὰ τοῖς πλείστοις τούτων οὐχὶ ἀκριβῶς γραφέντα· ὁ τὸν Σεβαστὸν ἐκ τοῦ ἐγγὺς γνωρίσας Ἀλέξανδρος ὁ ἐξ ἀπορρήτων ἐπαινεῖ ἐπανειλημμένως αὐτοῦ «τὸ ἀνθηρὸν τοῦ λόγου ὅλον ἡμῖν ἔαρ ἀναφαῖνον» καὶ αὐτὸν τὸν διδάσκαλον, ὅτι τῇ σπουδῇ ἐγέ-

τῶν κάτω χρόνων καθ' ἡμᾶς γραμματείαν· ὀρθῶς (φυγάδες πρλγ. σελ. 117—121) ὁ Π. Τριανταφυλλίδης ἐσημείωσεν ὅτι ἐν τῇ δογματικῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ὁ Σεβαστὸς «ὁμολογεῖ ἑαυτὸν ἀμύητον τῆς Λατίνων φωνῆς» καὶ κείσθω ἄρα τοῦτο ἀπάντησις εἰς τὰ ὑπὸ Κ. Σάθα γραφέντα περὶ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ σπουδῆς τοῦ Σεβαστοῦ.

νετο χρηστὸς καὶ τοὺς πλησίον χρηστοποιεῖ, ὅτι ἐν τοῖς γράμμασιν αὐτοῦ πᾶσαν ὄχθην ὑπερηκοντικῶς φιλοσόφου καὶ θεολόγου θιάσου... μυρία ἄττα ῥεῖθρα πεπλουτηκὼς ἀπανταχόσε ἀκοήν τε καὶ ψυχὴν ἐπεκλύζετο»[1]· μία δὲ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν χάριν τοῦ λόγου, καὶ τῆς γλώσσης τὴν γνῶσιν, καὶ τῶν γνώσεων τὸ πλῆθος προβάλλει ἀπάντησιν ἔγκυρον εἰς τοῦ Προκοπίου τὰς ἀνάλους φλυαρίας, ἐπαινοῦσα τὰ τοῦ Σεβαστοῦ πρὸς αὐτὸν γράμματα «ἐκνενικηκότα τοῖς ἐνθυμήμασι καὶ τοῖς νοήμασι, διακηλήσαντα καὶ καταθέλξαντα τῇ κομψίᾳ καὶ ἡδύτητι, ἐκπλήξαντα τῇ μεστότητι καὶ δεινότητι· καί γε ὡς ἀληθῶς αὐτὰ γέμει σοβαρᾶς ἐμβριθείας καὶ ἀγχιστρόφου περινοίας τῆς οὐκ εὐμαροῦς ἀλλὰ δυσευρέτου συζυγίας, καὶ κατὰ τὸ ἀττικὸν ἦθος ἐς τὸ ἀκριβὲς ἀπέξεσται, καὶ ἐν βραχεῖ περιπολοῦντα, χορὸν ὅλον ἔχει Μουσῶν, οὔτε τῷ περιττῷ καὶ ὑπερβλύζοντι διοχλούμενα κατακόρως, οὔτε τῷ ἐλλείποντι καὶ συνεσταλμένῳ δι' ἔνδειαν ὀκλάζοντα, ἀλλ' ἐπ' ἀμφοῖν ἱστάμενα καὶ δι' ὅλου τοῦ ὕφους ἀκλινῶς βαδίζοντα μετὰ λαμπρότητος καὶ εὐπρεπείας, καὶ διὰ ταῦτα θυμηδίας ἐμφοροῦντα πολλῆς, οἷον ὑμηττείου μέλιτος γευσαμένους»· ἐπανόρθωσις τῶν λοιπῶν περὶ Σεβαστοῦ σφαλμάτων ἔστω ὁ ὑπ' ἐμοῦ ἐκτεθεὶς ὧδε βίος ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τῶν πληροφοριῶν οὗ ἐμνήσθην ἀνωτέρω χειρογράφου· τῆς δὲ παιδείας αὐτοῦ μνημεῖα[2] περιεσώθησαν εὐτυχῶς.

1. Ἐπιστολάριον τοῦ 1804 σελ. 153, 191, 218.

2. Ἐξεδόθησαν συγγράμματα τοῦ Σεβαστοῦ: ἑορτολόγιον, ἐν τῇ μονῇ τοῦ Συναγώβου 1701—δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· ἐν Βουκουρεστίῳ 1703—περὶ τῶν δύο τούτων γράφει ὁ Καντεμίρης (histoire τόμ. Β' σελ. 38 κατὰ τὴν ἔκδ. τοῦ 1743) «Sebastus est devenu fort célebre par son calendrier Ecclésiastique mais encore plus par ses écrits sur la controverse de son Eglise avec la Latine»—ἐπιγράμματά τινα εἰς τὸν ἡγεμόνα Βλαχίας Κωνσταντῖνον Βασσαράβαν προταχθέντα τῆς τῷ 1699 γενο-

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ὁ ΑΚΑΡΝΑΝ ἴσως αὐτός ἐστιν ὁ ὑπὸ Ἀνα-
στασίου Γορδίου ἀναφερόμενος[1] μαθητὴς Εὐγενίου Γιαν-
νούλη ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Δραγομέστου καταγόμενος· ὁ Κων-
στάντιος γράφει ὅτι ὁ Γεράσιμος ἦν μαθητὴς τοῦ Εὐγε-
νίου καὶ ἀκολούθως τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, ὑπὸ
τὸν Καρυοφύλλην καὶ Μαυροκορδάτον, ἀλλ' ἀδόκιμος ἐν
μέρει ἐξελέγχεται ἡ γνώμη αὕτη, διότι παρὰ Γορδίῳ μαν-
θάνομεν ὅτι ὁ Ἀκαρνὰν διδάσκαλος ἦκουσε τοῦ Εὐγενίου
ἐν Βρανιανοῖς διδάσκοντος, εἰς τὸ χωρίον δὲ τοῦτο μετέ-
βη ἐκ Καρπενησίου ὁ Γιαννούλης μετὰ τὸ 1665, ὁπότε,
ἀλλ' ἴσως καὶ βραδύτερον ἔτι, προσῆλθε 'να διδαχθῇ ὁ

μένης ἐκδόσεως τῆς ὀρθοδόξου ὁμολογίας τοῦ Μογίλα καὶ τῆς εἰσαγω-
γικῆς ἐκθέσεως τοῦ Βησσαρίωνος Μακρῆ—ἐπιστολαὶ τοῦ Σεβαστοῦ δύο
πρὸς τὸν ἐξ ἀπορρήτων ἐξεδόθησαν ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῇ «Πρωΐᾳ» μου (τεῦχ.
Β΄ σελ. 5—7 καὶ 13) – ἡ δὲ πρὸς Χρύσανθον τὸν ἀκολούθως πατριάρ-
χην Ἱεροσολύμων ἐπιστολὴ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας
ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἀγχιάλου κ. Βασιλείου ἐν τῇ «Ἐκκλ.
ἀληθείᾳ», τόμ. Α΄, σελ. 243—246 καὶ 253—255 —ἀνέκδοτα δὲ
κεῖνται, ὡς γράφουσιν ὁ Σοφοκλῆς Κ. Οἰκονόμος (βλ. περὶ Ἀλεξάνδρου
Μαυροκορδάτου ἐν «Πανδώρᾳ» τόμ. ΚΒ΄ φυλ. 518) καὶ ὁ ἀρχιμ.
Κύριλλος Ἀθανασιάδης ἐν τῷ καταλόγῳ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις βιβλιο-
θήκης τοῦ παναγίου Τάφου τὰ ἑξῆς : ἑρμηνεία εἰς τὴν τοπικὴν πραγμα-
τείαν τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς βιβλία ὀκτώ—ὑπόμνημα εἰς τὸ κα΄, κε΄
καὶ κϛ΄ κεφάλαιον τῶν μεταφυσικῶν—παράφρασις τῆς βασιλικῆς παι-
δείας τοῦ Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας—παραίνεσις πνευματικὴ περὶ τῆς
μοναδικῆς πολιτείας πρὸς τὰς μοναζούσας ἐν τῇ μονῇ τῆς Θεοτόκου τῇ
Θεοσκεπάστῳ. Ὁ Βεντότης γράφει ὅτι «ἐξήγησεν εἰς τὸ ἁπλοῦν τὸν τοῦ
Συνεσίου λόγον πρὸς Ἀρκάδιον, καὶ τὰ τοῦ Ἀγαπητοῦ κεφάλαια πρὸς
Ἰουστινιανὸν, καὶ τὸν τοῦ Ἰσοκράτους πρὸς Δημόνικον καὶ Νικοκλέα
Κύπρου περὶ βασιλείας»—ὁ Ζαβίρας ἀναφέρει καὶ σχόλια εἰς τὴν γραμ-
ματικὴν Ἀπολλωνίου τοῦ δυσκόλου—ἐν χειρογράφῳ δὲ τοῦ μακαρίτου
φιλοσόφου Κωνσταντίνου Εὐθυβούλη ἀπέκειντο πρόλογοι καὶ ἀποσπά-
σματα φιλοσοφικῶν ἔργων τοῦ Κυμινήτου, ἀλλὰ τὸ χειρόγραφον
ἀπωλέσθη κατὰ τὴν ἐν Φαναρίῳ πυρκαϊὰν τοῦ 1877—ἀνέκδοτοι ἐπιστο-
λαὶ τοῦ Σεβαστοῦ σώζονται ἐν τῷ παρὰ Γ. Μαυροκορδάτῳ χειρογράφῳ·
παρὰ δὲ τῷ ἐν Σμύρνῃ βιβλιοπώλῃ Ἀθανασίῳ Ζαχαρίᾳ εὕρηται τοῦ
Σεβαστοῦ «σύντομος θεωρία περὶ διαφορᾶς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας».

1. Γιαννούλη βίος ὑπὸ Γορδίου· Μεσαιων. Βιβλ. τόμ. Γ΄ σελ.460.

Γεράσιμος· ἀλλ' ὁ Καρυοφύλλης ἤδη διέμενεν ἰδιωτεύων
καὶ μακρὰν τοῦ ἐν τῇ σχολῇ καλλιστεφάνου ἀγωνίσμα-
τος· ὁ Προκοπίου Δημήτριος ὁ μόνος ἐκ τῶν συγχρό-
νων, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, γράψας δύο τρεῖς στίχους περὶ
τοῦ Γερασίμου[1] μαρτυρεῖ ὅτι οὗτος ἦν «ἀνὴρ ἱκανῶς
εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς φωνῆς, πεπαιδευμένος τήν τε
θύραθεν φιλοσοφίαν καὶ τὴν Θεολογίαν· ἠκροάσατο πρῶ-
τον Εὐγενίου, ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, εἶτα τῶν ἐν Κων-
σταντινουπόλει καθηγητῶν, ἐν ᾗ καὶ καθηγητὴς τῆς
σχολῆς ἐχρημάτισεν ὕστερον». Νομίζω ὅτι ἡ ἐν τῇ
σχολῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Γερασίμου διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ
1681 μέχρι τοῦ 1683, ὅτε στάσεως τῶν μαθητῶν ἐγερ-
θείσης ἀπεσύρθη· εἰ δὲ τότε ἢ καὶ βραδύτερον ἴσως ἐ-
πῆλθε χαλάρωσίς τις ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς σχολῆς, ἀλλ' ὁ
Γεράσιμος φαίνεται ὅτι ἐδίδαξε καὶ κατόπιν, ἀνασυστά-
σης τῆς ἀκαδημίας, ἄγνωστον ὅμως καὶ πόσα ἔτη ἐδί-
δαξε καὶ πότε ἀπέθανε.

ΣΠΑΝΔΩΝΗΣ ὁ Βυζάντιος ὁμολογεῖται ὑπὸ τοῦ Προκο-
πίου «ἀνὴρ ἑλλόγιμος, εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς διαλέ-
κτου, πεπαιδευμένος τήν τε θύραθεν φιλοσοφίαν, καὶ τὴν
καθ' ἡμᾶς ἱερὰν Θεολογίαν καὶ ἔμπειρος τῆς ἐκκλησια-
στικῆς ἀκολουθίας καὶ τάξεως»· ὁ Καντεμίρης γράφει
ὅτι ὁ Σπανδωνῆς ἐδίδασκε τὴν περιπατητικὴν φιλοσο-
φίαν· ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Καρυοφύλλη καὶ εἶτα τοῦ
Μαυροκορδάτου, τετιμημένος τῷ ὀφφικίῳ τοῦ πρωτεκ-
δίκου, τοῦ δικαιοφύλακος (τῷ 1691) καὶ κατόπιν τῷ τοῦ
χαρτοφύλακος, ὅπερ ἀπένειμεν αὐτῷ, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, ὁ
πατριάρχης Ἱερεμίας Γ΄ προσκυρώσας τῷ Σπανδωνῇ τὸ
δικαίωμα ὅπως προκάθηται τῶν ἀρχιερέων ἐν ταῖς κοιναῖς
συνελεύσεσιν· ὁ δὲ μνήμην ἄληστον λιπὼν πατριάρχης
Ἀλεξανδρείας Σαμουὴλ ὁ Καπασούλης ἐτίμησεν αὐτὸν

1. Προκοπίου ἀπαρίθμησις.

τῷ ὀφφικίῳ τοῦ μεγάλου ῥήτορος τοῦ πατριαρχικοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου, οὗ προίστατο. Ὁ Σπανδωνῆς γέρων ἤδη διεδέξατο, μετὰ τὸ 1720, ἐν τῇ σχολαρχίᾳ τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς τὸν Ἰάκωβον Μάνον Ἀργεῖον καὶ ἀπεβίωσε κατὰ σεπτέμβριον τοῦ 1726, ταφεὶς ἐν τῇ κατα Χάσκιοϊ ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς. Ἱκανὰ ἔγγραφα πατριαρχικὰ συνέταξεν, ἰδίως ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Γ΄, ὁ Σπανδωνὴς ἀλλ' οὐδὲν σύγγραμμα αὐτοῦ ἔχομεν ἐκδεδομένον[1], ὡς οὐδὲ τοῦ Ἀκαρνᾶνος Γερασίμου·—σημειῶ ἐνταῦθα ὅτι πάντα τὰ παρὰ τοῦ σεβασμιωτάτου κ. Νικολάου Κατραμῆ γραφέντα[2] περί τινος Σπανδωνῆ Διονυσίου ὡς ὄντος δῆθεν αὐτοῦ τούτου τοῦ τὴν σχολὴν διευθύναντός εἰσιν ἀποτελέσματα συγχύσεως ὀνομάτων καὶ ῥιψοκίνδυνος προθυμία πρὸς συμπλήρωσιν εὐκταίαν ἄλλως τῆς βιογραφίας τοῦ ἀειμνήστου χαρτοφύλακος καὶ διδασκάλου·

1. τοῦ Σπανδωνῆ ἐξέδωκα ἐν τῇ «Ἐκκλ. ἀληθείᾳ» τόμ. Γ΄ σελ. 173 ἀποκρίσεις εἰς τὰς παρὰ τοῦ ἁγίου Δημητριάδος προβληθείσας ἐρωτήσεις ἀναφερομένας εἰς τὸ κληρονομικὸν δίκαιον. Ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι τοῦ Σπανδωνῆ κεῖνται ἐν τῷ πολλάκις ἀναφερομένῳ χειρογράφῳ· ἕτεραι δὲ πρὸς τὸν Χρύσανθον Ἱεροσολύμων εὑρηνται ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγιοταφικῷ μετοχίῳ· ἐν αὐταῖς τῷ 1688 γράφεται πρωτέκδικος· ἀπὸ τοῦ 1719 μέγας χαρτοφύλαξ· τεθέντος ὅτι ἦν σχεδὸν τριακοντούτης καθ' ὃν καιρὸν ἀνεδείχθη πρωτέκδικος, συμπεραίνομεν ὅτι ἐγεννήθη περὶ τὰ 1655—1660· ἐπίγραμμα τοῦ Σπανδωνῆ προσφωνητήριον τῷ ἡγεμόνι Βλαχίας Κωνσταντίνῳ Βασσαράβᾳ Βραγκοβάνῳ προτάττεται τῆς ἀντιρρήσεως τοῦ Συρίγου κατὰ τῶν καλβινικῶν κεφαλαίων Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως (ἐν Βουκουρεστίῳ 1690) καὶ ὅπου ὁ Σπανδωνῆς φέρει τὸν τίτλον *δικαιοφύλακος καὶ διδασκάλου τῶν ἐπιστημῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολῆς*». ὁ Ζαβίρας μεταγράφει τὸν Προκοπίου καὶ δὶς ἀναφέρει τὸν Σπανδωνῆν· θέατρον σελ. 533 καὶ 537.

2. Νικολάου Κατραμῆ ἀρχιεπισκόπου φιλολ. ἀνάλεκτα Ζακύνθου σελ. 130. Ὁ Διονύσιος *ἱερομόναχος* Σπανδωνῆς διάφορός ἐστι τοῦ διδασκάλου Σπανδωνῆ, ἐγγάμου ὄντος καὶ, κατά τι ἔγγραφον ἐν τῷ Α΄ κώδηκι τοῦ Κριτίου σωζόμενον, γεννήσαντος θυγατέρας τρεῖς Εὐφροσύνην, Μαρίαν καὶ τρίτην τινὰ, ὧν ἡ πρώτη ἀπέθανε νέα καταλιποῦσα τέσσαρα ὀρφανὰ ἐκ τοῦ συζύγου αὐτῆς Χουρμουζίου ἀνθρώπου ἀθλίου, οἷον χαρακτηρίζει τὸ πατριαρχικὸν γράμμα.

ὃν διὰ πάσης ἦγε τιμῆς καὶ ἠγάπα ὁ ἐξ ἀπορρήτων, συχνὰ ζητῶν 'ν' ἀπολαμβάνῃ τὰ παρ' αὐτοῦ γράμματα καὶ πολλὰς αὐτῷ ἀνακοινῶν εἰδήσεις[1].

[ΒΑΛΑΣΙΟΣ ὁ σκευοφύλαξ ἀνὴρ κατὰ τὸν Προκοπίου «τά τε ἄλλα πεπαιδευμένος, καὶ τύπος τῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδείας καὶ τάξεως ἐν τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀγχινούστατος καὶ γλαφυρώτατος, φιλαλήθης καὶ ἄλλαις πολλαῖς κεκοσμημένος ἀρεταῖς, συγγράμματα μὲν οὐ κατέλιπεν, ἐραστὴς ὢν τῆς σιωπῆς, ἀλλ' ἡ σιωπὴ αὐτοῦ προτιμητέα ἐστὶ πολλῶν συγγραμμάτων». Ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν διδασκάλων τῆς σχολῆς, ὡς νομίζω, ὑπὸ τοῦ Καντεμίρη. Ἐπέχω].

§

Φαίνεται ὅτι ἡ πατριαρχικὴ ἀκαδημία, μόλις ἀρξαμένη τῷ 1691 τῶν ἐκ νέου ἐργασιῶν, οὐ μετὰ πολὺ διέκοψεν αὐτάς· δι' ὃ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗ΄ ἑκατονταετηρίδος, ὁ λαμπρὸς πατριάρχης Γαβριὴλ Γ΄ ὁ ἀπὸ Χαλκηδόνος ἵδρυσεν αὐτὴν ἐκ νέου εἰ μὴ ὑπεβάστασε κατερχομένην εἰς παρακμήν. Ἀντώνιος ὁ Βυζάντιος τῷ 1705 προσφωνῶν τῷ Γαβριὴλ Γ΄ λέγει[2] ἐν ἀρχῇ τῆς προσλαλιᾶς: «τὸ χάριτας εὐγνωμόνως ἐκτίνειν τοῖς καὶ ὁπωσοῦν εὖ πεποιηκόσιν οὐ μόνον ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διετάξατο, ἀλλα καὶ φύσις αὐτὴ ἐγκελεύεται . . . Ἐπεὶ τοιγαροῦν καὶ ἡ ὑμετέρα κορυφαία ἀκρότης, κοινὸν ἡμῖν προὔθηκε πρυτανεῖον τῶν λόγων καθηγητὰς ἡμῖν τοὺς μηδένα πόνον ἀποσειομένους, ὅπως τι ὄφελος πρὸ παιδείας γένοιτο, ἐπιστήσασα, οὔτε χρημάτων οὐδεμίαν ποιησαμένη φειδὼ, οὔτε πρὸς τὸ τῶν

54. Ἐπιστολάριον τοῦ 1804 σελ. 86, 105, 113, 127, 198, 230, 231, 267.

2. Ἡ προσφώνησις αὕτη εὑρηται ἐν τῷ χειρογράφῳ ΦΟΘ΄ τῆς πατμιακῆς βιβλιοθήκης, δημοσιευθήσεται δ' ὑπ' ἐμοῦ ἐν ἰδίῳ βιογραφικῷ σημειώματι περὶ τοῦ πατριάρχου Γαβριὴλ Γ΄ τοῦ Σμυρναίου.

ἀναλωμάτων ἀποδειλιάσασα πλῆθος, καὶ, ἵνα δὴ συνελὼν εἴπω, οὐδὲν ὑπελείπετο προθυμίας πρὸς τὴν ἡμετέραν βελτίωσιν, ἀθανάτους ὁμολογεῖν αὐτῇ τὰς χάριτας ὀφλισκάνομεν... τῶν ὅσα γὰρ παρ' ἀνθρώποις νομίζεται καλά τε καὶ τίμια, ναὶ μὴν τιμαλφέστατά τε καὶ περισπούδαστα, τῆς παιδείας ἀσυγκρίτως ὑπερανεστηκυίας καὶ συλλήβδην ἁπάντων ὑπερκειμένης, ταύτης χορηγόν τε καὶ πρύτανιν τὴν ὑμετέραν ἴσμεν ἀκρότητα». Ὁ δὲ Διαμαντὴς Ῥύσιος αὐτῷ τούτῳ τῷ περιφανεῖ ἱεράρχῃ προσφωνῶν[1] τῷ 1703, παραλλήλως τῷ Ἀντωνίῳ Βυζαντίῳ βαίνει, τὴν διατυπωθεῖσαν εἰκασίαν μου ταύτην ἐμπεδῶν· «ἀλλὰ τοῦτο μὲν—γράφει—τέως πρὸς τῶν ἀρίστων, οὓς ἡμῖν ἐπέστησεν ἡ ὑμετέρα μεγαλεπήβολος σύνεσις, δαπάνης ἀφειδήσασα, καθωσπερεί τινας ἐριτίμους μαργαρίτας ἐμπορευόμεθα»· καὶ μετ' ὀλίγον... «οἷον ἀπαρχῶν τινων τῇ χριστομιμήτῳ σου καὶ πλουσιοδώρῳ σεβασμιότητι, ἀπαρχόμενοι τῶν ἡμετέρων φιλοπονημάτων ἐν βραχεῖ προσφωνήματι ταύτην ἐξυμνεῖν καὶ γεραίρειν προεθυμήθημεν».

περιττὸν 'να ἐπαναλάβω ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλη Ἐκκλησία, οἱονεὶ μήτηρ φιλόστοργος, ἀείποτε τῇ μητρικῇ πνοῇ θερμαίνουσα τὰ τέκνα τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων ἐπερώννυε πρὸς ἀγῶνας πνευματικούς, οὐδέποτε καταλιποῦσα προστασίας ἄνευ τὴν πατριαρχικὴν ἀκαδημίαν, ἧς ἀνεδείχθη προστάτης ὁ πατριάρχης Γαβριὴλ Γ'. Αὐτὴ καὶ πάλιν συστήσασα ἐν τῷ ΙΗ' αἰῶνι καὶ ὑποστηρίξασα ἤγειρε, κατὰ τὴν λέξιν[2] τοῦ Παναγιωτάκη Κο-

1. Ἡ τοῦ Διαμαντῆ Ῥυσίου προσφώνησις ἐξεδόθη ἐν τοῖς «Λατίνων θρησκείας ἐλέγχοις» (σελ. 290—315) γέμουσα τυπογραφικῶν σφαλμάτων.

2. Μελέτη τῆς κοινῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου παρὰ Παναγιωτάκη Καγκελαρίου Κοδρικᾶ· φιλοτίμῳ δαπάνῃ Ἀλεξάνδρῳ Πατρινοῦ καὶ ἀδελφῶν Ποστολάκα· ἐν Παρισίῳ 1818 σελ. 152. Ἦν δ' ὁ Κοδρικᾶς ἐξ Ἀθηνῶν, ἀνεψιὸς τοῦ Ἱεροσολύμων Παρθενίου (βλ. Μελέτην σελ.

δρικᾶ «τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικὸν κοινὸν σχολεῖον ἐν εἴδει πανδήμου προσκυνηταρίου».

Ἐν τῷ χρονικῷ διαστήματι τῷ ἀπὸ τῆς ἀνασυστάσεως τῆς σχολῆς (1691) μέχρι τοῦ Γαβριὴλ Γ' εἰκάζω ὅτι ἐσχολάρχησεν ὁ Ἀκαρνὰν Γεράσιμος, συνδιδάσκοντος αὐτῷ τοῦ Διαμαντῆ Ῥυσίου τοῦ προστάντος τῆς σχολῆς τῷ 1702 ἢ 1703, δῆλον οὖν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου Β' τοῦ Ἀκαρνᾶνος, ὅστις καὶ συμπολίτης ἐγένετο αὐτῷ καὶ συμμαθητὴς ὑπὸ τὸν Γιαννούλην ἐν Βρανιανοῖς (μετὰ τὸ 1665). Ἴσως συνεδίδασκε καὶ ὁ Ἰάκωβος Μάνος.

§

Ἀπὸ χειρογράφων κωδήκων ὡς καὶ ἐγγράφων μεταγράψας ῥίπτω ὧδε ὀλίγας πληροφορίας περὶ τῆς ἐσωτερικῆς, οὕτως εἰπεῖν, καταστάσεως τῆς σχολῆς, καθ' ἣν ἄχρι τοῦδε τάξιν ἠκολούθησα.

Μαθητὰς μὲν εἶχεν ἡ πατριαρχικὴ ἀκαδημία δώδεκα σχεδόν, κατὰ τὸ σιγίλλιον τοῦ 1663. Ἐδιδάχθησαν δ' ἐν αὐτῇ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ γράμματα, τοῦ μὲν Μαυροκορδάτου διδάσκοντος, ὁ ἐξ Ἰωαννίνων Βησσαρίων Μακρῆς, Ἰάκωβος Μάνος ὁ Ἀργεῖος, καὶ Ἰωάννης Κομνηνὸς ὁ ἰατρὸς, βυζάντιος τὴν πατρίδα, πλὴν τῶν προση-

163) καὶ μαθητὴς τοῦ περιπύστου Λάμπρου Φωτιάδου (αὐτ. σελ. 168) μέγας γραμματικὸς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας ἐπὶ Μιχαὴλ Σούτζου, οὗ προσταγῇ καὶ δαπάνῃ μεταφράσας ἐξέδοτο (ἐν Βιέννῃ 1794) τὰς ὁμιλίας τοῦ Φοντενέλλου περὶ πληθύος κόσμων· βλ. τὰ λοιπὰ παρὰ Α. Π. Βρετῷ (Νεοελλ. Φιλολ. μέρος Β' σελ. 277—278)· ἀπεβίωσεν ἐν Παρισίῳ τῷ 1827. Καθὰ μοὶ ἔλεγεν ὁ μακαρίτης Σοφοκλῆς Οἰκονόμος, ἐξ ἀκοῆς ἔχων καὶ οὗτος, ὁ Κοδρικᾶς διετέλει κατάσκοπος παρὰ τῇ ἀστυνομίᾳ τοῦ Παρισίου· ἔπιθι περὶ Κοδρικᾶ: Σάθα φιλολ. σελ. 654 ὅπου μεταγράφεται ἡ παρὰ Βρετῷ βιογραφικὴ νότα καὶ ἡ ἐσφαλμένη σημείωσις περὶ τοῦ τόπου τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτοῦ, ἐνῷ αὐτὸς ἑαυτὸν ὁμολογεῖ μαθητὴν τοῦ Λάμπρου· ἴδε Δημητρακοπούλου προσθῆκαι καὶ διορθώσεις σελ. 113.

μειωθέντων Σεβαστοῦ Κυμινήτου καὶ Σπανδωνῆ, οἵτινες ἤκουσαν πρότερον καὶ τοῦ Καρυοφύλλη· ἴσως μαθηταὶ τοῦ Μαυροκορδάτου ἐγένοντο ὁ Ἀναστάσιος Παπαβασιλόπουλος καὶ ὁ μέγας χαρτοφύλαξ Ἀνδρόνικος Ῥαγκαβῆς. Ὁ Κ. Σάθας κακῶς ἐξηγῶν τὰ γραφόμενα τοῦ Βουλγάρεως ἀριθμεῖ μεταξὺ τῶν μαθητῶν τοῦ ἐξ ἀπορρήτων Διονύσιον Μάντουκαν μητροπολίτην εἶτα Καστορίας, Μελέτιον τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τὸν Ἡρακλείας Καλλίνικον τὸν Νάξιον, ἀλλὰ κακῶς ἐξήγησε τὰ τοῦ Εὐγενίου καὶ ὁ Κοδρικᾶς· ὁ Εὐγένιος ἰδοὺ τί λέγει, ἀριθμῶν τοὺς ἐν ἀρχαῖς τῆς ΙΗ΄ ἑκατονταετηρίδος ἐν φιλοσοφίᾳ παρ' ἡμῖν διαπρέψαντας· «ἐκ δὲ τῶν Ἀλεξάνδρου πηγῶν τὰ τῶν ἐπιστημῶν ἐς κόρον πολλοὶ ἐσπάσαντο νάματα, καὶ Βησσαρίων ὁ Μακρῆς ὁ ἐξ Ἰωαννίνων, καὶ Ἰάκωβος Μάνος ὁ Ἀργεῖος, ὁ τῶν φιλοσόφων ὕπατος, ἐκ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολαρχίας προσειρημένος. Ἤδη δὲ καὶ Ἱερόθεος ὁ Βυζάντιος, ὁ Δρύστρας μητροπολίτης, καὶ Διονύσιος Μαντοῦκας ὁ Καστορίας, καὶ Μελέτιος ὁ Ἀθηνῶν, καὶ ὁ Ἡρακλείας Καλλίνικος, ὁ ἐκ νήσου Ναξίας, τὴν ἀρχιερωσύνην διὰ τῆς φιλοσοφίας εὐπρεπεστέραν ἰδεῖν παρεῖχον καὶ σεμνοτέραν. Καὶ ἐν ἱερεῦσι δὲ Ἱερεμίας ὁ Κακαβέλας· καὶ Ἀβράμιος ὁ ἐκ Κρήτης, καὶ Μηνιάτης (ὁ ἐπισκοπήσας ὕστερον) ἐκ Κεφαλληνίας, καὶ Ἀναστάσιος ὁ ἐξ Ἰωαννίνων ἐπὶ τῇ διανομῇ τοῦ λόγου διέπρεπον ἀπ' ὀκρίβαντος, οὐδὲν ἔλαττον καὶ τὸν ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας πλοῦτον ἀμφιλαφῶς κομῶντες. Ἐφ' οἷς καταλεγέσθω καὶ ὁ Πελοποννήσιος Καισάριος, ὁ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας πρωτοσύγκελλος, ὃς καὶ τὸ μαθηματικὸν εἶδος ἐφ' ἱκανὸν ἤσκητο·»—τοῦ δὲ Σεβαστοῦ μαθηταὶ ὑπῆρξαν ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ, κατὰ τὸ χειρόγραφον ἐπιστολάριον, Χρύσανθος ὁ μετὰ ταῦτα πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νεόφυτος ἀρχιμανδρίτης, Θεόδωρος καὶ Γρηγόριος, ὧν ἐπιστολαί τινες περιεσώθησαν ἄχρις

ἡμῶν, Πέτρος νοτάριος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, Ἀλέξανδρος τὸν διδάσκαλον ἐν Κωνσταντινουπόλει μετερχόμενος, Ἀθανάσιος ὁ καὶ πιθανῶς διάκονος καὶ μουσικὸς (οὗ μαθητὴς ἦν ὁ κυρίτζη Μανωλάκης, οὐχὶ ὁ ἐκ Καστορίας), Δημήτριος καὶ Κωνσταντῖνος ἀδελφοί, οὓς χρησιμωτάτους (ὡς ἔγραφον τότε τοὺς ἐμπόρους) ἀποκαλεῖ ὁ τοῦ Σεβαστοῦ μαθητὴς Θεόδωρος, Γρηγόριος ὁ ἀνεψιὸς τοῦ διδασκάλου Σπανδωνῆ καὶ υἱὸς τοῦ ἄρχοντος Ἀναστασίου, Θεόδωρος, ἕτερος παρὰ τὸν ἐπιστέλλοντα, καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Ἀρίσταρχος ἢ Ἀριστάρχης· γράφω δ' αὐτὸν οὕτω διότι ἅπαξ ἢ δὶς ἀναφέρεται ἐν τῷ χειρογράφῳ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς γενικὴν πτῶσιν· ἴσως τοῦ Σεβαστοῦ μαθηταί, εἰ οὐχὶ τοῦ Μαυροκορδάτου, ἐγένοντο ὁ Γεράσιμος Ἀκαρνὰν καὶ ὁ Ἡρακλείας Καλλίνικος ὁ Νάξιος. Μαθηταὶ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἀναφέρονται περὶ τὰ ἔτη ταῦτα καὶ ἄλλοι λ. χ. ὁ Παναγιώτης Σινωπεύς, καὶ ὁ Δημήτριος Προκοπίου, Μακάριος ὁ διδάσκαλος Πάτμου καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Ἑλλάδιος ἀλλ' ὑπὸ τίνος ἐδιδάχθησαν ἀγνοῶ· τῆς δὲ κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα καταστάσεως τῶν γραμμάτων παρ' ἡμῖν γνωστοτέρας πως γενομένης διὰ τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν ἀξίων λόγου δημοσιευμάτων, ἅτινα κεῖνται πολυτίμητα βοηθήματα τῷ ἐρευνῶντι τὴν τῶν κάτω χρόνων γραμματολογίαν, ματαιοπονίαν νομίζω τὸν διπλοῦν κόπον τοῦ καταρτίζειν μὲν μαθητῶν καταλόγους, συντάττειν δὲ βιογραφίας ἐκτενεῖς τῶν διδασκάλων τῆς σχολῆς, μάλιστα δ' ἐκείνων, περὶ ὧν ἢ ἱκανὰ ἢ ἀκριβῆ γινώσκομεν·—ὑπονοῶ ὅτι καὶ οἱ ἐν ἀρχαῖς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος διδάξαντες ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ Ἀντώνιος ὁ Βυζάντιος καὶ ὁ μετ' αὐτὸν Χουρμούζιος ὑπῆρξάν καὶ οὗτοι μαθηταὶ αὐτῆς, καὶ πιθανῶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος, ἴσως δὲ κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἤκουσαν τῶν μαθημάτων αὐτῆς καὶ ὁ μέγας λογοθέτης Δημήτριος Ἰουλιανός, καὶ ὁ ἰατρὸς Δημήτριος Νοταρᾶς.

Πόροι τῆς σχολῆς ἀναφέρονται, κατὰ τὸ σιγίλλιον τοῦ 1691, γρόσια 350 «ἅπερ διωρίσαμεν πορίζεσθαι—λέγει τὸ πατριαρχικὸν ἔγγραφον—ἀπὸ τῶν κατ' ἔτος ἐμβατοικίων δύο ἐκκλησιῶν, τῆς Παναγίας δηλονότι Γοργοεπηκόου τῆς ἐν ἓξ Μαρμάροις, ὅπερ ἐστι γρόσια 270, καὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου τῆς ἐν τοῖς Ὑψωμαθείοις, ὅπερ ἐστὶ γρόσια 80·» καὶ τοῦτο μὲν διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1691 μέχρι Γαβριὴλ τοῦ Γ' ἱστορίαν τῆς σχολῆς· ὅσον ἠδυνήθην δὲ 'να κρίνω ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἐν τῷ χειρογράφῳ ἐπιστολαρίῳ γραμμάτων, ὁ γενναῖος εὐεργέτης τῆς σχολῆς Μανωλάκης ὁ ἐκ Καστορίας ἐχορήγει τὸν μισθὸν τοῦ διδασκάλου, διότι ὁ Σεβαστὸς ἔγραφεν ἐπὶ τῇ ἀποχωρήσει αὐτοῦ ἀπὸ τῆς σχολαρχίας: «ὁ μὲν πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ ἡμᾶς ἐγκατέλιπον, ὁ ἐν ἄρχουσι κὺρ Μανουὴλ καὶ ἡ τούτου σύνευνος τιμιωτάτη κυρία Ροξάνα... ἐπεὶ καὶ αὐτοὺς ὅπερ ὁ χρόνος ἐδίδαξεν ἡ τῶν ἀπονενοημένων κακία τἀναντία φρονεῖν παρεσκεύασεν, οἱ καὶ τὸν ὀφειλόμενον ἡμῖν μισθὸν ἀναλγήτως καὶ ἀνευσπλάγχνως κατέσχον»· αὐτὸς δὲ ὁ ἐκ Καστορίας Μανωλάκης ὡς καὶ πρότερον οὕτω καὶ τῷ 1691 ἁδρῶς ἐπροικοδότησε τὴν σχολὴν, μεταβιβάσας εἰς ὄνομα αὐτῆς ὁμολογίαν ἱκανοῦ χρηματικοῦ ποσοῦ, ὀφειλομένου αὐτῷ ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου· οὕτω δὲ συνέστη αὖθις ἡ σχολή.

Ἔφοροι τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἀπὸ τοῦ 1663 ἐχρημάτισαν ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Νεκτάριος καὶ ὁ ἐκ Καστορίας Μανωλάκης, ὡς δ' ὁ Νεκτάριος οὕτω καὶ ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν Δοσίθεος σθεναρὰν παρέσχον τῷ μεγαλωνύμῳ τῆς Ἐκκλησίας σεμνώματι τὴν προστασίαν αὐτῶν, ἀγαπῶντες καὶ σεβόμενοι τούς τε μαθητὰς καὶ τοὺς διδασκάλους αὐτῆς· ὅτε ὁ σεβαστὸς διδάσκαλος Κυμινήτης ἐγκατέστη σχολάρχης τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι φροντιστηρίου ἀνήγγελλε μὲν τοῖς ἐν τῇ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων φίλοις αὐτοῦ ὅτι καλῶς διῆγε τὸν σωματικὸν ἄνθρωπον

ἀπολαύων πάσης περιποιήσεως, ἐβεβαίου δ' ὅτι ἐλύπει λίαν αὐτὸν «ἡ στέρησις τῶν ἐν ἀπολαύσει τῆς Κωνσταντίνου κλῶν [οἷα αἱ] ἐκκλησιῶν καὶ πατριαρχῶν παρρησίαι, κηρύκων εὐαγγελικῶν ἀκροάσεις, διδασκάλων ἀνδρῶν ὁμιλίαι, φίλων ἐντεύξεις, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα»· διδάσκοντι δ' ἐν Τραπεζοῦντι συνεχῶς ἔγραφον οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει λογάδες τοῦ γένους κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, βιβλία δ' ἐπέστελλον αὐτῷ πρὸς μελέτην ὅ τε πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεος καὶ ὁ μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως Νεόφυτος.

Ἡ σειρὰ τῶν διδασκομένων ἐν τῇ σχολῇ μαθημάτων ἀπὸ τοῦ 1663 μέχρι τοῦ 1691 καὶ ἀπὸ τούτου μέχρι Γαβριὴλ τοῦ Γ' ἐστιν ἥκιστα γνωστὴ, οὐδ' ὁ χρόνος δὲ καθ' ὃν διήρκει ἡ διδασκαλία ἐπακριβῶς ἐγνώσθη· διήρκει ἆρά γε πέντε ἔτη τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν μαθημάτων ἡ διδασκαλία; ἢ περισσότερον;—συνδυάζω δύο ἐπιστολὰς, ἃς πρὸς τὸν Σεβαστὸν, ἐν Τραπεζοῦντι διδάσκοντα, πέμπουσι δύο αὐτοῦ μαθηταί· ὁ εἷς ὀνομάζεται Θεόδωρος, γράφει δὲ τῷ διδασκάλῳ: «ὅταν ἐπέλθῃ μοι λογισμός τε καὶ μνήμη τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων φοιτητῶν τε καὶ ξυμφοιτητῶν οὐκ ἀδοκίμων, καὶ τῆς τῶν αὐτόθι ἐκκλησιῶν παρρησίας, καὶ τοῦ πολλῶν μοι ἀγαθῶν αἰτίου φροντιστηρίου, ἐν ᾧ πενταετῆ διέτριψα χρόνον... μεταρρέει ἅπαν τὸ αἷμα»· ὁ ἕτερός ἐστιν ὁ ἱεροδιάκονος Χρύσανθος Νοταρᾶς ὁ μετὰ ταῦτα πολὺς ἐν φιλογενείᾳ καὶ σοφίᾳ πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ὅστις ἔγραφε γογγύζων κατὰ τῶν αἰτίων τῆς τοῦ διδασκάλου ἀποχωρήσεως «ὅτι μικρὸν ἀπελείφθη τῶν μαθημάτων»· εἰρήσθω δ' ὅτι ὁ Σεβαστὸς ἀποκρινόμενος συνεβούλευεν ἵνα μὴ ἀθυμῇ ὁ φιλομαθὴς Χρύσανθος «ἀγνοῶν ὅτι πρόφασις αὐτῷ τοῦτο πλείονος ἐν τοῖς μαθήμασιν ἐπιδόσεως, ἀναγκάζον ἰχνηλατεῖν πανταχόθεν τὸ χρήσιμον, Θεὸν ἐπιβραβευτὴν ἔχοντι τῆς καλῆς προαιρέσεως». Φαίνεται δ' ὅτι ὡς

πρότερον οὕτω καὶ ἀπὸ τοῦ Κορυδαλλέως καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου ἡ πατριαρχικὴ ἀκαδημία τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰ φιλοσοφικὰ καὶ τὴν ἱερὰν Θεολογίαν διδάσκουσα, κατὰ δὲ τὸν Villemain καὶ ἰδίως τὸν Καντεμίρην, καὶ τῆς ἰατρικῆς ἔτι μεταδιδοῦσα τοῖς φιλομαθέσι γνώσεις, ἀνώτερον ἀκαδημαϊκῶν, οἷον εἰπεῖν, ἀκροαμάτων συνίστα κύκλον, ἐν ἑτέρᾳ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, σχολῇ διδασκομένων τῶν γραμματικῶν μαθημάτων. Ὁ ἡγεμονόπαις ἱστοριογράφος Καντεμίρης καὶ ὁ ἀκαδημαϊκὸς Villemain ἀναγνωρίζουσιν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν μαθημάτων τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς εἶδός τι πανεπιστημίου· «ἐντὸς τῆς ἀκαδημίας ταύτης ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, διερμηνεὺς καὶ ἰατρὸς τοῦ παλατίου, ἐγνωστοποίησε τὴν ἀρχὴν τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, ἧς ἡ νέα ἀνακάλυψις ὑπῆρχεν εἰσέτι ἄγνωστος εἰς τὴν Εὐρώπην»· ταῦτα ὁ Villemain· ὁ δὲ Καντεμίρης ἐν τοῖς διδασκάλοις τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας τοῖς ἐπὶ παιδείᾳ καὶ εὐσεβείᾳ διακρινομένοις ἀριθμῶν τὸν Μαυροκορδάτον γράφει περὶ τῆς διδασκαλίας ἐν γένει «ils professoient la philosophie, la théologie, la médecine»[1].

Ἐν τῇ κατὰ τὸ 1691 ἀνασυστάσει τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ὡρίσθησαν δύο διδασκάλων ἕδραι: τοῦ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν μαθημάτων, ἐπὶ ἐτησίῳ μισθῷ γροσίων διακοσίων, καὶ τοῦ τῶν ἐγκυκλίων, οὗ ὁ ἐτήσιος μισθὸς ἦν γρόσια ἑκατὸν πεντήκοντα·—τὸ τμῆμα τῶν ἐπιστημονικῶν μαθημάτων διῃρεῖτο εἰς δύο κλάσεις, εἰς δύο δ' ὡσαύτως καὶ τὸ τῶν ἐγκυκλίων. Ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ δὲ τμήματι καθωρίσθη σύστημά τι διδασκαλίας, ἴσως μὲν πρωτοφανὲς ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ παρ' ἡμῖν, κα-

1. Villemain δοκίμιον σελ. 81 τῆς μεταφράσεως Σ. Γ. Βελίνη—Kantemir histoire de l'empire Othoman σελ. 39 τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1743.

θιερουν ὅμως εἶδός τι τῶν ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς πανεπιστημίοις φροντιστηρίων, διότι κατὰ σάββατον, ἀντὶ μαθήματος, ἐκρίθη καλὸν ἵνα συγκαλῇ τοὺς μαθητὰς τοῦ τμήματος τούτου ὁ διδάσκαλος καὶ ὑποβάλλῃ αὐτοῖς ζητήματα πρὸς λύσιν «καὶ συνιστᾷ αὐτοῖς ἐνδελεχῶς διαλέξεις ἀλλήλοις, δι' ὧν ἔχωσι γυμνάζεσθαι καλῶς καὶ προχωρεῖν εἰς ἐπίδοσιν»· τὸ εἶδος τοῦτο τῆς διδασκαλίας ἀπηγορεύθη ἐν τῷ τμήματι τῶν ἐγκυκλίων.

Διὰ τοῦ σιγιλλίου τοῦ 1691 ἐπετάχθη τοῖς διδασκάλοις «μὴ ἑτεροζύγους πως ποιεῖν τὰς [παρα]δόσεις τῶν μαθημάτων, ἀλλ' οὔτε τινὰς μὲν ἐν κρυπτῷ διδάσκειν τῶν ματῶν, τινὰς δὲ μόνον ἐν τῇ κοινῇ ἀκροάσει . . . ἀλλ' ἰσοπάλως πως καὶ ἰσοστάθμως, ὁσίως τε καὶ ἀνεπιλήπτως κοινὴν τὴν διδασκαλίαν προβάλλεσθαι»·—διετάχθη δὲ ἵνα μὴ γίνωνται δεκτοὶ ὡς μαθηταὶ οἱ μοναχοί, ἱεροδιάκονοι καὶ ἱερεῖς οἱ ἐξ ἁγίου Τάφου, οἱ ἐκ τῶν ἄλλων πατριαρχείων καὶ οἱ τῶν ἐν ἁγίῳ ὄρει Ἄθῳ, Σινᾷ καὶ ἀλλαχοῦ μοναστηρίων προσερχόμενοι οἱ στερούμενοι τῶν νενομισμένων συστατικῶν γραμμάτων.

Ἐν τῷ σιγιλλίῳ ὡρίσθη ὡσαύτως ὅπως εἷς ἢ πλείονες τῶν μαθητῶν συγγράφωσι κατ' ἔτος λόγους εἰς ἔπαινον τῶν ἱδρυτῶν καὶ συντηρητῶν τῆς σχολῆς· τοιοῦτος δὲ περὶ φιλογενείας μὲν ἐπιγραφόμενος, ἐγκώμιον δ' ὧν τοῦ ἐκ Καστορίας Μανωλάκη σώζεται καὶ ἐν τοῖς δύο κώδηξι τοῦ Κριτίου.—Ζητῶ συγγνώμην ἐὰν ἐνταῦθα προσθῶ ὅτι τὸ ἔθος τοῦτο μεγαλοπρεπέστερον ἐκύρωσεν ἀκολούθως ἡ Μ. Ἐκκλησία καὶ ὅτι, Γαβριὴλ τοῦ Γ' πατριαρχοῦντος, ἀπεφασίσθη ἵνα κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα ἐκ μέρους τῶν φοιτητῶν παρισταμένων τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ εἷς τῶν διδασκάλων προσφωνῇ τὰ δέοντα· οὕτω δ' εἰς τὸν πατριάρχην Γαβριὴλ ὁ μὲν Διαμαντῆς Ῥύσιος προσεφώνει τῷ 1703, Ἀντώνιος δ' ὁ Βυζάντιος τῷ 1705· βραδύτερον δ' εὑρίσκω καὶ τὸν πολὺν Κριτίαν ἀπαγγέλ-

λοντα προσφώνησιν ἀξίαν λόγου[1] τῷ πατριάρχῃ Κοσμᾷ (1714).

Ταῦτα πάντα καὶ ἀπεφάσισαν καὶ διετύπωσαν ἐν ἐπισήμῳ ἐγγράφῳ λίαν σαφῶς δύο πατριάρχαι: ὁ οἰκουμενικὸς Καλλίνικος ὁ Ἀκαρνὰν καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος· δεκαὲξ μητροπολῖται καὶ δώδεκα λογάδες τοῦ γένους, ὧν οἱ ἑπτὰ ἦσαν ἀνώτεροι τοῦ πατριαρχείου ἀξιωματικοί, καὶ τούτων πάλιν οἱ δύο ἠριθμοῦντο πρότερον ἐν τοῖς διδασκάλοις τῆς σχολῆς, ὁ μέγας λογοθέτης Ἰωάννης ὁ Καρυοφύλλης καὶ ὁ δικαιοφύλαξ Σπανδωνῆς. Εἴς τε τοὺς γενναίως χορηγήσαντας τὰ πρὸς ἀνίδρυσιν καὶ συντήρησιν τῆς σχολῆς καὶ εἰς τοὺς διευθετήσαντας τὰ κατ' αὐτὴν αἰώνιον ὀφείλουτιν εὐγνωμοσύνην αἱ κατόπιν γενεαί· ὁ δὲ τῶν τυχῶν τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἀδόκιμος τεχνογράφος καὶ τούτων μὲν ἀναγράφει μετ' εὐλαβείας καὶ ἐπαίνων τὴν ἀληθῆ φιλομουσίαν καὶ εὐσέβειαν, ἀλλὰ καὶ τῇ κοσμικῇ ἀρχῇ χάριτας οἵδε δι' ἣν ἀπένειμε προστασίαν τῇ μεγαλωνύμῳ σχολῇ.

§

Πρὶν ἢ καὶ πάλιν ἐν βραχεῖ λόγῳ ἀνακεφαλαιώσω τὴν πορείαν καὶ τὰς τύχας τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἀπὸ τοῦ 1703—1803, καθῆκον εἰς τὴν ἱερὰν ὀφειλόμενον μνήμην τοῦ ἀοιδίμου ΜΑΝΩΛΑΚΗ τοῦ ἐκ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ ἡγοῦμαι τὸ καθοσιῶσαί τινας στίχους ἀναφερομένους εἰς τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἀοιδίμου εὐεργέτου τοῦ γένους· περὶ οὗ ὁ Κωνστάντιος ἔγραψεν ὅτι «ὅμοιον τῇ αὐτῇ ἐλευθερίῳ προαιρέσει, ἐπὶ συστάσει πανταχοῦ σχολείων, ἕτερον μετ' αὐτὸν οὐκ εἶδε τὸ γένος»· παρὰ τῷ Καντεμίρῃ εὑρίσκομεν ὅτι ὁ Μανωλάκης μετερχόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ

1. ἡ προσφώνησις αὕτη τοῦ Κριτίου σώζεται ἐν χειρογράφῳ τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἐν Ἀθήναις βουλῆς.

ἐπάγγελμα αὐτοῦ, (τί;) κατοικῶν δ' ἐν τῇ ὁδῷ Γκιριττσεσμὲ ἔκρυψεν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, ἐπί τινα καιρὸν, κατά τινα ἐπὶ Μωάμεθ τοῦ Δ΄ στάσιν, τὸν βεζύρην Σουλεϋμὰν πασᾶν, ὅστις ἀκολούθως ἐνέπλησεν αὐτὸν πλούτου ἀπείρου καὶ τιμῶν· ὁ Μανωλάκης τῷ 1663 γενναίως χορηγὸς γενόμενος ὑπεστήριξε τὴν πατριαρχικὴν, τοιοῦτος δ' ἀνεδείχθη προικίζων ἀδρῶς καὶ ἑτέρας σχολὰς, εἰς αὐτὸν ὀφειλούσας τὴν σύστασιν καὶ διατήρησιν, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀκαδημίαν πάλιν τῷ 1691. Ἐν ἐγγράφῳ δὲ σωζομένῳ ἔν τινι πατριαρχικῷ κώδηκι καὶ τῇ 12 ὀκτωβρίου 1699 ἀπολελυμένῳ Μανωλάκης τις γούναρις, ἔχων σύζυγον Ῥωξάνδραν ἀναφέρεται ἐν τοῖς τεθνεῶσιν· ἐκ τεμαχίου τινὸς ἐπιστολῆς ἀνωτέρω δημοσιευθέντος ἐμάθομεν ὅτι ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Ῥωξάννη, σημειώματα δέ τινα περισυναχθέντα ὑπὸ τοῦ γράφοντος ταῦτα ὑπεμφαίνουσιν ὅτι ὁ Μανωλάκης ἀπέθανεν ἄτεκνος.

Καίτοι τοῦ ἐκ Καστορίας προστάτου τούτου τῶν γραμμάτων ὁ βίος ἄλλου χρόνου γενήσεται ἀντικείμενον, οὐχ ἧττον προστίθημι νῦν, ὑποβοηθῶν τῷ ἀναλαβόντι 'να συντάξῃ βιογραφίαν τοῦ ἀνδρὸς, ἐν εὐθέτῳ μέλλοντι, ὅτι τὰς περὶ τοῦ Μανωλάκη πληροφορίας παρέχουσί μοι ὁ Καντεμίρης, ὁ Α΄ τοῦ Κριτίου κώδηξ, Ἀναστάσιος ὁ Γόρδιος, ὁ Μελέτιος Ἀθηνῶν, καὶ ὁ πατριάρχης Κωνστάντιος[1]· ὧν ὁ πρῶτος περὶ τῆς ἐν τέλει τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος ἀκμῆς τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ὁμιλῶν ἀναφέρει ὅτι ὁ Μανωλάκης ἦν γρεκὸς, «qui par cette noble fondation réleva la bassese de son origine»· ἐν δὲ τῷ Α΄ τοῦ Κριτίου κώδηκι εὕρηνται τρία ἔγγραφα, ὧν τὸ μέν ἐστι τὸ περὶ τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς σιγίλλιον τῷ 1691 ἐκδοθὲν καὶ ὑπὸ Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου ἐν τῇ σχετικῇ χρονικῇ

1. Kantemir histoire ἔνθ' ἀνωτ.—Γορδίου βίος Γιαννούλη παρὰ Κ. Σάθᾳ Μεσαιων. Βιβλ. Γ΄, σελ. 461—463—Μελετίου ἐκκλ. ἱστορ. Γ΄, σελ. 468—Κωνσταντίου ἐλάσ. συγγρ. σελ. 352—353.

περιόδῳ παρασυναφθέν· τὸ δεύτερον «ἐγκώμιον εἰς ἀρετὴν καὶ σοφίαν, καὶ εἰς τὸν μακαρίτην ἐλεήμονα Μανωλάκην τὸν αἴτιον γενόμενον τῆς σοφίας καὶ μαθήσεως, διὰ τῆς συστάσεως τοῦ φροντιστηρίου (Κωνσταντινουπόλεως), προσφωνηθὲν, ὡς φαίνεται, ὑπὸ μαθητοῦ ἐν τῷ φροντιστηρίῳ»· τὸ δὲ τρίτον ὑπάρχει τὸ σιγίλλιον περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ φιλομούσου ἀνδρὸς συστάσης ἐν Ἄρτῃ σχολῆς· ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ἐγγράφοις οὐδεμίαν ἀπαντῶμεν πληροφορίαν περὶ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτοῦ, τὸ δὲ παρὰ Σκαρλάτῳ Βυζαντίῳ[1] φερόμενον ὅτι ὁ Μανωλάκης ἦν ἀρχιγούναρις προῆλθεν ἐκ συγχύσεως ὀνομάτων, διότι ἕτερος Μανωλάκης ἔζη ἐν ἀρχαῖς τῆς ΙΗ΄ ἑκατονταετηρίδος πλούτῳ καὶ ἐπιρροῇ κομῶν καὶ προστασίαν ἀπονείμας εἰς τὰ γράμματα, ἰδίως δὲ τῇ πατμιάδι σχολῇ, ἣν δ' οὗτος ὁ κιουρτζήμπασις, ὡς ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἀποκαλεῖται, Μανουὴλ Ὑψηλάντης· οὔτε ἐν τῷ σιγιλλίῳ τοῦ 1663 εὑρίσκομεν εἰδήσεις περὶ τοῦ ἐκ Καστορίας Μανωλάκη· τὸ «ἐγκώμιον εἰς ἀρετὴν καὶ σοφίαν» δαπανᾶται εἰς τίτλους μόνον περὶ τοῦ φιλομούσου ἀνδρὸς, ὅστις ἐν αὐτῷ τιτλοφορεῖται «ἐνδοξότατος, καὶ τῳόντι πανευγενέστατος καὶ Θεοτίμητος ἡμῶν αὐθέντης καὶ εὐεργέτης ἐν ἄρχουσιν, ὅστις . . . τῇ δυνάμει τῆς Θείας ἑαυτὸν καθοπλισάμενος χάριτος, ἐν ἀκεραιότητι καὶ ἁπλῇ διαθέσει, γνώμῃ τε καὶ πίστει θεοτερπεῖ καὶ τῇ πρὸς τοὺς δεομένους εὐποιΐᾳ, ὡς ἄλλος τις χρυσορρόας Νεῖλος τοῖς τῆς ἐλεημοσύνης ῥεύμασι τὴν οἰκουμένην καταρδεύων, ἐξῆλθεν εἰς σωτηρίαν τοῦ γένους, πνευματικοῖς τισιν ὅπλοις σοφίᾳ καὶ λόγῳ Θεοῦ κατατροπούμενος τὴν ἀμάθειαν, ἐν γλώσσῃ καὶ πνευματικῇ μαχαίρᾳ ἀνδρῶν φιλομαθῶν τε καὶ ἐναρέτων»· ὁ τὸ ἐγκώμιον γράφων εὔχεται ἐν τῷ τέλει ὑπὲρ τοῦ Μανωλάκη καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ, τέκνων δ' οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν. Τὸ

1. Βυζαντίου Κωνσταντινούπολις τόμ. Α΄ σελ. 540.

περὶ τῆς ἐν Ἄρτῃ σχολῆς σιγίλλιον ἀπολυθὲν κατ' ἀπρίλιον τοῦ 1669 ἐπαινεῖ μὲν τοὺς σοφοὺς καὶ πεπαιδευμένους ἄνδρας, μακαρίζει δὲ καὶ τοὺς συνδρομὴν παρέχοντας εἰς τὰ γράμματα, οἷος—γράφει—«κατεφάνη καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὁ ἐντιμότατος ἄρχων κυρὶτζη Μανωλάκης, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις, οἷς καθ' ἡμέραν ἐργάζεται ἀγαθοῖς καὶ ψυχωφελέσιν, ἔν τε τῇ βασιλευούσῃ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν, ἔγνωκε σχολὴν ἱερῶν γραμμάτων συστήσασθαι καὶ ἐν τῇ περιφήμῳ πολιτείᾳ τῆς μητροπόλεως Ἄρτης, κοινὸν ἀγαθὸν τοῖς ἐκεῖσε πᾶσι διανοηθείς . . . Ὅθεν ὁ μὲν ἄρχων κὺρ Μανωλάκης τῇ ἐμφύτῳ διαθέσει κινούμενος καὶ τὴν ἀπὸ γνώμης φιλοθέου εὐγένειαν τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἐνδεικνύμενος, καὶ ὡς πιστὸς οἰκονόμος τῶν Θείῳ ἐλέει κτησαμένων αὐτῷ χρημάτων, τὴν δαπάνην πρὸς κατάστασιν τοῦ ἐκεῖσε σχολείου κατέβαλεν, ἱκανὴν οὖσαν, τό γε νῦν ἔχον, διδάσκαλον διαθρέψασθαι καὶ μαθητὰς, γρόσια δηλονότι χιλιάδας δύο» (σχεδὸν 10,000 φράγκα·) καὶ ἡ μὲν σχολὴ τῆς Ἄρτης ἔτρεφε δώδεκα μαθητάς· ἡ δὲ σύνοδος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἐπήνει καὶ ἐξεθείαζεν ἐν τῷ σιγιλλίῳ «τὸ τοῦ ἄρχοντος τούτου φιλόθεον καὶ τὸ ἕτοιμον πρὸς βοήθειαν τοῦ γένους». Ὁ Μελέτιος Ἀθηνῶν γράφει ὅτι ὁ Μανωλάκης συνέστησε σχολὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει, Χίῳ, Ἄρτῃ καὶ Ἀνατωλικῷ, καίτοι ὁ ψευδώνυμος Μαθᾶς ἔγραψεν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν πατριαρχῶν[1] ὅτι καὶ ἐν Καστορίᾳ συνέστησε σχολὴν ὁ Μανωλάκης, ὀρθῶς δ' ὁ φιλόπονος Ματθαῖος Παρανίκας παρατηρεῖ ὅτι: «ὁ ἐν ἄλλαις πόλεσι συστήσας σχολεῖα δὲν ἠθελε παραλείψει τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα Καστορίαν, καὶ στερήσει αὐτὴν τοῦ εὐεργετήματος τούτου».

Ἐξ ἐνδείξεών τινων, καθὰ καὶ ἄνω ἐσημείωσα, πείθομαι ὅτι τοὺς μισθοὺς τῶν διδασκάλων τῆς πατριαρχικῆς ἀκα-

1. Μαθᾶ κατάλογος σελ. 218.

δημίας μέχρι τῆς τῷ 1691 ἀνασυστάσεως, ἐχορήγει ὁ Μανωλάκης· τοῦτον δὲ, κατὰ τὸν Γόρδιον, ἔπεισεν ὁ Γιαννούλης πρὸς σύστασιν τῆς ἐν Ἀνατωλικῷ σχολῆς, ἥτις συνέστη χορηγίᾳ πεντακοσίων γροσίων καταβληθέντων ὑπὸ τοῦ φιλογενοῦς ἀνδρός· (2500 φράγκων;). Ὁ Κωνστάντιος ἔσωσε τὸ ὑπὸ Ἐλευθερίου τινὸς Τραπεζουντίου, ἀναμφιβόλως ταῖς τοῦ Μανωλάκη χορηγίαις ἐκπαιδευθέντος, γενόμενον δεκατετράστιχον ἡρωελεγεῖον, τοῦτο:

Ἡμετέρης γραφίδος νέμεσις καὶ μῶμος ἀπέστω,
βένθος ἐς ἁπλώτου κύματος οἰχόμενος.
Αἰνεῖν γὰρ δὴ καὶ Σ' ὀλβίστατε, δῖε Μανουήλ,
ἄρξομ' ἀριζήλου Καλλιόπης χάρισιν.
Οὕνεκα τῆς δ' ὑποφήτας ἐπώτρυνας εἰς ἓν ἀγείρας
Μούσης ὠγυγίης λείψαν' ἀποφθιμένης.
Ἴδ' ἱερῆς σοφίης ἐρικυδέα θυμὸν ἀνήψας,
λαμπρὸν ἐς εὐμαθίην φέγγος ἀμειψάμενος.
Φύτλης θ' ἡμετέρης χαλεπὴν σκοτόμαιναν ἔλυσας,
δεινὴν δυσμαθίης ἀχλὺν ἀπωσάμενος.
Τῷ τοι καὶ τεὸν οὔνομα ἄφθιτον ἔσσεται ἀεὶ,
ἀθανάτῳ μνήμῃ συμπαρατεινόμενον.
Ζώης ἐς λυκάβαντας ἀπείρονας, ὦ Πτολεμαῖε·
ὀψίτερε στεφάνων ἄξι' ἀοιδοτέρων.

Κλείω τὸν περὶ Μανωλάκη λόγον εἰκασίαν τινὰ προστιθεὶς τολμηράν· περιῆλθεν εἰς χεῖρας μου ἔκδοσίς τις τῶν «μαργαριτῶν» τοῦ χρυσορρήμονος[1], τὴν δ' ἔκδοσιν ταύ-

1. ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὧδε: «*ΜΑΡΓΑΡΙΤΑΙ*· ἤτοι λόγοι διάφοροι τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ ἑτέρων ἁγίων πατέρων· παρὰ διαφόρων διδασκάλων πεζευθέντες εἰς ἁπλῆν γλῶσσαν, πρὸς κοινὴν τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν ὠφέλειαν. Ἐκδοθέντες εἰς τύπον συνδρομῇ μὲν καὶ δαπάνῃ τοῦ ὁσιωτάτου ἐν μοναχοῖς, κυρίου Παχωμίου τοῦ ἐκ τῆς πόλεως Τουρνάβου, ἤτοι ἐκ τῆς μητροπόλεως Λαρίσσης, τοῦ ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει μονάζοντος. Ἐπιμελείᾳ δὲ καὶ διορθώσει τοῦ σοφωτάτου καὶ πανοσιωτάτου Ἀμβροσίου τοῦ Γραδενίγου, Ἀββᾶ καὶ καὶ βιβλιοφύλακος τῆς γαληνοτάτης τῶν Ἐνετῶν Ἀριστοκρατείας. Con Licenza de Superiori, e Privilegio. Ἐνετίησιν, ᾳχοε'. Παρὰ Ἀνδρέᾳ τῷ Ἰουλιανῷ».

την βλέπω ἀνατιθεμένην Μανωλάκῃ τινὶ Φιλίππῳ «κορυφοκρεοδόχῳ» τῆς ὀσμανικῆς κυβερνήσεως[1]· ἐὰν ὁ εὐμενὴς ἀναγνώστης μου θελήσῃ ἵνα μὲ τιμήσῃ συμφρο-

1. ἡ ἀφιέρωσίς ἐστιν αὕτη: «Τῷ φιλοθεάμονι καὶ Μουσοτρόφῳ ἀνδρὶ, κυρίῳ, κυρίῳ ἐν ἄρχουσι, κὺρ Μανωλάκι Φιλίππῳ, καὶ τῆς Μεγάλης Βασιλείας τῶν Τουρκῶν Κορυφοκρεοδόχῳ· ὁ ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος Γρηγόριος ὁ Κονταρὴς, καὶ ὁ μοναχὸς Παχώμιος, ὁ ἐξ Ἁγίου Ὄρους, τὸ εὖ πράττειν».

«Πᾶσα μὲν ἀρετὴ, καὶ θεάρεστος, κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον, χρησιμώτατε καὶ ἐνδοξότατε ἄνερ. μάλιστα δὲ κατὰ τὸν Σταγειρίτην φιλόσοφον, καὶ ὁδηγὸν τῶν ἀρίστων Ἀριστοτέλην, ἡ ἐλευθεριότης ἐνδείκνυται νὰ περισφαλίζῃ ἐν αὐτῇ καὶ νὰ περιέχῃ κάθε ἀρετῆς καὶ καλοκαγαθίας γένος τε καὶ ἰδίωμα. Τὴν ὁποίαν ὁρίζοντας, λέγει· ἐλευθεριότης δέ ἐστιν ἀρετὴ τῆς ψυχῆς εὐδάπανος εἰς τὰ καλά· καὶ πάλιν, ἐλευθεριότης δέ ἐστι τὸ προαιρετικὸν εἶναι χρημάτων εἰς τὰ ἐπαινετά. Τὸ λοιπὸν, διὰ νὰ ἀποδείξῃ τινὰς, ὅτι νὰ εἶναι βέβαιον τοῦτο, δηλαδὴ τὸ νὰ ἔχῃ ἡ εὐγενεία σου ἰδίαν καὶ ἀμετάθετον ταύτην τὴν τῶν λοιπῶν περιεκτικὴν ἀρετὴν, δὲν εἶναι οὐδὲ μία ἀνάγκη· ἀλλέως θέλει ἀκούσῃ τὴν τοῦ Σοφιστοῦ Ἀθωνίου κατάκρισιν λέγουσαν, «οἱ τὰ πρόδηλα βουλόμενοι σαφηνίσαι, λίαν εὐείθεις εἰσὶ καὶ ἀνόητοι. Ἀνάγκη δὲ εἶναι μόνον νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι πῶς ἐν αὐτῇ περιέχει ἡ ἐλευθεριότης τὰς λοιπὰς ἀρετὰς, ὡς ἔφημεν ἄνωθεν. Καὶ τοῦτο μὲν ἀποδείκνυται σαφέστατα κατὰ λόγον· ἐπειδὴ δὲ ὁ λίαν γὰρ ἐλεύθερος, καὶ μὴ χρημάτων φειδόμενος, ἂν ἔχῃ ἄκρως τὴν ἐλευθεριότητα αὐτὴν, ἄρα ἔχει καὶ τὴν δικαιοσύνην· καὶ πάλιν, ὡς ἄκρως δίκαιος, δὲν θέλει κακίας, ἔχει ἐν αὐτῷ πάσας τὰς ἀρετάς. Ἔτι δὲ βεβαιώνεται ὁ λόγος μάλιστα παρὰ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία, ἀλλὰ μὴν ἐλευθεριότης τῇ φιλαργυρίᾳ ἀντίκειται» ἄρα ἡ ἐλευθεριότης ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ῥίζα, καὶ ἑπομένως πασῶν τῶν ἀρετῶν. Τὴν ὁποίαν ἔχουσα, ὡς ἰδίαν ἡ εὐγενεία σου, ἔχει ἀναμφιβόλως καὶ τὰς λοιπὰς ἁπάσας. Ἀλλὰ τὶ δήποτε θαυμάζομεν τοῦτο πάντες ἐκπληττόμενοι, τὸ ἀγαθῆς φύσεως δολονότι οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ προαιρέσεως ἀγαθοτέρας συμφυὲς δώρημα; Τὸ μεγαλήτερον τούτου, καὶ λίαν ἐξαίρετον νὰ θαυμάσωμεν πρέπει, τὸ δωρηθέν σοι δηλαδὴ παρὰ τῆς θείας προνοίας, διὰ ὠφέλειαν καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν τοῦ Γένους ἡμῶν. Τὸ ὁποῖον οὔτε πολλοὶ, οὔτε πολλάκις νὰ τὸ λάβουν ἠξιώθησαν, ἀλλὰ μόνον ὀλίγοι τινες ἀποσταλμένοι παρὰ τῆς θείας προνοίας εἰς τὸν κόσμον τῆς σῆς εὐγενείας ἐφάμιλλοι. Ἔλαβεν ὁ μακάριος Νῶε τοιοῦτο δῶρον παρὰ Θεοῦ καὶ ἠξιώθη νὰ διατηρήσῃ σῶαν ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων. Ἔλαβε καὶ ἡ ἐντιμότης σου τὸ ὅμοιον, καὶ ἐλευθέρωσεν ἀπὸ τὸν νοητὸν κατακλυσμὸν κοινῶς τὸ γένος ἡμῶν. Ὁ μὲν

νῶν μοι ὅτι πάντα τὰ τῷ Μανωλάκῃ Φιλίππῳ ἀποδιδόμενα προτερήματα καὶ τὰ τοῦ βίου περιστατικὰ ὑποζωγραφοῦσι τὸν γενναῖον τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας προστάτην, ἔσται τοῦτο εἰς ἱκανοποίησιν πόθου, ὃν ἀνέκαθεν ὁ γράφων, πολλοστὸς ἐν ὁμογενέσιν εὐγνώμοσιν ἀριθμούμενος, εἶχε καὶ οὗτινος ἡ πλήρωσις γίνεται τυχαίως, οὕτως εἰπεῖν, ἀναγραφομένη εἰς τὴν προστάτιδα τῆς ἱστορίας θεότητα· οὕτω δ' ἔχομεν, ὡς φρονῶ μετά τινος τόλμης, κατὰ τὸ ἐνὸν πλείονάς τινας ὧν ἔγραψαν ἄλλοι εἰδή-

---

γὰρ ὑπὸ τῆς αἰσθητῆς ἀβύσσου τῶν ὑδάτων τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ διεφύλαξε, *καὶ σὺ ὁμοίως ἀπὸ τῆς νοητῆς ἀβύσσου τῆς ἀμαθείας τοὺς ἀπογόνους σου ἐλύτρωσες*. Ἐκεῖνος ὠκοδόμησε κιβωτὸν. καὶ ἐν ἐκείνῃ τὸ ὁμόφυλον ἀνέθρεφε, *σὺ δὲ ᾠκοδόμησας Φροντιστήρια, καὶ ἐν αὐτοῖς τοὺς ὁμοφύλους διαθρέφεις*. Μᾶλλον δὲ ἐν τούτῳ καὶ τοῦ Νῶε ἐπαινετώτερος τυγχάνεις· ἐκεῖνος γὰρ κατὰ τὸν τοῦ κατακλυσμοῦ καιρὸν μόνον ἐξέθρεψε τοὺς ὄντας μετ' αὐτοῦ ἐν ὀλίγου χρόνου διαστήματι, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπέπεμψεν αὐτοὺς ἔνθεν κακεῖθεν, *σὺ δὲ διὰ παντὸς ἐκθρέφεις τούτους, καὶ οὐδαμῶς ἀφίστασαι τοῦ καλοῦ ἔργου τούτου*. Δι' οὗ ἡ παμμεγέθης τοῦ ὀνόματός σου ἀρετὴ κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ κόσμον κηρύττεται, ἤγουν οὐ μόνον εἰς τὰ μέρη τὰ Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ Ἑσπέρια. Ἔνθα εὑρισκόμενοι ἡμεῖς ἐπὶ τῇ φροντίδι τοῦ βιβλίου τούτου, παρὰ πολλῶν ἐνωτίσθημεν τὰ περὶ τῆς σῆς εὐγενείας, τὰς πολλὰς τουτέστιν εὐεργεσίας, ὁποῦ εἰς τὸ Γένος ἡμῶν διατελεῖς, καὶ μάλιστα τὴν εἰς τὸ ἅγιον Ὄρος πλουσιοπάροχόν σου ἐλεημοσύνην, τὰ ψυχοσωτήρια χαρίσματα, ὁποῦ διανέμεις εἰς τοὺς πένητας καθ' ἑκάστην, καὶ ἄλλα παρόμοια. Ὑφ' ὧν ὑφελκύσθημεν, ὡς παρὰ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, αἱ χαμερπεῖς τῆς γῆς ἀναθυμιάσεις, καὶ ἠγέρθημεν πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἐπηρμένης σου ἀρετῆς, καὶ ἐγχειρίζομεν προσφέροντές σοι τὸ παρὸν πόνημα, ὡς ἀξίῳ ὑπερασπιστῇ καὶ μεγίστῳ ἀντιλήπτορι· τοιούτοις γὰρ ὑποκειμένοις οἱ Μαργαρῖται, καὶ πάντα τὰ πολύτιμα τῶν πραγμάτων ἐγκολπίζονται. Ὅθεν, ἐπειδὴ καὶ τὸ παρὸν τοιοῦτον ὑπάρχει, δέξου γοῦν αὐτὸ εὐμενεῖ τῷ προσώπῳ, καὶ καρδίᾳ περιχαρεῖ· ὁ γὰρ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν Χρυσόστομος πλείονά σοι προσέτι ποιῆσαι τὸν χρυσὸν ἐβουλήθη. Μέγα χαῖρε ὑγιαίνων, καὶ πράττων καλῶς.

Δοῦλοι εὐτελεῖς τῆς σῆς ἐντιμότητος

ὁ ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος **Γρηγόριος ὁ Κονταρής,**

καὶ ὁ μοναχὸς **Παχώμιος».**

σεις περὶ τοῦ ἐν τῇ ΙΖ΄ ἑκατονταετηρίδι μεγάλου εὐεργέτου τῶν γραμμάτων ΜΑΝΩΛΑΚΗ τοῦ ἐκ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ.[1]

§

Βραχεῖά τις προκεφαλαίωσις, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ κατὰ περιόδους βίου τῆς μεγαλωνύμου σχολῆς δέον καὶ ἐνταῦθα 'να προταχθῇ, ὡς ἐγένετο καὶ ἀνωτέρω, ὅπως ἀκριβώσωμεν τὴν κατάστασιν τῶν ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ τμημάτων καὶ τὰς τύχας αὐτῶν· ὁμολογῶ ὅμως ὅτι μακρὰν ἀπαιτεῖ ἔρευναν ἡ πλήρης ἀφήγησις τοῦ κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα βίου τῆς σχολῆς, ὁ δὲ τὰ παρόντα γράφων ζητεῖ συγγνώμην ἐὰν ἐπαναλάβῃ ὅ,τι καὶ πρὸ τετραετίας εἶπεν[2] ὅτι, εἷς κτύπος ἀξίνης ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἡσυχαστηρίου τινὸς ἢ καλύβης φιλοπόνου διδασκάλου ἢ λογίου μοναχοῦ δυνατὸν ἵνα κόσμον ὅλον ἀνατρέψῃ καὶ γενεὰν λησμονηθεῖσαν ἐπαναγάγῃ εἰς ζωήν.

Περὶ δύο ἢ τριῶν διδασκάλων τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, προστάντων ἢ διδαξάντων ἐν τῇ πρώτῃ εἰκοσαετίᾳ τοῦ αἰῶνος, ὃν ἱστορῶ συγκεχυμένα παρέδωκαν ἡμῖν οἱ περὶ τῆς σχολῆς γράψαντες· ὁ Κωνστάντιος, ὁ Μ. Παρανίκας, ὁ σεβαστὸς διδάσκαλος Α. Χαρίλαος ἀλλεπαλλήλως ἐπανέλαβον περί τε τοῦ Ἀντωνίου Βυζαντίου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Χουρμουζίου τὸ τοῦ Δημητρίου Προκοπίου ὅτι «κομιδῇ νέοι ἐξ ἀνθρώπων ἐγένοντο»· καὶ ἐν

---

1. περὶ τῆς ἐν Καστορίᾳ σχολῆς εὑρίσκω παρὰ τῷ σοφῷ Ἰω. Βελούδῃ (ἀποικία ἐν Βενετίᾳ κλπ. σελ. 183 ὑποσημ.) τὴν πληροφορίαν ὅτι Γεώργιος Δημητρίου Χειρίτζης (ἴσ. Χαρίτζης) διὰ διαθήκης αὐτοῦ τῇ 6 ὀκτωβρίου 1614 προικοδοτήσας δι' 6000 δουκάτων συνέστησεν αὐτήν, ὁ δ' Ἱεροσολύμων Χρύσανθος ἐπλούτισε δι' ἄλλων 1092 δουκάτων, κατατεθειμένων παρὰ τῇ ἐνετικῇ ἀριστοκρατίᾳ· ὥστε (συμπεραίνει ὁ σεβαστὸς φίλος) «ὁ Μανωλάκης φαίνεται εὐεργετήσας μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ θεμελιώσας σχολεῖον».

2. Εἰρήνης σεβαστοκρατορίσσης ἀνέκδοτον ποίημα (1143) ἐκδιδόντος Μανουὴλ Ι. Γεδεών· ἐν Ἀθήναις 1879 σελ. 6.

τοσούτῳ, διάδοχον Ἰακώβου Μάνου τοῦ Ἀργείου τάττουσιν οἱ σύντρεις τὸν Ἀντώνιον, διάδοχον δὲ τοῦ Ἀντωνίου τὸν Χουρμούζιον, ταῦτα δὲ πάντα συγκλώθουσι περὶ τὰ 1721. Λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Προκοπίου ἔγραφε τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν λογίων γραικῶν κατὰ μῆνα ἰούνιον τοῦ 1721, καὶ ὅτι περὶ μὲν τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Χουρμουζίου γράφει ὅτι ἐχρημάτισαν διδάσκαλοι τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, τὸν δὲ Ἰάκωβον Μάνον Ἀργεῖον σχολάρχην ἀποκαλεῖ, ὡς· καὶ τὸν Ἡρακλείας Καλλίνικον τὸν Νάξιον· ἀνοίγοντες τὸ Θ΄ βιβλίον τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν τοῦ Κομνηνοῦ εὑρίσκομεν ὅτι ἐν ἔτει 1720 γράφει: «ἤκμαζε τὸ σχολεῖον τῆς πόλεως· καὶ τὰ μὲν φιλοσοφικὰ παρεδίδοντο παρὰ τοῦ διδασκάλου Ἰακώβου, τὰ γραμματικὰ τῆς Α΄ τάξεως παρὰ τοῦ Κριτίου, τὰ τῆς Β΄ παρὰ τοῦ Δασκαλάκη, ἀνδρῶν τῳόντι πολυμαθῶν τε καὶ περιφήμων· ἦν δὲ καὶ τρίτος εἰς τὰ γραμματικὰ διὰ τοὺς πολλὰ ἀρχαρίους»—κατὰ τὸ ἔτος, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Κομνηνὸς φαίνεται ὅτι οὔτε ὁ Ἀντώνιος οὔτε ὁ Χουρμούζιος ἔζων—ἑτέρωθεν ὁ μὲν Κωνστάντιος ἀόριστον καταλείπει τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς δῆθεν σχολαρχίας τοῦ τε Ἰακώβου καὶ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Χουρμουζίου, ὁ δ' ἀκριβολογῶν Παρανίκας ἐκτείνων τὴν σχολαρχίαν τοῦ Ἰακώβου, «μετὰ διδασκάλου τῶν γραμματικῶν καὶ ἐγκυκλίων Καλλινίκου τοῦ ἐκ Νάξου» μέχρι τοῦ 1721, δῆλός ἐστιν ἐγείρων ἐκ τοῦ τάφου καὶ τὸν Ἀντώνιον καὶ τὸν Χουρμούζιον, τοὺς δῆθεν διαδεξαμένους ἐν τῇ σχολαρχίᾳ τὸν Ἰάκωβον·—ὑφ' ἑτέραν ὄψιν ἐξετάζων τις τὴν διαδοχὴν τῶν σχολαρχῶν καὶ διδασκάλων τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, εὑρίσκει ὅτι τὸν Κριτίαν ἀναφέρουσι πάντες οἱ περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς σχολῆς γράψαντες μαθητὴν Ἰακώβου καὶ Ἀντωνίου· ἀλλ' ὁ Κριτίας ἀπὸ μὲν τοῦ 1720 καὶ πρότερον ἔτι διετέλει γραμματεὺς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, μεταφέρων, κατὰ τὸν Κοδρι-

κᾶν, τὸ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καὶ ἐγγράφοις πατριαρχικὸν ὕφος εἰς τὴν ἀρχαίαν καθαρότητα καὶ λαμπρότητα[1], τῷ δὲ 1714 προσεφώνει ἐν ἀρχαϊζούσῃ γλώσσῃ τὸν πατριάρχην Κοσμᾶν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κριτίας τῷ 1740 γράφων πρὸς τὸν μέγαν διερμηνέα Ἀλέξανδρον Γκίκαν λέγει: «πρὸ τριάκοντα χρόνων σχεδὸν τὸν ἅπαντά μου βίον κατηνάλωσα εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ ἔχω κἂν εἰς τὸ γῆράς μου τὴν ὀφειλομένην ἐκ τῶν νόμων καὶ σὺν τῷ δικαίῳ τιμήν».

Νομίζω ὅτι δύναμαι 'να ἐπανορθώσω τὴν σειρὰν τῶν σχολαρχῶν δεχόμενος, εἰς διαδοχὴν ἀλλήλων: ἀπὸ τοῦ 1702 ἢ 1703—1704 τὸν Διαμαντὴν Ῥύσιον·—ἀπὸ τοῦ 1704—1705 ἢ 1706 ἢ καὶ 1707 (ἀγνώστου ὄντος τοῦ ἔτους τῆς χειροτονίας) τὸν Καλλίνικον Νάξιον· μετὰ τὸν Καλλίνικον, ἴσως ἀπὸ τοῦ 1707 ἢ 1708, ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Κωνστάντιον, γράφοντα «προτροπῇ θερμῇ τοῦ οἰκουροῦντος γηραιοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαυροκορδάτου τὴν σχολαρχίαν ἀνείληφεν Ἰάκωβος ὁ Μάνος», τάττω τὸν Ἀργεῖον φιλόσοφον, ἄχρι τοῦ 1721 τὴν σχολαρχίαν παρατείναντα·—ἀπὸ τοῦ 1721—1726 τὸν μέγαν χαρτοφύλακα Σπανδωνῆν ὑπέργηρων ἤδη·—ἀπὸ τοῦ 1726 τὸν Δωρόθεον Λέσβιον, μεθ' ὃν—τὸν Ἰωάννην Τζανῆ Λέσβιον, μέχρι τοῦ 1744 τῆς σχολῆς προστάντα, κατὰ Κωνστάντιον·—κατὰ τὸν αὐτὸν πάλιν παναγιώτατον ἱστοριογράφον, ἀπὸ τοῦ 1744—1749 τὸν Ναθαναὴλ Καλλονάρην· ὅτε ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως νέον περὶ τῆς σχολῆς ἐξέδοτο σιγίλλιον.[2]

1. Κοδρικᾶ μελέτη σελ. 174.

2. οὐδένα τρόπον ἕτερον εὑρίσκω συμβιβασμοῦ τῶν ἀσαφειῶν καὶ ἀντιφάσεων, γινώσκω δ' ὅτι τὰ γραφόμενά μου δέονται τοὐλάχιστον διὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον διορθώσεως· ἐσχολάρχησε καὶ ὁ Καλλίνικος Νάξιος καὶ ὁ Μηνιάτης ὡς λέγεται· ἀλλὰ συγχρόνως ἆρά γε; ἐσχολάρχησε καὶ ὁ Ἰάκωβος ζῶντος ἔτι τοῦ Μαυροκορδάτου, κατὰ Κωνστάντιον· ἀλλὰ μήπως οἱ ἀρχιδιδάσκαλοι ἑκατέρου τμήματος ἐλέγοντο σχολάρ-

τὸ σιγίλλιον τοῦτο, συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ πρωτοσυγκέλλου τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ καθηγητοῦ τῆς σχολῆς Δωροθέου Λεσβίου ἀπελύθη κατὰ ἰανουάριον τοῦ 1748, καταλαμβάνει δὲ μεγάλου πατριαρχικοῦ κώδηκος in folio δεκατέσσαρας σελίδας, ἀφόρητον ἀδολεσχίαν καταντλοῦν κατὰ τῆς ἀνοχῆς τοῦ ἀναγνώστου· ἐν αὐτῷ καὶ πάλιν ὁρίζονται δύο διδάσκαλοι, ὁ τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων καὶ ὁ τῶν γραμματικῶν, ἀτυχῶς δ' αὕτη καὶ μόνη τυγχάνει ἡ μᾶλλον ἀξία σημειώσεως πληροφορία, ἣν ἡμῖν παρέχει τὸ σιγίλλιον.

Συμπληρῶν τὸ προσωπικὸν τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας προστίθημι ὅτι καθηγηταὶ, ὡς εἰκάζω, καὶ οὐχὶ σχολάρχαι ἐγένοντο, ἀπὸ τοῦ 1705 τουλάχιστον, Ἀντώνιος ὁ Βυζάντιος, μετ' αὐτὸν ὁ Χουρμούζιος Βυζάντιος, ἀμφότεροι τῶν γραμματικῶν ἕως τοῦ 1719 ἢ 1720, ἀπὸ τοῦδε δὲ, ἐπὶ τῆς σχολαρχίας τοῦ Ἰακώβου ἐν μέρει καὶ τοῦ Σπανδωνῆ, τὰ γραμματικὰ ὡσαύτως διδάσκοντες, ὁ Κριτίας, ὁ Δασκαλάκης καὶ τρίτος τις· ἐπὶ Ἰωάννου Λεσβίου τῶν γραμματικῶν ἦν διδάσκαλος ὁ Ἀζαρίας Τζιγάλας, συνδιδάσκοντος, ὡς πιστεύω, καὶ τοῦ Κριτίου.

τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐν ὀλίγοις ἀφηγούμενος τὸν βίον ἐκτείνω τὸν λόγον μόνον ἔνθα πάνυ ὀλίγα ἢ ἀντιφάσκοντ' ἀλλήλους γινώσκομεν.

χαι; ἴσως ὁ μακρὸς κἀναρίθμητος χρόνος διδάξει ἡμᾶς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἕως οὗ διδάξῃ, δύναμαι 'να λέγω ὅτι τὸ ἐν τῷ συνοδικῷ γράμματι τοῦ πατριάρχου Γαβριὴλ Γ΄ περὶ τοῦ Μηνιάτου γραφὲν «ἐπιστασίαν τοῦ διδασκαλικοῦ ὑπουργήματος» ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν ἀπ' ἄμβωνος διδασκαλίαν· βραδύτερον εὑρίσκω ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς κώδηξι τῶν λήψεων καὶ δόσεων τοῦ ἐθνικοῦ ταμείου τὸν Ἰωάσαφ Κορνήλιον 1765 ἱεροκήρυκα καὶ διδάσκαλον καλούμενον, φρονῶ δ' ὅτι οὕτως ἐκαλοῦντο τότε, ὡς καὶ γράφονται, ὁ πρωτοψάλτης—διδάσκαλος καὶ ὁ λαμπαδάριος—διδάσκαλος, καὶ ὡς ἄχρι τοῦδε ὀνομάζονται·—διὰ τοῦτο κατέλιπον ἔξω τῆς σειρᾶς τῶν σχολαρχῶν τὸν Ἠλίαν Μηνιάτην. Τὸ δὲ συνοδικὸν γράμμα (12 ἰανουαρίου 1704) ἐξέδωκεν ἐν τῇ «Πανδώρᾳ» (τόμ. ΙΕ΄ σελ. 580) ὁ ἀρχιμ. Κύριλλος Ἀθανασιάδης.

ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ Ὁ ΡΥΣΙΟΣ[1] ἐγεννήθη ἐν Ἀριτζίῳ τοῦ Ἀστακηνοῦ κόλπου καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ, ἀκούσας μὲν Ἰακώβου Μάνου τοῦ Ἀργείου ἀλλ' ἴσως ἰδίᾳ διδάσκοντος, ἴσως δὲ καὶ ἐν αὐτῇ, ἐπὶ τῆς σχολαρχίας Γερασίμου τοῦ Ἀκαρνᾶνος, καθὼς ἀνωτέρω μετ' ἐνδοιασμοῦ τινος ἔγραψα· (σελ. 117) ὁ πατριάρχης Καλλίνικος Β΄ ὁ Ἀκαρνὰν ἐκάλεσεν αὐτὸν διδάσκαλον τῶν γραμματικῶν καὶ ἐγκυκλίων ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ, ἣν καὶ διηύθυνεν ἀκολούθως, ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Γερασίμου μέχρι τοῦ 1704, ὅτε μετέβη (ἐπ' ἐλπίσι ψευσθείσαις) εἰς Κρήτην, εἰς Χίον, ἔνθα διετέλεσεν ἐδίδαξε καὶ εἰς Σμύρνην, προσκλήσει μὲν τῶν φιλομούσων κατοίκων τῆς μεγάλης πόλεως ταύτης, παραινέσει δὲ τοῦ ἱεροῦ τῆς Σμύρνης σεμνώματος Γαβριὴλ τοῦ Γ΄· διδάξας ἐπὶ καιρὸν καὶ ἐν Σμύρνῃ ἐπεδόθη κατόπιν εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν ἐριούχων, κηρύττων καὶ λόγους ἐπ' ἐκκλησίας, καὶ χρηματίσας δημογέρων τῆς ὀρθοδόξου κοινότητος· πάσχων ὑπ' ὀφθαλμίας ἔμεινεν ἐν Σμύρνῃ, ἐν ᾗ καὶ ἀπεβίω τῷ 1747, καταλιπὼν δύο συγγράμματα[2].

---

1. καίτοι περὶ τοῦ Διαμαντῆ Ῥυσίου «ἀνέκδοτα ἔγγραφα» ἐξέδωκεν ἐν τῷ «Παρνασσῷ» τόμ. Δ΄, σελ. 203—217 ὁ Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς προτάξας τινας πληροφορίας, ἀλλ' ὁ ἀναγνώστης παραπέμπεται εἰς τὴν φιλολογ. τοῦ Κ. Σάθα (σελ. 467), ἀκριβέστερον γράψαντος, δεκατρία ἔτη πρὸ τοῦ ἐκδότου τῶν ἐγγράφων· ἴδε καὶ Α. Π. Βρετοῦ νεοελ. φιλ. σελ. 242 τοῦ Α΄ μέρους καὶ Οἰκονόμου Κ. τοῦ ἐξ οἰκονόμων τὰ σωζόμενα φιλολγ. συγγράμματα τόμ. Α΄, Ἀθήνῃσι 1871 σ. 423.

2. ἐξεδόθησαν τοῦ Διαμαντῆ Ῥυσίου: ναυτικὴ λιτὴ ἑσπερινὴ καὶ ἑωθινή· ἐν Βενετίᾳ 1738—Λατίνων θρησκείας ἔλεγχοι 36 καὶ τίς ὁ ἑκάστου λόγος· ἐν Ἀμστελοδάμῳ 1748· πλήρεις σφαλμάτων· οἷς συνάπτονται λόγοι τινες, ἐπιστολαὶ δύο, ἐπιτύμβια εἰς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Θεοδώραν καὶ τὴν ἀνεψιὰν Σοφίαν καὶ τὸ προσφώνημα εἰς τὸν πατριάρχην Γαβριήλ· —ἐπιγράμματά τινα ἐκδοθέντα ὑπὸ Νικολάου Πικκόλου ἐν τῷ Supplement à l' Anthologie Grecque· Paris· 1853 σελ. 99—100, ὧν ἓν εὐφυὲς λίαν ἐπιγράφεται εἰς βρύσιν, οἰνοπωλεῖον οὖσαν πρότερον.

ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ὁ ΝΑΞΙΟΣ ὁμολογεῖται ὑπὸ Προκοπίου πολυμαθὴς ἀνήρ, εἰδήμων τῆς ἱερᾶς Θεολογίας καὶ τῆς φιλοσοφίας, φιλόπονος κῆρυξ ττῦ εὐαγγελικοῦ λόγου· ἀνεδείχθη μητροπολίτης Ἡρακλείας μετὰ τὸ 1711 καὶ πρὸ τοῦ 1718, διότι ἐν ἐγγράφῳ μέν τινι ἀπολελυμένῳ τῷ 1711 ὁ Ἡρακλείας γράφεται Ἀθανάσιος, μετὰ δὲ τὸ 1714 Ἡρακλείας ἦν Γεννάδιος ὁ ἐκ Λέρου, μόνον δ' ἔν τινι καὶ μόνῳ σωζομένῳ πατριαρχικῷ γράμματι τοῦ 1718 φέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Καλλινίκου, ὅστις, ὡς γνωστὸν, ἐξελέγη κατὰ ὀκτώβριον τοῦ 1726 πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἀπόκλητος ὑπὸ χαρᾶς γενόμενος ἀπέθανε, καταλιπὼν μνημεῖά τινα[1] τῶν γνώσεων, ἃς συνεκόμισεν ἴσως ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ· πότε ἀπέστη τῆς διδασκαλίας καὶ τίνος ἐπαρχίας τὸ πρῶτον ἀρχιερεὺς ἐγένετο γίνεταί μοι ἄγνωστον, οὐδὲ πιστεύω ὅτι ἀπὸ διδασκάλου ἦν εὐχερὲς 'ν' ἀναχθῇ εἰς θρόνον· μητροπολιτικὸν οὕτω περίβλεπτον καὶ πάντοτε περιζήτητον.

ΙΑΚΩΒΟΣ ΜΑΝΟΣ ὁ ΑΡΓΕΙΟΣ, ἀπὸ τοῦ ἐπωνύμου γνωστὴν δείκνυσι τὴν πατρίδα· ἀγνοῶ ποῦ τὰ κοινὰ γράμματα ἐξεπαιδεύθη· ὁ Κ. Σάθας[2] ἁμαρτύρως, ὡς σύνηθες,

1. τοῦ Καλλινίκου Ἡρακλείας γινώσκομεν κανόνα παρακλητικὸν εἰς τὴν Θεοτόκον, ἀκροστιχίδα μὲν φέροντα «τῇ ὑπεράγνῳ προστρέχω καὶ παρθένῳ», ἐκδεδομένον δ' ἐν τῷ Θεοτοκαρίῳ· (ἔκδ. Κωνσταντινουπόλεως 1849, σελ. 117) καὶ ἐπιστολάς τινας πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων Χρύσανθον, ἴσως ἐν τῷ ἁγιοταφικῷ μετοχίῳ ἐνταῦθα σωζομένας· εἰρήσθω ὅτι ὁ παρακλητικὸς οὗτος κανὼν ἐδημοσιεύθη, τὸ πρῶτον ἴσως, ἐν τῷ βιβλιδίῳ «σύνοψις εὐχῶν ἐκ τοῦ ψαλτῆρος· συλλεγεῖσα παρὰ τοῦ σοφωτάτου Γενναδίου Σχολαρίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως· ἐτυπώθη ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τῇ ἀφιερωθείσῃ παρὰ τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ θεοσεβεστάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Γρηγορίου Γκίκα βοεβόδα τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Οὐγγροβλαχίας· ἐν Βουκουρεστίῳ ᾳψμθ' παρὰ Στόϊκα πρεσβυτέρῳ τῷ 'Ιακωβίτζῃ»· ἐξεδόθη δ' ὁ κανὼν ἄνευ ἐνδείξεως τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ. Ἐπιστολὰς τοῦ Καλλινίκου πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἄρτης Νεόφυτον Μαυρομμάτην θησαυρίζει ἡ ἐν ἁγίῳ Ὄρει μονὴ τῆς Λαύρας.

2. Κ. Σάθα φιλολ. σελ. 430—431.

γράφων ἀναφέρει ὅτι «ἐξεπαιδεύθη ἐν τῇ πατρίδι καὶ ἰδίᾳ ἐν Κωνσταντινουπόλει·» βέβαιον ὅτι ὁ Ἰάκωβος Μάνος, ὡς αὐτὸν γράφει ὁ κλεινὸς Εὐγένιος καὶ οἱ τὸν Εὐγένιον μεταγράφοντες Παναγιωτάκης Κοδρικᾶς καὶ Κωνστάντιος[1], ἦν ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Μαυροκορδάτου, προσληφθεὶς ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων οἴκοι διδάσκαλος τῶν υἱῶν αὐτοῦ, καθ' ἃ γράφει Δημήτριος ὁ Προκοπίου προστιθεὶς ὅτι ὁ Ἰάκωβος «ἀπώνατο λίαν κατὰ τὴν τῆς παιδείας ἐπίδοσιν, ἐκ τῆς χρονίου συνδιατριβῆς καὶ συνομιλίας τοῦ μακαρίτου αὐθέντου κυρίου Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαυροκορδάτου (ἅτε πελάτης ὢν τοῦ περιφήμου ἐκείνου οἴκου καὶ παιδαγωγὸς τῶν λαμπροτάτων παίδων αὐτοῦ), καὶ πολλὰ ἐκ τῆς πολυχεύμονος ἐκείνης πηγῆς ἠρύσατο σοφίας νάματα, ὡς πολλάκις αὐτοῦ ἀκηκόαμεν ζώσῃ φωνῇ μαρτυροῦντος, ὅσοι γεγόναμεν ἀκροαταὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ ἐπιταφίῳ δὲ εἰς τὸν μακαρίτην λόγῳ ταὐτὰ ταῦτα ὁμολογεῖ, ἔπαινον ἑαυτῷ καὶ κλέος ἐντεῦθεν οὐ τὸ τυχὸν ἡγούμενος περιποιεῖσθαι»· προέστη τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1707 ἢ 1708, παρατείνας τὴν διδασκαλίαν μέχρις ἴσως τοῦ 1721, καίτοι ἄγνωστον ἡμῖν καταλείπει ὁ σοφὸς Κωνστάντιος τὸ ἔτος τοῦ θανάτου, ὡς καὶ τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἀπεσύρθη τῆς ἐν τῇ σχολῇ διδασκαλίας· ὁ Μ. Παρανίκας ὑπ' ὄψιν ἔχων τὰ γραφόμενα τοῦ Δημητρίου Προκοπίου, ὅστις ἐν τῇ ἐπιτετμημένῃ ἀπαριθμήσει τῶν λογίων Γραικῶν τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀκμαζόντων (1721 κατὰ μῆνα ἰούνιον) φαίνεται τιθεὶς τὸν Ἰάκωβον μᾶλλον μεταξὺ τῶν ζώντων, ὥρισε[2] τὴν σχολαρχίαν αὐ-

1. Βουλγάρεως λογικὴ σελ. 43 § ξζ'— Κοδρικᾶ μελέτη τῆς κοινῆς ἑλλην. διαλέκτου σελ. 161, § ρξγ'—Κωνσταντίου περὶ τῆς πατριαρχ. σχολῆς ἐν ἐλάσσοσι συγγραφαῖς σελ. 354· ὁ Δημήτριος Προκοπίου ἴδε προχείρως παρὰ Κ. Σάθᾳ Μεσαιων. Βιβλ. Γ', σελ. 499, καλεῖ Μάννα καὶ ὁ τοῦτον μεταγράφων Βεντότης· ἐκκλ. ἱστορίας Μελετίου τόμ. Δ' σελ. 139.

2. Μ. Παρανίκα σχεδίασμα σελ. 26.

τοῦ παραταθεῖσαν μέχρι τοῦ 1721. Ὁ Κομνηνὸς Ὑψηλάντης ἀναφέρει αὐτὸν διδάσκοντα τὰ φιλοσοφικὰ τῷ 1720· τέλος ἐκ τοῦ πολυτιμήτου ἱστορικοῦ καταλόγου τοῦ Δαπόντε μανθάνομεν ὅτι ὁ Ἰάκωβος ἀπέθανε τυφλός[1].

Ὁ Δημήτριος Προκοπίου καὶ τοῦτον μεταγράφων ὁ Κωνστάντιος ὡς καὶ ὁ Δαπόντες, οἷς προστεθείσθωσαν ὅ,τε κλεινὸς Εὐγένιος καὶ ὁ Κοδρικᾶς ὁμολογοῦσι τὸν Ἰάκωβον εἰδήμονα μὲν τῆς μητρικῆς γλώσσης, βαθὺν δὲ γνώστην τῆς Θεολογίας, καὶ τῶν ἀριστοτελικῶν δογμάτων καθηγητὴν ἄριστον καὶ ὑπερασπιστὴν ἀνένδοτον, «μετὰ προθυμίας ἀόκνου καὶ φιλοπονίας ἀτρύτου ἀναπτύσσοντα τοῖς αὐτοῦ ὁμιληταῖς τὰ ἀκροαματικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὰ Θεολογικὰ» ὡς ὁ Προκοπίου ἰδίᾳ γράφει.

Ὁ Ἰάκωβος μεγίστης ἐτύγχανε τιμῆς καὶ σεβάσμου παρὰ τῷ ἐξ ἀπορρήτων, οὗ ἐπιστολαὶ πρὸς αὐτὸν ἱκαναὶ εἰσὶν ἐκδεδομέναι ἔν τε τῇ τελευταίᾳ ἐκδόσει τῇ γενομένῃ ἐπιστασίᾳ Θεαγένους Λιβαδᾶ, ἐν Τεργέστῃ, τῷ 1879, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1804· μία τῶν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου κατάδηλον πᾶσιν ἵστησι τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην τοῦ ἐξ ἀπορρήτων· «εἰ καὶ τὴν εἰκόνα τῆς ὑμετέρας φιλοσόφου ψυχῆς πρὸ πολλοῦ ἐγκεκολαμμένην φέρω ἐπὶ μέσης καρδίας—γράφει—ὅθεν καὶ τῶν αὐτόθι ἀπάραντί μοι, συναπῆρε κἀκείνη καὶ συνήνυε τὴν ὁδόν· ἀλλ' ὅμως, ἅ τε τῆς ψυχῆς ἐναπομεινάσης παρὰ τὴν σὴν θαυμασιότητα νεκρὸν καὶ ἄπνουν τὸ σῶμά μοι περιήρχετο, καὶ διὰ τὴν ἀπουσίαν τῆς ψυχῆς μονονοὺ πάσης αἰσθήσεως καὶ ἐνεργείας ἐστερημένον, οὐκ εἶχεν ὅπως τῇ θεωρίᾳ τῆς ἐν τῇ καρδίᾳ ἐνιδρυμένης εἰκόνος ἀναψυχήν τινα λήψεται. Μὴ θαυμάσῃς δὲ πῶς ψυχῆς καὶ αἰσθήσεως ἀμοιροῦν γράφει, καὶ μετὰ τοσαύτης ἐμπαθείας τὴν πιέ-

1. Καισαρίου Δαπόντε ἱστορ. κατάλογος παρὰ Κ. Σάθᾳ Μεσ. Βιβλ. Γ' σελ. 190.

ζουσαν λύπην ἐφήδρευεν, ἐπειδὴ ἡ ἐν τῇ καρδίᾳ ἔφεδρος εἰκὼν τῆς ὑμετέρας ἐμμελείας κατοικτισαμένη τὸν αὐτῆς λάτριν, τὴν ἔλλειψιν τῆς ψυχῆς ἰάσατο, καὶ κρεῖττον ἢ εἶγε παρῆν ἡ ψυχὴ καὶ ἐνεψύχωσε καὶ ἐζωογόνησέ τι τὸ σῶμα, καὶ μετὰ πολλῆς φιλανθρωπίας ταυτηνὶ τὴν ἐπιστολὴν ὑπηγόρευσεν. Εἰ ἄρα καὶ τέθνηκα διὰ σὲ, ἅτε τὴν ψυχὴν ἀφῃρημένος, ἀλλὰ πάλιν διὰ σοῦ ἀναζήσας, ἀθανάτους ἀναγράφω σοι χάριτας»[1]· ἴσην δ' εὐλάβειαν πρὸς τὸν σοφὸν διδάσκαλον ἐπεδείξατο καὶ ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου υἱὸς Νικόλαος Μαυροκορδάτος «ὁ τὴν φιλοσοφίαν ἐσχηκὼς διὰ βίου ἐπὶ τοῦ θρόνου συμπάρεδρον», κατὰ τὴν φράσιν τοῦ σοφοῦ Εὐγενίου· συστάσει δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς γράφει ὁ Κωνστάντιος, ἡ Μ. Ἐκκλησία ἀπένειμεν αὐτῷ τὸ ὀρφίκιον τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων[2].

ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΛΕΣΒΙΟΥ ΤΖΑΝΗ, περὶ οὗ πάσας, ἃς ἔχομεν, τὰς πληροφορίας ὀφείλομεν τῷ ἀοιδίμῳ πατριάρχῃ Κωνσταντίῳ, χάριν ὁμολογοῦντες καὶ τῷ πολυγράφῳ Δαπόντε, πατρὶς μὲν ἦν ἡ Λέσβος, τροφὸς δὲ πνευματικὴ αὐτὴ πάλιν ἡ πολυχεύμων τῆς Θείας τε καὶ θύραθεν σοφίας πηγή, ἡ πατριαρχικὴ σχολή, ἐν ᾗ ὑπὸ Ἰάκωβον Μάνον τὸν

1. Ἐπιστολάριον ἐκ διαφόρων ἐρανισθὲν κτλ. σελ. 247.

2. Ἔργα τοῦ Ἰακώβου ἀναφέρονται παρὰ Σάθᾳ, Δαπόντε καὶ Κωνσταντίῳ: λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον τὸν ἐξ ἀπορρήτων· ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νικόλαον ἡγεμόνα Βλαχίας· ἐπίγραμμα δὲ τοῦ Ἰακώβου Μάνου ἀνέκδοτον εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Ῥαφαὴλ, λογοθέτην γενικοῦ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, γεννηθέντα τῷ 1700 καὶ θανόντα τῷ 1730, ἐξέδωκα ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» τόμ. Γ' σελ. 377. Τούτοις προστίθενται — αἱ παρ' οὐδενὶ τῶν ἄνω σημειωθέντων ἀναφερόμεναι ἐν δὲ τῷ ἐπιστολαρίῳ τοῦ 1804 ἐκδεδομέναι πέντε πρὸς τὸν Νικόλαον Μαυροκορδάτον ἐπιστολαί. Ἴδε ἐπιστολάριον σελ. 283, 288, 297, 301, 303. Πρόσθες ὅτι ὁ Δημήτριος Καντεμίρης θεωρεῖ τὸν Ἰάκωβον un excellent grammairien, σημειῶν «c'est lui que j'ai eu pour maitre et j'en ai appris les élémens de Philosophie, durant mon séjour à Constantinople». βλ. Histoire de l'empire Othoman avec des notes κτλ. Paris 1743 τόμ. Β' σελ. 38.

Ἀργεῖον, ἐν ἀρχαῖς ἴσως τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, ἐξεπαιδεύθη, τῶν φιλοσόφων λογιζόμενος τῷ τότε χρόνῳ εὐδοκιμώτατος καὶ ὕπατος, ὡς ἡ Μ. Ἐκκλησία ἀνέδειξεν αὐτόν. Διδάξας ἐν τῇ σχολῇ ἴσως καὶ πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰακώβου καὶ πρὸ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Δωροθέου Λεσβίου, τὴν σχολαρχίαν ἀνέλαβε μετ' αὐτὸν, ἣν καὶ ἐκόσμησεν ἄχρι τοῦ 1744 ἔτους, ὡς ὁ Κωνστάντιος λέγει· τότε δὲ καὶ αὐτὸς ἀποσυρθεὶς δι' ἀσθένειαν ἔζη οἰκουρῶν καὶ τὸν ἀπράγμονα βίον ἑλόμενος ἕως τοῦ 1753. «Κατεργασθεὶς δὲ τέως ὑπὸ τῆς συνεχῶς βασανιζούσης αὐτὸν εὐκοιλιότητος γράφει ὁ σοφὸς τῆς σχολῆς χρονογράφος -τὸν βίον ὑπὸ δυσεντερίας κατέλυσε τῷ 1753 ἔτει, κηδευθεὶς καὶτὸς «ὡς καὶ πάντες οἱ ἀποθνήσκοντες τότε τῶν φαναριωτῶν ἄρχοντες) ἐν τῇ κατὰ τὸ νῦν Χάσκιοϊ ἐκκλησίᾳ».

Ὁ Ἰωάννης Λέσβιος ὁ Τζανῆς, ὡς γράφει ὁ Κωνστάντιος, ἢ ὁ τοῦ Τζανῆ, ὡς εἰκάζει τις ἐκ τοῦ τρίτου στίχου τοῦ εἰς αὐτὸν ἐπιτυμβίου, ἣν εὐνοούμενος τοῦ αὐθέντου Γρηγορίου Γκίκα, ἐγγόνου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων ἐξ ἀδελφῆς, τῆς Ῥωξάνδρας· τούτου δὲ μεσιτείᾳ ἀπενεμήθη αὐτῷ τὸ ὀφφίκιον τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων, καίπερ πρώην φέροντι τὸ τοῦ πριμικυρίου ἢ πριμμικηρίου[1]· ἀλλ' ἐν συγ-

1. ἀπαιτεῖται 'να συγγραφῇ ἱστορία πλήρης τῶν ὀφφικίων τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ εἶτα τῆς Μ. τοῦ Χ. Ἐκκλησίας, διότι πολλὰς εὑρίσκομεν παρὰ διαφόροις ἀντιφατικὰς πληροφορίας· ὁ τοῦ πατριαρχείου πριμμικήριος ποικίλας ἔχων τοῦ ὀνόματος τὰς γραφὰς μένει ἀνεξήγητος παρὰ Σκαρλάτῳ Βυζαντίῳ· (Κωνσταντινούπολις τόμ. Γ΄ σελ. 525). Ἦν δὲ πάντοτε λαϊκὸς καὶ τὸ ὀφφίκιον τοῦτο οὐδέποτ' ἦν δυνατὸν 'να δοθῇ ἱερωμένῳ προσώπῳ, κατὰ Χρύσανθον Ἱεροσολύμων· (Συνταγμάτιον περὶ ὀφφικίων, κληρικάτων κλπ. ἔκδ. α΄ σελ. λη΄)· πριμμικήριος, κατὰ τὸν Χρύσανθον, τὸν Μοσχόπουλον, τὸν Σουίδαν καὶ τὴν δ΄ νεαρὰν τοῦ Ἡρακλείου σημαίνει τὸν πρῶτον ἑκάστου τάγματος· διὰ τοῦτο ἐν παλαιῷ χειρογράφῳ ἀνέγνων που *πριμικύριον*· διὰ τοῦτο εἴχομεν ἄλλοτε καὶ σεκουνδοκύριον δεύτερον τοῦ τάγματος· βλ. Συμεὼν Μεταφράστου βίον τῶν ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου· (Migne Patrol. τόμ. 115 στ. 1006). Βυζαντινοί τινες ἐκάλεσαν τὴν θεοτόκον πριμικηρίαν τῶν παρθένων.

γράμματί τινι ἀποκειμένῳ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ὁ συγγραφεὺς Ἰωάννης ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν μέγαν μὲν πριμμικήριον τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας, γραμματικὸν δὲ τῆς ὑψηλοτάτης αὐθεντείας Οὐγγροβλαχίας· ὑπονοῶ ὅτι ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς οὗτός ἐστιν ὁ ἡμέτερος Ἰωάννης Λέσβιος, μετὰ τὴν ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ διδασκαλίαν, ἀποσυρθεὶς τῷ 1744 καὶ ζῶν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἡγεμόνος Βλαχίας Γρηγορίου Γκίκα ἀνελθόντος, ὡς γνωστὸν, τὸ δεύτερον τὸν θρόνον[1] τῷ 1748 καὶ μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (1752) ἡγεμονεύσαντος.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Κωνστάντιος[2]· ὁ δὲ Δαπόντες[3] βεβαιοῖ ὅτι ὁ Λέσβιος ἦν ἐπιστήμων, νοεῖται δὲ φιλόσοφος περιπατητικὸς, οἷοι πάντες ἦσαν οἱ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας διδάσκαλοι, πριμμικήριος καὶ ὕπατος τῶν φιλοσόφων, φέρων ὀφφίκιον, ὅπερ καὶ ὁ Ἀργεῖος αὐτοῦ διδάσκαλος, «προνόμιον, κατὰ Δαπόντε, τίτλος, ὁ ὁποῖος παρὰ τοῦ πατριάρχου δίδεται εἰς τὸν πλέον προκομμένον, ἀρχῆθεν παραδεδομένος, καθὼς ἐδόθη καὶ εἰς τὸν Κριτίαν (;) καὶ εἰς τὸν Γιακουμῆ καὶ εἰς ἄλλους πρὸ αὐτοῦ[4]».

1. Διονυσίου Φωτεινοῦ ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας· τόμ. Β΄, ἐν Βιέννῃ 1818 σελ. 321—323.

2. Κωνσταντίου περὶ πατριαρχ. σχολῆς ἐν ἐλάσσοσι συγγραφαῖς σελ. 355—356.

3. Δαπόντε ἱστορικὸς κατάλογος ἐπισήμων Ῥωμαίων παρὰ Κ. Σάθᾳ· Μεσαιων. Βιβλιοθ. τόμ. Γ΄ σελ. 191.

4. τοῦ Ἰωάννου Λεσβίου φιλοπονήματα ἓν μὲν γνωρίζει ἡμῖν ὁ Σοφοκλῆς Οἰκονόμος (Νικολάου Μαυροκορδάτου ψόγος νικοτιανῆς· ἐκδιδόντος Σοφοκλέους Οἰκονόμου· ἐν Βενετίᾳ 1876 πρλγ. σελ. 10) ἀναφέρων ὅτι σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ μακαρίτου Νεοφύτου μητροπολίτου Δέρκων καὶ νῦν ἐν τῇ τοῦ Ἑλλ. φιλολ. συλλόγου «λόγος ἐγκωμιαστικὸς διαλαμβάνων τὸν περιφανῆ βίον τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ σοφωτάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας Ἰωάννου Νικολάου Ἀλεξάνδρου βοεβόδα συντεθεὶς παρὰ τοῦ ἐν ἐλαχίστοις Ἰωάννου Γραμματικοῦ καὶ μεγάλου πριμμικηρίου τοῦ πατριαρχικοῦ τῆς Μ. Ἐκκλησίας θρόνου»· τούτου δὲ καὶ ὁ Μ. Παρανίκας μιμνήσκεται καὶ ἀπὸ

ΔΩΡΟΘΕΟΣ ὁ ΛΕΣΒΙΟΣ ἐγένετο μαθητὴς Ἰακώβου Μάνου, ἄγνωστος δ' ἔμεινε τῷ Κωνσταντίῳ ὁ χρόνος καὶ τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου· ἔζη κατὰ Μακραῖον τῷ 1760 διδάσκων ἔτι, ἐνῷ πρὸ τοῦ χρόνου τούτου ἦν μακρὰν τῆς σχολῆς, ὡς ἐξ ἀνεκδότου εἰκάζω ἐπιστολῆς, ἣν ὁ κλεινὸς Εὐγένιος ἐκ τῆς ἀθωνιάδος ἀκαδημίας πέμπει αὐτῷ ἐξορκίζων ὅπως μὴ παρίδωσιν ἀμφότεροι φιλοσοφίαν ὑπὸ πολλῶν ἐμπαιζομένην· τότε δ' εἰργάζετο, φαίνεται, ἐν τῷ πατριαρχείῳ, τετιμημένος καὶ τῷ ὀφφικίῳ τοῦ πρωτοσυγκέλλου· ἀλλ' ἐν τοῖς γραφομένοις τοῦ Βουλγάρεως βλέπω καὶ πάλιν τὴν τιμὴν, ἧς ὁ κερκυραῖος φιλόσοφος ἠξίου τὸν Λέσβιον, ὑπὸ τῶν συγχρόνων ὡσκύτως καὶ τῶν ἐπιγενομένων τιμώμενον· ὁ Κωνστάντιος καλεῖ τὸν Δωρόθεον μιμητὴν ἐξαιρέτως τοῦ Θουκυδίδου, ὁ δ' Ἀνανίας ὁ Ἀντιπάριος «τὸ περὶ μορίων» ἐκδοὺς σπουδαιότατον σύγ-

τούτου παραλαβὼν ὁ Κ. Σάθας, τὰ δὲ ποιήματα αὐτοῦ εἰς τὴν Ζωοδόχον πηγὴν καὶ ἀναφέρει καὶ περιέσωσεν ὁ Καισάριος Δαπόντες, σημειῶν ὅτι ἐποίει αὐτὰ ὁ Ἰωάννης «ὅταν τὸν ἰάτρευσεν ἀπὸ διάρροιαν κοιλίας αἱματώδη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἦλθεν εἰς θάνατον, ἀπελπισθεὶς ἀπὸ τοὺς ἰατρούς· ὧν ἡ ἐπιγραφὴ «στίχοι ἰαμβικοὶ πρὸς τὴν ἀκένωτον Ζωοδόχον πηγήν»· ὁ πολυγράφος μοναχὸς τοῦ Ξηροποτάμου λέγει ὅτι ὁ Ἰωάννης «συνέγραψε καὶ διάφορα λογύδρια». Ἐγὼ δ' εὗρον ἐν τῇ τῆς Πατμιάδος μονῆς βιβλιοθήκῃ χειρόγραφον τὸ πολιτικὸν θέατρον τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου, ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν ΦΞΕ' χειρογράφῳ τεύχει τῆς βιβλιοθήκης ταύτης, φέρον παρασυνημμένον «ἐγχειρίδιον κατ' ἐπιτομὴν διαλαμβάνον καθ' ὅσους τρόπους διενηνόχασιν ἁπλῶς ἄνθρωποι, καὶ ὅτι τέσσαρες γενικαί εἰσι τούτων διαφοραὶ τὸ ἑτερόδοξον, τὸ ἑτερόγλωσσον, τὸ ἑτερόηθες καὶ τὸ ἑτερόβιον, συντεθὲν παρὰ τοῦ ἐν ἐλαχίστοις Ἰωάννου μεγάλου πριμμικηρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ γραμματικαῦ τῆς ὑψηλοτάτης αὐθεντείας Οὐγγροβλαχίας». Γράμματά τινα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐκδοθέντα ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας συνετάττοντο ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Λεσβίου. Τούτοις τοῖς συγγράμμασι πρόσθες 24 ἐπιγράμματα, ἤτοι 6 εἰς τὸν οἰκουμ. πατριάρχην Κύριλλον Δ' καὶ τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ Ἑρμαθούλαν καὶ Σωσάννην, ἓν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς Μιχαὴλ καὶ Κωνσταντῖνον λογοθέτην γενικοῦ, υἱοὺς Ῥαφαὴλ, ἓν χάριν τοῦ Ἀντιοχείας Ἀθανασίου, καὶ τὰ λοιπὰ εἰς διαφόρους, ἐκδοθέντα ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῇ «Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ» τόμ. Γ', σελ. 328—330.

γραμμα «ἐκ τῶν ξυνουσιῶν Δωροθέου τοῦ φιλοσόφου» ἐπέγραφεν, ὅθεν δῆλόν ἐστιν ὅτι καὶ περὶ τὰ γραμματικὰ δεινὸς ἦν ὁ ἀνήρ· ἀριστοτελικὸν ἐπιστήμονα καὶ μετὰ Ξενοφῶντα καὶ Θουκυδίδην ἄριστον συγγραφέα λέγει τὸν Δωρόθεον ὁ Βεντότης[1], ὁ δὲ Δαπόντες ἐπιστήμονα καὶ πρῶτον τῶν καθ' ἡμᾶς λεγομένων φιλοσόφων, ἐνῷ ὁ Σέργιος Μακραῖος φιλόσοφον καὶ ἑλληνικῆς εὐφραδείας καὶ πάσης ἄλλης λογικῆς τέχνης ἐμπειρότατον[2]· ὅμοια γράφει ὁ Ζαβίρας[3], τὴν δὲ περὶ Δωροθέου κρίσιν τῶν συγχρόνων καὶ τῶν ἐπιγενομένων κυροῖ ὁ Βύρων, καίπερ ἐμπαίζοντος πάντα ταῦτα τοῦ Στεφάνου Κανέλλου[4], δεικνύντος τὸν λέσβιον φιλόσοφον οὐδὲ τοῖς συγχρόνοις λογίοις ἐξισούμενον, πολλῷ ἧττον τοῖς ἀρχαίοις κλασικοῖς συγγραφεῦσιν. Ἡμεῖς ἐξ ὧν γινώσκομεν[5] εὑρίσκομεν τὸν Δωρόθεον παιδείας μέτοχον, γράφοντα καλῶς τὴν μητρικὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἐν τοῖς

1. Βεντότη προσθήκη ἐκκλ. ἱστ. Μελετίου· τόμ. Δ', σελ. 224.

2. Δαπόντε ἱστορ. κατάλογος—Σεργίου ὑπομνήμ. ἐκκλ. ἱστ. παρὰ Κ. Σάθᾳ, Μεσαιων. Βιβλ. τόμ. Γ', σελ. 123, 235.

3. Ζαβίρα θέατρ. σελ. 273, ὅστις ὀνομάζει αὐτὸν σχολάρχην τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς.

4. Notes to Childe Harold, ᾆσμα Β', 33 ἐν The Works of Lord Byron· Νέα Ὑόρκη 1844 σελ. 52 — Κανέλλου ἐπιστ. ἐν Iken Leucothea τόμ. Α', σελ. 215.

5. συγγράμματα τοῦ Δωροθέου ἐσημείωσεν ὁ Σοφοκλῆς Οἰκονόμος, ἔχομεν δὲ καὶ ἡμεῖς, εἰσὶ δὲ ταῦτα: προοίμιον λογικῆς—περὶ ἑκεχειρίας—περὶ νηστείας—ἀπορίαι πρὸς τὴν κατὰ πυθαγορείους καὶ Κοπέρνικον κίνησιν τῆς γῆς—περὶ τῆς κινήσεως τῆς γῆς ἢ περὶ τῆς ἕλξεως—ἀπορίαι καὶ λύσεις εἰς τὴν περὶ οὐρανοῦ πραγματείαν—περὶ τῶν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Δημοκρίτου ἀρχῶν—περὶ ἐντόμων, ὅτι οὐκ ἐκ σπέρματος κατὰ τοὺς νεωτέρους, ἀλλ' ἐκ σήψεως κατὰ τὸν φιλόσοφον—περὶ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ λογικοῦ·—ὁ Μακραῖος ἀναφέρει καὶ λόγους τοῦ Δωροθέου πανηγυρικοὺς εἰς ἁγίους. βλ. Νικολάου Μαυροκορδάτου ψόγος νικοτιανῆς· ἐκδιδόντος Σ. Κ. Οἰκονόμου· ἐν Βενετίᾳ 1876 σ. 34. καὶ τὰ μὲν συγγράμματα ταῦτα εὑρίσκονται ἐν χειρογράφῳ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐνταῦθα ἁγιοταφικοῦ μετοχίου, ὑπ' ἀριθμὸν 351, ἐγκώμιον δὲ ἡ προσφώνησις τῷ πατριάρχῃ Σαμουὴλ τῷ Χαντζερῇ ὑπὸ Δωροθέου εὕρηται ἐν τῷ Α' κώδηκι τοῦ Κριτίου.

ἐγγράφοις τοῖς ὑπ' αὐτοῦ συνταττομένοις ἀπέρριτον κατατείνοντα ἀδολεσχίαν.

ΝΑΘΑΝΑΗΛ ὁ ΚΑΛΛΟΝΑΡΗΣ ἦν Χῖος· ὁ Κωνστάντιος ὀνομάζει αὐτὸν Κλονάρην, ὁ δὲ μαθητεύσας παρ' αὐτῷ Κομνηνὸς Καλλονάρην· ὁ Κομνηνὸς μανθάνει ἡμᾶς ὅτι ὁ Ναθαναὴλ ἀπὸ τοῦ 1724—1727 ἦν διδάσκαλος τῶν τεσσάρων υἱῶν τοῦ ἡγεμόνος Μολδαυίας Μιχαὴλ Τζιχάνη Ῥακοβίτζα, οὗ παυθέντος ἦλθε καὶ ὁ Χῖος ἱερομόναχος εἰς Κωνσταντινούπολιν, μένων ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ πρώην ἡγεμόνος ὡς διδάσκαλος· ὁ Κωνστάντιος γράφει ὅτι ὁ Ναθαναὴλ ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Ἀγχιάλου τῷ 1749 καὶ πείθομαι αὐτῷ, διότι ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς κώδηξιν εὑρίσκω μόνον ὅτι τῷ 1753 νοεμβρίου 22 προὐβιβάσθη εἰς τὴν μητρόπολιν Ἐφέσου, διαδεξάμενος τὸν θανόντα Διονύσιον, τῷ δὲ 1761, ὀκτωβρίου 1 παρητήσατο, δῆθεν οἰκείᾳ βουλήσει, διάδοχον σχὼν τὸν Χίου Διονύσιον τὸν Σαμουρκάσην, ὅστις, ἂν πιστεύσωμεν ἐν πᾶσιν ἀνεξαιρέτως τὸν Κομνηνὸν, δόλῳ καὶ ἀπάτῃ ἥρπασε τὴν παραίτησιν σφραγισθεῖσαν ὑπὸ διακόνου τινος τοῦ Ναθαναήλ· ὁ Καλλονάρης, λαβὼν ὑπόσχεσιν σιτηρεσίου ἐφ' ὅρου ζωῆς παρὰ τοῦ ἐπιβάτου τῆς μητροπόλεως Ἐφέσου Διονυσίου, ἔζησεν ἐπὶ βραχὺν ἀκολούθως χρόνον[1]· ὁ Βεντότης γράφει ὅτι ὁ Ναθαναὴλ ἦν εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς, ὑπῆρξε δὲ διδάσκαλος τῆς ἐν Χίῳ σχολῆς· ἴσως πρὸ τῆς ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημία διδασκαλίας αὐτοῦ[2].

1. Κομνηνοῦ ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν βιβλ. Θ' σελ. 322, 326, 392. Βεντότη προσθήκη ἐκκλ. ἱστ. τόμ. Δ' σελ. 224.

2. Ἄγνωστον πότε ὁ Ναθαναὴλ ἐδίδαξεν ἐν Χίῳ· κατ' ἀνεκδότους ἐπιστολὰς, πεμπομένας πρὸς τὸν Χρύσανθον Ἱεροσολύμων, τῷ μὲν 1727 φαίνεται, ὡς γράφει ὁ Κωνσταντῖνος Γορδάτος, διδάσκαλος ὁ παπᾶ Ἰωακεὶμ Βοῦρος, τῷ δὲ 1729 ὁ παπᾶ Συμεών, οὗ ἐπαινεῖται ὁ ζῆλος, ὃν εἶχεν «εἰς τὸ νὰ συντρέχῃ καὶ νὰ βοηθῇ τὸν ἅγιον τάφον, μὲ τὴν παρακίνησιν τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν».

ὁ Κομνηνὸς συντάξας τῷ 1752 τὸ Δ' βιβλίον τῶν χρονικῶν αὐτοῦ (ἀπὸ ἔτους 340—496) προσφωνεῖ τοῦτο τῷ Ἐφέσῳ Ναθαναὴλ καὶ ὑποβάλλει πρὸς διόρθωσιν καὶ κρίσιν[1].

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ὁ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΣ ἐκ τοῦ ἐπωνύμου δήλην ποιοῦσι τὴν πατρίδα· ὁ Ἀντώνιος, καθὰ ἔγραψα, τῷ 1705 προσεφώνει τῷ πατριάρχῃ Γαβριὴλ Γ', διδάσκαλος ὢν τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, εἰκάζω δ' ὅτι ἐγεννήθη περὶ τὸ 1680, ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι τοὐλάχιστον εἰκοσιπενταετὴς ἦν ὅτε διωρίσθη διδάσκαλος· τῷ 1710, τῆς ἐκδοθείσης ἐν Τεργοβίστῳ «δογματικῆς πανοπλίας» τοῦ Ζυγαδηνοῦ προτάττων τρία ἐπιγράμματα, ὑπογράφει ἑαυτὸν «λογοθέτην γενικοῦ τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ διδάσκαλον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολῆς»· ἴσως ἐκ τοῦ «κομιδῇ νέος» τοῦ Προκοπίου δυνάμεθα 'να εἰκάσωμεν ὅτι ὁ Ἀντώνιος πρὸ τοῦ 1717 ἢ ἴσως καὶ πρὸ τοῦ 1715 ἀπεβίωσεν, ἓν ἔργον ἐκδεδομένον ἂν μὴ ἀπατῶμαι, καί τινα ἀνέκδοτα καταλιπών. Ὁ Χουρμούζιος, ὡς γράφει ὁ Προκοπίου, διέμεινεν ἐπὶ βραχὺ σπουδάζων ἐν Παταυίῳ, ἐξ οὗ δηλοῦται ἀπ' ἐναντίας ὅτι ὁ Ἀντώνιος μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδιδάχθη. Ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ διεκρίνοντο ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ[2], γνώσει

1. ἐν κώδηκι πατριαρχικῶν γραμμάτων εὑρίσκω γράμμα, ἐν ᾧ φαίνεται κυρουμένη ἡ πρᾶσις στασιδίου τινὸς ἐν τῷ γυναικείῳ τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ, ὅπερ «Ταρσίτζα Σκυλίτζη σύζυγος τοῦ μισὲρ Νικολάκη Κλονάρη . . . διὰ πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμματος, ἐν χρείᾳ γενομένη, ἐπώλησεν οἰκειοθελῶς καὶ ἀβιάστως πράσει τελείᾳ πρὸς τὴν εὐγενεστάτην ἀρχόντισσαν Κατήγκων, σύζυγον τοῦ λογιωτάτου κὺρ Λουκάκη Καλονάρη»· ἐν τῷ γράμματι ἀναφέρεται καὶ ἕτερος Κλωνάρης Ἀντώνιος, οὗ ἡ σύζυγος Εὐφροσύνη εἶχε στασίδιον πλησίον τῶν στασιδίων τῶν ἡγεμονίδων φαναριωτισσῶν· τὸ πατριαρχικὸν τοῦτο γράμμα ἐκδέδοται κατὰ ἰούνιον τοῦ 1796.

2. περὶ Χουρμουζίου καὶ Ἀντωνίου βλ. Δημήτριον Προκοπίου καὶ Ζαβίραν· στίχοι τοῦ Χουρμουζίου εἰς Ἀθανάσιον μητροπολίτην Δρύστρας προτάττονται τῆς «δογματικῆς πανοπλίας» Εὐθυμίου Ζυγαδηνοῦ—

τῆς γλώσσης καὶ πολυμαθείᾳ, δυστυχῶς δ' ἀμφότεροι ἀπέθανον «κομιδῇ νέοι»· ὁ ἀπρόσεκτος Βεντότης ἀναφέρει δὶς τὸν Ἀντώνιον.

Ἀντωνίου δὲ τοῦ Βυζαντίου προὐτάχθησαν τῆς αὐτῆς βίβλου ἐπιγράμματα: εἰς τὸν ἡγεμόνα Βλαχίας Κωνσταντῖνον Βασσαράβαν, εἰς τὸν Στέφανον Βασσαράβαν Βραγκοβάνον καὶ εἰς τὸν αὐτὸν Δρύστρας Ἀθανάσιον· ὁ Ἀντώνιος ἐγένετο γνωστὸς καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν διὰ τὴν ἐκ τοῦ λατινικοῦ μεταφρασθεῖσαν Χρηστοήθειαν, ἥτις πλείστας ἔσχεν ἐκδόσεις, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τὴν ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ καθηγητοῦ τῆς θεολογίας Νικηφόρου Καλογερᾶ, ὅστις προτάξας προλεγόμενα δῆθεν τὸν μὲν Ἀντώνιον ἔταξεν ἐν τοῖς συγγραφεῦσι τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος, αὐτῷ δὲ συνέχεε τὸν μοναχὸν Ἀντώνιον, τὸν Μέλισσαν ἐπικληθέντα, διὰ τὸ ὁμώνυμον βιβλίον ἀποφθεγμάτων, ὅπερ συνηρμολόγησε· ἀλλ' ἐξέστω μοι παρατηρῆσαι τῷ σεβαστῷ ἀρχιμανδρίτῃ ὅτι πολλαχῶς ἥμαρτε· διότι οὔτε ὁ μοναχὸς Ἀντώνιος ὁ τῆς Μελίσσης συρραφεὺς ἦκμασε κατὰ τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα, οὔτε ἡ Χρηστοήθεια τοῦ Βυζαντίου Ἀντωνίου «ἔργον οὖσα τοῦ αὐτοῦ (Ἀντωνίου τῆς Μελίσσης) καὶ προϊὸν μάλιστα καθαρὸν τῆς ἰδίας γραφίδος μόνον ἅπαξ μέχρι τοῦδε εἶδε τὸ τῆς δημοσιότητος φῶς»· περὶ τῶν πολλῶν τῆς καλλίστης καὶ τοῖς νέοις χρησίμου βίβλου τοῦ Ἀντωνίου ἐκδόσεων ἠδύνατο ἵνα φωτισθῇ ὁ κ. Νικηφόρος Καλογερᾶς ἐκ τῶν τοῦ Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ, ὅστις ἀναφέρων ὅτι ἐκ τῆς ἁπλῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετήνεγκεν ὁ Ἀντώνιος τὴν «Χρηστοήθειαν» (νεοελλ. φιλ. Β΄ σελ. 254) ἀναγράφει ὅμως ἐκδόσεις τὴν τοῦ 1802, τὴν τοῦ 1805 σημειῶν αὐτὴν γ΄ καὶ τὴν τοῦ 1810 δ΄, τῆς α΄ παρὰ Π. Λάμπρῳ ἀναφερομένης (κατάλογος Β΄ σπανίων βιβλίων. Ἀθήν. 1864 σελ. 30) ὡς ἐν ἔτει 1788 γενομένης, καίτοι ὁ λαμπρὸς Ζαβίρας (θέατρ. σελ. 178) ἀναφέρει ἔκδοσιν τοῦ 1780· ταύταις προστίθησιν ὁ γράφων ἔκδοσιν τοῦ 1803 μετὰ τῶν αἰσωπείων μύθων—ἠδύνατο ἵνα μάθῃ ὁ ὁσιολογιώτατος ἐκδότης ὅτι ἐκ τῆς λατινικῆς ὑφ' ἑτέρου τινός, ὡς ἔοικε, μετηνέχθη εἰς τὴν ἁπλῆν, ἐκ δὲ ταύτης εἰς τὴν ἀρχαΐζουσαν διάλεκτον ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου.—Περὶ δὲ τοῦ Ἀντωνίου τοῦ τῆς Μελίσσης ἀληθὲς μὲν ὅτι ὁ πολὺς Cave (scriptorum Ecclesiasticorum historia litteraria· ἔκδ. τοῦ 1693 σελ. 463) λέγει «vixisse videtur circa an. 1140, certe Theophylacto, quem citat, posterior» — ὁ Casimirus Oudinus ὅμως (Commentarius de scriptoribus Ecclesiæ antiquis· Lipsiæ 1722 τόμ. Β΄, στήλῃ 750—753) τάττει τῷ 1080—ἀλλ' ὁ Φαβρίκιος (Biblioth. Gr. τόμ. Θ΄ ἐκδ. 1729 σελ. 822) ἰδοὺ τί γράφει «Theophylactus enim, qui ab Antonio citatur non est Theophylactus Bulgarorum archiepiscopus, sed Theophylactus Simocatta, saeculi septimi scriptor, qui claruit ultimis Hera-

ὁ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ ἀναφέρεται παρά τε τῷ Κομνηνῷ καὶ τῷ Δαπόντε· ὁ τελευταῖος τούτων μανθάνει ἡμᾶς ὅτι τοῦτο ἦν ἐπώνυμον, τοῦ ὀνόματος ἀγνοουμένου· παρ' αὐτῷ εὑρίσκομεν μόνον ὅτι ἦν Βυζάντιος καὶ οὗτος καὶ «ἀπέθανε τρελλὸς», ἐξ ὧν δὲ λέγει[1] (δύο μόνον στίχων) δυνάμεθα 'να εἰκάσωμεν ὅτι ἐγένετο διάδοχος τοῦ Ἀντωνίου Βυζαντίου· ὡς ὀλίγῳ πρόσθεν εἴδομεν, ὁ Κομνηνὸς ἀποκαλεῖ τὸν Δασκαλάκην ἄνδρα «τῷ ὄντι πολυμαθῆ καὶ περίφημον».

ΑΖΑΡΙΑΣ ὁ ΤΖΙΓΑΛΑΣ ἐγεννήθη ἐν Θήρᾳ τῷ 1660 (;) καὶ ἱεροδιάκονος ὢν ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔχων ἀδελφὸν Ἀνανίαν ἐφημέριον ὄντα τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ· ταχθεὶς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ τότε Κυζίκου Κυρίλλου τοῦ λεσβίου ἤκουσε καὶ τῶν μαθημάτων τῆς πατριαρχικῆς

---

clii imp. temporibus· Antonium Melissam, Joannis Damasceni discipulum appellari vidco a Paulo Colomesio p. 136» οὕτω δὲ καὶ ὁ Saxius (Onomast. litter.) καὶ ὁ πολὺς Schoell (hist. de la litterature Gr. profane· 1825 Παρισίῳ, τόμ. Ζ΄ σελ. 166) τιθέασι τὸν Ἀντώνιον περὶ τὰ μέσα τοῦ Η΄ αἰῶνος· καὶ ματαίως ἄρα ἠνάλωσεν ὁ σοφὸς ἀρχιμανδρίτης σελίδας τινὰς ὅπως ἀκριβώσῃ χρόνους καὶ καιροὺς ἀκμῆς καὶ βίου τοῦ δῆθεν Ἀντωνίου Βυζαντίου, σφαλλόμενος οὐχὶ ἕνα, ἀλλὰ καὶ ἓξ καὶ δέκα αἰῶνας, ἵν' ἀκούσῃ τὸ τοῦ Ἁλικαρνασσέως κριτικοῦ Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολγ. ζ) «**ὀλίγοις μὲν οὖν ἔτεσι διαμαρτεῖν τὸν χρόνον δοίη τις ἂν ἱστορικοῖς ἀνδράσιν, ἀρχαίας καὶ πολυετοῦς συνταττομένης πραγματείας· γενεαῖς δὲ δυσὶ καὶ τρισὶν ὅλαις ἀποπλανηθῆναι τῆς ἀληθείας οὐκ ἂν ἐπιτρέψειεν**»—γνωστά μοι δέ εἰσι τοῦ Ἀντωνίου Βυζαντίου θέματα εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦ ἐξ ἀπορρήτων—καὶ γραμματική· —ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πατριαρχείου τῶν Ἱεροσολύμων εὑρηται διδασκαλία περὶ ἐγκλιτικῶν γραφεῖσα τῷ 1708—καὶ μικρὸν πονημάτιον «πῶς χρηστέον τοῖς φίλοις» ὅπερ ἐξέδωκεν ὁ ἀρχιμανδρίτης Κύριλλος Ἀθανασιάδης· ἴδε «Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου Ἑρμηνεία εἰς τοὺς ἀναβαθμοὺς τῆς Ὀκτωήχου, ἧς προτέτακται προλεγόμενα ὑπὸ τοῦ ἐν ἱεροδιακόνοις Κυρίλλου Ἀθανασιάδου ἁγιοταφίτου· ἐν Ἱεροσολύμοις 1862» σ. να΄—νε΄. τοῦ Χουρμουζίου δύο ἐπιστολαὶ ἰδιόγραφοι πρὸς τὸν Ἰωάννην Λέσβιον Τζανῆν σώζονται παρ' ἐμοί.

1. Δαπόντε ἱστορ. κατάλ. παρὰ Κ. Σάθᾳ Μεσ. Βιβλ. τόμ. Γ΄, σελ. 190.

ἀκαδημίας, Ἰακώβου Μάνου διδάσκοντος, ἢ ἴσως σχολαρχοῦντος· δευτερεύων, ὡς εἰκάζω, τοῦ πατριαρχείου γενόμενος, ἐχειροτονήθη καὶ ἱερεὺς καὶ μέγας ἀναδειχθεὶς ἀρχιμανδρίτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ προϊσταμένου αὐτοῦ, κοσμήσαντος (δεκεμβρίῳ τῷ 1711—νοεμβρίου τοῦ 1713) τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον, ἐκήρυττεν ἀπ' ἄμβωνος, ἴσως δ' ἐδίδασκε καὶ ἐν τῇ σχολῇ· τοῦ Κυρίλλου Δ΄ παυθέντος καὶ ἐξορισθέντος εἰς τὴν ἐν Ἄθῳ μονὴν τοῦ Βατοπεδίου, ὁ Ἀζαρίας ἐγένετο διδάσκαλος τῶν υἱῶν τοῦ Μιχαὴλ Ῥακοβίτζα, εἶτα δὲ τοῦ Κωνσταντίνου, υἱοῦ τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου· μεθ' ὃ ἦλθεν εἰς Θήραν, κηρύττων ἐν τῇ πατρίδι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ὅπου καὶ συνέστησε σχολήν· μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν αὖθις ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Παϊσίου (1726—32) καὶ τότε βεβαίως ἤρξατο διδάσκων ἐν τῇ σχολῇ, ἀπέθανε δὲ τῷ 1740, καταλιπὼν ἔργα τινα ἀσήμαντα[1].

8

Τῶν ἀπὸ τοῦ 1702—1749 μαθητῶν τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας διασημότερος ὑπῆρξεν ὁ Σκαρλάτος Χαντζερῆς αὐτὸς δηλονοῦν ὁ μετὰ ἔτη οἰκουμενικὸς πατριάρχης Σαμουὴλ, Ἀνανίας ὁ Ἀντιπάριος, Χρύσανθος Αἰτωλὸς καὶ Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης: ὧν οἱ τρεῖς πρῶτοι ἐγένοντο τοῦ Δωροθέου ἰδίως μαθηταί.

Πόροι τῆς σχολῆς ἀναφέρονται παρὰ τῷ Κομνηνῷ Ὑψη-

1. ἀναφέρονται παρὰ Π. Ζερλέντῃ («Παρνασσῷ» Ἀθηνῶν τόμ. Α΄ σελ. 895) γραμματικὴ—καὶ μονόστιχα πρὸς τοὺς ἐκλαμπροτάτους μπεϊζαδέδες τοῦ Μιχαὴλ βοεβόδα Ῥακοβίτζα, ἅτινα συνέταξεν ἐν Θήρᾳ διαμένων τῷ 1717 καὶ κατόπιν τῷ 1731. Ἴδε Ἀζαρίας Τζιγάλας ὑπὸ Περικλέους Ζερλέντη ἐν «Παρνασσῷ» Ἀθηνῶν· τόμ. Α΄ φυλλάδιον ΙΒ΄. Εὔχομαι ὅπως ἐκδοθῇ ἡ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου ἀποκειμένη βιογραφία τοῦ Ἀντωνίου, ἵν' ἀκριβωθῶσι τὰ μὴ ἀκριβῆ. βλ. καὶ Μ. Παρανίκα σχεδίασμα σελ. 27—τοῦ Ἀζαρία τὰ μονόστιχα ἐξέδωκεν ἐν «Ζακυνθίῳ Ἀνθῶνι» (τόμ. Β΄ σελ. 390) ὁ μακαρίτης Ἐλευθέριος Θωμᾶ.

λάντῃ[1], ἀλλὰ τὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης γραφόμενα τοῦ φαναριώτου χρονογράφου ἀναφέρονται εἰς ἑτέραν ἐποχήν· ἀγνοοῦνται δὲ καὶ οἱ ἔφοροι τῆς σχολῆς καὶ μόνον ἐν τῷ Α΄ κώδηκι τοῦ Κριτίου εὑρίσκω ἔγγραφόν τι, καθ' ὃ[2] φαίνεται ὅτι ἠνεώχθησαν κατάλογοι συνδρομῆς πρὸς οἰκο-

1. Κομνηνοῦ ἐκκλησιαστ. καὶ πολιτ. τὸ Θ΄ σελ. 209.

2. ἔστι δὲ τοῦτο: «ΣΥΣΤΑΤΙΚΟΝ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ὅτι μὲν οὖν τῶν ἐν τῷ μετὰ σώματος τῷδε βίῳ καλῶν ἡ παιδεία ἀσυγκρίτως ἁπάντων ὑπέρκειται ἀναντίρρητον δήπουθεν καὶ πᾶσιν ὁμολογούμενον πέφυκεν. Αὕτη καὶ γὰρ τὴν ψυχήν, τῶν ἐν ἀνθρώπῳ μερῶν τὸ τιμιώτερον κοσμεῖν οἶδε, καὶ τὸν νοῦν τελειοῦν περὶ τὰ θεῖα κάλλη ἀναπτεροῦσα, καὶ ταῖς ἐκεῖθεν καθαραῖς ἐμφάσεσιν ἀγλαΐζουσα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ ἤθη ῥυθμίζει, καὶ βίον παιδεύει θεοφιλῆ, καὶ συνελόντι τὸν ἄνθρωπον αὐτὸ τοῦτο ἄνθρωπον ἀπεργάζεται, χρώμενον κατὰ λόγον τῷ λόγῳ, καὶ τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων τούτῳ χαρίζεται. Τοιαύτην τοιγαροῦν οὖσαν τὴν παιδείαν, συνιστᾶν καὶ κρατύνειν αὐτὴν πᾶσι τρόποις ἐπάναγκες, καὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπιδόσεως αὐτῆς οὐ τὴν τυχοῦσαν κατατιθέναι σπουδήν. Ὅθεν ἡ μετριότης ἡμῶν, θείῳ ἐλέει τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον κληρωσαμένη, καὶ τοῦ παγκοίνου σκάφους ἐμπεπιστευμένη τοὺς οἴακας, καὶ τῆς ἀρίστης οἰακίσεως τούτου εὖ μάλα φροντίζουσα πρὸ τῶν ἄλλων σπουδὴν ἔθετο τὸ τῆς παιδείας χρῆμα ὡς βιωφελὲς συστῆσαι, τὸν ἐνόντα τρόπον, καὶ τῆς προσηκούσης αὐτὸ ἀξιῶσαι ἐπιμελείας, μηδὲν τῶν ὅσα ἀναγκαίως συντρέχει πρὸς σύστασιν καὶ διαμον ν αὐτῆς ἀνεχομένη παριδεῖν ἀτημέλητον· καὶ γὰρ ἀμεληθεῖσα τῷ πανδαμάτορι χρόνῳ ἀλώσιμος γίνεται, καὶ τῇ ῥοῇ ἐκείνου κατὰ μικρὸν συνυπορρέει, καὶ ἐξίτηλος γίνεται, κἀντεῦθεν ζημία ἡμῖν οὐχ ἡ τυχοῦσα προστρίβεται. Ὥσπερ γὰρ ἡ παρουσία ταύτης μεγίστην τῷ ἡμετέρῳ γένει ἐμποιεῖ τὴν ὠφέλειαν, οὕτως ἡ ἀπουσία μυρίων κακῶν καθίσταται πρόξενος. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικὴ σχολή, ἐν ᾗ τῆς ἑλλάδος φωνῆς ἀναπτύσσονται τὰ μαθήματα, γραμματικὰ φημί, καὶ φιλοσοφικά, διὰ παλαιότητα χρόνου σεσαθρωμένη, καὶ ἐρείπιον ἤδη γεγενημένη, πτῶσιν ἀπειλεῖ προφανῶς, καὶ πρὸς τὸ κατοικεῖσθαι ἀναδέδεικται ἄχρηστος, οἱ τὴν ἐπιστασίαν τῆς ἐν αὐτῇ διδασκαλίας ἔχοντες· καθηγηταὶ μετὰ τῶν μαθητευομένων παραστάντες ἔμπροσθεν τῆς ἡμῶν μετριότητος, συνοδικῶς προκαθημένης, ἀνήγγειλαν τὰ κατ' αὐτούς· μηκέτι θαρρεῖν λέγοντες τὴν εἴσοδον τοῦ φροντιστηρίου, ὅσον οὔπω τὴν πτῶσιν ὠδίνοντος, ἀλλ' οἱ μὲν τὴν διδασκαλίαν, οἱ δὲ τὴν μάθησιν ἀναδύεσθαι, διὰ τὸν ὑφορώμενον κίνδυνον· ἀντιλαβέσθαι τῶν αὐτῶν ἐδεήθησαν, καὶ τῆς προσηκούσης θεραπείας ἀξιῶσαι. Τούτου χάριν τὴν αἴτησιν αὐτῶν, ὡς εὔλογον, καὶ ἀναγκαίαν,

δομὴν οἰκήματος ἐν ᾧ διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ ἔμελλον ἵνα μένωσι καὶ διδάσκωνται· ἐπειδὴ τὸ ἔγγραφον, ἀχρονολόγητον ὄν, κεῖται μεταξὺ ἐγγράφων ἀπολελυμένων κατὰ τὴν πρώτην τριακονταετίαν τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, τάττω καὶ τοῦτο ἐν τῷ περὶ τῆς χρονικῆς ταύτης περιόδου λόγῳ.

Κατὰ τὸ 1727 συνέστη ἐν Φαναρίῳ καὶ σχολὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς· καὶ οὕτως ἡ σειρὰ τῶν ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ μαθημάτων συνετελέσθη καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ὡραίας τέχνης, περὶ ἧς ἡ Μ. Ἐκκλησία πάντοτε ἐμερίμνησεν, οὐδέποτε δὲ γεηρὰ συστήματα ἀμφιβόλου ὑπάρξεως.

Πόσος ἦν ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἐκ συμπερασμοῦ δυνατὸν ’να ὁρίσωμεν: Ἀλέξανδρος ὁ Μαυροκορδάτος, μετὰ τὰς τοσαύτας δωρεὰς εἰς διαφόρους σκοποὺς καὶ καθιδρύματα[1], κατά τι πατριαρχι-

---

καὶ πρὸς κοινὴν ἀφορῶσαν τοῦ γένους ὠφέλειαν, εὐμενῶς ἀποδεξάμενοι, καὶ συνοδικῶς περὶ ταύτης συνδιασκεψάμενοι, δεῖν ἔγνωμεν εἰς πέρας αὐτὴν ἀγαγεῖν, καὶ τὴν σαλευθεῖσαν ἐκείνην σχολὴν καὶ μὴ μόνον πρὸς σπουδήν, ἀλλὰ καὶ πρὸς οἴκησιν ἁπλῶς ἀσυντελῆ γεγενημένην ἐκ βάθρων ἀνεγεῖραι καὶ θεμελίων, ἀνοικοδομῆσαι, ὡς οἷόν τε, λαμπροτέραν, τοῖς τε μαθητιῶσιν ἀνάπαυσιν προμηθήσασθαι, ὅπως ἀντέχωνται τῶν μαθημάτων τοῦ λοιποῦ προθυμότερον, καὶ προκόπτωσι κατὰ τὴν παιδείαν ἐν ἀνέσει διάγοντες. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὸ διεκπεραῦναι τὸ θεοφιλὲς οὐχ ἧττον ἢ βιωφελὲς τουτὶ ἔργον, ἀναλωμάτων οὐ σμικρὰ μοῖρα ἐπακολουθεῖ ἀναγκαίως, ἀπεφάνθη κοινὴν ἐπὶ τούτῳ συνεισφορὰν γενέσθαι, καὶ τὸ παρὸν τοῦ ἐλέους γραφῆναι κατάστιχον, δι᾽ οὗ πατρικῶς συμβουλεύοντες προτρέπομεν ἅπαντας τοὺς ὑπογεγραμμένους τὴν δυνατὴν συνδρομὴν καὶ βοήθειαν συνεισενεγκεῖν, ἐξ ὧν ηὐμοίρησαν ἕκαστος παρὰ Θεοῦ ἀγαθῶν, ὅπως διὰ τῆς συνδρομῆς ἑκάστου, τὸ μὲν φροντιστήριον ἀνοικοδομηθῇ εἰς κοινὴν τοῦ γένους προκείμενον ὠφέλειαν, καὶ διδασκαλίαν πάντων τῶν προσφοιτώντων αὐτῷ· οἱ δὲ συνεργήσαντες ἐπὶ τούτῳ τοὺς ἀξίους μισθοὺς ἀντιλάβοιεν, καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον κληρονομήσοιεν».

1. πλὴν τῆς ἀνωτέρω σημειωθείσης δωρεᾶς τοῦ ἐξ ἀπορρήτων περὶ παροχῆς βοηθημάτων «τέσσαρσιν ἐνδεέσιν ἀρχοντοπούλαις» (σελ. 108) εὑρίσκω ἐσχάτως ἔν τινι πατριαρχικῷ κώδηκι τὴν σημείωσιν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος τῇ 18 δεκεμβρίου 1709 (ἔζη ἄρα τότε) ἀφιέ-

κὸν ἔγγραφον εὑρισκόμενον ἐν τῷ Β΄ κώδηκι τοῦ Κριτίου, καθωσίωσε, πρὸς περίθαλψιν καὶ συνδρομὴν ἐν ταῖς σπουδαῖς αὐτῶν, ὑπὲρ τῶν πενήτων μαθητῶν γρόσια δισχίλια καὶ πεντακόσια, (12000 φράγκων;) ἅπερ ἐτόκισε παρὰ τῷ κοινῷ ταμείῳ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ὀφειλούσης παρέχειν τόκον ἐτήσιον 375 γρόσια, ὅπως διανέμωνται ἀνὰ εἴκοσι γρόσια ἐτησίως ἢ διακόσια ἄσπρα κατὰ μῆνα ἑκάστῳ μαθητῇ «εἰς ἀναγκαίαν αὐτῶν ζωοτροφίαν τε καὶ περίθαλψιν·» ὅρος δ᾽ ἐτάχθη ’να ἐκλέγωνται μὲν οἱ πράγματι ἄποροι, οἱ μὴ σιτιζόμενοι παρά τινι τῶν κληρικῶν ἢ λαϊκῶν προυχόντων, οἱ σεμνότεροι, ἀγχινούστεροι καὶ μὴ μεσιτείας χρώμενοι, κατ᾽ ἀξίαν δὲ περὶ τὰς ἐπιστήμας προβιβαζόμενοι, ’να ὑποχρεῶνται δ᾽ ὅμως ἵνα ἐμμένωσιν ἐν ταῖς σπουδαῖς, συμπληροῦντες τὴν ἀκρόασιν πάντων τῶν μαθημάτων· ἐπί τε τῇ καταλλήλῳ τοῦ χρηματικοῦ τούτου ποσοῦ διανομῇ καὶ τῇ καθόλου φροντίδι περὶ ἐκτελέσεως τῶν ὅρων ὡρίσθησαν ἔφοροι οἱ μητροπολῖται Ἡρακλείας, Κυζίκου, Νικομηδείας καὶ Χαλκηδόνος καὶ εἷς ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ ἐξ ἀπορρήτων, αἱ δὲ διατάξεις αὗται πᾶσαι κατησφαλίσθησαν διὰ πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ σιγιλλίου, ἐκδοθέντος τὸν νοέμβριον τοῦ 1709, ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατρ ἀρχου Ἀθανασίου τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως.

ἡ τοῦ διανεμομένου ποσοῦ διάθεσις δείκνυσιν ὅτι πένητας μόνον μαθητὰς συνετήρει ὁ τοῦ μαυροκορδατικοῦ κληροδοτήματος τόκος δέκα καὶ ὀκτώ.

§

Τὴν ἱστορίαν τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἀφηγεῖται ἀκριβέστερόν πως ὁ Κωνστάντιος ἀπὸ τοῦ 1780, ἐν δὲ τῇ ἀφηγήσει τῶν πρὸ τούτου χρόνων οὐχὶ σπανίως περιπί-

---

ρωσεν εἰς τὸ παγκάριον τῆς Μ. Ἐκκλησίας 500 γρόσια «εἰς ψυχικὴν σωτηρίαν καὶ αἰώνιον αὐτοῦ μνημόσυνον»· εἰρήσθω ὅτι καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Νικολάου διάφοροι σημειοῦνται ἐν τῷ αὐτῷ κώδηκι δωρεαὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναόν.

πτει εἰς λάθη· οὕτω παραδίδωσιν ἡμῖν ὅτι τῷ 1765 ἀνεδέξατο τὴν σχολαρχίαν Παναγιώτης ὁ Βυζάντιος, ὁ κατόπιν μητροπολίτης Εὐρίπου Προκόπιος, ἀλλ' ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς κώδηξιν εὑρίσκω ὅτι τῷ 1752 κατὰ μάϊον, τοῦ μητροπολίτου Εὐρίπου Γρηγορίου θανόντος, ἡ Ἐκκλησία ἀνέδειξε «τὸν ἐλλογιμώτατον μέγαν πρωτοσύγκελλον[1] Προκόπιον»· αὐτὸν τοῦτον βεβαίως· καὶ λοιπὸν ἐσχολάρχει οὗτος μετὰ τὸν Ναθαναὴλ Καλλονάρην, ἄχρι τοῦ χρόνου τῆς χειροτονίας αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Κριτίας πότε ἄρα ἐσχολάρχει; μετὰ τὸ 1752 ἴσως, διότι ἐν μὲν τοῖς πρὸ αὐτοῦ ἔτεσιν ἡ σειρὰ τῶν σχολαρχῶν κατά τε τὸν Κωνστάτιον καὶ τὰς ἐμὰς ἐρεύνας ὡρίσθη ὡς ἄνω, φρονῶ δ' ὅτι ἀπὸ τοῦ 1742 ὁ Κριτίας ἀπεσύρθη τῆς διδασκαλίας, ἀναδειχθεὶς καπικεχαγιᾶς τοῦ τότ' ἐπὶ τὸν ἡγεμονικὸν τῆς Μολδαυίας θρόνον ἀναχθέντος Ἰωάννου Νικολάου Μαυροκορδάτου· εἰ δὲ διηύθυνε τὴν πατριαρχικὴν ἀκαδημίαν, τοῦτο ἴσως ἐγένετο μετὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ Παναγιώτου, ὁπότε καὶ ὁ Ἰωάννης ἐκπεσὼν τῆς ἡγεμονίας ἰδιώτευεν.

Ἑτέρωθεν ἐμάθομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1748 καίπερ δύο τμημάτων τῆς σχολῆς ἱδρυθέντων πάλιν, ὡς γράφει τὸ ὑπὸ Δωροθέου συνταχθὲν σιγίλλιον, τὸ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν μαθημάτων ἐσίγησε λίαν ταχέως· ὅθεν τῷ 1759 ὁ πατριάρχης Σεραφεὶμ ὁ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως «ἐπεὶ τὰ τῆς πολυμαθείας ἑώρα ἐν τῷ γένει ὑποφερόμενα—γράφει[2] ὁ Μακραῖος — διαναστῆσαι κατεσπούδαζε τὸν ζῆλον τῆς ἱερᾶς συνόδου ἐκπυρώσας, χορηγίαν ἐκ κοινοῦ ἐράνου οὐκ ἀφιλότιμον διαταξάμενος, καὶ προσβεβαιώσας

1. ὡς τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιμανδρίτου, οὕτω καὶ τὸν τοῦ πρωτοσυγκέλλου πολλοὶ τότε συγχρόνως ἔφερον.

2. Μακραίου ὑπομνήμ. ἐκκλ. ἱστ. Μεσ Βιβλ. Γ', σελ. 229· περὶ δὲ Σεραφεὶμ τοῦ πατριάρχου βλέπε ὅσα ἔγραψα ἐν τῇ «Ἐκκλ. ἀληθείᾳ» (ἔτος Γ', σελ. 54 –62).

διὰ πατριαρχικοῦ σιγιλλιώδους γράμματος, κατεβάλλετο οἰονεὶ ἐξ ὑπαρχῆς θεμέλια μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομῆς καὶ διηνεκοῦς συστάσεως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολῆς τέσσαρας ἐν αὐτῇ διδασκάλους πάσης ἐπιστήμης καὶ μαθήσεως διορισάμενος· ὥστε ἐπὶ τὸ τρίτον ἔτος τῆς αὐτοῦ πατριαρχείας (1759—1760) τὴν παροικίαν τοῦ Φαναρίου Ἀθηνόπολιν κατεστήσατο. Ἐκεῖ γὰρ Εὐγένιος ὁ πολὺς ἦν τότε Θεολογῶν, ἐκεῖ Δωρόθεος φιλοσοφῶν, ἐκεῖ ῥητορεύων Κριτίας, ἐκεῖ Ἀνανίας τὰς λογικὰς τέχνας διδάσκων.»

Τὸ φιλοσοφικὸν τμῆμα διαλύεται κατ' ἀπρίλιον τοῦ 1761, ἤτοι ἕνα περίπου μῆνα μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ πατριάρχου Σεραφείμ· ἐδίδασκεν ὁ Κριτίας εἰσέτι καὶ ὁ Δωρόθεος; Ἔν τινι κώδηκι πατριαρχικῷ τῆς ληψοδοσίας τοῦ ἐθνικοῦ ταμείου ἀπὸ τοῦ 1763—1767 εὑρίσκω δύο διδασκάλων μόνον τὰ ὀνόματα, ἤτοι τοῦ Ἰωακεὶμ καὶ τοῦ Ἀνανίου τῶν Ἀντιπαρίων, ἀλλὰ τὸ τοῦ Ἀνανίου ἰδίως ἀναφέρεται καὶ μέχρι τοῦ 1770, χωρὶς μνείας οἱασδήποτε μισθοῦ·—γινώσκομεν καὶ τοῦτο: ὅτι τοῦ Ἰωακεὶμ ἡ ἐκλογὴ εἰς τὴν μητρόπολιν Ἀγχιάλου ἐγένετο τῷ 1775·—ὁ δὲ παρὰ Κωνσταντίῳ καὶ τοῖς ἀκρίτως τοῦτον μεταγράφουσιν ἀναφερόμενος ὡς σχολάρχης Χρύσανθος ὁ Αἰτωλὸς ἦν ἐπὶ τῆς πρώτης πατριαρχείας τοῦ Σαμουὴλ διδάσκαλος τῶν ἑλληνικῶν (1763—1768), ὡς γράφει ἐν ἀνεκδότῳ αὐτοῦ κώδηκι[1] ὁ Παροναξίας Νεόφυτος Λαχοβάρης[2].

1. τὸν τοῦ Λαχοβάρη κώδηκα περιέχοντα τὸν βίον Εὐγενίου Γιαννούλη, ἔνδεκα τοῦ Σαμουὴλ Χαντζερῆ ἐπιστολὰς καί τινα ποιήματα ἐδωρησάμην τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀθήνησι βουλῆς.

2. Ὁ Νεόφυτος Λαχοβάρης ἦν Βυζάντιος, δευτερεύων χρηματίσας τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ, τὸ δεύτερον κοσμοῦντος τὸν θρόνον· ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Πάρου καὶ Νάξου τῷ 1780 κατὰ φεβρουάριον καὶ ἀπεβίωσε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1810. Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ μου εὕρηται τὸ τοῦ Μακραίου «τρόπαιον κατὰ τοῦ κοπερνικείου συστήματος», κτῆμα τοῦ Νεοφύτου ὑπάρχον ἄλλοτε, καταγράψαντος ἐν τέλει σημειώσεις περί τινων συμβάντων τοῦ 1800 καὶ 1801· ἐν δὲ τῇ βιβλιο-

Τὸν Χρύσανθον εὑρίσκω τῷ 1769 μαρτίου 1 διοζόμενον σχολάρχην. Νομίζω ὅτι ἀπὸ τοῦ 1761—1778 ἡ πατριαρχικὴ ἀκαδημία εἶχε τὸ πλεῖστον χαρακτῆρα σχολῆς γραμματικῶν μαθημάτων, γινώσκομεν δ' ὅτι[1] τὸ φιλοσοφικὸν τμῆμα συνέστη καὶ αὖθις τῷ 1777, φιλογενεῖ προμηθείᾳ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Σωφρονίου Β' τοῦ ἀπὸ Ἱεροσολύμων· ἀλλ' ἡ εὔκλεια τῆς μεγαλωνύμου ἀκαδημίας ἤρξατο βαθμηδὸν ἀποσβεννυμένη καὶ μάλιστα μετὰ τὸν εἰς τὴν σχολαρχίαν διορισμὸν τοῦ Κυπρίου Φωτίου, ὡς ὁ Σέργιος Μακραῖος[2] γράφει, ὅτε καὶ ἀγύρτης τις Μακάριος ἐδίδαξεν· οὗ ἕνεκεν ὁ Μακραῖος ἀπεσύρθη, ἅτε καὶ τοῦ πατριάρχου Νεοφύτου κίβδηλον φωραθέντος ἔχειν τὴν γνώμην καὶ ψευδῆ τὸν ζῆλον· «ὡς γὰρ τῶν ἐκτὸς συνδραμόντων συνέστη, τὰ ἔνδον κακῶς διετίθει καὶ συγχέειν ἤρξατο· διὸ εὐθὺς φιλοσοφία ταύτης ἀπέπτη, καὶ Μουσῶν χορὸς σεσίγηκε, καὶ πᾶσα αὐτῆς διαρτία παίζεται ὑβριζομένη, ἀφ' ἧς τοσοῦτοι ἐν τοσούτοις τὰ μέγιστα εἰς φιλοσοφίαν καὶ λόγων εὐφράδειαν ἀπώναντο»· ταὐτὰ δὲ γράφει καὶ τῷ μητροπολίτῃ Νέων Πατρῶν, τῷ αὐτῷ χρόνῳ: «τὰ τῆς σχολῆς παναθλίως ἔχει· φιλοσοφία γὰρ ὅλως ἀπέπτη, μυσαχθεῖσα τὴν μετὰ γοητείας μοχθηρίαν· γραμματικὴ δὲ ὑβρίζεται· καὶ γὰρ Αἴσωπος καὶ Λουκιανὸς ἐν αὐτῇ σκηνοβατεῖ· καταβιβάζει δὲ καί ποτε ὁ κληρικὸς Φώτιος τὸν Ξενοφῶντα ἀνάβασιν Κύρου διηγούμενος ὑπερτέχνως ἀτέχνως ψελλίζων τὰ γραμματικά».

Ὥστε κατὰ τὸν Κωνστάντιον, κατὰ τὰ ὑπ' ὄψιν μου

θήκῃ τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ σχολῆς τῆς Παναγίας σώζονται εἰς ἓν ἡνωμέναι συνοδικαὶ πρὸς τὸν Λαχοβάρην ἐπιστολαί.

1. βίος Σεργίου Μακραίου ὑπὸ Κ. Σάθα ἐν προλεγομένοις τοῦ Γ' τόμου τῆς Μεσαιων. Βιβλιοθήκης σελ. οε'. καὶ ὁ μὲν Κ. Σάθας· ὁρίζει τὸ 1778, ἀλλὰ τὸ περὶ τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς συνοδικὸν γράμμα ἐκδέδοται κατ' αὔγουστον 1777.

2. Μακραίου ὑπομνήμ. ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 383.

ἀρχεῖα τῆς Μ. τοῦ Γένους σχολῆς, τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Σεργίου Μακραίου, καθ' ἃς δὲ μοὶ χορηγοῦσιν εἰδήσεις οἱ πατριαρχικοὶ κώδηκες καὶ ἡ αὐτοβιογραφία τοῦ Σαμουὴλ Κυπρίου, καὶ καθ' ἃ ἀνέγνων ἐν τῷ «Λογίῳ Ἑρμῇ», συμπεραίνω, ὅτι ἡ διαδοχὴ τῶν σχολαρχῶν τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας δυνατὸν 'να ὁρισθῇ οὕτω: 1749—1752 Προκόπιος Βυζάντιος 1752—1760 (Νικόλαος;) Κριτίας καὶ κατόπιν αὐτοῦ Ἀνανίας ὁ Ἀντιπάριος· 1760—1761 (ἀπρίλιον) Εὐγένιος Βούλγαρις· 1761—1763 Γεώργιος Βυζάντιος· 1763—1767 Ἰωακεὶμ Πάριος· 1767—1769 Γεράσιμος μητροπολίτης Βιζύης· 1769 (μαρτίου 1)—1774 Χρύσανθος ὁ Αἰτωλός· 1774—1777 Ἠλίας ὁ Κύπριος·—σύστασις αὖθις τοῦ φιλοσοφικοῦ τμήματος διαρκέσαντος μέχρι τοῦ 1790—σχολαρχία Σεργίου τοῦ Μακραίου προστάντος ἔκτοτε τοῦ τμήματος τῶν γραμματικῶν, ἀπὸ τοῦ 1790—1793· 1793 (σεπτέμβρ.)—1795 (νοέμβρ.) Φώτιος Κύπριος· 1795—1798 Μακάριος· 1798—1801 Σέργιος Μακραῖος καὶ μετ' αὐτὸν ἴσως Ματθαῖος ὁ ἐξ Αἴνου μέχρι τοῦ 1803—μεταρρύθμισις τῆς σχολῆς ὑπὸ Μουρούζη, μετάθεσις αὐτῆς εἰς Κουρούτσεσμε.

Τὴν ἐντεῦθεν ἱστορίαν τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας νομίζω ἐπίσης σκοτεινὴν, ὅθεν μετ' ἐνδοιασμοῦ τινος συμπληρῶ τὸν πίνακα τῶν σχολαρχῶν ὡς ἑξῆς: 1803—1807 Δωρόθεος Πρώϊος· 1807—1809 Πλάτων Φραγκιάδης· 1809—1810 Στέφανος Δούγκας καὶ κατόπιν ὁ πρώην Σταγῶν Παΐσιος· 1814—1815 Κωνσταντῖνος Κούμας· 1815—1817 φαίνονται διδάσκοντες Πανάρετος ὁ Πελοποννήσσιος, Παρθένιος, καὶ Πλάτων ὁ Φραγκιάδης, ἀλλὰ τίς τῶν τριῶν ἐτχολάρχει ἄγνωστον· 1817—1820 Σέργιος Μυστάκης· 1820—1830 Σαμουὴλ ὁ Κύπριος· 1830—1835 Νικόλαος Λογάδης, οὗ θανόντος διηύθυνεν αὖθις ὁ Σαμουὴλ, τῆς μητροπόλεως Μεσημβρίας παραιτησάμενος.

Ἔτι δ' ἀσαφὴς ὑπάρχει ἡ σειρὰ τῶν τὰ ἐγκύκλια καὶ γραμματικὰ διδασκόντων ὑποδιδασκάλων καὶ βοηθῶν, καὶ ζητῶ συγγνώμην ἐπὶ τῇ τολμηρίᾳ, μεθ' ἧς ἄγομαι ἵνα συμπληρώσω σειράν τινα τούτων πάλιν ἀσαφῆ, καὶ ἧς ἡ συμπλήρωσις ἄλλου χρόνου καὶ ὁμογενοῦς φιλοπόνου γενήσεται ἔργον. Νομίζω λοιπὸν ὅτι ἐδίδασκον ὁ Ἀνανίας μετὰ τοῦ Κριτίου, ὡς καὶ ὁ Γεώργιος Βυζάντιος, ἴσως τὰ γραμματικά, ἐνῷ τὰ μαθηματικὰ ἐδίδασκεν ὁ Νικόλαος Ζαρζούλης (1758—1759)—τῷ δὲ Εὐγενίῳ συνεδίδασκον: ὁ Δωρόθεος Λέσβιος, μεριζόμενος μετὰ τοῦ Κερκυραίου φιλοσόφου τὴν διδασκαλίαν τῶν Θεολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν μαθημάτων—καὶ ὁ Κριτίας μετὰ τοῦ Ἀνανίου τὰ γραμματικά·—ὁ Ἀνανίας συνεδίδασκε τῷ Παρίῳ Ἰωακεὶμ—Ἡλίας ὁ Κύπριος συνεδίδασκε Χρυσάνθῳ τῷ Αἰτωλῷ, καὶ κατόπιν τῷ Σεργίῳ Μακραίῳ, ᾧ συνεδίδασκε καί τις Βασίλειος, καὶ ὁ ἐκ Σηλυβρίας Ἀρσένιος, καὶ ὁ ἐκ Γ'ανοχώρων Ματθαῖος ἀπὸ τοῦ 1778—1793·—ὑπὸ τὸν Φώτιον ἐδίδασκον Θεοδόσιος καὶ Δημήτριος·—ὑπὸ τὸν Μακάριον ὁ Δημήτριος καὶ τρίτος τις, ἀπὸ τοῦ 1795 μέχρι τοῦ 1797, ἀπὸ δὲ τοῦ 1797—1798 εὑρίσκω εἰς τὰ κατάστιχα τῆς σχολῆς διδασκάλους ἕξ, δύο μὲν πρώτους: Μακάριον καὶ Ματθαῖον, δύο δευτέρους: Μακάριον καὶ Γαβριὴλ, καὶ δύο τρίτους: Δαμασκηνὸν καὶ Ἀνανίαν. Ἀπὸ τοῦ 1803—1804 τὰ κατάστιχα τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς γνωρίζουσιν ἡμῖν τὰ ὀνόματα τριῶν διδασκάλων, ὧν δύο μὲν Ματθαῖοι, τρίτος δέ τις Γεώργιος· ἴσως ἀπὸ τοῦ 1804 ἤρξατο διδάσκων ὁ Λογάδης, ἀποσυρθεὶς τῷ 1814, εἰκάζω δ' ὅτι ἐδίδαξε καὶ ὁ Ἰωάννης Λεοντόπουλος·—ἀλλὰ πότε ἐδίδαξεν ὁ Ἰωάννης Τσελεπῆς ἄγνωστον, ὡς ἀγνοοῦμεν καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ 1817—1820 διδάξαντας·—τοῦ Κούμα σχολαρχοῦντος ἐδίδασκε Νικόλαός τις·—σχολαρχοῦντος τοῦ Σαμουὴλ ἐδίδαξεν ἐπί τινα καιρὸν (1821—1825) ὁ Λογάδης· καὶ Ματθαῖός τις ἰδίως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1825·

—τοῦ δὲ Λογάδου κατόπιν σχολαρχήσαντος διδάσκαλοι ὑπ' αὐτὸν ἐγένοντο Ἀγαθάγγελος ὁ κατόπιν μητροπολίτης Καισαρείας τῆς Φιλίππου, καὶ ὁ Κύπριος Ὀνούφριος· μεθ' οὓς προσελήφθη ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ (—1839) ὁ τελευταῖος ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ τὴν κλεινὴν σειρὰν τῶν διασήμων τῆς φιλοσοφίας καθηγητῶν κλείσας προώρως, ἐπὶ ζημίᾳ καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ γένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας, Κωνσταντῖνος ὁ Εὐθυβούλης, τὰ γραμματικὰ τότε διδάσκων· μεθ' ὃν ὁ σεβαστός μοι διδάσκαλος Ἰωάννης ὁ Φιλαλήθης, ὁ γενεὰς ὅλας δύο διδάξας καὶ διά τε τοῦ παραδείγματος καὶ τῆς διδασκαλίας μορφώσας· οὗ τῶν ἀγώνων μεμνημένος ὁ τὰ μετὰ χεῖρας χρονικὰ τεχνογραφῶν καὶ τοῦτον μετὰ τοῦ γηραιροῦ διδασκάλου Ἀντωνίου Χαριλάου θεωρῶν τοὺς τελευταίους ἀντιπροσώπους τῆς ἐν τοῖς γραμματικοῖς παραδόσεως τῆς γεραρᾶς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, τὸν περὶ αὐτῶν λόγον κατακλεῖδα τῷ ἔργῳ ἐπιτίθησι.

8

ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ὁ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ, ὁ κατὰ κόσμον Παναγιώτης καλούμενος, ὑπῆρξεν εἷς τῶν μαθητῶν τοῦ Κριτίου, διδάξας βεβαίως καὶ πρότερον καὶ σχολαρχήσας μετὰ τὸν Ναθαναὴλ Καλλονάρην· κατὰ μάϊον τοῦ 1752 ὁ Προκόπιος τὸ τοῦ πρωτοσυγκέλλου φέρων ὀφφίκιον ἐξελέγη μητροπολίτης Εὐρίπου, διαδεξάμενος τὸν θανόντα Γρηγόριον, καὶ ἀπεβίωσεν ἓν ἔτος μετὰ τὴν ἐκλογήν· (διάδοχον σχὼν τῇ 1 σεπτεμβρίου 1753 ἐκλεγέντα τὸν ἱερομόναχον Παΐσιον[1]).

(ΝΙΚΟΛΑΟΣ;) ΚΡΙΤΙΑΣ ὁ διαπρέψας ἐν τοῖς γραμματεῦσι τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἐπὶ μίαν ὅλην πεντηκονταετίαν, ἀπὸ τοῦ 1710, καὶ λόγῳ τε καὶ ἔργῳ εἷς ἐκ τῶν

1. ἐν οἷς βιογραφικοῖς σημειώμασιν οὐδεμίαν ἀπαντᾷ παραπομπήν ὁ ἀναγνώστης δῆλον ὅτι ἡ ὕλη συνήχθη ἀπὸ χειρογράφων κωδήκων, ἰδίᾳ δὲ τῶν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου.

λαμπροτέρων ἀναδειχθεὶς διδασκάλων καὶ λειτουργῶν τοῦ γένους, ἐγεννήθη ἐν Προύσῃ τῆς Βιθυνίας ἴσως περὶ τὰ 1690—1695, μαθητὴς δὲ γενόμενος τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, ὑπὸ Ἰάκωβον τὸν Ἀργεῖον καὶ Ἀντώνιον τὸν Βυζάντιον, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ 1710, ὡς φαίνεται, ἀπὸ δὲ τοῦ 1720 ἀναφέρεται παρὰ Κομνηνῷ διδάσκων ἐν τῇ σχολῇ· τῷ 1742 ἡγεμὼν Μολδαυίας ἀναδειχθεὶς ὁ Ἰωάννης Νικολάου Μαυροκορδάτος[1] ἀνέδειξε τὸν Κριτίαν καπικεχαγιᾶν αὐτοῦ καὶ τοιοῦτος διετέλει τῷ 1747, ὅτε γράφων ὁ Καισάριος Δαπόντες[2] «ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄρχοντας τοῦ αὐθέντου Ἰωάννου βοεβόδα τοῦ Μαυροκορδάτου σταλεῖσαν ἀπὸ τῆς φυλακῆς» ἐν τοῖς πρώτοις τάττει αὐτόν:

Κριτίαν καπικεχαγιὰν τὸν τῆς σοφίας φίλον
ἀσπάζομαι καὶ τὸν διψῶ ὡς χρυσορρόαν Νεῖλον·

ἀφαιρεθεὶς ἴσως τὸ ὀφφίκιον τοῦ καπικεχαγιᾶ τῷ 1748, μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ ἡγεμόνος Ἰωάννου Μαυροκορδάτου ἐπανέλαβε τὴν ἐν τῇ σχολῇ διδασκαλίαν καὶ συνεδίδαξε τῷ Εὐγενίῳ ἀποσυρθεὶς ἴσως μετ' αὐτοῦ, ἢ ὀλίγῳ κατόπιν, διότι ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς καταστίχοις τῶν λήψεων καὶ δόσεων τοῦ ἐθνικοῦ ταμείου (ἀπὸ τοῦ 1763) ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τῶν διδασκάλων Ἰωακεὶμ καὶ Ἀνανίου, οὐχὶδὲ καὶ τοῦ Κριτίου. Ἐὰν ᾖ ἀληθὲς ὅτι ὁ Κριτίας προέστη τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, τοῦτο ἴσως ἐγένετο μετὰ τῷ 1752, πόσον ὅμως χρόνον προέστη ἀγνοοῦμεν· τετιμημένῳ πρότερον τοῖς ὀφφικίοις τοῦ λογοθέτου γενικοῦ καὶ ἀκολούθως τοῦ μεγάλου ἐκκλησιάρχου, ἡ Μ. Ἐκκλησία ἐνετέλλετο αὐτῷ, πλὴν τῆς συντάξεως ἐπισήμων ἐγγράφων, ἀποστολὰς πολλῷ σπουδαιοτέρας· οὕτως ἐν τῇ παρασυναγωγῇ, ἣν ἔστησεν ἐν τῷ χωρίῳ Κατιρλὶ τῆς Βιθυ-

1. Κομνηνοῦ ἐκκλησ. καὶ πολιτικῶν τὸ Θ΄ σελ. 351.
2. Δαπόντε Χρηστοήθεια· Ἐνετίησι 1770 σελ. 412.

νίας ὁ δωδεκαμήχανος ἐξ Ἄνδρου μοναχὸς Αὐξέντιος,— γράφει ὁ Δαπόντες[1],

ἐστάλθη ἀπ' τὴν σύνοδον ὁ δάσκαλος Κριτίας
τῶν τωρινῶν μας τῶν σοφῶν ἔγκριτος τῆς χορείας,

ὅτε καὶ ἀπήγγειλε λόγον κατὰ τῶν παρασυνακτῶν, ἀλλὰ μικροῦ ἐδέησε, κατὰ τὸν φαναριώτην χρονογράφον[2] «φονευθῆναι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πλήθους· ὅθεν φυγῇ τὴν σωτηρίαν εὕρατο». Τῷ 1763 ὁ πατριάρχης Σαμουὴλ ἐκάλεσεν αὐτὸν ἀρχιγραμματέα τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς, καὶ ὡς λέγει ὁ Κοδρικὰς[3] «ἐλάμπρυνεν ὁ Κριτίας τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὕφος μὲ ὅλας τὰς χάριτας τῆς ἀττικῆς κομψότητος· καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ μετέφεραν τὸ πατριαρχικὸν ὕφος τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀρχαίαν του καθαρότητα καὶ λαμπρότητα»· προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν, κατὰ Κωνστάντιον[4], ἐνυμφεύθη καὶ κατὰ μάρτιον τοῦ 1767 ἀπεβίωσεν, ἀφεὶς ἕνα υἱὸν τὸν Κωνσταντῖνον, ὅστις ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Ε΄ τὸ δεύτερον πατριαρχοῦντος (7 σεπτεμβρίου 1752—16 ἰανουαρίου 1757) ἐκόσμει τὸ ὀφφίκιον τοῦ πριμικυρίου[5]. Ὁ Κριτίας καθ' ὃν καιρὸν διετέλει καπικεχαγιᾶς συνάψας, ὡς ἔοικε, σχέσεις μετὰ μεγιστάνων ὀθωμανῶν, εἰδήμων δὲ ὢν τῆς ἀραβικῆς καὶ τουρκικῆς, ὡς ἦν καὶ τῆς λατινικῆς, μετέφρασε τουρκιστὶ τὴν λογικὴν τοῦ Κορυδαλλέως, ὡς γράφει ὁ Ἰώσηππος Μοισιόδαξ καὶ προσενεγκὼν αὐτὴν εἰς τὸν βεζύρην ἔτυχε, κατὰ Δαπόντε, μηνιαίας ἀπὸ τῆς Υ. Πύλης χορηγίας.

Ὁ Κριτίας διέπρεψε μᾶλλον ὡς πατριαρχικὸς γραμμα-

1. Δαπόντε Καθρέπτης γυναικῶν· τόμ. Β΄ Λειψίᾳ 1766 σελ. 184.
2. Κομνηνοῦ ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 367.
3. Κοδρικᾶ Μελέτη πρλγμ. σελ. κα΄ καὶ 163, 174.
4. Κωνσταντίου συγγρ. ἐλάσσ. σελ. 356.
5. Ἴδε ἐν τῇ «Ἀληθείᾳ» διατριβὴν περί τινος βατοπεδινοῦ χειρογράφου· τόμ. Α΄, σελ. 224.

τεὺς ἢ ὡς συγγραφεὺς[1], ἐτύγχανε δὲ μεγίστης τιμῆς παρὰ τοῖς συγχρόνοις, οἱ δ' ἐπιγενόμενοι ἀνεγνώρισαν τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, καίπερ κατὰ τὸν Κομνηνὸν «λίαν ἐπικλινοῦς πρὸς τὸ κακολογεῖν· πρὸς χάριν γὰρ διαγίνεται κακολογῶν, ἀλλ' οὐ διὰ τὴν φίλην ἀλήθειαν·» ὁ Δαπόντες[2] ὀνομάζει αὐτὸν φιλόσοφον εὔγλωττον, ὁ Βεντότης[3] σοφὸν καὶ ῥήτορα γλαφυρώτατον, ὁ Ζαβίρας[4] ἄνδρα δραστήριον «καὶ

1. ὁ Κριτίας εἶχε πολλὰ χειρόγραφα, ἐν οἷς, ὡς ἐν τοῖς κώδηξιν αὐτοῦ πολλαὶ ἴσως ἄξιαι ἀναγραφῆς ἀπεθησαυρίζοντο εἰδήσεις· ὁ Λ' αὐτοῦ κώδηξ φέρει ἐν ἀρχῇ τὴν διδακτικὴν λίαν σημείωσιν: «τὸ παρὸν εἶναι τοῦ μακαρίτου Κριτίου κληρικοῦ τῆς Μ. Ἐκκλησίας· καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἐπουλήθησαν παρὰ τῶν τέκνων του, διὰ τὰ χρέη του, τὰ εἴδη του καὶ ὅλα τὰ βιβλία του καὶ πρὸς τοὺς *Ἑβραίους μὲ τὴν ὀκκᾶ. Καὶ αὐτοὶ τὰ ἐπουλοῦσαν εἰς τοὺς δρόμους, εἰς τοὺς μπακάλιδες καὶ χαλβατζίδες*, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος. Ἐξ ὧν ἠγόρασα καὶ ἐγὼ τὸ παρὸν ὁ Παῦλος Βλαστάρης Μιτυληναῖος, ἐν Κωνσταντινουπόλει»· οἱ κώδηκες οὗτοι περιέχουσι πλεῖστα ἔγγραφα, προσλαλιὰς εἰς γάμους, εἰς τὴν αὐξεντικὴν παρασυναγωγὴν καὶ ἐπιστολάς τινας τοῦ Κριτίου: μίαν πρὸς τὸν Νικόλαον Καρατζᾶν, μίαν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Γκίκαν, μίαν πρὸς τὸν Τρίκκης Κωνστάντιον, μίαν πρὸς τὸν ταβουλάριον Θεσσαλονίκης· —ἐν κώδηκι τῆς Ἀθήνησι βουλῆς εὕρηνται τοῦ Κριτίου ἐκτὸς τοῦ εἰς τὸν πατριάρχην Κοσμᾶν προσφωνήματος καὶ ἕτερον ἐπὶ τῇ τελετῇ τῶν ἀρραβώνων Γεωργίου Καρατζᾶ μετὰ Σουλτανίτζας θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος Ἰωάννου Νικολάου Μαυροκορδάτου (τῇ 21 αὐγούστου 1743)· ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ αὐτῷ κώδηκι, γεγραμμένῳ ὑπὸ Δαπόντε, φέρεται καὶ μετάφρασις τοῦ μπερατίου τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Ε', ἐκ τοῦ τουρκικοῦ, ὡς καὶ μετάφρασις ἐκ τοῦ τουρκικοῦ τῆς περιηγήσεως εἰς Γαλλίαν τοῦ Γιγιρμὶ-σεκὶζ τζελεμπῆ Μεχμὲτ ἐφένδη, εἰκάζω ὅτι καὶ ταῦτα ἐκ τῆς τουρκικῆς εἰς τὴν ἑλληνικήν, πλὴν τῆς τοῦ Κορυδαλλέως λογικῆς, ὁ Κριτίας μετήνεγκε—μετέφρασεν ὡσαύτως «τὴν διόπτραν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Κορδερίου τὰ προλεγόμενα εἰς τὸν Ἀρεοπαγίτην» γράφει ὁ Ζαβίρας·—κἱ πρὸς Καρατζᾶν καὶ Γκίκαν ἐπιστολαὶ ἐξεδόθησαν ἐν «Πανδώρᾳ» ὑπὸ Χρ. Φιλητᾶ (τόμ. Θ', σελ. 442—445·)—μία ἢ δύο ἀνέκδοτοι πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Ματθαῖον εὕρηνται ἐν ἁγιορειτικῷ τινι κώδηκι·—τοῦ Κριτίου σῴζονται θέματα εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦ ἐξ ἀπορρήτων καὶ ἐπιστολικοὶ τύποι.

2. Δαπόντε ἱστορ. καταλ. Μεσ. Βιβλ. Κ. Σάθα Γ', σελ. 190.

3. Βεντότη προσθήκη σελ. 146.

4. Ζαβίρα θέατρον σελ. 383.

ἐν τοῖς τοῦ περιπάτου λίαν ἐξησκημένον·» ὁ Κωνστάντιος πολυμαθῆ περιπατητικὸν καὶ δεινὸν γραμματέα τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς. Οἱ δ' ἐρευνῶντες σήμερον τὰς τύχας τοῦ γένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἰδίως ἐν τῇ ΙΖ' καὶ ΙΗ' ἑκατονταετηρίδι κατὰ καθῆκον γεραίρουσι τὴν ἀγήρω μνήμην τοῦ Κριτίου, περισυλλέξαντος πανταχόθεν πληθὺν ἐγγράφων ἐκκλησιαστικῶν ἐν ἑνὶ κώδηκι, τοσούτῳ μᾶλλον ὄντι πολυτιμήτῳ, ὅσῳ τὰ πλεῖστα τῶν πρωτοτύπων, ἐξ ὧν μετέγραφεν ἀπωλέσθησαν.

ΑΝΑΝΙΑΣ Ὁ ΑΝΤΙΠΑΡΙΟΣ ἀπὸ τοῦ ἐπωνύμου γνωρίζει ἡμῖν τὴν πατρίδα· ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Δωροθέου Λεσβίου, διδάξας ἐν τῇ σχολῇ, κατὰ τὸν Κωνστάντιον ἀπὸ τοῦ 1752-1762. Πράγματι ὁ Ἀνανίας ἐδίδαξεν οὐχὶ δέκα ἔτη μόνον, διότι ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς καταστίχοις σημειοῦται διδάσκαλος καὶ τῷ 1765. Ἔζη ἔτι τῷ 1770. Ὁ Δαπόντες καὶ ὁ Βεντότης γράφουσιν ὅτι ὁ Ἀνανίας ἦν ἱεροδιάκονος[1]· πότε δὲ προέστη τῆς σχολῆς εἰκῇ μόνον δύναταί τις ἵνα εἴπῃ.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ Ὁ ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ, ὑπὸ πολλῶν βιογραφηθείς, γενήσεται βραχέος ἐνταῦθα λόγου ἀντικείμενον. Ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῇ 11 αὐγούστου 1716, κατὰ κόσμον δ' Ἐλευθέριος καλούμενος, ὑπῆρξε μαθητὴς Ἀντωνίου τοῦ Κατηφόρου καὶ Ἱερεμίου τοῦ Καββαδίου ἐν Κερκύρᾳ, ἀκούσας ἐν Ἰωαννίνοις καὶ Μεθοδίου τοῦ Ἀνθρακίτου, καὶ ἐν Παταυίῳ διδαχθεὶς τὰ φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικά. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν γενέτειραν (1737-1738) ἐχειροτονήθη ἱεροδιάκονος, καὶ ἀπὸ τοῦ 1742 μέχρι τοῦ 1753 προέστη τῆς

1. Δαπόντε ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 128—Βεντότη προσθ. σελ. 223—τοῦ Ἀνανίου ἐξεδόθη: Σπλάγχνον γραμματικῆς ἢ περὶ μορίων· ἐν Βενετίᾳ 1764, ἀναλώμασι τοῦ πατριαρχείου τῶν Ἱεροσολύμων· τῷ πονήματι παρήρτηται (σελ. 310—328) «βραχύ τι πόνημα τοῦ αὐτοῦ Ἀνανίου περὶ τῶν ἐν τῷ *ἐμελλεν ἄρα* τρόπων τε καὶ σχημάτων», καὶ τρισέλιδος σημείωσις περὶ ποδῶν, ἐκ τῶν τοῦ Ἡφαιστίωνος.

ἐν Ἰωαννίνοις Μαρουτσαίας σχολῆς καὶ τῆς ἐν Κοζάνῃ, τῷ δὲ 1753 προσεκλήθη σχολάρχης τῆς Ἀθωνιάδος ἀκαδημίας, ἥτις συνέστη[1] τῷ 1749, συναγείρουσα τοὺς πανταχόθεν συρρέοντας μαθητὰς ἐν εὐρυχώρῳ οἰκοδομήματι, κειμένῳ ἔξω τῆς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου, εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν, μετὰ ναΐσκου τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ, περὶ ὃν ἦσαν ᾠκοδομημένα τὰ δωμάτια τῶν μαθητῶν, ἐνῷ τὸ τοῦ Εὐγενίου ἔκειτο ὕπερθεν τῆς εἰσόδου, ὡς αὐτὸς ὁ γράφων εἶδε, μακαρίσας καὶ τῶν φιλοκάλων Βατοπεδινῶν καὶ τῶν λοιπῶν οὐχ ἧττον φιλογενῶν μοναχῶν τοῦ ἁγιωνύμου Ἄθω τὴν πρὸς τὰ γράμματα ἀγάπην, ἧς ἐσμὲν μάρτυρες τὴν σήμερον ἅπαντες· μετὰ ἑξαετῆ σχεδὸν διδασκαλίαν, ὁ Εὐγένιος, ἀηδίαν αἰσθανόμενος βεβαίως ἐπὶ τοῖς παρεμβαλλομένοις προσκόμμασιν, ἀφῆκε τὸν Ἄθω, προσεκλήθη δ' ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Σεραφεὶμ διδάσκαλος τοῦ φιλοσοφικοῦ τμήματος τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας· ἀλλὰ διά τε τὴν μεταξὺ τοῦ ἑνὸς τῶν ἐφόρων: τοῦ Ἀδριανουπόλεως Διονυσίου καὶ τῶν λοιπῶν διάστασιν, ὡς λέγει ὁ Κομνηνὸς, καὶ διότι καθυστέρει ἴσως ἡ ἀπότισις τοῦ μισθοῦ, ὁ Εὐγένιος παρητήσατο, ὅτε καὶ διελύθη τὸ φιλοσοφικὸν τμῆμα, μείναντος μόνου τοῦ γραμματικοῦ· καὶ μάτην ἄρα ὁ πατριάρχης Σεραφεὶμ καὶ ἡ σύνοδος ἐπεκαλοῦντο τὴν συνδρομὴν τοῦ ἱεραρχικοῦ συλλόγου[2]· βέβαιόν δ' ἐστιν ὅμως ὅτι αἴτιον τῆς παραλυσίας τῆς σχολῆς ἦν ἡ πτῶσις τοῦ Σεραφεὶμ, ὅστις πόσον ἠγάπα τὸν Εὐγένιον ἦν δῆλον, ἐνῷ ὁ διά-

1. Ἰωάννου Χρυσοστόμου οἱ περὶ ἱερωσύνης λόγοι· ἐκδιδόντος Δωροθέου Εὐελπίδου Βατοπεδινοῦ· Ἀθήνῃσι 1867· βλ. τῶν προλεγομένων τοῦ ἐπὶ ζημίᾳ τῶν μεσαιωνικῶν ἐρευνῶν προώρως θανόντος ἐκδότου σελ. η'. Πρόσθες ὅτι ὁ ἀκριβολογῶν Μ. Παρανίκας ἐσφαλμένως διασαφεῖ τὰ περὶ τῆς Ἀθωνιάδος ἀκαδημίας, ἀκολουθῶν τῷ Π. Ἀρ(αβαντινῷ), παρέλκων δὲ τὴν ἵδρυσιν τῆς σχολῆς τετραετίαν μετὰ τὸ ἀληθὲς ἔτος τῆς συστάσεως· κακῶς ἔγραψεν ὡσαύτως ὅτι **ἐν τῇ μονῇ** ἦν ἱδρυμένη ἡ ἀθωνιὰς σχολή. Ὁ ἑωρακὼς μεμαρτύρηκε.

2. βλ. τὸ ἐγκύκλιον γράμμα παρὰ Κομνηνῷ Ὑψηλάντῃ· σελ. 385.

δοχος αὐτοῦ Ἰωαννίκιος Γ' ὁ Καρατζᾶς οὐδεμιᾶς ἠξίωσε τὸν σοφὸν ἄνδρα ὑποδοχῆς, ὡς οὐδ' ὁ κατόπιν πατριαρχήσας Σαμουὴλ, διότι, κατὰ Κωνστάντιον[1], «προστετηκὼς ταῖς τοῦ Ἀριστοτέλους δόξαις, ἀπταίστους ταύτας πρεσβεύων, ἀχωρίστως ταύτας προσκείμενος καὶ πολιὸν τῇ τριχὶ ἔχων τὸ αὐτὸ, ὃ ἐδιδάχθη, φρόνημα, ἀπεστρέφετο τὰ παρ' Εὐγενίου παραδιδόμενα, ὡς νεωτέρας φρενὸς κυήματα»· ἀλλὰ καὶ ὁ ἀοίδιμος ἐκεῖνος τῶν κάτω χρόνων φωστὴρ, ὅστις «θῦμα, κατά τινα τῶν διδασκάλων[2], γενόμενος τοῦ χαμερπεστάτου αὐτῶν φθόνου, ἀντέστη καὶ ἴσχυσε νὰ καταποτίσῃ ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν Ἄθωνα σχολῆς ὡς ἀπὸ ἀκενώτου καὶ καλιρρόου πηγῆς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὰ δαψιλέστατα τῆς εὐσεβοῦς αὐτοῦ φιλοσοφίας καὶ καθαρώτατα νάματα,» ἀγαπῶν τὸν πατριάρχην Σεραφεὶμ ἐγκωμίοις ὑπερβάλλουσι κατασταφει αὐτὸν, ζητῶν στάδιον, φαίνεται, εὐρύτερον διδασκαλίας, οἷον ἦν ἡ Κων-

1. Κωνσταντίου Α' συγγραφαὶ ἐλάσσονες σελ. 359· Ὁ Εὐγένιος ἐδίδαξεν ἓξ μόλις ἔτη ἐν Ἄθωνι· ἐν δὲ τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ μῆνας δεκαεπτά· ἐσφαλμένως ὁ Ἰακωβάκης Νερουλὸς (ἱστορ. γραμμάτων παρὰ τοῖς νεωτέροις· μετάφρ. Ὀλυμπίας Ἄββοτ σελ. 52) ἀναβιβάζει τὰ ἔτη τῆς διδασκαλίας εἰς ἑπτὰ ἢ ὀκτώ· ὁ Κοδρικᾶς (μελέτη σελ. 386) ἀοιθμεῖ ἓξ ἔτη· ὁ Κούμας (ἱστορίαι ἀνθρωπ. πράξεων τόμ. ΙΒ' σελ. 562, πέντε μόνον, ὡς καὶ ὁ Λινιὰν Γεώργιος (συλλογὴ ἀνεκδότων συγγραμμάτων Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως· Ἀθήνῃσι 1838 τόμ. Α' σελ. ιε' πρλγμ.) καὶ ὁ σεβασμ. κ. Κατραμῆς (Ζακύνθου ἀνάλ. σελ. 388) —ὁ ἴδιος Εὐγένιος γράφει τῷ πρώην Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλῳ: «τίνι λόγῳ ἡ ὑμετέρα Πανα γιότης εὐθὺς ὅπου ἐπάτησεν εἰς τὸ Ὄρος διέκρινας τοὺς ἀτάκτους τοῦ σχολείου καλλιώτερον ἐμοῦ, *ὅστις διέτριβον ἐν αὐτοῖς ἓξ χρόνους;*» ἐφείσθω δέ μοι παρασυνάψαι ὧδε ὅτι τὰ ὑπὸ Κωνσταντίου περὶ Σαμουὴλ λεγόμενα εὑρίσκω πολὺ πρὸ τοῦ Κωνσταντίου γραφέντα, ἐν τῇ τότε γραφομένῃ γλώσσῃ, ὑπὸ Γεωργίου Λινιᾶνος (πρλγ. σελ. ιϛ·) σκιαγραφίαν δέ τινα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ ἐπεβαλόμην ἵνα γράψω ἐν τῇ «Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ» (ἔτος Β' σελ. 748) ἔνθα ἐξέδωκα ἐπιστολὴν πρὸς αὐτὸν τοῦ Βουλγάρεως.

2. Νέα Ἀριάδνη· ἐν Κωνσταντινουπόλει 1816· πρλγ. ἔστι δὲ γραμματικὴ τοῦ Γεωργίου Λινιᾶνος.

σταντινούπολις, μάτην ἱκετεύσας τὸν πατριάρχην Κύριλλον ὑπὲρ τῆς Ἀθωνιάδος· εἰρήσθω δ' ὅμως ὅτι ὁ πατριάρχης Σαμουὴλ ἦν καὶ πρότερον κακῶς διατεθειμένος τῷ Εὐγενίῳ, δι' ἣν δῆθεν ὁ Κερκυραῖος φιλόσοφος ἔδειξεν ἀγνωμοσύνην πρὸς τὸν εὐεργετήσαντα αὐτὸν πατριάρχην Κύριλλον· ἔν τινι τῶν παρ' ἐμοὶ ἀποκειμένων (τριάκοντα τεσσάρων) ἀνεκδότων, ὡς νομίζω, ἐπιστολῶν αὐτοῦ, ὁ Σαμουὴλ γράφει τῷ πρώην Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχῃ Κυρίλλῳ τῷ Ε΄, τῷ 1759 εἰς Ἄθω διαμένοντι: «τὰ δὲ κατ' Εὐγένιον καὶ πέρα πίστεως δοκοῦσί μοι, εἰ τοσοῦτον ἀχάριστος ἄνθρωπος . . . . . ποταπὸς αὐτὸς οὗτος περὶ αὐτήν; τί τοῦτο; πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν; ἀντὶ τοῦ μάνα χολήν; ἀντὶ πάντων, ὧν ξένος ὢν ἐφιλοφρονήθη, γυμνὸς καὶ ἐνεδύσατο, ἐνδεὴς καὶ ταπεινὰ πράττων, καὶ ἐκτήσατο ὅσα τῶν πάντων οὐδείς, μηδὲ τῶν πάνυ προσῳκειωμένων αὐτῇ: τοιαῦτα ἀπέδωκε τὰ τροφεῖα; ταῦτα τῶν σῶν ἱδρώτων, δέσποτα, ἀπόνασθαι τὰ γεώργια καὶ τὰς φυταλιάς σοι παρεσκεύασεν; αὐτὸς τὸν πατέρα, τὸν δεσπότην, τὸν εὐεργέτην λελύπηκεν, ἐφ' οἷς ἔδει ἀθανάτους ὁμολογεῖν χάριτας; αὐτὸς ὁ παιδείαν ἐπαγγελλόμενος, ὁ ἀρετὴν ἠσκημένος, ὁ ἱεροφάντης καὶ τὰ σοφὰ εἰδὼς καὶ τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον; ὑπὲρ οὗ τόσ' ἐμόγησεν ἡ σὴ πατρότης, καὶ τηλικούτους ὑπέστη πόνους καὶ δαπάνας;»[1]

1. ἀγνοῶ διατί ἡ κατὰ τοῦ Βουλγάρεως μῆνις τοῦ Κυρίλλου, οὔτε δικαιῶ τὸν ἀρχολίπαρον πατριάρχην τὸν μετὰ τοῦ Αὐξεντίου, χάριν τοῦ δοξαρίου, ταράξαντα τὴν ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, οὔτ' ἀδικῶ τὸν Εὐγένιον, γινώσκων ὅτι, καθὰ τὸ κοινὸν ῥῆμα λέγει, δύο ὄψεις πρέπει 'ν' ἀναζητῶμεν παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, ὡς εἰς ὕφασμα· ἀλλὰ τὴν θέσιν τοῦ Κυρίλλου ἀπέναντι τοῦ κλεινοῦ διδασκάλου διαφωτίζει πως ἡ πρὸς αὐτὸν ἀπολογία περὶ τῆς ἐκ τῆς ἀθωνιάδος σχολῆς ἀναχωρήσεως· ὁ Εὐγένιος μετὰ πόνου ψυχῆς γράφει πρὸς τὸν Κύριλλον, ὀργισθέντα ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει καὶ καταψηφιζόμενον «καὶ περισσῶς καταστηλιτεύοντα τὴν ἐμὴν ἀναξιότητα διὰ πλήθους γραμμάτων, ὧν τὰ μὲν τοῖς ἐν αὐτῷ τῷ Ὄρει, τὰ δὲ τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὰ δὲ τοῖς ἐν Θεσσαλονίκῃ, πολλά τε καὶ πολλοῖς γράφει κατ' ἐμοῦ, ὅσοις εἶναι τινὸς ὀνόματος, καὶ

Ὁ Εὐγένιος ἐμακρύνθη τῆς σχολῆς μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ λίαν αὐτὸν σεβομένου πατριάρχου Σεραφείμ, ἴσως τὸν ἀπρίλιον τοῦ 1761, ὅτε καὶ τὸ φιλοσοφικὸν τμῆμα ἐπαύσατο λειτουργοῦν·—ὁ κατόπιν βίος τοῦ Εὐγενίου ὑπάρχει γνωστὸς, ἐνταῦθα δὲ μεταγράφω ἐκ τῆς ἀνεκδότου γεωγραφικῆς ἱστορίας τοῦ Δαπόντε δέκα στίχους, ἐν οἷς ὁ πολυγραφώτατος μοναχὸς τοῦ Ξηροποτάμου ἀποδίδωσι τὴν χειροτονίαν τοῦ Εὐγενίου ὡς ἀρχιεπισκόπου Σλαβινίου καὶ Χερσῶνος εἰς τὸν φθόνον τῶν συνοδικῶν τῆς ἀρκτώας Ἐκκλησίας, μὴ θελόντων ὅπως τῆς ἐκ τοῦ συνεγγὺς εὐνοίας τῆς αὐλῆς τυγχάνῃ ἕλλην κληρικός· ὁ Δαπόντες

οὐ μόνον γράφει, ἀλλὰ καὶ ἄλλους εἰς τοῦτο διεγείρει διδασκάλους, μαθητὰς, ἡγουμένους, προηγουμένους, σχολεῖα, μοναστήρια, διὰ νὰ ἀπολέσῃ ἴσως, εἰ δυνατὸν, καὶ τὸ ἐμὸν μνημόσυνον μετὰ πλείονος ἤχου, καὶ νὰ προξενήσῃ ἴσως περιφανεστέραν τὴν πτῶσίν μου»·—πολλὰ ἔπασχεν ὁ κλεινὸς Εὐγένιος ὑπὸ φωτοσβεστῶν τινων καλογήρων ἐν Ἄθῳ· ἀπέβαλλε μαθητὰς ἀτακτοῦντας καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἔβλεπεν αὐτοὺς ἐνώπιον αὐτοῦ, μᾶλλον θρασεῖς· τοὺς δὲ θρασυτέρους εὐνοουμένους ὑπὸ τοῦ πρώην πατριάρχου Κυρίλλου· ἔβλεπε καὶ τοὺς ὑπηρέτας αὐθαδιάζοντας, τὸν δὲ Κύριλλον καὶ τούτους ἀγαπῶντα· ἔβλεπε τὸν Παναγιώτην Παλαμᾶν σφετεριζόμενον τὴν τῷ σχολάρχῃ μόνῳ ἀνήκουσαν ἰσχὺν, τὸν δὲ Κύριλλον καὶ τοῦτον, ὡς συμπολίτην, ἐν δεξιοῖς ἔχοντα· «ἀνεχώρησα—γράφει ὁ λαμπρὸς διδάσκαλος—διότι, καθὼς πολλάκις τὸ ἔλεγον, διεμερίσθη τὸ σχολεῖον εἰς τέσσαρας τετραρχίας, ὡς ἡ Ἰουδαία ἐπὶ τῆς μοναρχίας τοῦ Αὐγούστου, καὶ οἱ μὲν ἦσαν Πατριαρχῖται, οἱ δὲ Μελετῖται, οἱ δὲ Παναγιωτῖται, οἱ δὲ Εὐγενῖται, ἄλλοι βένετοι, ἄλλοι πράσινοι, καὶ ὁ μὲν ἦν Ἀπολλῶ, ὁ δὲ Κηφᾶ . . . ἀνεχώρησα διότι ἐτέθησαν θρόνοι, καὶ ἀνοίχθησαν βίβλοι, καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον ἠναγκάσθην νὰ κριθῶ ἐνώπιόν της, μετὰ τῶν εὐτελεστέρων καὶ ἀχρειοτέρων γραμματικῶν, καὶ οἱ μὲν ἐβόων ὅσα καὶ ἤθελον. καὶ ἐστασίαζον ὑπὸ τοῦ γραμματικοῦ Παναγιώτου διεγειρόμενοι, . . . ἐγὼ δὲ μόλις ἐπετρεπόμην εἰς τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο λογοθέσιον ἀποκρίνεσθαι . . . ἀνεχώρησα διότι ἐκ μὲν τῆς Χίου ἐγράφετέ μοι νὰ ἀμεριμνῶ περὶ τοῦ μισθοῦ μου, ἐλθόντες δὲ ἐδώκατέ μοι μόνον τὸ ἥμισυ· . . . ἀνεχώρησα διότι καὶ τὸ εἴπατε ἐνώπιον τῶν ἀγνωμόνων μου μαθητῶν καὶ τὸ ἐμηνύσατο εἰς ἐμὲ μὲ τὸν θρασύτατον πορτάρην ὅτι τῇ ἐπαύριον εἴχετε γνώμην ἀναβάντες ἀπὸ τὸ μοναστήριον εἰς τὸ σχολεῖον νὰ μὲ ξυλίσητε» κτλ. Ὁ ἀδέκαστος ἀναγνώστης κρινάτω μεταξὺ Εὐγενίου καὶ Κυρίλλου.

μανθάνει ἡμᾶς ὅτι τὸ μυστήριον τῆς χειροτονίας τοῦ Εὐγενίου ἐτέλεσεν ὁ τότ' ἐν Ῥωσσίᾳ διαμένων πατριάρχης πρώην Κωνσταντινουπόλεως Σεραφείμ· ἰδοὺ τί γράφει :

Πρᾶγμα ἀνήκουστον αὐτὸ ῥωμαΐκα νὰ σπουδάζῃ
ὁ τῶν Μοσχόβων βασιλεὺς (ὑπὸ τὸν Εὐγένιον δῆλον οὖν·)
καὶ νὰ συντρώγῃ μὲ αὐτὸν Ῥωμαῖος καὶ νὰ πίνῃ,
σὺν τῇ Ἰμπερατρίτζῃ δὲ χρυσῇ Αἰκατερίνῃ·
'στάλθη διὰ ζηλείαν, λέν, συνόδου τῆς Ῥωσσίας,
μὲ τὸ νὰ τοῦ ἐζήλευσαν τὸ ὕψος τῆς ἀξίας·
ἡ σύνοδος τὸν τίναξε μ' αὐτὸ τὸ πρωσωπεῖον
τῆς ἀρχιερωσύνης δὲ ἀπὸ τῶν βασιλείων·
ἀπὸ τὸν κὺρ δὲ Σεραφεὶμ ἐκεῖ χειροτονήθη
πρὶν Κωνσταντινουπόλεως· τάχατες ἐτιμήθη.

ὁ Εὐγένιος ἀπεβίωσε τῇ 10 ἰουνίου 1806. Ὑπῆρξεν ὁ ἐπιφανέστερος τῶν λογίων τοῦ γένους, τῶν ἐν τοῖς κάτω χρόνοις διδαξάντων, διδάξας καρποφόρως καὶ ἀναδείξας ἀκαμάτων σκαπανέων τοῦ πολιτισμοῦ ἀριθμὸν, ὅσον ἕτερος οὐδείς· ἑκατὸν πεντήκοντα ἀριθμεῖ ὁ Μακραῖος τοὺς μαθητὰς τῆς ἀθωνιάδος σχολῆς, αὐτὸς δ' ὁ Βούλγαρις ἐν τῇ πρὸς τὸν πατριάρχην Κύριλλον ἀπολογίᾳ «τὸ σχολεῖον εὗρον—γράφει—μὲ εἴκοσι μαθητὰς, καὶ τὸ ἐπλήθυνα σχεδὸν εἰς διακοσίους»· ἀλλ' ὁ ἐπισκεπτόμενος τὰς ἀθωίτιδας βιβλιοθήκας καὶ ἐρευνῶν τὰ ἐν αὐταῖς χειρόγραφα, οὐχὶ ὀλίγα εὑρίσκει γεγραμμένα ὑπὸ λογίων ἁγιορειτῶν μοναχῶν, οἵτινες ὡς ἀπὸ δουρείου ἵππου προῆλθον ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ κλεινοῦ διδασκάλου. Εὐτυχέστερος τοῦ Μεθοδίου 'Ανθρακίτου, εἰσήγαγε τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς 'Ανατολῇ καὶ «πανταχοῦ ἐδίδαξε—γράφει ὁ Κούμας[1]—τὴν Λογικὴν καὶ Μεταφυσικήν του, συγγράμματα πλουτισμένα μὲ ὅλας τὰς ἕως τότε νεοφανεῖς γνώσεις, γραμμένα εἰς τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν γλῶσ-

1. Τενεμάννου ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Κ. Μ. Κούμα· ἐν Βιέννῃ 1818 σελ. 292.

σαν»· ὑπὲρ τὸν κλεινὸν Εὐγένιον οὐδένα εὑρίσκω 'να τάξω τῶν κάτω χρόνων ὁμογενῆ λόγιον, τὸ δὲ κλέος τὸ ἀληθὲς, οὗ τυγχάνει ὁ ἀνὴρ, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐν μνημείοις καὶ ἀνδριάσι καὶ δι' ἀνακομιδῶν ὀστέων ἀπαθανατιζομένοις ἔσται ἄφθαστον· αὐτὸς ὁ Κοραῆς ποιεῖται μνείαν ἀρίστην τῶν γνώσεων καὶ τῆς καθόλου ἀξίας τοῦ Εὐγενίου[1], γράφων τῇ 6 ἰανουαρίου 1803: «Ce respectable prélat est aujourd' hui le doyen des gens instruits de la nation· îl a été un des premiers qui ont contribué le plus efficacement à la revolution morale qui s' opère dans ce moment parmi les Grecs· je lui paie d' autant plus volontiers ma part du tribut que la nation lui doit, que je me rappellerai toujours avec plaisir l' emulation qu' excita dans mon âme, jeune encore,la publication de sa logique,à laquelle je suis redevable du peu de lumière que je possède»· ὁ Κούμας[2] ἀποκαλεῖ τὸν Εὐγένιον δεύτερον Πλάτωνα· ὁ 'Ιακωβάκης Ῥίζος Νερουλὸς[3] γράφει: «πλουτισθεὶς δι' ἁπασῶν τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων τῶν χρόνων ἐκείνων . . . . ὁ Εὐγένιος εἶχε πνεῦμά τι γενικόν· ὑπῆρχε δ' ἐξ ἐκείνων τῶν σπανίων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐγεννήθησαν μετ' εὐτυχοῦς τινος εὐφυΐας ἢ ἐπιδεξιότητος περὶ πάντας τοὺς κλάδους τῆς παιδείας· πάντα τὰ ἐπιστημονικὰ αὐτοῦ πονήματα ἔγραψεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ,μετ' ἐξόχου ἀκριβείας». Λαμπρῶς ὑπεζωγράφησε τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνδρὸς ὁ ἀείμνηστος 'Ηλίας Τανταλίδης, εἰπὼν[4] αὐτὸν «τῆς Εὐρώπης τὴν πολλὴν τῆς τε πρὸς ἑσπέραν καὶ

1. sur l' état actuel de la civilisation dans la Grèce· ἐν τῷ Lettres Inedites de Coray· Paris 1877 σελ. 459—460 σημ.
2. Κούμα ἱστορ. τῶν ἀνθρωπ. πράξεων· τόμ. ΙΒ' σελ. 562.
3. ἱστορία τῶν γραμμάτων· μετάφρ. 'Ολυμπίας Ἄββοτ σελ. 52—53.
4. Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως ἐπιστολὴ περὶ φιλίας· ἐκδιδόντος Η. Τανταλίδου· ἐν Κωνσταντινουπόλει 1850 πρλ. σελ. γ'.

τῆς ἀρκτῴας ἐνδόξως διαδραμόντα, ὡς σπουδαστὴν, ὡς συγγραφέα, ὡς διδάσκαλον, ὡς ἱεράρχην, πολλοῖς δὲ καὶ μεγάλοις προσομιλήσαντα πράγμασι, τῶν ἀνδρῶν τοῖς δοκιμωτάτοις παρεξεταζόμενον, καὶ μέγα παρὰ πᾶσι κλέος ἀράμενον ἐπὶ φιλοσοφίᾳ καὶ ἐπιστήμαις, ἐπὶ φιλολογίᾳ, ἐπὶ θεολογίᾳ, ἐπὶ ῥητορικῇ καὶ ποιητικῇ, πρὸ δὲ πάντων ἐπὶ νοὸς ὀξύτητι, καὶ μεγέθει φρονήματος, καὶ μνήμης ἀκμῇ, καὶ κρίσεως βρίθει, καὶ φαντασίας στερώματι, καὶ ἠθῶν ἀστυκότητι, καὶ ἀρετῆς κάλλει, καὶ εὐσεβείας θερμότητι· οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ ἐς βαθὺ καὶ λιπαρὸν γῆρας ἐληλακότα, καὶ πλείω ἢ ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ τῆς κατ' αὐτὸν Ἑλλάδος τὴν εὔκλειαν συγκεφαλαιωσάμενον»·—«Στεφανοῦσι δὲ τούτου τὴν μνήμην— λέγει ὁ ἐξ Οἰκονόμων Κωνσταντῖνος[1]—αἱ πόλεις, ἐν αἷς, ἱεροδιάκονος ἔτι, διατρίβων παρ' ἡμῖν, προέστη σχολῶν ἄλλων ἀλλαχοῦ καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῦ συστάσης[2] Ἀθωνιάδος ἀκαδημίας· ἐξ ὧν προῆλθον πολλοὶ ἄνδρες ἐπίσημοι φιλολογίᾳ παντοίᾳ καὶ ἐπιστήμαις, καὶ φιλοσοφίᾳ θείᾳ τε καὶ ἀνθρωπίνῃ κεκοσμημένοι, καὶ τὸ πιστευθὲν τάλαντον τῆς παιδείας πολλαπλασιάσαντες παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν». Οὐδὲ τὴν περὶ Εὐγενίου κρίσιν τοῦ Γεωργίου Αἰνιᾶνος[3] παρατρέχω: «Νοῦς λαμπρότατος καὶ κρίσις ὀρθοτάτη μετ' ἀπεράντου μνήμης, ἔκαμνε λαμπρὸν πᾶν ὅ,τι ἐξήρχετο ἐκ τῆς δαιμονίου κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ κατήστραπτε τοὺς ὀφθαλμιῶντας εἰς τὰς ὑψηλὰς θεωρίας τῶν φιλοσοφικῶν

1. Οἰκονόμου περὶ τῶν Ο′ ἑρμηνευτῶν τῆς παλαιᾶς θείας Γραφῆς τόμ. Δ′. Ἀθήνησι 1849 σελ. 819.

2. ἡ Ἀθωνιὰς ἀκαδημία συνέστη τῷ 1749, πρῶτος δὲ σχολάρχης ἐν αὐτῇ διωρίσθη Νεόφυτος ὁ Καυσοκαλυβίτης, προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν φιλοκάλων μοναχῶν τῆς τοῦ Βατοπεδίου μονῆς, οὓς καὶ ὁ Κοραῆς ἐπήνεσε· (βλ. Δωροθέου Εὐελπίδου προλεγόμενα εἰς τοὺς περὶ ἱερωσύνης λόγους τοῦ Χρυσοστόμου· σελ. η′—θ′.) Τὸ δὲ μεταξὺ Βατοπεδινῶν καὶ Νεοφύτου συμφωνητικὸν γράμμα ἐξεδόθη ἐν «Πανδώρᾳ»· τόμ. ΙΗ′ σελ. 146.

3. συλλογὴ ἀνεκδότων Εὐγενίου πρλγ. σελ. λ′.

καὶ φιλολογικῶν ζητημάτων· ὅτε ἐφιλοσόφει, ἐφαίνετο Ἀριστοτέλης ὁμιλῶν τὰς ἀνεπτυγμένας ἀρχὰς τοῦ Νεύθωνος, ἢ Καρτέσιος πλατωνίζων κατὰ τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν φωνήν· ἐὰν ἐρρητόρευεν, ἤκουες τὸν Δημοσθένην ἐξηγοῦντα τὴν ὑπερφυᾶ καὶ οὐράνιον ἠθικὴν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, τὰ δὲ πολυμαθέστατα αὐτοῦ σχόλια εἰς διάφορα συγγράμματα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἦν ἀναντιρρήτως ὁ Πλούταρχος τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων». Ἀλλὰ τελευταίαν καὶ ἐπιβλητικὴν ἐν τῇ ἀφελείᾳ αὐτῆς τάττω τὴν κρίσιν τῶν Ζωσιμάδων, λεγόντων ἐν ἀρχῇ τοῦ Β′ τόμου τῆς «φιλοθέου ἀδολεσχίας»: «ὅλαι αἱ φιλόκαλοι ψυχαὶ κηρύττουσι τρανῶς ὅτι διὰ τὸν ΕΥΓΕΝΙΟΝ δὲν εἶναι πλέον ἡ πατρὶς ἐκεῖνο, ὁποῦ ἦτον τόσον δυστυχῶς πρὸς ἑξήκοντα χρόνων· δὲν βλέπει τις τώρα εἰς κάθε κωμόπολιν σχολεῖα καταγινόμενα θεαρέστως εἰς καλλιέργειαν τῆς νεολαίας, τῶν ὁποίων προΐστανται ἄνδρες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν τοῦ ΕΥΓΕΝΙΟΥ πηγῶν τὰ ὑγιέστερα τοῦ λόγου νάματα ἀρυσάμενοι, ἢ πρὸς τὸ αὐτοῦ παράδειγμα μορφωθέντες;»

Ἱκανὰ καὶ πέρα τῶν βραχέων ὁρίων τοῦ μετὰ χεῖρας δοκιμίου μου ἐλέχθησαν περὶ τοῦ κλεινοῦ διδασκάλου, ὃν ὁ Μακραῖος μηδαμῶς τοῖς συνήθεσιν ἀρκεσθεὶς κοσμητικοῖς τρισμέγιστον ἀπεκάλεσεν· εἰ δὲ καὶ κατ' αὐτοῦ τινες ἔγραψαν, τοῖς μὲν ζῶν ὁ Εὐγένιος ἀπήντησε[1], πρὸς τοὺς λοι-

1. ἔχω ὑπ' ὄψιν τὰ «*Καλοκινήματα* ἢ κατὰ τοῦ φθόνου καὶ τῆς Λογικῆς τοῦ Εὐγενίου» γραφέντα ὑπὸ Ἀθανασίου Ψαλίδα, ἀλλ' ἄνθρακας ἐνέχοντα ὡς θησαυρόν· ἡ ἀπάντησις εἰς τοῦτο ἐπιγράφεται «ἐπιστολὴ τοῦ σοφωτάτου κυρίου Εὐγενίου ἀρχιεπισκόπου πρώην Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος· Τεργεστίῳ· ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ Ἰωάννου Μπατίστα Σπερανδίου· 1797» ἐν σελίσι 53 μικροῦ 16ου, ἀπευθυνομένη «τῷ ὁσιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἐν ἱεροδιακόνοις κυρίῳ Παγκρατίῳ»· οἱ πρῶτοι στίχοι δίκαιον νομίζω ἵνα μεταγραφῶσιν: «ὁ τὰ *Καλοκινήματα* γράψας τε καὶ τύποις ἐκδοὺς εἰ μὲν ὑπὸ φθόνου κινηθεὶς ἔγραψεν αὐτὰ, τὸ κίνημα οὐκ ἔστι καλόν: καὶ τὰ *καλοκινήματα* αὐτοῦ ὤφειλεν ἐπιγράψαι ἀληθέστερον *κακοκινήματα*· εἰ δὲ οὐχὶ κατὰ φθόνον, κατὰ δὲ φθόνου ἄλλως ὁπωσοῦν τὴν γραφίδα ἐκίνησεν, ὡς ἡ ἐπιγραφὴ παραδηλοῦσα φαί-

πους δ' ἁπαντῶσι τὰ σοφὰ αὐτοῦ συγγράμματα[1], βιβλιο-

νεται, ἡ δευτέρα: τοῦτο πάλιν τὸ κίνημα, κἂν ὑποτεθῇ καλὸν, ἐπαρίστερόν πως ὅμως ἐνταῦθα ἔοικε πίπτειν, ὡς προθύστερον. Ἡ τάξις εὐθυβόλως ἀπῄτει πρῶτον τοῦ φθονοῦντος τὸν θεατρισμὸν, ἢ τοῦ φθονουμένου τὴν δήλωσιν· καὶ καθεξῆς ἀκολούθως ἀνεκάλει τὴν κατὰ τοῦ φθόνου καταφορὰν καὶ τὴν θρηνωδίαν τὴν ἐπὶ τοῖς ἐλεεινοῖς καὶ πικροῖς γεννήμασιν, ὅσα ὑπὸ τοῦ τοιούτου πάθους ἐκφύεται. Ἀλλ' ὁ λυρωδὸς ἡμῖν οὗτος ἀθετεῖ τοὺς λυρικοὺς νόμους, καὶ πρὸ τῆς στροφῆς καὶ ἀντιστροφῆς λυρῳδεῖ ληρῳδῶν τὴν ἐπωδόν· καὶ πρὶν ἢ στήσῃ τὰ πρῶτα προλαμβάνει τὰ ὕστερον ἀτάκτως, καὶ νεανικῶς ἐπανακυκλοῖ τὸν ἤδη κοινόν τε καὶ τετριμμένον καὶ ἕωλον τόπον τὸν κατὰ τοῦ φθόνου, ὡς ἀπ' ὀκρίβαντος ῥητορεύων κατὰ περιττὴν ἐπανάληψιν: ὁ φθόνος . . . ὁ φθόνος . . . ὁ φθόνος· οἷον ἐπὶ ὁμηγύρεως ἐπ' ἀκροάσει ἀθροισθείσης παιδικατορικῶς ἐκκλησιάζων. ἢ μᾶλλον ἐπὶ καφεννίτιδός τινος λέσχης. μεταξὺ τῶν θιασωτῶν αὐτοῦ καὶ συνήθων, γλωσσοκροτῶν ἀκαίρως, καὶ ἀμεθόδως ἐπικομψευόμενος»· ἁπαντᾷ δὲ πρὸς τὰ γραφόμενα τοῦ Ψαλίδα καὶ μετὰ χάριτος καὶ ὡς συγγραφεὺς καὶ διδάσκαλος Λογικῆς. Κρίνων τὴν ἐπιγραφὴν *τῶν καλοκινημάτων* καὶ κατὰ τοῦ φθόνου καὶ τῆς Λογικῆς ἐρωτᾷ: «πότερον; ὁ φθόνος ἐστὶν ἡ Λογική; ἢ ὅτι ἡ Λογικὴ ἐστιν ὁ φθόνος; καὶ τοῦτο πάλιν πῶς; ὅτι ἡ Λογικὴ φθονεῖ;— ἢ ὅτι ἡ Λογικὴ φθονεῖται; ἀλλὰ πρὸς οὐδέτερον καθ' ἑαυτὴν ἔχει φύσιν ἡ ἔξις· οὐθ' ὕεται, οὐθ' ἡλιοῦται . . . ἐπιθυμεῖς δὲ παρ' ἐμοῦ καί τινα ἀνασκευὴν τῶν διαφόρων λήρων, ὧν κατ' ἐμοῦ ὁ Ψαλίδας κατεψαλίδισε· τί; τὴν Αὐγείου κόπρον ἀνασκαλεῦσαί τε καὶ καθάραι ἐπιχειρήσομεν; ὦ! . . . ὁ συφερτὸς ἀηδής· ὀχληρὸν τὸ ἔργον· ἴσως καὶ περιττόν· ἐκείνῳ μὲν μὴ καὶ πάλιν ἀνακοπρίσῃ· σοὶ δὲ ὅτι ἐξ ὧν εἶδες ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἐξεικάσαι δυνήσῃ οἷα καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ γραφόμενα». Ἀτυχῶς, ὁ Εὐγένιος, ἁπάντων πρὸς τοὺς δυσμενῶς αὐτῷ καὶ ταῖς ὑπ' αὐτοῦ διδασκομέναις θεωρίαις διακειμένους, σφοδρῶς ἔγραφεν· οὕτω καὶ πάλιν λέγει «τὴν χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς ἐν τῷ φιλοσοφεῖν μάλιστα παραινοῦμεν· διὰ τοῦτο, ὥσπερ ἄλλοτε ὁ Μοισιόδαξ, ὁμοίως ὀδὰξ καὶ νῦν ὁ Ψαλίδας ἡμῶν ἐπελάβετο». Τὴν αὐτὴν ἔχει γνώμην περὶ Εὐγενίου καὶ ὁ Γεώργιος Αἰνιὰν, ἐν προλεγομένοις τῶν ἀνεκδότων τοῦ φιλοσόφου συγγραμμάτων· (σελ. λα'.)

1. Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως ἀναφέρονται παρὰ Ζαβίρᾳ, Αἰνιᾶνι, Τανταλίδῃ, Βρετῷ καὶ Δημητρακοπούλῳ τὰ ἑξῆς: **Α΄) ἐκδόσεις**: Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου τὰ εὑρεθέντα· ἀξιώσει τοῦ ἡγεμόνος Μολδαυίας Γρηγορίου Γκίκα· Λειψίᾳ 1767 εἰς τόμους 3—Θεοδωρήτου ἐπισκόπου Κύρου τὰ σωζόμενα· ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ (κακῶς ὁ Αἰνιᾶν γράφει ὅτι ἑλληνιστὶ μόνον ἐξεδόθησαν)· ἐν Ἅλλῃ· 1768—1775 εἰς τόμους 5—εἶδον δὲ καὶ ἔκδοσιν τῆς τοῦ Θεοδωρήτου ἑρμηνείας εἰς τοὺς ψαλμοὺς, προ-

θήκην ὅλην ἀποτελοῦντα· καὶ εἴπερ ὁ Villoison ὠνόμασε

τασσομένου καὶ βίου τοῦ ἱεροῦ ἑρμηνευτοῦ, αὐτοῦ τοῦ καὶ τῇ πεντατόμῳ ἐκδόσει προταχθέντος ὑπὸ Εὐγενίου· ἐν Ἅλλῃ 1768· ἔστι δ' ἡ ἔκδοσις εἰς Δ΄ον ἐνῷ ἡ πεντάτομος εἰς Η΄ον.—**Β΄) μεταφράσεις**, αἱ πλεῖσται ἐκ τῆς λατινικῆς: ἱστορία τῆς διαφορᾶς περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐν τῷ Γ΄ τόμῳ τῶν τοῦ Βρυεννίου—Σεγνέρου πραγματεῖαι τῶν μαθηματικῶν στοιχείων· δαπάνῃ τοῦ ἐκ Καστορίας ἰατροφιλοσόφου Θωμᾶ Μανδακάση· Λειψίᾳ 1767 καὶ πάλιν τῷ 1778 —περὶ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Πολωνίας διχονοιῶν (ἐκ τῆς γαλλικῆς) Λειψίᾳ 1768—σχεδίασμα περὶ ἀνεξιθρησκείας· συγχρόνως· ἀμφότερα ἐξέδωκε τὸ β΄ ὁ Αἰνιὰν (συλλογὴ ἀνεκδότων Εὐγενίου ἐν Ἀθήναις 1838 εἰς τόμους 2·)—εἰσήγησις Αἰκατερίνης Β΄ ἐπὶ τῇ ἐκθέσει κλπ. νομικοῦ κώδηκος· ἑλληνιστὶ καὶ ῥωσσιστί· ἐν Πετρουπόλει 1771—Γρηγορίῳ Ποτεμκίνῳ ᾠδή· ἐκ τῆς ῥωσσικῆς· Μόσχᾳ 1776—Γεωργικὰ τοῦ Βιργιλίου ἐν ἡρωϊκῷ μέτρῳ, ἑλληνιστὶ ἐκφρασθέντα καὶ σημειώσεσι διευκρινηθέντα· Πετρουπόλει 1786—Αἰνειὰς τοῦ Βιργιλίου· ὁμοία μετάφρασις μετὰ σημειώσεων· ἐν Πετρουπόλει 1791—92 τόμοι 3 in folio, ὡς καὶ τὰ γεωργικὰ καὶ τὸ τοῦ—Ἀδὰμ Ζοιρνικαβίου περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἐν Πετρουπόλει 1797 εἰς τόμους 2 —Γαβριὴλ μητροπολίτου Πετρουπόλεως τελετουργία ἱερά· Πετρουπόλει 1799—Αὐγουστίνου ἐπισκόπου Ἱππῶνος τὸ Κεκραγάριον· δαπάνῃ Ζωσιμάδων· Λειψίᾳ 1804 καὶ Μόσχᾳ 1824—Σπαρτίον ἔντριτον (τρεῖς διατριβαὶ θεολογικαί)· δαπάνῃ Ζωσιμάδων· Λειψίᾳ 1804—αἱ καθ' Ὅμηρον ἀρχαιότητες καὶ αἱ κερκυραϊκαὶ ἀρχαιολογίαι· δαπάνῃ Ζωσιμάδων· Μόσχᾳ 1801—Τακουετίου στοιχεῖα γεωμετρίας· δαπάνῃ Ζωσιμάδων· Βιέννῃ 1805—Ἠλία Ἀνδρέου σχόλια εἰς τὸ Δ΄ τοῦ Γαζῆ· δαπάνῃ Ζωσιμάδων· ἐν Βιέννῃ 1805—Γραβεζάνδου εἰσαγωγὴ εἰς τὴν φιλοσοφίαν· δαπάνῃ Ζωσιμάδων· Μόσχᾳ 1805—Γενουηνσίου στοιχεῖα μεταφυσικῆς· δαπάνῃ Ζωσιμάδων· Βιέννῃ 1806—οὐχὶ ἀρκούντως ἀποδεδειγμένον ὑπάρχει ὅτι τὰ παρὰ Βρετῷ (μέρος Α΄ ἀριθμ. 143) φερόμενα ὡς ἔργα τοῦ Βουλγάρεως τρία ποιήματά εἰσιν ἔργον αὐτοῦ· ἴσως ἐγράφησαν ὑπὸ Παλλαδοκλέους.—**Γ΄) πρωτότυπα**: Λογικὴ· δαπάνῃ Θωμᾶ Μανδακάση· Λειψίᾳ 1766—ὀρθόδοξος ὁμολογία· δαπάνῃ (;) τοῦ ἐκ Ζαγορᾶς Ἰωάννου Πρίγκου· ἐν Ἀμστελοδάμῳ 1767 καὶ ἐν Αἰγίνῃ 1828—ἀνάκρισις περὶ Νικηφόρου τοῦ Βλεμμίδου· συνήφθη τοῖς τοῦ Βρυεννίου—ᾠδὴ τῇ Αἰκατερίνῃ Β΄ τῷ 1774—ἐπιστολὴ πρὸς ἀναίρεσίν τινος φληνάφου δυσσεβοῦς· Βιέννῃ 1791 ἴσως ἡ ὑπὸ Αἰνιᾶνος τὸ δεύτερον—ἐπιστολὴ κατὰ Λατίνων· ἐν Κωνσταντινουπόλει 1796, ἣν θερμουργῷ ζήλῳ ἀνετύπωσε τῷ 1839 ὁ ἀείμνηστος πατριάρχης Γρηγόριος ς΄ καὶ ἐν «παπιστικοῖς ἐλέγχοις» ὁ Ἠλίας Τανταλίδης καὶ ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ· ἐν Κωνσταντινουπόλει 1849·—ἐπιστολὴ κλπ. κατὰ τῶν καλο-

détestable τὴν ὑπὸ Βουλγάρεως μετάφρασιν τοῦ Βιργι-

κινημάτων πρὸς Παγκράτιον· Τριεστίῳ· 1797—Φιλόθεος ἀδολεσχία· δαπάνῃ Ζωσιμάδων· ἐν Βιέννῃ 1801—ἀδολέσχημα φιλοσοφικὸν κατὰ τοῦ τῶν Ὠκελλιτῶν συστήματος· συνήφθη τῇ ἀδολεσχίᾳ μετατυπωθεῖση ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ 1858, κελεύσει τοῦ ἁοιδίμου πατριάρχου Κυρίλλου Β΄. Εἰρήσθω δ' ὅτι τὸ κατὰ ὠκελλιτῶν ἀδολέσχημα ἐξέδωκεν ὡς ἀνέκδοτον ἐν τῇ «Χρυσαλλίδι» Ἀθηνῶν ὁ ἐξ οἰκονόμων Σοφοκλῆς, (τόμ. Δ΄ σελ. 110) ὅστις μετὰ δεκαετίαν ἐπανώρθωσε τὸ ἀγνόημα (βλ. Μαυροκορδάτου ψόγον νικοτιανῆς· σελ. 35)·—περὶ εὐθανασίας διατριβή· δαπάνῃ Ζωσιμάδων· Πετρουπόλει 1804—ἑκατονταετηρὶς τῶν ἀπὸ Χριστοῦ Σωτῆρος ἡ πρώτη· δαπάνῃ Ζωσιμάδων· Λειψίᾳ 1805 καὶ πρότινος ἐν Μόσχᾳ τὸ 6΄—στοιχεῖα μεταφυσικῆς· Βενετίᾳ 1805 τόμοι 3 δαπάνῃ Ζωσιμάδων—τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις· δαπάνῃ Ζωσιμάδων· Βιέννῃ 1805—περὶ τοῦ συστήματος τοῦ παντός· δαπάνῃ Ζωσιδων· Βιέννῃ 1805—κριτικαὶ ἐπιστάσεις ἐπὶ τῶν τοῦ Νεοφύτου (Καυσοκαλυβίτου) παρεκβολῶν εἰς τὸ Δ΄ τοῦ Γαζῆ· δαπάνῃ Ζωσιμάδων· Βιέννῃ 1806—γενεαλογικὸς ὀθωμ. σουλτάνων κατάλογος, συνημμένος ἑτέρῳ συγγράμματι· Μόσχᾳ 1812—περὶ τοῦ ποῦ παράδεισος καὶ ποῦ κόλασις· ὑπὸ Αἰνιᾶνος ἐκδοθέν·—πρὸς Θεόφιλον Καμπανίας περὶ παλιρροιῶν· ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐκδότου—τρεῖς προσλαλιαὶ κατὰ τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ· ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐκδότου—ὡς καὶ ὁ ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου (1759;) ἀπαγγελθεὶς λόγος, καὶ—δύο ἐπιστολαὶ ἡ μὲν πρὸς τὸν μεγάλον γραμματικὸν Γεώργιον Ζαγοραῖον ἡ δὲ πρὸς τὸν πρώην Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλον περὶ τῶν μετὰ τὸ σχίσμα ἁγίων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· ὑπὸ Ἀνδρέου Κορομηλᾶ· Ἀθήνῃσι 1845—ὅροι διερμηνευτικῆς· συνήφθη τῷ λόγῳ τοῦ Ἰ. Βενθύλου περὶ ἑρμηνείας· Ἀθήνῃσι 1845—ἐπιστολὴ περὶ φιλίας· ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Ἡλιοὺ Ταντα-λίδου· ἐν Κωνσταντινουπόλει 1850—πραγματεία περὶ μουσικῆς· ἐξεδόθη ὑπὸ Δημητρακοπούλου· ἐν Τριεστίῳ 1868—θεολογικόν· ἐκδοθὲν οὐχὶ κεκαθαρμένον σφαλμάτων ὑπὸ Ἀγαθαγγέλου Λοντοπούλου. Βιέννῃ 1872—de Lecho et Slavorum origine 1771· λατινιστὶ—schediasma de Zichis ad Czechos designandos extorsis· ἐξεδόθη λατινιστὶ τῷ 1772 καὶ ὑπὸ Α. Π. Βρετοῦ ἐν Ἀθήναις 1860—Δ΄) **ἀνέκδοτα** κεῖνται: ἡ κατὰ τοῦ πάπα ἐπιστολὴ καταγγελίας πανδήμου κλπ. τοῦ Πέτρου Κλερκίου· μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς γαλλικῆς—Ἱερωνύμου Ἑρμείου περὶ γυμναστικῆς τέχνης· μετάφρασις—Λογικὴ καὶ μεταφυσικὴ τοῦ Δουχάμελ—Φυσικὴ Φριδερίκου Βουκερὲρ—Λογικὴ τοῦ Πουρχοτίου—Ἀριθμητικὴ καὶ γεωμετρία Βολφίου—εἰσαγωγὴ εἰς τὰ ἀριθμητικά, ἣν ἐν Ἄθῳ ἐδίδαξεν—ἀριθμητικῆς στοιχεῖα—στοιχεῖα μεταφυσικῆς· διάφορον τῶν δύο ἄλλων—λόγος, ὃν εἶπεν ἐγκαθιστάμενος σχολάρχης τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἢ ἴσως τῆς ἀθωνιάδος· ἀνέκδοτον παρὰ τῷ πρίγ-

λίου, ὀρθῶς μὲν ὁ μακαρίτης Ἀσώπιος[1] παρατηρεῖ ὅτι «ὁ σοφὸς Γαλάτης πολλὰ τοιαῦτα (βυζαντινὰ ῥωμάντσα) κατὰ

κηπι Γ· Α. Μαυροκορδάτῳ, κατέχοντι καὶ ἑκατὸν σχεδὸν ἐπιστολὰς τοῦ Βουλγάρεως· ὁ Ζαβίρας ἔσωζε 12 ἐπιστολὰς παρ' ἑαυτῷ: ἤτοι 2 πρὸς Νεόφυτον Καυσοκαλυβίτην περὶ τοῦ μεταλαμβανομένου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Σωτῆρος—2 πρὸς Σωτήριον τὸν οἰκονόμον Κοζάνης περὶ τοῦ τίς ἐστιν ἡ τοῦ Μαγὼγ βασιλεία καὶ περὶ τοῦ παρὰ τῷ Ἰεζεκιὴλ λεγομένου «ὡς εἶδος Βεζὲκ»—μίαν πρὸς τὸν πατριάρχην Κύριλλον τὴν γνωστὴν ἡμῖν—μίαν πρὸς Νικόλαον Σκοῦρτον περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ψυχῶν—τρεῖς πρὸς τὸν ἱεροδιδάσκαλον παπᾶ Μιχαὴλ τὸν Σιατιστέα (1648—μίαν πρὸς Νικόλαον Βάρκοσιν·—παρ' ἐμοὶ δ' εὕρηται καλῶς γεγραμμένον τὸ θεολογικὸν καὶ ἐπιστολαὶ πρός τινας ἁγιορείτας διδασκάλους—Ε΄) **ἐπιστολὰς** τοῦ Βουλγάρεως ἐκτενεῖς ἢ βραχείας ἐξέδωκαν: ὁ Γεώργιος Κρομμύδης ἐν τῇ «διατριβῇ περὶ καταστάσεως τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης» Μόσχᾳ 1808—ὁ «Βόσπορος ἐν Βορυσθένει» ἐν Μόσχᾳ 1810—μίαν ὁ Κοσμᾶς Μπαλάνος ἐν τῇ «Ἀντιπελαργήσει,» ἐν Βιέννῃ 1816—μίαν ὁ Σπυρίδων Κονδὸς ἐν τῷ περιοδικῷ «Μελίσσῃ», ἐν Παρισίῳ 1820—μίαν ὁ Ἀθανάσιος Σταγειρίτης ἐν τῷ περιοδικῷ «Καλλιόπῃ»—μίαν ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης ἐν τῷ περιοδικῷ «Αἰγιναίᾳ»—μίαν ὁ Νικόλαος Λογάδης ἐν «παραλλήλῳ φιλοσοφίας καὶ χριστιανισμοῦ—μίαν ὁ ἱεροκῆρυξ Γερμανὸς ἐν τῇ «Εὐαγγελικῇ Σάλπιγγι» Ἀθήνῃσι 1838—τέσσαρας ἐν τῇ «Κωνσταντινιάδι» αὐτοῦ ὁ πατριάρχης Κωνστάντιος·—ἱκανὸν ἀριθμὸν ἐπιστολῶν ἐξέδωκεν ὁ Μ. Ἰδρωμένος ἐν τοῖς ἐν Κερκύρᾳ ἄλλοτ' ἐκδιδομένοις περιοδικοῖς «Φοίνικι», 1853—1854—καὶ «Ἑρανιστῇ» τόμ. Α΄ 1858·—δύο τέλος ἐδημοσίευσεν ὁ τὰ παρόντα γράφων ἐν τῇ «Ἐκκλ ἀληθείᾳ», τὴν μὲν πρὸς τὸν πατριάρχην Σαμουὴλ, (τόμ. Β΄, σελ. 748) τὴν δὲ πρὸς τὸν πατριάρχην Σεραφεὶμ (τόμ. Γ΄, σελ. 62) τρίτην δὲ πρὸς τὸν Κυζίκου Γεράσιμον τὸν Χρυσοσκουλαῖον ἐκδίδωμι προσεχῶς ἐν τῷ «Κόσμῳ». Παρὰ τῷ Sulzer εὑρίσκω ὅτι καὶ εἰς τὴν βλαχικὴν ὑπάρχει μετάφρασις πονήματός τινος τοῦ Εὐγενίου· (Geschichte der transalpines Daciens κλπ. τόμ. Γ΄ σελ. 40)· παρ' ἐμοὶ σώζεται «ἐπίγραμμα, οὗ τὸν νοῦν ὑπηγόρευσεν Εὐγένιος πνέων τὰ λοίσθια, ἐστιχούργησε δὲ Σέργιος Μυστάκης».

καὶ μετὰ τὴν ἀπαρίθμησιν ταύτην, ἀτελῆ, ὡς εἰκός, διὰ τὸ πλῆθος τῶν καταγραφομένων, ὁ ἀναγνώστης κρίνει πόσον δικαιοῦται ὁ Δημητρακόπουλος 'να γράψῃ ὅτι τὰ συγγράμματα τοῦ Εὐγενίου εἰσὶ μόνον τριακοντατέσσαρα, ὅπως δῆθεν διορθώσῃ τὸν Κ. Σάθαν κακῶς εἰπόντα τὸν Βούλγαριν πανδαήμονα· εἰρήσθω δ' ὅτι ἐν πολλοῖς ὁ Δημητρακόπουλος διορθῶν τὸν Κ. Σάθαν γράφει ὅ,τι φθάσῃ.

1. Ἀσωπίου ἱστορία ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων· τόμ. Α΄ Ἀθῆναι 1850 σελ. 385.

τὸν πλάνητα βίον του ἀπαντήσας, ἀπέκτησε πρόχειρον τὴν φράσιν ταύτην», ὀρθότερον δ' ὁ Boissonnade ἀνεσκεύασε τὰς τοιαύτας κρίσεις τοῦ Villoison καὶ εἴ τινος ἐκεῖνον μιμουμένου, ἀποφανθεὶς τὸν ἄνδρα οὐ πάνυ τι εὐφυᾶ τὸ ἐν τοῖς γράμμασι καλὸν ἐννοῆσαι: «homo non acutissimo pulchri in literis sensu praeditus»[1].

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ὁ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ συνεδίδασκε μὲν τῷ Κριτίᾳ διευθύνοντι τὴν σχολὴν, ὡς γράφει ὁ Κωνστάντιος, διηύθυνε δ' αὐτὴν, ἀποχωρήσαντος τοῦ Εὐγενίου· ἦν μαθητὴς τοῦ Κριτίου· ἴσως τὸ μοναχικὸν ὑποδὺς τριβώνιον ἀκολούθως μετωνομάσθη Γεδεὼν, ψηφισθεὶς Εὐρίπου μητροπολίτης τῷ 1766, ἀντὶ τοῦ παραιτουμένου Ἀνθίμου.

---

1. λυποῦσι τοὺς ἀμερολήπτως κρίνοντας περὶ τῶν πρὸ ἡμῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ γένους τὰ κατ' αὐτῶν ἀσχημόνως γραφόμενα ὡς ἀσχημονέστατα τὴν ἑλληνικὴν γραφόντων, διότι οὐδὲ δύναμαι 'να νοήσω πῶς ἀγνοεῖ τάχα τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἄνθρωπος, χιλιάδας ὅλας στίχων ἡρωϊκῶν γράψας καὶ ἐν αὐτοῖς βαρβαρικῆς γλώσσης νόημα ἀποδοὺς ἁρμοδίως· βλ. τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ Κ. Κόντου «γλωσσικὰς παρατηρήσεις» σελ. γ', ἐν ᾗ περὶ Βουλγάρεως λέγει, πρὸς ἃ ἔναγχος ἀπήντησε τὰ δέοντα γράψας ὁ σοφὸς Γαλάτης Emm. Miller ἐν τῇ journal des savants, καὶ ὁ πολυμαθέστατος Θεαγένης Λιβαδᾶς ἐν τῇ «Κλειοῖ». ἰδίως ἔτους ΚΒ' ἀριθμ. 1139, ἔνθα ὀρθῶς παρατηρεῖ: «εὔλογοι καὶ ἐπίκαιροι θὰ ἦσαν τοιαῦται καὶ ἄλλαι παραπλήσιοι μομφαὶ ἐὰν **πάντοτε** ἀναφέροντο εἰς **ζῶσαν** γενεὰν καθηγητῶν καὶ λογίων. Κατὰ κακὴν μοῖραν ὁ συγγραφεὺς ἐλάλησεν ὁπωσοῦν ἀνευλαβῶς καὶ περὶ τετελευτηκότων, καὶ ἔλαθε δούς τισι λαβὴν νὰ ὀνειδίσωσιν αὐτῷ ὅτι ἐπελάθετο τοῦ ἀρχιλοχείου ἐκείνου «οὐ γὰρ ἐσθλὰ κατθανοῦσι κερτομέειν ἐπ' ἀνδράσιν.» . . . . ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ οἱ τὸν Κ. Κόντον περὶ πλείστου ἀνέκαθεν ποιησάμενοι θὰ ἐχαίρομεν σφόδρα ἐὰν μὴ παρετίθεντο περικοπαὶ ἐκ πονημάτων τεθνεώτων διδασκάλων τοῦ ἔθνους πρὸς ἀπόδειξιν σφαλμάτων γλωσσικῶν, τὸ μὲν διότι οὐδεὶς ἀναμάρτητος, τὸ δὲ διότι οἱ μὲν ἀοίδιμοι ἐκεῖνοι πλεῖστα κατώρθωσαν ἄνευ βοηθημάτων καὶ κριτικῶν ἐκδόσεων, οἱ δὲ νῦν λόγιοι τοῦ ἔθνους παρὰ πάντα τὰ βοηθήματα καὶ τὰς κριτικὰς ἐκδόσεις, δὲν ἔχουσι τὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν ἑλληνομάθειαν ἐκείνων, ὡς δὲν ἔχουσι καὶ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν. Ποῦ θὰ εὕρῃ τις νῦν δὲν λέγομεν Εὐγένιον Βούλγαριν ἢ Κοραῆν, ἀλλὰ τοὐλάχιστον διδάσκαλον γράφοντα ἑλληνιστὶ καὶ ἀφιλοκερδῶς ἐργαζόμενον ὡς ὁ Δούκας, ὁ Οἰκονόμος, ὁ Βυζάντιος;»

ΙΩΑΚΕΙΜ ὁ ΠΑΡΙΟΣ ὡς γράφει ὁ Ζαβίρας καὶ ὡς σημειοῦται ἐν ἀρχαίοις ἐγγράφοις τῆς σχολῆς, καὶ οὐχὶ Ἀντιπάριος φαίνεται διδάσκων ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Εὐγενίου· ἐσχολάρχει δὲ ἀπὸ τοῦ 1763—1767, ὅτε προσεκλήθη σχολάρχης ἐπὶ Σαμουὴλ ὁ Βιζύης Γεράσιμος· ἂν ὁ Ἰωακεὶμ αὐτὸς ἢ ὁ Πάριος ἱερομόναχος ὁ γράψας βίον τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ νέου, (1774) ὡς παρὰ Ζαβίρᾳ[1] εὑρίσκω, ἀγνοῶ· εἰκάζων δ' ἔγραψα τοῦτο πρὸ ἐνδεκαετίας[2]· ἐκ τῶν πατριαρχικῶν κωδήκων καὶ ἐκ παραδόσεων ἔχω μαθὼν ὅτι κατὰ ὀκτώβριον τοῦ 1775, τοῦ Ἀγχιάλου Γαβριὴλ θανόντος, ὁ Ἰωακεὶμ, (ἴσως ἕως τότε διδάσκων) ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Ἀγχιάλου, τῷ δὲ 1794 κατὰ σεπτέμβριον, θανόντος τοῦ Κυζίκου Ἀγαπίου, προήχθη εἰς τὸν θρόνον τῆς μητροπόλεως ταύτης, διάδοχον ἐν Ἀγχιάλῳ, ἀφεὶς τὸν μέγαν πρωτοσύγκελλον Ἰωάσαφ. Παρητήσατο τῇ 14 μαρτίου 1806, λόγῳ ἀσθενείας, καὶ ἔκτοτε οἰκουρῶν ἔζησεν ἐπ' ὀλίγον, ἐπιστατῶν ἐπὶ τῆς συμπήξεως τοῦ λεξικοῦ «Κιβωτοῦ·» ὁ Ἰωακεὶμ συνέταξε τὸ ἔγγραφον[3], δι' οὗ δηλοῦνται αἱ αἰτίαι τῆς ἀπὸ Φαναρίου εἰς Κουρούτσεσμε μεταθέσεως τῆς σχολῆς, ἧς ὑπῆρξεν ἐπὶ βραχὺν χρόνον καὶ ἔφορος, ἀπὸ τοῦ 1777.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΒΙΖΥΗΣ μητροπολίτης, ὁ προστὰς τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἀπὸ τοῦ 1767—1769, ἐγεννήθη ἐν Κύπρῳ, καὶ ἱερομόναχος διατελῶν ἐξελέγη μητροπολίτης Βιζύης τῇ 28 φεβρουαρίου 1762, παραιτησαμένου τοῦ Βιζύης Ἀγαπίου· ὁ πατριάρχης Σαμουὴλ, ἐν τεμαχίῳ ἐπι-

---

1. Ζαβίρα θέατρον σελ. 374.

2. βλ. ἐπιστολιμαίαν ἐπίκρισιν εἰς τὰ ἔργα Κ. Σάθα καὶ Α. Δημητρακοπούλου, νεανικώτερον γεγραμμένην ἐν ἐφημερίδι «Κωνσταντινουπόλει» 1872, ἔτος ϛ', ἀριθμ. 1184.

3. κατέχει 15 σελίδας in folio τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 28 κώδηκος τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς, δεικνύον τὸν συντάκτην τῆς γλώσσης μὲν γνώστην, γνώσεων δὲ πολλῶν μέτοχον.

στολῆς διασωθέντι παρ' Εὐθυβούλῃ καὶ Κωνσταντίῳ[1] γράφει ὅτι, σωματικῆς ἀσθενείας ἕνεκα μὴ δυναμένου διδάξαι τοῦ Ἰωακεὶμ, μετὰ πολλοὺς δὲ κόπους μὴ εὑρεθέντος ἱκανοῦ πρὸς διδασκαλίαν τῶν γραμματικῶν διδασκάλου, προσεκλήθη ὑπ' αὐτοῦ ὁ Γεράσιμος, ὃν ἡ πατριαρχικὴ μαρτυρία συνίστησιν ὡς «ἱκανὸν εἰς τὸ ἑλληνικὸν καὶ πάτριον τῆς φωνῆς καὶ εἰς τὰς ἀττικὰς Μούσας, προσέτι καὶ ἀμέμπτου καὶ καθαρωτάτου βίου, ὁποῦ διχόθεν νὰ ὠφελῇ τοὺς μαθητευομένους, καὶ μὲ τὴν διδασκαλίαν καὶ μὲ τὸ παράδειγμά του· καὶ ἐκτὸς τούτου, πολλὰ ἰχνηλατήσαντες—ἐπιλέγει ὁ Σαμουὴλ—ἄλλον δὲν εὕρομεν ἀξιώτερον.» Ἂν μὴ ἀπατῶμαι, κατὰ φεβρουάριον τοῦ 1783, ἀνήχθη εἰς τὸν θρόνον τῆς μητροπόλεως Νικομηδείας ὁ Γεράσιμος, τῇ δὲ 26 μαρτίου 1791, θανόντος τοῦ Δέρκων Ἀνανίου[2], μετετέθη εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Δέρκων, ἀφ' ἧς ἀνήχθη τῇ 2 μαρτίου, καθὰ περὶ πάντων ἀφηγεῖται Σέργιος ὁ Μακραῖος, εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον, ἀποσυρθεὶς τῆς οἰκουμενικῆς τύρβης τῇ 19 ἀπριλίου 1797, ὑπέργηρως· μικρὸν δ' ἐπιβιοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπέθανε.

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ἱερομόναχος ὁ ΑΙΤΩΛΟΣ, σχολάρχης διορισθεὶς καὶ τῶν φιλοσοφικῶν διδάσκαλος, διὰ συνοδικοῦ γράμματος τοῦ πατριάρχου Μελετίου τοῦ ἀπὸ Λαρίσσης, τῇ 1 μαρτίου 1769 προέστη τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας πέντε ὅλα ἔτη· ἐγεννήθη ἐν τῷ χωρίῳ Μεγα-δένδρῳ, ἐν ᾧ καὶ ὁ κλεινὸς Εὐγένιος Γιαννούλης· μαθητὴς τοῦ Μπαλάνου ἐν Ἰωαννίνοις τὸ πρῶτον ἠκροάσατο καὶ τοῦ Δωροθέου

1. Κωνσταντίου ἐλάσσ. συγγρ. σελ. 360. βλ. περὶ Γερασίμου καὶ ἐν τῇ «Ἐκκλησ. Ἀληθείᾳ» τόμ. Γ' σελ. 421.

2. Ὁ Δημητρακόπουλος ἐπανορθῶν δῆθεν τὰ σφάλματα τοῦ Κ. Σάθα στρεβλοῖ καὶ τὰ καλῶς ἔχοντα· οὕτω γράφει ὅτι «Ἀνανίας ὁ Ἀντιπάριος ἐγένετο μητροπολίτης Ἀγχιάλου κατὰ τὸ ἔτος περίπου 1765, ἐν ἔτει δὲ 1773 ἐγένετο μητροπολίτης Δέρκων·» ἀλλὰ σφάλλεται τῆς ἀληθείας ὁ διορθωτής. βλ. Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις σελ. 105.

Λεσβίου ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ μετέβη εἰς Κέρκυραν, ἀκροατὴς γενόμενος τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη, διδάσκοντος φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικὰ, κατὰ τὰ νεώτερα συστήματα. (1756—1763;) Ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐδίδαξεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ μεγάλου διερμηνέως Νικολάου Σούτσου τὸν υἱὸν αὐτοῦ Γεώργιον[1], τὸ πρῶτον δὲ τὰ τῆς οἰκουμενικῆς οἰακονομοῦντος καθέδρας τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ διωρίσθη διδάσκαλος τῶν ἑλληνικῶν, κατὰ τὸν Νεόφυτον Λαχοβάρην, ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἀκαδημίᾳ, ἧς πενταετίαν, ὡς εἶπον (1769—1774) προστὰς ἀπῆλθεν εἰς Νάξον, ἔνθα, προτροπῇ τοῦ τότε διερμηνέως τοῦ στόλου Νικολάου Μαυγένους συνέστησε σχολὴν «σπουδῇ μὲν Νικολάου Μαυρομμάτου, δαπάνῃ δὲ τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν·» οὐδὲν ἕτερον γινώσκω περὶ Χρυσάνθου.

ΗΛΙΑΣ ὁ ΚΥΠΡΙΟΣ, μαθητὴς Κριτίου συνεδίδαξε μὲν τῷ Χρυσάνθῳ, ἀπὸ τοῦ 1769—1774 τὴν διδασκαλίαν πεπιστευμένος τῶν γραμματικῶν, προέστη δὲ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἄχρι τοῦ 1777, ὅτε συστάντος ἐπ' αἰσίαις ὥραις τοῦ φιλοσοφικοῦ τμήματος προσεκλήθη σχολάρχης τῆς ἀκαδημίας

ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΑΙΟΣ ὁ ἐξ Ἀγράφων· ὁ βίος αὐτοῦ ἐγράφη μετά τινος ἀκριβείας ὑπὸ Κ. Ν. Σάθα, εἰς αὐτὸν δὲ παραπέμπεται[2] ὁ φιλίστωρ ἀναγνώστης, ἐνταῦθα μανθάνων μόνον ὅτι ὁ Σέργιος ἐγεννήθη ἐν Φουρνᾷ, κωμοπόλει τῶν Ἀγράφων, τὰ μὲν ἐγκύκλια διδαχθεὶς ὑπὸ Θεοφάνους τοῦ τὸν Γόρδιον διαδεξαμένου ἐν τῇ σχολῇ τῶν Ἀγράφων,

1. ὁ Γεώργιος οὗτος μακρὰν βιώσας τῆς πολιτικῆς τύρβης ἠσχολεῖτο εἰς τὰ γράμματα, μάλιστα δ' εἰς τὴν ποίησιν καὶ εἰς τὴν τουρκοπερσικὴν μουσικήν, ἀποθανὼν τῷ 1816· Μαυροκορδάτου ψόγος νικοτιανῆς· ὑπὸ Σοφοκλέους Κ. Οἰκονόμου. πρλγ. σελ. 73—74.

2. μέτιθι τὰ προλεγόμενα τοῦ Γ' τόμου τῆς «Μεσαιων. Βιβλιοθήκης» ἀπὸ σελ. οα' καὶ ἑξῆς.

τὰ δὲ ὑψηλότερα μαθήματα ἐν τῇ Ἀθωνιάδι, Εὐγενίου σχολαρχοῦντος, οὗτινος καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἠκροάσατο· διδάξας ἐπὶ βραχὺ πρότερον ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ, διωρίσθη σχολάρχης ἀπὸ τοῦ 1777, διδάσκων τὴν φιλοσοφίαν μέχρι τοῦ 1790, (ὅτε τὸ φιλοσοφικὸν τμῆμα διελύθη), καὶ τὰ γραμματικὰ μέχρι τοῦ 1793. Ἴσως ἀναλαβὼν τὴν διδασκαλίαν μετὰ τὸ 1798 παρέμενε διδάσκων καὶ προϊστάμενος τῆς σχολῆς, ἕως τοῦ 1801, ὅτε δι' ἀσθένειαν ἀποσυρθεὶς ἰδιώτευε, σιτιζόμενος ἔν τε τῷ πατριαρχείῳ καὶ τῷ μετοχίῳ τοῦ παναγίου τάφου· ἀπεβίω τῷ 1819 κατὰ Λογάδην, καταλιπὼν ἱκανὰ μνημεῖα[1] τῆς παιδείας αὐτοῦ.

ΦΩΤΙΟΣ ΚΥΠΡΙΟΣ ὁ λογοθέτης γενικοῦ, μαθητὴς Κριτίου γενόμενος, ἐχρημάτισεν ἀρχιγραμματεὺς τοῦ πατριαρχείου· ὁ Κωνστάντιος γράφει ὅτι ἐφ' ἱκανὰ ἔτη ἐδίδαξε τὰ γραμματικὰ καὶ ἐγκύκλια «προθυμίᾳ ἀόκνῳ»· ἀλλ' ἐν τοῖς παλαιοῖς κώδηξι τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς τὸ ὄνομα τοῦ Φωτίου εὑρίσκω σημειούμενον μόνον ἐν τῷ ἰσολογισμῷ τῶν ἐξόδων καὶ ἐσόδων τῶν ἐτῶν 1793—1795, τοῦ ἔτους

1. τοῦ Μακραίου ἐξεδόθησαν: τρόπαιον κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Κοπερνίκου· δαπάνῃ Πολυκάρπου μητροπολίτου Βηθλεέμ· Βιέννῃ 1797—ὀρθόδοξος ὑμνῳδὸς ἢ ἱερὰ φιλοσοφία ἐν μέτροις πινδαρικοῖς· Βιέννῃ 1802—γραμματική· Βενετίᾳ 1810—ἐραστὴς σοφίας ὑπὸ τῶν θείων γραφῶν ὁδηγούμενος· ἐν τῷ πατριαρχικῷ τυπογραφείῳ· 1816—ἐπιτομὴ φυσικῆς ἀκροάσεως· δαπάνῃ Ἀναστασίου καὶ Γεωργίου χαντζῆ Κώνστα· Βενετίᾳ 1816—ὑπομνήματα ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας· ἐν Γ΄ τόμῳ τῆς Μεσαιων· Βιβλιοθήκης Κ. Ν. Σάθα—ἐπιγράμματα διάφορα· αὐτόθι·—ἀνέκδοτα ἔμειναν: πολιτικὴ σχέδη—ἐγκώμιον ἁγίας Μαρίνης—ἐθνικὴ καὶ πολιτικὴ ἱστορία, ἴσως ἀπολεσθεῖσα· ἐπιστολαί.—ἐν δὲ τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Ἄθῳ ἱερᾶς μονῆς τοῦ Ξενοφῶντος ὑπάρχει κώδηξ περιέχων ἐπιστολὰς, ὧν τινες μακρόταται, περὶ τοῦ τῷ 1783 ἐκδοθέντος βιβλίου περὶ τῆς συνεχοῦς μεταλήψεως· ἐν τῷ κώδηκι σώζεται ἀπὸ σελίδος (εἰς η΄) 445—455, ἐπιστολὴ τοῦ Μακραίου κατὰ τοῦ βιβλίου τούτου πρὸς τὸν ἐν ἁγίῳ ὄρει Ἄθῳ διδάσκαλον Κύριλλον, γεγραμμένη τῷ ὀκτωβρίῳ τοῦ 1785.—Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἔριδος τῆς περὶ συνεχοῦς μεταλήψεως γράψω εν τῇ *Ἐκκλ. ἀληθείᾳ* ὅσα γινώσκω.

ἀρχομένου τῇ 1 σεπτεμβρίου, οὐδαμοῦ δ' ἀλλοῦ. Ὁ Μακραῖος[1] κακίζει τὸν Φώτιον ὡς ἀγυρτικώτερόν πως διδάσκοντα, καὶ τὸν πατριάρχην Γεράσιμον ὅτι διὰ τὸν ἑαυτοῦ Φώτιον ὅλην τῆς σχολῆς τὴν καλῶς ἔχουσαν ἀνέκαθεν σύστασιν ἀνέτρεψεν· ὁ Κούμας γράφει[2] ὅτι «Κριτίας καὶ Φώτιος ἦσαν ἄνδρες ἐννοοῦντες τὴν γλῶσσαν καὶ γράφοντές την μὲ πολλὴν φιλοτιμίαν καὶ καθαρότητα».

ΜΑΚΑΡΙΟΣ ὁ τελευταῖος τῶν ἐν τῷ ΙΗ΄ αἰῶνι σχολαρχῶν τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας. ἄγνωστος ἡμῖν ὑπάρχει ἄλλοθεν, ὁ δὲ Μακραῖος ἀποκαλεῖ ἀμαθῆ. Ἐπέχω.

ζ

Τῶν ἐν τῷ ΙΘ΄ αἰῶνι ἄχρι τοῦ 1830 σχολαρχῶν συνεχίζων τὴν σειρὰν, ὀφείλω 'να σημειώσω βραχέα περὶ ἑκάστου, ἵνα κλεισθῇ τῶν προστάντων τῆς ἀκαδημίας ὁ βιογραφικὸς κατάλογος, μέθ' ὃν τάττεται ὁ τῶν διδασκάλων.

ΔΩΡΟΘΕΟΣ Ὁ ΠΡΩΙΟΣ ὁ ἀπὸ τοῦ 1803—1807 προστὰς τῆς σχολῆς, ἐγεννήθη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, καὶ τὰ μὲν κοινὰ γράμματα ἐδιδάχθη ἐν Χίῳ, τὴν δ' ἐγκύκλιον παίδευσιν ἐν Πάτμῳ παρὰ Δανιὴλ τῷ Κεραμεῖ· χειροτονηθεὶς διάκονος ἀπῆλθεν εἰς Πίσαν καὶ Φλωρεντίαν ἐπὶ σπουδῇ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ τῷ 1792 ἐπεσκέψατο τὴν Γαλλίαν, ἔνθα συνέδεσε σχέσεις μετά τε τοῦ ἡμετέρου Κοραῆ καὶ τῶν Γαλατῶν σοφῶν Βρουσσὼ, Λανλὰνδ, Λαβοαζιὲ καὶ ἄλλων· ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Βρετανίαν καὶ Βέλγιον, διῆλθε τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Δακίαν, τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν κατερχόμενος εἰς τὴν γενέτειραν· οὕτω δὲ τὴν Εὐρώπην ἅπασαν σχεδὸν περιελθὼν, ὡς γράφει ὁ Κωνστάντιος—«τοῖς ἐκεῖσε παιδευτηρίοις ἑαυτὸν ἐνήσκησε, καὶ τῶν κατὰ φιλοσοφίαν ποι-

1. ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν μητροπολίτην νέων Πατρῶν· παρὰ Κ. Σάθᾳ ἔνθ' ἀνωτ. σελ· οθ΄.

2. Κούμα ἱστορίαι τόμ· ΙΒ΄ σελ. 574.

κίλων δογμάτων τὸ ἐκλεκτικὸν προτιμότερον ἡγήσατο»[1]. Διδάξας ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Χίου τὰ φυσικομαθηματικὰ ἴσως ἀπὸ τοῦ 1793—1796 ἀνεχώρησε, βλέπων τὰς νεωτέρας θεωρίας, ἃς ἐκ τῆς Ἑσπερίας ἐζήτει 'να μετεγκλιματίσῃ παρ' ἡμῖν, πολεμουμένας ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου Παρίου, καὶ ἀνέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τοῦ τότε τὰς τοῦ Αἰγαίου νήσους ἐπισκεπτομένου διερμηνέως τοῦ στόλου Κωνσταντίνου Χαντζερῆ, μεθ' οὗ πάλιν ἀπῆλθεν εἰς Βλαχίαν ἡγεμόνος αὐτῆς ἀναδειχθέντος, καὶ διετέλει διδάσκαλος τῶν τέκνων αὐτοῦ· κατόπιν (1799 ἢ 1800) ἀφικόμενος εἰς τὴν πρωτεύουσαν προσεκλήθη μὲν διευθυντὴς τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, μετὰ τῆς ἐντολῆς ὅπως τὰ κατ' αὐτὴν διαρρυθμίσῃ, ἀλλὰ μὴ θελήσας τότε, ἀνεδέξατο τὴν διεύθυνσιν τῆς σχολῆς τῷ 1803· ἣν διηύθυνεν ἄχρις αὐγούστου 1807. Τῇ 17 σεπτεμβρίου 1805, παραιτησαμένου τὸν θρόνον τῆς ἐν Λυδίᾳ Φιλαδελφείας τοῦ Ἰωαννικίου, ὁ Πρώιος ἐξελέγη τῇ 5 ὀκτωβρίου μητροπολίτης Φιλαδελφείας, μετέχων μὲν τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ ἐργασιῶν ἄχρις αὐγούστου τοῦ 1807, τετραετίαν δὲ διοικήσας τὴν σχολήν, διότι, κατὰ τὰ συντεθειμένα, ὑπεχρεοῦτο 'να μὴ μεταβῇ εἰς τὴν ἐπαρχίαν, δι' ἧς ἤθελε τιμήσει αὐτὸν ἡ Μ. Ἐκκλησία πρὶν ἢ συμπληρώσῃ τετραετίαν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ συστήσῃ ἕνα τῶν εὐδοκιμωτέρων αὐτοῦ μαθητῶν ὡς διευθυντὴν τῆς σχολῆς· τὸν ἰούνιον τοῦ 1813 προήχθη εἰς τὸν θρόνον Ἀδριανουπόλεως καὶ ἀπεβίωσε κατὰ ἀπρίλιον

1. Κωνσταντίου περὶ τῶν ἐκ τοῦ κλήρου ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διαπρεψάντων· ἐλάσσ. συγγρ. σελ. 163· ἴδε περὶ Πρωίου ἐκτενέστερον μὲν ἐν τῇ βιογραφικῇ σημειώσει, ἣν ἐδημοσίευσα ἐν τῇ ἐφημερίδι «Κωνσταντινουπόλει» ἔτος Ϛ΄ ἀριθμ. 1181, συντόμους δ' εἰδήσεις παρὰ Ἀλεξάνδρῳ Βλαστῷ (Χιακὰ· ἐν Σύρῳ 1840 τόμ· Β΄ σελ. 126), Γρηγορίῳ Φωτεινῷ (τὰ Νεαμονήσια· ἐν Χίῳ 1864 σελ. 294 καὶ 295 Κούμᾳ (ἱστορ. ΙΒ΄ σελ. 575 καὶ 592) γράφοντι ἰδίως ὅτι «διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Δωροθέου ἤρχισε νὰ γίνηται Πιερία ὁ Βόσπορος», καὶ Λογάδῃ (παράλλ. φιλοσοφίας καὶ χριστιανισμοῦ σελ. 43) καθ' οὓς

τοῦ 1821, ἀφεὶς μέν τινα συγγράμματα[1], διδάξας δ' ἐν τῇ σχολῇ τὴν λογικὴν καὶ ἠθικὴν κατ' Ἀριστοτέλην, μαθηματικὰς γνώσεις καὶ φυσικὴν κατὰ Θεοτόκην, μεταφυσικάς τινας γνώσεις ἐκ τῶν τοῦ Βουλγάρεως, καὶ θεολογίαν. Ἐν Ἀδριανουπόλει εἰργάσθη πρὸς σύστασιν ἱερατικῆς σχολῆς, δυστυχῶς ὅμως ἀπέτυχεν[2].

1. ὁ Πρώιος συνέγραψεν ἀριθμητικὴν—γεωμετρίαν—ἄλγεβραν—μετέφρασε δὲ τὴν μεταφυσικὴν τοῦ Γενουησίου.

2. κεῖται τὸ περὶ τούτου ἔγγραφον ἐν τῷ κώδηκι τῆς μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως, χρόνον γραφῆς φέρον 7 ἀπριλίου 1815. Καὶ λοιπὸν ἀδίκως φερόμενος ἔγραψε κατὰ τοῦ Πρωίου ὁ ἐν Παρισίῳ ἐκδοὺς τοὺς «στοχασμοὺς τοῦ Κρίτωνος» 1819, ὅστις κάλλιστα μὲν πράττων παρήνει 'να εἰσαχθῇ ἐν Ἀδριανουπόλει ἡ ἀλληλοδιδακτικὴ μέθοδος, ἀλλὰ κάκιστα ἔγραφεν: «ὁ Πρώιος, ὁποῦ εἶδε καὶ ἐγνώρισε τὰ καλὰ εἰς τὴν πηγήν των, ὁ Πρώιος, ὁποῦ χρεωστεῖ τὴν μίτραν εἰς τὰς Μούσας, μὲ τί τὰς ἀντέμειψεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του; Βέβαια δὲν θὰ μὲ εἰποῦν ὅτι ἐκυνήγησε τὴν παιδείαν ὡς μέσον διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν δύναμιν· τοιοῦτον δόγμα ἀπέχει ἀπὸ αὐτόν· δὲν εἶναι οὔτε τοῦ Πλάτωνος, τὸν ὁποῖον γνωρίζει, οὔτε τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου εἶναι μαθητὴς καὶ ἀπόστολος. Εἰς ἀπολογίαν μένει νὰ εἰποῦμεν τὴν ἀδιαθεσίαν τῶν ἐντοπίων· ἀλλ' ἐδῶ ἀρκεῖ νὰ τὸν ἐνθυμίσω ὅτι εἶναι ποιμὴν λογικῶν προβάτων καὶ ὅτι χρέος ἔχων νὰ τοὺς φωτίσῃ, εἰμποροῦσε, δείχνωτάς τους τὸ καλὸν καὶ δίδωντάς τους τὸ παράδειγμα. νὰ τοὺς σύρῃ μαζῆ του. Ἔπρεπε νὰ λυπηθῇ τὴν ταλαιπωρίαν των, συγκρίνωντάς την μὲ τὴν εὐδαιμονίαν του, ἔπρεπε νὰ τοὺς χαρίσῃ μερικὰ φῶτα μὲ τὴν ἰδίαν δεξιάν, ὁποῦ τοὺς εὐλογεῖ, καὶ τὴν ὁποίαν ἀσπάζονται μὲ τόσην εὐλάβειαν» κτλ. Ὁ Πρώιος ἐπεσκεύασε τοὺς μητροπολιτικοὺς δόμους τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῷ 1818 «συνδραμόντων τε τῶν ταύτης οἰκητόρων—τούς δε εὔτολμος ἐνεφύχμωσε δόμους», ὡς λέγει τὸ ἔτι σωζόμενον ἐπίγραμμα· τοῦτο δ' ὡς καὶ τὸ περὶ συστάσεως ἱερατικῆς σχολῆς πρακτικὸν μεταγράψας ἐπέδωκέ μοι πρὸ δεκαετίας ὁ νῦν τῆς Δράμας, ἐπ' ἀγαθῷ, κοσμῶν τὸν ἱερὸν θρόνον Γερμανὸς Μιχαηλίδης· ἠδίκησεν ὅμως ἑαυτὸν ὁ τοὺς στοχασμοὺς τοῦ Κρίτωνος γράψας, ὅστις ἔπρεπε 'ν' ἀναγνῷ πρότερον τὴν πρὸς τὸν ἐν Βουκουρεστίῳ βαρῶνον Γεώργιον Σακελλάριον ἐπιστολὴν τοῦ Πρωίου, ἐκδοθεῖσαν ἐν «Λογίῳ Ἑρμῇ», ἔτους 1819 σελ. 779, ἐν ᾗ ἀνήγγειλεν ὁ Δωρόθεος τὴν προσεχῆ σύστασιν γυμνασίου, εἶτ' οὖν τὴν μεταρρύθμισιν τῆς ὑφισταμένης σχολῆς: «εὐθὺς ἐγράψαμεν εἰς Σμύρνην καὶ Χίον πρὸς εὕρεσιν διδασκάλων, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ δυσκολώτερον μέρος τῆς συστάσεως καὶ προκοπῆς τῶν γυμνασίων»· εἰλικρινὴς χρονογράφος ὁ κόμης Μάρκελλος (βλ. Souvenirs de l'Orient par

ΠΛΑΤΩΝ ΦΡΑΓΓΙΑΔΗΣ ὁ κατόπιν μητροπολίτης Χίου[1] ἐγεννήθη ἐν Χίῳ τῷ 1775, καὶ κατὰ κόσμον Παντολέων καλούμενος ἐδιδάχθη ἐν τῇ σχολῇ τῆς ἰδίας πατρίδος καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἀκαδημίᾳ, ἀπὸ τοῦ 1803—1807, ἧς διωρίσθη τῇ 1 σεπτεμβρίου 1804 βιβλιοφύλαξ· τῇ 7 αὐγούστου 1807 διωρίσθη διδάσκαλος τῶν μαθηματικῶν, ἀκολούθως σχολάρχης, ὡς λέγεται, διευθύνας αὐτὴν προσωρινῶς ἄχρι τοῦ 1809, ὅτε προσεκλήθη, φαίνεται, ὁ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, μὴ δεξάμενος τὴν πρόσκλησιν, μεθ' ὃ καθιδρύθη διευθυντὴς ὁ Στέφανος Δούγκας· ὁ Πλάτων ἔμεινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει κηρύττων ἐπ' ἐκκλησίας καὶ διδάσκων ἴσως ἐν οἰκίαις ἐπιφανῶν, ἴσως ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ, ἄχρι τοῦ 1817, κατά τινα σημείωσιν τοῦ Αἰνιᾶνος[2]· τῷ 1816, ἀποφασισθείσης κοινῶς τῆς εἰς τὴν τότε λαλουμένην μεταφράσεως τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου καὶ ὁρισθείσης ἐπὶ τούτῳ ἐφορίας

---

le vicomte de Marcellus· Bruxelles 1840 τόμ. Γ', σελ. 211 ἐπιβάλλει ἡμῖν 'ν' ἀποδῶμεν δίκαιον εἰς τὴν μνήμην τοῦ Πρωίου· «il dirigeait avec succès—γράφει—le système d' éducation de ses compatriotes ... notre ville, me disait il, vous le voyez, est vaste; mais le commerce languit, et la pauvreté est générale. Nous avons donc établi des écoles gratuites pour l'enseignement religieux et l' instruction primaire ... les enfants qui ont appris à lire et à écrire, et qui souhaitent au plus haut degré d' instruction, passent dans le college public, ou sous la direction de trois professeurs, ils étudient le grec ancien, la grammaire, la poésie, la rhétorique et la philosophie»· ὁ Marcellus ποιεῖται μνείαν τοῦ Πρωίου καὶ ἐν ἑτέρῳ αὐτοῦ συγγράμματι: les Grecs anciens et les Grecs modernes.

1. Κωνσταντίνου Οἰκονόμου σωζόμενα φιλολογ. συγγράμ. τόμ. Α' Ἀθήνησι 1871, ἐκδιδόμενα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σοφοκλέους· προλεγ. σελ. 12. Ζωρζῆς δὲ καὶ Φραγγούλης Φραγγιάδης ἀναγινώσκονται ἐν καταλόγῳ συνδρομητῶν τῆς Γεωγραφίας Καπετανάκη· ἐν αὐτῇ δὲ καὶ Κωνσταντῖνος Πρώιος ἐν Βιέννῃ διατρίβων.

2. Νέα Ἀριάδνη ἐν προλόγῳ· ὑποσημ.—Κούμα ἀγγελία περὶ ἐκδόσεως ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας· ἐν «Λογίῳ Ἑρμῇ» τοῦ 1817. βλ. Iken Leucothea· τόμ. Α' σελ. 245.

ἐξ ἐμπόρων, ὁ Πλάτων προσεκλήθη ὑπ' αὐτῆς ὅπως ἐργασθῇ πρὸς τοῦτο, μετὰ τοῦ ἐξ Οἰκονόμων Κωνσταντίνου, τοῦ ἐξ Ἴου Σπυρίδωνος Βαλέττα καὶ τοῦ Γεωργίου Αἰνιᾶνος[1]· τῇ 25 ἰανουαρίου τοῦ ἔτους τούτου, τοῦ μητροπολίτου Χίου Διονυσίου θανόντος, ὁ Πλάτων ἐχειροτονήθη ἱεράρχης τῆς πατρίδος αὐτοῦ, θανὼν τῷ 1822 καὶ ἀφεὶς τῶν γνώσεων αὐτοῦ μικρόν τι ὑπόμνημα[2]· περὶ τῆς ἐν τῇ σχολῇ διδασκαλίας τοῦ Πλάτωνος Φραγγιάδου, τὰ μαθηματικὰ διδάξαντος ἔγραψεν ὁ Κούμας καὶ ὁ Ῥίζος Νερουλός[3].

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ὁ ΔΟΥΓΚΑΣ ἐγεννήθη ἐν Τυρνάβῳ τῆς Θεσσαλίας, καὶ καταταχθεὶς ἐν τῷ κλήρῳ ἐχειροτονήθη ἱεροδιάκονος· ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Ἰωάννου Πεζάρου, διδάσκοντος ἐν Τυρνάβῳ ἀπὸ τοῦ 1782, ἐσπούδασε δ' ἀκολούθως τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐν Ἄλλῃ, Γοτίγγῃ καὶ Ἰένῃ, ἀκούσας ἐν ταύτῃ τῶν μαθημάτων τοῦ περικλεοῦς Σελιγγίου· «πλήρης καθαρᾶς ἠθικῆς, ἥτις κατοικεῖ ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἀνευφημεῖτο πανταχοῦ», λέγει ὁ Ῥίζος[4]· προέστη τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἓν ἔτος, ἀπὸ τοῦ 1809—1810, «μὴ δυνηθεὶς δὲ νὰ ἀντιπαλαίσῃ—γράφει ὁ Κούμας[5]—εἰς τὰς μυρίας μηχανορραφίας, παραίτησε

---

1. βλ. *Λόγιον Ἑρμῆν* 1816 σελ. 301—308—Σοφοκλέους Οἰκονόμου εἰς Α' τόμον φιλολογ. σωζομένων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· σελ. ια'.

2. «Λόγιος Ἑρμῆς» 1817 σελ. 22—26, 139—143· ἐδημοσιεύθη τοῦ Πλάτωνος περὶ τῆς ἠλεκτρικῆς στήλης τοῦ Ζαμβόνη, ἐκ μεταφράσεως.

3. ἱστορία τῶν γραμμάτων σελ. 90 τῆς ἑλλην. μεταφράσεως· Κούμα ἱστορ. τόμ. ΙΒ', σελ. 592, ὅπου γράφει ὅτι ὁ Πρώιος «ἀνεχώρησε (1807) ἀφήσας προσωρινὸν διάδοχον ἕνα του μαθητήν, ἕως οὗ νὰ εὑρεθῇ τελειότερος διδάσκαλος». Τὴν δὲ κοινὴν αὐτῶν χαρὰν ἐπὶ τῷ διορισμῷ τοῦ Πλάτωνος ὡς μητροπολίτου Χίου ἐξεδήλωσαν οἱ Χῖοι ἐν τῷ «Λογίῳ Ἑρμῇ» (1817 σελ. 461).

4. Ῥίζου Νερουλοῦ ἔνθ' ἀνώτ. σελ. 91.

5. Κούμα ἱστορ. ΙΒ' σελ. 593.

τὴν σχολήν»· προσεκλήθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαυίας Σκαρλάτου Καλλιμάχη κατὰ μάρτιον ἢ ἀπρίλιον τοῦ 1813 ὅπως διδάξῃ τὴν φιλοσοφίαν ἐν τῷ λυκείῳ τοῦ Ἰασίου[1], ἐγκατέστη δ' ὕστερον ἡγούμενος τοῦ βατοπεδινοῦ μετοχίου τῆς Ῥακετόσσας, ἐν ᾧ διαμένων ἐνησχολεῖτο εἰς συγγραφὴν πονήματος ζητοῦντος 'να συμβιβάσῃ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας πρὸς τὴν θεολογίαν, ἀλλὰ κατηγορηθεὶς ὡς ξενίζοντα δόγματα παρεισάγων ἠναγκάσθη 'να δῷ τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ ὁμολογίαν πίστεως, σωζομένην ἔν τινι τῶν πατριαρχικῶν κωδήκων[2]· ὁ Στέφανος ἔχων ἰδίαν

1. «Λόγιος Ἑρμῆς» τοῦ 1813 σελ. 115.

2. δημοσιεύω τὸ περίεργον τοῦτο ἔγγραφον, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἀνέκδοτον εἰσέτι μένει· ἔχει δ' οὕτω:

Ἐπιβαλλομένῳ μοι πρὸ καιροῦ τὸ τῆς φυσικῆς συγράψαι σύστημα ἐπῆλθεν οὕτω πως καὶ ἐννοίαις ῥήσεών τινων χρήσασθαι τῆς θείας γραφῆς, εἴπως δυνηθείην, ταῖς θεοφόρων τινῶν πατέρων ἑρμηνείας ἑπόμενος, τὰ δοκοῦντα ἐναντιοφανῆ συμβιβάσαι εἰς ἓν, καὶ ἐφελκύσαι πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑποταγὴν τοῦ Χριστοῦ· τοῦτο δὲ τὸ ὑπ' ἐμοῦ συγγραφὲν σύστημα, ἐπεὶ αἰτιάματος παρέσχεν ἀφορμὴν, καὶ μέμψεις εὐλόγους ἐκίνησε κατ' ἐμοῦ, οἷα θεράπων πιστὸς, καὶ τέκνον γνήσιον τῆς Δεσποίνης καὶ μητρός μου ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀνέκαθεν διατελῶν, αὐθόρμητος ἔγνων ἀπαραιτήτως τῇ πνευματικῇ αὐτῆς κρίσει καθυποτάξαι· καὶ δὴ φέρων οἰκειοθελῶς τε καὶ ἀβιάστως, παρέδωκα τῷ τε παναγιωτάτῳ καὶ πανσεβάστῳ μοι αὐθέντῃ καὶ δεσπότῃ τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ κυρίῳ κυρίῳ Κυρίλλῳ, καὶ τῇ περὶ τὴν αὐτοῦ σεβασμιωτάτην παναγιότητα τῶν πανιερωτάτων καὶ θεοπροβλήτων ἁγίων ἀρχιερέων ὁμηγύρει, πειθήνιον παρασχόμενος ἐμαυτὸν, καὶ πρὸς ἀποδοχὴν ἕτοιμον τῆς περὶ τούτου κἄν τε λευκῆς κἄν τε μελαίνης ἐπενεχθησομένης ψήφου. Ἐπεὶ γοῦν πεφώραται παρὰ τῆς ἐκκλησίας νεωτερίζον ἐν πολλοῖς, καὶ συγκλῶθον τ' ἀσυγκλωστα, καὶ γραφικάς τινας παρερμηνεῦον ἐννοίας, ἀπ' ἐναντίας καὶ αὐτῆς τῆς ἐμῆς προθέσεως (οὐ γὰρ ἐπὶ διαστροφῇ καὶ ἐθελουσίῳ παρεξηγήσει τινὸς τῶν ἱερῶν γραφῶν, καὶ παραχαράξει τῶν πατροπαραδότων δογμάτων, ὑπὲρ ὧν ἕτοιμος καὶ αὐτὴν θύσαι τὴν ψυχὴν, προήχθην, ὡς οἶδεν ὁ τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας γινώσκων Θεὸς) καὶ διὰ πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ ψηφίσματος ἀπεκηρύχθη, καὶ κατεκρίθη, ἔγνων τῇ πείρᾳ κἀγὼ, ὅσον

περιουσίαν ἐδαπάνησεν ἀρκετὰ πρὸς ἀγορὰν ὀργάνων φυσικῆς, χημείας καὶ ἀστρονομίας καὶ ταῦτα ἔπεμψεν εἰς Ἀμπελάκια, προτιθέμενος μετὰ τοῦ Χριστοπούλου, τοῦ Κωνσταντᾶ καὶ τῶν ἀδελφῶν Καπετανάκη 'ν' ἀνεγείρωσιν ἐκεῖ πανεπιστήμιον. Ἀπεβίωσεν, ὡς εἰκάζω, τῷ 1830, διότι ὁ Νεόφυτος Δούκας ἔν τινι ἐπιστολῇ αὐτοῦ[1] γράφει: «φιλοσοφῶ περὶ θανάτου, οὗ μνησθῆναί με ἐποίησαν οἱ ἐφέτος τεθνητότες τῶν διδασκάλων Στέφανος ὁ Δούγκας, Νικόλαος ὁ Πολυαίνης καὶ Στέφανος ὁ Κομητᾶς, οἱ πολλὰ πονήσαντες ὑπὲρ τῆς κοινῆς βελτιώσεως»[2]. Συγγραμμάτων τινῶν τοῦ Δούγκα μέμνηται ὁ Ἰακωβάκης Ῥίζος[3].

ΠΑΙΣΙΟΣ ἐπίσκοπος πρώην Σταγῶν ἦν καὶ αὐτὸς Θεσσαλὸς, ἐκ κώμης Κλινοβοῦ τῆς ἐπιστοπῆς Σταγῶν, ἐν ᾗ

ἐπισφαλὲς καὶ ἐπιβλαβὲς τῷ μὴ καθαρῷ τοῦ καθαροῦ ἐφάπτεσθαι, ὥςπερ καὶ ὄψει σαθρᾷ ἡλιακῆς ἀκτῖνος. Καὶ δὴ μεταμεληθεὶς, ἐφ' οἷς εἶπόν ποτε, καὶ ἔγραψα οὕτως ἀπερισκέπτως καὶ χωρὶς πνεύματος τὰ τοῦ Πνεύματος εἰσηγούμενος, καὶ ἀνανήψας, καὶ γνωσιμαχήσας, στέργω, καὶ ἀποδέχομαι ἐξ ὅλης μου ψυχῆς καὶ καρδίας τὴν κατάργησιν τῆς κακῶς ἐξεργασθείσης ὑπ' ἐμοῦ θεολογικοφυσικῆς ἐκείνης πραγματείας, ὑπισχνούμενος ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ καθαρᾷ συνειδήσει μήτε κοινῇ μήτε ἰδίᾳ παρα δοῦναι ταύτην ἐπὶ μηδενὶ, ἢ προασπίζειν αὐτῆς, καὶ ὑπερασπολογεῖσθαι, ἢ ἔχειν ὅλως εἰς χρῆσιν καὶ μελέτην ἰδίαν, ἀλλ' ἔχειν, καὶ νομίζειν διόλου ἀπόβλητον καὶ κακόσχολον, ὑποτασσόμενος τῇ ἀπαραλογίστῳ πνευματικῇ ψήφῳ τῆς μητρός μου ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ, ὅσα αὕτη φρονεῖ, φρονῶν κἀγὼ, καὶ ὅσα ἀποδέχεται, καὶ ὅσα ἀποστρέφεται, συναποδεχόμενος κἀγὼ καὶ συναποστρεφόμενος ἀμεταμελήτως διὰ παντὸς τοῦ βίου μου.

Στέφανος ἱεροδ. ῥεφερενδάριος καὶ ἡγούμενος τῆς Ῥακετόσσας στέργω τὰ ἄνωθεν καὶ βεβαιῶ.

1. Νεοφύτου Δούκα ἐπιστ. πρός τινας κλπ. 1835 τόμ. Α΄ σελ. 119.

2. ὁ Λογάδης ἐδημοσίευσεν ἐπίγραμμα εἰς Κομητᾶν καὶ Βαρδαλάχον συγχρόνως θανόντας τῷ 1830 (παράλλ. φιλοσοφ. καὶ χριστιανισμοῦ· σελ. 113) ἤδη ὁ Δούκας γράφει ὅτι συγχρόνως ἀπέθανε καὶ ὁ Δούγκας.

3. ἔνθ' ἀνωτ. γράφει: «συνέταξεν ἐντελὲς σύστημα τῶν μαθηματικῶν, φυσικὴν καὶ πραγματείαν αἰσθητικῆς καὶ ἠθικῆς».

καὶ σχολὴν ἐξ ἰδίων συνέστησε[1] τῷ 1818· ἄγνωστον ποῦ ἐπαιδεύθη· ἐκ γράμ-ματος δὲ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Δ΄ (28 νοεμβρίου 1809) ἐκδοθέντος ὑπὸ Μ. Παρανίκα[2] μανθάνομεν ὅτι «κατ' ἐκλογὴν ἀρίστην καὶ ἀναγκαίαν προτίμησιν τῶν φιλομούσων καὶ φιλοκάλων ἐφόρων τε καὶ ναζίρηδων τῆς ἐν Κουρούτζεσμε παγκοίνου τοῦ γένους ἀκαδημιακῆς σχολῆς διορισθεὶς ἀποκατέστη ἐπιστάτης τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως αὐτῆς καὶ πάσης εὐταξίας καὶ εὐκοσμίας,» τιμῶν δ' ὁ πατριάρχης τὴν ὑπὲρ τῆς σχολῆς ἐνέργειαν καὶ φροντίδα τοῦ Παϊσίου ἐχορήγησεν αὐτῷ τὴν ἄδειαν ὅπως ἐν τῇ τοῦ Κουρούτσεσμε ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ μεταβαίνων χοροστατῇ ἢ καὶ ἐπιτελῇ τὰς ἱερουργίας. Ὁ Παΐσιος καὶ ἐπίσκοπος Σταγῶν διατελῶν ἐφρόντισε περὶ συστάσεως σχολῆς ἐν Μετεώροις, καὶ ἐπεκαλέσατο τὴν συνδρομὴν τῶν ἡγεμόνων Βλαχίας καὶ Μολδαυίας, καὶ ἐν Σηλυβρίᾳ δὲ, εἰς ἣν προὐβιβάσθη τῇ 21 αὐγούστου 1816, παραιτησαμένου, δι' ἀσθένειαν, τοῦ τέως Σηλυβρίας Καλλινίκου, ὑπεστήριξε τὴν ἐν Ἐπιβάταις σχολὴν, ὡς καὶ τοὺς κατοίκους

1. ἐν κώδηκι ἐπιστολῶν τοῦ Παϊσίου, ὁ πεπαιδευμένος ἱεράρχης συγχαίρων τῷ Σεργίῳ Μυστάκῃ καὶ παραβάλλων αὐτὸν φυτῷ, ἀπὸ γῆς ἄλλης εἰς εὔγεον καὶ πιώδη τόπον μεταφυτευομένῳ, πρὸς τὸ καρποὺς ἀποδοῦναι πολλαπλασίους γράφει: «ὁ ἄριστος τῶν ἁπάντων φυτουργὸς καὶ φυτοκόμος, ὁ παντεπόπτης καὶ πρύτανις τοῦ παντὸς, κρείττονι προμηθείᾳ καὶ θείᾳ ἐπινεύσει μετεκόμισε τὸ εὔκαρπον αὐτῆς φυτὸν καὶ τῇ παιδείᾳ πολύκοσμον αὐτῆς ὑποκείμενον ἀπὸ τῆς ξένης καὶ ἀλλοδαπῆς γῆς ἐπ' αὐτὴν τὴν εὔγεον καὶ μέσην τῆς οἰκουμένης . . . ἐγὼ δὲ πρὸ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντας χαίρω καὶ ἀγαλλιῶμαι ὅτι ὁ **καθηγητὴς τοῦ οἰκουμενικοῦ σχολείου** τῆς μεγαλοπόλεώς **ἐστιν ἐμὸς συμπατριώτης** καὶ γνώριμος».

2. ἴδε «Νεολόγου» ἔτος Θ΄ ἀριθμ. 1722, ἔνθα τὸ μικρὸν ἐκδιδοὺς γράμμα ὁ τοῦ σχεδιάσματος ἐκδότης χαριτολογεῖ περὶ τοῦ διδασκάλου Χαριλάου, ὅτι δῆθεν πάντα μονονοὺ αὐτολεξεὶ ἐκ τοῦ σχεδιάσματος παρέλαβεν, ὡσεὶ ἦν ἴδιον ἔργον τὸ σχεδίασμα, ἢ ὡσεὶ σπουδαῖα καὶ ἀκριβῆ τινα προσέθηκε καὶ αὐτὸς εἰς τὰ τοῦ Κωνσταντίου, πλὴν τῶν οὐχὶ σπανίων νεκρεγέρσεων ἀνθρώπων, οὓς ἀνιστᾷ οὐχὶ ἔτη **ἀλλ' αἰῶνας** μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν!

παθόντας ὑπὸ πυρκαϊᾶς, ἀποστείλας εἰς τὴν βασιλεύουσαν πρὸς συλλογὴν συνδρομῶν τὸν διδάσκαλον τῆς σχολῆς Θεοδόσιον ἱερομόναχον· τῇ 15 μαρτίου 1818, σκανδάλων ἕνεκεν ἀναφυέντων μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ποιμνίου ὁ Φιλιππουπόλεως Ἰωαννίκιος ἠναγκάσθη 'ν' ἀποχωρήσῃ τοῦ θρόνου, ἐξελέγη δ' ὁ Παΐσιος παραχωρήσας τὴν τῆς Σηλυβρίας μητρόπολιν τῷ Ἰωαννικίῳ τούτῳ· ἀπεβίωσεν ὁ Παΐσιος ἐν Φιλιππουπόλει, ἴσως κατὰ ἰανουάριον τοῦ 1822, ἀφεὶς ἱκανὰ τῆς παιδείας αὐτοῦ μνημεῖα[1].

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ὁ ΚΟΥΜΑΣ ἐβιογράφησεν ἑαυτὸν λεπτομερέστατα ἐν ταῖς ἰδίαις ἱστορίαις τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων· ἐν αἷς πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι ἐγεννήθη ἐν Λαρίσσῃ, τῇ 26 σεπτεμβρίου 1777, ὑπῆρξεν ἀπὸ τοῦ 1790—1796 μαθητὴς τοῦ Ἰωάννου Πεζάρου ἐν Τυρνάβῳ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1798—1804 ἐδίδαξεν ἐν Λαρίσσῃ, ἐπ' ὀλίγον, ἐν Τσαριτζάνῃ, ἐν Ἀμπελακίοις, καὶ τῇ 11 νοεμβρίου 1804 ἀφίκετο εἰς Βιέννην, ὅπου ἐσπούδασεν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ μαθηματικά· μετὰ ταῦτα προσεκλήθη εἰς Σμύρνην καὶ ἀπὸ τοῦ σεπτεμβρίου τοῦ 1808 προέστη τοῦ φιλολογικοῦ γυμνασίου· «περὶ τὰ τέλη τοῦ 1813, ὡς αὐτὸς οὗτος γράφει[2], ἐπροσκαλέσθη ὁ Κούμας ἀπὸ τὸν πατριάρχην Κύριλλον καὶ τὴν σύνοδον, καὶ ἀπὸ τὸν διερμηνέα Ἰάκωβον Ἀργυρόπουλον μὲ μεγάλην φιλοφροσύνην νὰ ὑπάγῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν σχολαρ-

1. τοῦ Παϊσίου κώδηξ ἐπιστολῶν, ἱκανὰς ἀξίας λόγου περιέχων εἰδήσεις περὶ τῆς ἐν ἀρχαῖς τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος καταστάσεως τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ γένους ἐν γένει περιεσώθη παρὰ τῷ διδάκτορι τῶν νόμων κ. Ἐλευθερίῳ Ταπεινῷ, δωρησαμένῳ μοι αὐτὸν, ἐφ' ᾧ καὶ δημοσίᾳ χάριν οἶδα: ἐπαινῶν ἅμα τὸν ζῆλον, ὃν ἐπιδείκνυται περὶ τὴν διάσωσιν πολυτιμήτων θησαυρισμάτων τῆς πατρώας παιδείας· 2 ἐπιγράμματα δημοσιευθέντα ἀνωνύμως ἐν τῇ φαρμακοποιίᾳ τοῦ Πύρρου εἰσὶν ἔργον τοῦ Παϊσίου.

2. Κούμα ἱστορ. τόμ. ΙΒ΄ σελ. 583—598. ἔνθα καὶ τὸ ἴδιον ἐξέδωκε προσωπογράφημα.

χίαν τοῦ Κουρουτσεσμείου σχολείου. Μὲ δεήσεις πρὸς τὴν σύνοδον ἠθέλησε νὰ ἀποβάλῃ τὸ πρόβλημα. Ἀλλὰ δευτέρα πρόσκλησις καὶ τρίτη προσταγὴ νὰ δείξῃ ὑπακοὴν ὡς τέκνον εὐσεβὲς εἰς τὴν μητέρα του τὴν ἐκκλησίαν, τὸν ὑποχρέωσε νὰ καταπεισθῇ. Περὶ τὰ μέσα μαΐου 1814 ἐφάνη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Κύριλλος, ὁ Ἀργυρόπουλος καὶ ὅλοι οἱ πρόκριτοι τῶν ἀρχόντων τὸν ἐδέχθησαν ἐντιμότατα. Ὁ Κούμας τοὺς ἐπαράστησε τὸ μὴ ἀναγκαῖον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς του, ὅπου τὸ γένος ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἄλλον σχολάρχην σοφώτερόν του. Ἀλλ' ἡ σύνοδος, καὶ πρὸ πάντων ὁ ἀγαπῶν αὐτὸν πρώην μὲν ποιμὴν τῆς πατρίδος του Λαρίσσης, τότε δὲ Ἐφέσου μητροπολίτης Διονύσιος Καλλιάρχης τὸν ἐκατάπεισαν νὰ μείνῃ κἂν ἕνα ἐνιαυτὸν, ... τὴν 1 σεπτεμβρίου 1814 ἑωρτάσθη εἰς τὴν σχολὴν ἡ ἀρχὴ τῶν μαθημάτων μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου, ὅλων τῶν ἐγκρίτων ἀρχιερέων, τοῦ μεγάλου διερμηνευτοῦ, τοῦ Μιχαὴλ Σούτσου, καὶ ἄλλων ἀρχόντων, καὶ πλήθους πολλοῦ λαοῦ, ὅπου μετὰ τὴν παράκλησιν τῆς Θεοτόκου ἐξεφώνησεν ὁ Κούμας λόγον ἀνάλογον εἰς τὴν ἡμέραν.»

Ὁ Κούμας ἀπέθετο τὴν ἀρχὴν τοῦ διευθύνειν τὴν σχολὴν περὶ τὰς ἀρχὰς αὐγούστου 1815, μὴ ἔχων ἐλευθερίαν ἐνεργείας· ἀπεβίωσεν, ὡς γνωστὸν, ἐν Τριεστίῳ τῇ 1 μαΐου 1836, καταλιπὼν ἱκανὰ βιβλία[1].

1. συγγράμματα καὶ μεταφράσεις τοῦ Κούμα ἐξεδόθησαν αἱ κωνικαὶ τομαὶ τοῦ Καΐλου· Βιέννῃ 1803—τειρὰ μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν πραγματειῶν· Βιέννῃ 1807, εἰς τόμους 8—χημεία Ἀδήτου· Βιέννῃ 1808 εἰς τόμους 2—σύνοψις φυσικῆς· Βιέννῃ 1812 – Βειλάνδου Ἀγάθων· Βιέννῃ 1814 εἰς τόμους 3—Τενεμάννου ἱστορία φιλοσοφίας· Βιέννῃ 1818 –χρονολογία· Βιέννῃ 1818—σύνοψις παλαιᾶς γεωγραφίας· Βιέννῃ 1819—σύνταγμα φιλοσοφίας· Βιέννῃ 1818 –1820 εἰς τόμους 4—σύνοψις ἐπιστημῶν· Βιέννῃ 1819—λεξικόν· Βιέννῃ 1826, εἰς 2 τόμους—Βειλάνδου Ἀβδηρῖται· Βιέννῃ 1827, εἰς τόμους 2—ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων· Βιέννῃ 1832, εἰς τόμους 12—ἑλληνικὴ γραμματικὴ πολλὰς σχοῦσα ἐκδόσεις—γεωγραφία Βάλβη· Βιέννῃ 1838—1840 εἰς τόμους 5.—σώζεται παρ' ἐμοὶ, λόγος τοῦ Κούμα ὃν νομίζω ἀνέκδοτον· ἀπήγγειλε δὲ τοῦτον καθ' ἣν ἡμέραν ἤρξατο τῶν μαθημάτων.

Ἐν ἀρχαῖς τοῦ 1813 προσκληθέντος καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ τοῦ Βενιαμὶν Λεσβίου[1], ἄγνωστον τίς ἐδίδασκεν, ὡς καὶ τίς διηύθυνεν· εἰκάζω ὅτι ἀπὸ τοῦ 1809 μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κούμα Παΐσιος ὁ πρώην Σταγῶν ἦν ὁ τῆς σχολῆς, ὡς εἴδομεν, ἐπιστάτης, καὶ ἴσως ἐξεπλήρου καθήκοντα σχολάρχου μέχρι τῶν μέσων τοῦ 1816, ἀπὸ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Κούμα. Βέβαιόν ἐστιν ὅμως ὅτι μόλις τῷ 1817 ἀνέλαβε τὴν σχολαρχίαν

ΣΕΡΓΙΟΣ ὁ ΜΥΣΤΑΚΗΣ Ἠπειρώτης ἐκ Μετζόβου[2], μαθητὴς Λάμπρου Φωτιάδου[3]· τῷ 1806 ἀπῆλθεν ἐκ Βουκουρεστίου εἰς Κίαιβον, διδάσκαλος τῶν τέκνων τοῦ Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου, τῷ 1813 καταβὰς εἰς Ἰάσιον ἐδίδαξεν ἐν τῇ ἐκεῖσε αὐθεντικῇ σχολῇ μέχρι τοῦ 1817, τιμηθεὶς δὲ τῷ τῆς καμιναρίας ἀξιώματι ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Βλαχίας Ἰωάννου Καρατζᾶ[4] ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ποοστὰς τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας μέχρι τοῦ σεπτεμβρίου 1820. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 ἡ ἐφορία τῆς ἐν Ὀδησσῷ ἑλληνικῆς σχολῆς προσεκάλεσεν αὐτὸν σχολάρχην, ἀποδεξάμενον τὴν θέσιν, ὡς βλέπω ἐν ἐπιστολῇ ἀποσταλείσῃ τῇ 21 φεβρουαρίου 1821 ἐκ Κωνσταντινουπόλεως[5], διδάξαντα ἐπὶ βραχὺ χρόνου διάστημα· ἀκολούθως

2. βλ. «Καλλιόπην» ἔτους 1819 σελ. 58.

3. Δούκα ἐπιστολαί· Αἰγίνῃ 1839 τόμ. Α', σελ. 111.

4. Κωνσταντίνου Οἰκονόμου φιλολ. σωζόμενα· προλεγ. σελ. κδ'. «Λόγιος Ἑρμῆς» τοῦ 1817 σελ. 596.

5. Πρώτη πεντηκονταετηρὶς τῆς ἐν Ὀδησσῷ ἑλλην. σχολῆς· (ὑπὸ Χ. Βουλοδήμου) ἐν Ὀδησσῷ 1871 σελ. 31 καὶ 137· μετὰ τὴν ἐκ τῆς

ὑπῆρξε καθηγητὴς τοῦ ρωσσικοῦ πανεπιστημίου τοῦ Καζὰν, ἔζη δ' ἔτι τῷ 1845. Εἷς λόγος τοῦ Μυστάκη σώζεται καί τινες ἐπιστολαί[1].

ΣΑΜΟΥΗΛ ὁ ΚΥΠΡΙΟΣ ἐν Λευκωσίᾳ τῆς Κύπρου γεννηθεὶς τῷ 1782, ἐσπούδασεν ἐν Κυδωνίαις, ἀπὸ τοῦ ἔαρος δὲ τοῦ 1820 ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐγένετο βοηθὸς τοῦ τὸ πατριαρχικὸν τυπογραφεῖον διευθύνοντος Ἱλαρίωνος Σιναΐτου τοῦ Κρητὸς, τοῦ ἀκολούθως μητροπολίτου Τορνόβου· διηύθυνε τὴν πατριαρχικὴν ἀκαδημίαν ἀπὸ τῆς 6 σεπτεμβρίου 1820, κατὰ σύστασιν τοῦ ἀοιδίμου Γρηγορίου Σαράφη, διευθύνοντος τὴν ἐν Κυδωνίαις ἀκμάζουσαν τότε σχολὴν, προσκληθέντος διευθυντοῦ καὶ μὴ δεξαμένου, δι' ἃς αἰτίας αὐτὸς ὁ Σαμουὴλ ἐκτίθησιν ἐν τῇ ἐκδιδομένῃ αὐτοβιογραφίᾳ, συνδιδάσκαλον ἔχων ἐν μὲν τῷ Κουρούτσεσμε (1820—6 αὐγούστου 1825) τὸν Λογάδην, ἐν δὲ Φαναρίῳ Ματθαῖόν τινα, ἐκ Γανοχώρων νομίζω καὶ τοῦτον, ἄχρις ὀκτωβρίου τοῦ 1830, ὅτε χειροτονηθεὶς μητροπολίτης Προικοννήσου, εἰς διαδοχὴν τοῦ Κοσμᾶ, γενομένου μητροπολίτου Βιζύης, παρῃτήσατο τὴν σχολαρχίαν· μετετέθη ἀκολούθως εἰς τὴν μητρόπολιν Μεσημβρίας τῷ 1835—, ἧς ἀπεσύρθη τῇ 26 μαρτίου 1836 ὅπως διευθύνῃ πάλιν ἀπερισπάστως τὴν σχολὴν[2] μέχρι τοῦ 1845. Ἀπεβίωσε δὲ τῇ 2 ἀπριλίου[3] 1855, ἐν μὲν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ γνω-

σχολαρχίας παραίτησιν, ὁ Μυστάκης ἔμενεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τῶν Καλλιμαχῶν, διδάσκων τὸν γαμβρὸν τοῦ Σκαρλάτου Καλλιμάχῃ.

1. ἐπιστολαὶ 36 ἐσώζοντο παρὰ τῷ μακαρίτῃ Σοφοκλεῖ Κ. Οἰκονόμῳ καὶ ὠδὴ εἰς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον Α', παρ' ἡμῖν δ' ὁ λόγος, ὃν ἀπήγγειλεν ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ τῇ 2 φεβρουαρίου 1820, τοῦτον δὲ καὶ δημοσιεύσω μετὰ τοῦ ἐναρκτηρίου λόγου, ὃν εἶπεν ὁ Κούμας ἐν τῇ αὐτῇ σχολῇ.

2. ὁ διδάσκαλος Β. Δ. Καλλίφρων γράφει ὅτι ἐδίδαξεν ἕως τοῦ 1847· ἴδε λόγον αὐτοῦ περὶ τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς ἐν ἐκθέσει Φιλοθέου Βρυεννίου· σελ. 194· ὁ Σαμουὴλ γράφει 1845. Τολμῶ 'να εἴπω ὅτι ἐπείσθην τῷ περὶ ἑαυτοῦ γράφοντι, πλὴν ἂν σφάλληται.

3. ἐν λόγῳ Β. Δ. Καλλίφρονος σελ. 194. Κακῶς ὁ συγγραφεὺς τῆς

στὸν ἡμῖν λιπὼν σύγγραμμα[1], τὰ δὲ σπουδαιότερα ἰδίως ἔγγραφα τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ ΣΤ' τοῦ λίαν αὐτὸν σεβομένου συντάττων αὐτὸς, ἐν μεγάλαις συνελεύσεσι καὶ ὑπερτελῶν συνόδων συνεδρίαις παρουσιάζων, μέλος δὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπῆς διατελῶν.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ὁ ΛΟΓΑΔΗΣ ἐβιογραφήθη ὑπὸ Ἠλιοὺ Ταντα-λίδου καὶ Σοφοκλέους Οἰκονόμου[2] καὶ, κατὰ τοὺς ἀξιοπίστους αὐτοῦ τούτους βιογράφους, ἐγεννήθη ἐν Κουρίῳ τῆς Βιθυνίας τῷ 1779, ὑπῆρξε μαθητὴς τῆς ἐν Ρυσίῳ σχολῆς, ἀκούσας τῶν τότ' ἐκεῖ διδασκόντων μετ' εὐφημίας Παναγιώτου τοῦ Μάντζαρι καὶ Ἀγαπίου τοῦ Πελοποννησίου, ᾧ θανόντι τῷ 1817 ἐπιτύμβιον ἐποίησεν ὁ εὐγνώμων μαθητής· ὁ Λογάδης ἤκουσεν ἐν Χίῳ τοῦ Παρίου, καὶ τοῦ Πρωίου καὶ κατά τινα παράδοσιν ἐγένετο καὶ τῆς ἐν Πάτμῳ σχολῆς μαθητὴς, μεθ' ὃ ἐπὶ βραχὺν χρόνον ἐχρημάτισε διδάσκαλος ἐν ἡγεμονικοῖς οἴκοις. ἰδίᾳ τῷ τοῦ Χαντζερῆ, ἀναγορευθεὶς «μέλος τοῦ ἐν Βυζαντίῳ μεγάλου καὶ κλεινοῦ τοῦ γένους Μουσείου» τῇ 1 δεκεμβρίου 1804. Ἴσως ἐπὶ τῆς σχολαρχίας τοῦ Πρωίου (1804) ἢ ἐπὶ τῆς τοῦ Πλάτωνος διωρίσθη διδάσκαλος τῶν γραμματικῶν καὶ τῆς ῥητορικῆς ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ, ἀποσυρθεὶς τῷ 1814 ὅπως ἐργάζηται εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ λεξικοῦ «Κιβωτοῦ», λαμβάνων ἀκέραιον τὸν ἑαυτοῦ μισθόν· εἰργάσθη δ' ἐπταετίαν· εἶτα τὴν ἐν τῇ σχολῇ διδασκαλίαν ἀναλαβὼν, σχολαρχοῦντος τοῦ Σαμουὴλ ἐν Κουρούτσεσμε,

La voix de la verité (ἐν Κωνσταντινουπόλει 1861) γράφει ἐν σελ. 52 ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ Σαμουὴλ τῇ 1 ἀπριλίου 1853.

1. πρόλογον εἰς ἀντίρρησιν Ματθαίου μητροπολίτου Κυζίκου περὶ τῆς ἐκχυδαΐσεως τῶν Γραφῶν· ἐν Κωνσταντινουπόλει 1841 (ἐν σελ. 61)· ἐπεθεώρησε δὲ τὸ νέον ἐξομολογητάριον τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου· (ἐν Κωνσταντινουπόλει 1837·) ἐπιστολαὶ τοῦ Σαμουὴλ σώζονται παρὰ διαφόροις καὶ παρ' ἐμοί.

2. Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον Μαρίνου Π. Βρετοῦ· 1869 σελ. 621 καὶ ἑξ. Ἐν τῷ τοῦ 1870 ἐξεδόθη καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Λογάδου.

ἐδίδαξεν ἄχρι τοῦ 1825, τῆς δὲ σχολῆς εἰς Φανάριον μετατεθείσης ἔμεινεν ἐν Μεγάλῳ-ρεύματι διδάσκων ἐν ἐπισήμοις οἴκοις, ἕως τοῦ 1830. Ἔκτοτε διηύθυνε τὴν σχολὴν μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ σεπτεμβρίου 1835, ὅτε ἀπεβίωσε, τὸ παλαίφατον «φιλοσοφεῖτε μᾶλλον ἢ ἀναπνεῖτε» παραινῶν τοῖς περὶ τὴν κλίνην αὐτοῦ σκυθρωπάζουσι καὶ περιλύποις μαθηταῖς, ὡς σύμβολον τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ ἀπ' αἰώνων προορισμοῦ τῆς γεραρᾶς σχολῆς. Ὁ Λογάδης ἱκανὰ[1] κατέλιπε συγγράμματα, ἐβοήθει δὲ τοῖς πατριαρχικοῖς γραμματεῦσιν ἐν τῇ συντάξει σπουδαίων ἐγγράφων· λέγεται δ' ὅτι τῷ 1830 ἀπελθόντος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ πατριαρχικοῦ γραμματέως Γεωργίου ἐκείνου τοῦ Ἀφθονίδου, ὅστις, καθὰ εἶπεν ὁ ἀείμνηστος Κοντογόνης, «ὑπῆρξε τὸ στόμα, δι' οὗ ἐλάλησαν ἐννέα κατὰ σειρὰν πατριάρχαι,» προσεκλήθη ὁ Λογάδης διάδοχος, ἀλλ' ἠρνήσατο, ἀρκούμενος τῷ ὀφφικίῳ τοῦ δικαιοφύλακος, δι' οὗ ἐτίμησεν ἡ Μ. Ἐκκλησία τὰς γνώσεις καὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός.

Ὁ Νικόλαος Λογάδης ἦν ὁ τελευταῖος οἰκουμενικὸς διδάσκαλος, μετὰ τὸν Σαμουήλ· γνώστης τῆς γλώσσης, φιλόπονος, εὐσεβὴς, σεμνὸς τὸ ἦθος, τὸν τρόπον, τὸ παράστημα ἐμόρφωσε κατὰ τὸ ἴδιον παράδειγμα τοὺς μαθη-

1. συγγράμματα τοῦ Λογάδου ἐξεδόθησαν, πλὴν τῆς «Κιβωτοῦ», ἧς τὴν ὕλην παραδοθεῖσαν αὐτῷ διεσκεύασε καὶ προσεπηύξησε, τὰ: παράλληλον φιλοσοφίας καὶ χριστιανισμοῦ· ἐν Κωνσταντινουπόλει 1830 —ἀληθοφωνήσεις μητρικαὶ πρὸς ψευδοφωνήσεις ἀντιμητρικάς· Βενετίᾳ 1833—τέχνη ῥητορικὴ καθ' Ἑρμογένην· 35 μόνον τυπογράφ. φύλλα, ἕνεκα τοῦ θανάτου αὐτοῦ μεῖναν ἀτελές·—ἀκολουθία Μάρκου Ἐφέσου· ἐν Κωνσταντινουπόλει 1834—πλεῖστα ἐπιγράμματα ἐν διαφόροις βιβλίοις·—ἐπιστολαί: μία ὑπὸ Θεοδώρου Ἀριστοκλέους ἐν ἐλάσσοσι συγγραφαῖς Κωνσταντίου σελ. 8, δύο ὑπὸ Σοφοκλέους Οἰκονόμου ἐν «Πανδώρᾳ» τόμ. ΚΑ′ φυλλ. φεβρουαρίου καὶ Ἐθν. ἡμερολογίῳ» μετ' ἐπιγραμμάτων τινων Ἀνέκδοτα κεῖνται: λογικὴ—δογματικὴ θεολογία—ἑρμηνεία εἰς τὸ Δ′ τοῦ Γαζῆ—ἀρχαιολογία—τὸ λοιπὸν τῆς ῥητορικῆς καὶ τοῦ λεξικοῦ·—διατριβαί τινες καὶ ἐπιγράμματα.

τάς· ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἀντώνιος Χαρίλαος, ὁ τριετίαν αὐτοῦ ἀκροασάμενος καθὼς καὶ τοῦ Σαμουὴλ (1828—1830) γράφει[1] ὅτι ὁ Λογάδης ἦν «ἀνὴρ καλὸς κἀγαθὸς καὶ ἄριστα περὶ τοὺς τεχνικοὺς λόγους ἐγγεγυμνασμένος καὶ περὶ τὴν πάτριον φωνὴν ἱκανώτατος, φιλοσοφίας τε καὶ μαθηματικῶν ἔμπειρος, βαθὺς τὴν Θεολογίαν καὶ οὐδενὸς τῶν καθ' ἑαυτὸν ὕστερος»· ἀλλ' ἀξιωματικὴ ὑπάρχει ἡ περὶ Λογάδου κρίσις τοῦ Νεοφύτου Δούκα[2]· «ἀπέκειτο ἄρα τῇ μοχθηρᾷ μου ψυχῇ—γράφει ὁ γεραρὸς διδάσκαλος—ἀκοῦσαι τεθνηκέναι καὶ Νικόλαον τὸν Λογάδην, ἄνδρα ἐν λόγοις καὶ ἤθεσι διαπρέψαντα, καὶ ὡς ἄλλος Νῶε τὴν τῶν Ἑλλήνων γλῶσσαν, ὡς ἀπὸ κατακλυσμοῦ, ἐν τῇ «Κιβωτῷ» διασώσαντα· ὃν ἔδει πολλῷ ἐμοῦ ὕστερον νόμῳ φύσεως ἀπαλλάξαι τῶν τῇδε. Τάλαινα πατρίς! οἵου ἀνδρὸς ἀπεστέρησαι! οἷος οἷον στέφανον ὁ φθόνος ἀπέκειρέ σε»!

κλείω τὴν λαμπρὰν σειρὰν τῶν οἰκουμενικῶν διδασκάλων τῶν κάτω χρόνων, ὧν ὁ βίος, ἡ διδασκαλία, ἡ ἀρετὴ πρόκεινται ἡμῖν ἄξιον μιμήσεως ὑπόδειγμα· εἰς τὸ μέγα τῶν ἀοιδίμων σχολαρχῶν κλέος, ἔρχεται τιθεὶς κορωνίδα ὁ Σαμουὴλ καὶ αὐτῷ τὸν λόγον παραδίδωμι, πολλὰ καὶ καλὰ ἡμῖν ἀφηγουμένῳ μετ' ἀφελείας· ἣν εἶχε πάντοτε σύντροφον ἡ ἀληθὴς φιλοσοφία, ἡ ἀληθὴς παιδεία, ἡ ἀληθὴς ἀρετὴ, αὐτὴ ἡ μὴ περπερευομένη, αὐτὴ ἡ ἀναδείξασα μεγάλους ἄνδρας τοὺς ποιήσαντας καὶ διδάξαντας· ἐφ' οἷς—ἵνα τὸ τοῦ κλεινοῦ Εὐγενίου ἐπαναλάβω—«μηδεὶς ἡμῖν τῶν ἀλλογενῶν νεμεσήσειεν ἐπικαυχωμένοις. Οὐδὲ γὰρ ὥς τινες τῶν ἀρτιπλούτων ἀγροίκως τοῖς παροῦσιν ἡμῖν ἐπιδεικτιῶμεν, ἀλλ' ὡς ἐκ πλουτούντων ἤδη πενόμενοι τοῖς περιλειφθεῖσιν ἐπαγαλλόμεθα».

1. Α. Χαριλάου λόγος ἐν ἐκθέσει Φ. Βρυεννίου σελ. 24.
2. ἐπιστ. Δούκα τόμ. Α′ σελ. 29.

Ἡ αὐτοβιογραφία τοῦ Σαμουήλ ἐστιν αὕτη, περιττά τινα ἀφαιρεθεῖσα[62].

ΣΑΜΟΥΗΛ ὁ ΚΥΠΡΙΟΣ ὁ ἐν Λευκοσίᾳ τῆς Κύπρου γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς, ἐκ τῆς ἐν Κύπρῳ Σαλαμῖνος καταγόμενος ἐκ πατρὸς, μετρίως διδαχθεὶς τὰ ἑλληνικὰ παρὰ τῶν ἐν Λευκοσίᾳ διδασκάλων, χειροτονηθεὶς ἱεροδιάκονος τῷ 1801, ἀκούων τὴν πρόοδον τῆς ἐν Κυδωνίαις σχολῆς, ἔρωτι παιδείας, τῷ 1811, τῆς δὲ ἡλικίας αὐτοῦ 29, ἀνέβη εἰς Κυδωνίας, καὶ ἐμαθήτευσεν ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ, ὀκτὼ περίπου ἔτη. Διερχόμενος τὴν Χίον ἔμαθεν ὅτι, Ἀθανάσιος ὁ Πάριος ἡσύχαζεν ὑπέργηρος ἐν μονυδρίῳ, ὁ δὲ Βαρδαλάχος ἔπλεεν εἰς Βιέννην τότε· εὗρε διδασκάλους Γρηγόριον τὸν Σαράφην, διδάσκοντα τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν, τὴν ρητορικὴν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν θεολογίαν, ἅπερ ἐδιδάχθη παρ' αὐτοῦ ὁ Σαμουὴλ, καὶ Βενιαμὶν τὸν Λέσβιον εὗρε διδάσκοντα τὰ φυσικομαθηματικὰ, τὴν μεταφυσικὴν καὶ ἠθικήν του. Ἡ λαμπρὰ, μεγίστη καὶ εὐάερος σχολὴ ἀνῳκοδομήθη δαπάνῃ τῶν πολιτῶν, τῷ ζήλῳ τοῦ τότε ἐν τῇ πόλει ἰσχύοντος χατζῆ Παρασκευᾶ, θείου τοῦ Γρηγορίου Σαράφη, διὰ προτροπῆς τούτου. Ἐφθονήθη δὲ καὶ ἐκινδύνευσε νὰ κατακρημνισθῇ, ἀλλ' ὁ χατζῆ Παρασκευᾶς, ἰσχύων παρὰ τοῖς τότε ἰσχυροῖς Καραοσμανογλέοις, διέσωσεν αὐτὴν ἅπαξ καὶ δίς. Ὁ Βενιαμὶν ἐστάλη εἰς Εὐρώπην, ἐξεπαιδεύθη ταῖς δαπάναις τῶν πολιτῶν, καὶ κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν ὑπέστρεψε καὶ ἐδίδασκεν ἅπερ εἶπον τοῖς πανταχόθεν τότε συρρέουσι μαθηταῖς, καὶ τοῦτον εὗρε τότε ὁ Σαμουὴλ διδάσκοντά τὰ εἰρημένα μαθήματα. Ἀλλὰ καὶ ἕτερος ἐστάλη εἰς Εὐρώπην τῇ δαπάνῃ τῶν πολιτῶν, τῇ τοῦ Γρηγορίου Σαράφη

1. Τὴν αὐτογραφίαν ταύτην ἐχορήγησέ μοι φιλοφρόνως ὁ φίλος Μ. πρωτοσύγκελλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας Ἰωακεὶμ Εὐθυβούλης, ᾧ χάριτας οἶδα ἐπὶ τῇ διασώσει καὶ ἑτέρων ἐγγράφων, ἀφ' ὧν ἤντλησα πολλὰς πληροφορίας περὶ τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς.

(ὡς λόγος) προτροπῇ, δι' ἣν ἐφάνη ἔχων ἐφυΐαν· ὁ Θεόφιλος οὗτος ὁ Καΐρης ὁ ἐξ Ἀνδρου. Κατὰ τὸ εἰρημένον ἔτος ἐπέστρεψεν οὗτος ἐξ Εὐρώπης, ἐδίδαξε μικρὸν ἐν τῇ τῆς Σμύρνης Εὐαγγελικῇ σχολῇ, ἀλλὰ δικαιωματικῶς προσεκλήθη εἰς τὴν ἐν Κυδωνίαις σχολὴν, ἵνα οὗτος μὲν διδάσκῃ τὴν στοιχειώδη φυσικὴν καὶ μαθηματικά· ὁ δὲ Βενιαμὶν τὴν ἀστρονομίαν καὶ φιλοσοφίαν. Μετὰ μικρὸν ἡ πληθὺς τῶν μαθητῶν ἐσχίσθη, καὶ οἱ μὲν ὑπερεπῄνουν τὸν Βενιαμὶν, οἱ δὲ τὸν Θεόφιλον Καΐρην. Ὁ Βενιαμὶν ἠγανάκτησε καὶ ἔφυγεν εἰς Μιτυλήνην, ὡς συστήσων ἐκεῖ σχολὴν, μετεκάλεσεν ἐκ Σμύρνης τὸν Λόνδον, δόκιμον γραμματικὸν, καὶ ἐδίδασκον ἐν οἰκίᾳ, (διότι συνέρρευσαν πολλοὶ ὀπαδοὶ τοῦ Βενιαμίν) ὁ μὲν τὰ ἑλληνικὰ ὁ δὲ τὰ φυσικομαθηματικὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν, μέχρις ἀνοικοδομῆς κοινῆς σχολῆς· ἀλλὰ διεσχίσθησαν οἱ πολῖται, καὶ δὲν ἀνῳκοδομήθη σχολὴ, καὶ οἱ μαθηταὶ διεσπάρησαν. Ἔμεινε λοιπὸν ὁ Θεόφιλος Καΐρης ἐν τῇ τῶν Κυδωνιῶν σχολῇ, διδάσκων τὰ φυσικομαθηματικὰ μόνον, καὶ εἰς τοῦτον ἐδιδάχθη ὁ Σαμουὴλ ταῦτα. Ὁ Γρηγόριος Σαράφης διετέλει ἀείποτε διευθυντὴς, διευθύνων μετὰ πατρικῆς φιλοστοργίας, ἀγωνιζόμενος ἐν ταῖς διδασκαλίαις αὐτοῦ, ἵνα ἐμπνεύσῃ καὶ τῆς παιδείας τὸν ἔρωτα, καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν πρᾶξιν, αὐτὸς γινόμενος ζῶν παράδειγμα. Ὁ ἀγαθὸς οὗτος διδάσκαλος καὶ πατὴρ φιλόστοργος ἐδιδάχθη τὰ γραμματικὰ ἐν Πάτμῳ ὑπὸ Δανιὴλ τοῦ Κεραμέως· τὴν φιλοσοφίαν, τὴν Θεολογίαν καὶ τὴν ρητορικὴν ἐν Χίῳ παρὰ τοῦ Ἀθανασίου Παρίου, καὶ τὰ μαθηματικὰ ὑπὸ Δωροθέου τοῦ Πρωΐου αὐτόθι. Ὁ Σαμουὴλ ἀκούων ἀκμαζούσας τότε τὰς σχολὰς, τὴν ἐν Σμύρνῃ φιλολογικὴν, καὶ Χίῳ, ὑπὸ σοφῶν καθηγητῶν καὶ τὸν γάλλον Δαβὶδ ἐν Σμύρνῃ διδάσκοντα τὴν γαλλικὴν διάλεκτον, διέπλευσεν εἰς Σμύρνην, ἵνα καὶ γαλλικὰ διδαχθῇ καὶ τοὺς διδασκάλους προσωπικῶς γνωρίσῃ, καὶ τὰς διδασκαλίας αὐτῶν ἀκούσῃ. Ὁ

Κ. Κούμας εἶχεν ἀναχωρήσει εἰς Βιέννην, εὗρε λοιπὸν τοὺς δύο λαμπροὺς διδασκάλους· τὸν μὲν κ. Κ. Οἰκονόμον διδάσκοντα τότε τοὺς ποιητὰς, τὸν δὲ αὐτοῦ αὐτάδελφον κ. Στέφανον ἰατροφιλόσοφον διδάσκοντα τότε τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Κάντ: καὶ ἄλλους ἀρκετοὺς διδασκάλους, ὧν πρῶτος ὁ Νικόλαος, ὃν ἔπειτα ὁ Κούμας προσκληθεὶς διδάσκαλος τῆς ἐν Κουρούτζεσμε τοῦ Γένους σχολῆς συνανήγαγε μεθ' ἑαυτοῦ· καὶ ὁ μὲν ἐδίδασκε τὰ φυσικομαθηματικά· ὁ δὲ Λογάδης τὰ ἑλληνικὰ καὶ ὁ ῥηθεὶς Νικόλαος. Ἀπεσύρθη ὁ Λογάδης, ἀλλ' ἡ φήμη λέγει ὅτι οὐδέτερος τούτων εὑηρέστησε· τότε (ἴσως) προσεκλήθη (ἢ συνεστήθη) ὁ Σέργιος Μυστάκης, ἀνὴρ ἱκανῆς παιδείας, μαθητὴς τοῦ ἀειμνήστου Λάμπρου Φωτιάδου· ἀλλ' οὔτε οὗτος εὑηρέστησεν, ὡς ἀδρανὴς, καθὼς ἡ φήμη. Ὁ Σαμουὴλ ἐπέραφεν εἰς Χίον, εὗρεν ἀκμάζουσαν τὴν ἐνταῦθα σχολὴν, τὸν Νεόφυτον Βάμβαν διδάσκοντα τὴν χημικὴν καὶ ῥητορικὴν, τὸν Ἰωάννην Σελεπῆν τὰ μαθηματικὰ, καὶ ἄλλους διαφόρους διδασκάλους διδάσκοντας τουρκικὴν, γαλλικὴν, καὶ ζωγραφικὴν· εἶδε τὴν τότε ἱκανῶς πλουσίαν τῆς σχολῆς βιβλιοθήκην καὶ πειραματοθήκην, κατὰ τὴν τοῦ Κοραῆ προτροπήν.

Ἐπειδὴ δὲν εὑηρέστησεν ὁ Σέργιος Μυστάκης προσεκλήθη ὁ τῆς τῶν Κυδωνιῶν σχολάρχης, (τότε ὑπερακμαζούσης) πατριαρχεύοντος τοῦ ἀοιδίμου Γρηγορίου, ὁ Γρηγόριος Σαράφης. Ὁ Σαμουὴλ, στελλόμενος ὑπὸ τῶν διδασκάλων του εἰς τὴν τῆς Σωζοπόλεως[63] ἑλληνικὴν σχολὴν

1. ἡ ἐν **Σωζουπόλει σχολὴ**, καθὰ μανθάνομεν ἐκ γράμματος τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Ϛ΄, κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1817 ἐκδεδομένου, συνέστη τότε κατὰ πρῶτον ὑπὸ Θεοφίλου Βατοπεδινοῦ ἡγουμένου μὲν Ῥακετόσσης, ἐκ Σωζουπόλεως δ' ὁρμωμένου· ὁ Θεόφιλος ἀφιέρωσε, δανείσας εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον τῆς ἰδίας πατρίδος, ἐπὶ τόκῳ δεκαπέντε τοῖς ἑκατὸν κατ' ἔτος, γρόσια 10000 (ἰσάριθμα τότε φράγκα) ὅπως ἐκ τῶν τόκων τοῦ κεφαλαίου τούτου (1500 γρ. ἢ φράγκων) συντηρῆται ἡ σχολὴ, «ἐκλεξάμενος—λέγει τὸ πατριαρχικὸν γράμμα—διδάσκαλον πρόσφορον καὶ ἱκανὸν ἐνίδρυσεν αἰσίως τὸν ὁσιολογιώτατον κὺρ **Δανιὴλ**», ὅστις

διδάσκαλος, ἐκωλύθη ὑπὸ τῆς αὐτοῦ παναγιότητος τοῦ κ. Κωνσταντίου, τότε ἀρχιεπισκόπου τοῦ Θεοβαδίστου ὄρους Σινᾶ, ὃν ἦλθε προσκυνήσων, ὡς γινώσκων τὴν αὐτοῦ παναγιότητα ἀπὸ τῆς πατρίδος, διατρίβουσαν ἐν τῇ Σκάλᾳ τῆς Λάρνακος, ὅτε ἀνεχώρει ἐκ τῆς πατρίδος διὰ τὴν τῶν Κυδωνιῶν σχολήν. Κωλυθεὶς τῆς εἰς Σωζόπολιν ἀναβάσεως, διέτριβε πρὸ πέντε μηνῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, συσταθεὶς, τῇ ἐπιταγῇ Γρηγορίου πατριάρχου, βοηθὸς τοῦ τὸ τυπογραφεῖον τὸ πατριαρχικὸν τότε διευθύνοντος κ. Ἱλαρίωνος, ὅτε ἐτυποῦτο ἡ Κιβωτὸς, καὶ ὁ ὑπὸ Νικοδήμου ἱερὸς Ψαλτήρ. Ἦλθεν ὁ προσκληθεὶς Γρηγόριος Σαράφης, κατ' αὔγουστον, ἐξενίσθη ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου πατριάρχου ἐν τοῖς πατριαρχείοις, βιάζεται ἵνα δεχθῇ τὴν διδασκαλικὴν ἕδραν τῆς Κουρουτζεσμείου σχολῆς, ἀλλὰ παραιτεῖται ἐπιμόνως, ἵνα μὴ καταστραφῇ ἡ ἐν Κυδωνίαις τότε ὑπερακμάζουσα, ὡς εἴρηται, καὶ ἀντιπροβάλλει διδάσκαλον τῆς τοῦ Γένους σχολῆς τὸν ἐν τῷ τυπογραφείῳ Κύπριον Σαμουήλ. Καὶ οὗτος μὲν παρητεῖτο ἀνανεύων ὅλως, ἀλλ' ὑπερίσχυσεν ἡ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Γρηγορίου σύστασις καὶ χειροτονηθεὶς ὑπὸ Δωροθέου Πρωίου ἱερομόναχος, ἐν τῇ ἱερᾷ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Κουρούτζεσμε, καὶ ἀνακηρυχθεὶς ὑπ' αὐτοῦ διδάσκαλος τῆς τοῦ Γένους σχολῆς, ὑπὸ τοῦ αὐ-

ἀνέλαβε «τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῆς σχολῆς, ἀποκαθιστῶν, χρείας γενομένης, καὶ ὑποδιδάσκαλον»· ὁ φιλόμουσος τοῦ Βατοπεδίου μοναχὸς Θεόφιλος ἔδωκε πρὸς τούτοις καὶ 3000 γροσίων τῇ σχολῇ, ἐκ μέρους αὐτοῦ καὶ τῶν συγγενῶν.

Εἰρήσθω δ' ὅτι ὁ Μ. Παρανίκας ἐκ τῶν ἐν τῇ πρὸς Εὔξεινον θρακικῇ χώρᾳ μέμνηται μόνον σχολῆς ἐν Ἀγχιάλῳ (σελ. 45 τοῦ σχεδιάσματος) ὡς συστάσης ἐν ἀρχαῖς τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος, (1800) ἄνευ οἱασδήτινος ἑτέρας μαρτυρίας ἢ πληροφορίας· ἂν ὅμως ἐπιτρέπηταί μοι 'να συμπληρώσω νῦν τὸ μέρος τοῦτο τοῦ σχεδιάσματος, παρατηρῶ ὅτι ὑπ' ὄψιν ἔχων τὸν *Λόγιον Ἑρμῆν* ἠδύνατο 'να εὕρῃ (Λόγ. Ἑρ. 1818 σελ. 573) ὅτι τῷ 1818 συνέστη καὶ ἐν **Μεσημβρίᾳ σχολὴ**, δαπάνῃ καὶ προστασίᾳ τοῦ ἐκ Μεσημβρίας μὲν ὁρμωμένου, ἐν Ὀδησσῷ δ' ἐμπορευομένου Ἀλεξάνδρου Κουμπάρη.

τοῦ καθιδρύθη ἐν τῇ σχολῇ, καὶ ἤρξατο διδάσκειν ἐν αὐτῇ (παυθέντος τοῦ Σεργίου Μυστάκη), τῷ 1820, σεπτεμβρίου 6.

Ἐδίδαξε πέντε ὅλα ἔτη ἐν αὐτῇ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, ῥητορικὴν, φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν, καὶ τῷ 1825 ἔτει αὐγούστου 6 ἐκλείσθη ἡ σχολὴ, καὶ ὑπεχρεώθη πάλιν ὁ αὐτὸς καὶ ἐδίδαξεν ἐν τῇ τοῦ Φαναρίου σχολῇ, ὅπου τότε ἐδίδασκεν ὁ Ματθαῖος ὁ τοῦ Ματθαίου ἐκείνου μαθητής. Ἐδίδαξεν ὁ Σαμουὴλ καὶ ἐν αὐτῇ τὰ αὐτὰ ἔτι πέντε ἔτη. Ἀλλὰ χειροτονηθεὶς ἀρχιερεὺς ἐστάλη εἰς Προικόννησον· ἐνέκρινε δὲ καὶ ἀντικατέστησε τὸν κ. Ν. Λογάδην, τῇ ἀναγνωρίσει τῆς Ἐκκλησίας. Πέντε ἔτη ἐδίδαξεν ὁ κ. Ν. Λογάδης ἐν τῇ ἐν Φαναρίῳ σχολῇ, καὶ ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ. Ὅθεν ἀνεκλήθη πάλιν ὁ Σαμουὴλ, ἐπὶ τῆς πατριαρχείας κ. Γρηγορίου τοῦ ς΄ τῷ 1836, ἀπὸ τῆς Μεσημβρίας, ἐπαρχίας, ὅπου ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Κωνσταντίου τοῦ Β΄, εἶχε μετατεθῇ, καὶ ἀναλαβὼν πάλιν τὴν διδασκαλικὴν ἕδραν, ἐδίδαξε τὰ εἰρημένα μαθήματα ἔτι ὀκτὼ ἔτη (λαβὼν βοηθὸν εἰς τὰ ἑλληνικὰ τὸν κ. Ι. Φιλαλήθην) μέχρι τοῦ ἔτους 1845, ἐν τῇ τοῦ Κουρούτζεσμε σχολῇ, ἀνακτηθείσῃ πρὸ ὀλίγου διὰ τοῦ κ. Κωνσταντίου πατριαρχεύοντος, τῇ μεσιτείᾳ τοῦ αὐθέντου Στεφάνου Βογορίδου. Διά τινας δὲ δεινὰς περιστάσεις παρητήθη ὁ Σαμουὴλ, διωρίσθη δ' ὁ κ. Μελέτιος πρώην Μιτυλήνης (ἔπειτα Ξάνθης) διευθυντὴς ἐπὶ ἓν ἔτος, ἔπειτα διευθυντὴς ὁ Δανιὴλ ἀρχιερεὺς Λήμνου, ἐπὶ μῆνας ἑπτὰ, ἔπειτα ὁ διαβόητος Ι. Πιτζιπιὸς ἐπὶ μῆνας τρεῖς, καὶ συνέβησαν τὰ πιτζιπιακὰ λεγόμενα, καὶ κατεστράφη ἡ ἐν Κουρούτζεσμε τοῦ Γένους σχολὴ, καὶ μετετέθη ἐν Φαναρίῳ, ὅπου διαμένει μέχρι τοῦ 1854, ἐν ᾗ διδάσκουσιν οἱ ἑξῆς: ὁ μὲν κ. Ἰ. Φιλαλήθης ἐκ Μουνδανείων, καὶ Α. Χαρίλαος ἐκ Μιτυλήνης, Κύπριος ἐκ πατρὸς καὶ Βασίλειος βυζάντιος Καλλίφρων τὰ ἑλληνικά· ὁ κ. Κ. Εὐθυβούλης, ἐκ Μ. Ῥεύματος, Χῖος ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς, τὴν φιλοσοφίαν

διατρίψας καὶ διδαχθεὶς ἐν Παρισίοις ἐπὶ πέντε ἔτη, τῇ τοῦ Σαμουὴλ συστάσει καὶ συνδρομῇ· ὁ κ. Σ. Βίλκιος τὴν λατινικὴν, διευθύνοντος ποτὲ μὲν τούτου, ποτὲ δὲ ἐκείνου. Ὁ Σαμουὴλ διευθύνας πάλιν ὑπὲρ ἓν ἔτος τὴν σχολὴν ἔπειτα ἐπὶ τῆς τοῦ πρώην Μιτυλήνης διευθύνσεως καὶ τῆς τοῦ Λήμνου κατῴκει ὡς ἀπόμαχος ἐν τῇ τοῦ Κουρούτζεσμε σχολῇ, τῇ ἀδείᾳ τοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου κ. Ἀνθίμου, τοῦ πρώην πατριαρχεύοντος καὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου, ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ Πιτζιπιοῦ διευθύνσεως, νομισθεὶς ὡς σκάνδαλον τῆς τούτου διευθύνσεως, ἐξεβλήθη τῆς σχολῆς καὶ διωρίσθη ἐν τῷ ἐαρινῷ πατριαρχείῳ, ὅπου κατοικήσας ὑπὲρ ἓν ἔτος, καὶ ἓν ἔτι ἔτος ἔν τινι οἰκίᾳ ἐν Μεγάλῳ Ῥεύματι, ἤδη κατῴκησε, τῇ ἀδείᾳ πάλιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῇ τοῦ Κουρούτζεσμε σχολῇ ὑπὲρ τρία ἔτη, μηνιαῖόν τι λαμβάνων παρὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ ζῆν. Πολλοὺς δὲ ἀγῶνας καὶ κινδύνους ὑπέμεινε κατὰ πάντα σχεδὸν τὰ ἔτη τῆς σχολαρχίας του ὁ διδάσκαλος οὗτος. Ἐν αὐτῇ δὲ γηραιὸς ἤδη, ὑπὲρ ἑβδομήκοντα ἔτη ἔχων τῆς ἡλικίας, εἰργάζετο ἐκκλησιαστικάς τινας ὑποθέσεις, ἃς ἐπέταττεν αὐτῷ ἡ Ἐκκλησία. Ταῦτα πρὸς τὸ παρόν· ἴσως δ' ἔπειτα καὶ ἄλλα. Μένω

ἐν τῇ γηραιᾷ σχολῇ τοῦ Κουρούτζεσμε[64]

† Ὁ διάπυρος εὐχέτης σου
πρώην ΜΕΣΗΜΒΡΙΑΣ ΣΑΜΟΥΗΛ

---

1. Προσράπτω ἐνταῦθα τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Β. Δ. Καλλίφρονος γραφέντα, καίπερ πολλὰ χάσματα ἐν τῇ **νεωτάτῃ** τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς ἱστορίᾳ καταλιπόντος, καὶ ὀνόματα πολλῶν διδασκάλων μὴ ἀναγράφοντος· οὕτως ἐνῷ ἐδίδαξαν (τοὐλάχιστον εὑρίσκω ἐν σημειώμασί μου περὶ τοῦ ἔτους 1849) ὁ Ἀθ. Δῶρος, ὁ Ἰωάννης Φ. Πάτροκλος καὶ ὁ περὶ τὴν λατινικὴν ἐντριβέστατος Ἀστέριος Θεολογίδης τὰ λατινικὰ, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν, ὁ κ. Β. Δ. Καλλίφρων οὐδενὸς ἀναφέρει τὸ ὄνομα.—Μετὰ τὸν Σαμουὴλ (δῆθεν 1847) διηύθυνεν ὁ **πρώην Μιτυλήνης Μελέτιος**, ἀκολούθως ὁ **Λήμνου Δανιὴλ**, ἀλλ' ἐπὶ πόσον χρόνον διηύθυνεν ἑκάτερος σιωπᾷ ὁ κ. Καλλίφρων·—μετ' αὐ-

ζ

Ἐν ὀλίγοις καὶ πάλιν, ὡς ἔπραξα περὶ τῶν σχολαρχῶν, ἀφηγοῦμαι καὶ τῶν διδασκάλων τοὺς βίους, ὅσους ἠδυνήθην ν' ἀκριβώσω.

περὶ τοῦ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΖΑΡΖΟΥΛΗ γράψας ἐπείσθην τῷ πατριάρχῃ Σαμουὴλ, γράφοντι τῷ 1759 πρὸς τὸν ἐν Ἄθῳ μένοντα Κύριλλον Ε', καὶ δι' ἐπιστολῆς, ὡς ἔοικε, ζητήσαντα τὸν τοῦ διδασκάλου εἰς τὴν ἀθωνιάδα διορισμόν· «Νικόλαον δὲ τόν ποτε παιδαγωγὸν τῶν τοῦ Κωνσταντίνου βοεβόδα, εἰ προστῆναι τῆς ἐν τῷ ὄρει αὐτόθι σχολῆς ἐδέησεν, ἐχρῆν τοῦτο καὶ προβεβουλεῦσθαι, πρὶν ἢ αὐτὸν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φροντιστηρίου ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν παραδόσεων τετάχθαι». Οἱοσδήποτ' ἦν ὁ Νικόλαος οὗτός ἐστι λοιπὸν βέβαιον ὅτι ἐδίδασκε τὰ μαθηματικά, καὶ ἴσως τότε περίπου διωρίσθη· γινώσκω δὲ τρεῖς Νικολάους ἐν τῷ τότε καιρῷ συγχρονοῦντας· Νικόλαον τὸν Βάρκοσιν[1], Νικόλαον τὸν Χελιδρομέα[2] καὶ Νι-

τοὺς **Ἰάκωβος Πιτζιπιός**·—εἶτα πάλιν εἰς Φανάριον μετατεθείσης τῆς σχολῆς, ὁ ἱεροδιάκονος **Παρθένιος**, ὁ ἐφ' ἡμῶν μητροπολίτης Ἰωαννίνων καὶ Πελαγωνείας·—μετ' αὐτὸν **Δωρόθεος Σχολάριος** ἀπὸ νοεμβρίου 1849 – 12 μαρτίου 1852. Τοῦτον διεδέξατο ὁ ἐκ Περγάμου **Παΐσιος**, ὁ κατόπιν ἐπίσκοπος Λάμπης·—τοῦτον τῇ 1 νοεμβρίου 1853 **Δανιὴλ ὁ Μάγνης**· — τοῦτον τῇ 1 ἀπριλίου 1854 ὁ ἐκ Περγάμου **Παΐσιος**·—τοῦτον τῇ 1 φεβρουαρίου 1863 ὁ ἀρχιμανδρίτης **Ἀλέξανξανδρος Λάσκαρις**, χειροτονηθεὶς μητροπολίτης Σισανίου·—τοῦτον τῇ 8 αὐγούστου ὁ πρώην **Χαλεπίου Ἱερόθεος**, νῦν μητροπολίτης Νεοκαισαρείας·—τοῦτον τῇ 6 δεκεμβρίου ὁ **Εὐστάθιος Κλεόβουλος**, ὁ κατόπιν μέγας πρωτοσύγκελλος καὶ μητροπολίτης Καισαρείας.

1. βλ. περὶ Βάρκοση Ζαβίρα θέατρ. σελ. 488, ἃ μεταγράφει καὶ Κ. Σάθας· φιλολ. σελ. 596—Μακραίου ὑπομνήμ. παρὰ Κ. Σάθᾳ· Μεσ. Βιβλ. Γ' σελ. 278.

2. Νικόλαος Χελιδρομεὺς εὑρίσκω ἔν τινι κώδηκι τοῦ Δαπόντε ὅτι ἦν κατὰ τὸ 1744 διδάσκαλος τῆς ἐν Ἰασίῳ σχολῆς· τούτου εὕρηται κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ—ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Τιμοθέου ἀρχιεπισκόπου Προικοννήσου, ἧς γινώσκω δευτέραν ἔκδοσιν τὴν

κόλαον τὸν Ζαρζούλην[1], ὅστις ἀφεὶς τὴν ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ διδασκαλίαν κατεπείσθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Σεραφεὶμ νὰ μεταβῇ εἰς Ἄθω, ἐὰν καλῶς ἐξηγῶ τοῦ Μακραίου[2] τὰ γραφόμενα· «ἐφρόντισε δὲ καὶ περὶ τῆς σχολῆς τοῦ ἁγίου Ὄρους καὶ δεξιωσάμενος καὶ τιμήσας καὶ διὰ πολλῶν πείσας τὸν ἐκ Μεσόβου Νικόλαον... ἐκεῖσε ἀπέστειλεν»· ἔνθα τὸ τιμήσας καὶ διὰ πολλῶν πείσας φρονῶ ὅτι ἐμπεδοῖ τὴν εἰκασίαν μου καὶ κυροῖ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σαμουὴλ περὶ Ζαρζούλη μὴ θέλοντος ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἄθω, καταλιπὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν· ὁ Ζαβίρας γράφει ὅτι ὁ Ζαρζούλης μετὰ τὰς ἐν διαφόροις πανεπιστημίοις τῆς Ἰταλίας σπουδὰς αὐτοῦ ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

εἰκάζω ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Νικολάου Ζαρζούλη ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ διήρκεσεν ἐπ' ὀλίγον (1758—1759)· ἀπεβίω τῷ 1773 ἐν Ἰασίῳ, τὴν αὐτόθι διευθύνων αὐθεντικὴν ἀκαδημίαν, τῶν δὲ συγγραμμάτων αὐτοῦ μέμνηται ὁ Ζαβίρας[3].

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ὁ τῷ Μακραίῳ συνδιδάσκων, ἀπὸ μὲν τοῦ 1777 μέχρι τοῦ 1785 ὡς τρίτος διδάσκαλος, ἀπὸ τούτου δὲ μέχρι τοῦ 1786 ὡς τέταρτος ἀναφέρεται μόνον ἐν κώδηκι λήψεως καὶ δόσεως τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς, ἑτέρωθεν ἄγνωστος ὤν· ἄγνωστος ὡσαύτως καὶ ὁ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, ὡς

ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1844, δαπάνῃ τοῦ ἐκ τῆς νήσου Κουτάλεως Ζαχαρίου Ζαχάρωφ· ἐπειδὴ ἔν τινι σημειώσει τῆς β' ἐκδόσεως εὑρίσκω ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει συνῆπτο καὶ κανὼν εἰς τὴν Θεοτόκον, εἰκάζω ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ παρὰ Δαπόντε διασωθεὶς χειρόγραφος.

1. βλ. περὶ Ζαρζούλη Ζαβίρα θέατρ. 495 καὶ τὴν φιλολ. Κ. Ν. Σάθα σελ. 499, Μακραίου ὑπομνήμ. σελ. 237, Κούμα ἱστορ. φιλοσ. σελ. 293.

2. Μακραίου ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 229.

3. μετέφρασεν ὁ Ζαρζούλης τὴν ἀριθμητικὴν καὶ τὴν γεωμετρίαν τοῦ Οὐολφίου—πειραματικὴν φυσικὴν—μέρος τῶν κατὰ Νεύτωνα στοιχείων—ἔγραψε λόγους τινὰς ἐγκωμιαστικούς, καὶ—ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ ἐκ Μετζόβου.

τρίτος μὲν διδάσκαλος ἀπὸ τοῦ 1793—1795, ὡς δεύτερος δ' ἔκτοτε μέχρι τοῦ 1798 διδάξας· ἀγνοοῦμεν πλὴν τοῦ ὀνόματος ἕτερα περὶ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ, δευτέρου διδασκάλου ὑπὸ τὸν Φώτιον (1793—1795)—ἐφ' ὅσον ὅμως βλέπω τὸν Μακραῖον σιγῶντα περὶ αὐτῶν, μήτε τάττοντα ἐν ᾗ τάξει ἔταξε τὸν Φώτιον καὶ τὸν Μακάριον (βλ. σελ. 178—179) ὑπονοῶ ὅτι ἦσαν καλοὶ διδάσκαλοι, εἰ οὐχὶ διφθεράλοιφοί τινες, ὡς οἱ ὑπὸ τὸν Μακάριον διδάσκοντες τέσσαρες· καὶ λέγω τέσσαρας, διότι ἐξαιρῶ τὸν Ματθαῖον, ᾧ συναντήσομεν μετ' οὐ πολύ· γνωστότεροί μοι γίνονται ὁ Ἀρσένιος, ὁ Ματθαῖος ὁ ἐκ Γανοχώρων καὶ Ματθαῖος ὁ ἐξ Αἴνου.

ΑΡΣΕΝΙΟΣ ὁ ἐκ Σηλυμβρίας ὁρμώμενος, ἦν ἱερομόναχος, μαθητὴς Κριτίου· ἐχρημάτισε σχολαρχοῦντος τοῦ Μακραίου διδάσκαλος τῶν γραμματικῶν, δεύτερος γραφόμενος ἐν τοῖς καταστίχοις, ἀπὸ τοῦ 1777—1786. Ἴσως ἐσφαλμένως ὁ Κωνστάντιος γράφει ὅτι ἐδίδαξε «μέχρι τοῦ 1784 ἔτους λήγοντος, ὅτε ἀσθενήσας καὶ παραιτησάμενος μετέβη εἰς τὴν κατὰ τὸν Παλατᾶν κειμένην οἰκίαν τοῦ γέροντος αὐθέντου Κωνσταντίνου Μουρούζη, ζῶν καθ' ἡσυχίαν, ἕως οὗ μετά τινας χρόνους, τῇ τοῦ ῥηθέντος αὐθέντου μεσολαβήσει, ἀρχιερεὺς Προικοννήσου ἐγένετο»· ἐν τοῖς κώδηξι τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς εὑρίσκω σημειούμενον ἀπὸ μὲν τοῦ 1777—1786 δεύτερον διδάσκαλον Ἀρσένιον, ἀπὸ δὲ τοῦ 1786—1789 τρίτον· ἦν ἕτερος τοῦ Ἀρσενίου τοῦ ἐκ Σηλυβρίας ὁ τρίτος διδάσκαλος Ἀρσένιος ἢ αὐτὸς οὗτος, ἀγνοῶ. Οὕτως εὑρίσκω τὸν Ἠλίαν Κύπριον διδάσκοντα τὰ γραμματικὰ ἀπὸ τοῦ 1769—1774 ὡς δεύτερον διδάσκαλον καὶ μόνον· σχολαρχοῦντα ἀπὸ τοῦ 1774—1777, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1785—1786 συνδιδάσκοντα τῷ Μακραίῳ ὡς τρίτον διδάσκαλον· ἦν αὐτὸς ὁ Ἠλίας ἆρά γε; μετ' ἐνδοιασμοῦ λέγω.

ὁπωσδήποτε ὁ ἡμέτερος Ἀρσένιος ἐξελέγη μητροπολί-

της Προικοννήσου τὸν αὔγουστον τοῦ 1790, θανόντος τοῦ Προικοννήσου Ἀνανίου, καὶ ἀπέθανε πάλιν ἐν μηνὶ αὐγούστῳ τοῦ 1795, διάδοχον σχὼν τὸν ἱερομόναχον Νικηφόρον.

Ὁ αὐστηρὸς Μακραῖος, γράφων τῷ 1795 πρὸς τὸν Προικοννήσου Ἀρσένιον, μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ τὴν κατάστασιν τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἐλεεινολογῶν λέγει: «νῦν αὐτοῖς κατεφάνη τὸ τότε ἔργον, ὅτι τρεῖς διδάσκοντες ἐν τῇ σχολῇ γραμματικά, οὐδὲ τὸ τρίτον τῆς σῆς τότε διδασκαλίας ἀναπληροῦσι»·

ΜΑΤΘΑΙΟΣ μοναχὸς ὁ ἐκ Γανοχώρων ἀπέβη ὀνομαστὸς ἐν ἀρχαῖς τοῦ παρόντος αἰῶνος διὰ τὴν γραμματικήν, ἣν συνέγραψεν, ἀλλὰ τὰ περὶ τοῦ ἀνδρὸς γραφέντα[1] εἰσι συγκεχυμένα. Ὁ Κωνστάντιος γράφει ὅτι Ματθαῖος ὁ ἐκ Γανοχώρων ἐδίδαξεν ἀπὸ τοῦ 1786—1789, μεθ' ὃ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ὡς διδάσκαλος· ὁ Μ. Παρανίκας ἔγραψεν ἀμαρτύρως ὅτι ὁ Ματθαῖος ἐδίδασκεν ἐν Γανοχώροις περὶ τὸ 1780 καὶ 1790, ἐνῷ ὁ Κ. Σάθας γράφει ὅτι ἐδίδαξεν ἐν Σηλυμβρίᾳ, ταυτίζων αὐτὴν τοῖς Γανοχώροις. Νομίζω ὅτι τὰ κατάστιχα τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς ὁρίζουσι χρόνον διδασκαλίας τὰ ἔτη 1787, 88 καὶ 89, εἰ δ' ἐξακολούθησε διδάσκων καὶ μετὰ ταῦτα ἄγνωστον· ὁ Ματθαῖος γινώσκω ὅτι ἐδίδαξεν ἐν Μυριοφύτῳ μετὰ τὸ 1794, διότι τὴν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ σχολὴν συνέστησεν ὁ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὸν τῆς Ἡρακλείας θρόνον μετατεθεὶς Μυριοφύτου Μελέτιος ὁ ἐκ Λέρου· ἀπ' ἐναντίας δὲ ἡ τῶν Γανοχώρων συνέστη ὀλίγα κατόπιν ἔτη[2],

1. Κωνσταντίου ἐλάσσ. συγγρ. σελ. 361—Μ. Παρανίκα σχεδίασμα σελ. 44—Σάθα φιλολ. σελ. 615—βλ. καὶ Ζαβίραν· θέατρ. σ. 554.

2. ἐκ γράμματος τοῦ πατριάρχου Γερασίμου Γ' ἐκδεδομένου κατὰ μάρτιον τοῦ 1797 μανθάνομεν ὅτι ἡ **σχολὴ** τῆς **χώρας** τῶν Γανοχώρων ἱδρύθη τῷ 1795 ὑπὸ Μακαρίου μητροπολίτου Ἰωαννίνων, ἐκ Χώρας ὁρμωμένου, ἀφιερώσαντος τῇ σχολῇ γρόσια 5000, (10000 φράγκα ἐπὶ τόκῳ δώδεκα τοῖς ἑκατὸν, ὧν ὁ τόκος γρόσια 600 κατ' ἔτος ὡρίσθη εἰς συντήρησιν τῆς σχολῆς, 500 μὲν εἰς μισθὸν τοῦ διδασκάλου, 100 δ' εἰς

ἡ δὲ τῆς Σηλυμβρίας γινώσκομεν ὅτι νεωτέρα ὑπάρχει τῆς ἐν τῇ γείτονι ἐπαρχίᾳ ἱδρυθείσης[1]. Κατὰ Κ. Σάθαν ὁ

ἐνοίκιον τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ ἐγίνετο ἡ διδασκαλία· ὁ φιλογενὴς ἱδρυτὴς διώρισεν ἐπιτρόπους διά τε τὴν ὑλικὴν διαχείρησιν καὶ τὴν καθόλου προστασίαν τὸν Δέρκων Μακάριον καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀναστάσιον, οἷς προσετέθη τῷ 1797 καὶ ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος, ὡρίσθη δὲ καὶ δι' ἰδίου ἐγγράφου τοῦ ἱδρυτοῦ καὶ ἐν πατριαρχικῷ σιγιλλίῳ ὅπως ἐν ᾗ περιπτώσει δυστροπήσωσιν οἱ χωρηνοὶ περὶ τὴν ἀπότισιν τῶν τόκων, τοκίσωσιν οἱ ἐπίτροποι αὐτοῦ εἰς ἀσφαλὲς καὶ μόνιμον μέρος τὰ χρήματα, μένοντα πάντοτε ἱερὸν ἀνάθημα προσηλωμένον τῇ σχολῇ, ἧς ἔφορος ἐκ τοῦ συνεγγὺς ἐπισκεπτόμενος κατέστη ὁ κατὰ καιροὺς μητροπολίτης Γάνου καὶ Χώρας. Ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἐδίδασκεν Ἀλέξανδρός τις, ἴσως ὁ Λεοντόπουλος, ἐν ἀρχαῖς τοῦ παρόντος αἰῶνος· βλ. ἀπομνημονεύματα τῆς βιοτῆς τοῦ Ἀντιοχείας Ἱεροθέου· ἐν Κωνσταντινουπόλει 1882 σελ. 11· —περὶ δὲ τῆς ἐν **Μυριοφύτῳ σχολῆς**, μίαν καὶ μόνην ἔχω πληροφορίαν, ἣν νομίζω ἀκριβεστάτην καὶ ἀναντίρρητον· περιέχεται δ' αὕτη ἐν ἀναφορᾷ, ἣν κατὰ φεβρουάριον τοῦ 1870 οἱ ὀρθόθοξοι κάτοικοι τῆς Ἡρακλείας ὑπέβαλον τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ κατὰ τοῦ Ἡρακλείας Παναρέτου, ἐκδοθείσῃ καὶ ἐν μικρῷ φυλλαδίῳ ἐκ 16 σελίδων, ἐνταῦθα, τύποις Εὐαγγελινοῦ Μισαηλίδου· ἐν αὐτῇ γράφουσι περὶ Μελετίου Ἡρακλείας ὅτι «εἰς Μυριόφυτον σχολὴν ἐσύστησεν ἑλληνικήν, προικίσας αὐτὴν καὶ μὲ γρόσια τοῦ τότε καιροῦ 25000 (50000 φράγκων;— ἀπίστευτον μοὶ φαίνεται·) μὲ καθηγητὴν **Ματθαῖον τὸν ἐκ Γανοχώρων τὸν παλαιόν**; τὸ **παλαιὸν** μαρτυρεῖ βεβαίως ὅτι καὶ νεώτερος Ματθαῖος ἐκ Γανοχώρων ὑπῆρχε.

1. ἐν **Σηλυμβρίᾳ** ἱδρύθησαν **δύο σχολαί**, καθὰ βλέπω ἐν πατριαρχικῷ καὶ συνοδικῷ σιγιλλίῳ, ἐκδεδομένῳ κατὰ ἰούνιον τοῦ 1799, ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Νεοφύτου Ζ'. «Συνεστήθη κοινὴ σχολὴ τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων —λέγει τὸ σιγίλλιον—καὶ ἑτέρα τῶν ἱερῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν γραμμάτων», ἐκ συνεισφορῶν δὲ συνήχθησαν γρόσια 6495, ὧν τὰς 5000 ἔδωκεν ἡ αὐτόθι ἱερὰ ἐκκλησία, ὁρισθέντος ὅπως ὁ τόκος αὐτῶν, μετὰ τῶν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Βλαχίας Ἀλεξάνδρου Μουρούζη διδομένων ἐτησίως 100 γροσίων, συντηρῇ δύο διδασκάλους, ἕνα δι' ἑκατέραν· ἵνα συμπληρώσω τὴν περὶ τῆς ἐν Σηλυμβρίᾳ σχολῆς σημείωσίν μου, προστιθεὶς ἅμα νέας εἰδήσεις εἰς τὰς παρὰ Παρανίκᾳ ἱστορικὰς περὶ αὐτῆς πληροφορίας, ἐπισημειῶ ὅτι περὶ τὸ 1817 ἢ 1818 ἐδίδασκεν ἐν αὐτῇ Εὐγένιος ἱερομόναχος· (βλ. Φαρμακοποιία Διονυσίου Πύρρου, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1818· σελ. 259, ἐν καταλόγῳ συνδρομητῶν). Ὁ φίλος συντάκτης τοῦ περὶ τῶν σχολείων σχεδιάσματος γράφει ἀσαφῶς περὶ τῆς σχολῆς ταύτης (σελ. 44) ὅτι «περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος ἐδίδασκε Γεώργιος ὁ Θεραπειανὸς», ἀλλὰ Γεώργιον

Ματθαῖος ἐδίδαξε καὶ ἐν τῇ ἐν Βουκουρεστίῳ αὐθεντικῇ ἀκαδημίᾳ· τὸν Ματθαῖον ἐκ Μυριοφύτου λέγει καταγόμενον Νικόδημος ὁ Νάξιος[1], ὅστις γράφων τὸν Συναξαριστὴν αὐτοῦ περὶ τὰ ἔτη 1806—1807, ἐν οἷς περὶ Ματθαίου λέγει, σημειοῖ ὁ «μακαρίτης»· ἐξ ὧν δῆλον ὅτι πρὸ τῶν ἐτῶν τούτων ἀπεβίω ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ ἕτερος ἀναφέρεται διδάσκων ἀπὸ τοῦ 1797 —1798 ἴσως δὲ καὶ ἀκολούθως, μέχρι τοῦ 1803, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς σχολαρχίας τοῦ Ηρωίου, τὰ δὲ περὶ αὐτοῦ γινωσκόμενα ὀφείλομεν τῷ ἀοιδίμῳ Σαμουὴλ Κυπρίῳ· ἦν δ' οὗτος Ματθαῖος ὁ ἐξ Αἴνου, γονέων εὐσεβῶν υἱός, μαθητὴς Σεργίου τοῦ Μακραίου, ἐγκρατὴς τῆς ἱερᾶς Θεολογίας γενόμενος· χειροτονηθεὶς ἱεροδιάκονος καὶ μετ' οὐ πολὺ ἱερεὺς ἐκλήθη διδάσκαλος τῆς ἐν τῷ χωρίῳ Ἐπιβάταις

Στεφάνου Θεραπειανὸν ἀπὸ μὲν τοῦ 1802 ἢ 1804—1810 ἢ 1812 τάττει σχολάρχην τῆς σχολῆς τῶν Θεραπείων, (σχεδίασμα σελ. 32) μετὰ δὲ τὸ 1812 στέλλει εἰς τὰς παριστρίους ἡγεμονίας· ἡμῖν δ' ἔστι γνωστὸν ὅτι περὶ τὰ ἔτη 1807—1810 ἐδίδασκεν ἐν Σηλυμβρίᾳ Μανουὴλ Δημητρίου ὁ Σηλυμβριανὸς, ὅστις περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος ἡμῶν διδασκόμενος ἐν τῇ κατὰ τὸν Κουρούτσεσμε σχολῇ διωρίσθη γραμματεὺς αὐτῆς· (μέτιθι Γεωγραφίαν ἀδελφῶν Καπετανάκη, ἐν καταλόγῳ συνδρομητῶν)· ἀλλὰ καὶ ἕτερον λόγον Σηλυμβριανὸν εὑρίσκω τῷ 1833 μαθητὴν τοῦ Λογάδου τὸν Ἀναστάσιον, οὗ ἐπίγραμμα ἑξάστιχον ἡρωελεγεῖον ἐδημοσιεύθη ἐν «παραλλήλῳ φιλοσοφίας καὶ χριστιανισμοῦ» σελ. ιε'.

1. Νικοδήμου συναξαριστής· 11 νοεμβρίου ἐν ὑποσημειώσει· ἔνθα γράφει ὅτι ὁ Ματθαῖος μετέφρασεν εἰς τὸ ἁπλοῦν ἑβδομήκοντα δύο κατηχήσεις Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, ἀνεκδότους, εὑρισκομένας ἐν τῇ ἱερᾷ σκήτει τοῦ Ξενοφῶντος ἐν ἁγίῳ Ὄρει· — γνωστὴ ὑπάρχει τοῦ Ματθαίου ἡ γραμματικὴ καὶ τὸ περὶ συντάξεως, ἡ μὲν ἐκδοθεῖσα τῷ 1796 καὶ 1816, ἡ δὲ τῷ 1795 καὶ 1816, κατὰ Α. Π. Βρετόν· (φιλολ. Β' ἀριθμ. 260 καὶ 272). Εἰρήσθω ὅτι ὁ Μ. Παρανίκας παραπέμπει, γράφων περὶ τῶν τοῦ Ματθαίου γραμματικῶν ὅπου φθάσῃ· (ἴδε σχεδίασμα σελ. 44 σημ. γ'.) Ὁ Κ. Σάθας νομίζω ὅτι σφάλλεται γράφων ὅτι τὸ συντακτικὸν ἐξεδόθη ἐν Βιέννῃ τῷ 1775—ὁ δὲ Λογάδης ἐν προλόγῳ τῶν ἐκδοθέντων 35 τυπογρφ. φύλλων τῆς τοῦ Ἑρμογένους ῥητορικῆς γράφει ὅτι καὶ περὶ ταύτης ἔγραψεν ὁ ἐκ Γανοχώρων φιλόπονος διδάσκαλος.

τῆς Θράκης ἑλληνικῆς σχολῆς[1], ἔνθα διδάξας χρόνον τινὰ προσεκλήθη διδάσκαλος τῶν γραμματικῶν ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ καὶ ἐν Φαναρίῳ μενούσῃ καὶ εἰς Κουρούτσεσμε μετατεθείσῃ, διδάξας μὲν τὰ γραμματικά, τύπος δὲ διδασκάλου γενόμενος «ζῶν ἐν σεμνότητι βίου—γράφει ὁ Σαμουὴλ Κύπριος—οὗ ἕνεκα καὶ πολλὴν εἶχε τὴν ὑπόληψιν παρὰ πᾶσι τοῖς τότε τοῦ γένους πρώτοις, μαλιστα δὲ τοῖς εὐσεβεστάτοις καὶ χριστιανικωτάτοις Καλλιμάχαις»· ἀποσυρθεὶς τῆς ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ διδασκαλίας προσελήφθη διδάσκαλος ἐν τῇ λαμπρᾷ τῆς Μαυρογενέσης οἰκίᾳ, εἶτα δ' ἐν τῇ τῶν Καλλιμαχῶν· τῷ 1807 κατὰ φεβρουάριον, ἐξελέγη μητροπολίτης Αἴνου[2], ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Διονυσίου, ὅπου διέπρεψε, ζῶν οὕτως «ὥστε καὶ εἰ μὴ ἐδίδασκεν, ἦν σιωπῶσα διδασκαλία τῆς ἀρετῆς», ὡς γράφει ὁ Σαμουήλ· τῷ 1821 προυβιβάσθη εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῷ 1823, κατὰ αὔγουστον εἰς τὸν τῆς Κυζίκου,

1. ἡ **σχολὴ** τῶν **Ἐπιβατῶν** γίνεται ἀντικείμενον σιγιλλίου τοῦ πατριάρχου Γερασίμου, ἐκδεδομένου κατὰ ἀπρίλιον τοῦ 1796. Ἱδρύθη δ' αὕτη συνδρομῇ τῶν κατοίκων, προτροπῇ δὲ τοῦ μητροπολίτου Σηλυβρίας Καλλινίκου δωρησαμένου τῇ σχολῇ τὸ τῆς ἐν Ἐπιβάταις ἱερᾶς ἐκκλησίας τῶν ἁγίων Θεοδώρων ἐμβατοίκιον· ἡ κοινὴ συνεισφορὰ συνεκεφαλαιώθη εἰς γρόσια 3000 (6000 φράγκων;), ὧν ὁ τόκος 300 γρόσια ὡρίσθη μισθὸς τοῦ διδασκάλου, εἰς ὃν ἀνέλαβον καὶ αἱ ἐκκλησίαι (Ἐπιβατῶν) τῆς Θεοτόκου, τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ἵνα χορηγῶσιν ἐτησίως 100 γρόσια.

2. ὅτε ὁ Ματθαῖος ἐξελέγη μητροπολίτης Αἴνου, ἡ πόλις αὕτη ἐκέκτητο **σχολήν**, ἥτις συνέστη ἐν ἀρχαῖς τοῦ 1796, ὡς εἰκάζω· κατὰ μάρτιον τοῦ ἔτους τούτου ὁ πατριάρχης Γεράσιμος, αἰτήσει τῶν ὀρθοδόξων Αἴνου, ἐξέδωκε γράμμα, δι' οὗ μετεποιεῖτο εἰς σχολὴν ἡ μονὴ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, κινδυνεύουσα τέως ἵν' ἀφανισθῇ, μετὰ τῶν προσηλωμένων αὐτῇ κτημάτων καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ τιμίου Προδρόμου· τῷ 1817 (*Λόγιος Ἑρμῆς* σελ. 225) προσεκλήθη διδάσκαλος Αἴνου ὅπως τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν διδάξῃ ὁ Κωστῆς ἁγιοταφίτης, μαθητὴς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει λειτουργούσης μουσικῆς σχολῆς.

θανὼν τὸν ἰούλιον τοῦ 1831 καὶ διάδοχον σχὼν τὸν Ἁγχιάλου Ἄνθιμον. Ὁ Ματθαῖος ἀφῆκέ τινα συγγράμματα[1].

ΜΑΤΘΑΙΟΣ ἕτερος ἀναφέρεται διδάσκων, ἐν καιρῷ τῆς σχολαρχίας τοῦ Πρωίου, ἀλλὰ τίς ἦν οὗτος ἄγνωστον· ἐκ παραδόσεως ἔχω μαθὼν ὅτι συγχρόνως σχεδὸν ἔζων ἐν Φαναρίῳ δύο διδάσκαλοι Ματθαῖοι, τίς ἦν ὅμως ὁ δεύτερος, εἴπερ ἐδίδαξε καὶ αὐτὸς ἐν σχολῇ τινι θρακικῇ, καὶ πότε τῇ φαναριωτικῇ καὶ τῇ τοῦ κόσμου τύρβῃ ἀπετάξατο ἀγνοοῦμεν, οὐδ' ἠδυνήθην καίπερ ἐρευνήσας πολὺ 'να μάθω τίς ἦν καὶ ὁ Ματθαῖος, ὁ τῷ 1825 διδάσκων[2] ἐν Φαναρίῳ, ἔνθα ἡ σχολὴ μετετέθη ὡς εἴδομεν, ὅτε καὶ ἀπεσύρθη.

1. συγγράμματα Ματθαίου τοῦ Κυζίκου γινώσκω τὴν «ἀντίρρησιν πρὸς τὴν ἐν εἴδει ἀπολογίας περὶ τῆς εἰς τὸ γυδαῖον ἰδίωμα μεταφράσεως τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀποσταλεῖσαν τῇ τοῦ Χ. Μ. Ἐκκλησίᾳ ἐπιστολὴν τοῦ Τορνόβου Ἰλαρίωνος», ἣν ἐξέδωκε τὸ πατριαρχεῖον, ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1841, ἐπιστασίᾳ Σαμουὴλ Κυπρίου, προτάξαντος προλεγόμενα καὶ βραχεῖαν βιογραφίαν τοῦ Ματθαίου, ἐν ᾗ δύο λάθη εὑρίσκω ὅτι τὴν μὲν εἰς Αἶνον ἐκλογὴν τοῦ Ματθαίου ὁρίζει τῷ 1809, τὸν δὲ θάνατον τῷ 1830. Εἰρήσθω ὅτι τοῦ Σαμουὴλ ἕτερον σύγγραμμα ἐγνώρισέ μοι πρότριτα ὁ τῆς Ἁγχιάλου φιλολόγος μητροπολίτης Βασίλειος, ᾧπερ εὐγνωμονῶ· ἔστι δὲ τοῦτο «ἀντίρρησις πρὸς τὰς φλυαρίας τοῦ ἁγιορείτου Προκοπίου Δενδρινοῦ τὰς τῷ σεβ. γέροντι ἁγίῳ Καισαρείας κ. Παϊσίῳ ἀποσταλείσας»· αὗται δ' αἱ φλυαρίαι ἔχουσιν ἀντικείμενον λάθη τινὰ, εἰς ἃ δῆθεν περιέπεσεν ὁ μακαρίτης καὶ φιλοπονώτατος μοναχὸς Βαρθολομαῖος Κουτλουμουσιανὸς ὁ Ἴμβριος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ *Ὡρολογίου*, καθ' ἃ ὁ Δενδρινὸς εὗρισκεν αὐτὸν ἀρειανίζοντα καὶ σαβελλίζοντα· καὶ ἡ μὲν ἀντίρρησις τοῦ Σαμουὴλ ἐγράφη τῷ 1845, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ Βαρθολομαίου καὶ κατὰ τοῦ Δενδρινοῦ ἔγραψε καὶ ὁ ἱερομόναχος Λεόντιος ὁ Καισαρεύς, διδάξας μὲν ἐν τῇ ἐν Φαναρίῳ ὑπὸ Γρηγορίου Ϛ' τῷ 1839 συστάσῃ προκαταρκτικῇ θεολογικῇ σχολῇ, ἀποθανὼν δὲ, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, ἐν τῇ ἐν Ἄθῳ ἱερᾷ μονῇ τοῦ Ξενοφῶντος, εἰς ἣν κατέλιπε καὶ τὴν βιβλιοθήκην αὐτοῦ·—προστίθημι συμπληρῶν τὰ περὶ Ματθαίου ὅτι Ἀναστάσιος ὁ ἱερεὺς καὶ οἰκονόμος Ἀμπελακίων, ἐν τῇ ἀπολογίᾳ αὐτοῦ τῇ ἱστορικοκριτικῇ (Τριεστίῳ 1814 σελ. 218) γράφει «Ματθαῖος μητροπολίτης Αἴνου, ἐλλόγιμος ἀνήρ· ἔχομεν ἐξ αὐτοῦ μίαν ἐπανάληψιν τῆς λογικῆς τοῦ Ματθαίου» ἴσ. Εὐγενίου)·—ἐγὼ δ' ἤκουσα ὅτι καὶ περιγραφὴν τῆς Κυζίκου ἔγραψε.

2. τὴν πληροφορίαν ὀφείλομεν εἰς τὴν αὐτοβιογραφίαν τοῦ Σα-

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ὁ τρίτος τῶν ἐν καιρῷ τῆς σχολαρχίας τοῦ Πρωίου διδασκόντων ἐν Κουρούτσεσμε ὑπ' οὐδενὸς ἀναφέρεται. Ἴσως οὗτός ἐστι Γεώργιος Στεφάνου ὁ Θεραπειανὸς, μαθητὴς Κριτίου, κατὰ Μ. Παρανίκαν[1], παρ' οὗ πληροφορούμεθα ὅτι ὁ Θεραπειανὸς ἐδίδαξε καὶ ἀλλαχοῦ· ἀλλὰ τὰ μὲν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τοῦ σχεδιάσματος λεγόμενα περὶ Θεραπειανοῦ οὐδεμιᾶς προσοχῆς καὶ πίστεώς εἰσιν ἄξια, μόνον δὲ τοῖς τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» γραφομένοις πειθόμεθα, καθ' ἃ προσεκλήθη τὸν σεπτέμβριον τοῦ 1817

μουήλ Κυπρίου· ἔμαθον δ' ὅτι περὶ τὸ 1815—1818 ὑπῆρχε καί τις ἑτέρα **σχολὴ ἐν Φαναρίῳ**, μᾶλλον ἰδιωτική, ἐν ᾗ ἐδίδασκεν ἐπὶ μετρίοις διδάκτροις, λαμβανομένοις ἀφ' ἑκάστου μαθητοῦ, Τούλης τις, Ἰωάννης ἂν μὴ ἀπατῶμαι καὶ αὐτὸς ἐκ Γανοχώρων ὁρμώμενος, καὶ διδάσκων γραμματικὰ καὶ ποιητικὰ καὶ φιλοσοφίαν (Σοαβίου), παρ' ᾧ ἐδιδάχθη καὶ ὁ ἐκ Τυρολλώης Θεόδωρος Γεωργίου, γραμματεὺς παρὰ διαφόροις μητροπολίταις ἀπὸ τοῦ 1820 ὑπάρξας, θανὼν δὲ πρὸ δεκαετίας. Ἱκανὰς περὶ τῶν χρόνων τούτων εἰδήσεις ἐχορήγησέ μοι ὁ πολλὰ ἰδὼν καὶ ἀναγνοὺς πολύπειρος καὶ πεπαιδευμένος οὗτος γέρων. Συγχρόνως δ' ἤκμαζε καὶ ἕτερος λόγιος ἐκ Χώρας τῶν Γανοχώρων ὁρμώμενος, ὁ ἱερομόναχος Κοσμᾶς, διδάξας ἐν τῇ σχολῇ τῶν Ἱεροσολύμων, ἔνθα καὶ ἀπέθανεν ἴσως περὶ τὰ 1820—1821· ἔγραψε δ' ὁ Κοσμᾶς καὶ ἐξέδωκεν ἐν Βιέννῃ τῷ 1816 «παρακλητικὸν κατὰ τῆς πανώλους περιέχον τέσσαρας παρακλήσεις» κτλ. δαπάνῃ τοῦ παναγίου Τάφου.

1. Μ. Παρανίκα σχεδίασμα σελ. 32, καὶ 31.—Προστίθημι ὅτι ὁ ἀκριβολογῶν τοῦ σχεδιάσματος ἐκδότης τὴν μὲν τοῦ Κούμα ἐγκαθίδρυσιν ὡς σχολάρχου τάττει τῷ 1813, τὸν δὲ θάνατον τοῦ Λογάδου καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ Σαμουὴλ Κυπρίου τῷ 1839·—αὐτόθι γράφει: «τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει (sic) σχολείου προίστατο (1817) ὁ ἀρχιμανδρίτης Παρθένιος, ἀνθ' οὗ μετεκαλέσαντο ἐξ Ἰασίου Γεώργιον τὸν Θεραπειανόν· προκάτοχος αὐτοῦ (**τίνος καὶ ποῦ;**) φαίνεται ὁ Σέργιος»·—ἂν δ' ἐπιτρέπηταί μοι ἵνα συμπληρώσω καὶ τὰ περὶ τῆς ἐν **Θεραπείοις σχολῆς** γραφόμενα, ἐπισημειῶ τοῖς ἐν τῷ σχεδιάσματι κακῶς γραφομένοις («ἡ σχολὴ διαλιποῦσα (1821—1835) τῶν περιστάσεων ἕνεκα, μέχρι τοῦ 1835, ἠνοίχθη καὶ αὖθις») ὅτι πρὸ τοῦ 1828 συνέστη καὶ πάλιν, ἧς ἡ ἱερὰ μητρόπολις διώρισε «διδάσκαλον νέον τὸν λογιώτατον κὺρ Ζαχαρίαν, ἄνδρα πεπαιδευμένον, δεδοκιμασμένον, χρηστοήθη καὶ ἐπιμελητήν», κατὰ τὸ περὶ τούτου γράμμα, περισωθὲν ἐν κώδηκι, γραφέντι ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου Ἀνθίμου τοῦ ς', τοῦ Κουταληνοῦ.

σχολάρχης τῆς ἐν Κουρούτσεσμε σχολῆς, ἀλλὰ μὴ δεχθεὶς ἔμεινε καὶ πάλιν ἐν Ἰασίῳ διδάσκων, ἔνθα καὶ πρότερον ἐδίδασκεν· ἀντ' αὐτοῦ δὲ προσεκλήθη ὁ Σέργιος Μυστάκης.

Σημειούσθω μοι δ' ὅτι ἐν τῷ «Λογίῳ Ἑρμῇ» βλέπομεν ἀναφερόμενον[1] ΠΑΡΘΕΝΙΟΝ «σχολάρχην τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως»· τούτου ἀποχωρήσαντος τῆς σχολαρχίας προσεκλήθη Γεώργιος ὁ Θεραπειανὸς, εἰς ὃν οἱ ἐν Ἰασίῳ ἄρχοντες ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπέτρεπον τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀναχώρησιν· ἀντὶ τοῦ Θεραπειανοῦ προσεκλήθη ὁ Σέργιος Μυστάκης καὶ καθιδρύθη σχολάρχης τῆς ἐν Κουρούτσεσμε σχολῆς, οὐχὶ δὲ τῆς ἐν Φαναρίῳ· τοῦτο σημαίνει βεβαίως ὅτι ὁ Παρθένιος ἐσχολάρχει τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας. Μὴ δυνηθεὶς περὶ αὐτοῦ 'να μάθω τι, μηδ' ἐν κώδηκί τινα περὶ Παρθενίου εὑρὼν εἴδησιν, ἐπέχω.

ΙΩΑΝΝΗΣ ὁ ΛΕΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ἐγεννήθη ἐν Μυριοφύτῳ[2], πιθανῶς περὶ τὰ 1765—1770, διότι αὐτὸς οὗτος προσφωνῶν τὴν γραμματικὴν αὐτοῦ τῷ 1828, τῷ Ἡρακλείας Ἰγνατίῳ συνίστησιν ἑαυτὸν ὡς «γήρατι καὶ τοῖς τῆς πονηρᾶς τύχης κύμασι προσπαλαίοντα καὶ οὐ μικρὸν ἐκλελοιπότα καὶ ἀπαυδήσαντα»· δείκνυσι δὲ γέροντα καὶ ἡ τῆς γραμματικῆς προτατομένη εἰκὼν αὐτοῦ. Μαθητὴς γενόμενος τοῦ Ματθαίου τὰ γραμματικὰ διδάσκοντος ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ, ἐδίδαξεν ἀκολούθως ἐν Μυριοφύτῳ, ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶτ' ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ, εἴτε μετὰ ταῦτα ἐν οἰκίαις ἐπιφανῶν, συνειργάσθη εἰς τὴν σύμπηξιν τοῦ λεξικοῦ «Κιβωτοῦ», ἀκολούθως ἐκλήθη ὑπὸ Ἰγνατίου μητροπολίτου Ἡρακλείας διδάσκαλος τῆς ἐν

1. *Λόγιος Ἑρμῆς* τοῦ 1817 σελ. 412 καὶ 596 — τοῦ 1818 σελ. 196.

2. ὁ Μ. Παρανίκας νομίζει αὐτὸν Γανοχωρίτην· σχεδίασμα σελ. 44.

Ῥαιδεστῷ σχολῆς[1] μετὰ τὸ 1822, καὶ ἀπεβίωσε τῷ 1828, γράψας τινὰ συγγράμματα[2].

Ὑπῆρξεν ἢ οὐ διδάσκαλος τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ὁ Ἰωάννης Τσελεπῆς; παρὰ τῷ Ἀναστασίῳ ἱερεῖ καὶ οἰκονόμῳ Ἀμπελακίων εὑρίσκω τὴν εἴδησιν ταύτην, ἣν μετέγραψεν, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ Βρετὸς[3], ἀλλ' ὁ Ἀναστάσιός ἐστιν ἄξιος πίστεως κατ' ἐμὲ μόνον ἴσως ἐν οἷς περὶ Ἀμπελακίων γράφει· διὰ τοῦτο παρατρέχω τὸν Τσε-

1. **ἡ σχολὴ τῆς Ῥαιδεστοῦ** συνέστη ἴσως πρὸ τοῦ 1790 καὶ ἴσως ἦσαν δύο, καθὰ καὶ ἀλλαχοῦ, ὧν ἱδρυτὴς ἐγένετο ὁ ἀοίδιμος μητροπολίτης Ἡρακλείας Μεθόδιος ὁ ἐκ Λέρου· πρὸς τοῦτον δύο ἐπιστολὰς πεμπομένας τὴν μὲν ὑπὸ τῶν προκρίτων Ῥαιδεστοῦ, τὴν δὲ ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ἐξέδωκεν ὁ Μ. Παρανίκας ἐν ἐπετηρίδι ΙΑ΄ τοῦ παρ' ἡμῖν φιλολ. συλλόγου· (σελ. 75—76) τὰ ἐν ἀμφοτέραις γραφόμενα: «τὰς Μούσας διὰ φιλομούσων αὖθις καὶ φιλοπόνων καθηγητῶν ἀνεκαλέσατο» καὶ: «τῶν ἐν τῇ πατρίδι μουσοτροφείων . . . τῇ δαψιλεστάτῃ ἀφοσιώσει ἀξιολόγων βίβλων» διδάσκουσιν ἡμᾶς ὅτι καὶ πρότερον δέον 'ν' ἀναζητήσωμεν ἴχνη σχολῆς, ὅτι ὁ Ἡρακλείας Μεθόδιος συνέστησε καὶ ἑτέρας ἴσως, καὶ ὅτι ἐπροίκιζεν αὐτὰς καὶ διὰ βιβλίων. Ἡ ἔντυπος ἀναφορά, ἧς ἐμνήσθην ἄνω, πληροφορεῖ ὅτι ὁ Μεθόδιος κατέθετο 17500 γροσίων ὅπως ἐκ τοῦ τόκου συντηρῶνται αἱ σχολαί· ἐκ γράμματος δ' ἐκδεδομένου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Ϛ΄ κατὰ αὔγουστον τοῦ 1817 μανθάνομεν ὅτι τὴν ἑλληνικὴν σχολὴν εἰς διάλυσιν περιελθοῦσαν ἀνασυνέστησεν ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος ἀνεψιὸς τοῦ Μεθοδίου, καταθεὶς ἐξ ἰδίων κεφάλαιον 7500 γροσίων, (=φράγκων τότε· νάρκη δ' αὖθις καταληφθεῖσαν ἐπανήγαγεν εἰς τὴν ζωὴν, τακτοποιήσας τὰ κεφάλαια καὶ τοὺς πόρους αὐτῆς ὁ Ἡρακλείας Ἰγνάτιος, ἀνεψιὸς τοῦ Μελετίου, καλέσας τῷ 1822 (ἢ 1823) τὸν ἐν Μυριοφύτῳ πάλιν διδάσκοντα Ἰωάννην Λεοντόπουλον.

2. ἐξεδόθη τοῦ Λεοντοπούλου ἡ γραμματικὴ «Νέα ὁδηγὸς», ἐν Κωνσταντινουπόλει 1828· ταύτην δ' ὑπέβαλε πρότερον τῇ ἐγκρίσει τοῦ ἐξ Αἴνου Κυζίκου Ματθαίου καὶ τοῦ Σαμουὴλ Κυπρίου·—ὁ Λεοντόπουλος ἔγραψε καὶ ἱερὰν ἱστορίαν ἀφανισθεῖσαν. Υἱὸς τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου ἐγένετο ὁ πρὸ διετίας ἀποθανὼν ἐπίσκοπος Μυριοφύτου Γρηγόριος, παρ' οὗ ἐζήτησα πληροφορίας πλείους περὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔλαβον.

3. Ἀπολογία ἱστορικοκρ. σελ. 217 «Ἰωάννης χῖος, τοὐπίκλην Τσελεπῆς, διδάσκαλος πρωτεύων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικῆς σχολῆς.»—Βρετοῦ φιλολ. μέρος Β΄, σελ. 340.

λεπῆν· οὐδὲν ὡσαύτως γινώσκω περὶ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, τοῦ μετὰ τοῦ Κούμα ἀναβάντος εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ διδάξαντος ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ. Ἀλλ' ἐκ τῶν διδασκάλων τῆς ἀκαδημίας ἐγένετο καὶ

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ ὁ Πελοποννήσιος· ἄγνωστον ποῦ ἐδιδάχθη, ἴσως δ' ἔν τινι τῶν σχολῶν τῆς χώρας ταύτης, ἐν ᾗ ἱκαναὶ ἀπὸ τῶν μέσων ἤδη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος καὶ κατὰ τὰ τέλη αὐτῆς ἱδρύθησαν ὡς λ. χ. ἡ ἐν Ναυπλίῳ[1], καὶ ἡ ἐν Νιμνίτζᾳ Δημητζάνης[2]. Σημειωμά τι

1. ἡ ἐν **Ναυπλίῳ σχολὴ** συνέστη **ἐκ νέου**, ὡς λέγει ἀνέκδοτον γράμμα τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ, τῷ 1765, ἰδίως ἐν τῷ χωρίῳ ἁγίῳ Ἰωάννῃ· τῇ σχολῇ ταύτῃ προσήρτησεν ἡ Μ. Ἐκκλησία τὸ μετόχιον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, κείμενον ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ.—Προγενεστέρα τῆς ἐν ἁγίῳ Ἰωάννῃ ὑπῆρχεν ἱδρυμένη, ἡ **σχολὴ τῆς Μονεμβασίας**, καθὰ μανθάνει ἡμᾶς γράμμα συνοδικὸν τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ, ἐκδοθὲν κατὰ ἰούλιον τοῦ ἔτους 1763. Ἐκ τοῦ γράμματος τούτου πληροφορούμεθα ὅτι ὁ ἐν Σμύρνῃ ἐμπορευόμενος χατζῆ Νικόλαος Χρυσογιάννης, καίτοι καὶ πρότερον σχολὴν συστήσας διετήρει αὐτὴν μισθῶν τὸν διδάσκαλον, ἐδωρήσατο τῇ κοινότητι τῆς πατρίδος αὐτοῦ Μονεμβασίας γρόσια 2500 (10000 σχεδὸν φράγκων, ὡς ὑπολογίζει τὴν ἀξίαν τότε τοῦ γροσίου ὁ Κομνηνὸς) ἐξ ὧν εἶχε λαμβάνειν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ αὐτῆς ταμείου δι' ὁμολόγου τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς, ὁρίσας ἵνα ἐκ τοῦ τόκου αὐτῶν (250 γρ.) τὰ μὲν 150 διδῶνται τῷ διδασκάλῳ μισθὸς, τὰ δὲ 100 χρησιμεύωσιν εἰς προίκισιν πτωχῶν παρθένων ἐν Μονεμβασίᾳ.

2. περὶ τῆς ἐν **Δημητζάνῃ σχολῆς** ὁ φιλίστωρ παραπέμπεται εἰς τὴν μονογραφίαν τοῦ φίλου καθηγητοῦ Εὐθυμίου Καστόρχη· ἐνταῦθα δ' ὁ λόγος μόνον περὶ τῆς ἐν τῷ χωρίῳ **Νιμνίτζᾳ σχολῆς**, περὶ ἧς ἔχομέν τινας εἰδήσεις ἐν γράμματι Γρηγορίου Ε΄, ἐκδεδομένῳ κατὰ σεπτέμβριον τοῦ 1797, καθ' ὃ Κοσμᾶς τις ἱερομόναχος, ὀλίγα μὲν γράμματα γινώσκων ἀλλὰ φιλογενείᾳ διακαιόμενος ἀκραιφνεῖ, ἐκ Νιμνίτζης ὁρμώμενος, ποθῶν 'να ἱδρύσῃ σχολεῖον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, δώδεκα ἔτη περιεπλανᾶτο συλλέγων ἐπὶ τούτῳ συνδρομάς· διὰ τῶν συνδρομῶν τούτων εἰς χρήματα καὶ σκεύη καὶ βιβλία συνισταμένων ἵδρυσε τὴν σχολὴν καὶ ἀφιέρωσεν αὐτῇ 800 γρόσια, κατατεθέντα ἐπὶ τόκῳ ἐν τῷ ταμείῳ τῆς κοινότητος Νιμνίτζης, ὅπως ὁ τόκος δαπανᾶται εἰς ἔξοδα τοῦ σχολείου· ὅπερ δ' ἀξιοθαύμαστον καὶ μιμήσεως ἄξιον! **ἀνέλαβον 'να διδάσκωσιν ἐφ' ὅρου ζωῆς ἀμισθὶ** ὅ τε ἱερομόναχος **Κοσμᾶς** τὰ κοινὰ γράμματα καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ προσληφθεὶς **Ἰωάννης Ἀναγνωστόπουλος** τὰ ἑλληνικά.

χειρόγραφον παρ' ἐμοὶ σωζόμενον μὲ μανθάνει ὅτι κατὰ τὸ 1815 ἐδίδασκεν ὁ Πανάρετος, πρῶτος ὢν διδάσκαλος τῶν γραμματικῶν. Ὁ Πανάρετος κατηγορηθείς, φαίνεται, ὅτι περὶ μόνα τὰ γραμματικὰ ἠσχολεῖτο, ἔγραψεν ἀπολογίαν[1], σωζομένην παρ' ἐμοὶ καὶ προσεχῶς ἐκδοθησομένην· αὕτη δὲ δείκνυσι τὸν ἄνδρα παιδείας εὖ ἤκοντα.

Ἀτυχῶς παρέδραμον τοῦ τε Παναρέτου τὸ ὄνομα ἀνωτέρω, ὡς καὶ τὸ τοῦ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΑΕΟΜΕΝΟΥΣ, διδάξαντος ἐν καιρῷ τῆς σχολαρχίας τοῦ Λογάδου. Οὕτω δὲ σημειῶνῦν ὅτι ὁ ἐκ Κύπρου ΟΝΟΥΦΡΙΟΣ συνεδίδασκε τῷ Σαμουὴλ, ἄχρι τοῦ 1830, ὅτε ἀπῆλθεν εἰς Κύπρον, ἔνθα πρὸ δεκαετίας ἀπέθανεν, ὡς ἤκουσα[2],—τρίτος δὲ διδάσκαλος μετὰ τὸν Ὀνούφριον ἦν ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΗΛΕΙΔΗΣ. Δύο λέξεις προστίθημι καὶ περὶ τοῦ Ἀγαθαγγέλου, ἵνα κλεισθῇ ὁ καὶ ἄκοντός μου μηκυνθεὶς κατάλογος τῶν διδασκάλων τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας.

ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ ὁ κατόπιν ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ τῆς Φιλίππου μητροπολίτης[3] ἐγεννήθη ἀρχομένου τοῦ ἡμετέρου αἰῶ-

1. ἥ τε ἀπολογία τοῦ Παναρέτου καὶ ἡ θεματογραφία, ὡς καὶ ἐξήγησις τοῦ ἐγκωμίου τοῦ Ἀγησιλάου σώζονται παρ' ἐμοὶ ἐν μικρῷ κώδηκι, περιέχοντι καὶ τὴν ἀριθμητικὴν τοῦ Καΐρη, καὶ ὃν εἶπε λόγον ὁ Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος, ἀναδεχόμενος τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Χίῳ γυμνασίῳ, τῇ 16 σεπτεμβρίου 1815. Εἰρήσθω ὅτι ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς κώδηξι τῶν λήψεων καὶ δόσεων τοῦ ἐθνικοῦ ταμείου, ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν Σαμουὴλ καὶ Μελετίου, ἀναφέρεται τὸ ὄνομα μισὲρ Γιάννη Βαρδαλάχου.

2. ἐκ παραδόσεως ἔμαθον ὅτι ὁ Ὀνούφριος, μαθητὴς γενόμενος Σεργίου τοῦ Μυστάκη, ἦν καλὸς γραμματικός· παρέφρασεν εἰς τὸ ἁπλοῦν, κατὰ μίμησιν τοῦ Δούκα, λόγους ἀρχαίων τινῶν συγγραφέων. Ὁ δὲ Θεόδωρος Κλεομένης ὑπῆρξεν ἐπ' ὀλίγον διδάσκαλος, ἀποσυρθεὶς ἀκολούθως καὶ γραμματεὺς τοῦ πατριαρχείου διατελέσας, φέρων δὲ τὸ ὀφφίκιον τοῦ πριμικυρίου· γεννηθεὶς ἐν τῇ συνοικίᾳ Χάσκιοϊ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν αὐτῇ καὶ ἀπεβίω ἐν καιρῷ τῆς χολέρας τῷ 1865.

3. τὰς περὶ Ἀγαθαγγέλου εἰδήσεις ἐχορήγησέ μοι ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἱερομόναχος Ἱερόθεος Καισαρεύς, ἡγούμενος μὲν ἐπ' ἐσχάτων γενόμενος τῆς μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου τῆς ἐν Καισαρείᾳ, ἤδη δ' ἐν τῇ χορείᾳ τῶν πατριαρχικῶν ἐφημερίων ἀριθμούμενος.

νος, ἐν τῷ χωρίῳ Στέφανα τῆς Καππαδοκίας, ἐκ πατρὸς παπᾶ Δημητρίου· ἐδιδάχθη ἐν τῇ σχολῇ τῆς ἐν Καισαρείᾳ μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου παρὰ Δωροθέῳ τῷ ἱερομονάχῳ[1] (1815—1817) βοηθουμένῳ ὑπὸ Θεοφυλάκτου

1. Δωρόθεος ἱερομόναχος, γεννηθεὶς ἐν Ταβλουσουνίῳ τῆς Καππαδοκίας τῷ 1784, ἐδιδάχθη τὰ κοινὰ γράμματα παρὰ τῷ παπᾷ Γεωργίῳ Σιάχογλου, εἶτα δὲ παρὰ Κυρίλλῳ τῷ ἐν **Κερμήρᾳ** διδάσκοντι, μαθητῇ τοῦ ἀειμνήστου ἐκείνου Γερμανοῦ, περὶ οὗ ἴδε σημείωμα βιογραφικὸν, γραφὲν ὑπὸ Γερμανοῦ ἀρχιμ. Γρηγορᾶ καὶ δημοσιευθὲν ὑπὸ Μ. Παρανίκα (σχεδίασμα σελ. 118 –123). Ὁ Δωρόθεος ἀκούσας μέχρι τοῦ 1804 τῶν μαθημάτων τοῦ Κυρίλλου, προστασίᾳ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας, τῆς ἀκολούθως Μακαρίας μοναχῆς, ἐδιδάχθη κατόπιν καὶ ἐν τῇ ἐν Καισαρείᾳ σχολῇ ἕως τοῦ 1809, ἐν ᾗ ἐδίδασκεν ἴσως ὁ τῷ 1817 ἀπαντώμενος ὡς διδάσκαλος ἱεροδιάκονος Κυπριανός· τῷ 1809 συνέστησε **σχολὴν ἐν Ταβλουσουνίῳ**, ὅπου καὶ ἐδίδασκεν ἄχρι τοῦ 1815, μεταβὰς εἶτα, φαίνεται, ὡς διευθυντὴς τῆς ἐν τῇ μονῇ τοῦ τιμίου Προδρόμου σχολῆς, οἷον ἀπαντῶμεν τῷ 1817· (ἴδε τῶν τοῦ ἐξ Οἰκονόμων Κωνσταντίνου Γραμματικῶν βιβλίον Α΄ ἐν Βιέννῃ 1817, σελ. οϛ΄, κατάλογ. συνδρομητῶν)· ἔρωτι μαθήσεως ἀνωτέρας ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως σπουδάσῃ ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ, ἀλλὰ περὶ τὰ ἔτη 1817—1819 λέγεται διδάξας ἐν τῇ ἑλλην. **σχολῇ τοῦ Μουχλίου**· τῷ 1819 προσεκλήθη εἰς Καισάρειαν, ὡς διδάσκαλος καὶ ἱεροκῆρυξ διδάξας ἕως τοῦ 1826, ἀφεὶς δὲ τότε διαδόχους δύο μαθητὰς αὐτοῦ μετέβη διδάσκαλος εἰς Νεάπολιν (Νεβ-σεχὶρ) τῆς Καππαδοκίας, ἐν ᾗ ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1831. Τότε ἀναχωρήσας ἀπῆλθε πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἁγίων τόπων, ἐπιστρέψας δ' ἐδίδαξεν ἀπὸ μὲν τοῦ 1833—1836 πάλιν ἐν Νεαπόλει, ἀπὸ δὲ τοῦ 1836—1838 ἐν Προύσῃ, μονάσας εἶτα ἐν τῇ ἐν Ἄθῳ μονῇ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ἐν ᾗ καὶ ἀπέθανε τῇ 26 ὀκτωβρίου 1846· (βλ. Γαβριὴλ Σοφοκλέους λογύδριον εἰς τὸ μνημόσυνον Δωροθέου ἱερομονάχου· ἐν *Εὐαγγελικῷ Κήρυκι* τόμ. Β΄, σελ. 569—577).

Νομίζω ὅτι καὶ ἡ σημείωσις καὶ ὅλη ἡ παρέκβασις ἔσται κολοβὴ ἂν μὴ συμπληρώσω τὴν περὶ τῶν **σχολῶν τοῦ Μουχλίου** εἴδησιν· οὐδ' ἔσται ὁλόκληρα ἡ τῶν ὑποσημειώσεων τὸν χῶρον κατακλύσασα πληθὺς τῶν εἰδήσεων περὶ τῶν διαφόρων σχολείων, βεβαίου ὄντος ὅτι βιβλία μὲν οἷον τὸ μετὰ χεῖρας σπανιώτατα ἐκτυποῦνται, σημειώσεις δὲ τοιαύτης φύσεως οὐδαμοῦ ἄλλοῦ προσφυῶς δύνανται 'να χοροστατήσωσιν. Ἐκ γράμματος λοιπὸν τοῦ πατριάρχου Γερασίμου, κατὰ μάρτιον τοῦ 1796 ἐκδεδομένου, μανθάνομεν ὅτι τότε οἱ ἐνορῖται Μουχλίου καὶ οἱ πρόκριτοι τῆς συντεχνίας τῶν ἀμπατζίδων ἵδρυσαν μίαν τῶν κοινῶν γραμμάτων

ιεροδιακόνου[1]. Προστασίᾳ τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς Παϊσίου, τοῦ ἀκολούθως μητροπολίτου Καισαρείας, ἀπεστάλη εἰς Κυδωνίας πρὸς σπουδὴν, μεταβὰς ἐκεῖθεν εἰς Κύ-

---

σχολὴν καὶ μίαν τῶν ἑλληνικῶν, δι' ἀμφοτέρας δ' ὡρίσθησαν 1160 γρόσια κατ' ἔτος, τῆς συντεχνίας ἀναλαβούσης 'να χορηγῇ εἴ τι πλέον ζητηθῇ· σημειοῦται δ' ὅτι τῶν 1160 τούτων ἐδίδοντο τὰ μὲν 250 ἀπὸ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ ναοῦ, 360 δὲ ἀπὸ τοῦ «κουλτοὺκ καπηλείου», 100 «ἀφ' ἑνὸς αὐθεντικοῦ χρυσοβούλλου τῆς αὐθεντείας Οὐγγροβλαχίας», 150 ἐκ τόκου γροσίων 1500 συναχθέντων ἐν κοινῇ συνεισφορᾷ, 180 ἀπὸ τοῦ ταμείου τῆς συντεχνίας τῶν ἀμπατζίδων, καὶ 120 ἐδίδοντο παρὰ τῶν προκρίτων τῆς συντεχνίας τῶν καπήλων τοῦ Φαναρίου καὶ τῶν πέριξ συνοικιῶν· ἀλλ' ἀτυχῶς τῶν ἐν ταῖς σχολαῖς τοῦ Μουχλίου διδαξάντων ἀγνοοῦμεν τὰ ὀνόματα, πλὴν δύο· εἰσὶ δ' οὗτοι ὅ τε Δωρόθεος καὶ ὁ ἐκ Μηλιοῦ τῶν Γανοχώρων ιεροδιάκονος Φιλόθεος, μαθητὴς τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς καὶ εὐδόκιμος ἐπιγραμματοποιὸς, ἀλλ' ἀμφότεροι μετὰ τὸ 1815· —ἰδιωτικὴ δὲ φαίνεται ὅτι ἦν **σχολή** τις ἐν **Βλάχ-σεραγίῳ** τοῦ Φαναρίου, ἐν ᾗ ἐδίδασκε Θεόκτιστός τις ιερομόναχος, ὡς ἔν τινι χειρογράφῳ γραμματικῇ εὑρίσκω.

1. τὸ ὄνομα τοῦ Θεοφυλάκτου εὑρίσκω ἐν καταλόγῳ συνδρομητῶν τῶν γραμματικῶν τοῦ Οἰκονόμου· ἐκ τοῦ καταλόγου μανθάνομεν ὅτι τῷ 1817 ἐν μὲν τῇ τῆς Κερκύρας ἑλλην. σχολῇ ἐδίδασκεν ὁ μοναχὸς Χρύσανθος, μεθ' ὑποδιδασκάλου Ἀβραὰμ, ἐν δὲ τῇ τοῦ Ταβλουσουνίου ὁ μοναχὸς ἢ ἴσως ιεροδιάκονος Σίλβεστρος Χάλδος, ὑπαρχούσης καὶ **σχολῆς ἐν Ἀνδρονικίῳ**, ἐν δὲ Καισαρείᾳ διακρινομένων ἐπὶ παιδείᾳ τοῦ τε ἡγουμένου τοῦ τιμίου Προδρόμου Παϊσίου, εἶτα μητροπολίτου Καισαρείας, τοῦ μοναχοῦ Ἰωάσαφ, καὶ δύο διδασκάλων Ἰωάννου καὶ Δημητρίου·—ἡ δὲ ἐν **Νεαπόλει σχολὴ** ἱδρύθη τῷ 1806, πρώτου διδάξαντος ἐν αὐτῇ τοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως ιερομονάχου Θεοκτίστου, περὶ οὗ ἴδε ἐν τῇ *Ἐκκλ. ἀληθείᾳ* τόμ. Β' ἰδίως σελ. 555. —Ἀτυχῶς πολλὰ ἐρευνήσας ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς κώδηξιν οὐδὲν εὗρον σιγίλλιον περὶ οὐδεμιᾶς ἐν Μικρασίᾳ σχολῆς, πλὴν ἑνὸς γράμματος, δι' οὗ τῇ 22 ἰανουαρίου 1814 ὁ πατριάρχης Κύριλλος Ϛ' συγχαίρει τῷ μητροπολίτῃ Προύσης καὶ τοῖς κατοίκοις **Μουνδανίων** ἐπὶ τῷ ὑπὲρ τῆς αὐτόθι σχολῆς ζήλῳ αὐτῶν, καὶ ἑνὸς σιγιλλίου, κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1817 ἐκδεδομένου ὑπὸ Κυρίλλου Ϛ' περὶ τῆς ἐν **Φιλαδελφείᾳ σχολῆς**, ἣν οἱ φιλόμουσοι φιλαδελφεῖς ἵδρυσαν τότε προικίσαντες διὰ κεφαλαίου 14500 γροσίων (ἢ φράγκων) συναχθέντων ἐκ συνδρομῶν, ἐν αἷς διεκρίθη ὁ ἐν Φιλαδελφείᾳ χατζῆ Θεολόγος χατζῆ Γεωργίου, χορηγήσας τὰς 5000 γροσίων· τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐτοκίσθη εἰς τὰς τέσσαρας ἐν Φιλαδελφείᾳ ἐκκλησίας, πρὸς δέκα τοῖς ἑκατὸν ἐτησίως.

θηρα, ἔνθα ἐδίδαξε· μήπω δὲ τριακοντούτης ἦλθεν εἰς Καισάρειαν, ἐκεῖθεν δ' εἰς Κωνσταντινούπολιν, διδάξας ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ ἀπὸ τοῦ 1831—1833, κηρύττων ἅμα καὶ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἐχειροτονήθη κατόπιν μητροπολίτης Καισαρείας τῆς Φιλίππου (τοῦ Ἱεροσολύμων), παυθεὶς δ' ἐξωρίσθη εἰς Μετέωρα, μείνας ἐκεῖ μῆνας δεκατρεῖς· ἀκολούθως περιελθὼν τὴν Πελοπόννησον μετέβη εἰς Τεργέστην, ὅπου ἐδίδαξεν ἐπὶ τρία ἔτη (1838—1841), μεθ' ὃ καταλαβὼν αὖθις τὴν γενέτειραν ἐδίδαξεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ τιμίου Προδρόμου μέχρι τοῦ 1845, καὶ ἓν ἔτος ἐν τῇ Καισαρείᾳ, ἔνθα ἀπεβίωσε[1] τῷ 1846, μόλις τὸ τεσσαρακοστὸν πέμπτον ἄγων τῆς ἡλικίας ἔτος.

§

Ὁ βίος τῶν ἀπὸ τοῦ 1830 μέχρι τοῦδε διδασκάλων τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς καὶ αἱ μεταβολαὶ αἱ ἐν αὐτῇ γενόμεναι, ἥ τε ἀκμὴ καὶ παρακμὴ, ὑλικὴ ἢ ἠθικὴ χρόνου ἄλλου καὶ προσώπου ἔργον ἔσται· ὁ δὲ τὰ μετὰ χεῖρας χρονικὰ συρράπτων, ἵνα μνημεῖον τὸ δυνατὸν μὲν οὐχὶ δὲ τῷ κλέει τῶν ἀοιδίμων τῆς ἀκαδημίας ταύτης διδασκάλων ἁρμόζον ἐγείρῃ, τὰ ἱστία τοῦ λόγου συστέλλων ὀλιγίστας ἔτι πληροφορίας[2] παρέχει περὶ τῆς ἐν γένει ἱστορίας τῆς σχολῆς.

---

1. ὁ Ἀγαθάγγελος ἐξέδωκεν ἐν Τριεστίῳ τῷ 1841 ἀγγελίαν ἐκ 18 σελίδων, ἣν οἱονεὶ βίβλον προσεφώνησε τοῖς τέσσαρσι πατριάρχαις· ἤγγελλε δὲ δι' αὐτῆς τὴν ἔκδοσιν τριτόμου συγγράμματος, οὗ ὁ Α' τόμος ἦν ἱστορία τοῦ Μ. σπηλαίου ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι σήμερον·—ὁ Β' ἀνέκδοτα ἔργα τῆς μεσήλικος φιλολογίας, πεζὰ, ἔμμετρα, ἐπικὰ κτλ. καὶ ὁ Γ' τὰ Θετταλικὰ Μετέωρα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦδε. Ἐν γένει ὁ Ἀγαθάγγελος μικρὰν εἶχεν ἀξίαν ὡς γραμματικὸς, ἵνα μὴ εἴπω οὐδεμίαν· ἦν ὅμως ἔξοχα πάντων ἠσκημένος περὶ τὰ μαθηματικά.

2. ὁ θέλων 'νὰ μάθῃ πλείονα παραπέμπεται εἰς ἔγγραφά τινα καὶ ἐπιστολὰς δημοσιευθείσας ἐν τῇ *Ἐκκλ. ἀληθείᾳ* ἔτ. Α', εἰς τὰ ὑπὸ Μ. Παρανίκα ἐκδοθέντα ἐν τῇ ἐπετηρίδι τοῦ καθ' ἡμᾶς φιλολογικοῦ συλλόγου, ἐκδόντος ἐν τῇ ΙΓ' τὸν κώδηκα τῶν ἐπὶ Δωροθέου Πρωίου

Ἀπὸ τῆς ἐπὶ Παϊσίου Β΄ κατὰ ἰανουάριον 1748 ἀναρρυθμίσεως τῆς σχολῆς μόλις παρελθόντος ὀλίγου χρόνου, ἐδέησε ’να βελτιώσῃ πάλιν τὰ κατ’ αὐτὴν ἡ Μ. Ἐκκλησία, καὶ τῷ 1759 κατὰ ἰανουάριον ἔδωκε νέαν ζωὴν ἐκδοῦσα νέον σιγίλλιον καὶ ἐγκαθιδρύσασα περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους τούτου τὸν Βούλγαριν, τὸν Δωρόθεον, τὸν Ἀνανίαν, τὸν Κριτίαν· δεκαεπτὰ μῆνες παρῆλθον ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Βουλγάρεως καὶ κατ’ ἀπρίλιον τοῦ 1761 διαλύεται τὸ φιλοσοφικὸν τμῆμα. Μετὰ μίαν ἔτι δεκαετίαν, τὸν μάρτιον τοῦ 1769 ἡ Ἐκκλησία ἑδραιοῖ καὶ μεταρρυθμίζει τὴν σχολήν, ἥτις καὶ πάλιν κακῶς βαίνουσα, λαμβάνει νέαν αἴγλην τῷ 1777, νέα γράμματα πατριαρχικὰ πάλιν ἐκδίδονται, καὶ ἀπὸ τοῦ 1778 βεβαίως ἄρχεται τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ὁ Μακραῖος· τῷ 1790 τὸ φιλοσοφικὸν τμῆμα διαλύεται, μένει δὲ μόνον τὸ γραμματικόν· εἰσπηδῶσιν ἀγύρται εἰς τὴν ἀκαδημίαν τὰ πάντα συμφύροντες, ἡ σχολὴ ὁμολογουμένως ἀπόλλυσι τὸ γόητρον αὐτῆς· «διδάσκαλοι δὲ τρεῖς ὡς εἷς, ἐν οἷς καὶ ὁ Φώτιος[1], ἤτοι ὢν ἢ λεγόμενος» γράφει ὁ Σέργιος Μακραῖος. Ἀνιδρύεται πάλιν ἡ πατριαρχικὴ ἀκαδημία καὶ τακτοποιεῖται τῷ 1803, ἀλλὰ δώδεκα ἔτη μετὰ ταῦτα ἄρχεται κατερχομένη τῆς παρακμῆς τὸν κατήφορον· ὁ χαρακτὴρ αὐτῆς κατέστη πάλιν τὸ ἐπιδιώκειν ξηρῶν γραμματικῶν τὴν διδασκαλίαν· αἱ τῶν μαθητῶν φάλαγγες ἀραιαί· «ἐν μὲν γὰρ τοῖς ὀλίγῳ πρόσθεν χρόνοις καὶ πλῆθος μαθητιώντων συρρυὲν ἐλπίδας θαυμαστὰς ἡμῖν ἐπέθηκε, καὶ φορά τις

ἐγγράφων· πολλὰς εἰδήσεις παρέσχον μοι αἱ ἐν τῷ ἁγιοταφικῷ μετοχίῳ ἐπιστολαὶ τοῦ Μακραίου, οἱ πατριαρχικοὶ κώδηκες καί τινα χαρτία παρ’ ἐμοὶ κείμενα.

1. ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Κίτρους (ἄνευ ὀνόματος) τῇ 15 αὐγούστου 1793· εἰρήσθω ὅτι ὁ Κ. Σάθας ἔγραψε (Μεσαιων. Βιβλ. τόμ. Γ΄, πρλγ. σελ. οη΄) κακῶς ἀναγνοὺς *διδάσκαλοι δὲ τρεῖς, ὧν εἷς καὶ ὁ Φώτιος*, ἀντὶ **ὡς εἷς**, τοῦ Μακραίου θέλοντος ’να δηλώσῃ ὅτι καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι οὐδ’ ἑνὸς ἔργον ἐπλήρουν.

ἦν ἐπὶ λόγους καὶ φιλοσοφίαν πολλῶν, καὶ τὸ Μουσεῖον κονιορτὸς (ὥς φασι) τῶν ἐπιθυμούντων μαθεῖν κατεῖχεν... ἤδη δὲ οἷον ἀφορία τις ἐνέπεσεν» ἔλεγον ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις οἱ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Παναρέτου ἀπαρεσκόμενοι· ἡ σχολαρχία τοῦ Σεργίου Μυστάκη οὐδαμῶς προεβίβασε τὴν εὔκλειαν τῆς ἀκαδημίας, ἣν ἔσωσε μὲν ἐτίμησε δὲ ξυνωρὶς σεπτὴ καὶ ἐπ’ ἀρετῇ τε καὶ παιδείᾳ διάσημος: ὁ πρώην Μεσημβρίας Σαμουὴλ καὶ Νικόλαος ὁ Λογάδης.

Διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν αὐτῆς ἦν κατὰ διαφόρους καιροὺς ὀλίγος ἢ πολύς· ἐπὶ Μακραίου, ἰδίως οἱ τοῦ φιλοσοφικοῦ τμήματος, μόλις ἦσαν δέκα, ἐπὶ Δωροθέου Πρωίου ἑκατὸν ἑξήκοντα, ἐπὶ Κούμα ἑκατόν, ἐπὶ Σεργίου Μυστάκη ἠλαττώθη λίαν ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν, ἐπὶ δὲ Σαμουὴλ, ἀπὸ τοῦ 1820—1825 δεκαοκτώ, ὧν μεταξὺ κατηριθμεῖτο καὶ ὁ χαρίεις τῆς «Κωνσταντινουπόλεως» συγγραφεὺς, ὁ μετ’ εὐλαβείας διαιωνίσας τὴν μνήμην τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ[1]· ἐν Φαναρίῳ ἀπὸ τοῦ 1825—1830 σχεδὸν ἑκατόν.

1. Περὶ τὰ ἔτη ἐκεῖνα—γράφει ὁ μακαρίτης Σκαρλάτος Βυζάντιος, τόμ. Γ΄ σελ. 633—«ἡ ἐν τῇ Ξηρᾷ Κρήνῃ μεγάλη τοῦ Γένους σχολὴ εὑρίσκετο εἰς κατάστασιν φθισιῶσαν, οὐχὶ δι’ ἔλλειψιν μέσων, οὐχὶ δι’ ἔλλειψιν σχολαρχούντων, ἐφορευόντων, ἐπιστατούντων· ὅλα ταῦτα ὑπῆρχον, καὶ ὑπῆρχον ἄφθονα· ἀλλὰ... δι’ ἔλλειψιν εἰλικρινοῦς συνεννοήσεως, διὰ τὰ σύμφυτα ἐκεῖνα δεινὰ, τὰς ζηλοτυπίας, τὰς φιλοπρωτίας, αἱ ὁποῖαι παρακολουθοῦσιν, ὡς ἐγγενεῖς κῆρες, πᾶν ἀγαθὸν, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ θέλησις ἰσχυρὰ ’να τὰ καταστέλλῃ. Ἐν τούτοις... τὰ πάντα τότε ἐλησμονήθησαν, καὶ ἡ σχολὴ σχεδὸν ἐλησμονήθη. Ἀλλ’ ὑπῆρχέ τις ἀνὴρ ἀπειρόκακος καὶ πραΰς, ὡς ὁ ἀμνὸς, τοῦ ὁποίου ἦτο θύτης, ἀσκητικῶς ἁπλοῦς καὶ ἀπέριττος, καθαυτὸ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους τοῦ χριστιανισμοῦ ἱεροφάντας· αὐτὸς κλεισθεὶς μόνος ἐντὸς τῆς σχολῆς μετὰ δεκαοκτὼ μαθητῶν, προσηύχετο καὶ ἐδίδασκεν, ἐδίδασκε καὶ προσηύχετο· μετὰ τρία δὲ ἔτη ἀπεδόθησαν εἰς τὴν κοινωνίαν δεκαοκτὼ πεπαιδευμένοι νέοι, συγκεκροτημένοι τήν τε θύραθεν καὶ τὴν ἱερὰν παιδείαν, ὅσον ἐπέτρεπον τὰ τότε πράγματα, δακτυλοδεικτούμενοι διά τε τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν κοσμιότητά των, ὧν οἱ πλείους ἐνεκολπώθησαν τὸ τοῦ διδασκάλου ἔργον, καὶ ἴσως ζῶσιν ἀκόμη τινὲς αὐτῶν

Τίνας καὶ ὁποίας δυσχερείας παρεῖχεν ἡ διεύθυνσις τῆς σχολῆς καὶ ἡ ἀγωγὴ καὶ διδασκαλία τῶν μαθητῶν ἀφηγεῖται ὁ Κούμας. Ζωγραφῶν τὴν λαμπρὰν θέσιν τοῦ οἰκήματος τῆς σχολῆς, ἐν Κουρούτσεσμε[1], ἣν ἐξεθείασαν καὶ ἄλλοι, παρατηρεῖ μετ' αὐστηρότητός τινος γράφων, ὅτι ἐν τῷ λαμπρῷ οἰκοδομήματι «δὲν ἐνεφώλευεν ἓν πνεῦμα διοικητικὸν καὶ συνεκτικὸν τοῦ ὅλου, ἀλλὰ λεγεὼν

καὶ εὐλογοῦσι τὴν] μνήμην τοῦ διδασκάλου των, ὅστις, εἷς καὶ μόνος, κατώρθωσεν ἐν παραβύστῳ καὶ ἀθορύβως, χωρὶς σχοινοτενῶν προγραμμάτων, χωρὶς πομπωδῶν ὀνομάτων καὶ τίτλων, ὅ,τι σπανίως κατορθοῦσι πολλοί. Ἐνεθυμήθησαν ἆρά τινες τίς ὁ εἷς οὗτος, ἢ εἶν' ἀνάγκη 'να ὀνομάσωμεν τὸν διδάσκαλον Σαμουήλ, τὸν γενόμενον ὕστερον ἐπίσκοπον Μεσημβρίας;»

1. Κούμα ἱστορία τόμ. ΙΒ' σελ. 593—594, ἔνθα περὶ τοῦ οἰκήματος τῆς σχολῆς γράφει: «καθ' ὅσα ἀποβλέπουν τὸ ὑλικὸν μέρος τοῦ καθιδρύματος τούτου, δὲν ἠμπορεῖ βέβαια ἄλλο σχολεῖον τῆς Ἑλλάδος νὰ συγκριθῇ μὲ αὐτό· οἶκος τοῦ διδασκάλου εὐρύχωρος καὶ λαμπρὸς, βλέπων εἰς τὸ κατάστενον τοῦ Βοσπόρου, στρωμένος καὶ ἐνδυμένος μὲ ἀρχοντικὰ ἔπιπλα· αὐλὴ πλατυτάτη στολισμένη μὲ κῆπον καὶ πηγὰς καθαρωτάτου ὕδατος· οἰκήματα πολλὰ ἀντικρὺ τῆς διδασκαλικῆς οἰκίας διὰ νὰ ζῶσι ξένοι μαθηταὶ, καὶ βιβλιοθήκη ὄχι εὐκαταφρόνητος καὶ μισθὸς διδασκαλικὸς πλούσιος». Παραπλήσια γράφει καὶ ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος, Κωνσταντινούπολις τόμ. Β' σελ. 108: «θέσις ἀθόρυβος καὶ μεμονωμένη. δάσος πλησίον μυστηριώδες, τὴν σιωπὴν τοῦ ὁποίου μόνον τῶν φύλλων οἱ ψιθυρισμοὶ καὶ τῶν ἀηδόνων αἱ μελῳδίαι διέκοπτον, ὕδωρ κρυστάλλου παντὸς διαυγέστερον, εὐρυχωρία τοῦ περιβόλου, ἀσφαλίζουσα τὸ κατάσταμα ἀπὸ τῶν πυρκαϊῶν, ἅπαντα, ἐνὶ λόγῳ, ἐδικαιολόγουν τὴν τῆς τοποθεσίας ἐκλογὴν πρὸς οἰκοδομὴν καταλληλοτάτου Μουσῶν τεμένους... Ὦ τῶν ὡραίων ἡμερῶν ἐκείνων, ὅτε ἑκατοντάδες νέων, ὅλων ἐκλελεγμένων, ἐφιλοσόφουν, ἢ διελέγοντο, ἢ ἐποίουν, ἢ ἐμελέτων, ὑπὸ τὰς δροσερὰς τῶν πτελεῶν καὶ φιλυρῶν σκιὰς, περὶ κενοῦ καὶ στοιχείων καὶ μετεώρων, ἀνερευνῶντες «τά τε γᾶς ὑπένερθε καὶ τὰ ἐφύπερθεν»· ὅταν ὑπὸ τὸν φλοῖσβον τοῦ κελαρίζοντος ὕδατος ἀνέλυον τὸν Θουκυδίδην ἢ τὸν Εὐκλείδην, ἢ ἀπεμιμοῦντο τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Εὐριπίδην· ὅταν εἰς τοὺς ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ τῆς σχολῆς παραφραζομένους χοροὺς τοῦ Ἀριστοφάνους, καὶ εἰς τοῦ Θεοκρίτου τὰ εἰδύλλια ἀντῇδον ἐκ τοῦ παρακειμένου δάσους οἱ κόττυφοι καὶ αἱ ἀηδόνες! Πόσοι ἆρα ἀναπολοῦσιν ἀκόμη ταῦτα; πόσοι ἐπέζησαν δηλονότι ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Κουρούτσεσμε εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας, ἡμέρας τοῦ ἔαρος τῆς ζωῆς!

ἀοράτων πνευμάτων ἀνταγωνιζομένων ἢ συναγωνιζομένων πρὸς ματαίωσιν τοῦ σκοποῦ. Καμμία οἰκιακὴ σχέσις δὲν συνέδεε τοὺς ἄρχοντας μὲ τὸ σχολεῖον, ἐπειδὴ κανεὶς δὲν ἔστελνε τὸν υἱόν του ἐκεῖ νὰ παιδευθῇ, ἀλλὰ καθεὶς εἶχε τὸν οἰκοδιδάσκαλόν του. Οἱ μαθηταὶ ἦσαν ἄλλοτε περισσότεροι καὶ ἄλλοτε ὀλιγώτεροι, ξένοι συγκλύδες ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης· ἐπὶ Κούμα ἠριθμοῦντο περὶ τοὺς ἑκατόν· ἄποροι οἱ πολλοὶ, καὶ ὅμως ἄτακτοι καὶ ἀνάγωγοι. Ἐπειδὴ ἔζων ὅλοι εἰς τὸ σχολεῖον, ἐχρειάζετο ἀστυνομική τις ἀγρυπνία διὰ νὰ χαλινόνῃ τὰς ὁρμάς των. Ἐκ τούτων ἦσαν ὑπότροφοι τοῦ σχολείου δεκατέσσαρες, λαμβάνοντες σιτηρέσιον ἀπὸ τὸ ταμεῖον τοῦ σχολείου. Ὅταν παρεδόθη εἰς τὸν Κούμαν ἡ σχολὴ, τοῦ ἐνεπιστεύθη ἐνταὐτῷ ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων καὶ τοῦ διερμηνευτοῦ, παρόντων καὶ ἄλλων ἀρχόντων, ἡ πληρεξουσιότης τοῦ νὰ διατάσσῃ τὰ ἐσωτερικὰ καὶ νὰ δέχεται εἰς τὴν καταγραφὴν τῶν ὑποτρόφων ὃν τινα κρίνῃ ἄξιον, καὶ νὰ μὴ ἀκούῃ κἀνενὸς τὴν σύστασιν, οὐδ' ἂν ἐσύσταιναν τινὰ καὶ αὐτοὶ οὗτοι. Αἱ ἀρχαὶ ἐφάνησαν πολλὰ καλαί. Ὁ πατριάρχης ὁ διερμηνεὺς, τοῦ ἡγεμόνος Καρατσᾶ οἱ διάκτοροι ἐπροσφέροντο φιλικώτατα πρὸς τὸν διδάσκαλον. Ἀλλὰ δὲν ἐπέρασε μῆνας, καὶ ἤρχισαν νὰ τοῦ συσταίνωσιν ὑποτρόφους, ἐνῷ ὁ ἀριθμὸς των ἦτο πλήρης, καὶ ὁ Κούμας φυλάττων ἀπαράβατον τὸν κανόνα τοὺς ἀπέπεμπε μὲ αὐστηρότητα. Ἡ φατρία ἥτις ἤθελε νὰ φαίνεται ὅτι αὐτὴ μόνη εἶναι ἱκανὴ νὰ συντηρῇ τὸ σχολεῖον, ἤρχισε νὰ διεγείρῃ τοὺς μαθητὰς εἰς στάσεις καὶ ἀταξίας. Ὁ Κούμας μὲ αὐστηρὰν ἀγρυπνίαν καὶ μὲ ἀποβολὴν ἀτάκτων τινων, τοὺς ἐχαλίνωσεν· ἀλλ' οἱ ἀποβληθέντες ἐπροστατεύοντο ἀπὸ μεγιστᾶνας».

§

ΕΦΟΡΟΙ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἀναφέρονται ἀπὸ μὲν τοῦ 1759—1760 ὁ ἐν τοῖς τότε χρόνοις διαπρεπέστατος μητροπολίτης Ἡρακλείας Γεράσιμος—ὁ εἰς τὴν πατραγαθίαν τὴν ἰδίαν ἀρετὴν καὶ σύνεσιν προσθεὶς μητροπολίτης Κυζίκου Γεράσιμος ὁ Χρυσοσκουλαῖος—ὁ Νικομηδείας Γαβριὴλ—ὁ μέγας διερμηνεὺς Γρηγόριος Γκίκας, ὁ μέγας σκευοφύλαξ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος, ὁ ποστέλνικος Νικόλαος Σοῦτσος, ὁ σπαθάρης Μανωλάκης Τζαννέτος, καὶ ὁ ἐκ τοῦ ἐμπορικοῦ συστήματος (ὡς εἰκάζω) Σκαρλάτος Νικολάου. Μέχρι δὲ τοῦ 1761 καὶ ἰδίως διὰ τὸ φιλοσοφικὸν τμῆμα ἔφοροι ἐγένοντο, ὁ Ἀδριανουπόλεως Διονύσιος — ὁ Σερρῶν Ἰωαννίκιος— ὁ μέγας διερμηνεὺς Γρηγόριος Γκίκας, καὶ ὁ ἐν τῷ ὀφφικίῳ τοῦ μεγάλου σκευοφύλακος τὸν Σοῦτσον διαδεξάμενος Ἀθανάσιος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης, αὐτὸς οὗτος ὁ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν χρονογράφος. Τῇ 1 μαρτίου 1769 ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Μελετίου καὶ τῆς συνόδου διωρίσθησαν ἔφοροι ὁ Νικομηδείας Νικηφόρος—ὁ Προύσης Μελέτιος—καὶ οἱ ποστέλνικοι Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης καὶ Δημήτριος Σοῦτσος καὶ Γεωργάκης. Ἀπὸ τῆς 4 αὐγούστου 1777 ἀναφέρονται ὁ Ἡρακλείας Μεθόδιος—ὁ Δέρκων Ἀνανίας—ὁ Ἀγχιάλου Ἰωακεὶμ ὁ Πάριος—ὁ σπαθάρης Ἰακωβάκης, οἱ ποστέλνικοι Μιχαὴλ Σοῦτσος καὶ Νικόλαος Καρατζᾶς, ὁ Κομνηνὸς Ὑψηλάντης, ὁ ποστέλνικος Γεωργάκης καὶ ὁ καμαράσης Γεωργάκης. Ἀγνοῶ τοὺς μετὰ ταῦτα· κατὰ δὲ τὸ 1796, ἐν τῇ ἀρξαμένῃ παρακμῇ τῆς σχολῆς, συνοδικῶς ἐκλεγέντες ἔφοροι κατεστάθησαν ὁ Ἐφέσου Διονύσιος ὁ Καλλιάρχης καὶ ὁ Εὐρίπου Ἱερόθεος. Ἀπὸ τοῦ 1801 μέχρι τῆς ἐν Κουρούτσεσμε ἐγκαταστάσεως ὁ Δέρκων Γρηγόριος—ὁ Προύσης Ἄνθιμος — ὁ κιουρτζήπασης Μιχαλάκης, ὁ Δημητράκης παπᾶ Ῥηγόπουλος, καὶ ὁ Δημήτριος Ἰωάννου Χ. Νίκογλου ὁ ἐκ Φιλίππου. Ἀπὸ τοῦ 1804—1805 ἀρχιερεῖς μὲν ἦσαν οἱ αὐτοὶ μείναντες ἴσως καὶ κατόπιν, λαϊκοὶ δὲ ὁ ἐκ τοῦ ἐμπορικοῦ συστήματος Κωνσταντῖνος Μανδρατζόγλους, ὁ ἐκ τῶν γουναράδων κιουρτζήπασης Μιχαλάκης, καὶ ὁ ἐκ τῶν τραπεζιτῶν Σκαρλάτος Σεβαστόπουλος, οἷς προσετέθη ὁ Γεώργιος γατζῆ Κώστα· οὗτοι δὲ ἔμειναν καὶ κατόπιν πλὴν τοῦ Μανδρατζόγλου, ἀνθ' οὗ διωρίσθη ὁ ἄρχων μπάνος Κωνσταντῖνος Καρατζᾶς. Διετέλεσαν δ' ἐποπτεύοντες τὰ κατὰ τὴν ἀκαδημίαν ἀκολούθως ὁ ἀπὸ Ἀγχιάλου Ἰωακεὶμ ὁ Κυζίκου, ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος καὶ μετὰ τὴν εἰς Φανάριον μεταφορὰν, ἀπὸ τοῦ 1825 καὶ ἐντεῦθεν, ὁ Χαλκηδόνος Ἀγαθάγγελος ὁ τῷ 1826 ἐκλεγεὶς πατριάρχης, καὶ ὁ Κυζίκου Ματθαῖος.

Εὐμνήμονες χρονογράφοι τῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ὀρθῆς τοῦ γένους ἐκπαιδεύσεως ἀγώνων, οὓς τῶν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας ἱεραρχῶν κατέβαλεν ἡ ἀείμνηστος χορεία, ὀφείλομεν 'να γινώσκωμεν τί ὑπὲρ τῶν γραμμάτων ἐν γένει εἰργάσαντο οἱ ἔφοροι οὗτοι τῆς καθ' ἡμᾶς ἀκαδημίας· καὶ περὶ μὲν Γερασίμου τοῦ Ἡρακλείας καὶ Γερασίμου Κυζίκου, καὶ Γαβριὴλ τοῦ Νικομηδείας, καὶ τοῦ Ἡρακλείας Μεθοδίου καὶ εἴτινος ἑτέρου ἄλλοτ' ἐκτενὴς γενήσεται λόγος· Ἰωαννίκιος δὲ ὁ Σερρῶν ἐποίμαινεν ἄχρι τῷ 1761 πόλιν, ἐν ᾗ ὑπῆρχε σχολὴ ἀρχαία[1]· δυστυχῶς

1. ἡ ἐν **Σέρραις σχολὴ** ὑφίστατο ἀπὸ τοῦ 1730 καὶ πρότερον· ὁ Μ. Παρανίκας (σχεδίασμα σελ. 52) γράφει ὅτι τῷ 1740 ἐδίδασκεν Ἀναστάσιος ὁ Πώπας· ἀλλ' ὁ ἐκ Σερρῶν Ἐμμανουὴλ Φωτιάδης, ὁ κατόπιν τὴν ἰατρικὴν σπουδάσας ἐν Μονάχῳ, ὅπου καὶ τὴν γραμματικὴν τοῦ Θειρσίου μεταφράσας ἐξέδωκε τῷ 1835, ἐδημοσίευσε παρασυνάψας αὐτῇ «ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Θ. Φιλοπατρίδην περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου Σερρῶν» (ἐν Μονάχῳ 1835) ἔνθα γράφει: «τὸ σχολεῖον πρέπει νὰ συνεστήθη τοὐλάχιστον πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν· εἰς βιβλίον τι ἐγχειρίδιον ἰατρικῆς λεγόμενον, καὶ ὑπὸ Σταύρου τινὸς ἰατροῦ ἐκδεδομένον περὶ τὸ 1729—1730 ἀπαντᾶται ἐπίγραμμα ἡρωελεγεῖον πρὸς τὸν συγγραφέα ὑπό τινος Σπύρου Ἰωάννου διδασκάλου Σερρῶν» (βλ. τοῦ φυλλαδίου τούτου σελ. 11).

ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀναμιχθεὶς ἐν ταῖς τοῦ κατ'αὐτὸν αἰῶνος ῥαδιουργίαις ὑπέθαλψε τὴν πρὸς τὸν πατριάρχην Σεραφεὶμ δυσμένειαν τῶν ἀρχιερέων, ἀναβιβάσας ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Χαλκηδόνος Ἰωαννίκιον τὸν Καρατζᾶν, ὅπως ἰδίᾳ ἑαυτὸν ἀμειβόμενον διὰ τοῦ θρόνου τῆς μητροπόλεως Χαλκηδόνος, ἣν ἐποίμανεν ἄχρι τοῦ 1770, ὅτε ἀπέθανε.

Διονύσιος ὁ Ἀδριανουπόλεως ἐγεννήθη ἐν Χίῳ, ἀρχιδιάκονος δὲ τοῦ πατριαρχείου ὤν, ἐξελέγη κατὰ σεπτέμβριον τοῦ 1739 ἀρχιερεὺς τῆς πόλεως ταύτης, διαδεξάμενος τὸν θανόντα Ἀθανάσιον, καὶ παρητήσατο τὸν θρόνον τῇ 1 φεβρουαρίου 1774, ἕνεκα γήρατος καὶ τῶν βασανιζουσῶν αὐτὸν ἀσθενειῶν, ἀποβιώσας μετ'οὐ πολὺ, καὶ καταλιπὼν περιουσίαν, κατὰ τὸν Κομνηνὸν Ὑψηλάντην, τετρακοσίων πουγγίων, ἤτοι (ὡς αὐτὸς ὁ Κομνηνὸς ὑπολογίζει) ὑπὲρ τὰς 25000 λιρῶν τουρκικῶν, ἵνα δὴ κυρώσῃ ἐν τῇ τότε ἐποχῇ τὴν ἀλήθειαν τῆς κοινολαΐτιδος παροιμίας, εἰς ἣν ἐπίστευον πάντες οἱ τότε τοῦ γένους διδάσκαλοι καὶ λόγιοι ὅτι «τὰ καλὰ μαθήματα—φέρουσι τὰ χρήματα»· ὁ Διονύσιος ἦν ἀνὴρ λόγιος, εὐδοκιμήσας ἐν τῇ ῥητορικῇ εὐροίᾳ τῶν λόγων, κατὰ Ζαβίραν, πολυμαθὴς καὶ διδασκαλικὸς, ὡς γράφει ὁ Μακραῖος[1].

Προστάται τῶν γραμμάτων ὑπῆρξαν καὶ οἱ δύο μητροπολῖται Δέρκων ὅ τε Ἀνανίας καὶ ὁ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ αἰῶνος ἡμῶν ἀκμάσας Γρηγόριος· ὁ μὲν Ἀνανίας ἵδρυσε σχολὴν ἐν τῷ τετράωρον ἀπέχοντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως χωρίῳ τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ Πύργῳ, ἴσως ὀλίγον πρὸ τοῦ 1780, ἴσως δὲ καὶ κατ'αὐτὸ τὸ ἔτος, ὅτε καὶ οἴκημα ἀνηγέρθη πρὸς διδασκαλίαν, ὁ δὲ Γρηγόριος

1. Ζαβίρα θέατρ. σελ. 282—Κ. Σάθα φιλολ. σελ. 610—Μακραίου ὑπομν. παρὰ Σάθᾳ Μεσ. Βιβλ. Γ', σελ. 234—Κομνηνοῦ σελ. 515, 519· τοῦ Διονυσίου ὑπάρχουσιν ἐκδεδομένοι λόγοι ἐκκλησιαστικοὶ, ἐν Βενετίᾳ τῷ 1777 καὶ 1778, κατὰ Α. Π. Βρετόν· φιλολ. μέρος Α' ἀριθμ. 276 καὶ 281.

ἐπαινεῖται ἔν τινι γράμματι συνοδικῷ[1] τοῦ Γρηγορίου Ε' ὅτι συστήσας εἰς πολλὰ μέρη τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ σχο-

1. τὸ γράμμα, ἐκδεδομένον τῷ 1819 ἀντικείμενον ἔχει τὴν ἐν τῷ χωρίῳ **Ἀβάσσῳ σχολὴν**, ἣν ὁ Δέρκων Γρηγόριος ἵδρυσε, προικίσας διὰ κεφαλαίου, οὗ μέρος μὲν αὐτὸς, μέρος δ' ἄλλοι φιλόμουσοι κατέβαλον, οἵτινες, ὡς τὸ γράμμα λέγει, «διδάσκαλον προσκαλεσάμενοι ἐνιδρύσαντο τὸν ἀπὸ Χίου ἐλλογιμώτατον κὺρ Ἰάκωβον, ἄνδρα παιδείας εὖ ἥκοντα, ἤθεσι χρηστοῖς σεμνυνόμενον, καὶ δεδοκιμασμένον». Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τοὺς πατριαρχικοὺς κώδηκας, ἐξ αὐτῶν δὲ πληροφορούμεθα ὅτι, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος, πολλαὶ συνοικίαι καὶ προάστεια τῆς Κωνσιαντινουπόλεως εἶχον ἑκάστη σχολήν· οὕτως ἡ **σχολὴ τῶν Ταταούλων** ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Δ' τοῦ ἀπὸ Μιτυλήνης (1809—1813) συνεργήσαντος ἐπὶ τούτῳ τοῦ προεστῶτος τῆς συνοικίας ταύτης ἱερομονάχου Παρθενίου·—συγχρόνως ἴσως ταύτῃ συνέστη ἡ **σχολὴ τῆς Βλάγκας**, ἐν ᾗ τῷ 1808 ἀναφέρεται διδάσκων Κωνσταντῖνος Πολυχρονιάδης Ζαγορίσιος (βλ. ἐπιτομὴν χρονολογικὴν τῆς γενικῆς ἱστορίας· 1808· ἐν καταλόγῳ συνδρομητῶν) ἴσως ὁ κατόπιν ἐν Βουκουρεστίῳ διδάξας καὶ τῷ 1815 ἢ 1816 ἀπελθὼν εἰς Εὐρώπην ὅπως σπουδάσῃ· (βλ. νέαν Ἀριάδνην· 1816 προλγ. ἐν ὑποσημειώσει·—ἀρχαιοτέρα ταύτης ὑπάρχει ἡ ἐν Ὑψωμαθείοις, ἧς τὴν σύστασιν ἐσφαλμένως ἴσως ὁ Μ. Παρανίκας ἀνήγαγε τῷ 1764. Ἡ **σχολὴ τῶν Ὑψωμαθείων** συνέστη τῷ 1797, φιλοτίμῳ πρωτοβουλίᾳ καὶ συνδρομῇ Μανωλάκη Ψωμᾶ κατοίκου Ὑψωμαθείων· ἀτυχῶς ἄγνωστόν ἐστι τίς ἐδίδαξεν ἕως τοῦ 1810, ὅτε ἤρξατο διδάσκων Ἰωτὴφ ὁ Θεσπρωτὸς, μοναχὸς, περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος γεννηθεὶς καὶ σπουδάσας μὲν ἐν Ἀθωνι καὶ ἐν Χίῳ ἴσως, διδάξας δὲ πρότερον ἐν Καισαρείᾳ, ὃς καὶ παρέτεινεν ἄχρι τοῦ 1855 τὴν ἐν τῇ σχολῇ τῶν Ὑψωμαθείων διδασκαλίαν·— βλ. πρόγραμμα καὶ κανονισμὸς τῆς ἐν Ὑψωμαθείοις σχολῆς· ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδεδομένον τῷ 1870· — ἀρχαιοτέρα καὶ ταύτης ὑπάρχει ἡ **σχολὴ τοῦ Νεοχωρίου**, κατὰ τὰς ἐν τῷ σχεδιάσματι τοῦ Μ. Παρανίκα σημειώσεις τοῦ μεγάλου λογοθέτου Σταυράκη Ἀριστάρχου· ἐκ γράμματος δὲ τοῦ πατριάρχου Προκοπίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης, ἀπολελυμένου κατὰ μάρτιον τοῦ 1786, μανθάνομεν ὅτι ὁ ἡγεμὼν Μολδαυίας Ἀλέξανδρος Ἰωάννου Μαυροκορδάτος ὥρισεν ἵνα χορηγῶνται παρ'αὐτοῦ καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ 250 γρόσια κατ'ἔτος «ἀπὸ τῶν αὐθεντικῶν βαμμάτων» εἰς τὰς ἐν Νεοχωρίῳ ὑφιμένας τότε δύο σχολὰς, ἐν δὲ τῷ πατριαρχικῷ τούτῳ γράμματι ὁρίζεται ἐτήσιος μισθὸς τοῦ μὲν διδασκάλου τῶν γραμματικῶν 166 γρόσια καὶ ἄσπρα 80 «ἅτε δὴ ἡ τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων διδασκαλία καὶ ἐκπαίδευσις πλεῖστον ἔχει τὸν κόπον καὶ περισσοτέραν τὴν ὠφέλειαν τοῖς διδασκομένοις· καὶ γὰρ δι'αὐτῆς γνώριμοι γίνονται καὶ εἰδήμονες, οὐ

λεῖα «διὰ τοιούτων ὑπεκκαυμάτων τὸν τῆς παιδείας καὶ μαθήσεως ἀνῆψε πυρσόν».

μόνον τῆς θύραθεν φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ τῆς καθ'ἡμᾶς εὐσεβείας καὶ ἀμωμήτου ἡμῶν πίστεως καὶ ὀρθοδοξίας, ἀξιούμενοι δι'αὐτῆς τῆς τελειωτάτης καὶ ἀκραιφνοῦς τῶν ἐφετῶν ἀκρότητος», 83 δὲ γρόσια καὶ ἄσπρα 40 'να δίδωνται «τῷ κοινῷ σχολείῳ τῶν ἱερῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν γραμμάτων»·—ἐπίσης ἀρχαία ὑπάρχει καὶ ἡ **σχολὴ** τοῦ **Ἐδιρνὲ καπίου**, διότι ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς καταστίχοις τῶν λήψεων καὶ δόσεων τοῦ 1768 βλέπω ὅτι τὸ πατριαρχεῖον ἐχορήγει τὸν μισθὸν (100 γρ. ἐτησίως) τοῦ διδασκάλου τῆς σχολῆς ταύτης Κωνσταντίνου. Ὑπὲρ τῆς σχολῆς τῆς συνοικίας ταύτης. Γρηγόριος ὁ Ε΄τῷ 1798 καὶ Ἱερεμίας ὁ Δ΄τῷ 1809 ἐξέδωκαν σιγιλλιώδη ἐν μεμβράναις γράμματα, ἅτινα ὅμως οὐχ εὑρηνται ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς κώδηξιν. Ἐκ γράμματος δὲ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου ς΄ ἐκδεδομένου τὸν αὔγουστον τοῦ 1813, μανθάνομεν ὅτι ἡ σχολὴ αὕτη εἶχε κεφάλαιον 5500 γροσίων, καὶ ἕτερόν τι κεφάλαιον κληροδοτηθὲν παρὰ τοῦ ἐπί τινα καιρὸν τῆς συνοικίας ταύτης ἀρχιερατικῶς προστάντος πρώην Πρεσρένης Γερασίμου. Τούτων ὁ τόκος ὡς καὶ 200 γρόσια διδόμενα κατ'ἔτος ἀπὸ τοῦ ταμείου τοῦ αὐτόθι ναοῦ, καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ ἐνοικίου οἰκίας τινὸς ἀφιερωθείσης εἰς τὴν σχολὴν εἰσπραττόμενα, συνετήρουν αὐτήν, δι'ἣν ἦν ὡρισμένον ἴδιον οἴκημα·— ἀρχαιοτέρα ὑπάρχει ἡ ἐν **ἓξ Μαρμάροις σχολὴ**· γράμμα τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ ἐκδεδομένον κατὰ σεπτέμβριον τοῦ 1763, καὶ γεγραμμένον εἰς γλῶσσαν τουρκικὴν δι'ἑλληνικῶν χαρακτήρων, ἱδρύει τὴν σχολὴν καὶ καθίστησι διδάσκαλον τῶν ἑλληνικῶν τὸν ἱερομόναχον Αὐξέντιον, ἐπὶ ἐτησίῳ μισθῷ γροσίων 250, βοηθούμενον καὶ ὑφ'ἑνὸς διδασκάλου τῶν κοινῶν γραμμάτων. Ἐκ δὲ τῶν εἰς τὰ προάστεια τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱδρυμένων σχολῶν, ἀρχαιοτέραν νομίζω τὴν **σχολὴν** τοῦ **Ῥυσίου** (**Ἀρετσοῦς**), ἥτις ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Μελετίου (1769) καὶ ἧς γνωρίζει ἡμῖν ὁ Μακραῖος τὸν διδάσκαλον Κωνσταντῖνον· ἐκ γράμματος δὲ τοῦ πατριάρχου Γερασίμου ἀπολελυμένου κατὰ μῆνα αὔγουστον τοῦ 1799 μανθάνομεν ὅτι ἡ σχολὴ τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων συνέστη «πόνῳ καὶ πλείστῃ ὅσῃ σπουδῇ τοῦ μακαρίτου ἐν ἱεροδιδασκάλοις Ἀγαθαγγέλου», ἥτις ὕστερον διελύθη· διὸ ὁ ἱεροδιδάσκαλος Ἀγάπιος ὁ Πατρεὺς, συνδρομῇ πολλῶν φιλομούσων, ἰδίως τοῦ μακαρίτου Κωστάκη χατζῆ Ἀσλάνη, εἰς 5500 γρ. συμποσουμένῃ, συνέστησεν αὐτήν αὖθις· τοῦ δὲ οἴκου, ἐν ᾧ ἐδιδάσκοντο τὰ μαθήματα ἐρειπιωθέντος, ἐπιμελείᾳ τοῦ Χαλκηδόνος Ἱερεμίου, «ὡς φιλομούσου καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα κοινωφελῆ καὶ θεάρεστα μεγάλην τὴν ἔφεσιν καὶ ῥοπὴν ἔχοντος» ᾠκοδομήθη σχολή, ἀνατεθεῖσα εἰς τὴν φροντίδα τῶν συντεχνιῶν τσοχατζίδων, γουναράδων καὶ ἀδαμαντοπωλῶν, καὶ ὡρίσθη διδάσκαλος «ὁ λογιώτατος ἐν ἱεροδιδασκάλοις Ἀγάπιος», συμφωνηθεὶς 'να μένῃ διδάσκων ἐφ' ὅρου ζωῆς· καὶ τὰ μὲν χρήματα ἐτο-

Διονύσιος ὁ Καλλιάρχης ὁ πρώην μὲν τῆς Λαρίσσης εἶτα δὲ τῆς Ἐφέσου μητροπολίτης ὑπῆρξεν ὡσαύτως ἀκατάβλητος τῶν γραμμάτων προστάτης· βυζάντιος τὴν πατρίδα, γόνος ἐπισήμου οἰκογενείας καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Λαρίσσης Μελετίου, ὃν καὶ διεδέξατο, καὶ τοῦ Νύσσης Μακαρίου, ἐδιδάχθη ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ· τὸν δ'ἀριθμὸν τῶν ὑπ'αὐτοῦ συστάντων σχολείων, εὑρίσκομεν παρὰ τῷ ἐξ Οἰκονόμων Κωνσταντίνῳ· «εἰς ποίαν ἐπίσημον χώραν—λέγει—τῶν δύω μητροπόλεων δὲν ἐσύστησε σχολεῖον; Τίνα γνωστὸν αὐτῷ πεπαιδευμένον ὁμογενῆ δὲν ἐτίμησε καὶ δὲν ἐπροστάτευσεν; ὦ μῆτερ Θεσσαλία, καὶ σύ, Ἰωνία, κάλλισται ἐπαρχίαι καὶ περιώνυμοι, ἕως οὗ ῥέουσιν οἱ ποταμοί σας, καὶ ἀνθοῦσιν αἱ πεδιάδες σας καὶ τὰ δένδρα, καὶ στέκουσιν ὑψηλαὶ αἱ τῶν ὀρέων σας κορυφαί, θέλεται κηρύττει τὸν ζῆλον τοῦ ἀοιδίμου προστάτου τῶν ἀοιδῶν τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τοῦ Ἑλικῶνος. Πολύχνιον, παρομοιάζουσι συνάμα λαμβανόμενα τὰ διδασκαλεῖα, μικρὰ καὶ μεγαλήτερα, ὅσα, συνεργούντων τῶν φιλομαθῶν ἑκατέρας τῆς πνευματικῆς αὐ-

---

κίσθησαν εἰς ἀξιόπιστα μέρη, αἱ δὲ χρεωστικαὶ ὁμολογίαι κατετέθησαν ἐν τῷ ταμείῳ τῆς συντεχνίας τῶν γουναράδων· — νεωτέρα ὑπάρχει ἡ **σχολὴ Χρυσουπόλεως**, συστᾶσα κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὡς εἰκάζω ἐκ γράμματος τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου ς΄. Ἡ σχολὴ αὕτη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ αἰῶνος ἡμῶν παρακμάσασα, ὑπεστηρίχθη τῷ 1816 ὑπὸ τῶν κατοίκων τοῦ προαστείου τούτου, ἀθροισάντων γρ. 3000 κατατεθέντα ἐπὶ τόκῳ, ὅστις μετὰ καὶ τοῦ εἰσοδήματος τῆς πανηγύρεως τῆς Θεοτόκου Μυρτιδιωτίσσης καὶ τοῦ τῶν δίσκων, ὡρίσθη 'να συντηρῇ τὴν σχολήν·—νεωτέρα καὶ ταύτης εἰμὴ σύγχρονός ἐστιν ἡ **σχολὴ** τῶν **Τούζλων**, συστᾶσα κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, εἶτα δ'ἀμεληθεῖσα, καθὰ μανθάνει ἡμᾶς γράμμα τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου ς΄ κατὰ μάϊον τοῦ 1817 ἀπολελυμένον· ὁ τότε Χαλκηδόνος Γεράσιμος, πρὸς τοῖς λοιποῖς σχολείοις, ἅπερ ἵδρυσεν, ἐφρόντισε καὶ τούτου, συναθροίσας ἐκ συνδρομῶν 11000 γρ. ἵνα ἐκ τοῦ τόκου αὐτῶν, ὡς καὶ τεσσάρων δίσκων, περιαγομένων ἐν ταῖς τέσσαρσιν ἱεραῖς ἐκκλησίαις τῶν Τούζλων, συντηρῆται ἡ σχολὴ τοῦ προαστείου τούτου. Ταῦτα κατὰ τοὺς πατριαρχικοὺς κώδηκας.

τοῦ ποίμνης κατοίκων, ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων, καὶ ηὔξησε στενούμενα, καὶ κλονούμενα συνέπηξεν ἡ ἀκάματος φιλοτιμία τούτου τοῦ ἱεράρχου. Ὑπ' αὐτοῦ συνέστη κατὰ πρῶτον σχολεῖον ἑλληνικὸν εἰς τὴν Λάρισσαν· ὑπ' αὐτοῦ πλουσίως ἐπροικίσθη ἡ κοινωφελὴς τῆς Τυρνάβου σχολή, καὶ ἐτιμήθη ἀξίως ὁ μεταξὺ τῶν τότε φαεινῶν τῆς Θεσσαλίας ἀστέρων εὐκλεῶς διαλάμπων ἀοίδιμος διδάσκαλος, Ἰωάννης ὁ Οἰκονόμος· ὑπ' αὐτοῦ συνεκροτήθησαν πολλὰ μικρότερα παιδαγωγεῖα εἰς διάφορα χωρία τῆς ἐπαρχίας. Αὐτὸς πάλιν ἐπαγίωσε τὸ σχολεῖον τῆς Μαγνησίας· αὐτὸς τὸ τῆς Ἐφέσου, τὸ τῆς Περγάμου, τὸ τῶν Βρυούλων[1]. Αὐτὸς ὑπερασπίσθη κινδυνεῦον τότε νὰ κρημνισθῇ τὸ λαμπρὸν καὶ κοινωφελέστατον γυμνάσιον τῶν Κυδωνιῶν· αὐτὸς ἐξήρπατεν ἕνα τῶν αὐτοῦ διδασκάλων ἐκ τῶν ὀνύχων τῆς συκοφαντίας. Αὐτὸς ἀντέστη γενναίως εἰς τὸν κατὰ τοῦ γυμνασίου τῆς Σμύρνης ὠμότατον καὶ ἀνωνόμαστον πόλεμον. Αὐτὸς μάλιστα κατώρθωσε τὴν σύστασιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μεθοδικωτάτου σχολείου τῆς μουσικῆς. Αὐτὸς ἔτρεφε πολλοὺς πολλαχοῦ ἐν ταῖς σχολαῖς σπουδάζοντας πτωχοὺς μαθητάς»[2].

---

1. **Σχολῆς** ἐν **Βρυούλλοις** (Κλαζομεναῖς) οὐδαμῶς μιμνήσκεται ὁ Μ. Παρανίκας, ὡς οὔτε τῆς ἐν **Περγάμῳ**, οὔτε τῆς ἐν **Ἐφέσῳ**· τῆς ἐν Βρυούλλοις σχολῆς ἀναφέρεται τῷ 1818 διδάσκαλος Εὐσέβιος Σμυρναῖος (φαρμακοποιία Διονυσίου Ηὐρρου· ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1818, κατάλογος συνδρομητῶν σελ. 216).

1. Οἰκονόμου λόγος εἰς τὸ μνημόσυνον τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχιερέων· § ιε΄· τολμῶ ἵνα προσθῶ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου λεγόμενα ὅτι καὶ ἐν **νέᾳ Ἐφέσῳ** ὑπῆρχε **σχολὴ** ἐν ἀρχαῖς τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἣν ἴσως ἐννοεῖ διὰ τῆς λέξεως Ἐφέσου. Ἐν γράμματι τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Δ΄, ἀπολελυμένῳ τὸν μάϊον τοῦ 1811, ἀναγινώσκω ὅτι Σαμουὴλ ἱερομόναχος Ἰθακήσιος, ἐφ' ἱκανοὺς χρόνους ἐν τῇ χώρᾳ **Κουσάδασι** τῆς ἐπαρχίας Ἐφέσου σχολαρχήσας, ἠγόρασεν ἐξ ἰδίων οἶκον ἐν **Ἰθάκῃ** θέλων ἵνα συστήσῃ **σχολήν**· «ἐπεὶ δὲ ζῶν οὐκ ἔφθασεν ἀπελθεῖν καὶ συγκροτῆσαι αὐτὴν μεθ' ὅλων τῶν ἀναγκαίων», ὥρισε διὰ διαθήκης ἵνα ὁ μαθητὴς αὐτοῦ καὶ ἀνεψιὸς «λογιώτατος Ἀντώνιος» ἀναλάβῃ τὴν διδασκαλίαν· ἐκληροδότησε δὲ καὶ 6000 γρόσια, τοκισθέντα ἐπὶ τόκῳ δέκα τοῖς ἑκατὸν, πρὸς συντήρησιν τοῦ διδασκάλου καὶ τῆς σχολῆς. καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ βιβλία τῇ σχολῇ Ἰθάκης, εἰς ἣν ἐδωρήσατο καὶ ὁ Ἀντώνιος τὰ ἑαυτοῦ. Ὁ Σαμουὴλ οὗτος ἐπωνυμεῖτο Κασιανὸς, ἦν δὲ εἰδήμων καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης, διδάξας ἐν νέᾳ Ἐφέσῳ· βλ. Νικολάου Καραβία Γρίβα λεξικὸν τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν ἐν λέξει.

Ἱερόθεος ὁ Εὐρίπου ἦν Νάξιος καὶ ἐξάδελφος τοῦ φιλοπονωτάτου μοναχοῦ Νικοδήμου, λόγιος ἀνὴρ καὶ τῶν γραμμάτων προστάτης, μητροπολίτης Ἰωαννίνων γενόμενος τῷ 1799, καὶ ἀποθανὼν τῷ 1810 κατὰ ὀκτώβριον. Δαπάνῃ τοῦ Ἱεροθέου ἐξεδόθησαν τοῦ Νικοδήμου τὸ συμβουλευτικὸν ἐγχειρίδιον περὶ φυλακῆς τῶν πέντε αἰσθήσεων, καὶ ἡ ἑρμηνεία εἰς τὰς ἑπτὰ καθολικὰς ἐπιστολάς[1].

Καὶ ὁ Προύσης Ἄνθιμος, ὑπεστήριξε τὰ γράμματα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ[2], ἀλλὰ πρὸ πάντων ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος· Κύπριος τὴν πατρίδα, εὐπατρίδης, σεμνὸς τὰ ἤθη, φιλομαθέστατος, ἐσπούδασεν ἐν Βενετίᾳ, ἐδίδαξεν ἐν Ἀθήναις, κηρύττων καὶ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· χειροτο-

---

τὴν διδασκαλίαν· ἐκληροδότησε δὲ καὶ 6000 γρόσια, τοκισθέντα ἐπὶ τόκῳ δέκα τοῖς ἑκατὸν, πρὸς συντήρησιν τοῦ διδασκάλου καὶ τῆς σχολῆς. καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ βιβλία τῇ σχολῇ Ἰθάκης, εἰς ἣν ἐδωρήσατο καὶ ὁ Ἀντώνιος τὰ ἑαυτοῦ. Ὁ Σαμουὴλ οὗτος ἐπωνυμεῖτο Κασιανὸς, ἦν δὲ εἰδήμων καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης, διδάξας ἐν νέᾳ Ἐφέσῳ· βλ. Νικολάου Καραβία Γρίβα λεξικὸν τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν ἐν λέξει.

1. τοῦ συμβουλευτικοῦ ἐγχειριδίου ἐκδοθέντος τῷ 1801 (ἐν Βιέννῃ βεβαίως, διότι τόπος ἐκδόσεως οὐ σημειοῦται) ἐπιστασίᾳ Ἀνθίμου Γαζῆ προτάττεται ἡ εἰκὼν τοῦ Ἱεροθέου Ἰωαννίνων, καὶ δύο αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐξάδελφον Νικόδημον ἀγιορείτην ἐπιστολαί, μετὰ δύο ἀπαντήσεων τοῦ Νικοδήμου, ἐπιτάσσονται δὲ μία διατριβὴ τοῦ Ἱεροθέου περὶ τοῦ σχήματος τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου, μία περὶ τῆς ἐπὶ τῆς σταυρώσεως τοῦ Κυρίου ὑπερφυσικῆς ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου, τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ἑσπερινοῦ τοῦ πάσχα εἰς μέτρον ἡρωϊκὸν καὶ τελευταῖον ἀπολογία τις ὑπὲρ τοῦ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ *ἀοράτου πολέμου* κειμένου σημειώματος περὶ τῆς Θεοτόκου· —τῆς δὲ εἰς τὰς ἑπτὰ καθολικὰς ἐπιστολὰς ἑρμηνείας τοῦ Νικοδήμου, ἐκδεδομένης ἐν Βενετίᾳ τῷ 1806, προτάσσονται ἐπικυρωτικαὶ ἐπιστολαὶ Νεοφύτου πατριάρχου πρώην Κωνσταντινουπόλεως, Κυρίλλου ἱερομονάχου πνευματικοῦ τοῦ ἁγίου Ὄρους, Εὐστρατίου ἱεροκήρυκος Ἰωαννίνων καὶ Σπυρίδωνος Βλαντῆ.

2. περὶ τῆς ἀνοργανώσεως τῆς ἐν **Προύσῃ σχολῆς** βλ. *Λόγιον Ἑρμῆν* 1820 σελ. 516· συνέστη δ' ἡ σχολὴ τῆς Προύσης τῷ 1804.

νηθεὶς Λιβύης μετετέθη κατόπιν εἰς τὴν Νικομήδειαν, ἔνθα καὶ σχολὴν ἵδρυσε[1].

Τούτων πάντων τοὺς ὑπὲρ τῶν γραμμάτων ἀγῶνας εὐγνωμόνως ἡ ἱστορία στηλογραφεῖ· ὁ Κομνηνὸς Ὑψηλάντης ἀναγράφων τοὺς ἐπ' αὐτοῦ πόρους τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, λέγει: «οἱ δὲ ἀρχιερεῖς δίδουσιν ἀνὰ ἔτος ἕκαστος κατὰ τὸν βαθμόν τους καὶ κατὰ τὴν κατάστασιν τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ μὲν γρόσια 40, οἱ δὲ 30, οἱ δὲ 20, οἱ δὲ 15, οἱ δὲ 10· ἀποδώοι Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἀντάξιον τὸν μισθόν. Οἱ δὲ ἄρχοντες τῆς πολιτείας οὐδὲ ὀβολόν». —«Δεῖ δὲ, ὡς εἰπεῖν, ἔγραφέ τινι τῶν ἀρχόντων περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀκαδημίας Σέργιος ὁ Μακραῖος, ἐράνου κοινοῦ ἀπὸ δικαίας τῆς γνώμης, ἵν' ἡ σχολὴ ἐπιμείνῃ καὶ εὐφορίᾳ ἐν λόγοις· οὐ γὰρ μόνη ἡ ἐπαινετὴ τῶν ἀρχιερέων χορηγία ἀποχρήσειε πρὸς τηλικοῦτον ἔργον, οὐδ' ἐὰν προσήκει ἐπ' αὐτοῖς μόνοις τὴν σχολὴν πένεσθαι· ἢ μόνοις τούτοις ὀφείλεται τῶν κοινῇ συμφερόντων φροντίζειν, τοῖς δ' ἄλλοις μηδένα λόγον ποιεῖσθαι... ἀλλ' εἰ μὲν τῶν ἀρχιερέων μόνον αὕτη ἡ σχολὴ, τίς ἡ τῆς πανευγενοῦς τῶν ἀρχόντων ὁμηγύρεως; »

1. ἡ ἐν **Νικομηδείᾳ σχολὴ** συνέστη τῷ 1800, δύο δὲ περὶ αὐτῆς ἐδημοσίευσέν ὁ Μ. Παρανίκας ἔγγραφα ἐν τῇ ΙΑ' ἐπετηρίδι τοῦ ἑλλ. φιλολ. συλλόγου σελ. 80 —83, ἐξ ὧν μανθάνομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1795— 1800 περιεφέροντο δίσκοι ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς Νικομηδείας, ἀπενεγκόντες 2000 γρόσια, οἷς προσέθηκεν ἐξ ἰδίων ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος 1000. Ταύτας δὲ τὰς 3000 γρ. ἐτόκισε παρὰ ταῖς κοινότησι Μιχαλητσίου καὶ Καρὰ τεπὲ, ἐπίτροπον δ' αὐτοῦ διώρισε τὸν ἐκ Νικομηδείας Δημήτριον Κωνσταντίνου «ὡς ἄνδρα τίμιον καὶ παιδείας τρόφιμον». Ἐν τῇ σχολῇ ἐδίδαξαν Γεώργιος Γανοχωρίτης μέχρι τοῦ 1812, ὃν διεδέξατο Μάρκος Τζανῆς, ὁ κατόπιν Μεθόδιος μοναχὸς, μαθητὴς τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, ἀποθανὼν λοιμόβλητος τῷ 1822.— Ἡ ἐν τῇ γείτονι **Κίῳ σχολὴ** σύγχρονός ἐστι καὶ αὕτη· τῷ 1808 γινώσκομεν ὅτι ἐδίδασκεν αὐτόθι ὁ Γεώργιος Νεοπατρεύς· βλ. ἐπιτομὴ χρονολογικὴ τῆς γεν. ἱστορίας· ἐν Κωνσταντινουπόλει 1808· κατάλγ. συνδρομητῶν· τοῦτον παραλείπουσιν οἱ γράψαντες τὰ «Βιθυνικά»· ἐν Κωνσταντινουπόλει 1867 σελ. 136.

§

Καὶ λοιπὸν ὁ λόγος ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ περὶ πόρων κεφάλαιον, ἐν ᾧ τὴν πρώτην ἔδωκε θέσιν ὁ Μακραῖος εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυροκορδάτων: «Μεδίκων γὰρ οἱ μεγαλοπρεπεῖς Μαυροκορδάτοι τῇ δόξῃ προέχοντες καὶ σοφίᾳ παραπολύ εἰσι γνωριμώτεροι, τῷ τε Ἑρμῇ καὶ ταῖς Μούσαις ἐπιτερπεῖς ἄγαν καὶ οἰκειότατοι. Εἰ δὲ καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος ζῆλον, καὶ τὴν τοῦ γένους παντὸς περὶ τὰ κράτιστα καὶ μέγιστα κηδεμονίαν, καὶ τὰ λοιπὰ αὐτῶν ἡρωϊκὰ προτερήματα ἀναλογισθείην οὐ τῶν εὐμαθεστάτων καὶ λίαν εὐγενῶν καὶ ἐνδόξων Μεδίκων μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων προέχουσιν».

Ἐκ τῶν διαφόρων καταστίχων καὶ πατριαρχικῶν ἐγγράφων γινώσκομεν πόρους, τῷ μὲν 1748 ὁριζόμενα 750 γρόσια κατ' ἔτος, λαμβανόμενα ἀπὸ τῶν ταμείων τῶν ἱερῶν ναῶν, ἁγίου Νικολάου (ἐν Τζιβαλίῳ) 600, καὶ Θεοτόκου τῆς συνοικίας Βελιγραδίου γρόσια 150, αὐξανόντων δ' ὀσημέραι τῶν ἐξόδων ὑπεχρεοῦντο καὶ ἄλλαι ἐκκλησίαι 'να παρέχωσιν ἐτησίως ποσόν τι· ταῦτα κατὰ τὸ γράμμα τοῦ πατριάρχου Παϊσίου Β' τοῦ καὶ περὶ ἄλλων σχολῶν μεριμνήσαντος[1].

1. ὁ πατριάρχης Παΐσιος ἐχορήγησε τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ συνδρομὴν καὶ ἑτέραις σχολαῖς, ὡς λ. χ. τῇ ἐν Πάτμῳ, ἐκδοὺς ὑπὲρ αὐτῆς τὸν ἰούνιον τοῦ 1745 συνοδικὸν βεβαιωτήριον γράμμα, ἐξ οὗ μανθάνομεν ὅτι οἱ πρόκριτοι τῆς συντεχνίας τῶν γουναράδων ἐκ συνδρομῶν ὥρισαν κεφάλαιον γρ. 3500, ὅπως ἐκ τοῦ τόκου συντηρῶνται βοηθούμενοι ἐν ταῖς σπουδαῖς αὐτῶν οἱ ἄποροι μαθηταὶ τῆς ἐν **Πάτμῳ σχολῆς**.— Ἀπὸ γράμματος τοῦ Παϊσίου, κατὰ αὔγουστον τοῦ 1744 ἐκδεδομένου, μανθάνομεν ὅτι τότε περίπου ὁ Σταυράκης ὁ πατὴρ τοῦ διαβοήτου Γεωργίου Σταυράκογλου, συνέστησε **σχολὴν** ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς **Μιτυλήνης** ἀγοράσας ἐπὶ τούτῳ οἶκον κατὰ τὴν συνοικίαν Σαρῆ-πασᾶ, καὶ ὑποσχόμενος 'να χορηγῶσιν αὐτός τε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ὁ Σπαθάρης Γεωργάκης καὶ ὁ κουπάρης Ἰωάννης 100 γρόσια ἐτησίως· συνήχθη δὲ καὶ ἐκ συνδρομῶν τῶν ἐν Μιτυλήνῃ κεφάλαιον γροσίων 1000, τοκισθέντων

Τῷ 1759 κατὰ μῆνα ἰανουάριον ὁ πατριάρχης Σεραφεὶμ Β΄ προὐκάλεσε χορηγίαν γενναίαν τῶν ἀρχιερέων ἀπενεγκοῦσαν γρόσια 5070 ἢ σχεδὸν 20000 φράγκων.

Μικρὸν μετὰ ταῦτα ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Στέφανος Μιχαὴλ Ῥακοβίτσας διὰ χρυσοβούλλου αὐτοῦ ἐκδεδομένου

παὸὰ τῷ κοινῷ ταμείῳ τῆς χώρας, ἐπὶ τόκῳ δεκαπέντε τοῖς ἑκατόν· ὁ δὲ ἐκ τῶν προεστώτων τῆς Μιτυλήνης Μανουὴλ χατζῆ Γεωργίου ὑπέσχετο ἵνα χορηγῇ κατ' ἔτος αὐτός τε καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ, ἐφ' ὅρου ζωῆς. γρ. 50. Ἐν τῷ γράμματι ὁρίζεται ὅπως ἐκ τοῦ ἐτησίου τούτου εἰσοδήματος χορηγῆται ὁ μισθὸς τοῦ διδασκάλου καὶ συνδρομή τις «ὀκτὼ ἀπόροις καὶ ἐπιμελέσι μαθηταῖς τρεῖς ὀβολοὶ ἢ παράδες καθ' ἡμέραν, καὶ τὰ λοιπὰ ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητα ἔξοδα τοῦ σχολείου γίνεσθαι· λέγεσθαι δὲ τοῦ φροντιστηρίου τούτου καθολικὸν προνοητὴν καὶ κηδεμόνα καὶ κύριον τὸν ἄρχοντα Σταυράκην»· σχολῆς ἐν Μιτυλήνῃ ἀσαφῶς μέμνηται καὶ ὁ Μ. Παρανίκας· — ἡ δ' ἐν **Μηθύμνῃ σχολὴ** συνέστη ὑπὸ Παναρέτου μητροπολίτου Μηθύμνης τοῦ Κυπρίου, τῷ 1813, καθὰ μὲ πληροφορεῖ γράμμα τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Ϛ΄ κατὰ ἰούνιον τοῦ 1813 ἀπολελυμένον· ἑπομένως σφάλλεται ὁ συγγραφεὺς τῆς Λεσβιάδος (Λεσβιὰς ὡδὴ κτλ. ὑπὸ Σταυράκη Α. Ἀναγνώστου· ἐν Σμύρνῃ 1851 σελ. 156) γράφων ὅτι ἡ σχολὴ τῆς Μηθύμνης συνέστη πρὸ τεσσαράκοντα πέντε χρόνων (1806). Τὸ πατριαρχικὸν γράμμα λέγει ὅτι ὁ Παναρέτος «κατιδὼν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ, εἴτε ῥαθυμίᾳ τῶν προκατόχων, εἴτε σκαιότητι καιρικῇ τὸ τῆς θεοσδότου μαθήσεως καὶ παιδείας καλὸν ἐκλελοιπὸς τέλεον, ἀμαθείᾳ τε συνόντα τὰ τέκνα τῶν ἐκεῖ εὐσεβῶν καὶ ἄτης ἐν λειμῶνι κατὰ σκότον ἠλάσκοντα, ζήλου θείου ἐμφορηθείς, ἄλλως τε καὶ **τρόφιμος παιδείας ὢν**» ἔκ τε ἰδίων καὶ ἐκ συνεισφορᾶς τῶν πολιτῶν σχηματίσας κεφάλαιόν τι, συνέστησε σχολὴν ἑλληνικῶν μαθημάτων καὶ ὥρισεν αὐτῇ τόπον πρόσφορον «ἅτε ἀπωκισμένον καὶ τύρβης ἀπηλλαγμένον· ἐν τῷ γράμματι ὁρίζεται ἵνα διατελῇ ἡ σχολὴ πάντοτε ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ κατὰ καιρὸν μητροπολίτου Μηθύμνης, ὁ γ΄ ὅμως ὅρος τοῦ πατριαρχικοῦ ἐγγράφου ἐστὶν ἄξιος σημειώσεως: «ἔστω χρέος ἀπαραίτητον τῷ κατὰ καιροὺς τῆς ἁγιωτάτης ταύτης μητροπόλεως ἀρχιερατικῶς προϊσταμένῳ ἢ προσκαλεῖν καὶ ὁμοτράπεζον ἔχειν καὶ ὁμοδίαιτον τὸν διδάσκαλον, ἢ ἄλλως τὰ τῆς ζωοτροφίας αὐτοῦ ἐξ ἰδίων παρέχειν, τὸ μὲν ὅτι ἀπωκισμένης οὔσης τῆς σχολῆς οὐκ εὐμαρὴς αὐτῷ τῶν ἐδωδίμων ὁ πορισμός, τὸ δὲ ἵνα τῇ περιποιήσει καὶ περιθάλψει ἐντρεχέστερον αὐτὸν καὶ φιλοτιμότερον περὶ τὸ ἔργον παρασκευάζῃ». Ἔφοροι τῆς σχολῆς ὁρίζεται ἵνα ἐκλέγωνται δύο ἐκ Μολύβου καὶ δύο ἐκ Καλλονῆς.

τῇ 5 ἀπριλίου 1764, ὥρισεν ἀρκοῦσαν χορηγίαν τῇ σχολῇ 1000 κατ' ἔτος γρόσια, τῇ δὲ 27 οὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ τῆς Μολδαυίας Γρηγόριος Ἀλεξάνδρου Γκίκας, ἔταξε ἵνα χορηγῶνται κατ' ἔτος 500 γρόσια· καὶ ἡ μὲν ἡγεμονικὴ αὕτη συνδρομὴ ἐγένετο φιλογενεῖ προμηθείᾳ καὶ προτροπῇ τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ[1], ὅστις τῇ 28 μαΐου 1764 συγκαλέσας γενικὴν συνέλευσιν ἀρχιερέων καὶ λαϊκῶν ἀρχόντων ἀνέγνω τὸ χρυσόβουλλον αὐτοῖς, ψηφίσασιν εὐχαριστήρια· τὰ χρυσόβουλλα τῶν δύο ἡγεμόνων εἰσὶ σχεδὸν ταὐτὰ, ἀμφότεροι δὲ διορίζουσι «δίδοσθαι κατ' ἔτος ἐκ τῶν αὐθεντικῶν εἰσοδημάτων τῆς ἡμετέρας αὐθεντίας ταύτης εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει φροντιστήριον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀνὰ χίλια γρόσια, ὧν τὴν δόσιν καὶ χορηγίαν βουλόμενοι σώζεσθαι εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα χρόνον καὶ ἀμετακίνητον καὶ ἀπαράβατον διόλου διωρίσαμεν δίδοσθαι ταῦτα ἀπὸ τῶν καμαρασέων τῆς αὐθεντικῆς ὄκνας· καταστήσαντες καὶ ἐπιστάτας ἐν αὐτοῖς τοὺς κατὰ καιρὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡμετέρους ἄρχοντας καπικεχαγιάδες, ἐπὶ τὸ παραλαμβάνειν ταῦτα ἀπαραιτήτως καὶ παρέχειν ἀσφαλῶς εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ ῥηθέντος φροντιστηρίου, ὥστε πληροῦσθαι ἐξ αὐτῶν προηγουμένως μὲν τοὺς μισθοὺς τῶν διδασκάλων, καὶ ἐκ τῶν

---

1. ὁ Σαμουὴλ ἐχορήγησε τὴν προστασίαν τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ ἄλλαις σχολαῖς· ἐκ γράμματος ἐκδοθέντος τῷ 1763 μανθάνομεν ὅτι Ἐμμανουὴλ Λεόπουλος ἐν τῷ κατὰ τὴν Πελοπόννησον **Μιστρᾷ** παρακατέθετο τῇ κατὰ Μεσοχώριον ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου 2000 γρ. ὅπως τοῦ τόκου αὐτῶν τὰ μὲν τρία τέταρτα συντηρῶσιν ἕνα ἱεροδιδάσκαλον κηρύττοντα μὲν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἐκκλησίας, διδάσκοντα δὲ τοῖς φοιτῶσι νέοις τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν, τὸ δὲ ἓν τέταρτον συντηρῇ τὸν ἱεροδιάκονον τοῦ ναοῦ· — ὁ Σαμουὴλ ἐδείχθη προστάτης καὶ τῆς παρὰ τῷ **Μεσολογγίῳ σχολῆς** τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων, ἱδρυθείσης ἐν τῇ σταυροπηγιακῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Δημητρίου· παροτρύνας τοὺς κατοίκους ὅπως ἐξεύρωσι μονίμους πόρους. Ἡ πλησίον τοῦ Μεσολογγίου κειμένη αὕτη σχολή, διάφορος ὑπάρχει βεβαίως τῆς ὑπὸ Μ. Παρανίκα ἀναφερομένης (σχεδίασμα σελ. 94).

περισσευόντων γίνεσθαι τὴν δυνατὴν βοήθειαν καὶ εἰς τοὺς μαθητευομένους ἐν αὐτῷ».

Τῷ 1769 ἀναφέρονται ἐν συνοδικῷ γράμματι τοῦ πατριάρχου Μελετίου Β΄ τοῦ ἀπὸ Λαρίσσης, ἐφάπαξ κατατεθέντα ἐπὶ τόκῳ χρηματικὰ κεφάλαια: ὑπὸ τοῦ Μ. διερμηνέως τῆς Υ. Πύλης καὶ Μ. λογοθέτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας Νικολάου Σούτσου γρόσια 2000, ὑπὸ δὲ τοῦ πρώην Μ. ποστελνίκου Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου καὶ τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν Κωστάκη Μουρούζη 2000· τούτων ὁ τόκος (γρόσια 400=1200 φράγκα) καὶ ἡ ἐκ γροσίων 1500 ἐτήσιος χορηγία τῶν ἡγεμονιῶν Βλαχίας καὶ Μολδαυΐας, ἡ ἐκ γροσίων 2000 ἐτήσιος συνδρομὴ τῶν ἀρχιερέων τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ ταμείου τῆς ἐν Μεγάλῳ Ρεύματι ἐκκλησίας τῶν Ἀσωμάτων[5] διδόμενα κατ'

1. Τῇ 1 μαρτίου 1769 οἱ κάτοικοι Μ. ρεύματος παρεχώρησαν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ οἰκίαν τινα, ἐν τῷ προαστείῳ τούτῳ κειμένην καὶ ἀνήκουσαν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Ἀσωμάτων, ὑπισχνούμενοι δὲ ἵνα παρέχωσι κατ'ἔτος τῇ τοῦ γένους σχολῇ 150 γρόσια, παρεκάλεσαν ὅπως τὸν χειμῶνα μένῃ εἰς διδάσκαλος ἐκεῖ, διδάσκων τοὺς παῖδας τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, ἅτινα τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος ἐδιδάσκοντο ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ, ἐκεῖσε μετεφερομένη. Τῆς ἐν **Μ. ρεύματι σχολῆς** ταύτης οὐδεμία παρὰ Μ. Παρανίκα ἐν τῷ σχεδιάσματι μνεία· δυστυχῶς ἄγνωστον τίνες ἐν αὐτῇ ἐδίδαξαν, καὶ μόνον ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς κώδηξιν εὑρίσκω ὅτι κατ'αὔγουστον τοῦ 1806 ἐχειροτονήθη τιτουλάριος ἐπίσκοπος Μελιτινῆς ὁ ἱερομόναχος Ἰωσὴφ διδάσκαλος τῆς σχολῆς τοῦ Μ. ρεύματος. Ὁ φιλόπονος ἐκδότης τοῦ σχεδιάσματος ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ ΙΑ΄ ἐπετηρίδι (σελ. 79 τοῦ ἑλλην. φιλολ. συλλόγου χρυσόβουλλον τοῦ ἡγεμόνος Μολδαυίας Ἀλεξάνδρου Ἰω. Καλλιμάχῃ δι' οὗ ἐπικυροῖ τῷ 1798 τὴν ὑπὸ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ ὁρισθεῖσαν χορηγίαν 200 γροσίων κατ' ἔτος, ὑπὲρ τῆς σχολῆς τοῦ προαστείου τούτου. Τὰ ὀνόματα τῶν διδασκάλων τῆς σχολῆς ἐν οὐδενὶ ἐγγράφῳ ἀναφέρονται.

Ἐν πλείστοις ἐγγράφοις περὶ σχολείων, σωζομένοις ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς κώδηξι καὶ ἐν τοῖς τοῦ Κριτίου, σπανιώτατα γίνεται μνεία τοῦ ὀνόματος τῶν διδασκάλων. Πλὴν τῶν ἄνω παρ' ἐμοῦ σημειωθέντων, ἅτινά εἰσιν ὀλίγιστα, δύο ἔτι σχολὰς εὑρίσκω, ὧν ὀνομάζονται οἱ διδάσκαλοι: τὴν τῆς Σαντορίνης καὶ τὴν τῆς Σινώπης, αἵτινες γίνονται ἀντικείμενα γραμμάτων, ἡ μὲν πρώτη τοῦ πατριάρχου Νεοφύτου Ζ΄ κατὰ ὀκτώβριον

ἔτος 150 γρόσια, ἀπετέλουν (ἐν ὅλῳ γρόσια 4050) τὴν ἐτησίαν πρόσοδον πλὴν ἑτέρας τινὸς χορηγίας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱερῶν ναῶν καὶ τῶν συντεχνιῶν, ἥτις τῷ 1769 ἔμενεν ἔτι ἀόριστος.

Τῇ 1 σεπτεμβρίου 1877 ὁ πατριάρχης Σωφρόνιος Β΄ ἱδρύων τὸ φιλοσοφικὸν τμῆμα διενήργησε γενικὴν τῶν ἀρχιερέων συνεισφορὰν ἀπενεγκοῦσαν 22,450 γρόσια, ἴσως πλέον τῶν 50000 φράγκων· καὶ τὸ βάρος ὅλον ἔφερον οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου.

τοῦ 1799 γράφοντος, ἡ δὲ δευτέρα τοῦ Κυρίλλου Σ΄, οὗ τὸ γράμμα ἐκδέδοται τὸν μάϊον τοῦ 1817· καὶ περὶ τῶν σχολῶν τούτων ἐπιτραπήσεταί μοι βραχὺς λόγος, ἵνα τὰ μετὰ χεῖρας χρονικὰ συλλογὴν ἀποτελέσωσιν ὕλης χρησίμου τῷ ἐρευνῶντι τὴν ἱστορίαν τῆς τῶν κάτω χρόνων πνευματικῆς τοῦ γένους κινήσεως. Ἡ ἐν **Σαντορίνῃ σχολὴ** ἱδρύθη ὑπὸ τῶν προκρίτων καὶ Παϊσίου τοῦ ἡγουμένου τῆς αὐτόθι μονῆς τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ, ὅστις κατέθηκεν 7500 γρόσια εἰς τὸ κοινὸν τοῦ χωρίου Καστέλι τοῦ Πύργου ταμεῖον· ἐπίτροποι τῆς σχολῆς ὠνομάσθησαν ὁ Σαντορίνης Γαβριὴλ, ὁ ἡγούμενος Παΐσιος καὶ πέντε ἄλλοι, οἵτινες ἀνέλαβον τὴν εἴσπραξιν συνδρομῶν πρὸς οἰκοδομὴν οἰκήματος τῆς σχολῆς, καὶ ὧν ὁ εἷς, ὁ Ἰωάννης Λαγκαδᾶς «ὡς μετέχων παιδείας», ἵνα μὴ ἐπέρχηται βραδύτης ἀπροθύμους καθιστᾶσα τοὺς ἄλλους, ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν, ὁρισθέντος ὅπως, ὅταν οἱ μαθηταὶ προχωρήσωσιν εἰς τὰ γράμματα, «καὶ οἱ ἐπίτροποι κατίδωσιν αὐτοὺς καὶ ἄλλου χρήζοντας διδασκάλου ἐπιστήσωσιν αὐτοῖς ἄλλον κρείττονα τῇ μαθήσει». — Ἡ **σχολὴ τῆς Σινώπης** ἱδρύθη τῷ 1814, οἱ δὲ συνεργήσαντες εἰς ἵδρυσιν, λέγει τὸ γράμμα τοῦ Κυρίλλου Σ΄, «ἐπιλεξάμενοι ἕνα τῶν ἐνταῦθα πεπαιδευμένων καὶ ἐν λόγοις δοκίμων, τὸν ἐλλογιμώτατον φαμὲν κὺρ Παναγιώτην, καὶ τοῦτον ἐκκλησιαστικῷ τιμήσαντες ὀφφικίῳ, καὶ νομικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χ. Μ. Ἐκκλησίας, καὶ ἰδίαις ἡμῶν χερσὶ προχειρισάμενοι διά τε τὴν ἐπικοσμοῦσαν παιδείαν καὶ τὴν σεμνότητα τῶν ἠθῶν» ἔστειλαν διδάσκαλον· «ὃς καὶ ἀνάλογον ταῖς χρηστταῖς ἡμῶν ἐλπίσιν ἐξήνεγκε τὸν καρπόν»· ἐφ' ᾧ χαρεὶς ὁ Ἱεροσολύμων Πολύκαρπος ἀφιέρωσε τὸ ἐν Σινώπῃ μετόχιον τοῦ ἁγίου Τάφου ὡς σχολεῖον, κτῆμα ὂν ἀναφαίρετον τῆς κοινότητος· ὥρισε δὲ καὶ 100 γρ. ἐτησίως ἵνα παρέχωνται τῇ σχολῇ ἐκ τῶν δίσκων τῶν ὑπὲρ τοῦ ἁγίου Τάφου ἐν τοῖς ναοῖς τῆς Σινώπης περιφερομένων. Ὁ διδάσκαλος Παναγιώτης τῷ 1823 ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐζήτησε ἵνα ἐπικυρωθῇ αὐτῷ τὸ ὀφφίκιον τοῦ νομικοῦ, ὅπερ ἔπραξεν ὁ πατριάρχης Ἄνθιμος Γ΄ διὰ γράμματος, ἐκδεδομένου κατὰ σεπτέμβριον τοῦ 1823.

Ἐν τοῖς καταστίχοις τοῦ 1777 σημειοῦται ὅτι ἔδωκε καὶ ὁ Οὐγγροβλαχίας ἀρκετὴν ποσότητα χρημάτων (γρ. 2750) καὶ τότε τὸ πρῶτον, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, ἀναφέρεται καὶ κληροδότημα εὐγενοῦς φαναριωτίσσης τῆς ἐκ γένους Ῥωσσέτη Μαριῶρας συζύγου τοῦ λογοθέτου Δράκου Σούστου (γρ. 250). Νοεῖται ὅτι τὸ ποσὸν τοῦτο (3000 γρόσια) προσετέθη εἰς τὸ κεφάλαιον. Τῷ 1780 ἄλλη φαναριώτισσα ἡ σύζυγος τοῦ σπαθάρη Δημητράκη Σούτσου Ἑλένη ἔδωκε γρόσια 250.

Ἵνα μὴ ἐκτείνω τὸν κατάλογον τῶν λήψεων καὶ τῶν δόσεων τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, ἀρύομαι μικράν τινα σημείωσιν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων, ἐκ τῶν παλαιῶν καταστίχων τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς. Ἀπὸ τοῦ σεπτεμβρίου τοῦ 1777—σεπτεμβρίου 1778 εἰσέπραξεν ἐκ τόκων τοῦ κεφαλαίου καὶ συνδρομῶν γρόσια 3535. Κατὰ τὸ ἀκαδημιακὸν ἔτος 1778—1779 εἰσέπραξε γρόσια 2845. Τῷ 1779—1780 συνήχθησαν γρ. 2770. Τῷ 1780—1781 ἠθροίσθησαν 2513 καὶ τέλος τῷ 1781—1782 τὰ ἔσοδα τῆς σχολῆς κατῆλθον εἰς γρ. 2120. Ἀπὸ 1 μαρτίου 1793 ἕως 1 μαρτίου 1797 ἡ σχολὴ ἐλάμβανεν ἐτησίως 6225 γρ. τόκους δηλονοῦν κεφαλαίου 63050 γροσίων, ἀθροισθέντων ἐκ συνδρομῶν τῶν ἀρχιερέων (καταβαλόντων τὰς 56050), τῶν ἡγεμόνων Βλαχίας (Ἀλεξάνδρου Μουρούζη) καὶ Μολδαυίας, καὶ ἄλλων καταθέσεων. Ἤδη τῷ 1794 τὸ μὲν ἀπὸ τῆς Βλαχίας ἐτήσιον εἰσόδημα ἀνῆλθεν εἰς 1600 γρόσια, τὸ δὲ τῆς Μολδαυίας εἰς 800. Τῷ 1780 ὁ ἡγεμὼν Βλαχίας Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐδωρήσατο 6000 γρόσια, ἰδίως πρὸς οἰκοδομὴν νέου κτιρίου τῆς σχολῆς. Τὸ 1797 τὰ ἔσοδα τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἦσαν γρ. 8401. Τῷ 1798 ἦσαν γρ. 10792. Κατὰ μάϊον τοῦ 1804 ἐνεκρίθη συνοδικῶς ὅπως ἕκαστος τῶν χειροτονουμένων ἀρχιερέων ἢ τῶν ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν μετατιθεμένων προτρέρῃ ποτόν τι εἰς τὸ ταμεῖον τῆς σχο-

λῆς. Τῷ 1805 ὁ ἡγεμὼν Μολδαυίας Ἀλέξανδρος Μουρούζης ἔταξεν ἐτήσιον χορηγίαν 3000 γροσίων. Κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1806 ὁ Σκαρλάτος Σεβαστόπουλος ὁ Χῖος, ἀποθανὼν ἐκληροδότησε γρόσια 2500.

Διδακτικὸν συμπέρασμα τοῦ μακροῦ τούτου λόγου ἔστι τοῦτο, ὅτι τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἡ συντήρησις ὀφείλεται εἰς τὸν ἀνώτερον κλῆρον τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἡ δὲ ἐποπτεία ἦν αὐτῷ καὶ πάλιν ἀνατεθειμένη καὶ, ἀπὸ τῆς εἰς Κουρούτσεσμεν ἰδίως μεταφορᾶς, τῷ κλεινῷ ἡγεμονικῷ γόνῳ Δημητρίῳ Μουρούζῃ.

ΟΙ ΜΙΣΘΟΙ τῶν διδασκάλων τῆς σχολῆς οὔτε γλίσχροι ἦσαν, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς τῆς σήμερον, οὔτε πάλιν ὑπέρογκοι· τὸ ἐπὶ Παϊσίου Β' ἐκδοθὲν συνοδικὸν γράμμα (τῷ 1748) ὁρίζει ἐτήσιον μισθὸν τῷ μὲν διδασκάλῳ τῶν φιλοσοφικῶν γρ. 500, τῷ δὲ τῶν γραμματικῶν 250. Μετὰ τέσσαρα ἔτη ὁ μισθὸς τοῦ διδασκάλου τῶν γραμματικῶν ηὐξήθη εἰς 400. Τῷ 1769 ὁ μὲν τοῦ διδασκάλου τῶν φιλοσοφικῶν μισθὸς ἦν γρόσια 1000, ὁ δὲ τοῦ τῶν γραμματικῶν 600. Ἀπὸ τοῦ 1778 ὁ Σέργιος Μακραῖος ἐλάμβανε 1250 γρόσια ἐτησίως, ὁ ἐκ Σηλυμβρίας Ἀρσένιος 750, καὶ ὁ τρίτος Βασίλειος 124, ἀναβιβασθέντα κατόπιν εἰς 150 μέχρι τοῦ 1782, καὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου εἰς 180. Ἀπὸ τοῦ 1783—1785 ὁ Ἀρσένιος ἐλάμβανε κατ' ἔτος 1000 γρόσια, ὁ Βασίλειος 180, καὶ ὁ Ἠλίας 1300. Ὁ μετὰ τὸν Μακραῖον Μακάριος, ὡς καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Φώτιος ὁ Κύπριος 2000 γρόσια κατ' ἔτος· ὁ δεύτερος διδάσκαλος Θεοδόσιος 1250 κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος, εἶτα δὲ 1500, καὶ ὁ τρίτος Δημήτριος κατ' ἀρχὰς μὲν 700, ἀκολούθως δὲ 900, καὶ τὸ τρίτον ἔτος 950· ὁ Δημήτριος οὗτος ἀπὸ τοῦ 1795 ἐλάμβανεν γρόσια 1000. Ματθαῖος ὁ ἐξ Αἴνου, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐλάμβανε κατ' ἔτος γρόσια 2000, ἐν ᾧ ὁ τοῦ Μακαρίου μισθὸς εἶχεν αὐξήσει εἰς 2700 γρ. οἱ δὲ λοιποὶ ἐ-

λάμβανον ἀπὸ 1200 μέχρι 360. Ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ Πρωίου διδασκόντων, ὁ μὲν Ματθαῖος ὁ πρῶτος διδάσκαλος ἐλάμβανε γρόσια 2000, ὁ δεύτερος Ματθαῖος 1000 κατ' ἔτος, καὶ ὁ τρίτος διδάσκαλος Γεώργιος 600. Ἀπὸ τοῦ 1820 ὁ μισθὸς τοῦ Λογάδου ἦν 3000 γρόσια κατ' ἔτος.

Ἐν τοῖς ἐπὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ Μακραίου καὶ τοῦ Πρωίου ἀτελέσι κώδηξι τῶν λήψεων καὶ δόσεων τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς, εὑρίσκω ὅτι καὶ τοὺς ὑποτρόφους αὐτῆς, δέκα ἕως δώδεκα ὄντας, ὑπεστήριζε χρηματικῶς καὶ ἀρκετὰ γενναίως ἡ πατριαρχικὴ ἀκαδημία παρέχουσα ἀπὸ 100 μέχρι 200 γροσίων κατ' ἔτος· ἀλλ' ἐχορήγει συνδρομὰς ὡσαύτως καὶ τοῖς διδασκάλοις πρὸς ἔκδοσιν τῶν βιβλίων αὐτῶν· οὕτω ιῷ 1797 (ἀκριβῶς ἔτος οὐ σημειοῦται) ἔδωκεν ἡ σχολὴ 200 γρ. εἰς τὸν Ματθαῖον, ὡς βοήθειαν πρὸς ἔκδοσιν τῶν γραμματικῶν αὐτοῦ.—Ἐπαναλέγω καὶ πάλιν, ὅτι δύο Ματθαίων συγχρόνως ἀκμαζόντων, ἀγνοοῦμεν τίς ὁ τῆς γραμματικῆς συγγραφεύς, τίς δ' ὁ ἐν Φαναρίῳ καὶ τίς ὁ ἐν Μυριοφύτῳ διδάξας.

Ἀπὸ τῆς ἐπὶ Σωφρονίου Β' ἀνασυστάσεως τοῦ φιλοσοφικοῦ τμήματος, οἱ κώδηκες τοῦ ταμείου εὐκρινεῖς ὄντες πάρέχουσιν ἡμῖν τὴν πληροφορίαν, ὅτι εἶχεν ἴδιον ταμεῖον ἡ σχολή, ἐνῷ τὰ δι' αὐτὴν ἐξοδευόμενα ἀπὸ τῶν ἐτῶν 1763—1767, καταγράφονται ἐν τῷ κώδηκι τοῦ ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἐθνικοῦ ταμείου· ὑπονοῶ ὅτι τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον ἐχορήγει τοὺς μισθοὺς τῶν διδασκάλων τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, ἴσως δὲ καὶ ἄλλων σχολῶν, ὡς λ. χ. τῆς ἐν Ἐδιρνὲ-καπίῳ. Ἐν τῷ πατριαρχικῷ τούτῳ κώδηκι εὑρίσκω ὅτι, ὁ μὲν Ἀνανίας ὁ Ἀντιπάριος ἐλάμβανε κατ' ἔτος γρ. 500, ὁ δὲ Ἰωακεὶμ Πάριος γρ. 600. Τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον, ὡς γνωστὸν, ἐμίσθου τότε καὶ ἱεροκήρυκα, ὅστις τῷ μὲν 1767 ἐλάμβανε κατ' ἔτος γρ. 400, τῷ δὲ 1768 γρ. 500.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς ὑλικῆς ἀμοιβῆς ἡ ἠθικὴ ἦν μείζων· ἡ Ἐκκλησία οὐ μόνον προῆγε τοὺς διδασκάλους τῆς σχολῆς εἰς ἀρχιερατικὸν βαθμὸν, ὑπισχνουμένη αὐτοῖς ἐν τῷ καιρῷ τοῦ διορισμοῦ γέρας τοῦτο τῶν ἀγώνων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῇ λαϊκῇ τάξει μένοντας ἐβράβευε, χορηγοῦσα ἓν τῶν ἀνωτέρων αὐτῆς ὀφφικίων.

§

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας φαίνεται συστᾶσα τῷ 1769 ὅτε ὁ μέγας διερμηνεὺς Νικόλαος Σοῦτσος, καθὰ βλέπομεν ἐν τῷ γράμματι τοῦ πατριάρχου Μελετίου Β', «προικοδοτησάμενος ἀνέθετο τῇ αὐτῇ σχολῇ εἰς ὠφέλειαν τοῦ γένους καὶ μνημόσυνον αὐτοῦ διηνεκὲς, καὶ τὴν αὐτοῦ ἅπασαν βιβλιοθήκην βιβλίων ἀξιολόγων ἁπάντων, ὡς ἐν ἀκριβεῖ καταλόγῳ καὶ ἰδίῳ κώδηκι, φαίνεται κατεστρωμένα, ἐπιβεβαιωθέντι παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος». Συγχρόνως ὁ ἰατρὸς Ἀθανάσιος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης ἐδωρήσατο ἱκανὰ ἔντυπα, ὡς λ. χ. τὸν Φαβρίκιον καὶ χειρόγραφα. Τῷ 1805 κατὰ μάϊον μετεκομίσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων προσηλωθεῖσα βιβλιοθήκη τοῦ ἀειμνήστου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη· καὶ αὕτη μὲν κατετέθη ἐκεῖ κατὰ διαθήκην τοῦ Θεοτόκη καὶ προσωρινῶς, ἐπὶ τῷ ὅρῳ 'να προσηλωθῇ τῇ τοῦ Γένους σχολῇ ὀψέποτε ἱδρυθῇ τοιαύτη ἐν ἁγίῳ Ὄρει, τοιούτης δὲ κριθείσης τῆς ἐν Κουρούτσεσμε, ἐδέησε 'να μετακομισθῇ ἡ βιβλιοθήκη προσαρτωμένη εἰς αὐτήν[1]. Τῷ 1815 (δεκεμβρίου 10) ὁ πατριάρχης Κύριλλος ς', προνοῶν καὶ ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς βιβλιοθήκης τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς, ἔγραφε πρὸς τὸν μητροπολίτην

1. ἐσφαλμένως τὴν ἐξ ἁγίου Ὄρους μεταφορὰν τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Θεοτόκη ἔτάξε τῷ 1815 ὁ Μ. Παρανίκας (σχεδίασμα σελ. 26) παραπέμπων πρὸς ἀπόδειξιν εἰς τοῦ Βρετοῦ τὴν φιλολογίαν τόμ. Α' σελ. 245, ὅπου οὐδὲ γρὺ γράφεται.

Κορίνθου ἀγγέλλων μὲν ὅτι ἔν τινι μονυδρίῳ τῆς ἐπισκοπῆς Δαμαλῶν, «ἀπέχοντι τοῦ Σοφικοῦ καλουμένου χωρίου καὶ παρὰ τὴν θάλασσαν κειμένῳ» σώζεται βιβλιοθήκη τις ὑπὲρ τὰ 500 βιβλία ἔχουσα, ἅτινα συνήγαγε Κωνστάντιός τις, εἷς τῶν κολυβάδων γενόμενος καὶ πρό τινος ἀποθανών, προτρεπόμενος δ' ὅπως ὁ Κορίνθου καὶ ὁ Δαμαλῶν ἐνεργήσωσι ἵνα μετακομισθῇ ἡ βιβλιοθήκη καὶ «κατατεθῇ εἰς τὴν κοινὴν σχολὴν τοῦ Κουρούτσεσμε».

Ἄγνωστον εἴπερ ἡ βιβλιοθήκη αὕτη μετεκομίσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὡς ἐπίσης ἀγνοοῦμεν καὶ τίνες ἦσαν οἱ πρὸ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος βιβλιοφύλακες· γνωστοί εἰσι μόνον ὁ Παντολέων Φραγκιάδης διορισθεὶς τῇ 1 σεπτεμβρίου 1804 καὶ ὁ τῇ 7 αὐγούστου 1807 διαδεξάμενος αὐτὸν Ἰωάννης Βυζάντιος.

τῷ 1830 ἡ βιβλιοθήκη τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς εἶχε τόμους ἑλληνιστὶ μὲν γεγραμμένους 568· εἰς ξένας δὲ γλώσσας 840.

§

Τὸ ΓΡΑΦΕΙΟΝ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ὑπάρχον καὶ πρότερον ἐρρυθμίσθη ἐπὶ Πρωΐου διορίσαντος τῇ 1 σεπτεμβρίου 1804 γραμματέα τὸν Μανουὴλ Δημητρίου Σηλυμβριανὸν, τῇ δὲ 7 αὐγούστου 1807 τὸν Σταυράκην Νικομηδέα.

Ὅ τε γραμματεὺς καὶ ὁ βιβλιοφύλαξ ἐλαμβάνοντο ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν.

§

Ὑπὸ τὴν ἄμεσον τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας ἐποπτείαν διετέλουν τὰ σχολεῖα τοῦ Μ. ῥεύματος ἀπὸ τοῦ 1769, τοῦ προαστείου Κουρούτσεσμε, οὗτινος αἰτήσει τῶν κατοίκων συστάντος τῇ 1 δεκεμβρίου 1805, διδάσκαλον διώρισεν ὁ Πρώιος «τὸν λογιώτατον κὺρ Νικόλαον... ἵνα

παραδιδῷ μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ προθυμίας καὶ ζήλου φιλογενοῦς, συνεπιστατοῦντος καὶ τοῦ ἁγίου ἀρχιμανδρίτου κὺρ Δανιὴλ, τὰ στοιχειώδη μαθήματα τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου», ἐπὶ μηνιαίῳ μισθῷ γροσίων 50, χορηγουμένων ἀπὸ τοῦ ταμείου τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς[1].

Ἡ ἐν ΦΑΝΑΡΙΩ ΣΧΟΛΗ, ἡ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν προκαταρκτικὴ λεγομένη καὶ συγχωνευθεῖσα τῷ 1868 ἐν τῇ Μ. τοῦ Γ. σχολῇ, ἦν παράρτημα τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, καὶ ἐν αὐτῇ ἐδίδασκον δύο διδάσκαλοι (ὧν ἀγνοῶ τὰ ὀνόματα), δὶς δὲ τοῦ μηνὸς ὁ ἐν τῇ τοῦ Κουρούτσεσμε σχολῇ πρῶτος διδάσκαλος τῶν γραμματικῶν κατερχόμενος ἐπεσκέπτετο αὐτήν.

Οὕτως ἡ πατριαρχικὴ ἀκαδημία καθίστατο τὸ κέντρον καὶ ὁ ἐπόπτης τῆς τοῦ ἡμετέρου γένους διανοητικῆς κινήσεως· τῷ 1805 ὁ ἀείμνηστος Ζώης Καπλάνης ὑπέβαλε τῇ προστασίᾳ αὐτῆς (διαρρυθμίσας κατὰ τὸ πρόγραμμα αὐτῆς τὰ μαθήματα) τὴν ἐν Ἰωαννίνοις συστᾶσαν Καπλαναίαν σχολὴν, προσενεγκὼν τῇ πατριαρχικῇ ἀκαδημίᾳ 7500 γρ., ὅπως ἐκ τοῦ τόκου αὐτῶν τρέφωνται μαθηταὶ αὐτῆς ἐπιμελεῖς ἀλλ' ἄποροι· μαθὼν δ' ὅτι οἱ ἐν Κουρούτσεσμε ἀείμνηστοι τοῦ Γένους διδάσκαλοι συνέταττον τὸ μέγα λεξικὸν τῆς «Κιβωτοῦ», ἐνετείλατο τοῖς διδασκάλοις

---

1. ἀγνοῶ πόσον προγενέστεραι τῆς τοῦ Κουρούτσεσμε ἐγένοντο αἱ ἐνοριακαὶ **σχολαὶ Ὀρτάκιοϊ** καὶ **Βεσίκτασι**. Ἐν τῇ τοῦ προαστείου Βεσίκτας σχολῇ ἐκ παραδόσεως ἔχω μαθὼν ὅτι ἐδίδασκε πρὸ τοῦ 1820 ὁ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἱεροδιάκονος Ἄνθιμος Βαμβάκης, μαθητὴς μὲν τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, ἀκολούθως πρωτοσύγκελλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, τῷ 1825 χειροτονηθεὶς μητροπολίτης Ἰκονίου, τῷ 1835 προβιβασθεὶς εἰς Λάρισσαν, τῷ 1837 εἰς Νικομήδειαν, καὶ τῇ 21 φεβρουαρίου 1840 εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον (Ἄνθιμος Δ'.) Τῆς δ' ἐν Ὀρτάκιοϊ σχολῆς ἦν διδάσκαλος, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, τῷ 1803 Γρηγόριος μοναχὸς ὁ ἐκ Τρίκκης τῆς Θετσαλίας. Εἶχε δ' ἡ σχολὴ τοῦ Ὀρτάκιοϊ καὶ βιβλιοθήκην λαμπρὰν, ἣν ἐπανειλημμέναι πυρκαϊαὶ κατέστρεψαν.

τῆς Καπλαναίας σχολῆς ὅπως συντελέσωσιν εἰς τὴν ὅσον ἐνεστι τελειοτέραν τῆς Κιβωτοῦ σύμπηξιν[1].

Ἡ ἐν Κουρούτσεσμε σχολὴ καθίστατο ἀκαδημία, ἀναγορεύουσα καὶ μέλη αὐτῆς τοὺς ἐν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ τοῖς γράμμασι διακρινομένους· γνωστὸν δ' ὅτι τῇ 1 δεκεμβρίου 1804 ἀνηγόρευσε «μέλη τοῦ ἐν Βυζαντίῳ μεγάλου καὶ κοινοῦ τοῦ Γένους Μουσείου» τὸν Νεόφυτον Βάμβαν, τὸν Παΐσιον Καραπατᾶν καὶ τὸν Νικόλαον Λογάδην, μαθητὰς τοῦ Ηρωίου ἐν Χίῳ· βραδύτερον δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς διδασκάλους τοὺς ἐργαζομένους εἰς συγγραφὴν τῆς «Κιβωτοῦ».

Περὶ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ αἰῶνος ἡμῶν, ὁ Δημήτριος Μουρούζης, ὁ τὴν σχολὴν μεγάλως εὐεργετήσας καὶ ὑπὲρ αὐτῆς πολλὰ μοχθήσας ἐσκόπει 'να εἰσαγάγῃ τὴν διδαλίαν καὶ ἰατρικῶν μαθημάτων, ἐπινεύοντος τοῦ σουλτάνου Σελὶμ Γ'. τοῦ λίαν αὐτὸν εὐνοοῦντος καὶ τοσαύτας εὐεργεσίας τῷ ἡμετέρῳ γένει παρασχομένου· τοῦτο ἐκ παραδόσεως ἔχω μαθών· ἀτυχῶς ἡ τότε περιβάλλουσα τὴν πατριαρχικὴν ἀκαδημίαν αἴγλη συνεξέλιπε τῷ Δημητρίῳ Μουρούζῃ.

§

Η ΚΙΒΩΤΟΣ, ἀντὶ παντὸς ἄλλου κεφαλαίου δόξης, ἤρκει 'να κλείσῃ τὴν πατριαρχικὴν ἀκαδημίαν, ἤτις ἀπὸ τῆς ἐν

8. βλ. συστατικὰ γράμματα τῆς ἐν Ἰωαννίνοις πατριαρχικῆς σχολῆς τῶν φιλοσοφικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μαθημάτων, τῆς τε πατρώας γλώσσης καὶ τῶν ξένων διαλέκτων· ἐκδοθέντα δι' ἐξόδων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπορευομένων συνεπαρχιωτῶν, εἰς ἔνδειξιν εὐγνώμονος διαθέσεως αὐτῶν τε καὶ τῆς πατρίδος καὶ κοινῇ τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν κτίτορα κύριον Ζώην Κωνσταντίνου Καπλάνην, ἐν Μόσχᾳ διατρίβοντα· ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας· ἔτει 1806· σελ. 8 καὶ 17· ἐξ αὐτοῦ μανθάνομεν (σελ. 41) ὅτι ὁ Ζώης Καπλάνης καὶ βιβλιοθήκην ἐσχημάτισε, προσαρτήσας αὐτὴν τῇ καπλαναίᾳ σχολῇ, καὶ διατάξας ὅπως μὴ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐξάγωνται αὐτῆς βιβλία.

Κουρούτσεσμε ἐγκαταστάσεως συλλαβοῦσα τὸ σχέδιον τοῦτο, ἐπεδίωξε τὴν πραγμάτωσιν αὐτοῦ, εὑροῦσα προστάτας γενναίους τοὺς Ζωσιμάδας, ἀναγγείλαντας τῇ 21 ὀκτωβρίου 1804 πρὸς τὸν Ηρώιον, ὅτι προσφέρονται 'να ἐκτυπώσωσι τὸ λεξικὸν τοῦτο εἰς δύο χιλιάδας ἀντιτύπων, διανεμηθησομένων δωρεὰν εἰς τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ὀρθόδοξα σχολεῖα, εἰς τὰς μεγάλας πόλεις καὶ τὰς νήσους, «εἰς τιμὴν τῶν συμβουλευσάντων καὶ κοπιασάντων εἰς αὐτὸ τὸ θεάρεστον ἔργον, καὶ εἰς αἰώνιον μνημόσυνον αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν», ὡς γράφουσι. Βάσις τῆς ἐργασίας τῶν συγγραψάντων τὴν «Κιβωτὸν»[1] Ἱλαρίωνος Σιναΐτου τοῦ

1. βλ. περὶ Κιβωτοῦ *Λόγιον Ἑρμῆν* 1816 σελ. 55, 365 κ. ἑξ. τοῦ 1817 σελ. 39 καὶ τὸν ἀριθμ. 18 τοῦ 1816 τῆς γερμανικῆς ἐφημερίδος Wiener allgemeine Literatur Zeitung. ἧς ὁ συντάκτης ἐκδιδοὺς τὴν ἀγγελίαν περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ λεξικοῦ τούτου, προέταξε λέξεις τινὰς, μυκτηρίζων τὴν ἀμάθειαν τῶν συντακτῶν· ἄλλος δέ τις ἐν τῷ *Λογίῳ Ἑρμῇ* ἐπανέλαβε ταῦτα, διαφωτίσας ἀκολούθως τοὺς ἀναγνώστας ὅτι οὐδαμῶς ἐνόει 'να ψέξῃ αὐτοὺς τοὺς συντάκτας, οὓς ἀγνοεῖ, ἀλλὰ τὰς μεγαλορρημοσύνας αὐτῶν. Τότε ἀπήντησεν αὐτῷ λόγιός τις ἐκ Τραπεζοῦντος, διδοὺς πληροφορίας τινὰς περὶ τῆς Κιβωτοῦ, ὅτι δηλ. τὴν ἰδέαν τῆς ἱδρύσεως τοιούτου λεξικοῦ συνέλαβεν ὁ Δημήτριος Μουρούζης, εὑρὼν εὐθὺς ὁμόφρονα τὸν ἡγεμόνα Ἀλέξανδρον Χαντζερῆν καὶ τὸν ἀρχιμανδρίτην Δωρόθεον Ηρώιον· ὁ διατριβογράφος ἀγνοῶν τὰ πράγματα γράφει ὅτι ὁ ἰατρὸς Ἰωάννης Βλαστὸς μετέφρασε τὸν Θησαυρὸν τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου, τῆς δὲ μεταφράσεως ἡ τελειοτέρα ἐπεξεργασία ἀνετέθη εἰς διακεκριμένους λογίους, αὐτοὺς σχεδὸν, οὓς ἀναφέρω ἀνωτέρω, τῇ διαφορᾷ ὅτι ἀφαιρεῖ ἐκ τοῦ καταλόγου αὐτῶν τὸν Ἰωάννην Λεοντόπουλον καὶ προστίθησι τὸν Ἰωάννην Παλαμᾶν· ἐπειδὴ δ' ὁ Παλαμᾶς προσεκλήθη διδάσκαλος εἰς Ἀθήνας, ὁ Καραπατᾶς εἰς Πάτμον, ὁ Βάμβας μετέβη εἰς Παρίσι πρὸς σπουδὴν, συνετέλεσαν τὸ ἔργον ὁ Ψωμάκης καὶ ὁ Λογάδης· ταῦτα ὁ διατριβογράφος· ὅστις τὸν Παΐσιον Καραπατᾶν ὀνομάζει «βαθὺν, κριτικὸν καὶ φιλόπονον, κλέος τῆς Κουρουτσεσμείου σχολῆς» ἀπατώμενος ἐκ τοῦ τίτλου μέλους τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς, ὃν ἄλλοι τε, ὡς εἶπον, καὶ ὁ Καραπατᾶς ἔφερε.—Νομίζω ὅτι ὁ κατὰ τῆς Κιβωτοῦ καταφερόμενος ἐν τῷ *Λογίῳ Ἑρμῇ* ἦν ὁ Κοραῆς, ἔγραφε δὲ δυσμενῶς καὶ ὁ ἐν Παρισίῳ Ἀθανάσιος Πολίτης (*Λογ. Ἑρμ.* 1817 σελ. 495)—Τὸ ἀντίτιμον τῆς Κιβωτοῦ, ἥτις ἔμελλε 'ν' ἀποτελέσῃ τρεῖς τόμους ὡρίσθη γρόσια 120 ἤτοι φράγκα· τοῦ δ' ἐκδοθέντος

Κρητὸς, Νεοφύτου Βάμβα, Παϊσίου Καραπατᾶ, Νικολάου Λογάδου, Κωνσταντίνου Ψωμάκη, καὶ Ἰωάννου Λεοντοπούλου τῶν καὶ μελῶν τῆς Μ. σχολῆς ἀναγορευθέντων, ἐχρησίμευσε τὸ ὑπὸ Ἰωάννου Δημητριάδου τοῦ ἐξ Ἀγράφων μεταφρασθὲν λεξικὸν τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου· ὡς ἀμοιβὴν δ' εἰς τοὺς συμπήξαντας τὴν Κιβωτὸν ἔδωκαν οἱ Ζωσιμάδαι 15000 γρόσια, ἰσάριθμα δῆλον οὖν φράγκα· τὴν γενικὴν ἐπὶ τοῦ ἔργου ἐποπτείαν ἐνεπιστεύθη ὑπὸ τῆς σχολῆς ὁ Κυζίκου Ἰωακεὶμ ὁ Πάριος[1], μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ Λογάδης· οὕτως ἐξετυπώθη τῷ 1819 ὁ Α΄τόμος καὶ αἱ μέχρι τῆς ἐκφροντίζω λέξεις τοῦ στοιχείου Ε. Ἡ ἐπιχείρησις ὅμως κατεστράφη μετὰ καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου, ἐν ᾧ ἐξετυποῦτο τὸ μέγα λεξικὸν τοῦτο.

Α΄ τόμου προτάττουσιν ἐπιγράμματα ὁ Λογάδης, ὁ Κωνσταντῖνος Ψωμάκης, ὁ Παΐσιος Λαρισσαῖος, καὶ ὁ Ἱλαρίων Σιναΐτης πρόλογον.

Νομίζω ὅτι δύο τρεῖς στίχοι πρέπει 'ν' ἀφορισθῶσι τῇ μνήμῃ τοῦ πρώτου μεταφραστοῦ τοῦ **Θησαυροῦ** τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου. Ὁ **Ἰωάννης Δημητριάδης** ἐγεννήθη ἐν Φουρνᾷ τῶν Ἀγράφων, συμπολίτης καὶ συμμαθητὴς Σεργίου τοῦ Μακραίου γενόμενος, διδάξας ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Ἰασίου, ἐπὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ Ζαρζούλη καὶ τοῦ Θεοτόκη, ἰδίᾳ δὲ διδάσκαλος χρηματίσας Δημητρίου καὶ Ἀλεξάνδρου τῶν υἱῶν τοῦ ἡγεμόνος Μολδαυίας Γρηγορίου Ἀλεξ. Γκίκα, οἷς προσεφώνησε τὸ δαπάναις αὐτοῦ ἐκδοθὲν «περὶ ὀρθογραφίας πονημάτιον» Ἀναστασίου τοῦ Γορδίου (ἐν Λειψίᾳ 1777, ἐπιστασίᾳ Θωμᾶ Μανδακάση.) Ἡ τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἐρρίκου μετάφρασις σώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς, μετὰ προταττομένων ἓξ ἐπιγραμμάτων, ἅπερ ἐποίει ὁ περὶ τὴν ἀρχαΐζουσαν στιχουργίαν εὐδοκιμῶν ἡγεμονόπαις Σκαρλάτος ὁ Γκίκας. Ὁ Ἰωάννης ἀπέθανε κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ΄ ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος· ἐκάλουν δὲ τὸν ἄνδρα **φιλόσοφον**· ἴδε Markellus épisodes litteraires en Orient. Paris 1851 τόμ. Α΄, σελ. 331—333.

1. προστίθημι τοῖς περὶ Ἰωακεὶμ Ἀγχιάλου λεχθεῖσιν ὅτι ἐπὶ τῆς ἐν Ἀγχιάλῳ διοικήσεως αὐτοῦ συνεφώνησαν οἱ ἐκεῖ ἱερεῖς περὶ κοινῆς τινος συμπράξεως καὶ συμπνοίας, ὁρίσαντες ἵνα, ἄν τις ἐξωτερικῇ βίᾳ εἰσπηδήσας θελήσῃ 'να λάβῃ ναοῦ τινος τῶν ἐν Ἀγχιάλῳ τὴν ἐπιστασίαν ὑποβάλληται εἰς πρόστιμον 50 μὲν γροσίων διδομένων τοῖς πτωχοῖς, 50 τῇ ἱερᾷ μητροπόλει καὶ ἀνὰ 10 ἑκάστῳ τῶν ἱερωμένων, μένων καὶ ἀργὸς ἐπὶ τριετίαν· αἱ συμφωνίαι αὗται ἐπεκυρώθησαν διὰ πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμματος, τὸν μάρτιον τοῦ 1793.

§

Τῶν ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας[1] ἰδέαν τινὰ λαμβάνομεν ἐκ τῶν συγγραμμάτων, ἅτινα κατέλι-

---

1. περὶ τῶν οἰκημάτων, ἐν οἷς ἐγίνετο ἡ διδασκαλία ὁ Κωνστάντιος γράφει: «οἶκος τῆς σχολῆς τῶν γραμματικῶν καὶ τῶν ἐγκυκλίων ἦν τότε ὁ τοῦ μακαρίτου Κριτίου οἶκος παλαιὸς καὶ σαθρότατος· τὸ δὲ τούτου οἰκόπεδον ἐμπεριέχει ταννῦν ἐκταθέντος τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου τῷ 1798 ἔτει, ἐπὶ τῆς δευτέρας (γρ. πρώτης) πατριαρχείας τοῦ Γρηγορίου, τὸ τούτου μαγειρεῖον καὶ τὸν σταῦλον, τῆς ὁδοῦ μέχρι»· καὶ ἦν ἄρα τοῦ Κριτίου ὁ οἶκος ἐν ᾧ τόπῳ σήμερον τὸ λιθόκτιστον οἰκοδόμημα, ὅπου τὸ πατριαρχικὸν πρωτόκολλον καὶ τὰ γραφεῖα τῶν διαβατηρίων καὶ τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον· «προνοίας δὲ ληφθείσης ἀνῳκοδομήθη παρὰ τοῦ κοινοῦ πὰρὰ τὴν ὁδὸν (περὶ τὸ τσικμασοκάκι) τὴν εἰς τὴν πύλην τοῦ Πετρίου ἄγουσαν, νέα σχολὴ τῷ 1782 ἔτει (ἡ ἤδη καὶ αὐτὴ σαθρωθεῖσα), εἰς ἣν μετέβη ὁ Ἀρσένιος. Ὁ δὲ τῶν φιλοσοφικῶν τῆς σχολῆς οἶκος ἔκειτο κατὰ τὴν γωνίαν τοῦ τοίχου, ὅπου ταννῦν τὸ πρὸ τῆς πατριαρχικῆς οἰκίας κηπίδιον». Ταῦτα ὁ Κωνστάντιος ἐν τῇ περὶ τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς διατριβῇ· ἐλάσσ. συγγρ. σελ. 360—361 σημ. Ἐν δὲ τοῖς καταστίχοις τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας τοῦ 1780 εὑρίσκω τῇ 17 φεβρουαρίου 1780 ἀναφερομένην (ἀρξαμένην ἢ συντελεσθεῖσαν ἴσως) νέαν οἰκοδομὴν τῆς σχολῆς, δι' ἣν ἐξωδεύθησαν 16,452 γρόσια ἐπιστατούντων τοῦ ποστελνίκου Μιχαὴλ Σούτζου καὶ τοῦ χατζῆ Βασίλη κερεστετζῆ· τὰ χρήματα ταῦτα εἰσεπράχθησαν ἀπὸ διαφόρων, ἐν οἷς καὶ ἐκ πωλήσεως τῆς οἰκίας, ἣν ἐκληροδότησε τῇ ἀκαδημίᾳ ὁ πατριάρχης Σαμουὴλ Χαντζερῆς, πωληθείσης ἀντὶ 1700 γροσίων· καὶ τῆς μὲν δωρεᾶς ταύτης τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου, πολλαχῶς ἀποδόντος τὰ θρέπτρα τῇ παιδευσάσῃ σχολῇ μέμνηται καὶ Κομνηνὸς ὁ Ὑψηλάντης σελ. 548· οἱ δὲ τῆς σχολῆς κώδηκες σημειοῦσιν ὅτι ἡ νέα σχολὴ ἐκτίσθη ἐν τῷ τόπῳ τοῦ οἴκου τοῦ Κριτίου, καὶ ἐπ' αὐτῇ Σέργιος ὁ Μακραῖος ἐποίει δύο ἐπιγράμματα, ἐκδοθέντα ἐν τῇ τοῦ Κ. Ν. Σάθα Μεσαιων. Βιβλιοθήκῃ τόμ. Γ΄, σελ. ρθ΄. Τὸ θέρος τὰ μαθήματα ἐγίνοντο ἐν ἰδίαις οἰκίαις ἐν χωρίοις τοῦ Βοσπόρου, καὶ ἐν ταῖς νήσοις· ὁ Μ. Παρανίκας γράφει: «ἤδη ἀπὸ τοῦ 1769, κατὰ τὸ σιγίλλιον τῆς α΄ μαρτίου ἡ σχολὴ τὸν μὲν χειμῶνα ἔδει νὰ μένῃ ἐν Φαναρίῳ, τὸ δὲ θέρος ἐν Ξηροκρήνῃ (νομίζω μᾶλλον ἐν Μεγάλῳ-Ῥεύματι)· ἀκολούθως μετεφέρετο τὸ θέρος ὁτὲ μὲν (1783) εἰς τὴν ἐν Πριγκήπῳ μονὴν τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὁτὲ δὲ εἰς Θεραπεῖα (1793), εἰς τὰς νήσους (1794)». Ὑπονοῶ σύγχυσίν τινα ἐν ταῖς πληροφορίαις ταύταις. Προστίθημι ὅτι κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος ἕκαστον τῶν τμημάτων εἶχεν ἴδιον οἴκημα, ἄχρι τῆς ἐν τῷ Κου-

πον ἡμῖν οἱ ἀείμνηστοι αὐτῆς διδάσκαλοι, καὶ ὧν βραχυτάτην ἀναγραφὴν ἐποιεῖτο ὅπου ἔδει ὁ τὰ παρόντα γρά-

---

ρούτζεσμε ἐγκαταστάσεως. τούτου δ' ἕνεκεν ἔγραψαν οἱ γράψαντες ὅτι δύο σχολαὶ ὑπῆρχον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Γεώργιος Κωνσταντίνου, ὁ γράψας τὸ τετράγλωσσον λεξικὸν (ἔχω ὑπ' ὄψιν τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1801) τῷ 1757, ἀριθμῶν ἐν ὑποσημειώσει τινι τοῦ προλόγου τὰς παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει τότε λειτουργούσας σχολὰς γράφει: «ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶναι δύο κοιναὶ σχολεῖα»· ὁ δὲ Γεώργιος Φατζέας ἐκδιδοὺς τῷ 1760 ἐν Βενετίᾳ τὴν τρίτομον αὐτοῦ γραμματικὴν γεωγραφικὴν γράφει ἐν τόμῳ Β΄ σελ. 176: «εἶναι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν δύο κοιναὶ φροντιστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα παραδίδονται τὰ γραμματικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα μὲ τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον· τὰ ὁποῖα τὰ ἐπισκέπτει ὁ παναγιώτατος πατριάρχης, ὁποῦ εἶναι κατὰ καιρόν». Ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ σελ. 142 εὑρίσκω πολυτιμοτάτην τινὰ σημείωσιν περὶ τῶν κατὰ τὸ 1760 σχολῶν, ταύτην δὲ καὶ μεταγράφω καθὸ χρήσιμον τῷ μελετῶντι τὴν τῶν κάτω χρόνων ἐθνικὴν ἱστορίαν: «εἰς διαφόρους τόπους εἶναι συστημένα φροντιστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα παραδίδονται ὄχι μόνον τὰ γραμματικὰ μαθήματα, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τὰ φιλοσοφικά· καὶ πρῶτον εἰς τὸ **ἅγιον ὄρος τοῦ Ἄθω** συνεκροτήθη τώρα, εἰς τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα ἕνα **κοινὸν φροντιστήριον**, διὰ προτροπῆς Κυρίλλου τοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, μὲ συνδρομὴν ὅλου τοῦ γένους τῶν Γραικῶν, οἱ ὁποῖοι φροντίζουσιν ἐπιμελῶς τὴν σύστασιν τῆς σχολῆς ἐκείνης, καὶ μεταχειρίζονται μὲ ζῆλον οὐκ ὀλίγον τὰ μέσα ὅλα, ὁποῦ λυσιτελοῦσι διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου. Ἐκεῖ διδάσκονται ὄχι μόνον τὰ γραμματικά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπιστημονικά, εἶτ' οὖν τὰ φιλοσοφικὰ καὶ μαθηματικά, καὶ εἶναι συναθροισμένοι πλείονες τῶν διακοσίων μαθητῶν. Εἰς τὴν **Θεσσαλονίκην** εὑρίσκεται ἕτερον **φροντιστήριον**, εἰς τὸ ὁποῖον παραδίδονται τὰ γραμματικὰ μαθήματα, καὶ αὐτὸ τὸ κυβερνᾷ ἡ πολιτεία διὰ τὸ κοινὸν ὄφελος. Εἰς τὰ **Ἰωάννινα** εἶναι ἄλλα **τρία σχολεῖα**, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἓν λέγεται τοῦ Ἐπιφανίου· τὸ ἕτερον τοῦ ποτὲ Μάνου Γκιόλμα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπιστατεύει ὁ κύριος Δημήτριος Καραϊωάννης, καὶ τὸ τρίτον λέγεται τοῦ Μαρούτζη· εἰς αὐτὰ παραδίδονται γραμματικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα. Εἰς τὰς **Ἀθήνας** εἶναι ἕτερα **δύο**, τὸ ἓν δαπάνῃ τοῦ εὐγενοῦς κυρίου Ἰωάννου Δέκα, καὶ τὸ ἄλλο μὲ ἔξοδα τῆς πολιτείας. Εἰς τὴν **Τριπολιτζᾶν** εἶναι ἄλλο, μὲ ἔξοδα τῆς χώρας, εἰς τὴν **Βερροίαν** ἕτερον μὲ τὸν ὅμοιον τρόπον, ἄλλο εἰς τὴν **Λειβαδίαν**, ἄλλο εἰς τὰ **Τρίκκαλα** τῆς Πελοποννήσου, ἄλλο εἰς τὴν **Τρίκκην** τῆς Θεσσαλίας, ἕτερον εἰς τὴν **Λάρισσαν**· ἄλλο εἰς τὴν **Σάτιστα**, ἄλλο εἰς τὸ **Ἀργυρόκαστρον**, ἄλλο εἰς ταῖς **παλαιαῖς Πάτραις**, καὶ ἄλλα διάφορα εἰς διαφόρους τόπους».

φων χρονικά· ἡ σπουδὴ τῶν θεολογικῶν καὶ τῶν φιλοσοφικῶν μαθήσεων ἦν, οὕτως εἰπεῖν, τὸ κέντρον τῆς διδασκαλίας, ἧς σκοπὸς ὡσαύτως κύριος ἦν ἡ σπουδὴ τῶν ἀρχαίων λογογράφων καὶ ποιητῶν· ἀλλὰ καὶ τῶν μαθηματικῶν ἡ διδασκαλία ἐγίνετο ἀκριβεστάτη· τὰ στοιχεῖα τοῦ Εὐκλείδου, τὸ συνταγμάτιον περὶ σφαίρας τοῦ Πρόκλου ὑπεμνηματίζοντο, ὡς ὑπεμνηματίζοντο καὶ τὰ βιβλία τοῦ Ἀριστοτέλους, κατὰ τὰ χειρόγραφα καὶ τὰ ἔντυπα τοῦ Κορυδαλλέως· διότι ἡ ἐν τοῖς ἡμετέροις σχολείοις ἐπικράτησις τοῦ Κορυδαλλέως διήρκεσε δύο ὅλους αἰῶνας· ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος ἤρξατο διδασκομένη καὶ ἡ χρηστοήθεια τοῦ Ἀντωνίου Βυζαντίου· τὸ δὲ τοῦ Κορυδαλλέως ἐπιστολάριον, τοῦ Ἀφθονίου τὰ προγυμνάσματα, ἡ ῥητορικὴ τοῦ Ἑρμογένους, ταῦτα πάντα ἐμόρφουν τοὺς ἀληθεῖς διδασκάλους, τοὺς τελειοφοίτους δῆλον οὖν τῆς σχολῆς, μορφοῦντας καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν μαθητῶν αὐτῶν, καὶ βαθεῖς τῆς γλώσσης γνώστας.

Πόσα ἔτη διήρκει ἡ διδασκαλία οὐδὲν ἀκριβὲς γινώσκομεν· λαμβάνοντες ὅμως ὑπ' ὄψιν τὸν ὀργανισμὸν ἄλλων συγχρόνως συστασῶν μεγάλων σχολῶν, δυνάμεθα 'να εἴπωμεν ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν ἑλληνικῶν παρετείνετο πλέον τῶν πέντε καὶ ἓξ ἐτῶν, ἡ δὲ τῶν κατ' Ἀριστοτέλη φιλοσοφικῶν καὶ ἡ τῶν μαθηματικῶν διδασκαλία διήρκει τριετίαν. Σέργιος ὁ Μακραῖος ἔγραφε κατὰ μάρτιον τοῦ 1785 τῷ ἐν Νάξῳ διδασκάλῳ Χρυσάνθῳ[1]: «ἐπὶ τὴν

---

1. περὶ τῆς ἐν **Νάξῳ σχολῆς** εὑρίσκω ἔγγραφόν τι ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς κώδηξιν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Νεοφύτου Ζ΄ ἐκδεδομένον, κατὰ σεπτέμβριον τοῦ 1791· ἐξ αὐτοῦ μανθάνομεν ὅτι τὸν μάρτιον τοῦ 1783 ὁ τότε πανίσχυρος Μαυρογένης ἐπίεσε τὸν πατριάρχην Γαβριὴλ 'να ἐκδῷ συνοδικὸν γράμμα δηλοῦν ὅτι ὁ διάκονος Γρηγόριος Νάξιος ἐωρήσατο πρὸς χρῆσιν τῆς σχολῆς τοὺς ἰδιοκτήτους πατρικοὺς «ὀνδάδες», ἐνῷ οὐδὲν τοιοῦτο ἔπραξεν ὁ Γρηγόριος· ὅθεν ὁ πατριάρχης Νεόφυτος ἐκδίδωσι τὸ γράμμα, δι' οὗ δηλοῖ ὅτι οἱ «ὀνδάδες» εἰσὶ κτήματα τοῦ Γρηγορίου, χρησιμεύοντες ὡς σχολεῖον, οὐχὶ δὲ κτήματα τῆς κοινότητος·

γραφὴν ἤδη τεθάρρηκα, λύσιν εὑράμενος τῆς χρονίου σιγῆς τὸ δοῦναι λόγον, ὅσον ἐν λόγοις κατὰ ταύτην δὴ τὴν κοινὴν σχολὴν ἐκπεπόνηται. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα παρεθέμην λογικὴν καὶ φυσικὴν ἐκ τοῦ Βλεμμύδου, καὶ τῶν ποιητῶν σχεδὸν ἐν ἄλλῃ τινὶ κλάσει τοὺς πρώτους, ἑρμηνεύσας τὴν τέχνην· εἶτα δὲ αὖθις ἐπανιὼν, τῶν πρώτων ἐπὶ τὰ πρόσω ἀποκνούντων, ἄλλως τε τῶν μὲν τῇ ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων πιεζομένων, τῶν δὲ ἀπαγομένων τῇ ὕβρει τοῦ ἐπεισκωμάζοντος βίου, ἐκπεριῆλθον ἀριθμητικὴν, γεωμετρίαν ἐπίπεδον, ἔνθα οἱ ὁμηρίσαντες καὶ ποιητῶν ἀκροασάμενοι ἔστησαν, οἱ πλείους ἐπὶ τὸν κοινὸν βίον τραπέντες· παραλαβὼν δέ τινας αὐτῶν καὶ ἑτέρους, καὶ διδάξας κοινῇ τὴν λογικὴν αὖθις Βλεμμύδου, ἐπ' αὐτὸν τὸν φιλόσοφον σὺν ὀλίγοις διεκπονῆσαι διέγνων, συγχρώμενος τῷ λαμπροτάτῳ διδασκάλῳ Κορυδαλλεῖ, δᾳδούχῳ καὶ ὑπομνηματιστῇ γνησιωτάτῳ τοῦ φιλοσόφου. Μετῆλθον ἄρα σὺν αὐτοῖς ἐπιστήμας, τὸν νοῦν πανταχοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους θηρώμενος καὶ διερμηνεύων, τά τε περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως ὀκτὼ βιβλία, τά τε περὶ οὐρανοῦ, τά τε περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, καὶ ἤδη ἐν τοῖς μετεωρολογικοῖς ὑποβιβάζω τὸν λόγον»· ἀλλ' ἐξ ὧν τῷ ἐν Σάμῳ διδασκάλῳ Ἰακώβῳ ἔγραφε[1]

1. ἐν **Σάμῳ** ὑφίστατο **σχολὴ** περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος, κατὰ τὸν Γεώργιον Κωνσταντίνου, ἐκ δὲ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Μακραίου μανθάνομεν ὅτι ἐδίδασκεν αὐτόθι ὁ Ἰάκωβος, μεθ' οὗ ἐτήρει ἀλληλογραφίαν ὁ Σέργιος, ἐπαινῶν τὸ φιλόμουσον αἱ τὴν προθυμίαν, μεθ' ἧς εἰργάζοντο πρὸς πρόοδον τῆς σχολῆς ταύτης οἱ φιλόμουσοι Σάμιοι· ὁ Ἰάκωβος ἐδίδασκε τῷ 1785—1786, ἔκ τινος δὲ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς τοῦ Μακραίου φαίνεται ὅτι τότε συνέστη ἡ σχολή, εἰς διάλυσιν ἴσως πρὶν περιπεσοῦσα· ὁ φιλόπονος μεσαιωνολόγος Ἐπ. Σταματιάδης ἐν «Ἐπετηρίδι Σάμου» τοῦ 1877 σελ. 163 γράφει ὅτι τὴν σχολὴν, πρὸ τοῦ 1781, συνέστησε Πορφύριος ὁ ἐπίσκοπος Τυρολλώης, συνδρομῇ τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Μεθοδίου τοῦ ἐκ Λέρου· τὰ περὶ αὐτοῦ ἐκτίθεμαι πλατύτερον ἐν ἰδίᾳ μονογραφίᾳ περὶ τῶν τελευταίων μητροπολιτῶν τῆς Ἡρακλείας.

τῷ ἔτει 1786 ὁ Μακραῖος, δείκνυται ὅτι καὶ τὰς νεωτέρας δεχόμενος φιλοσοφικὰς θεωρίας ἀνέπτυσσε: «τὰ τῆς σχολῆς, λέγει, ἐπιπέπτωκεν, οὐ κατὰ τὸν Ἑρμῆν ἀναποδίζοντα, ἀλλὰ κατὰ τὸν Πηνελόπης ἱστὸν ἀνακαινιζόμενα, ἢ λυόμενα· λογικὴν γὰρ καὶ αὖθις ἀναμηρυκίζω τοῦ τρισμεγίστου Εὐγενίου παρεκτιθέμενος». Σαφέστερον γράφει πρὸς τὸν Χρύσανθον τῷ 1779: «τῇ μείζονι κλάσει τῶν μαθητῶν παρεθέμην ἤδη τήν τε λογικὴν καὶ τὰ στοιχεῖα συμπάσης τῆς φυσικῆς, τῇ δὲ ἥττονι τὴν ποιητικήν». Ὁ δὲ Πρώιος ἐδίδασκε τὸ πρῶτον ἔτος λογικὴν καὶ μαθηματικὰ, τὸ δεύτερον τὴν κατ' Ἀριστοτέλην ἠθικήν· ἀπὸ τοῦ 1804—1805 ὁ μὲν πρῶτος διδάσκαλος τῶν γραμματικῶν ἐξήγει Πλούταρχον, Ξενοφῶντα καὶ Ὅμηρον, διδάσκων τὸ συντακτικὸν, ὁ δὲ δεύτερος Ἰσοκράτην καὶ Λουκιανὸν μετὰ τοῦ τεχνολογικοῦ καὶ ὀρθογραφικοῦ·—ἐδιδάσκοντο δὲ, κατά τινα ἐπιστολὴν τοῦ Πρωίου, τὸ πρῶτον ἔτος «τὰ μαθηματικὰ τοῦ ἀειμνήστου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, ἡ λογικὴ, τὰ ποιητικὰ τοῦ Ὁμήρου, τὰ λογογραφικὰ τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Λουκιανοῦ (καὶ εἶναι νόμος τῆς σχολῆς ὁ προσερχόμενος μαθητὴς νὰ ἔχῃ ὀλίγην τινὰ εἴδησιν τῆς γραμματικῆς καὶ τῶν εὐληπτοτέρων συγγραφέων)· τὸν ἐρχόμενον χρόνον ἔχουν νὰ διδαχθοῦν ἡ τριγωνομετρία, αἱ κωνικαὶ τομαὶ, ἡ ἄλγεβρα, ἡ μεταφυσικὴ, καὶ τὸν τρίτον χρόνον τὰ φυσικὰ τοῦ Θεοτόκη, καὶ τὰ ἠθικὰ, καὶ τὸν τέταρτον τὰ ἀστρονομικὰ καὶ τὰ θεολογικά. Ἐν τούτοις δὲ νὰ παραδοθῇ δὶς ἡ ῥητορικὴ διὰ τοὺς ἱεροκήρυκας. Εἰς τὸ τέλος ἑκάστου μηνὸς γίνονται γυμνάσια μεταξὺ τῶν μαθητῶν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν διδασκάλων προβάλλοντες καὶ διαλύοντες προβλήματα μαθηματικὰ καὶ ἀριθμητικὰ (καὶ εἰς τὸ μετέπειτα καὶ ἄλλα προβλήματα κατὰ τὰς ἐπιστήμας ὁποῦ παραδίδονται)». Ἡ διδασκαλία ἐγίνετο εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ὡς καὶ ἐν ἄλλαις σχολαῖς· ἤδη τὴν

λογικὴν ἐκδιδοὺς ὁ κλεινὸς Εὐγένιος τῷ 1766 ἐξεσύριξε τὰ χυδαϊστὶ φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενα βιβλιδάρια· καὶ κατόπιν δὲ οἱ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας διδάσκαλοι ἐνέμενον διδάσκοντες καὶ γράφοντες εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην, γοητείαν νομίζοντες τὴν κατὰ Κοραῆ γραφὴν τῆς ἡμετέρας γλώσσης. Νεόφυτος ὁ Δούκας θρηνῶν τοῦ Λογάδου τὸν θάνατον, τοῦτο ὑπετύπου γράφων: «ἀλλ' ἆρά γε μεμένηκέ τις ἐν Βυζαντίῳ τῶν ἐκείνου δογμάτων διάδοχος; ἆρ' ἔσται τῆς ἀρχαίας Μούσης ὑπόλοιπος ζηλωτὴς, ἢ κατέσχε πανταχοῦ γοητεία; Ἐγὼ μὲν τοῦτ' οἶμαι, εἰ μή τις τῶν ἐκείνου ὁμιλητῶν, ἀπὸ τῶν αὐτῶν ὁρμώμενος ἀρχῶν ἰσορρόπως ἐκείνῳ οἰακοστροφῶν διευθύνῃ τῆς διδασκαλίας τὸ σκάφος!»

Ἀτυχῶς αἱ νεώτεραι τῶν ἐπιστημῶν ἀρχαὶ καὶ θεωρίαι οὐδεμιᾶς ἔτυχον εἰσαγωγῆς κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Βουλγάρεως μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος βιοτὴν τῆς σχολῆς· ὅτε ὁ Κοδρικᾶς μεταφράσας ἐξέδοτο τῷ 1794 τὸ περὶ «πληθύος κόσμων» τοῦ Φοντενέλλου, Σέργιος ὁ Μακραῖος σφοδρῶς ἐπετέθη κατὰ τοῦ συστήματος τούτου, αὐτὴν τὴν τάξιν τῆς δημιουργίας ἀνατρέψας, ὅπως μὴ ἀνατραπῇ τὸ κατὰ Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ ῥῆμα· ὁ Κούμας γράφει ὅτι[1] τοῦ Σεργίου τὰ φρονήματα ὡμοίαζον τοῖς τοῦ Ἀθανασίου Παρίου, ὅστις «ὑποπτευθεὶς τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν ὡς βλαβερὰν εἰς τὴν θεοσέβειαν, ἀντεφέρθη κατ' αὐτῆς καὶ κατὰ τῆς ἀστρονομίας»· «μολονότι ἠκροάσθη τὸν Εὐγένιον εἰς τὸν Ἄθωνα, εἶχε κηρύξειν ὅμως πόλεμον ἀδιάλλακτον κατὰ τῶν ἐξ Εὐρώπης ἐρχομένων μαθημάτων. Ὅς τις ἐπάτει τὴν Εὐρώπην, ἦτο χωρὶς ἄλλην ἐξέτασιν ἄθεος. Ἡ μαθηματικὴ κατ' αὐτὸν ἦτο πηγὴ τῆς ἀθεΐας, τῆς ὁποίας πρῶτον ἀποτέλεσμα ἦτον ἡ κατάλυσις τῆς νηστείας».

1. Κούμα ἱστορ. φιλοσοφ. ἐν τέλει· ἴδε καὶ ἱστορ. ἀνθρωπ. πράξεων ΙΒ΄, σελ. 575.

ζ

Τὰ μετὰ χεῖρας χρονικὰ ἠδύνατο 'νὰ ἐκτείνῃ ὁ γράψας, εὐγνώμων τῆς σχολῆς μαθητής· ἀλλὰ πολλῶν ἕνεκα λόγων ἐστενοχώρησεν ὠκεανὸν εἰδήσεων ἐν ὀλιγίσταις σελίσι, καὶ ἐπέσπευσε τὸ ἔργον, καίπερ γινώσκων ὅτι κατὰ τὸν Χαιρωνέα φιλόσοφον «ἡ ἐν τῷ ποιεῖν εὐχέρεια οὐκ ἐντίθησι τῷ ἔργῳ βάρος μόνιμον, οὐδὲ κάλλους ἀκρίβειαν». Οὐδ' αὐτὸς ὅμως ἐπηγγείλατο 'να γράψῃ ἱστορίαν, ἀλλ' ὁμολογεῖ ὅτι κατήρτισε συλλογὴν εἰδήσεων ἱστορικῶν περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς, χρησίμων ποτὲ γενησομένων τῷ τὴν τῶν κάτω χρόνων γραμματολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν μελετῶντι. Διαδραμὼν δὲ μακρὰν σειρὰν αἰώνων τεσσάρων, ὡς πιστὸς ὑπήκοος τῆς Α. Α. Μ. τοῦ σουλτάνου, καὶ τῆς σχολῆς μαθητὴς χάριν οἶδε καὶ τῇ σχολῇ καὶ τῇ θεόθεν ἐφ' ἡμᾶς τεταγμένῃ ἀρχῇ*, προστάτιδι διηνεκεῖ γενομένῃ τῆς παρ' ἡμῖν πνευματικῆς κινήσεως.

* οὐδὲ παραλείπει ὁ γράψας τὸν λαμπρῶς ὑπὲρ τῆς σχολῆς ἐργαζόμενον ἰσάδελφον φίλον Ἰάκωβον ἐφένδην Ἀρτεμιάδην, εἰς οὗ τὴν προθυμίαν καὶ τὴν ἀληθῆ φιλίαν ὀφείλεται ἡ ταχυτέρα ἔκδοσις τοῦ μετὰ χεῖρας βιβλίου, συντελέσαντος ἐν τούτῳ γε καὶ τοῦ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς παιδείας ἐργαζομένου Ἀβραὰμ Βαπορίδου ἐφένδη μετ' ἀκριβείας καὶ ταχύτητος, μὴ πρότερον ἀπαντωμένης, ἐπιβλέποντος τὰ τῷ ὑπουργείῳ ὑποβαλλόμενα βιβλία.

Μ. ΙΩ. ΓΕΔΕΩΝ

ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ ΕΛΑΣΣΟΝΕΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ὁ γράψας τὰ «χρονικὰ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας», ἀπὸ τοῦ 1869 εἰς τὴν ἔρευναν τῆς μεσήλικος τοῦ ἔθνους ἱστορίας ἀσχολούμενος, ἐδημοσίευσε διατριβάς τινας, ἃς νομίζων χρησίμους καὶ ἄλλοις ἐρευνῶσι τὸν κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο χρονικὸν διάστημα βίον τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, σημειοῖ ὧδε τὰς ἐπιγραφὰς ἑκάστης, μετὰ τοῦ περιοδικοῦ ἢ ἐφημερίδος, ἐν ᾗ ἐδημοσιεύθησαν. Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ παρὸν, ἕως οὗ πλήρη δημοσιεύσῃ μεσαιωνικὴν ἀνθολογίαν, πάντα περιέχουσαν ἀνατετυπωμένα τὰ ἤδη ἐκδοθέντα, μετὰ πολυτίμων προσθηκῶν, ἰδίως ἐξ ἀνεκδότων συνειλεγμένων κωδήκων.

1] **Ἀνέκδοτος ἐγκύκλιος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Γ΄** (1727)

ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ *Παρδώρᾳ* τόμ. ΚΑ΄ καὶ ΚΒ΄, μαρτίῳ καὶ ἀπριλίῳ 1871, μετὰ προτεταγμένου βίου τοῦ πατριάρχου--Β΄ ἔκδοσις ἐγένετο μετὰ μακρῶν προλεγομένων τῷ 1872, διὰ τῆς ἐφημερίδος *Κωνσταντινουπόλεως*. Ἀμφότεραι αἱ ἐκδόσεις ἀνετυπώθησαν καὶ ἐν ἰδίοις φυλλαδίοις, ἡ μὲν α΄ εἰς 50 ἀντίτυπα, ἡ δὲ β΄ εἰς 450 (αὕτη εἰς σελίδας 30 διστήλους· Δ΄ συνήθους).

2] **Φιλολογικὸς κόσμος** κτλ. βιβλιολογία περὶ τῶν ἔργων Σπ. Π. Λάμπρου (Δοξαρᾶ περὶ *ζωγραφικῆς*) καὶ Ν. Γ. Πολίτου (*μελέτη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων*)

ἐδημοσιεύθη ἐν ἐπιφυλλίδι τῆς *Κωνσταντινουπόλεως* 11 φεβρουαρίου 1872, ἔτος Ϛ΄, ἀριθμ. 1176.

3] **Ἡ κατὰ Λατίνων σύνοδος τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Γ΄** (προσθήκη εἰς τὴν *Ὀρθόδοξον Ἑλλάδα* τοῦ Δημητρακοπούλου)

ἐν τῇ *Κωνσταντινουπόλει* 14 φεβρουαρίου 1872, ἔτ. Ϛ΄ ἀριθμ. 1177.

4] **Βιογραφικὴ σημείωσις περὶ Δωροθέου Πρωίου**

ἐν τῇ *Κωνσταντινουπόλει* 23 φεβρουαρίου 1872, ἔτ. Ϛ΄ ἀριθμ. 1181.

5] **Ἐπίκρισις** μερῶν τινων τῆς *Νεοελλ. φιλολογίας* τοῦ Κ. Σάθα ἐν τῇ *Κωνσταντινουπόλει* τῷ αὐτῷ ἔτει ἀριθμὸς 1184.

6] **Βιογραφικὴ σημείωσις περὶ τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου Β΄ τοῦ Ἀκαρνᾶνος** (1188—1702), ἐν Κωνσταντινουπόλει 1872 (σελ. 26, 8ον)

ἐν τῇ *Κωνσταντινουπόλει* καὶ ἰδιαιτέρως (τῷ 1872) εἰς 250 ἀντίτυπα.

7] **Μεσαιωνικὰ ἀνάλεκτα**· Ἀθήνῃσι 1874 (500 ἀντίτυπα, σελ. 58, 8ον). Περιέχουσι δύο λόγους, ὧν ὁ α΄ ἐπιγράφεται *μεσαιωνικὸς ἑλληνισμός*· ὁ β΄ ἀντικείμενον ἔχει τὴν τῶν κάτω χρόνων διανοητικὴν κίνησιν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει.

8] **Ἡ ἐσχάτη ἀσέβεια** (σχέσεις τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν—ἀπάντησις πρὸς ἄρθρα τοῦ κ. Ὀ. Ἰαλέμου ἐν τῇ *Θρᾴκῃ*

ἐδημοσιεύθησαν ἑπτὰ ἄρθρα μου κατὰ ὀκτώβριον καὶ νοέμβριον 1874 ἐν τῇ ἐφημερίδι *Μικρᾷ Ἀσίᾳ*.

9] L'ÉCOLE PATRIARCALE DU PHANAR («Stamboul» 15 decembre 1875)—ἐδημοσιεύθη ἐπ' ὀνόματι Ἐλευθερίου Θωμᾶ.

10] **Πρωΐα** ἐφημερὶς ἐκκλησιαστικὴ καὶ φιλολογικὴ (ἡ σήμερον *Αὐγὴ*) ἐξεδόθησαν ἀριθμοὶ 15: (μαρτίου 18—11 μαΐου 1876 καὶ σεπτεμβρίου 10—18 ὀκτωβρίου 1876—μέγα Δ΄, σελ. 66 καὶ 56 δίστηλοι)· συνέχειά τῆς *Πρωΐας* ἐστὶν ἡ

11] **Ἀνατολὴ** (Δ΄ μέγα· σελίδες δίστηλοι 60) ἀριθμοὶ 7 ἀπὸ φεβρουαρίου 24—3 μαΐου 1877

ἐν ἀμφοτέραις ἐδημοσιεύθησαν ἀνέκδοτά τινα: α΄] μέρος ποιήματός τινος Ἰωάννου Σποντῇ *περὶ τοῦ βοσκοῦ, ὁποῦ ἐφανερώθη εἰς τὸν Μωρέα, κατὰ τὸ 1767 ἐν μηνὶ σεπτεμβρίου 18—β΄*] ἐπιστολαί τινες Μελετίου Πηγᾶ, Σεβαστοῦ Κυμινήτου, Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, καὶ Νικολάου Σισινίου πρὸς τὸν Ἀντιοχείας Σίλβεστρον—διατριβαί μου μου: α΄] Ἀθωικὴ ἁγιογραφία, τοιχογραφίαι Πανσελήνου—β΄] ἡ ἀγγλικανὴ καὶ ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος κλπ.

12] **Κύριλλος Λούκαρις**· ἱστορικὴ μελέτη περὶ τῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας (1454—1638) ἐν Κωνσταντινουπόλει 1874 8ον σελίδες 80 (450 ἀντίτυπα· καταστραφέντα ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, ἀνευρόντος ἅμα τῇ ἐκδόσει τεσσαράκοντα καὶ πλέον ἐπιστολὰς ἀνεκδότους τοῦ Λουκάρεως—τὸ ἐκδοθὲν μέρος ἔφθανε μέχρι τοῦ 1602).

13] **Κυρίλλου Λαυριώτου πατριαρχικὸν χρονικὸν** (1454—1794) ἐξεδόθη μετὰ προλόγου ἐν τῷ *Ἀθηναίῳ* Ἀθηνῶν, ἐν τόμῳ Ϛ΄ σελίσι 1—52 καὶ ἰδιαιτέρως εἰς 100 ἀντίτυπα.

14] **Λόγος ἐν τῇ κηδείᾳ Σοφοκλέους Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων** (χαρακτηρισμὸς τῶν λογίων ἀνδρῶν τῶν ἐν ἀρχαῖς τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ἀκμασάντων)· Ἐν Ἀθήναις 1877, σελίδες 15, 8ον, ἀντίτυπα 250 —(παρασυνάπτεται καὶ λόγος Τιμολέοντος Φιλήμονος εἰς τὸν αὐτὸν, ἐπιτάφιος).

15] **Λόγος εἰσαγωγικὸς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν,** ἀπαγγελθεὶς τῇ 19 σεπτεμβρίου 1877 ἐν τῷ ἐκπαιδευτηρίῳ Π. Ἀντωνιάδου, Ἀθήνῃσι 1877, 8ον μικρὸν, σελ. 18, ἀντίτυπα 250 (ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ περιοδικῷ *Σωτῆρι* τόμῳ Α΄).

16] **Νεοελληνικαὶ βιβλιοθῆκαι** (ἡμιτελὲς μεῖναν) ἐν *Σωτῆρι* (α΄ τόμῳ).

17] **Μνημεῖα μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως** μετὰ βιογραφικῶν εἰδήσεων περὶ Ἰωάννου Μορεζήνου τοῦ Κρητὸς, Γεωργίου Χρυσογόνου Τραπεζουντίου, Γεωργίου μοναχοῦ Λεριίου, Ματθαίου Μυρέων Ἠπειρώτου καὶ Δαμασκηνοῦ Θεσσαλονίκης· ἐδημοσιεύθησαν ἐν *Παρνασσῷ* Ἀθηνῶν, τόμῳ Α΄ καὶ ἰδιαιτέρως ἐν φυλλαδίῳ ἐκ σελίδων 44 εἰς 8ον μέγα (ἀντίτυπα 250).

18] **Τὰ οἰκονομικὰ τῆς Μ.Ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΕ΄ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος**—διοικητικὴ τῶν πατριαρχικῶν χοεῶν ἔποψις—ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ *Οἰκονομικῇ ἐπιθεωρήσει* τοῦ φίλου Ἀριστείδου Οἰκονόμου, τόμ. Ε΄, φυλλαδ. 60, φεβρουαρίῳ 1878 καὶ ἰδιαιτέρως εἰς 50 ἀντίτυπα (ἐκ σελίδων 14).

19] **Ὁ πρῶτος Φαναριώτης**· *ἱστορικὴ μελέτη* (Κριτόβουλος ὁ Ἴμβριος ὡς πολιτικὸς)—ἐδημοσιεύθη ἐν *Βύρωνι* Ἀθηνῶν, τόμ. Γ΄, σελ. 214—233.

20] **Πατριαρχικαὶ σελίδες**· ἐν τῷ *Ἡμερολογίῳ Ἀνατολῆς* τοῦ 1879, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1878 (ἀπὸ σελίδος 313—335)· ἀντικείμενον τῆς διατριβῆς: πατριαρχικοὶ κατάλογοι—ἀσάφεια αὐτῶν—ὁ τί-

τλος πατριάρχης καὶ παναγιώτατος—ὅρια τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ—ὑπαλληλία τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου—τύχαι τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ τοῦ ναοῦ.

21] **Ἰατρικὰ βυζαντινὰ στιχουργήματα** (ἄνευ προλόγου)—ἐν τῷ αὐτῷ ἡμερολογίῳ ἀπὸ σελίδος 391—401.

22] **Εἰρήνης Σεβαστοκρατορίσσης** ἀνέκδοτον ἐν Ἑλλάδι ποίημα (1143) μετὰ προλεγομένων· νῦν πρῶτον ἐκδιδόντος Μανουὴλ Ἰω. Γεδεών· Ἀθήνῃσι 1879, σελ. 40 εἰς 8ον (ἀντίτυπα 450).

23] **Ὁ μεσῆλιξ ἑλληνισμὸς καὶ ἡ ἐπιστήμη**

ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ ἡμερολογίῳ *Κρόνῳ* τοῦ 1881, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1880 ἀπὸ σελίδος 51—63.

24] **Ἐνεπίγραφα βυζαντινὰ κεράμια**—25] **Ἡ τιμὴ τῶν βιβλίων ἐν ἀρχαῖς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος**—26] **Αἱ μετὰ τὴν ἅλωσιν σχολαὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς**

ἐξεδόθησαν καὶ τὰ τρία διατριβίδια ἐν τῷ ἐκδοθέντι Α΄ (καὶ μόνῳ) τεύχει τοῦ τῆς ἐνταῦθα μεσαιωνικῆς ἑταιρίας δελτίου (οὗ ἡ ἔκδοσις ἀνεστάλη).

27] **Οἱ πατριαρχικοὶ κώδηκες** (διόρθωσις γνώμης τινὸς, ῥιφθείσης ἐν τῇ *Ἀληθείᾳ* ὑπὸ Μ. Δ. Χαμουδοπούλου—ἐξεδόθη ἐν τῷ *Ἀνατολικῷ ἀστέρι*, ἔτει Κ΄ (1880), σελ. 28—29.

28] **Ἱστορικὰ ἀθύρματα**· ἀπάντησις πρὸς αὐτὸν, ἀπαντήσαντά τινα καὶ ἐπικρίναντα τὰ δῆθεν σφάλματα τοῦ Μ. Ι. Γεδεών—ἐξεδόθη ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι, ἔτος Κ΄ (1880) ἀριθμ. 6, 7, 9, 10.

29] **Τὸ περὶ ἁγίου Ὄρους βιβλίον** τοῦ abbé Alexandre Stanislas Neyrat (ἐπίκρισις αὐτοῦ)—ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι, ἔτος Κ΄ (1881) σελ· 123—124 καὶ 249—251.

30] **Τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Βενεδίκτου** (τοῦ ἑσπερινοῦ τοῦ πάσχα)—ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι, ἔτος Κ΄ (1881) σελ. 214—215.

31] **Τὰ χειρόγραφα τοῦ Κορυδαλλέως** (σημείωσις αὐτόθι, ἐν σελίδι 264).

32] **Μεσαιωνικαὶ ἔρευναι**· τὸ θρυλλούμενον χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ (κτλ.), παρατηρήσεις τοπογραφικαὶ καὶ ἐπί τινων μολυβδοβούλλων. Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μ. λογοθέτην ἐξοχ. Σταυράκην βέην Ἀριστάρχην—ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι, ἔτος Κ΄(1881), σελ· 277—279, 285—287 καὶ 309—310.

33] **Κωνσταντινούπολις**· ἄρθρον ἐν τῷ ὑπὸ Στ. Ἰ. Βουτυρᾶ ἐκ-

διδομένῳ *Λεξικῷ ἱστορίας καὶ γεωγραφίας* τόμ. Γ΄, σελ. δίστηλοι τετάρτου σχήματος 195.

34] **Ἀνέκδοτα ὑπομνήματα περὶ τῶν πατριαρχῶν Ἀνθίμου Β΄** (1623), **Διονυσίου Γ΄** (1661) **καὶ Ἱερεμίου Γ΄** (1715).—ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ *Ἐκκλησιαστικῇ ἀληθείᾳ*, ἔτ. Β΄, σελ. 601—609.

35] **Βιβλιολογία** περὶ τῆς Bibliothèque Grecque Vulgaire τοῦ Émile Legrand· ἰδίως τοῦ Γ΄ τόμου—ἐν *Ἐκκλ. ἀληθείᾳ*, Β΄ ἔτει, σελ. 737—741.

36] **Εὐγενίου Βουλγάρεως ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ πρὸς τὸν πατριάρχην Σαμουὴλ Χαντζερῆν**—ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ, ἔτ. Β΄, σελ. 747—749.

37] **Βουλγάρεως ἐπιστολὴ πρὸς τὸν πατριάρχην Σεραφεὶμ Β΄** (μετὰ προλεγομένων περὶ τοῦ Σεραφείμ).

38] **Δαμασκηνὸς Στουδίτης** (δημοσιεύονται καὶ δεκατρεῖς ἐπιστολαὶ αὐτοῦ).

39] **Ἡ γυνὴ ἐπὶ τῶν εἰκονομαχικῶν ἐρίδων** (διορθώσεις εἰς τὴν ἱστορίαν Κ. Παπαρρηγοπούλου· κατέχει σ. τῆς *Ἐκκλ. ἀληθείας* 24).

40] **Τοῦ γραικορωμαϊκοῦ νομίμου** (Juris Græcoromanis) **τὰ παραλειπόμενα**· ἐξεδόθησαν ἄχρι τοῦδε (22 ἰουνίου 1883) ἀνέκδοτα Νικολάου πατριάρχου τοῦ Γραμματικοῦ—Ἰωάννου Φουρνῆ—Γενναδίου Σχολαρίου—Σπανδωνῆ δικαιοφύλακος—συνοδικαὶ ἀποφάσεις τοῦ πατριάρχου Γαβριὴλ Γ΄ (1705).

41] **Συμεὼν λογοθέτου τοῦ Μεταφράστου ἀνέκδοτα**· βίος Ἀνατολίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

42] **Λαμπηνοῦ ὕμνοι** εἰς τὸ Θαβώρειον φῶς.

23] **Μνημεῖα μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως**· ποίημα ἠθικὸν Τζαμπλάκου (συνδημοσιεύονται πληροφορίαι περὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Λικινίων).

44] **Μνημεῖα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ Η΄ αἰῶνος**· ὑπόμνημα εἰς τὴν ἐπωνυμίαν τῆς ἁγίας εἰκόνος τῆς Θεοτόκου τῆς Ῥωμαίας.

45] **Μανουὴλ τοῦ Φιλῆ ἱστορικὰ ποιήματα** (τῷ βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ (Γ΄ δηλαδὴ τῷ Παλαιολόγῳ)—τῷ πρωτοβεστιαρίῳ—ἐπιτάφιοι διαφόροις ἐπισήμοις βυζαντινοῖς, οἷον Ῥαμηνῷ, Καπανδρίτῃ, Ἰωάννῃ Τριχᾶ, Ἰωάννῃ Κανναβούρῃ, τῇ γυναικὶ τοῦ Βρανᾶ, τῷ Σαπωνοπούλῳ, τῇ βασιλίδι Ἀσανίνῃ).

46] **Πλακίλλα ἡ αὐτοκράτειρα.**

47] **Φαναριωτικὰ ὑπομνήματα** (ἀνέκδοτα Ἰωάννου Λεσβίου, Ἰακώβου Μάνου Ἀργείου, Ἰωάννου Καρυοφύλλη, Κωνσταντίνου Ῥαφαήλ, Ἰωάννου πρωτεκδίκου, Κωνσταντίνου Καρατζᾶ καὶ Κωνσταντίνου Γουλιανοῦ τοῦ νεωτέρου).

48] **Σειρὰ τῶν μητροπολιτῶν Βιζύης καὶ Μηδείας** (1453—1800).

49] **Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ ἀρχαίων διδασκάλων τοῦ γένους** (Εὐγενίου Γιαννούλη, Ἰωάννου Καρυοφύλλη, Κωνσταντίνου Γουλιανοῦ, Ἀνδρέου Λικινίου, Βαρθολομαίου Ἡρακλείας).

50] **Οἱ τελευταῖοι μητροπολῖται τῆς Ἡρακλείας** (1714—1830)—*Σημ.* αἱ ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 37—50 διατριβαὶ καὶ τὰ ἀνέκδοτα κείμενα, ὧν προτάττονται προλεγόμενα, ἐκδέδονται ἐν ἔτει Γ΄ τῆς *Ἐκκλ. ἀληθείας.*

51] **Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλλέως ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι τρεῖς** —ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ *Κόσμῳ* Κωνσταντινουπόλεως, ἔτ. Α΄ σελ. 473—4.

52] **Ἀθωϊτιδες ἀναμνήσεις**· ἓν μέρος ἐδημοσιεύθη πέρυσιν ἐν τῷ *Νεολόγῳ.*

53] **Ὁ Κυζίκου Γεράσιμος ὁ Χρυσοσκουλαῖος**—ἐδόθη τῷ *Κόσμῳ*, δημοσιευθήσεται δὲ προσεχῶς, ὡς καὶ

54] **Ἡ Ῥωξάννη Σκαρλάτου** (ἐν τῷ *Ἑσπέρῳ* Λειψίας, τόμ. Γ΄).

Ὁ τὴν παροῦσαν καταρτίζων σημείωσιν ἀποδίδωσι δημοσίᾳ φόρον εὐγνωμοσύνης τοῖς ἐν καιροῖς διαφόροις συνδραμοῦσι πρὸς ἔκδοσιν τῶν ἐν ἰδιαιτέροις τεύχεσιν ἐκδοθεισῶν διατριβῶν αὐτοῦ. Τοιοῦτοί εἰσιν ἡ **Ἱερὰ μονὴ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος τῶν Ῥώσσων**, ἐν ἁγίῳ Ὄρει· —οἱ ἀείμνηστοι ἱεράρχαι Κωνσταντινουπόλεως **Ἰωακεὶμ Β΄** καὶ Ἱεροσολύμων **Κύριλλος Β΄**, πρώην Ἀδριανουπόλεως **Κύριλλος**, Κρήτης **Μελέτιος**, πρώην Μαρωνείας **Ἄνθιμος**, καὶ οἱ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ γένους τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντες ΣΣ. Κυζίκου **Νικόδημος**, Δέρκων **Ἰωακεὶμ**, Λαρίσσης **Νεόφυτος**, πρώην Λαρίσσης **Δωρόθεος**, Ῥόδου **Γερμανὸς**, Μιτυλήνης **Κωνσταντῖνος**, Διδυμοτείχου **Μεθόδιος**, Λήμνου **Ἰωακεὶμ**, Ῥασκοπρεσρένης **Μελέτιος**, Βελεγράδων **Ἄνθιμος** καὶ Λέρνης **Δανιὴλ**· —ὁ ἐξοχ. Μ. λογοθέτης **Σταυράκης** βὲς **Ἀριστάρχης**, ὁ ἀρχιμ. τῆς ἐνταῦθα ῥωσσικῆς αὐτοκρ. πρεσβείας **Σμάραγδος** καὶ ὁ Ἀθήνησι ἔξαρχος τοῦ ἁγίου Τάφου ὁ ἀγαπητὸς ἀρχιμ. **Γερμανὸς Ἀποστολάτος.**

Ὁ ἐκδότης εὐγνωμόνων τοῖς προθύμως ἐγγραφεῖσι καὶ τοῦ μετὰ χεῖρας συγγράμματος συνδρομηταῖς ἴδιον ἐκδώσει πίνακα αὐτῶν, διανεμηθησόμενον αὐτοῖς μετὰ ἕνα μῆνα ἀπὸ τῆς σήμερον.

23 ἰουνίου 1883.

Διορθωσεις και Προσθηκαι.

Ἕνεκεν ἀνυπερβλήτων μοι ἐμποδίων, ἀντὶ μηνὸς ἑνός, τρεῖς παρῆλθον ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν 16 πρώτων τυπογραφικῶν φύλλων τοῦ βιβλίου μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ παρόντος 17. Προστίθημι, συνεπῶς, εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν μέχρι τῆς 23 ἰουνίου δημοσιευθεισῶν διατριβῶν μου καὶ τὰς ἔκτοτε δημοσιευθείσας· εἰσὶ δ' αὗται:

55] **Ὀρθοδόξου γυναικὸς ἐγκόλπιον**· καθήκοντα γυναικὸς, ὡς ἐν εἰσαγωγῇ· αἱ γυναῖκες τοῦ Δ΄ καὶ Ε΄ μ. Χ. αἰῶνος).

56] **Ἑτεροδιδασκαλίαι** ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως **μετὰ τὴν ἅλωσιν**· ἀναγράφονται τὰ κατὰ τὴν ἔριδα τῶν κολλυβάδων, τὴν αὐξεντιανήν, τὴν τῆς συνεχοῦς μεταλήψεως (τὰς ἐν τῷ ΙΗ΄ αἰῶνι), τὴν περὶ θείας οὐσίας καὶ θείας ἐνεργείας, τὴν περὶ τῆς ἱερᾶς προσκομιδῆς (ἐν τῷ ΙΖ΄) καὶ τὴν τῶν καρτανιτῶν (τοῦ ΙϚ΄).—Χαρακτηρισμὸς τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Παϊσίου Β΄, Κυρίλλου Ε΄ καὶ Καλλινίκου Δ΄ (1726—1757).

57] **Τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας ἐν ταῖς περιπετείαις τοῦ ἡμετέρου ἔθνους**· (ἐπεισόδιον τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας τοῦ Ι΄ αἰῶνος.

58] **Δύο ἀνέκδοτα γράμματα περὶ τῆς Ἀθωνιάδος ἀκαδημίας.**

59] **Ἀθανάσιος Κοντοειδής.**

60] **Ἀνέκδοτον ἀποσημείωμα εἰς τὸν βίον τοῦ ἐξ ἀπορρήτων.**

61] **Οἱ Οὐνῖται** (ἱστορικὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄποψις).

62] **Ὁ πατριάρχης Ἰωάσαφ Β΄ ὁ μεγαλοπρεπής** (ΙϚ΄ αἰών)· ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ τοῦ φίλου Ἀθ. Παλαιολόγου Ἡμερολογίῳ Ἀνατολῆς τοῦ 1883.

Σημ. ἡ βιογραφικὴ σημείωσις περὶ Γερασίμου Χρυσοσκουλαίου ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ *Ἐκκλησιαστικῇ ἀληθείᾳ* (ἔτος Γ΄) ὡς καὶ αἱ ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 55—62 διατριβαί.

ΜΙΑ ΠΡΟΣΘΗΚΗ

εἰδήσεώς τινος περὶ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας διέφυγέ με, καὶ διὰ τοῦτο δημοσιεύω ταύτην ἐν τέλει τῶν «Χρονικῶν». Τοῖς «Φυσιογνωμονικοῖς» τοῦ Ἀριστοτέλους, ἅπερ μεταφράσας εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων ἐξέδωκεν ὁ Ἀναστάσιος Χ. Γρ. Καρακιουλάφης, Καισαρεὺς ἀνὴρ, τῷ 1819, προσήρτηται πίναξ συνδρομητῶν, ἐξ οὗ μανθάνω ὅτι τῷ 1819 ἦν συνδιδάσκων τῷ Σεργίῳ Μυστάκῃ ὑποδιδάσκαλος τῆς ἐν Κουρούτζεσμε ἑλληνικῆς σχολῆς ὁ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΥΖΙΚΗΝΟΣ· ἐν δὲ τῇ ἐν Φαναρίῳ προκαταρκτικῇ ὁ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΕΥΣ. Καὶ ταύτης μὲν ἀναφέρονται δύο μαθηταὶ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν συνδρομητῶν Νικόλαος Μιτυληναῖος καὶ Πέτρος Ἀστυπαλίτης. Τῆς δὲ πατριαρχικῆς ἀκαδημίας δεκαεννέα, ὧν μεταγράφω τὰ ὀνόματα: Σκαρλάτος Δημητρίου Βυζάντιος (ὁ γνωστὸς λεξικογράφος)—Γεώργιος Κωνσταντίνου Καστορίας, ἐκ Ζαγορίου τῶν Ἰωαννίνων—Χριστόφορος Κωνσταντίνου Κύπριος, Λευκοσιάτης—Δημήτριος Ἰωάννου Χαραντζᾶς ἐκ Κυθήρων—Μιχαὴλ Νικολάου Ἀναγνώστου Πελοποννήσιος—Ὀνούφριος Μηκέλη Κύπριος, (ὁ κατόπιν ὑποδιδάσκαλος τῆς ἀκαδημίας)—Κωνσταντῖνος Πιτάρη Ἀθηναῖος—Θεοδόσιος Διαλεκτιάδης Βυζάντιος—Γεώργιος Παπαδόπουλος ἐξ Ἀγρ[άφων;]—Ἀντώνιος Ἐμμανουὴλ Βυζάντιος—Ἀποστόλης Τήνιος—Ἰωάννης Βυζάντιος ἐξ Ἀρμενίων—Κωνσταντῖνος Δημητρίου ἐκ Μυριοφύτου τῶν Γανοχώρων—Ἐμμανουὴλ Τήνιος—Ἰωάννης Νικολάου Ἀλεξανδροπούλου Πελοποννήσιος—Στυλιανὸς Κωνσταντίνου Λέσβιος—Γεώργιος Ἀθανασίου ἐξ Ἰωαννίνων—Ἰωάννης Ἀναγνώστης ἐξ Ἀγράφων—Ἰωάννης ἐκ Ταταρπαζαρτζικίου.

Σημ. ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος ἀναφέρει δεκαοκτὼ μαθητὰς (ἴδε *Χρονικῶν* σελ. 217).

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Ἐκ τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ παροραμάτων τὰ μὲν εὐκόλως διορθούμενα ἀφίνονται εἰς τὴν ἐπιείκειαν τοῦ ἀναγνώστου, ὡς λ. χ. ἀριθμοί τινες ὑποσημειώσεων ἐκ παραδρομῆς μείναντες ὡς εἶχον ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ ἀληθείᾳ», ἐν ᾗ τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθησαν τὰ «Χρονικά». Σπουδαῖα δέ τινα σφάλματα διορθῶ ὧδε· ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν προστατῶν τῆς σχολῆς ὁ πατριάρχης Σωφρόνιος ὁ ἀπὸ Ἀμασείας ἀριθμεῖται Β'· διόρθου Γ'. ἐν σελίδι 95, στίχῳ 6 τῆς ὑποσημειώσεως ἀντὶ νεωτέρου γράφε ἀρχαιοτέρου.

ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΙ

ΕΙΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Κωνσταντινουπόλεως.

† ὁ Ἐφέσου Ἀγαθάγγελος σώμ. 15—ὁ Ἡρακλείας Γρηγόριος 6—ὁ Χαλκηδόνος Καλλίνικος 5 — ὁ Βιζύης Κωνστάντιος 6 — ὁ Χαλεπίου Δωρόθεος 1.

† ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ πατριαρχ. θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων μητροπολίτης Σκυθουπόλεως κ. Γεράσιμος σώμ. 25.

ἡ Α. Ἐξ. ὁ Μ. Λογοθέτης Σταυράκης βέης Ἀριστάρχης σώμ. 20.

† ὁ Χαριουπόλεως Γεννάδιος 4 — ὁ Εἰρηνουπόλεως Φώτιος 2 — ὁ Παμφίλου Σωφρόνιος 1 — ὁ Σκοπέλου Παῦλος 1.

Μάρκος Βασιλείου 10. Ἀρ. Κουβαρᾶς. Μιλτ. Κλωναρίδης 2. Στ. Λογαρίδης. Δ. Χαρμαντᾶς ἰατρός. Βασ. Κ. Πανοικίδης ἐφένδης. Θεμιστ. Σαλτέλης 2. Μιχαὴλ Ἡσαΐας. Γ. Ἀποστολίδης δικηγόρος. Γεώργιος Ἀ. Παπαγεωργίου. Καισάριος ἱερομόναχος προεστὼς **Σαρμασικίου**. Γρηγόριος ἱερομ. Ῥοσσέτου πνευματικὸς Σαρμασικίου. Ἀθανάσιος ἀρχιμ. προεστὼς τῆς ἐν Κοντοσκαλίῳ ἐκκλησίας **ἁγίας Κυριακῆς**. Ἀθανάσιος ἱερομ. Χρηστίδης προεστὼς ἐν **Νεοχωρίῳ**. Ἀγαθάγγελος ἀρχιμ. Βυζάντιος προεστὼς **Διπλοκιονίου**. Πολυζώης ἱερεὺς Κυζικηνός. Τιμόθεος ἱεροδ. Βυζάντιος. Γεώργιος Καρατζᾶς (ἐν Τραπεζοῦντι). Ἀγάπιος ἀρχιμ. προεστὼς **Ξυλοπόρτης**. Μανασσῆς Παππᾶ διδάσκαλος Ξυλοπόρτης. Θεόδωρος Π. Καραμάνος. Μακάριος ἀρχιμ. Σκλαβούδης προεστὼς τῆς ἐν Κοντοσκαλίῳ ἐκκλησίας **Ἐλπίδος**. Φιλόθεος Κωνσταντινίδης πνευματικός. Δημήτριος Ζαφειριάδης ἐφημέριος. Ἀγαθάγγελος Κ. Ἀπέργης διάκονος. Θεόκλητος ἀρχιμ. προεστὼς τῆς ἐν Γαλατᾷ ἐκκλησίας τῆς **Παναγίας**. Πολυχρόνιος Γ. Παχείδης α′ ψάλτης. Δημήτριος Γ. Κυφιώτης β′ ψάλτης. Καλλίνικος Νικολαΐδης ἱεροδ. Θεσσαλός. Περικλῆς Καλλιάδης. Γρ. Πληκιάδης. Στ. Κέπετζης. Νικόδημος ἱερομ. Ἀμαξόπουλος προεστὼς **Τζιβαλίου**. Εὐαγγ. Γ. Ἀμαξόπουλος. Χαρίτων ἀρχιμ. Εὐκλείδης προεστὼς τοῦ ἐν Ὑψωμαθείοις **ἁγίου Κωνσταντίνου**. Ἄνθιμος ἀρχιμ. Κυδωνιεὺς προεστὼς τοῦ αὐτόθι **ἁγίου Γεωργίου Κυπαρισσᾶ**. Ἀλέξ. Κωνσταντινίδης διδάσκαλος. Ζήσης Θ. Ζήση. Ν. Φωτιάδης. Μάρκος Μαρκόπουλος βιβλιοπώλης· 10.

ἐπιμελείᾳ τοῦ πανιερ. ἁγίου Σκοπέλου κ. Παύλου· **οἱ ἐν Ὑψωμαθείοις**· ἀδελφοὶ Λυθεντόπουλοι. Γεώργιος Βλαχόπουλος. Κωνσταντῖνος Γεωργιάδης. Δόμνα Θωμᾶ διευθύντρια τοῦ παρθεναγωγείου. Πηγὴ Τσουκαλᾶ νηπιαγωγός. Ἀναστ. Ἀνανιάδης· **οἱ ἐν ἓξ Μαρμάροις**· Μιχαὴλ Β. Ἀλγιανάκης. Μιχαὴλ Α. Βενετσάνος· **οἱ ἐν Βλάγκᾳ**· Συμεὼν ἱερομόναχος. Βασίλειος ἱερομ. ἐφημέριος. Θεόκλητος ἱερεὺς σύγκελλος. Γερμανὸς ἱεροδιάκονος. Δαβὶδ Ἰ. Ἀλγιανάκης. Ἰορδανάκης Ῥαφαηλίδης. Π. Ν. Κακουλίδης. Ἰ. Γ. Παπαδόπουλος. Ἰ. Χρ. Καλλιφίδης. Χαρ. Ῥαμφιάδης. Ἰω. Π. Σιγάλας διευθυντὴς τῆς σχολῆς Βλάγκας.

ἐπιμελείᾳ τοῦ πανιερ. ἁγίου Εἰρηνουπόλεως κ. Φωτίου· **ἐν Πέρᾳ**· ἀρχιμ. Νεόφυτος. Σπυρίδων Οἰκονόμος. Νικόλαος ἱερεύς. Νικόδημος Ζαχαριάδης. Δαμασκηνὸς ἱεροδ. Ἀθανάσιος ἱεροδ. Εὐστράτιος Παπαδόπουλος.

ἐπιμελείᾳ τοῦ πανιερ. ἁγ. Παμφίλου κ. Σωφρονίου· **ἐν Μ. Ῥεύματι**· Θ. Συναδινός. Κ. Σ. Βλαδίκας. Μ. Εὐτυχίδης. Ἀχ. Λόγιος. Σωφρόνιος Φωτόπουλος ἱερομ. Μ. Σεληνιάδης. Κωνστ. Βακαλόπουλος σχολάρχης. Ἰωάννης Μ. Ἀλτινώφ. Ρ. Γεωργιάδης Ῥύσιος. Γεώργιος Κόβας. Μιχαὴλ Θ. Παυλίδης α′ ψάλτης τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν.

ἐπιμελείᾳ Πολυκάρπου ἀρχιμανδρ. προεστῶτος τοῦ ἐν Γαλατᾷ **ἁγίου Ἰωάννου**. Πολύκαρπος ἀρχιμανδρίτης. Μιχαὴλ ἱερεὺς Ψαρὸς χῖος. Ἠλίας ἱεροδ. χῖος. Νικήτας Παπαγιαννόπουλος. Ἑλένη Καλογερᾶ. Στ. Ἀνανίου. Θεοδώρα Λουΐζου.

ἐπιμελείᾳ Γεωργίου ἱερέως Λεκατσᾶ Ἰθακησίου, **οἱ ἐν Ὀρτάκιοϊ**. Γ. Λεκατσᾶς ἱερεύς. Χρ. Στρατηγόπουλος διδάσκαλος. Μιλτιάδης Λαζαρίδου. Γεώργιος Νικολαΐδης. Ἀχιλλεὺς Μοσχόπουλος. Ἰσαὰκ Λαζαρίδης. Σ. Κ. Μισαηλίδης. Παναγ. Καραπατάκης. Ἰω. Τσισιόπουλος. Μιχ. Παπαδόπουλος. Κ. Α. Λευΐδης. Ἐμμ. Χριστοδούλου λυχνοποιός. Κωνσταντῖνος ἱερεὺς Αὐγουστίδης.

ἐπιμελείᾳ Μιχαὴλ ἱερέως Κουνελάκη, προεστῶτος **ἐν Φωτηρᾷ**. Μιχαὴλ ἱερεὺς καὶ οἰκονόμος Κουνελάκης. Ἀλέξ. Γ. Ζωγράφος. Διονύσιος

ίεροδ. Ταταρίδης ἀπὸ ἓξ Μάρμαρα. Ἀ. Κουνελάκης ἐν Κουσγουντζουκίῳ. Λεόντιος ίεροδ. Κ. Γιαγκάκης ἐν Φωτηρᾷ. Β. Λουκίδης ἐν Κουσγουντζουκίῳ. Ἀναστάσιος Βασιλείου. Ἀθαν. Βούρλας. Δ. Περτ . . . φαρμακοποιός. Μανασσῆς ίεροδ. Κρής. Χριστόδουλος Ἰ. Μουσιόπουλος ἐκ Σωπικῆς.

ἐπιμελείᾳ Δημητρίου Μητακίδου, διδασκάλου **ἐν Κοντοσκαλίῳ**. Δ. Μητακίδης. Φώτιος Ὀ. Παλαιογενείδης. Ἰ. Ἀμφιλοχιάδης. Ἰω. Ἐνωμοτάρχης. Β. Ὀρφανίδης. Κ. Ἰγνατίδης. Κ. Σιταρᾶς. Προκόπιος Παδόπουλος Σιγηνὸς (ἐν Βάρνῃ).

ἐπιμελείᾳ Γ. Ἰ. Παπαδοπούλου σχολάρχου **ἐν Χάσκιοϊ**. Γ. Παπαδόπουλος. Δ. Α. Πάτροκλος. Στεφ. Φιλιππίδης. Τιμολέων Ταλιανίδης.

ἐπιμελείᾳ Βενεδίκτου Κουτουφᾶ ίεροδιακόνου τοῦ ἐν Γαλατᾷ **ἁγίου Νικολάου**. Βενέδικτος ίεροδ. Γεράσιμος ἀρχιμ. Βυζάντιος προεστώς. Νικόλαος Σ. Χρυσοβέργης ἐν Γάνῳ. Δ. Ι. Ζαχαρίου ἐν Γάνῳ 2.

ἐπιμελείᾳ Λεωνίδα Ἐλευθεριάδου σχολάρχου **ἐν Βαθυρρύακι**. ὁ ὁσιολ. προεστώς. Δημ. Καλέμης γραμματεὺς τῆς κοινότητος. Λεωνίδας Ἐλευθεριάδης 4.

ἐπιμελείᾳ Ἀλεξ. Ἐλευθεριάδου. Ἀλεξ. Ἐλευθεριάδης. Δημήτριος Βαλσαμίδης διδάσκαλος **ἐν Βακάλικιοϊ** Χαλκηδόνος.

ἐπιμελείᾳ Χρήστου Μ. Δερδέρεως ζωγράφου. Γεώργιος Ῥόζας. Βασίλειος Ἀριστόκλῆς. Νικόλαος Πατρίκιος. Γεώργιος Ἰ. Παντολεοντίδης. Κοσμᾶς Εὐμορφόπουλος ἀρχιδιάκονος τοῦ σεβ. μητροπολίτου Χαλκηδόνος. Χρ. Μ. Δέρδερις.

ἐπιμελείᾳ Πέτρου Α. Πετρίδου. Δημ. Ζαμπακὸς ἰατρὸς 2. Ν. Βερνίκος. Σωτήριος Παπαϊωάννου.

ἐπιμελείᾳ Θεοδώρας Ἀργυριάδου **ἐν Μακροχωρίῳ**. Θεοδώρα Ἀργυριάδου διευθύντρια τοῦ παρθεναγωγείου. Βικτωρία Ἀργυριάδου. Ἐμμανουὴλ Ἀργυριάδης. Ἑλένη Καλφοπούλου. Γεώργιος Μουρατίδης. Νικόλαος Σταμίδης ἑλληνοδιδάσκαλος. Μελέτιος Σουδιανὸς συνδιδάκτης. Ἀθηνᾶ Α. Σίδου. Εὐφροσύνη Εὐσταθίου. Ἰωάννης Φ. Δαλλόπουλος ἐξ Ἠπείρου. Φώτιος Δημητριάδης σχολάρχης Θεραπείων.

ἐπιμελείᾳ Ἀντωνίου ίερέως καὶ σακελλαρίου ἐξ Ἄνδρου, προεστῶτος **ἐν Καντιλλίῳ**. Ἀντώνιος ίερεὺς σακελλάριος. Παντελεήμων ίερεὺς Καββάδας Χῖος. Μιχαὴλ Κ Θάνος. Λεωνίδας Πρεβεζιώτης. Κωνσαντῖνος ίερεὺς Ἠπειρώτης. Γ. Μποτσίδης.

ἐπιμελείᾳ Σάββα ίερέως Ἰωσηφίδου προεστῶτος **ἐν Χρυσοπόλει**.

Σάββας ίερεὺς Ἰωσηφίδης. Μ. Β. Μαράσογλους 2. Ἰωάννης Ἰ. Περβάνογλους. Ἰωάννης Μαστοράκης. Ἀλ. Λαζαρίδης. Π. Κλωναρίδης. Γ. Ἀκεστορίδης. Π. Ι. Κάλφας. Ἀ. Πιαλόγλους.

ἐπιμελείᾳ Κωνστ. Χ. Σαββοπούλου· **ἐν Χρυσοπόλει**. Κωνσταντῖνος Χ. Σαββόπουλος. Γρηγόριος Α. Σαββόπουλος. Χ. Γαλανόπουλος. Θεολ. Λογαρίδης.

ἐπιμελείᾳ Ἰωάννου Δ. Σωτηριάδου. Χρ. Παπαγαϊτάνης. Ἀν. Ἀλεξόπουλος. Δημ. Σφήκας. Κωνσταντ. Τσολάκης. Γ. Α. Μιχαηλίδης. Κ. Κωβαῖος. Ι. Δ. Κρητικός. Ἀκίνδυνος Χαλικόπουλος. Ἀριστόδημος Κοσμέτος. Στ. Βιτάλης. Μιλ. Μπέλλας. Θεολόγος Φ. Πλητᾶς. Ἀν. Τιβέριος. Κ. Δ. Ἀράπογλους. Εὐστ. Α. Διωνᾶς. Π. Παλαιολόγος 2. Ἐμ. Σαρρῆς. Ι. Δ. Σωτηριάδης 2. Χρ. Λαζαρίδης. Νικ. Γιαλούρης. Πρ. Νεοκοσμίδης. Ἀ. Ν. Μαλλιαρᾶς. Ν. Δεληγιάννης. Γεώργιος Κόντου. Κ. Γ. Σαντοριναῖος. Β. Ι. Γαβριηλίδης. Β. Ἀναστασιάδης. Γ. Βέττας. Ἡ. Μυστίδης. Πρ. Τρελλόπουλος. Ἀρ. Δημόπουλος. Δ. Σ. Μελέγκογλους. Π. Γρυπιώτης. Μιχ. Δημητριάδης. Κ. Νικολαΐδης. Μιχ. Α. Δασουκίδης.

Χάλκης (θεολογικῆς σχολῆς κλπ.)

ἐπιμελείᾳ τοῦ ίεροδιδ. Εὐμενίου Ξηρουδάκη. Ἀρσένιος ίερομόναχος. Γρηγόριος Ζυγαβηνὸς καθηγητής. Εὐμένιος ίεροδ. Ξηρουδάκης καθηγητής. Παΐσιος ίερομ. Μοσχονήσιος οἰκονόμος τῆς σχολῆς. Οἱ μαθηταὶ αὐτῆς: Γεράσιμος ίερομ. Κυκκώτης. Ἀμβρόσιος ίεροδ. Σταυρινός. Διονύσιος ίεροδ. Χαιρέτης. Τῖτος διάκονος Ζωγραφίδης. Χρυσόστομος ίεροδ. Λαυριώτης. Ἀμβρόσιος ίεροδ. Γαλανάκης Κρής. Θεολόγος Βασιλείου. Θεοφάνης Δ. Ἁγιοταφίτης. Ἠλίας Χρηστίδης. Ἀντώνιος Παντελίδης. Χαραλάμπης Ε. Τσεπετάκης Κρής. Ἰωάννης Ὡρολογᾶς Ἀργυροπολίτης.

Οἱ μαθηταὶ τῆς πατριαρχικῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς.

(Σημ. ἡ εἰς τάξεις διαίρεσις ἐγένετο ὡς εἶχε κατὰ ἰούνιον 1883 πρὸ τῶν ἐξετάσεων).

Τάξεως Η΄, ἀνωτέρας. Κ. Δ. Νικολόπουλος. Δημήτριος Ἰ. Οἰκιάδης. Μ. Βλασιάδης. Γ. Κ. Βραχοπόδης. Ἠλίας Ζησιμόπουλος. Ἰ. Β. Ἀσλάνης. Μ. Μωϋσίδης. Σταῦρος Δ. Σπυρόπουλος. Ν. Παπαστάυρου. Εὐάγγελος Χαριτωνίδης. Ἐμμανουὴλ Μουτεβελής. Β. Παλαμίδης. Ν. Μερτσάρης. Παντολέων Θεοδωρίδης. Κυριακὸς Σωτηρίου.

Τάξεως Ζ'. Θ. Μ. Παρασκευόπουλος. Σ. Γ. Στασινόπουλος. Σ. Σ. Καλλιάρχης. Ἐμμανουὴλ Γεωργιάδης. (ἀνώνυμος). Δ. Χ. Χρηστίδης.

Τάξεως ς'. Α. Ὀρφανίδης. Κωνσταντῖνος Ἀγγέλου. Ἰωάνν. Φιλικός. Θωμᾶς Ν. Μαλούσης. Λυσίμαχος Μαυρίδης. Δημήτριος Ν. Κυριακίδης. Κλεόβουλος Χ. Κουκολάτος. Μενέλαος Πρόκος. Ἰάκ. Ἀγγελίδης.

Τάξεως Ε'. Ἀ. Λευκοπαρείδης. Ἀ. Ἀκοκαλίδης. Θ. Κουτσούρης. Γ. Πολυχρονίδης. Περικλῆς Χ. Σταυρίδης. Σωτήριος Λογοθετίδης. Δ. Β. Καζέπης. Παντολέων Ταγαρίδης. Ἀλέξανδρος Ἀντωνιάδης. Ἀθανάσιος Γρηγοριάδης. Ἀριστείδης Ἀ. Σιώτης.

Τάξεως Δ'. Ἀθανάσιος Χατζόπουλος. Θεόδωρος Μαστοράκης. Ἰωάννης Γ. Χ. Δήμου. Ἰάκωβος Ἰωαννίδης. Σ. Νεστορίδης. Κ. Κασιανός. Κωνσταντῖνος Π. Κωνσταντινίδης. Μ. Τζηρᾶς. Γεώργιος Ἀ. Κέϋβελης. Ἀριστοτέλης Σ. Ὀρδούλογλους. Νικόλαος Λογοθετίδης. Δημήτριος Τζοῦρος. Γεώργιος Δ. Νικολαΐδης. Ἰωάννης Καραβοκυρός. Ἐμμανουὴλ Προυσιανός. Σοφοκλῆς Ἀθανασίου. Δημήτριος Φιλιππίδης.

Τάξεως Γ'. Δημήτριος Ἀλευρόπουλος. Καλλίας Δ. Βαφειάδης.

Ἀγχιάλου

(ἐπιμελείᾳ τοῦ σεβ. μητροπολίτου).

ὁ Ἀγχιάλου Βασίλειος. Θεολόγος Σκουλῆ. Ν. Ι. Σκυριανὸς διάκονος καὶ διδάσκαλος. Ἀλέξ. Μ. Δαμαλᾶς διδάσκαλος ἐν Χάλκῃ. Δ. Δράκος ἰατρός. Ἀμηρᾶς Χ. Ἰωάννου. Ναοὺμ Κοσμᾶς. Ἀθ. Παπᾶ Σαοὺλ ἔπαρχος Ἀγχιάλου. Πολύδωρος Ἰ. Καρίκης δήμαρχος Ἀγχιάλου. Ἀναγνώστης Ν. Παγώνης. Τρανὸς Π. Μαυρομμάτης. Βλ. Δ. Μπιϊτσίδης δικαστὴς Ἀγχιάλου. Κ. Α. Οἰκονόμου. Ἠλίας Δ. Μαυρομμάτης ἰατρός. Βαλάσης Σ. Δρακόπουλος. Δ. Γ. Ὀρφανίδης. Σταμ. Ἀναστασόπουλος ἰατρὸς ἐπαρχιακός. Π. Α. Οἰκονόμος. Ἰ. Α. Οἰκονόμος. ὁ Φιλοπρόοδος Σύλλογος Ἀγχιάλου.

οἱ ἐν Πύργῳ. ὁ αἰδεσιμ. παπᾶ Κοσμᾶς Γανοχωρίτης. Ἄνθιμος ἡγούμενος τῆς Μονῆς ἁγίας Ἀναστασίας. Σωτήριος Κωνσταντίνου. Γιαννάκος Σαρρῆς. Σ. Γ. Ἰωαννίδης. Ἀ. Ἀ. Δομουκτζόγλους. Γ. Ἀ. Μανδαγιόζης. Ἐ. Γ. Ἀγγελίδης. Ἰ. Ἰ. Νικολαΐδης. Σταῦρος Κοτζαμανίδης. Μιλτιάδης Οἰκονομίδης.

Ἀδριανουπόλεως

(ἐπιμελείᾳ τοῦ σεβ. μητροπολίτου)

ἐν Ἀδριανουπόλει. ὁ Ἀδριανουπόλεως Νεόφυτος 4. Κωνσταντῖνος

Τουρνάκης. Μιλτ. Ἀλτιναλμάζης. Μ. Ε. Μιχαλόπουλος. Πολύβιος Χ. Δημητριάδης. Κοσμᾶς ἱερομ. Λαυριώτης.

ἐν Καρυαῖς. Αὐγερινὸς Παπαϊωαννίδης. Χ. Μάρκος Χρηστίδης. Γ. Ἰ. Λαμπουσιάδης. Χρῆστος Φωτιάδης. Στέφανος Χρηστίδης. Γιαννάκος Χ. Ἀντωνίου. Σταῦρος Χ. Γιαννάκη.

ἐν Καβακλῇ. Δ. Π. Λαζαρίδης. Ἀ. Ἀργυριάδης. Γ. Χ. Πέτρου. Κ. Περιστεράκης. Κ. Χρηστομάνος.

ἐν Σιναπλῇ. Γεώργ. Ἰ. Χάτζιογλου. Χ. Ἀ. Γουσιόπουλος Μακεδών.

Ἀθύρᾳ καὶ Μεγ. Τσεκμεδζέ.

(ἐπιμελείᾳ Νικολάου Ψάρα)

Παναγιώτης Μιχαηλίδης ἑλληνοδιδάσκαλος Μ. Τσεκμεδζέ. Ἀθ. Ἐμμ. Μαυρογέλαστος. Σοφοκλῆς Ἰ. Λογοθετίδης. Θεόκλητος πρωτοσύγκελλος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἁγίου Μετρῶν ἐν Ἀθύρᾳ. Ἀρχιμήδης Δ. Βλαστός.

Ἄθω

Δημήτριος Χρ. Εὐελπίδης ἰατρὸς τῆς ἱερᾶς βασιλικῆς καὶ πατριαρχικῆς Μονῆς Βατοπεδίου 2.

Αἴνου

(ἐπιμελείᾳ τοῦ σεβ. μητροπολίτου)

ὁ Αἴνου Ἄνθιμος. Βάλσαμος Λαμπρυνίδης. Δ. παπᾶ Ἀθανασίου Ταούτης. Νικόλαος Γ. Χατζόπουλος. Συμεὼν Δ. Καβούρης ἰατρός. Ὀδυσσεὺς Παπακωστῆς φοιτητὴς τῆς Νομικῆς. Ἀθηνᾶ Χρηστίδου διευθύντρια τοῦ παρθεναγωγείου Αἴνου. ἀδελφοὶ Μήρτζου. Γεώργιος Α. Νιώτης. ἀρχιμανδρίτης παπᾶ Λουκᾶς χωρίου Μαίστρου. Διονύσιος ἱερομ. ἐκμισθωτὴς τῆς ἱ. Μονῆς τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος. Σωφρόνιος ἱερομ. χωρίου Κεμερλῆ.

Βιέννης

(ἐπιμελείᾳ τοῦ ἀρχιμ. κ. Σ. Ζερλέντη)

ἀρχιμ. Σεραφεὶμ Ζερλέντης 2. ἀρχιμ. Φιλάρετος Γιαννούλης. Εὐγενία Γ. Σταύρου. Ἰωάννης Τύρκα.

Βουδα-πέστης

(ἐπιμελείᾳ τοῦ ἀρχιμ. κ. Γρηγορίου Γώγου)

ὁ ἱερατικῶς προϊστάμενος τῆς ἐν Βουδα-πέστῃ ὀρθοδόξου ἑλλην. κοινότητος ἀρχιμ. Γρηγ. Γῶγος. Κωσταντῖνος Βαστέκας. Παῦλος Χαρίσης. Κωνσταντῖνος Σαχίνης. Γεώργιος Σπάρταλης.

Γανοχώρων

ὁ Γάνου καὶ Χώρας Βενέδικτος. Συμεὼν ἱερομόναχος καὶ ἡγούμενος Κερασιᾶς.

Δράμας

ὁ Δράμας Γερμανὸς 10.

Δυρραχίου

Γ. Κ. Σάρρος πρόξενος τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπιβατῶν

(ἐπιμελείᾳ τοῦ ἰατροῦ κ. Φ. Ἀρχιγένους)

Εὐσέβιος Γιασιμίδης ἀρχιμανδρίτης. Ἀπ. Ἀθανασιάδης. Γεώργιος Ε. Σεργιάδης. Μιλτ. Ἰ. Δημητριάδης. Ἑλ. Ἀ. Ἐμμανουηλίδης. Λυμπέριος Χριστοδούλου. Ἀρχιγένεια καθιδρύματα. Φώτιος Κ. Σ. Ἀρχιγένης. Γεώργιος Κ. Μαγκανώνης.

Ἱεροσολύμων

(ἐπιμελείᾳ Κυρίλλου ἀρχιμ. Ἀθανασιάδου)

Τὸ κοινὸν τοῦ Παναγίου Τάφου 3. ὁ τοποτηρητὴς μητροπολίτης Πέτρας κ. Νικηφόρος. ὁ μητροπολίτης Πτολεμαΐδος κ. Ἀγάπιος 2. ὁ γέρων σκευοφύλαξ τοῦ Π. Τάφου κ. Σεραφείμ. ὁ Μ. ἀρχιδιάκονος καὶ σχολάρχης κ. Φώτιος Ἀλεξανδρίδης 2. ὁ ἀρχιδιάκονος τοῦ ἐπιτροπικοῦ κ. Μελέτιος Κρονίδης. Στέφανος Ἀθανασιάδης διάκονος. Κύριλλος Καραγεωργιάδης διάκονος. Γερμανὸς Βασιλάκης διάκονος. Μάξιμος μοναχὸς ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Προφήτου Ἠλιού. Χ. Ἀστεριάδης ἐφέν-δης. Σ. Σταματιάδης ἰατρὸς 2. Κ. Φ. Πάρλας ἰατρός. Εὐστρ. Γεωργιάδης. Μ. Δ. Πρωτοπαπᾶς φαρμακοποιός. Γεώργιος Πετρίδης. ἀρχιμανδρίτης Κύριλλος Ἀθανασιάδης.

Ἴμβρου

ὁ Ἴμβρου Παΐσιος 5.

Καισαρείας

ὁ Καισαρείας Ἰωάννης 5.

Καλλικρατείας

(ἐπιμελείᾳ Ν. Ψάρα)

Χαραλάμπης Δημητριάδης ἑλληνοδιδάσκ. Νικόλαος Γερομάζης Κῖος.

Κοζάνης

ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης Εὐγένιος 10. ὁ ἀρχιδιάκονος καὶ ἀνεψιὸς αὐ-

τοῦ Εὐγένιος Παπαθωμᾶ. ὁ πρωτοπαπᾶς Κοζάνης Ἰωάννης Ναουμίδης. ὁ δευτερεύων παπᾶ Γιάννης Νικολαΐδης. ἡ σχολὴ Κοζάνης. ἡ σχολὴ Σερβίων. ἡ σχολὴ Καταφυγίου. ὁ σχολάρχης Καταφυγίου Δῆμος Βασιλείου. Ν. Χριστοδούλου ἰατρὸς δημαρχείου. Κ. Χριστοδούλου. Θεόδωρος Γ. Σαρχατλῆς. Ἰωάννης Γ. Βάμβαλλ. Ν. Βαλλαγιάννης. Γρηγόριος Ὀλύμπιος ἰατρός. Γεώργιος Ζ. Χ. Ἀντικάδης ἐν Βελβενδῷ.

Κρήτης

ὁ Κρήτης Τιμόθεος 2.

Κυδωνιῶν

Ν. Σ. Γονατᾶς 2.

Κυζίκου

ὁ σεβ. γέρων ἅγιος Κυζίκου κ. Νικόδημος 20.

Κωστάντζας

Ἀλέξανδρος Ν. Κωψιδᾶς.

Λιβερπούλης

ὁ ἱερατικῶς προϊστάμενος τῆς ὀρθοδόξου ἑλλην. κοινότητος ἀρχιμ. Νικηφόρος Ζερβός.

Μαγνησίας (Ἐφέσου)

ὁ Ἀρκαδιουπόλεως Ἄνθιμος Χειμώνιος (ἐπίσκοπος τοῦ σεβ. ἀγ. Ἐφέσου).

Μασσαλίας

(ἐπιμελείᾳ τοῦ ἀρχιμ. Γερμανοῦ Καλλιγᾶ)

ἀρχιμ. Γερμανὸς Καλλιγᾶς ἱερατικῶς προϊστάμενος τῆς ὀρθοδόξου ἑλλην. κοινότητος. Ἠλίας Καντᾶς οἰκονόμος. Γεώργιος Στραμπούλης. Στέφανος Ζαρίφης. Ἰ. Γρημανέλης. Στέφανος Βλαστός.

Μετρῶν

(ἐπιμελείᾳ τοῦ πανιερ. ἐπισκόπου)

ὁ Μετρῶν Ἀθανάσιος. Σταμ. Χουρμουζιάδης ἰατρός. Ἀπόστ. Β. Οἰκονομίδης σχολάρχης. Μανουὴλ Λ. Παπαδόπουλος. Μιχαὴλ Ἀποστολίδης. Ἀθανάσιος Ἀ. Ἀθανασιάδης.

Μιτυλήνης

(ἐπιμελείᾳ τοῦ σεβ. μητροπολίτου)

ὁ Μιτυλήνης Κωνσταντῖνος. Ἱλαρίων Μακαρώνης ἀρχιμανδρίτης. Παρθένιος Στεφανίδης ἀρχιμανδρίτης. Χρύσανθος ἱερομ. ἡγούμενος Μ. Πυθαρίου. Γερμανὸς Χαραλαμπίδης ἱερεύς. Ἀθανάσιος Μιχαηλίδης

Ὀλύμπιος ἱερεύς. Κωνσταντῖνος ἱερεὺς ἐφημέριος Ἁγ. Θεράποντος. Διονύσιος ἱερομ. ἐφημέριος ἐν Παλαιοκήπῳ.

Ξάνθης

(ἐπιμελείᾳ τοῦ σεβ. μητροπολίτου)

ὁ Ξάνθης Φιλόθεος 10. ἀρχιμανδρίτης Νεκτάριος. Οἰκονόμος παπᾶ Δημήτριος. αἰδεσ. παπᾶ Ἀναστάσιος. Γεώργιος Βασιλειάδης διευθυντὴς τῆς Μαντζινείου σχολῆς. Ἀ. Κ. Μαράσογλους. Π. Ἀδαμαντιάδης. Ν. Πορτοκάλογλους. ἀδελφοὶ Κουγιουμτζιόγλου. ἀδελφοὶ Σταύρου. Μιλτιάδης Λογοθέτης 2. Πέτρος Ῥούσης. Μιχαὴλ Σπόντης (ἐν Καβάλλᾳ) 2. Α. Γ. Κούζης ἐν Καβάλλᾳ. Π. Ματαράγκας ἐν Καβάλλᾳ. Ἰ. Μισαηλίδης ἐν Καβάλλᾳ.

Ὀδησσοῦ

ἀρχιμ. Εὐστάθιος Βουλισμᾶς. πρωτοπρεσβύτερος Ἄγγελος Πεφάνης.

Ῥαιδεστοῦ

(ἐπιμελείᾳ Ἀδαμαντίου Χατζοπούλου)

πρωτοσύγκελλος Νικόδημος. Γρηγ. Λαζίδης. Ἄγγ. Ἀγγελίδης. Ἀριστείδης Παρτάλης. Ζ. Κουβαλακίδης. Μαρία Φραγκάκη διευθύντρια τοῦ παρθεναγωγείου. Λουΐζα Πικούλλου διευθύντρια τοῦ νηπιαγωγείου. Ἀδαμάντιος Γ. Χατζόπουλος διδάσκαλος τῆς τουρκικῆς καὶ γαλλικῆς ἐν τῇ ἑλλην. σχολῇ. Κωνσταντῖνος Σαβιδόπουλος.

Σερρῶν

ὁ Σερρῶν Ναθαναὴλ 5.

Σισανίου

(ἐπιμελείᾳ τοῦ σεβ. μητροπολίτου)

ἐν Σιατίστῃ. ὁ Σισανίου Ἀθανάσιος. Ἀλέξανδρος Ἰ. Σκουντέλλης. Ἀθανάσιος Δ. Μαρίκου. Δ. Ν. Δζώνου.

ἐν Σελίτσῃ. ὁ πρωτοσύγκελλος Ἀγαθάγγελος. Λουκᾶς Χ. Ἰωαννίδης ἰατρός. παπᾶ Γεώργιος Δαφινίδης. Παναγιώτης Ἰ. Δέλλια. Ἰωάννης Γλαυκωπίδης. Κωνσταντῖνος Κατσίκα.

Σωζουαγαθουπόλεως

(ἐπιμελείᾳ τοῦ σεβ. μητροπολίτου)

ὁ Σωζουαγαθουπόλεως Παρθένιος. Ἰω. Ἀ. Οἰκονόμου ἐπιθεωρητὴς τῶν ἐν τῇ ἀνατολ. Ῥωμυλίᾳ ἑλλην. ἐκπαιδευτηρίων. Χ. Κωστάκης Χ. Θεοφανίδης δήμαρχος Σωζουπόλεως. Ἰωάννης Δομουκτσόγλους γραμματεὺς τῆς ἐν Πύργῳ διοικητικῆς οἰκονομικῆς ἐφορίας. Ἰωάννης Σ. Θεοδοσιάδης πρώην ὑποπρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Πύργῳ. Γεώργιος Χ. Καρδομμάτης α΄ ἀντιπρόεδρος καὶ γραμματεὺς τοῦ δημαρχείου Σωζουπόλεως. Ἰωάννης Εὐαγγελίδης σχολάρχης τῆς ἑλλην. σχολῆς. Δ. Ν. Τσίφρας. Λεωνίδας Τσελεμπόγλους. Μιχαὴλ Κουντούρης. Κωνσταντῖνος Σ. Καπήδαγλη. Χρηστάκης Κυριακόπουλος. Θωμᾶς Χρ. Θεοδοσιάδης. Χαράλαμπος Κ. Μπαλλῆς.

Τεσσαράκοντα Ἐκκλησιῶν

ὁ Ἀβύδου Χρύσανθος 4.

Τσεσμέ

ὁ Κρήνης Θεόκλητος (ἐπίσκοπος τοῦ σεβ. γέροντος ἁγίου Ἐφέσου) 2.

Φιλιππουπόλεως

ὁ Φιλιππουπόλεως Γρηγόριος 2.

Χίου

ὁ Χίου Ἀμβρόσιος 1.

Ἀγγελίαι τινες ἄχρις ὥρας μένουσι παρ' ἐκείνοις, πρὸς οὓς ἀπεστάλησαν· τὰ ὀνόματα τούτων δημοσιευθήσονται ἐν τῷ μετὰ τριμηνίαν δημοσιευθησομένῳ ἔργῳ μου «ὁ πατριάρχης Διονύσιος Δ΄ ὁ Μουσελήμης—πατριαρχικῆς ἱστορίας πεντηκονταετία· 1638—1688». Τοῦ βιβλίου τούτου ἀντίτυπον δοθήσεται δωρεὰν εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν συνδρομητῶν τῶν «Χρονικῶν», ὅστις ἤθελεν ἀποτίσει ἕως τότε τὸ ἀντίτιμον τοῦ παρόντος βιβλίου. Ἂν δ' εὑρεθῶσιν ἕως τῆς ἐκδόσεως ταύτης πλείω τῶν ἤδη συνηγμένων πανομοιοτύπων τῆς γραφῆς τῶν κατὰ καιροὺς διδασκάλων

καὶ σχολαρχῶν τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, δοθήσονται καὶ οἱ πίνακες τούτων (2)· ἄλλως θέ[illegible]υσι μείνει ἐν εὐκταίᾳ περιστάσει. Τοῖς ἐγγραφεῖσι συνδρομηταῖς ὁ ἐκδότης εὐγνωμονεῖ δημοσίᾳ, μάλιστα δὲ τοῖς σεβασμιωτάτοις μητροπολίταις Καισαρείας, Ἐφέσου, Ἡρακλείας, Κυζίκου, Χαλκηδόνος, Σκυθουπόλεως, Βιζύης, Ἀδριανουπόλεως, Σερρῶν, Δράμας, Μιτυλήνης, Αἴνου, Σωζουπόλεως, Ξάνθης, Ἴμβρου, Σισανίου, Σερβίων καὶ Κοζάνης, καὶ τοῖς πανιερωτάτοις ἐπισκόποις Μετρῶν, Ἀβύδου, Χαριουπόλεως, Σκοπέλου, Παμφίλου, Εἰρηνουπόλεως, διὰ τὴν πρόθυμον πρὸς ἐγγραφὴν ἢ ἑαυτῶν ἢ ἄλλων ἐπιστασίαν. Ἐν δὲ τούτῳ πρώτιστα τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ ἐφελκύει ὁ σεβ. ἅγ. Ἀγχιάλου κ. Βασίλειος, ὁ πανιερ. ἐπίσκοπος Σκοπέλου, οἱ ἀρχιμ. Ἰωακεὶμ Εὐθυβούλης Μ. πρωτοσύγκελλος, Πολύκαρπος, Σεραφεὶμ Ζερλέντης, Γρηγόριος Γῶγος καὶ Γερμανὸς Καλλιγᾶς, ὁ ἐν Χάλκῃ καθηγητὴς κ. Εὐμένιος Ξηρουδάκης, ὡς καὶ οἱ ὁσιώτατοι ἱερεῖς Γεώργιος Λεκατσᾶς, Σάββας Ἰωσηφίδης, Μιχαὴλ Κουνελάκης καὶ Ἀντώνιος Σακελλάριος, ὡς καὶ οἱ ἀγαπητοὶ φίλοι Μ. Ἡσαΐας, Π. Παλαιολόγος καὶ ἰδίως ὁ κ. Ἰωάννης Δ. Σωτηριάδης, ὁ ὡς ἰδίας ὑποθέσεως ἐπιμεληθεὶς τῆς ἐν ταῖς ἀγγελίαις ἐγγραφῆς συνδρομητῶν.